

Göte Appelberg

BARNET OCH RÄTTEN

En undersökning om barns processrättsliga ställning
i omhändertagandemål, vårdnads mål, och verkställandemål

DEL II
Bevisning

LUND 1985

BARNET OCH RÄTTEN

en undersökning om barns processrättsliga ställning i
omhändertagandemål, vårdnads mål och verkställighetsmål

DEL II Bevisning

(c) Göte Appelberg
ISBN 91-7222-955-1
Holms Gårds tryckeri, 1985

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

FÖRORD	3
FÖRKORTNINGSLEXIKON	5
GEMENSAM INLEDNING	7
INLEDNING TILL DEL II	13
STATISTISK SAMMANSTÄLLNING AV RÄTTSFALLSMATERIALET TILL DEL II.....	17
A REKVISIT - RÄTTSFAKTA	23
Aa barnets bästa respektive barnets intresse	27
1. omhändertagandemål	27
2. vårdnadsmål	30
3. verkställighetsmål	75
4. sammanfattande diskussion	79
B BEVISMEDEL	83
Ba motstridande eller icke sammanfallande sakkunnigutlåtanden ...	84
1. omhändertagandemål	84
2. vårdnadsmål	88
4. sammanfattande diskussion	100
Bb sakkunnigutlåtandets tyngd	101
1. omhändertagandemål	101
2. vårdnadsmål	108
3. verkställighetsmål	122
4. sammanfattande diskussion	125
Bc hierarki mellan olika bevismedel	126
1. omhändertagandemål	126
2. vårdnadsmål	129
3. verkställighetsmål	134
4. sammanfattande diskussion	136
C BEVISBÖRDA - BEVISKRAV	137
Ca principdiskussion	137
1. omhändertagandemål	140
2. vårdnadsmål	154
3. verkställighetsmål	160
Cb-c presumptionerna	164
1. omhändertagandemål	165
2. vårdnadsmål	165
3. verkställighetsmål	212
D BEVISFAKTA - BEVISVÄRDERING	224
Da barnets önskningsar	226
1. omhändertagandemål	226
2. vårdnadsmål	230
3. verkställighetsmål	247
4. sammanfattning	260
Db omständigheter som rör enbart föräldrarna	262
1. omhändertagandemål	262
2. vårdnadsmål	279
3. verkställighetsmål	305
4. sammanfattning	307
Dc omständigheter som rör enbart barnet	309
1. omhändertagandemål	309
2. vårdnadsmål	314
3. verkställighetsmål	319
4. sammanfattning	321
Dd relationer mellan barn och föräldrar	323
1. omhändertagandemål	323
2. vårdnadsmål	333
3. verkställighetsmål	345
4. sammanfattning	348

De relationer mellan barn/föräldrar och tredje man	350
1. omhändertagandemål	350
2. vårdnads mål	356
3. verkställighetsmål	363
4. sammanfattning	364
Df miljöfaktorer	366
1. omhändertagandemål	366
2. vårdnads mål	370
3. verkställighetsmål	377
4. sammanfattning	380
AVSLUTNING	381
KÄLLOR	385
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	393
Bilaga 1. Statistisk sammanställning av bearbetat material	400
Bilaga 2. Beslutsalternativ i:	
1. omhändertagandemål	403
2. vårdnads mål	404
3. verkställighetsmål	406
Bilaga 3. Medverkande i:	
1. omhändertagandemål	408
2. vårdnads mål	409
3. verkställighetsmål	410
SUMMARY IN ENGLISH	411

GEMENSAMT FÖRORD

Sedan 1979 har vi forskat omkring barns ställning i mål rörande vårdnad, verkställighet och omhändertagande för samhällsvård. Vi var båda intresserade av barns förhållanden, och hade turen att träffa vår handledare, som 1978 givit ut den uppmärksammade boken "Ett barns rättigheter", och ansåg att ämnet borde belysas ytterligare.

Vi har arbetat tillsammans och tagit fram grundmaterialet gemensamt. Detta var nödvändigt eftersom ämnet var så omfattande. Det har också visat sig värdefullt att ha någon att fortlöpande diskutera med. Det har också underlättat det administrativa arbetet omkring avhandlingen att vi har varit två som har kunnat ta kontakter, skriva brev till myndigheter osv. Vårt gemensamma arbete är alltså en enhet, även om det består av två delar (två monografier), där var och en svarar för sin del. De två delarna är dock inte så fristående att de kan läsas som två helt skilda arbeten. I bägge delarna behandlas samma material men ur olika aspekter.

Även om vi var på det klara med att forskning och avhandlingsarbete inte är att sitta i sin kammare och tänka djupa tankar, som skulle komma till oss av sig själva, så visste vi inte att det i så stor utsträckning som visade sig vara fallet, rör sig om ett omfattande arkivarbete samt administration av ansökningar om bidrag m.m. Verkligheten var att sätta till massor av tid för att skriva brev, ansöka om anslag, springa till posten och hämta respektive skicka iväg brev, och att kopiera. Vi har under den tid vi har arbetat slitit ut var sin skrivmaskin och använt kilovis med papper - och radervätska.

Vi vill framföra ett tack till vår handledare, professor Ulla Jacobsson, som med stor intensitet och ett enormt intresse för vår forskning under hela tiden hjälpt oss att vinkla problemen från olika håll, under olika perioder arbetat intensivt tillsammans med oss och varit vårt stöd mot en oförstående omvärld.

Vårt nästa tack vill vi framföra till registratorer, vaktmästare och all övrig kanslipersonal hos JO och Regeringsrätten, kammarrätter och länsrätterna i Linköping och Stockholm, Högsta domstolen, Svea hovrätt samt hovrätten över Skåne och Blekinge som med hjälpsamhet, vänlighet och tålmod tillgodosett vårt behov av akter, plockat i arkiv och hjälpt oss med kopiering. Vårt tack går också till de socialförvaltningar som lånat ut grundmaterial till oss.

Ett tack går även till alla som har hjälpt oss med tips och synpunkter, som har diskuterat med oss vid seminarier och andra tillfällen samt till dem som har hjälpt oss med utskrifter.

Vi har självfallet inte kunnat genomföra ett projekt i den här storleksordningen utan ekonomiska bidrag. Vi vill tacka Emil Heijnes minnesfond, Torsten och Ragnar Söderbergs stiftelser, Helge Ax:son Johnsons stiftelse, Hvitfeldtska stiftelsen och Allmänna barnhuset för deras bidrag. Utan dessa hade det inte blivit någon forskning. Från Humanistisk samhällvetenskapliga forskningsrådet har vi fått ett pilotanslag för vilket vi också framför ett tack.

Slutligen, men mest tackar vi våra familjer, som under fem års tid levt om-

givna av papper, störda av långa telefonsamtal, lämnade ensamma under tider då vi rest land och rike runt för att samla in material - men som hela tiden stött och uppmuntrat oss fram till det föreliggande resultatet.

Bromma och Järfälla i maj 1984

Göte Appelberg Ilse Wetter

FÖRKORTNINGSDLEXIKON

Följande förkortningar förekommer i avhandlingarna med angiven betydelse:

BrB	Brottsbalken
BUP	Barn- och ungdomspsykiatrisk klinik
BvL	1960 års barnavårdslag
Bvm	Barnavårdsmål
Bvn/BvN	Barnavårdsnämnd (även SN/Sn)
Dep	Departement
Depch	Departementschef
DON	Domstolsverkets organisationsnämnd (numera domstolsverket)
Ds Ju	Departementspromemoria från justitiedepartementet
Ds S	Departementspromemoria från socialdepartementet
FB	Föräldrabalken
FL	Förvaltningslagen
FPL	Förvaltningsprocesslagen
FRT	Förvaltningsrättslig tidskrift
GB	Giftermålsbalken
GBvL	1924 års barnavårdslag
GH	Göta hovrätt
HD	Högsta domstolen
HNN	Hovrätten för Nedre Norrland
HovR	Hovrätt
HR	Häradsrätt
HSAN	Hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd
HSB	Hovrätten över Skåne och Blekinge
HVS	Hovrätten för Västra Sverige
HÖN	Hovrätten för Övre Norrland
jml	Jämlikt
JO	Justitieombudsman
Ju	Justitiedepartementet
K	Referat från kammarrätterna
KB	Kunglig befallningshavande (äldre beteckning för landshövding/-länsstyrelse)
KK	Kunglig kungörelse
KL	Kommunallagen
KM/	
Kungl Maj:t	Kunglig majestät (regeringsrätten)
KR	Kammarrätt
KRG	Kammarrätten i Göteborg
KRJ	Kammarrätten i Jönköping
KRS	Kammarrätten i Stockholm
KRSU	Kammarrätten i Sundsvall
LOA	Lag om offentlig anställning
LR	Länsrätt
LRA - LRBD	Länsrätten i Stockholms län - länsrätten i norrbottens län
LSPV	Lag om sluten psykiatrisk vård i vissa fall
Lst	Länstyrelse
LstA -	
LstBD	Länsstyrelsen i Stockholms län - länsstyrelsen i norrbottens län

LU	Lagutskottet
LU 1/L ¹ U	Första lagutskottet
LU 2/L ² U	Andra lagutskottet
LvU	Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
NvL	Nykterhetsvårdslagen
oh	Omhändertagande för samhällsvård (i tabeller)
ohm	Omhändertagandemål
OSK	Offentlighets- och sekretesslagstiftningskommittén
OSU	Obundet slumpmässigt urval
PBU	Psykiska barna- och ungdomsvården
Prop	Proposition
pt	Prövningstillstånd (hos HD eller RegR)
R	Referat från regeringsrätten
RB	Rättegångsbalken
RegR	Regeringsrätten
RF	Regeringsformen
rfs	Rättsfallssammanställningen
RHL	Rättshjälpslagen
ROA	Råd och anvisningar från socialstyrelsen
RR	Regeringsrätten (i rättsfallsreferat)
RR	Rådhusrätt
RRK	Referat från regeringsrätten och kammarrätterna
RA	Regeringsrättens årsbok
SCN	Social centralnämnd (även SN/Sn)
SDN	Social distriktsnämnd (även SN/Sn)
SekrL	Sekretesslagen
SFS	Svensk författningssamling
SH	Svea Hovrätt
ShjL	Socialhjälpslagen
SN/Sn	Socialnämnd (användes även som beteckning för social centralnämnd, social distriktsnämnd och barnavårdsnämnd)
Socf	Socialförfattningar (tidskriften)
SOL/SoL	Socialtjänstlagen
SoS	Socialstyrelsen
SOU	Statens offentliga utredningar
SoU	Socialutskottet
SvJT	Svensk Juristtidning
TR	Tingsrätt
TSA	Tidskrift för Sveriges Advokatsamfund
UB	Utsökningsbalken
UL	Utsökningslagen
utr	Utredare
ve	Verkställighet (i tabeller)
Vem	Verkställighetsmål
vå	Vårdnad (i tabeller)
Väm	Vårdnadsmål

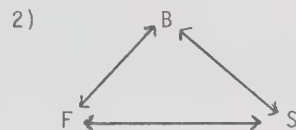
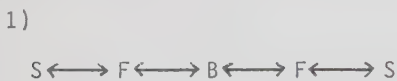
GEMENSAM INLEDNING

En för de flesta juridiska studier gemensam fråga är. Vad är gällande rätt? Vid ett försök att ge svar på denna fråga genom ett studium av det vid en viss tidpunkt, i ett visst samhälle rådande rättssystemet, är det väsentligt att hålla i minnet att ett samhälles rättssystem är en del av samhället som helhet, dess kultur och historiska bakgrund, dess politiska och sociala struktur. Rättsreglerna kan sägas återspegla människors sätt att se på varandra och sin tillvaro samt deras ideologiskt förankrade vilja att reglera denna. I ett demokratiskt samhälle kan även rättsreglerna sägas vara det åskådliga slutsteget i en demokratisk beslutsprocess när folkets representanter "tolkat" folkets vilja. Rättsreglerna kan därvid sägas vara resultatet av den politiska kompromiss som flertalet folkrepresentanter kunnat ansluta sig till.

Även så personliga och intima förhållanden som samlivet mellan enskilda individer inom familjen är föremål för denna ideologiskt förankrade politiska verksamhet. Rättsreglerna inom familjerätten och de till familjerätten knutna delarna av förvaltningsrätten är ett uttryck för hur tidigare generationer och nu levande ser på dessa förhållanden som samhällsföreteelse och personlig samlevnadsform.

Ur rättsreglerna inom dessa områden kan man även dra slutsatser om samtidens uppfattning om barn. I vilken utsträckning betraktas barn som självständiga individer med egna behov och intressen? I vilken utsträckning betraktas barn som en del av/ett bihang till vuxna (vanligen föräldrarna) utan egna behov eller intressen? Dessa för vårt arbete grundläggande frågor har vi sökt svar på genom att studera rättsreglerna och handläggningen av frågor knutna till tre typer av mål, som behandlar situationer där barns tillvaro och situation är central.

Vi har valt att se barnet som en individ med egna behov och intressen. Dessa kan sammanfalla med eller stå i konflikt till andra individers behov och intressen. Vi har satt barnet i centrum och fokuserat våra frågor utifrån barnet och dess relationer till dels föräldrarna, dels samhället i övrigt. Detta kan illustreras med nedanstående enkla modeller:

Modell 1) avser att visa hur barnet i första hand är beroende av och interagerar med sina närmaste vuxna (föräldrarna), och i de flesta fall via dessa till samhället i övrigt. Detta gäller särskilt för små barn, och det är i första hand dessa (från 0 till omkring 14-15 år) vårt arbete behandlar.

Modell 2) avser att visa att barnet direkt interagerar med dels sina föräldrar, dels samhället i övrigt.

Vi behandlar i vårt arbete de frågor som är knutna till barnet med dessa bägge perspektiv (som modellerna illustrerar) parallellt.

Sedan barnets position på detta sätt fixerats återstår att söka en struktur för beskrivning av barnets relation till såväl föräldrarna som till samhället i övrigt. Därvid använder vi begreppen barnets behov och intresse för att beskriva denna interaktion. Som nämndes kan därvid barnets behov och intressen antingen sammanfalla med eller icke sammanfalla med föräldrarnas el-

ler samhällets. Eftersom det i mänskliga relationer nästan aldrig är fråga om enkla antingen - eller - förhållanden, har vi sökt illustrera vårt sätt att behandla dessa frågor i nedanstående enkla modell:

3) Barnets behov och intressen sammanfaller med andras

Modell 3) avser att visa hur barnets behov och intresse i tiden kan förhålla sig till föräldrarnas eller samhällets med avseende på om de sammanfaller eller ej.

På motsvarande sätt kan barnets behov och intresse beskrivas vad gäller med vilken intensitet de sammanfaller eller ej med föräldrarnas eller samhällets. Detta har vi sökt illustrera i nedanstående enkla modell:

4) Barnets behov och intresse överensstämmer med andras

Barns behov varierar bl a med barnets ålder. Även med den begränsning vi gjort i vårt arbete (0 till ca 14-15 år) är variationerna så stora att det är tveksamt om de låter sig inrymmas i ett enda begrepp.

En av de svåraste frågor vi ställts inför vid planeringen och uppläggnen av vårt arbete var: Vad är då barnets intresse? Denna fråga är av central betydelse för vårt arbete. Det är ju kring den som hela vår studie är uppbyggd. Vi har därför formulerat vad vi anser vara barnets intresse på följande sätt:

Barn skall från födelsen och fram till den dag det fyller 18 år (dvs blir myndigt) utvecklas från en av andra totalt beroende individ till en i personligt, ekonomiskt och socialt avseende självständig, mogen och handlingskapabel individ. Den hållning och de insatser från samhällets i övrigt sida som främjar denna utveckling tillgodoser barnets intresse; medan den hållning och de insatser som försvårar eller hindrar utvecklingen står i strid med barnets intresse.

Så formulerat täcker begreppet självfallet långt flera vetenskapsområden än det juridiska. Vårt arbete går emellertid ut på att studera hur barnets intresse tillgodoses inom ramen för det rådande rättssystemet begränsat till tre typer av mål, där barnets levnadssituation är central. Det gäller dels mål angående förändring av barnets familjerättsliga status (vårdnads mål), dels mål som behandlar situationer där någon egenmäktigt berövat vårdnadshavaren dennes möjlighet att utöva vårdnaden eller berövat den umgängesberättigade möjlighet till umgänge med barnet (verkställighetsmål) och dels mål som behandlar situationer där barnet befinner sig i en så utsatt situation i personligt eller socialt avseende att det ur samhällets synpunkt betraktas som oacceptabelt (omhändertagandemål).

Vad som framför allt intresserat oss är att studera om det processuella förfarande som tillämpas i dessa mål är så konstruerat att barnets intresse identifieras och tillgodoses. Vårt syfte är att försöka ge en samlad bild av hur domstolar och myndigheter handlägger mål, där barns förhållanden är ak-

tuella. Vi har alltså valt en metod som skulle kunna beskrivas som systemkritisk inom rättsdogmatikens ram.

Vi har också valt att göra studien mycket praktiskt inriktad i den bemärkelsen att vi sökt efter mönster i den faktiska handläggningen av mål och ärenden hos domstolar och myndigheter. Dessa mönster har vi sedan ställt mot huvudfrågan - i vilken utsträckning barnets intresse tillgodoses eller ej. Undersökningen bygger på de mål och ärenden, som vi letat fram hos allmänna domstolar, förvaltningsdomstolar och JO. Vi har också använt oss av litteratur som rör de olika juridiska områden vi har arbetat med. Med utgångspunkt från rättsfallen har vi exemplifierat barnens ställning i de olika typerna av mål och ärenden. Arbetet kan därför beskrivas som i huvudsak deskriptivt och systematiserande.

Barnets problem behandlas olika inom familjerätten - där barnet är ett objekt som slits mellan föräldrarna/vårdnadshavarna i en vårdnadstvist - och inom den offentliga rätten, där barnet slits mellan föräldrarna/vårdnadshavarna och samhället inför ett ifrågasatt omhändertagande. Eftersom det förekommer, att ett och samma barn blir föremål för båda konflikterna, har vi undersökt hur detta faktum kan inverka på var barnet skall vårdas.

Vårt syfte var att se hur barns intresse kan tillgodoses vid handläggningen i olika domstolar och hos olika myndigheter.

Vi begränsade oss till att undersöka omhändertaganden jml 25 § a/ och 29 § barnavårdslagen, där föräldrarnas beteende mot barnet är grunden för åtgärden. Därmed ansåg vi, att barnet och föräldrarna stod i konflikt med varandra, och vi ville se, vem som tillgodosåg barnets intressen gentemot föräldrarnas.

I konflikter mellan föräldrarna - såväl konflikter när det gäller vårdnad som när det gäller vården om barnet - är barnet endast ett objekt som inte har någon stor möjlighet att påverka sin egen situation. Vårdnadskonflikten omges som regel av en stor utredningsapparat, där barnet (utom i undantagsfall) inte har någon möjlighet att själv vara part. Inte heller kan barnet vara självständig part i de mål om omhändertagande som behandlar barn under 15 år.

Den tredje konflikten vi ville diskutera är konflikten mellan föräldrarna om barnets vård, vilken kan yttra sig i att den förälder som - p g a umgängesrätt eller som vårdnadshavare - vill ha barnet till sig begär verkställighet för utövande av vårdnad eller umgängesrätt.

De lagar som främst berör konflikterna är i här aktuella fall barnavårdslagen^{1/}, förvaltningslagen och förvaltningsprocesslagen i mål rörande omhändertagande för samhällsvård, föräldrabalken och rättegångsbalken i mål rörande vårdnad, och föräldrabalken och förvaltningsprocesslagen i mål rörande verkställighet.

Vi var även intresserade av att undersöka om processordningen var den lämpligaste för barnens del. Vårdnadsmålen avgörs i allmän domstol, medan mål om omhändertagande för samhällsvård och verkställighetsmål avgörs inom förvaltningsdomstolarnas ram. Vi ville se hur detta faktum inverkade på t ex hand-

1/ Den 1.1.1982 ersattes 1960 års barnavårdslag av socialtjänstlagen /SOL/ och lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga /LVU/. De problem vi behandlar i vår undersökning är dock av den art att de är relevanta även när det gäller tillämpningen av LVU.

läggningstiderna, och hur lång tid det kunde ta innan det fattades ett slutligt beslut om var barnet skulle bo.

Vi har för att undersöka detta studerat huvudsakligen omhändertagandearenden och handläggningen av dessa i förvaltningsdomstolarna. I något fall har också ärende om upphörande av samhällsvården tagits med.

I vårdnadsmålen har vi dels undersökt vårdnadskonflikter mellan föräldrar, men också mellan förälder och barn som företräds av särskilt förordnad förmyndare.

I verkställighetsmål har vi dels undersökt mål som gäller barn vars föräldrar sins emellan tvistar om vårdnad och umgänge, men också några fall där föräldrar begärt verkställighet sedan socialnämnd förbjudit flyttning av barn från fosterhem med stöd av 50 § barnavårdslagen^{1/}.

Vi har arbetat med utgångspunkt från samma material, men behandlat det från olika aspekter.

I första delen behandlas (av Ilse Wetter) utredningsfrågor och hur t ex bestämmelser om sekretess och anonymitet påverkar barnets skydd, barnets partsställning, företrädare för barnet, hänsyn till barnets egen vilja och slutligen de olika myndigheternas och domstolarnas handläggning.

I andra delen behandlas (av Göte Appelberg) olika bevisfrågor. Med utgångspunkt från domstolarnas redovisning av hur bevismaterialet strukturerats och värderats behandlas växelspelet mellan de materiella och de processuella reglerna. Genom denna systematiserande beskrivning av domstolarnas hantering av bevismaterialet belyses frågan om systemet är så konstruerat att barnets intresse därigenom tillgodoses.

För bearbetning av dessa frågor har vi samlat in material med utgångspunkt från JO:s ärenden sedan 1978 och utifrån dessa begärt handlingar från sociala centralnämnderna/barnavårdsnämnderna i olika kommuner, från början med socialstyrelsens medgivande. Efter den 1 jan 1981 fick vi handlingarna oftast med förbehåll jml 14 kap 9 § SekrL efter menbedömning i varje enskilt fall. I ett fall har vi nekats att ta del av utredningen (i ett vårdnadsärende), men har då fått beslutet ändrat i kammarrätten i Göteborg.

Vi har också sökt mål och ärenden hos regeringsrätten, samtliga kammarrätter, länsrätten i Östergötlands län; hos Högsta domstolen, Svea hovrätt och hovrätten över Skåne och Blekinge. Också i de fallen fanns skäl att komplettera med utredningar verkställda av de sociala myndigheterna.

Den huvudsakliga delen av rättsfallen omfattar beslut och domar 1977 - 1981. Vi har emellertid både yngre och äldre domar med, då de visat sig vara av särskilt intresse. Äldre publicerade fall har tagits med i den mån de varit belysande för något problem som behandlas i avhandlingen. I de fall ett ärende visat sig ha blivit behandlat vid flera olika domstolar eller hos flera nämnder har vi i möjligaste mån försökt få fram den fullständiga bilden av ärendet och barnets situation.

I samtliga fall har vi gått igenom registren och tagit fram alla akter på mål som rört: 1. omhändertagande av barn enligt BVL 25 § a/ - 29 §, 2. vårdnad om barn samt 3. verkställighet av vårdnad eller umgänge. Därefter har vi gått igenom samtliga akter och för närmare studium plockat ut de fall där materialet visat på något av intresse med utgångspunkt från de frågor vi

^{1/} Motsvarande bestämmelser finns sedan 1.1.1982 i SOL 28 §.

vill belysa i vårt arbete.

Nedanstående tabell visar hur många vårdnads mål som avgjordes i tingsrätt under dessa år:

År	avgjorda mål vårdnad	angående umgänge	fullföljda till vårdnad	%	HovR umgänge	%
1977	2.013	174	17	0,8	21	12,1
1978	2.513	204	26	1,0	29	14,2
1979	2.708		34	1,3		
	+ 469	100	13	2,8	10	10,0
1980	4.550		71	1,6		
	+ 53	40	5	9,4	9	22,5
1981	5.403					

(uppgifterna är hämtade ur Rättsstatistisk årsbok 1978-1982. Vid två tillfällen har sätet att redovisa uppgifterna ändrats. Siffrorna i undre raden för åren 1979 och 1980 avser allmänna domstolsärenden. 1981 ändrades redovisningssättet så att alla uppgifter förs till avgjorda tvistemål. För hovrätterna finns ingen annan redovisad statistik rörande vårdnads mål än den som upptagits i tabellen ovan).

I tingsrätt avgjordes 1981 40.142 tvistemål, varav alltså 5.403 var vårdnads mål, eller 13,5 %.

Nedanstående tabell visar hur många mål angående omhändertagande för samhällsvård grundat på BvL 25 § a/ som avgjordes i länsrätt under dessa år:

År	avgjorda mål	misshandel/ vanvård	föräldrars olämplighet/oförmåga
1977	1.131	178	1.017
1978	1.197	181	1.047
1979	1.466	204	1.320
1980	1.603	262	1.439
1981	1.206	196	1.062

(uppgifterna är hämtade ur Rättsstatistisk årsbok 1978-1982)

I länsrätt avgjordes 1981 192.854 mål, varav 3.726 eller 1,9 % var sociala mål. I kammarrätt avgjordes 1981 3.860 mål, varav 286 eller 7,4 % var barnavårds-, nykterhets- och kriminalvårdsmål.

För verkställighets mål saknas statistik i Rättsstatistisk årsbok.

Ur de flera tusen akter vi gått igenom hos domstolarna, hos JO och hos sociala myndigheter har vi valt ut 679 fall för närmare studium. Av nedanstående tabell framgår hur dessa fall fördelar sig efter vad de primärt belyser för område i vårt arbete:

hämtat från	belyser i första hand barnets ställning i utredningen m m	bevisning och domst. värdering	förhållandet domst. - myndigh.
RR/HD	105	93	34
KR/HovR	116	134	67
LR/TR	22	12	5
JO	54	22	15
Summa	297	261	121 679

(I bilaga 1. redovisas hur fallen fördelar sig på de olika typer av mål som studien omfattar, samt vilka frågor de även sekundärt belyser)

Materialet från domtolarna och JO har valts med hänsyn till om det innehåller något som kan belysa de frågor som vi valt att behandla i vårt arbete. Det ger därför ingen totalbild av hur material rörande dessa typer av mål ser ut som helhet under dessa år. Urvalet har inte skett efter sociologiska normalkriterier (OSU), utan kan närmast beskrivas som systematiskt. Avsikten har inte varit att försöka ge en totalbild av hur domstolarna behandlar dessa typer av mål, utan endast att belysa de frågor som tas upp i arbetet. Det är viktigt att hålla i minnet vid en närmare penetrering av materialet. Det kan mycket väl tänkas att det finns andra viktiga frågor som kan belysas av samma material, men som inte berörs i detta arbete.

I del I har materialet disponerats så, att vi i första hand gjort en rättsfallssammanställning, till vilken vi hänvisar i texten. Sammanställningen är emellertid inte fullständig, utan i de avsnitt där det har visat sig lämpligare har rättsfallen förts in direkt i texten. Rättsfallen är mer eller mindre utförligt refererade och kan förekomma på flera ställen, beroende på vilken del av referatet som är intressant i olika sammanhang. Rättsfallen kommenteras vanligen inte i rättsfallssamlingen (undantag finns), utan får tala för sig själva. I textdelen av avhandlingen tas vissa analyser och kommentarer upp.

I del II har materialet disponerats så, att rättsfallsreferaten presenteras i direkt anslutning till det avsnitt som behandlar de frågor rättsfallen belyser. Samma rättsfall kan därför förekomma i anslutning till flera avsnitt, beroende på vad i rättsfallet som tagits upp till behandling.

Det av oss insamlade materialet har sedan i stor utsträckning fått styra vår slutliga framställning.

Vi har inte enbart använt oss av prejudicerande domar och utslag. Dels är det tveksamt om domar som rör enskilda barn kan anses vara prejudicerande, dels visar också domar i underrätt, JO:s utlåtanden och socialnämndernas utredningar exempel på vad vi har haft som mål att visa: vilket underläge barnen har i mål och ärenden som huvudsakligen rör dem.

Vårt arbete är inriktat på den praktiska handläggningen av mål och ärenden som rör barn. Det finns mycket litteratur som behandlar frågor om vårdnad av barnen, men mycket mindre litteratur som behandlar den juridiska aspekten av omhändertaganden, och nästan ingen som behandlar verkställighet. Vi har därför i den delen arbetat huvudsakligen med lagarnas förarbeten och lagtexten.

INLEDNING TILL DEL II (Bevisning)

Målet för processen är att komma fram till ett avgörande i sakfrågan. De typer av mål som här behandlas, hänför sig systematiskt dels till civilprocessen (vårdomsmål), dels till förvaltningsprocessen (omhändertagandemål och verkställighetsmål). De förra handläggs i de allmänna domstolarna (TR, HovR, HD) och de senare i förvaltningsdomstolarna (LR, KR, RegR). Förvaltningsprocessen styrs i första hand av reglerna i förvaltningsprocesslagen /FPL/, men även av de regler av processuell karaktär, som finns i de speciallagar som reglerar de frågor som här är föremål för behandling; för omhändertagandemål, barnavårdslagen /BvL/ (numera lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga /LVU/), för verkställighetsmål 21 kapitlet föräldrabalken /FB/; och för vårdomsmål rättegångsbalken /RB/ samt 6 och 20 kapitlet FB. Gemensamt för alla tre typerna är att de kan betecknas som indispositiva.

Domstolen har i indispositiva mål stor möjlighet att utöva sk materiell processledning. Sedan väl ett mål anhängiggjorts hos domstolen har denna möjlighet att ex officio införa material i processen, exempelvis genom att på eget initiativ utse sakkunnig att uttala sig om någon omständighet i sakfrågan. Frågan om den materiella processledningen blir naturligen olika om målet handläggs i allmän domstol eller i förvaltningsdomstol.

En stor skillnad mellan civilprocessen och förvaltningsprocessen är att civilprocessen präglas av muntlighets- och omedelbarhetsprincipen. Detta innebär att allt processmaterial måste presenteras muntligt och vid huvudförhandling. Endast det som förekommit vid huvudförhandling får sedan läggas till grund för dom (RB 17:2). I den allmänna domstolsprocessen kan därför huvudförhandlingen sägas utgöra det centrum kring vilket hela processen kretsar. Förberedelser av olika slag siktar fram mot huvudförhandlingen där allt i ett enda sammanhang skall presenteras inför domstolen. I och med huvudförhandlingens genomförande är större delen av processen avklarad, och vad som återstår därefter är en intern handläggning som är opåverkbar för personer utanför domstolen. Den viktiga del av beslutsprocessen, där domstolen genom överläggning skall bedöma det som kommit fram vid huvudförhandlingen (bevisvärderingen) är som nämnts en intern angelägenhet för domstolen. Förvaltningsprocessen däremot är huvudsakligen skriftlig. Även om muntlig förhandling förekommer i målet, kan rätten ta hänsyn till vad som finns upptaget i olika handlingar, som antingen parterna ingivit eller som rätten på eget initiativ inhämtat (FPL 9 och 30 §). Inom förvaltningsprocessen finns alltså inget motsvarande processuellt centrum som för parternas del innebär ett slags crescendo. Parterna har möjlighet att ända fram till den tidpunkt då förvaltningsdomstolen fattar sitt beslut påverka processen genom olika partshandlingar, såsom att begära ytterligare utredning eller inkomma med nytt processmaterial. Förvaltningsprocessen har alltså ett betydligt jämnare flöde, där en muntlig förhandling tidsmässigt kan vara placerad i början lika väl som i slutet av detta flöde.

Mot bakgrund av dessa skillnader kan man fråga sig om förvaltningsdomstolarna är betjänta av och använder sig av samma metoder och tekniker vid hanteringen av processmaterialet som de allmänna domstolarna, eller om de kanske mera fungerar som vanliga förvaltningsmyndigheter när dessa utreder och beslutar i förvaltningsfrågor. I departementspromemorian (Ju 1970:11) med förslag till regler om förfarandet i förvaltningsdomstolar framhålls bl a att förfarandet måste vara tämligen fritt och obundet då det krävs en betydande handlingsfrihet för domstolen. Detta visar sig särskilt vid besvär över förvaltningsmyndighets beslut. Domstolen skall därvid så att säga inträda i förvaltningsmyndighetens ställe (befogenhet) vid överprövningen av beslutet,

och kan därvid sägas fungera både som förvaltningsmyndighet och som domstol i sin judiciella prövningsfunktion.^{1/}

Inför besvarandet av denna fråga bör man ändå hålla i minnet att det även föreligger stora likheter mellan de allmänna domstolarnas dömande verksamhet och förvaltningsdomstolarnas. I bägge fallen rör det sig om rättstillämpning i tämligen strikt bundna former. Särskilt när det gäller frihetsberövanden är det främst fråga om att pröva om de i lagen uppställda förutsättningarna är uppfyllda.^{2/}

I sakkunnigbetänkande med förslag till lag som socialdomstol (SOU 1960:19) uttalas att "de principer som sålunda tillämpas vid domstolarna, torde i stor omfattning äga giltighet även beträffande det beslutande organet vid administrativa frihetsberövanden."^{3/} Redan när det första förslaget om renodlade fövaltningsdomstolar lades fram stod det alltså klart för utredarna att det processuella förfarandet skulle i stort sett följa de principer som tillämpas vid de allmänna domstolarna.

I propositionen med förslag till bl a förvaltningsprocesslag (prop 1971:30) framhåller departementschefen: "Förvaltningsdomstolarna handlägger i princip bara sådana mål där de rättsliga frågorna spelar en dominerande roll. De skiljer sig vidare från förvaltningsmyndigheterna i gemen genom att de liksom de allmänna domstolarna intar en fristående ställning i förhållande till de intresen som bryter sig mot varandra i målen. I motsats till vad som är fallet hos förvaltningsmyndigheter förekommer det i princip inte att en förvaltningsdomstol tar upp mål till prövning på eget initiativ. Av gammalt är förvaltningsdomstolarna dessutom utrustade med vidsträcktare processuella befogenheter än förvaltningsmyndigheterna. Det har ansetts naturligt att låta formliga muntliga förhandlingar ingå i förfarandet hos domstolarna och att även i övrigt förse dem med fullständiga utredningsmedel, såsom befogenhet att hålla förhör med vittne och sakkunnig. Slutligen kan nämnas att förvaltningsdomstolarna verkar så gott som enbart inom den sektor av förvaltningen som gäller myndighetsutövning mot enskild."^{4/}

Det händer inte så sällan att man i diskussioner om rättsliga problem kommer in på frågan om processrättens betydelse. Ibland möts man då av argument som att "processrätten är väl egentligen bara ett onödigt finsnickeri med meningslösa ofta obegripliga modeller", eller rent av från domare att "det spelar väl inte så stor roll hur man gör, det viktiga är väl att resultatet blir bra". Jag vill med detta arbete visa på det motsatta, nämligen att det är av avgörande betydelse för den enskildes (i detta fall barns) rättsställning hur man hanterar rättegångsmaterial i domstolarna. Jag har därför speciellt fokuserat frågorna kring hur domstolarna hanterar och redovisar sina bedömningar av rättegångsmaterialet, dvs vad det är som händer från den tidpunkt då allt material är presenterat för domstolen fram till domstolens beslut.

När det gäller t ex vårdnadsfrågor, har dessa hittills behandlats av personer som huvudsakligen sysslat med civilrätt. Inom detta område frågas oftast endast efter vad som krävs för ett avgörande, varefter man går direkt till resultatet (exempelvis direkt från lagtexten till domslutet). Mitt framställningssätt kan därför ibland kanske te sig främmande för dem som är vana att diskutera utifrån civilrättsliga problem. Genom att fokusera framställ-

1/ Prop 1971:30 s 260.

2/ SOU 1960:19 s 134.

3/ a a s 106 och 116.

4/ Prop 1971:30 s 282 f.

ningen på själva processen har jag emellertid velat få växelspelet mellan materiella och processuella regler att framträda tydligt.

Grovt sett kan lagreglerna indelas i fyra olika slag:

1. materiella regler med rättsföljder,
2. regler om domstolars och myndigheters organisatoriska uppbyggnad och sammansättning,
3. regler om hur ärenden skall handläggas och om beslutsfattandet hos domstolen och myndigheten,
4. ansvarsregler,

Att lagreglerna inverkar styrande på myndigheternas verksamhet kan tyckas självklart och tämligen onödigt att ta upp till diskussion i detta sammanhang. Det är dock inte alltid självklart att man kan se alla lagregler som likvärdiga i sin styrande inverkan.

Vanligen beskrivs de processuella reglerna som ramen för beslutsfattandet och de materiella som innehållet. Jag menar att förhållandet dem emellan är mera komplicerat än så. Jag menar att de står i ett direkt beroendeförhållande till varandra. Ett förhållande som kan beskrivas som ett växelspel mellan de materiella och de processuella reglerna.

Det är framför allt regler av karaktär enligt punkterna 1. och 3. ovan som är av intresse här. Av dessa två slag av rättsregler är det självklart att processreglerna (3) är de viktigaste styrfaktorerna för innehållet i själva beslutsprocessen, eftersom de konstruerats för bl a detta speciella ändamål. De materiella reglerna (1) har även de mer eller mindre renodlad processuell betydelse genom att peka ut förhållanden som är relevanta för avgörandet och som därför kommer att behandlas som antingen rättsfakta eller bevisfakta. Sådana regler av större betydelse kan sägas ha primär processuell betydelse medan regler av mindre betydelse kan sägas ha sekundär processuell betydelse. Genom det växelspel som råder mellan de processuella teknikerna och metoderna och det materiella innehållet skall för det beslutande organet (domstolen) framträda en helhetsbild av de förhållanden som bildar grunden för avgörandet.

Ett exempel på ett sådant växelspel kan hämtas från FB 6:1 (i des lydelse före 1.7.1983, därefter 6:2) där det sägs att barn intill dess det fyllt 18 år eller dessförinnan ingått äktenskap står under föräldrarnas eller särskilt förordnad förmyndares vårdnad. Åldersrekvisitet kombinerat med undantagsrekvisitet (ingången äktenskap) kommer att verka styrande på processen på så sätt att antingen är förhållandet uppenbart varvid inga särskilda processhandlingar eller särskilt processmaterial fordras, eller också fordras att man på något sätt kan styrka att barnet är under/över 18 år, alternativt har eller inte har ingått äktenskap.

Genom rekvisiten anges också vad som är relevant respektive irrelevant i processen. Gäller ett ärende exempelvis fråga om ett barn far illa i sitt hem, beskrivs med rekvisiten i BvL 25 § 1 st a/ den ram som innesluter "de omständigheter som äro av betydelse för ärendets bedömning" (14 §). Även om det finns förhållanden utanför denna ram som kan ha betydelse för om ett barn far illa eller ej (dvs av andra orsaker än de i paragrafen medtagna eller på annat sätt än som beskrivs i paragrafen), kommer rekvisiten att vara styrande för vilket material som användes och vilket innehåll detta material får.^{1/} Denna styrning kan gå i såväl utvidgande som inskränkande rikt-

1/ Observera den förändring av denna ram som skett fr o m 1.1.1982 genom att BvL i detta avseende ersatts av LVU.

ning. I det förra fallet tvingas utredaren/beslutsfattaren ta hänsyn till faktorer som kanske annars skulle lämnats obeaktade; i det senare kommer vissa existerande faktorer inte att beaktas.

Det är inte enbart de särskilda rekvisiten i lagtexten som kan vara styrande på processen. Av stor betydelse är också olika regler som utbildats av domstolar/myndigheter. Det kan gälla särskilda presumptionsregler, exempelvis status-quo-presumtionen, som innebär att domstolen i ett vårdnads- eller verkställighetsmål utgår från att förändringar i barnets tillstånd särskilt skall motiveras. Annars "är det nog bäst som det är". En sådan presumptionsregel kan ha starkt styrande effekt även på parternas handlande, särskilt inför interimistiska beslut, eftersom man kan räkna med att ett förhållande som etablerats tenderar att permanentas vid ett senare slutligt avgörande.

Regler om bevisbörda skall iakttas av domstolen i bevisvärderingen. Man kan anta att kunskapen om detta kan styra den ena eller andra parten att vara särskilt aktiv.^{1/} Den kan också tänkas leda till att den part som inte har bevisbördan kan ha intresse av att undanhålla information om fakta. Ett sådant förhållande kan leda till att en omständighet som kan vara av vikt för bedömningen av ärendet undandras domstolens bedömning genom att den är känd av endast den "passive" parten. Dessa svårigheter kan balanseras genom att domstolarna/myndigheterna tillämpar en s k materiell processledning.

Även andra regler för själva processen kan ha styrande effekt på utformningen av processmaterialet eller för valet av processmaterial. Kommunikationsplikten syftar till att bereda part fullständig insyn i domstolars/myndigheters beslutsunderlag. Det är troligt att utformningen av exempelvis ett yttrande till tingsrätten från en socialvårdsmyndighet i ett vårdnadsfall påverkas av att parterna skall ta del av det redan innan det överlämnas till rätten. Yttrandet får genom kommunikationsplikten två adressater, nämligen dels domstolen, dels parterna. Särskilt i fall där processmaterialet skall innehålla omdömen om parterna är det troligt att såväl urvalet av faktorer som utformningen av omdömena påverkas av att parterna direkt skall ta del av materialet.^{2/}

Att partshandlingar styr processen säger sig självt. Sådana partshandlingar kan vara exempelvis begäran om kompletterande utredning, framläggande av bevis, uttalanden om sakförhållanden, viljeyttringar, anförande av besvär. Problemen i dessa sammanhang är dock att parterna inbördes kan ha helt olika möjligheter att agera i processen. Även i mål där barn är en av parterna är barnet generellt i ett sämre läge än andra parter, särskilt om med-/motparterna är barnets föräldrar, vilket oftast är fallet i de mål som behandlas här. Vid bedömning av partshandlingar kan det därför tyckas rimligt att väga in dessa faktorer. Ett sätt att balansera förhållandet mellan parterna skulle vara att barnet fick ombud i vårdnadsfall respektive offentligt biträde i omhändertagandemål och verkställighetsmål^{3/}. Den frågan sammanhänger med frågan om talerätt för barnet.

1/ Se avsnitt Ca s 135 ff.

2/ Se Del I (I Wetter) avsnitt A.1.c s 2.

3/ Se Del I (I Wetter), avsnitt A.1.4 s .

Statistisk sammanställning av rättsfallsmaterialet

Sammanställningen består av referat av rättsfall hämtade från de allmänna domstolarna och förvaltningsdomstolarna. Den innehåller även några referat från utlåtanden av JO.

Jag har i fjorton tabeller sökt göra en sammanfattande presentation av rättsfallsreferaten. Tabell 1 innehåller en sammanfattande översikt och är konstruerad efter de fyra avdelningar som avhandlingen strukturerats efter, A/ Rekvisit - rättsfakta, B/ Bevismedel, C/ Bevisbörda - beviskrav samt D/ Bevisfakta - bevisvärdering. Som framgår av tabellen innehåller materialet 691 referat, varav 79 hänför sig till sakbehandling i högsta instans, dvs HD eller RegR. Det bör observeras att referat från samma mål kan förekomma på flera ställen. Det är alltså inte 691 mål eller utlåtanden från JO som refererats.^{1/}

Som framgår av tabell 1, överväger material rörande vårdnadsmål klart med 485 referat, jämfört med 147 för omhändertagandemål och 59 för verkställighetsmål. I tabellerna 2 - 14 presenteras närmare hur materialet fördelar sig mellan de olika instanserna inom de 4 olika avdelningarna A - D. Därvid bör man hålla i minnet att man kan förvänta sig att finna material från samtliga förvaltningsdomstolar (utom LR) samt från JO. När det gäller de allmänna domstolarna, dvs för vårdnadsmålen, har man anledning förvänta sig material från HD, HSB och SH. Det förekommer dock att material finns även från andra hovrätter samt från tingsrätter och länsrätter. Detta beror främst på att när vi följt upp ärenden som initierats utifrån material inhämtat hos JO, så har vi därvid funnit material även från icke specialstuderade instanser.

Av tabellerna kan utläsas att de flesta referaten totalt rör vårdnadsmålen. Inom de olika områdena A - D, är materialet till övervägande del hämtat från högsta domstolen respektive regeringsrätten. Det där näst mest omfattande materialet är hämtat från Svea hovrätt, och rör alltså enbart vårdnadsmål. Framför allt gäller det frågor rörande rekvisit - rättsfakta (avsnitt A) och presumtionerna (avsnitt C b). Inom avdelningen bevisfakta - bevisvärdering, intar inom förvaltningsdomstolarna kammarrätten i Stockholm /KRS/ en dominerande ställning vad gäller refererade fall. I övrigt framgår av tabell 1 att det varit svårt att i domskälen till verkställighetsmålen hitta uttalanden rörande särskilt bevismedel; samt, rörande såväl omhändertagandemål som verkställighetsmål, material angående bevisbörda - beviskrav.

Som nämnts i inledningen är rättsfallsreferaten införda samlat under varje delavsnitt i avhandlingen. Därvid redovisas materialet i följande ordning:

1. omhändertagandemål och verkställighetsmål

Fall avgjorda av Regeringsrätten /RegR/ i kronologisk ordning. Inom varje årgång har rättsfall som publicerats i RÅ placerats först.

Fall avgjorda av kammarrätterna i kronologisk ordning. Inom varje årgång är kammarrätterna ordnade i bokstavsordning, KRG, KRJ, KRS och KRSU.

1/ I textavsnitten har jag även i vissa fall hänvisat till mål som inte finns refererade i denna sammanställning. Anledningen är att denna sammanställning helt bygger på vad som uttalats i domskälen, samt av JO:s egna kommentarer i utlåtandena därifrån. Det kan i några fall ha förekommit att intressant material funnits i andra delar av rättsfallsmaterialet än domskälen. I sådana fall kan fallet finnas med i diskussionerna i arbetet i övrigt, även om det inte finns presenterat i den här föreliggande sammanställningen.

Fall avgjorda av länsrätterna i kronologisk ordning. Inom varje årgång är länsrätterna ordnade i länsbokstavsordning, LRA - LRBD.
J0-ärenden i kronologisk ordning.

2. vårdnads mål

Fall avgjorda av Högsta domstolen /HD/ i kronologisk ordning. Inom varje årgång har rättsfall som publicerats i NJA placerats först.

Fall avgjorda av hovrätterna i kronologisk ordning. Inom varje årgång är hovrätterna ordnade i bokstavsordning, GH, HNN, HSB, HVS, HÖN och SH.

Fall avgjorda av tingsrätterna i kronologisk ordning. Inom varje årgång är tingsrätterna ordnade i bokstavsordning.

J0-ärenden i kronologisk ordning.

Nedanstående tabeller avses ge en överblick över hur det bearbetade materialet fördelar sig på de olika frågor som behandlats i avsnitten A - D i avhandlingen. Genom att studera tabellerna kan man få en snabb uppfattning om vilka av de behandlade frågorna som ofta respektive mindre ofta eller endast sällan förekommer i domskälen. Siffrorna i tabellerna inom parentes anger antalet fall som sakbehandlats och avgjorts i högsta instans. Övriga fall har ej beviljats prövningstillstånd.

Tabell 1. Sammanfattande översikt

	Oh.mål	Vå.mål	Ve.mål	S:a
A/ Rekvisit - rättsfakta	4 (-)	135 (15)	5 (3)	
	4 (-)	135 (15)	5 (3)	144 (18)
B/ Bevismedel	a/ 5 (-)	20 (2)	1 (1)	
	b/ 12 (1)	27 (2)	3 (1)	
	c/ 3 (-)	7 (-)	1 (-)	
	20 (1)	54 (4)	5 (2)	79 (7)
C/ Bevisbörda - beviskrav	a/ 17 (2)	6 (-)	2 (1)	
	b/ -	107 (11)	5 (2)	
	c/ -	23 (4)	-	
	17 (2)	136 (15)	7 (3)	160 (20)
D/ Bevisfakta - bevisvärdering	a/ 8 (1)	36 (3)	29 (3)	
	b/ 44 (3)	56 (9)	2 (-)	
	c/ 14 (2)	9 (2)	2 (-)	
	d/ 29 (2)	28 (4)	4 (-)	
	e/ 14 (1)	13 (3)	1 (-)	
	f/ 7 (-)	18 (1)	4 (1)	
	106 (9)	160 (21)	42 (4)	308 (34)
Totalt	147 (12)	485 (55)	59 (12)	691 (79)

Tabell 2. Aa Hänvisar man till några speciella omständigheter när "barnets bästa" respektive "barnets intresse" åberopas i domskälen?

Avgjort av/	Oh.mål	Vå.mål	Ve.mål	S:a
HD/RegR	1 (-)	51 (15)	3 (2)	51/ 4
GH/KRG	-	2	-	2/ -
HNN/KRJ	2	-	1	-/ 3
HSB/KRS	-	6	-	6/ -
HVS/KRSU	-	1	-	1/ -
HÖN	-	-	-	-
SH	-	65	-	64
TR/LR	-	10	-	10/ -
J0	1	-	1	2
	4	135	5	144

Tabell 3. Ba Hur redovisas avvägningen mellan olika sakkunnigutlåtanden när dessa inte sammanfaller eller är direkt motstridande?

Avgjort av/	Oh.mål	Vå.mål	Ve.mål	S:a
HD/RegR	4 (-)	13 (2)	-	13/ 4
GH/KRG	-	-	-	-/ -
HNN/KRJ	-	-	-	-/ -
HSB/KRS	-	2	-	2/ -
HVS/KRSU	1	-	-	-/ 1
HÖN	-	-	-	-
SH	-	6	-	6
TR/LR	-	-	-	-/ -
JO	-	-	-	-
	5	21	-	26

Tabell 4. Bb Vilken typ av bevisning och hur stark krävs för att domstol skall gå emot ett förslag från socialnämnd (SCN/SDN) i ett omhändertagandemål respektive vårdnadsmål eller gå emot ett utlåtande från sakkunnig i ett verkställighetsmål?

Avgjort av/	Oh.mål	Vå.mål	Ve.mål	S:a
HD/RegR	2 (1)	14 (2)	2 (1)	14/ 4
GH/KRG	-	1	-	1/ -
HNN/KRJ	1	-	-	-/ 1
HSB/KRS	4	2	-	2/ 4
HVS/KRSU	5	-	1	-/ 6
HÖN	-	-	-	-
SH	-	10	-	10
TR/LR	-	-	-	-/ -
JO	-	-	-	-
	12	27	3	42

Tabell 5. Bc Kan man finna någon hierarki i domskälen mellan utsaga från part - vittne - sakkunnig - barn - förälder (som ej är part)?

Avgjort av/	Oh.mål	Vå.mål	Ve.mål	S:a
HD/RegR	1	3	1	3/ 2
GH/KRG	-	-	-	-/ -
HNN/KRJ	-	-	-	-/ -
HSB/KRS	2	-	-	-/ 2
HVS/KRSU	-	-	-	-/ -
HÖN	-	-	-	-
SH	-	4	-	4
TR/LR	-	-	-	-/ -
JO	-	-	-	-
	3	7	1	11

Tabell 6. Ca Förekommer uttalade resonemang om bevisbörda eller beviskrav i domskälen?

Avgjort av/	Oh.mål	Vå.mål	Ve.mål	S:a
HD/RegR	4 (2)	1 (-)	1 (1)	1/ 5
GH/KRG	3	-	-	-/ 3
HNN/KRJ	-	-	-	-/ -
HSB/KRS	4	-	-	-/ 4
HVS/KRSU	4	-	-	-/ 4
HÖN	-	-	-	-
SH	-	5	-	5
TR/LR	-	-	1	-/ 1
J0	2	-	-	2
	17	6	2	25

Tabell 7. Cb Presumtionerna

Avgjort av/	Oh.mål	Vå.mål	Ve.mål	S:a
HD/RegR	-	40 (11)	2 (2)	40/ 2
GH/KRG	-	1	-	1/ -
HNN/KRJ	-	-	1	-/ 1
HSB/KRS	-	4	-	4/ -
KVS/KRSU	-	1	1	1/ 1
HÖN	-	-	-	-
SH	-	43	-	43
TR/LR	-	18	-	18/ -
J0	-	-	1	1
	-	107	5	112

Tabell 8. Cc Vilken typ av bevisning och hur stark krävs för att väga upp de olika presumtionerna?

Avgjort av/	Oh.mål	Vå.mål	Ve.mål	S:a
HD/RegR	-	15 (4)	-	15/ -
GH/KRG	-	-	-	-/ -
HNN/KRJ	-	-	-	-/ -
HSB/KRS	-	1	-	1/ -
HVS/KRSU	-	-	-	-/ -
HÖN	-	-	-	-/ -
SH	-	5	-	5
TR/LR	-	2	-	2/ -
J0	-	-	-	-
	-	23	-	23

Tabell 9. Da Har man i domskälen lagt vikt vid barns önskingar, som dessa kommit till uttryck i processen?

Avgjort av/	Oh.mål	Vå.mål	Ve.mål	S:a
HD/RegR	3 (1)	15 (3)	9 (3)	15/ 12
GH/KRG	-	1	4	1/ 4
HNN/KRJ	2	-	4	-/ 6
HSB/KRS	1	2	6	2/ 7
HVS/KRSU	-	-	3	-/ 3
HÖN	-	-	-	-
SH	-	14	-	14
TR/LR	1	4	2	4/ 3
JO	1	-	1	2
	8	36	29	73

Tabell 10. Db I vilka fall hänvisas i domskälen till omständigheter som rör enbart föräldrarna?

Avgjort av/	Oh.mål	Vå.mål	Ve.mål	S:a
HD/RegR	10 (3)	24 (9)	-	24/ 10
GH/KRG	4	2	-	2/ 4
HNN/KRJ	4	-	-	-/ 4
HSB/KRS	17	3	2	3/ 19
HVS/KRSU	4	1	-	1/ 4
HÖN	-	-	-	-
SH	-	23	-	23
TR/LR	4	3	-	3/ 4
JO	1	-	-	1
	44	56	2	102

Tabell 11. Dc I vilka fall hänvisas i domskälen till omständigheter som rör enbart barnet?

Avgjort av/	Oh.mål	Vå.mål	Ve.mål	S:a
HD/RegR	3 (2)	6 (2)	1 (-)	6/ 4
GH/KRG	1	-	1	-/ 2
HNN/KRJ	2	-	-	-/ 2
HSB/KRS	5	-	-	-/ 5
HVS/KRSU	2	1	-	1/ 2
HÖN	-	-	-	-
SH	-	2	-	2
TR/LR	1	-	-	-/ 1
JO	-	-	-	-
	14	9	2	25

Tabell 12. Dd I vilka fall hänvisas i domskälen till relationer mellan barn och föräldrar?

Avgjort av/	Oh.mål	Vå.mål	Ve.mål	S:a
HD/RegR	7 (2)	13 (4)	-	13/ 7
GH/KRG	2	-	1	-/ 3
HNN/KRJ	2	-	2	-/ 4
HSB/KRS	10	4	-	4/ 10
HVS/KRSU	3	1	1	1/ 4
HÖN	-	-	-	-
SH	-	8	-	8
TR/LR	4	2	-	2/ 4
JO	1	-	-	1
	29	28	4	61

Tabell 13. De I vilka fall hänvisas i domskälen till relationer mellan barn/föräldrar och tredje man?

Avgjort av	Oh.mål	Vå.mål	Ve.mål	S:a
HD/RegR	3 (1)	7 (3)	1 (-)	7/ 4
GH/KRG	1	-	-	-/ 1
HNN/KRJ	3	-	-	-/ 3
HSB/KRS	4	-	-	-/ 4
HVS/KRSU	1	1	-	1/ 1
HÖN	-	-	-	-
SH	-	3	-	3
TR/LR	2	2	-	2/ 2
JO	-	-	-	-
	14	13	1	28

Tabell 14. Df I vilka fall hänvisas i domskälen till miljöfaktorer?

Avgjort av/	Oh.mål	Vå.mål	Ve.mål	S:a
HD/RegR	2 (-)	13 (1)	2 (1)	13/ 4
GH/KRG	-	-	-	-/ -
HNN/KRJ	1	-	-	-/ 1
HSB/KRS	3	-	2	-/ 5
HVS/KRSU	1	1	-	1/ 1
HÖN	-	-	-	-
SH	-	2	-	2
TR/LR	-	2	-	2/ -
JO	-	-	-	-
	7	18	4	29

A Rekvisit - rättsfakta

Metoder för bevisvärdering bygger på strukturering av processmaterialet. Utgångspunkten för denna strukturering är själva författningstexten. En fullständig lagregel skall innehålla både förutsättningar för domstols/myndighets dom/beslut, s k rekvisit, och rättsföljdsangivelse. Det förekommer även s k ofullständiga lagregler (lex imperfekta), t ex sådana som innehåller enbart rekvisit eller som med hänvisning till en lagregel med rekvisit enbart innehåller rättsföljdsangivelse.

För att en regel skall kunna karaktäriseras som en materiell regel skall den ensam eller tillsammans med annan regel av samma karaktär kunna direkt läggas till grund för avgörande i saken. Innehåller regeln enbart någon form av handlingsdirektiv eller rekommendation riktad till domstol eller myndighet avseende handläggningen eller beslutsfattandet är den att betrakta som en processregel.^{1/}

I ett konkret fall åberopar man omständigheter som motsvarar rekvisit i lagregler. Dessa konkreta omständigheter kallas rättsfakta. Det är dessa rättsfakta som sedan återfinns i domskäl och beslutsmotiveringar, och lägges till grund för domstolens/myndighetens dom/beslut. Man måste noggrant skilja denna typ av fakta från bevisfakta. Bevisfakta är omständigheter som visar att rättsfakta föreligger eller inte föreligger. Sådana omständigheter (bevisfakta) saknar oftast motsvarighet i lagreglernas text. Även om det skulle finnas en sådan motsvarighet i lagtexten kan de skiljas från rättsfakta genom att rättsfakta är en nödvändig - men inte alltid tillräcklig - förutsättning för att en rättsföljd skall inträda, medan bevisfakta alltid måste knytas till ett rättsfaktum. Först när bevisfakta med erforderlig styrka visar att rättsfakta föreligger är villkoren helt uppfyllda för att en viss rättsföljd skall inträda.

Struktureringen i rättsfakta och bevisfakta är en nödvändig förutsättning för eller det första steget i en systematisk behandling av processmaterialet. Rättsfaktum kan även betecknas som omedelbart relevant faktum och bevisfaktum som medelbart relevant faktum.^{2/} Dessa beteckningar ligger kanske närmare allmänt språkbruk och antyder hur systematiken för behandling av processmaterial även påverkar bedömningen av vilket material som det kan anses lönande att föra in i processen. Även utredare och parter kan genom denna systematik erhålla ett hjälpmedel, en teknik som underlättar överblicken av materialet i målet/ärendet och gör det möjligt att följa och påverka de olika stegen i processen fram till dom eller beslut.

Systemet för bevisvärdering är konstruerat utifrån vissa typer av civilmål, särskilt avtals- och köpmål, och utifrån dessa lagreglers struktur. I dessa mål är rättsfakta ganska väl avgränsade från varandra. Det är tämligen lätt att genom rättsfakta följa ett tänkt faktiskt förlopp i en transaktion. Där emot är mänskliga relationer av betydelse inom familjerätten i sig mera komplicerade och inte heller alltid klart avgränsade i tiden. Detta återspeglas i rekvisiten i rättsreglerna. Därför kan man fråga sig om metoden för bevisvärdering utan vidare är ägnad att direkt appliceras på denna typ av mål.

Man kan ur rättsreglerna inom familjerätten, särskilt föräldrarätten, härleda dels rättsfakta som har grundläggande karaktär av generell natur, dels rättsfakta som är av mera underordnad karaktär.^{3/} Dessa senare kan

1/ Olivecrona K, Rätt och dom s 160.

2/ Ekelöf P-O, Rättegång I s 19.

3/ Olivecrona K, Rätt och dom s 208 ff.

vara preciseringar, kompletteringar, alternativa och ibland kanske till och med motstridande. I sådana fall inställer sig frågan om man skall beteckna dessa som rättsfakta eller om några skall hänföras till bevisfakta.

Av särskild betydelse i denna framställning är förhållandet mellan rekvisitet barnets bästa och övriga omständigheter i FB 6 kapitlet. I detta kapitel framgår att barnets bästa skall vara ledstjärna vid bestämmande om hur vårdnaden skall ordnas. Begreppet infördes i lag första gången genom lag om äktenskaps ingående och upplösning. I förarbetena till denna lag uttalade lagberedningen att det var viktigt att en ledande princip kom till uttryck i lagen. "Vid dennas bestämmande har beredningen ej varit i tvekan därom att i fall sådana som dessa barnens intressen främst böra tillgodoses; de ha otvivelaktigt de största anspråken på lagens skydd, och att deras framtid, såvitt möjligt ej ödelägges är ett samhällsintresse av synnerlig vikt."^{1/}

Denna grundprincip ändrades inte genom införandet av föräldrabalken 1949, utan överfördes till denna utan kommentarer i förarbetena. Principen kommenterades dock i anslutning till motion nr 257 i första kammaren och nr 321 i andra kammaren angående utformningen av lagreglerna i FB 6:7 med hänvisning till vem som bar skulden till äktenskapets upplösning, och vilken effekt detta borde ha på vem av föräldrarna som skulle tillerkännas vårdnaden om barnen. Utskottet uttalade därvid: "Principen i förevarande bestämmelser att barnets intresse i första skall tillgodoses innebär att även om skuld i övervägande grad ligger ena maken till last, vårdnaden skall tillerkännas denne såframt han finnes bättre skickad att taga hand om barnen".^{2/}

Barnets bästa kan därför sägas utgöra ett grundläggande rättsfaktum, även om det förvisso inte är något entydigt eller självklart begrepp. Lagreglerna innehåller dessutom ett antal andra omständigheter. Om exempelvis föräldrarna är ense om hur vårdnaden skall ordnas så skall rätten enligt 6:7 1 st "besluta i överensstämmelse med vad de önska om det ej är uppenbart stridande mot barnets bästa". Skall avtalet mellan föräldrarna behandlas som ett rättsfaktum eller som ett bevisfaktum?^{3/} Att överenskommelsen är ett faktum som kan härledas ur lagtexten är klart. Lagregeln innehåller även anvisning om rättsföljd, dvs överenskommelsen kan läggas till grund för ett avgörande i saken, under förutsättning att det ej skulle vara uppenbart stridande mot barnets bästa. Ur denna synpunkt bör avtalet kunna betraktas som ett rättsfaktum. Men om man beaktar att viss prövning skall ske med hänsyn till barnens bästa, dvs i förhållande till vad som ovan betecknats som kapitlets grundläggande rättsfaktum, kan man med fog fråga sig om inte avtalet bör betraktas som ett bevisfaktum.

Ett sådant "tekniskt grepp" gör det möjligt att föra ett resonemang om bevisbörda, beviskrav och bevisvärde. Avtalet kan då sägas ha fått betydelse som en presumtion. Presumtionen, antagandet skulle vara att överenskommelsen är bäst för barnen om inte annat visas.^{4/} Det kan dock tänkas att avtalet

1/ NJA II 1916 s 244.

2/ NJA II 1950 s 73.

3/ Frågan om föräldrarnas överenskommelse skall betraktas som ett rättsfaktum och därmed i dessa indispositiva mål behandlas på samma sätt som ett medgivande från en part i ett dispositivt mål, är numera överspelad efter de ändringar som gjorts i 6 kap FB och som trätt i kraft den 1.7.1983, varvid dessa lokutioner togs bort ur lagtexten. Föräldrarnas överenskommelse kan därefter inte utgöra rättsfaktum, men däremot är den fortfarande ett viktigt bevisfaktum.

4/ NJA II 1916 s 245, Wallin G, Föräldrar och barn s 39, Agell A, Barnrätt 2:a uppl s 28, Prop 1981/82:168 s 34.

inte är förenligt med barnets bästa. Överenskommelsen kan bli föremål för motbevisning.

Ett stort problem härvid är emellertid talereglerna. Det är endast föräldrarna som är parter i vårdnadsålet och dessa står ju bägge bakom avtalet och kan därför knappast tänkas komma med motbevisning. Visserligen är målet indispositivt och domstolen kan enligt officialprincipen ex officio föra in processmaterial i målet. Detta förekommer dock ytterst sällan när föräldrarna är ense i vårdnadsfrågan. Så länge barnet saknar talerätt är risken stor att ingen tillräckligt aktivt bevakar barnens intressen. I viss mån kan denna risk sägas ha minskats genom de nya regler som införts i FB fr o m 1.7. 1983, varvid socialnämnden skall beredas tillfälle yttra sig i alla vårdnadsfall.^{1/}

Det bör dock observeras att i här angivet exempel det inte räcker att det kan styrkas att föräldrarnas överenskommelse strider mot barnets bästa. Det är först när motbevisningen är så stark att den kan betecknas som uppenbart stridande mot barnets bästa som barnets intresse sättes framför föräldrarnas.^{2/} Rätten skall i sådant fall besluta "efter vad som finnes skäligt med hänsyn till barnets bästa", dvs efter det grundläggande rättsfaktum som är knutet till kapitlet. Sett ur denna synpunkt bör avtalet kunna betraktas som ett bevisfaktum. Det utgör ju tydligen inte en nödvändig förutsättning för rättsföljden, dvs beslut om vårdnaden.

Som jag tidigare påpekat karaktäriseras en materiell regel av att den kan läggas till grund för avgörande i saken. Innehåller regeln enbart någon form av handlingsdirektiv eller rekommendation riktad till domstol eller myndighet avseende handläggningen eller beslutsförfarandet är den att betrakta som en processuell regel. I de fall föräldrarnas överenskommelse direkt kan läggas till grund för avgörande i vårdnadsfråga är det alltså fråga om en materiell regel. Det är däremot oklart hur man skall betrakta den i det fall där motbevisning förekommer och där det ifrågasättes om överenskommelsen uppenbart strider mot barnets bästa. Om domstolen finner att så är fallet skall vårdnadsfrågan avgöras efter vad som finnes skäligt med hänsyn till barnets bästa. Vid bedömningen av vad som skall vara till barnets bästa måste otvivelaktigt föräldrarnas överenskommelse vara av stor betydelse för domstolens bedömning. I det fallet kommer alltså avtalet att betraktas som ett viktigt bevisfaktum. Avtalet har därmed ändrat karaktär från att i ett skede av bevisvärderingen utgöra rättsfaktum till att i ett annat skede av bevisvärderingen utgöra bevisfaktum. Med detta exempel har jag velat peka på att de komplicerade förhållanden som rör medmänskliga relationer inte säkert låter sig infångas och beskrivas i traditionella processuella termer.

Ett annat exempel kan hämtas från BvL 25 § a/ där det bl a sägs att åtgärder skall vidtagas om barnets "utveckling äventyras på grund av föräldrarnas eller annan fostrares olämplighet som fostrare eller bristande förmåga att fostra honom". Frågan blir här om fostrarens olämplighet eller oförmåga skall betraktas om rättsfakta eller bevisfakta i förhållande till barnets utveckling, som otvetydigt är att betrakta som rättsfaktum. Denna fråga har utifrån ett materialrättsligt perspektiv ingående behandlats av professor

1/ Prop 1981/82:168 s 53 ff. Det kan i detta sammanhang noteras att de förslag till ändringar i 6 kap FB som genomfördes vid detta tillfälle i stort sett är identiska med de förslag som Ulla Jacobsson lade fram i sin bok, Ett barns rättigheter, 1978.

2/ Se angående begreppet uppenbart även avsnitt Ca 2. s 154 f.

Gunnar Bramstång.^{1/} På ett belysande sätt visar han på vikten av en omsorgsfull analys av lagtexten vid handläggning av omhändertagandemål för att legalitetsgrundsatsen skall kunna upprätthållas. Han pekar på de allvarliga konsekvenser som kan bli följden om man bortser från viktiga rättsfakta, eller - uttryckt i processrättsliga termer - om rättsfakta behandlas som bevisfakta eller hjälpfakta. Även om 25 § BvL närmast kan beskrivas som de materiella förutsättningar under vilka samhället får intervensera i föräldrarnas vårdnadsrätt, kan man tänka sig en bakomliggande rättsregel som utgår från barnets bästa eller barnets intresse och som bl a kommer till uttryck i 1 § BvL.^{2/}

Det är i många fall tveksamt om man skall betrakta en lagregel som en materiell regel eller som en processuell regel. Till detta problem skall jag återkomma i avsnitten C/ Bevisbörd - beviskrav och D/ Bevisvärdering.

Kravet på bevisstyrka vad gäller barnets bästa varierar mellan olika lagrum i 6 kapitlet FB. Lagstiftaren kan alltså sägas ha graderat barnets intresse beroende på till vilka faktiska situationer rekvisitet är knutet. Inte heller själva begreppet barnets bästa är, som tidigare nämnts, entydigt. Det kan därför vara av intresse att studera lagreglerna med utgångspunkt från om detta begrepp behandlas som rättsfaktum eller som bevisfaktum i praxis. En sådan bearbetning kommer jag att göra i det särskilda avsnittet om vårdnads- mål. Här har jag endast velat dra upp mera allmänna riktlinjer för en sådan studie, riktlinjer som skall följas i alla tre typer av mål som denna avhandling behandlar.

1/ Bramstång G, Den offentliga barnavården, Uppsala 1970 s 54 ff, Socialrättsliga utlåtanden, Lund 1975 s 35 ff, Övningsexempel i socialförvaltningsrätt, Lund 1977 s 10 ff. Se även avsnitt Ca 1 s 140 f.

2/ Se not 2 s 27. Jämför även resonemanget i Svea Hovrätts dom SH T 487/79 angående umgängesrätten enligt FB 6:11, s 30)

Aa Barnets bästa respektive barnets intresse

1. omhändertagandemål

De processuella reglerna rörande omhändertagandemål är i specialförfattningen (BvL) i huvudsak samlade i 3 kap (14 - 24 §§) samt i den förvaltningsen allmänt gällande förvaltningslagen, och för förvaltningsdomstolarna förvaltningsprocesslagen. I denna studie är det emellertid främst växelspelet mellan de processuella och de materiella reglerna som är av särskild betydelse. Förutsättningarna för ingripande enligt BvL i enskilda fall anges i reglerna i 4 kapitlet. Av speciellt intresse för denna studie är 25 § 1 st a/ samt 30 § (dessa lagrum motsvaras numera av LVU 1 § 2 st p 1 samt 6 §).

Enligt BvL 14 § 2 st skall en barnavårdsutredning "allsidigt klarlägga de omständigheter som äro av betydelse för ärendets bedömning". Alla materiella förhållanden kan inte vara relevanta för avgörandet. Några måste betraktas som irrelevanta. Sådana faktorer avskäres från förfarandet med hjälp av processuella metoder. Domstolen kan exempelvis enligt FPL 8 § avvisa överflödig utredning.

Rekvisiten i 25 § 1 st a/ och 30 § beskriver närmare vilka omständigheter som är relevanta i barnavårds mål. Dessa är, beroende på stringensen i rekvisiten, mer eller mindre väl definierade. Så sägs exempelvis i 25 § 1 st a/ att förhållanden i barnens hem är av betydelse, vilket bör innebära att barnavårdsutredningen rörande barns miljö begränsas till att belysa barnets hemmiljö. Kan det i ett sådant fall vara relevant att i en utredning belysa om ett barn utsätts för sådan risk som beskrivs i andra ledet i paragrafen - "eljest där behandlas på sådant sätt, att hans kroppsliga eller själsliga hälsa utsätts för fara" - hos en privat dagbarnvårdare?^{1/} Är det av betydelse för en utredning om ett barn under sina första skolår ensam måste ta sig till skolan och därvid korsa en eller flera starkt trafikerade vägar? Oavsett vad svaret kan bli på dessa frågor visar de på växelspelet mellan de materiella reglerna och de processuella reglerna och hur detta växel spel kan inverka på omfattningen och inriktningen av processmaterialet. Med detta synsätt blir gränsen mellan processregler och materiella regler flytande. Trots detta, kan det vara av vikt att särskilja dessa olika typer av rättsregler.

Den speciella lokutionen barnets bästa finns inte inskriven i BvL. Det är också tveksamt om man kan beteckna de tvångsregler som finns i 25 § som ett uttryck för att lagens syfte skulle vara att tillvarata barnets intresse. Det rör sig här dock om tvångsåtgärder.^{2/} Denna fråga har under senare år varit föremål för diskussion mellan professorn i offentlig rätt vid Uppsala universitet, Gunnar Bramstäng och direktören i Svenska kommunförbundet

1/ Se Allmänna råd från socialstyrelsen 1981:2 s 26 f angående begreppet "i hemmet".

2/ En annan sak är att lagens legala syfte enligt 1 § är att "främja en gynnsam utveckling för de unga och goda uppväxtförhållanden i övrigt för dem". Detta kan ses som en ledstjärna vid all tillämpning av lagen, således omfattande även tvångsåtgärderna. Se även not 1/ s 28. Jämför dock regeringsrådet Petréns särskilda uttalande i lagrådets protokoll med anledning av lagrådsremissen angående LVU, prop 1979/80:1 del B s 374, där han med hänvisning till reglerna i 2 kap RF understryker ingripandenas karaktär av begränsningar i den grundlagsskyddade personliga rörelsefriheten.

Gunnar Krantz.^{1/} Det kan dels av detta men även av andra skäl vara av ett visst intresse att studera i vilken utsträckning det i rättspraxis förekommer att domstolarna diskuterar omhändertagandemål i dessa termer.

Av tabell 2 framgår att jag i det samlade materialet funnit endast fyra fall där man i domskälen åberopat barnets bästa eller barnens intresse i omhändertagandemål. Det rör sig om tre fall som slutligt avgjorts av kammar rätt och ett fall som behandlats av JO. Jag har inte funnit något fall som sakbehandlats i högsta instans (dvs RegR) och där man fört en diskussion kring barnets bästa eller barnets intresse.

I två av referaten (RR 2095/79 och JO 544/76 + 689/76) hänvisas till grundprincipen om barnets intressen och den skyldighet BvL lägger på socialnämnden att i första hand tillvarata barnens intresse. I de två andra referaten (KRJ 3660/79 och KRJ 4052/79) åberopas att det är nödvändigt att omhänderta barnen med hänsyn till deras bästa.

Inte i något fall kan man av domskälen eller JO:s kommentarer utläsa vad lokutionen barnets bästa eller barnets intresse närmare skall anses innehålla. I de två fallen refererade från KRJ skulle man enligt min mening lika gärna kunna byta ut orden barnets bästa mot t ex lagens bestämmelser, varvid innebörden i domskälen skulle bli varken klarare eller oklarare. I referaten från RegR resp JO skulle man kunna byta ut orden barnets intresse mot t ex de intressen som varit ledande för lagens tillkomst. Domskälen resp utlåtandet skulle varken bli klarare eller oklarare. Denna operation avser endast belysa att uttrycket barnets bästa resp barnets intresse tycks sakna en innebörd som är nödvändig för utgången av målet/ärendet. Även om, som tidigare nämnts, BvL inte innehåller något rekvisit av denna lydelse har hänvisningen till barnets bästa resp barnets intresse gjorts på ett sådant sätt att det framstår som om hänsynen till detta varit avgörande för utgången av målet/ärendet.

1/ Se särskilt Krantz G, Om barnavårdslagstiftningens roll i socialt förändringsarbete - särskilt om barns rätt, sammanläggningsavhandling Stockholm 1980 (stencil) och FRT 5/1978 s 215, samt Bramstång G, Socialrätten vid en skiljeväg, Lund 1981 och FRT 1-2/1983 s 1. Enligt min mening har debattörerna helt olika utgångspunkter för sin behandling av frågan, och talar såvitt jag förstått till största delen förbi varandra. Bramstång för ett strikt rättsdogmatiskt resonemang med förvaltningsrättslig utgångspunkt; medan Krantz diskuterar utifrån ett mera samhälls- och betendevetenskapligt perspektiv, vilket också kommit att färga den begreppsapparat han använder. Jag har för min del funnit många värdefulla synpunkter i bägge kontrahenternas framställningar. Se även Nelson A, FRT 1-2/1983 s 30.

Omhändertagandemål avgjorda av regeringsrätten

(RR 2095/79) SDN omhändertog A för samhällsvård. LR upphävde det underställda beslutet. Nämnden besvärade sig till KRS, som bl a anförde: "Trots att utredningen i målet inte direkt inriktats på fosterföräldrarnas förhållanden, torde det kunna hållas för visst att fosterföräldrarna väl uppfyllt de krav, som man normalt kan ställa på fostrare i allmänhet. Emellertid får det också anses klarlagt att även fosterföräldrarna saknat förmåga att fostra /A/ och att hennes utveckling till följd därav äventyrats. Inte minst fosterföräldrarnas egna uppgifter talar för att så varit fallet. Rekvisiten i 25 § första stycket barnavårdslagen var därför uppfyllda även om man utgår ifrån att fosterföräldrarna var att anse som fostrare i lagens mening. Denna tolkning, dvs att det nyss nämnda lagrummet i ett särskilt fall kan tillämpas också på fostrare som uppfyller de krav man kan ställa på fostrare i allmänhet, är dock något omstridd. Kammarrätten stannar emellertid för den ovan redovisade tolkningen, som torde stå i överensstämmelse med grundprincipen om att det i denna typ av mål främst är fråga om att ta till vara barnets intressen. Det finns också visst stöd för denna linje i kammarrättspraxis". Ej pt.

Omhändertagandemål avgjorda av kammarrätterna

(KRJ 3660/79) SDN i N omhändertog barnen K, 11 år, M, 7 år och H, 6 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR fann att föräldrarna inte hade förmåga att fostra barnen, och uttalade bl a: "Visserligen har barnen av sina föräldrar bemötts med värme. Skäl föreligger dock ej för antagande att ytterligare hjälpåtgärder skulle vara tillfyllest för att åstadkomma rättelse. Med hänsyn till barnens bästa framstår det därför som nödvändigt att barnen omhändertages för samhällsvård." LR fastställde det underställda beslutet. KR lämnade besvären från föräldrarna utan bifall. Domen vann laga kraft.

(KRJ 4052/79) SDN i L kommun hade omhändertagit A, 14 år och B, 10 år för samhällsvård. Modern samtyckte ej till verkställighet av beslutet, varför detta underställdes LR:s prövning. LR fastställde beslutet och anförde som skäl "vad som förekomit i målet", samt beträffande valet av åtgärd utan närmare kommentar: "Med hänsyn till /A:s/ bästa framstår det därför som nödvändigt att han omhändertages för samhällsvård". KRJ, som var betydligt utförligare i domskälen, lämnade besvären utan bifall.

Omhändertagandemål granskade av JO

(JO 544/76 + 689/76) I skrivelse till JO hade flera personer klagat på att socialförvaltningen i E underlåtit att vitaga åtgärder till skydd för barnen i en familj. I yttrande till JO förklarade socialassistenten att han sökt vägar att stödja familjen i samarbete med dem, och att han därvid inte velat agera som kontrollant gentemot familjen. JO uttalar att en sådan hållning i och för sig kan vara önskvärd, men att "en önskan att bevara relationerna mellan familjemedlemmarna orubbad kan leda till en minskad benägenhet att mot föräldrarnas vilja tillämpa de åtgärder till skydd för barnen som barnavårdslagen anvisar. Jag är medveten om de svåra avvägningar som här måste göras. Det finns emellertid anledning framhålla att barnavårdslagen lägger en oavvislig skyldighet på nämnden att i första hand tillvarata barnens intressen och därvid utöva den tillsyn som erfordras för att erforderliga insatser i tid skall kunna vidtas."

2. vårdnads mål

I inledningen till avsnittet A, påstod jag att barnets bästa utgör ett grundläggande rättsfaktum i 6 kap FB. Ett visst stöd för detta påstående kan jag tycka att jag har i det stora antal fall där domstolarna i domskälen hänvisar till detta rättsfaktum. I förarbetena till lag om äktenskaps ingående och upplösning 6 kap 23 - 25 §§ tycker jag mig ha funnit uttalanden som ytterligare stöder detta påstående. Dessa paragrafer överfördes utan ändringar till föräldrabalken vid dess tillkomst 1949. Lagberedningen framhöll att, "här om någonsin äro bestämmelser av nöden, vilka smidigt anpassa sig efter de ständigt skiftande förhållandena i det verkliga livet. Endast genom att sätta sin lit till domstolarnas omdöme och takt kan lagstiftaren nå tillfredsställande resultat."^{1/} Begreppet har ofta kommenterats i doktrinen. Där har det framställts som en standard som skall vara vägledande för domstolarna i deras avgörande i vårdnads mål.^{2/}

Av tabell 2 framgår att jag i materialet funnit 135 fall där man i domskälen hänvisat till barnets bästa eller barnets intresse. 15 av dessa fall har sakbehandlats i högsta instans, dvs i HD. Av övriga 120 fall har 110 slutbehandlats i HovR, medan 10 hämtats från tingsrätt.

När det gäller fråga om umgängesrätt, utgår denna rätt från bestämmelserna i FB 6:11 (i dess lydelse före 1.7.1983). Där anges även att umgängesrätten i vissa fall kan vägras. Lagrådet uttalade då motsvarande bestämmelse infördes i lag om äktenskaps ingående och upplösning att "endast under särskilda förhållanden, såsom då det gäller att rädda barnen undan ett dåligt inflytande, bör umgänget förhindras".^{3/} I SH T 487/79 fastslår HovR att "som tingsrätten påpekat innebär bestämmelsen i 6 kap 11 § föräldrabalken att umgängesrätt kan uteslutas endast i undantagsfall och på mycket starka skäl. Oavsett att bestämmelsen enligt sin formulering närmast tar sikte på föräldrars rätt till umgänge med barnet måste vid avgörandet, på samma sätt som gäller för vårdnadsfrågor i allmänhet, barnets bästa vara riktpunkten".

Av de 15 fall som sakbehandlats i HD avser 3 enbart umgängesrätt (NJA 1955:519, HD Ö 1114/77 och NJA 1981:753) och ett såväl vårdnad som umgänge (NJA 1981:1225). I tre fall blev den slutliga utgången i målen att den icke vårdnadshavande föräldern ej tillerkändes umgängesrätt med barnet. I samtliga fall hänvisades till barnets bästa, men med olika tilläggsmotiveringar. I ett fall (NJA 1955:519) hänvisades till förhållandena vid äktenskapets tillkomst samt dess kortvarighet (ett år). I ett annat fall (HD Ö 1114/77) till omgivningens starka motstånd som gjorde att man ej kunde utesluta risk för barnets hälsa. I det tredje fallet (NJA 1981:1225) hänvisades till barnets avvisande inställning (barnet var 8 år) samt till en utsaga från barnpsykiater innebärande att ett tvångsmässigt umgänge kunde medföra allvarlig skada på barnets psykiska hälsa. I ett fall (NJA 1981:753) blev utgången att den icke vårdnadshavande föräldern tillerkändes umgängesrätt med barnet. HD anförde att det i regel är till barnets bästa att det får umgås med båda föräldrarna. Med hänvisning till att fadern yrkat umgänge med barnet under endast två veckoslut per år, fastställde HD HovR:s och TR:s beslut att fadern skulle tillerkännas yrkad umgängesrätt.

Övriga 11 mål som avgjorts av HD avser vårdnad. I det kombinerade vårdnads-/umgänges målet (NJA 1981:1225) meddelades ej prövningstillstånd i vårdnads-

1/ NJA II 1916 s 244.

2/ Jacobsson U, Ett barns rättigheter s 136 f, Sundberg J, Familjerätt i omvandling s 231, Ageil A, Barnrätt 2:a uppl s 28.

3/ NJA II 1916 s 246.

delen. Samtliga 10 fall avgjordes före 1972. I 10 fall ändrade HD HovR:s domslut. I 6 fall av dessa tillerkändes modern vårdnaden, i 2 fall fadern och i 2 fall särskilt förordnad förmyndare. I det fall HD fastställde HovR:s domslut tillerkändes fadern vårdnaden. Man kan dock inte spåra några skillnader i motiveringarna till utgången beroende på vem som tillerkänts vårdnaden. I samtliga fall har hänvisats till barnets bästa, men vad som närmare avses därmed låter sig inte så lätt utläsas av HD:s eller HovR:s domskäl. I de flesta fall hänvisas till att barnet sedan länge vårdats av den som slutligt tillerkännes vårdnaden. I nästan samtliga fall ingår även formuleringen "vid övervägande av vad sålunda upptagits och i övrigt i målet förekommit" i domskälen, varför det ställer sig ytterst vanskligt att försöka bestämma något speciellt såsom hänförande sig till barnets bästa.

Av tabell 2 framgår att man i 36 här redovisade referat hämtade från HD ej erhållit prövningstillstånd, varför den slutliga sakprövningen gjorts i HovR. I 8 av dessa fall har HovR ändrat TR:s domslut angående vårdnaden. Fyra fall avser ändring från modern till fadern och fyra från fadern till modern. I övriga 28 fall har HovR fastställt det slut vartill TR kommit. Till dessa 36 fall kommer 74 fall hämtade från hovrätterna och som inte överklagats vidare. Fyra av dessa fall gäller fråga om umgängesrätt (SH T 506/78, SH T 882/78, SH T 543/80 och SH T 731/81). I tre av dessa fall ändrade HovR TR:s avgörande. I ett fall (SH T 506/78) upphävdes TR:s förordnande om umgängesrätt pga barnets uttalade motstånd (barnet var 15 år). I de andra två fallen utvidgade HovR umgängesrätten. I det ena fallet utan angivande av några speciella skäl (SH T 543/80) och i det andra fallet med angivande av främst principiella skäl (SH T 731/81).

I sammanlagt 110 av här redovisade fall har avgörandet slutligt fattats av HovR. I 24 av dessa har HovR ändrat det slut TR kommit till. I två fall har HovR återvisat målet till TR för att vårdnadsutredning skulle göras (SH T 138/79 och SH T 801/79).^{1/} I ett fall har HovR avskrivit målet sedan käranden återkallat sin vadetalan (SH T 97/80). I 42 fall har HovR avgjort målet utan att ange några egentliga skäl för avgörandet. I några fall saknas överhuvud taget domskäl; i andra fall har HovR endast redogjort för omständigheterna i målet men inte redovisat någon egen värdering av fakta. I 8 fall har HovR endast hänvisat till de skäl som anförts av TR. Det innebär att i sammanlagt 50 fall - eller ca hälften av alla - har den egentliga bedömningen av förhållandena i målet stannat hos TR. (Detta gäller även de fall som förts till HD men som ej beviljats prövningstillstånd - 15 respektive 3 fall). I 12 fall har HovR i sina domskäl formulerat sin bedömning i helt allmänna ordalag. Vanliga formuleringar är: "vad sålunda och i övrigt förekommit i målet" eller "en samlad bedömning ger vid handen". Den förra förekommer även i de fall HovR dels hänvisat till konkreta förhållanden, dels till mera allmänna förhållanden. Denna variant förekommer i 9 av här refererade fall. Av de 110 fall där det i domskälen hänvisas till barnets bästa eller barnets intresse återstår då 32 där man av domskälen direkt kan utläsa vad HovR avsett med denna hänvisning. Därmed är dock inte klarlagt vad som skall avses med denna lokution. De fakta eller bedömningar som HovR hänvisar till eller gör är nämligen ytterst disparata. Två genomgående drag kan dock skönjas. Det första är att HovR utan någon ingående diskussion accepterar av parterna ingångna överenskommelser - vilket också har stöd i författningstexten, FB 6:7 och 6:8 (FB 6:4 i dess lydelse efter 1.7.1983). Det gäller i första hand de 6 fall där parterna först i HovR kunde enas om gemensam vårdnad, sedan denna möjlighet infördes 1978, men även några fall där parterna kunnat enas om att den ena föräldern skulle tillerkännas vårdnaden om barnet eller barnen (SH T 230/79, SH T 720/79 och SH T 152/81).

1/ Dessa mål finns inte refererade i rättsfallssammanställningen.

Det andra draget som kan spåras är att HovR ofta åberopar att barnet eller barnen sedan länge vårdats av den ena parten och funnit sig väl tillrätta där (11 fall), ibland även kombinerat med att syskon ej skall delas upp mellan föräldrarna (4 fall).

I de fall som slutligt avgjorts av TR kan man spåra samma trender som från HovR. Det rör sig om sammanlagt 10 fall. (I de fall överklagande skett, har detta gällt endast umgängesdelen i målet.) I dessa fall har TR i 3 fall hänvisat till konkreta omständigheter när man i domskälen åberopat barnets bästa (SH T 829/77, Gotl TR T 88/79 och Hap TR T 66/79). I 3 fall har TR hänvisat till såväl vissa konkreta förhållanden som gjort en mera svepande beskrivning (Upps TR T 416/75, SH T 349/80 och SH T 494/80). I de övriga 4 fallen har TR, i likhet med HovR, enbart givit en allmän formulering i sina domskäl (Upps TR T 504/71, Upps TR T 347/74, Upps TR T 377/75 och Lunds TR T 719/78).

HovR har ofta ej angivit några skäl (45 st) eller endast hänvisat till TR:s bedömning (8 st).

I de fall HovR enbart hänvisat till TR:s bedömning har TR i 3 fall anfört speciella omständigheter, i 2 fall såväl konkreta omständigheter som mera allmänna formuleringar. I 2 fall har TR gjort enbart en allmän bedömning, varvid formuleringen "vad sålunda och i övrigt förekommit i målet" eller "en samlad bedömning ger vid handen" använts. I ett fall (SH T 318/79) har även TR enbart hänvisat till "lägre" instans, dvs till socialnämndens yttrande.

I de fall där HovR inte anfört några domskäl, eller i sina domskäl inte nämnt barnets bästa, eller enbart nöjt sig med att referera parternas och övrigas uttalanden (45 fall) visar tendensen ungefär samma bild som i de fall där HovR:s domskäl är mera utförliga. TR har i 26 fall hänvisat till konkreta omständigheter som knutits till barnets bästa, varvid det mest använda skälet är att barnet skall vårdas av den förälder som redan haft hand om barnet under längre eller kortare tid. Även här förekommer i något fall hänvisning till parternas överenskommen. I 4 fall har TR hänvisat till såväl konkreta omständigheter som gjort en mera allmän bedömning. I 11 fall har TR enbart formulerat sig på ett mycket allmänt sätt (exempelvis "en samlad bedömning ger vid handen" etc). I två fall (HD T 401/79 och HD T 200/81) har även TR enbart hänvisat till "lägre" instans, dvs till utlåtande från socialnämnden. Dessa båda fall har överklagats till högsta instans. De har visserligen inte erhållit prövningstillstånd, men vill man söka efter motiveringen till utgången får man alltså söka sig till den vårdnadsutredning socialnämnden gjort, ty domstolarna har inte bidragit med några ytterligare värderingar. I två fall (SH T 144/77 och SH T 823/78) har inte heller TR lämnat några egna motiveringar till utgången, utan nöjt sig med att referera olika parter och övrigas uttalanden och faktiska existerande förhållanden, varefter man med direkt anknytning till barnets bästa bestämt utgången i målet.

Vårdnadsmål avgjorda av högsta domstolen

(NJA 1951:612) I anslutning till ansökan om hemskillnad yrkade bägge parter att under hemskillnadstiden få vårdnaden om dottern E, 4 1/2 år. Bvn i R:s socken förordade i yttrande till HR fadern som vårdnadshavare. HR uttalade bl a: "För HR:n är det uppenbart, att ett barn i en för intryck så mottaglig ålder som här är i fråga, måste skyddas mot fanatiska bilder i ord och tankar i förening med oföretagsamhet och kärlekslöshet gentemot olikfärdigt. Det är HR:ns bestämda övertygelse att /E/ löper allvarlig fara att taga psykisk skada om hon får växa upp i den miljö som /modern/ gjort till sin (modern hade anslutit sig till den religiösa sekten Jehovas Vittnen). - - - Efter övervägande av vad sålunda förekommit har HR:n kommit till den uppfattningen att det skulle vara till barnets bästa att vårdnaden anförtroddes /fadern/." Modern väjdade till SH, som fastställde HR:ns dom. Modern sökte revision och prövningstillstånd meddelades. I yttrande från Bvn i S stad anfördes att nämnden "ej funnit något som kan anses göra henne olämplig som vårdnadshavare av /E/". Nämnden ansåg sig dock inte kunna uttala sig om betydelsen av moderns tillhörighet till Jehovas Vittnen vid vårdnadsfrågan. Bvn i R:s socken uttalade i förnyat yttrande att fadern skulle tillerkännas vårdnaden om E. HD fann att bägge makarna ägde goda förutsättningar att handha vårdnaden om E. Det naturliga företräde för modern som HD fann föreligga, uppvägdes enligt majoritetens mening av de negativa inverknings som moderns tillhörighet till Jehovas Vittnen kunde medföra under E:s uppväxt. HD fastställde HovR:s domslut med bl a motiveringen: "Jag finner för den skull, att av hänsyn till barnets bästa vårdnaden bör uppdragas åt /fadern/. En dissident ville tillerkänna modern vårdnaden om E.

(NJA 1951 A 20) I samband med dom till äktenskapsskillnad förordnade HR att fadern skulle ha vårdnaden om dottern S, 10 år och modern vårdnaden om sonen F, 8 år. Bägge parter väjdade till GH och yrkade att få vårdnaden om bägge barnen. HovR fann bägge parter vara lämpliga som vårdnadshavare. Det naturliga företräde HovR ansåg modern ha att ta hand om S, uppvägdes av att S var mera fästad vid fadern än vid modern samt att modern ingått nytt äktenskap vilket HovR ansåg hindra henne att helt ägna sig åt S. HovR bedömde faderns möjligheter att helt ägna sig åt barnen såsom väsentligt större, samt uttalade bl a: "Vid nu upptagna förhållanden, anser HovR:n det mest förenligt med barnens bästa att fadern tillerkännes vårdnaden om dem båda." HovR ändrade HR:s dom och förordnade att fadern skulle ha vårdnaden om S och F. Modern sökte revision och prövningstillstånd meddelades. HD fäste avgörande betydelse vid att modern ända sedan tiden före hemskillnaden haft hand om barnen och skött dem väl. HD ändrade HovR:s dom och förordnade modern som vårdnadshavare för S och F.

(NJA 1955:519) RR dömde till hemskillnad mellan makarna S och E. I äktenskapet fanns sonen L, 8 månader. Ett år senare sökte makarna äktenskapsskillnad, varvid bägge yrkade att få vårdnaden om L. Bvn förordade i yttrande till RR att modern skulle anförtros vårdnaden, samt att umgängesrätten för fadern borde begränsas men hänsyn till den starka motsättning som rådde

mellan parterna. RR fann att modern var lämplig som vårdnadshavare, men att det inte fanns skäl till en sådan begränsning av umgängesrätten som Bvn föreslagit. RR tillerkände modern vårdnaden om L och förordnade att fadern skulle ha rätt till umgänge med L tredje söndagen i varje månad mellan kl. 09.00 och kl. 18.00 samt 3 veckor under sommaren varje år och 1 vecka vid varje årsskifte. Modern väddade till SH och yrkade att fadern inte skulle medges någon rätt till umgänge med L. HovR fann i likhet med RR att det inte fanns tillräckliga skäl att helt betaga umgänget för fadern, men begränsade umgängesrätten till en söndag per månad mellan kl. 09.00 och kl. 16.00. Två ledamöter förklarade sig skiljaktiga. En ledamot ville fastställa RR:s dom. Den andra ledamoten yttrade i sin reservation bl a: "/Fadern/ kommer att använda en rätt till umgänge med barnet främst som ett medel till vedergälning för de oförrätter som han anser sig ha lidit genom /moderns/ beteende mot honom, och det är uppenbart att barnets bästa därvid kan komma att stå tillbaka." Denne dissident ville lämna faderns yrkande om rätt till umgänge med L utan bifall. Modern sökte revision och prövningstillstånd meddelades. HD uttalade bl a: "Med hänsynstagande främst till barnets bästa och med beaktande jämväl av vad i målet förekommit om de förhållanden under vilka parternas äktenskap kommit till stånd och äktenskapets kortvarighet, finner KM sådana särskilda omständigheter föreligga, att rätt till umgänge med barnet icke f n bör mot vårdnadshavarens bestridande medgivas /fadern/." Två dissidenter ville fastställa HovR:s domslut.

(NJA 1960:323) I samband med dom till äktenskapsskillnad förordnade HR att modern skulle ha vårdnaden om parets döttrar och fadern vårdnaden om sonen S, då 2 år. Fadern gifte senare om sig, och avled sju år efter äktenskapsskillnaden. Modern ansökte då att vårdnaden skulle överföras till henne. Fostermodern yrkade att hon såsom särskild förordnad förmyndare skulle tillerkännas vårdnaden om S. HR förordnade slutligt att vårdnaden om S skulle överföras till modern. HR föreskrev också att modern interimistiskt skulle ha vårdnaden om S intill lagakrafttagande dom förelåg. Fostermodern besvarade sig över detta till HVS. Modern bortförde mot S:s vilja honom från fostermoderns hem. Därifrån återvände han på eget bevåg till fostermodern. Bvn i M kommun omhändertog S för skyddsuppfostran enligt 22 § a/ och 24 § 1 mom, 1924 års barnavårdslag och placerade honom hos fostermodern. HovR fastställde HR:s beslut. Fostermodern fullföljde talan och prövningstillstånd meddelades. HD fäste avgörande vikt vid att S sedan spädd ålder vårdats av fostermodern och funnit sig väl till rätta där samt att han själv uttalat önskemål om att få bli kvar hos fostermodern. HD uttalade bl a: "Vid övervägande av vad sålunda upptagits och i övrigt i målet förekommit finner KM - särskild med beaktande av att ett barn i S:s ålder icke utan starka skäl bör flyttas från en för barnet lämplig miljö, där det rotat sig och känner trygghet och tillit till omgivningen - det vara med /S:s/ bästa mest förenligt, att vårdnaden om honom uppdrages åt /fostermodern/ såsom särskilt förordnad förmyndare." Två dissidenter ville fastställa HovR:s beslut.

(NJA 1962:440) E stod under vårdnad av särskilt förordnad förmyndare sedan hon var 4 år och var placerad i fosterhem. Ett år senare ansökte modern att få vårdnaden överförd till sig. HR förordnade att vårdnaden skulle överflyttas till modern. Förmyndaren sökte ändring. HovR fann att E anpassat sig väl i fosterhemmet och att förmyndaren ämnade låta henne kvarstanna där. Även modern hade vitsordat att E hade det bra hos fosterföräldrarna. HovR uttalade bl a: "Med hänsyn till vad sålunda och i övrigt förekommit kan ej anses framgå, att det skulle vara med barnets bästa mest förenligt att /modern/ erhåller vårdnaden." HovR ändrade HR:s domslut och lämnade moderns talan utan bifall. Modern sökte revision. Prövningstillstånd meddelades. HD upphävde HovR:s dom och fastställde HR:s domslut, varigenom vårdnaden överfördes till modern.

(NJA 1962 A 56) RR:n i L förordnade att modern skulle ha vårdnaden om barnen S, 12 år och O, 6 år. Fadern väjdade till HÖN och yrkade att få vårdnaden om barnen. HovR ändrade RR:ns dom och tillerkände fadern vårdnaden om barnen. Modern sökte revision. HD uttalade att det inte fanns anledning antaga att någondera av parterna skulle vara olämplig som vårdnadshavare. "Med stöd av innehållet i utlåtande av socialvårdskonsulenten i 13:e distriktet - med därvid fogade yttrande av /L/ barnavårdsnämnd och utredning i övrigt - samt under särskilt hänsynstagande dels till att barnen vistats hos /modern/ alltsedan /fadern/ i aug 1960 lämnade parternas gemensamma hem och av henne åtnjutit god omvårdnad, dels till att /O/ ännu befinner sig i en ålder, då behovet av moderns omvårdnad gör sig starkt gällande, finner KM det vara med barnens bästa mest överensstämmande, att vårdnaden om dem tillerkännes /modern/."

(NJA 1966 A 7) RR:n i S förordnade i mars 64 att modern skulle ha vårdnaden om barnen N, 7 år och P, 6 år under hemskillnadstiden. I nytt förordnande i november 64 bestämdes att fadern skulle ha vårdnaden om barnen under återstoden av hemskillnadstiden. Modern väjdade till SH och yrkade att få vårdnaden om barnen. Barnavårdsnämnden i S meddelade i yttrande att ingen av föräldrarna var olämplig som vårdnadshavare, men att nämnden förordade fadern. Stor vikt lades vid moderns personliga förhållanden, hennes humör och eventuella benägenhet att bli deprimerad. Modern hade i RR:n medgivit faderns yrkande om vårdnad emedan hon då var deprimerad. HovR anförde bl a: "Med beaktande av vad sålunda och i övrigt framkommit finner HovR:n, att även om fadern måste betraktas såsom till sin natur lugnare än modern och till följd därav äga visst företräde framför henne, detta företräde dock icke synes så betydande, att det uppväger det företräde, som med hänsyn till barnens ålder bör givas åt modern. HovR:n finner det därför mest förenligt med barnens bästa, att vårdnaden om dem anförtros åt /modern/." Fadern sökte revision. HD inhämtade förnyat yttrande från Bvn i S, som sade sig stå fast vid sitt tidigare ställningstagande att fadern borde tillerkännas vårdnaden. HD anförde: "Vid övervägande av vad sålunda och i övrigt förekommit av beskaffenhet att kunna inverka på valet av vårdnadshavare finner KM det vara med barnets bästa mest förenligt att vårdnaden om dem anförtros åt /fadern/."

(NJA 1967 A 5) I anslutning till deldom till äktenskapsskillnad förordnade HR interimistiskt att modern skulle ha vårdnaden om K, 6 år och R, 2 1/2 år. Två år senare förordnade HR slutligt att modern skulle ha vårdnaden om barnen. Fadern väjdade till HÖN och yrkade att få vårdnaden om barnen. Modern bestred ändring. HovR noterade att fadern hade sådana personliga egenskaper att han ansågs lämplig som vårdnadshavare, medan HovR var tveksam till moderns lämplighet främst på grund av hennes "förhållandevis livliga umgänge med olika män". HovR uttalade bl a: "Vid övervägande av det anförda och vad i övrigt i målet förekommit anser HovR:n det vara mest förenligt med barnens bästa, att vårdnaden om dem anförtros åt /fadern/." HovR ändrade HR:s dom och förordnade fadern som vårdnadshavare för bägge barnen. HovR upphävde också HR:s interimistiska beslut och förordnade interimistiskt i enlighet med domslutet. Modern sökte revision och prövningstillstånd meddelades. Barnen hade i anslutning till HovR:s dom flyttat till fadern men senare återflyttat till modern efter parternas överenskommelse, i anslutning till det äldre barnets påbörjade skolgång. HD fann att modern haft hand om och skött barnen väl, att hennes umgänge med olika män inte lett till någon skada hos barnen samt att hennes personliga förhållanden nu stabiliserats sedan hon ingått förlovning med en man. HD uttalade bl a: "På grund av det anförda och med hänsyn till att båda barnen ännu befinner sig i en ålder, då behovet av moderns omvårdnad gör sig starkt gällande, måste det anses vara med barnens bästa mest förenligt att vårdnaden om dem tillerkännes /modern/."

(NJA 1968 A 19) TR tillerkände modern vårdnaden om sonen R, 6:4 år och dottern M, 3:8 år. Fadern överklagade till SH, som fann att ingen av föräldrarna kunde anses olämplig som vårdnadshavare. Målet i HovR gällde endast vårdnaden om sonen R, som sedan drygt tre år vårdats av modern. HovR fann "det med /R:s/ bästa mest förenligt att vårdnaden om honom anförtros /fadern/". Därvid stödde sig HovR främst på moderns visade kriminalitet och dåliga kunskaper i svenska. Modern sökte revision. HD avvisade tanken på hennes kriminalitet, som var av mindre allvarlig art (det gällde tillgrepp av varor i ett varuhus) skulle vara avgörande i vårdnadsfrågan, och hänvisade bl a till att hon vårdat barnen under lång tid på ett omvittnat gott sätt. "Vid övervägande av vad sålunda och i övrigt förekommit av beskaffenhet att kunna inverka på valet av vårdnadshavare finner KM det vara med /R:s/ bästa mest förenligt, att vårdnaden om honom anförtros åt /modern/". En dissident var oense om utgången och ville tillerkänna fadern vårdnaden. En dissident var skiljaktig i motiveringen och ville trycka mer på att moderns egenskaper i övrigt gjorde henne lämpligast som vårdnadshavare.

(NJA 1968 A 27) HR förordnade att fadern skulle ha vårdnaden om barnen E, 17 år, S 12 år och A 4 år. GH fastställde HR:s dom. Modern sökte revision och yrkade främst vårdnaden om A. HD fann "att vardera maken är lämplig att handha vårdnaden om /A/". Fadern hade emellertid vårdat barnen under drygt två år och det förelåg god sammanhållning mellan syskonen. HD uttalade bl a: "De barnavårdsmyndigheter som yttrat sig i målet - bland dem barnavårdskon-sulenten i /K/ län - har förordat att vårdnaden om /A/ tillerkännes /fadern/. På grund av det anförda får det anses vara med /A:s/ bästa mest förenligt, att vårdnaden om henne anförtros /fadern/". Två dissidenter ville tillerkänna modern vårdnaden om A.

(NJA 1971 A 19) TR förordnade att fadern skulle ha vårdnaden om barnen R, 10 år och M, 3 år. Modern överklagade till SH, som fann båda makarna väl skickade som vårdnadshavare. Modern hade i stor utsträckning utnyttjat umgängesrätten. HovR fann att modern bäst lämpade sig att ha vårdnaden om dottern M. Fadern menade att man inte skulle skilja på barnen. HovR tillerkände modern vårdnaden om barnen. HD fann att fadern hade tagit väl hand om barnen när de vistats hos honom, och fann det riskfyllt att barnen skulle flyttas från sin nuvarande gynnsamma uppväxtmiljö. HD anförde slutligen: "Med hänsyn till vad sålunda upptagits får det anses vara med barnens bästa mest förenligt att vårdnaden om dem båda anförtros åt /fadern/". HD ändrade därför HovR:s dom och fastställde RR:s domslut. En dissident ville med stöd av bl a yttrande från Bvn i S att modern skulle ha vårdnaden om dottern M och fadern om sonen R.

(NJA 1971 A 42) HR dömde till äktenskapsskillnad mellan G och P. I vårdnadsfrågan förordnades för parternas barn JR, 4 år, en särskild förmyndare. Parterna väddade till SH, som fann modern uppenbart olämplig som vårdnadshavare. HovR ändrade HR:s dom och förordnade fadern som vårdnadshavare för sonen. Modern förde ärendet vidare till HD. SDN i L uttalade i yttrande att vårdnaden om JR borde anförtros särskilt förordnad förmyndare. HD uttalade bl a: "Av utredningen i målet framgår, att /fadern/ är mycket fäst vid sin son. Detta förhållande kan emellertid icke tillmätas utslagsgivande betydelse utan vårdnadsfrågan måste avgöras med sikte på vad som mest gagnar barnets intresse. - - I målet har förebragts ett flertal omständigheter som tillhoppa ger vid handen, att /fadern/ har alkoholbesvär. I belysning härav och av vad som i övrigt framkommit rörande honom och hans levnadsförhållanden (han hade blivit vräkt från sin bostad p g a att han ej betalat hyran) framstår hans möjligheter att bereda sonen den uppväxtmiljö som denne behöver för en gynnsam personlighetsutveckling, såsom i hög grad begränsade. Det är därför med hänsyn till sonens bästa uppenbart, att vårdnaden om honom inte bör utövas av /fadern/, utan av särskilt förordnad förmyndare." HD änd-

rade HovR:s dom och fastställde HR:s domslut.

(HD T 286/77) C hade sedan fyra år vårdats av sin farmor i Jugoslavien. I samband med äktenskapsskillnad yrkade bägge föräldrarna att få vårdnaden om sonen, 6 1/2 år. TR tillerkände modern vårdnaden. Fadern överklagade till GH, som bl a anförde: "Vid övervägande av samtliga omständigheter finner hovrätten det vara mest förenligt med barnets bästa att vårdnaden anföretros åt modern". Hov R fastställde TR:s dom. Ej pt.

(HD T 308/77) TR hade i anslutning till dom till äktenskapsskillnad förordnat att modern, i enlighet med parternas överenskommelse, skulle ha vårdnaden om P. Fadern yrkar nu att vårdnaden om P, 11 1/2 år skall överföras till honom. Modern bestred yrkandet. I yttrande från SCN i H kommun och i K kommun förordades att vårdnaden om P överflyttades till fadern. TR uttalade bl a: "Tingsrätten finner av utredningen om /faderns/ och /moderns/ nuvarande förhållanden ej annat framgå än att båda är lämpliga som vårdnadshavare, dock att med hänsyn till barnets bästa företrädare måste ges /modern/. Vid den senare bedömningen beaktar tingsrätten bland andra omständigheter, särskilt parternas och barnets ålder samt förhållanden i samband med barnets fortsatta skolgång." (Fadern var 20 år äldre än modern och 43 år äldre än P) TR ogillade faderns talan om överflyttning av vårdnaden. Fadern vädjade till HVS, som fastställde TR:s dom. Ej pt.

(HD T 336/77) TR förordnade i anslutning till stämning om äktenskapsskillnad att modern interimistiskt skulle ha vårdnaden om A, 2 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om A. I utlåtande från PBU förordades fadern som vårdnadshavare för A. Även vårdnadsutredarna föreslog SDN i V kommun att förordade fadern som vårdnadshavare för A. SDN beslöt med 4 röster mot 3 att förordade fadern som vårdnadshavare. Tre ledamöter ville förordade modern som vårdnadshavare. I anslutning till detta uttalade TR: "Tingsrätten anmärker inledningsvis, att vad i utlåtandet från PBU och i vårdnadsutredningen upptagits enligt ovan vinner stöd av vad i övrigt i målet förekommit. Det kan således konstateras, att varken /modern/ eller /fadern/ är olämplig som vårdnadshavare. TR konstaterar även att så starka motsättningar rådde mellan parterna att det kunde t o m innebära risk för barnets känslomässiga utveckling om inte parterna lyckades förbättra sina inbördes relationer. TR konstaterade att "parternas invändningar mot den andre som vårdnadshavare kan alltså som obestyrkta lämnas utan avseende". TR fäste avgörande vikt vid att modern under äktenskapet haft det huvudsakliga ansvaret för A:s vård och att A tydligen funnit sig väl till rätta hos modern. TR anförde slutligen: "På grund härav får det anses vara med /A:s/ bästa mest förenligt att hon får förbli i den miljö som visat sig vara gynnsam för henne." TR tillerkände modern vårdnaden om A. Fadern vädjade till SH, som fastställde TR:s dom. Ej pt.

(HD T 357/77) I samband med dom till äktenskapsskillnad, förordnade TR att modern skulle ha vårdnaden om S, 16 år. Beträffande parternas barn P, 8 1/2 år, rådde tvist i vårdnadsfrågan. Senare förordnade TR att fadern, som tidigare interimistiskt haft vårdnaden om P, skulle ha vårdnaden om P. Modern vädjade till SH och yrkade att få vårdnaden om P. Fadern bestred ändring. HovR fann bägge parter väl lämpade som vårdnadshavare för P. HovR fäste avgörande vikt vid att P under de senaste åren vistats hos fadern och där även gick i skola och hade sina närmaste kamrater där. Mot modern talade enligt HovR:s mening att hon sedan barndomen var döv och att detta kunde menligt inverka på, eller i varje fall försena, P:s språkliga utveckling. HovR uttalade bl a: "Vid en samlad bedömning av vad sålunda upptagits, finner hovrätten det vara mest förenligt med /P:s/ bästa att icke rubba det bestående vårdnadsförhållandet." HovR fastställde TR:s domslut. Ej pt.

(HD T 372/77) Modern hade, enligt parternas överenskommelse, av TR tillerkänts vårdnaden interimistiskt om S, 11 år och J, 6 år. I samband med äktenskapsskillnaden yrkade bägge parter att få vårdnaden om barnen. TR förordnade modern som vårdnadshavare för bägge barnen. Fadern väddade till SH, som fann att "båda är lämpliga som vårdnadshavare för barnen och kan ge dem en god fostran och omvårdnad". Barnen hade under de senaste åren bott hos modern som skött dem helt tillfredsställande. HovR ansåg det även olämpligt att skilja barnen åt, och att särskilt den yngre av bröderna fortfarande behövde sin mor. "Hovrätten finner på grund av det anförda, att det måste anses med barnens bästa mest förenligt att vårdnaden om dem tillkommer /modern/. HovR fastställde TR:s domslut. Ej pt.

(HD T 380/77) TR tillerkände fadern vårdnaden om L, 10 år, C, 7 år samt KL, 3 1/2 år. TR grundade domen främst på utlåtanden om moderns hälsotillstånd. Modern överklagade domen till HNN. I HovR återopade modern ett nytt läkarutlåtande angående sin psykiska hälsa. I domskälen redovisade HovR vad parterna anförde och yrkat i målet. Därefter anförde HovR följande: "Vid övervägande av vad sålunda och i övrigt förekommit finner hovrätten det mest förenligt med barnens bästa att /fadern/, som nu haft hand om barnen i drygt ett år och vars lämplighet som vårdnadshavare ej ifrågasatts, även i fortsättningen anföretros vårdnaden. Ej pt.

(HD T 387/77) Fadern tillerkändes interimistiskt vårdnaden om barnen H, 8 år, D, 7 år och J, 6 år. Bägge parter yrkade slutligt vårdnaden om alla tre barnen. SDN i H och SCN i T, som haft att yttra sig enbart om lämplig vårdnadshavare för J, uttalade att de förordade modern som vårdnadshavare. TR fann att "såväl /fadern/ som /modern/ synes äga goda förutsättningar att nu handha vårdnaden om sina barn". - - - "Av vittnesmålen framgår att barnen för närvarande lever under ordnade förhållanden hos /fadern/ och har en god känslomässig kontakt med denne. Med hänsyn härtill och då /fadern/ redan under lång tid haft hand om vårdnaden om barnen, vilka synes vara väl förankrade i nuvarande miljö, samt eftersom en ändring av vårdnadssituationen må kunna äventyra barnens bästa, bör /fadern/ få vårdnaden om dem". Modern väddade till SH, som ändrade TR:s domslut och förordnade modern som vårdnadshavare för barnen. Ej pt.

(HD Ö 1114/77) Fadern yrkade hos TR rätt till umgänge med sin dotter M, nu 10 1/2 år. Han hade inte sett henne sedan hon var 8 månader. Modern som tillerkänts vårdnaden om M motsatte sig umgänge. Fadern hade under 1960-talet dömts för flera sexualbrott av vilka några riktat sig mot småflickor. Han hade genomgått psykiatrisk vård. Fadern var nu enligt utlåtande från läkare att betrakta som psykiskt frisk. En barnavårdsnämnd menade att barnet borde få träffa sin far om det inte tog skada av det. Barnavårdsnämnden i moderns hemkommun menade dock att barnet skulle ta skada av umgänge med fadern. TR menade att faderns tidigare gärningar inte nu kunde tillmätas avgörande betydelse för umgängesfrågan. Modern hade dock vägrat både umgänge och psykiatrisk undersökning av barnet. Barnavårdsutredningarna hade genomförts utan att man träffat barnet. TR tillerkände fadern ett begränsat umgänge med M i närvaro av person utsedd av barnavårdsnämnden. Modern överklagade till HSB, som fastställde TR:s domslut. Modern förde talan vidare till HD, som bl a anförde: "Enligt 6 kap 11 § föräldrabalken får fader eller moder som är skild från vårdnaden ej betagas tillfälle till umgänge med barnet, om inte särskilda omständigheter föranleder det. Sådant umgänge måste i regel antagas vara i barnets intresse; undantagsvis kan det dock befaras medföra sådana störningar och påfrestningar för barnet, att önskemålet att undvika denna risk väger tyngre än intresset av att barnet håller kontakt med båda föräldrarna. Avvägningen bör här, liksom annars i vårdnads- och umgängesfrågor, ske uteslutande med hänsyn till barnets bästa." HD fann att omgivningen kring barnet så starkt motsatte sig umgänge med fadern att man inte

kunde utesluta risker för barnets hälsa. Man borde kunna vänta ytterligare en tid tills M själv kunde ta självständig ställning till frågan. HD ändrade därför HovR:s dom och lämnade faderns talan utan bifall.

(HD T 106/78) TR tillerkände interimistiskt modern vårdnaden om barnen P och B, 8 år samt U 5 år. HÖN fastställde det interimistiska beslutet. SCN i S kommun företog vårdnadsutredning och beslöt enhälligt att förordna modern som vårdnadshavare. TR fann bägge föräldrarna lämpliga som vårdnadshavare. "Vid avgörande av frågan vem av parterna som med hänsyn till barnens bästa bör anförtros vårdnaden beaktar tingsrätten följande." TR redovisade att fadern arbetade heltid som jordbrukare, att barnen fått god omvårdnad. Modern hade möjlighet att arbeta deltid och kunde ordna barntillsyn, men att barnen i så fall måste flytta från S. "Vid övervägande av de för- och nackdelar, som är förenade med de olika alternativen, anser sig rätten inte böra ge försteg för något av dem." Därefter fann TR att om fadern fick vårdnaden skulle umgänget med modern avsevärt försvåras. "Med hänsyn till det anförda och till vad i övrigt framkommit om parternas förhållanden finner tingsrätten det vara mest förenligt med barnens bästa att vårdnaden om dem tillerkänns /modern/." Fadern överklagade domen till HÖN, som beslutade att fadern interimistiskt skulle ha vårdnaden om barnen. I samband med ett umgängestillfälle behöll då modern barnen hos sig. Beslut om verkställighet av vårdnadsbeslutet i LR och KR efterkoms inte av modern. Vid HovR:s handläggning av målet vistades barnen hos modern. HovR fann såväl fadern som modern lämpliga som vårdnadshavare. "Av G:s vittnesmål (socialvårdskonsulent) och övrig utredning finner hovrätten framgå att det hade varit med barnens bästa mest förenligt, om de inte blivit utsatta för någon omplacering innan ett slutligt avgörande av vårdnadsfrågan förelåg. - - - Det kan anses att hon (modern) härigenom åsidosatt barnens bästa genom att barnen ej fått stanna kvar i sin invanda miljö utan utsatts för risken att råka ut för onödiga omplaceringar." HovR fann dock moderns handlande ursäktligt bl a mot bakgrund av de råd hon fått från en socialsekreterare. "Hovrätten finner mot bakgrund av det anförda, att vårdnadsfrågan, såvitt möjligt, bör bedömas utan beaktande av det förhållandet att barnen under mer än ett halvår vistats och alltjämt vistas hos /modern/ i L." HovR diskuterade därefter ingående föräldrarnas olika förutsättningar varvid G:s vittnesmål om moderns förträfflighet rent allmänt som barnafostrare och faderns släktingars avoga inställning till modern synes ha vägt tungt. HovR anförde avslutningsvis: "På grund av vad som förekommit i vårdnadsfrågan finner hovrätten övervägande skäl tala för den bedömningen, att det är med barnens bästa mest förenligt att /modern/ erhåller vårdnaden om dem." Ej pt.

(HD T 171/78) I samband med äktenskapsskillnad förordnade TR interimistiskt att fadern skulle ha vårdnaden om N, 4 år. SH fastställde domen. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om N. SCN i G kommun och SCN i V kommun har bägge i yttrande till TR förordat modern som vårdnadshavare för N. TR fann båda parter i och för sig lämpliga som vårdnadshavare och att bägge kunde erbjuda barnet "en god fysisk och psykisk miljö". TR bedömde det inte som negativt för N om vårdnaden skulle överföras till modern. TR lade även vikt vid att modern, som ingått nytt äktenskap, kunde ge N en mera fullständig familj än fadern. TR uttalade bl a: "En samlad bedömning av vad sålunda upptagits ger enligt tingsrättens mening vid handen att det är med /N:s/ bästa mest förenligt att vårdnaden om honom anförtros modern." Fadern väddade till HNN, som - utan angivande av domskäl - fastställde TR:s dom. Ej pt.

(HD T 184/78) Parterna hade tidigare sammanbott och modern var ensam vårdnadshavare om K. Fadern yrkade i ansökan om stämning att vårdnaden om K, då 2 år, skulle överföras till honom. Modern bestred käromålet. I samband med att samlevnaden mellan parterna bröts lämnade modern det gemensamma hemmet.

TR förordnade interimistiskt att fadern skulle ha vårdnaden om K. SCN i A kommun förordade i yttrande till TR fadern som vårdnadshavare för K. TR fann båda parter lämpliga som vårdnadshavare för K, men fäste vikt vid att K sedan sammanlevnaden mellan parterna hävts vårdats av fadern och funnit sig väl till rätta hos honom. TR bedömde också att fadern hade bättre förutsättningar att ta hand om K än modern samt att TR kände väldigt lite till under vilka förhållanden K skulle komma att leva om modern fick behålla vårdnaden om honom. TR uttalade slutligen: "På grund av det ovan anförda finner tingsrätten det vara skäligt med hänsyn till barnets bästa att vårdnaden överföres till /fadern/." Modern väjdade till HÖN och yrkade att käromålet skulle ogillas. Fadern bestred ändring. HovR fann bägge parter lämpliga att vårda K, att modern flyttat till Danmark och att det skulle innebära stora förändringar för K om han flyttade till henne. Dessa förändringar kunde bedömas både positivt och negativt. HovR fann dock att hos fadern skulle K leva i en miljö som präglades av stabilitet. HovR uttalade bl a: "En samlad bedömning leder hovrätten till slutsatsen att det är bäst för K om /fadern/ får vårdnaden om honom. Med den lösningen kommer det förhållandet att bestå som nu och sedan åtskillig tid råder. Som tingsrätten har funnit bör alltså vårdnaden om /K/ föras över till /fadern/." HovR fastställde TR:s dom. Ej pt.

(HD T 214/78) TR hade i dom förordnat att modern skulle ha vårdnaden om sönerna Z, 11 år och R, 10 år. Fadern hade tät, närmast daglig kontakt med pojkarna. Sedan ca nio månader bodde R hos fadern, men hadde daglig kontakt med modern och brodern. Fadern yrkade nu att få vårdnaden om R överförd till sig. Modern motsatte sig detta och menade att vårdnaden om barnen inte skulle delas upp mellan föräldrarna. SCN i E förordade att fadern skulle erhålla vårdnaden om R och modern om Z. Leg läk G uttalade i utlåtande från barnpsykiatriska kliniken i L: "Vi anser att det med hänsyn till omständigheterna för närvarande vore mycket svårt och olämpligt att flytta någon av pojkarna". TR lade särskild vikt vid att pojkarna hade daglig kontakt med varandra och att de hade en mycket god sammanhållning, varför det vore olyckligt att skilja de båda jämnåriga bröderna från varandra. "Vid övervägande av det anförda finner sig tingsrätten, med beaktande av pojkarnas bästa, inte böra genom ett förordnande om fördelning av vårdnaden tillskapa en risk för brytande av syskonbandet mellan pojkarna". Vid bedömningen om vilken av föräldrarna som därvid skulle få vårdnaden om bägge pojkarna, uttalade TR bl a, "att belägg saknas för den bedömningen att det skulle vara mest förenligt med pojkarnas bästa att överflytta vårdnaden om dem från /modern/ till /fadern/". Faderns talan lämnades därför utan bifall. Fadern väjdade till HSB, som - utan att anföra några domskäl - fastställde TR:s dom. Ej pt.

(HD T 219/78) TR hade interimistiskt tillerkänt modern vårdnaden om F, 2 år. F hade sedan födelsen bott hos sin mor i S, medan fadern bodde i G där han studerade. Parterna bodde tillsammans på helgerna. Inför det slutliga avgörandet i vårdnadsfrågan yrkade bägge parter vårdnaden om F. De åberopade bägge ingående redogörelser för varandras förhållanden, vilka visade att djup misstro och stora motsättningar rådde dem emellan. En omfattande redovisning av detta gjordes i domskälen, som avslutades med: "Då som ovan anförts någon anmärkning ej kan riktas mot de nuvarande förhållandena och då den högre materiella standard /fadern/ synes kunna erbjuda ej kan anses utgöra sådana skäl (som skulle motivera att F flyttades från modern) finner tingsrätten i likhet med de sociala centralnämnderna det med /F:s/ bästa mest förenligt att han kvarblir hos modern". GH redovisade parternas yrkanden samt fastställde - utan angivande av domskäl - TR:s dom. Ej pt.

(HD T 324/78) TR tillerkände interimistiskt fadern vårdnaden om parternas bägge barn. Inför det slutliga avgörandet yrkade fadern vårdnaden om bägge barnen och modern i första hand vårdnaden om bägge barnen, i andra hand

vårdnaden om sonen H. En omfattande utredning gjordes och flera sakkunnig-utlåtanden inhämtades. 11 vittnen hördes i TR. Samtliga utlåtanden och vittnesmål redovisas i domskälen på sammanlagt 21 sidor. Utlåtandena och vittnesmålen var motstridande, eller i vart fall icke sammanfallande. Allt ledde dock fram till att TR kunde konstatera att bägge föräldrarna var lämpliga som vårdnadshavare, att ingen var olämplig. Det föreföll vara mycket svårt att finna omständigheter som klart urskilde den ena föräldern som lämpligare än den andra. Bl a diskuterades om det var lämpligt att skilja barnen åt i vårdnadshänseende. Även i denna fråga rådde delade meningar mellan sakkunniga och experter. TR tillerkände fadern vårdnaden om bägge barnen. Modern överklagade till HVS och yrkade att vårdnaden om sonen H skulle tillerkännas henne. HovR föranstaltade och barnpsykiatrisk undersökning av barnen, hörde återigen åtta vittnen från TR samt ytterligare två vittnen. Enligt utlåtande från överläkare F vid barnpsykiatriska mottagningen vid U centrallasarett borde sonen H utan risk kunna överflyttas till modern. HovR anförde bl a: "Med hänsyn till vad sålunda upptagits får det anses vara med /H:s/ bästa mest förenligt att vårdnaden om honom anförtros åt /modern/." HovR ändrade TR:s dom och tillerkände modern vårdnaden om H. Två dissidenter ville fastställa TR:s dom. Ej pt.

(HD T 349/78) Modern var ensam vårdnadshavare för D, 4 år. I samband med sammanlevnadens hävande ansökte fadern om att vårdnaden om D skulle överföras på honom. Modern bestred yrkandet. SCN i G kommun uttalade i yttrande till TR att fadern var lämpligast som vårdnadshavare för D. Avgörande för TR:s ställningstagande blev utredningens och vittnesmålen beskrivningar av parternas personligheter. Moderns psykiska labilitet och oförmåga att sköta sin ekonomi ställdes mot faderns lugn och stabilitet. TR konstaterade att "faderns lämplighet som vårdnadshavare har ej ifrågasatts" samt att modern "ej kan anses olämplig som vårdnadshavare för /D/". TR uttalade bl a: "En samlad bedömning av vad som förevarit i målet ger vid handen att /fadern/ är den lämpligare av parterna som vårdnadshavare och att han väl kan anförtros vårdnaden om /D/. Tingsrätten finner sålunda skäligt med hänsyn till barnets bästa att vårdnaden om /D/ överflyttas på /fadern/". En dissident ville ogilla faderns talan om överföring av vårdnaden. Modern väddade till SH, som - utan att anföra några domskäl - fastställde TR:s dom. Ej pt.

(HD T 372/78) I anslutning till ansökan om äktenskapsskillnad förordnade TR interimistiskt att modern skulle ha vårdnaden om J, 5 1/2 år och A, 4 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om barnen. SCN i E kommun förordade, med 6 röster mot 3 och 1 nedlagd, fadern som vårdnadshavare för barnen. TR fann bägge parter lämpade som vårdnadshavare men att fadern "visat större intresse för barnen och känslomässigt engagerat sig för dem i högre grad än /modern/", samt att moderns "vilja till samarbete för att ge barnen tillfälle att träffas och umgås med båda föräldrarna", var mindre än faderns. TR anförde bl a: "Främst av vad sålunda upptagits anser tingsrätten att /fadern/ i fråga om personliga egenskaper får anses vara mer skickad än /modern/ att för framtiden handha vårdnaden om barnen. Med hänsyn härtill finner tingsrätten det vara för barnens bästa mest förenligt att /fadern/ anförtros vårdnaden om dem." Modern väddade till SH och yrkade att få vårdnaden om barnen. Fadern bestred ändring. HovR konstaterade att vad parterna anfört gentemot varandra angående olämplighet som vårdnadshavare, framstod som "utslag av vantrivsel och oro till följd av påfrestningar i samlivet". HovR ansåg sig därför kunna bortse från dessa synpunkter. HovR fann att bägge föräldrarna kunde erbjuda barnen synnerligen goda uppväxtmiljöer och att båda föräldrarna var lämpliga som vårdnadshavare. HovR ansåg sig böra fästa avgörande vikt vid vilken inställning föräldrarna visade till barnens möjligheter till kontakt med den förälder som inte hade vårdnaden. Därvid fann HovR fadern ha en positiv inställning, medan modern uppvisade en "restriktiv hållning gentemot förslag att underlätta barnens möjligheter till

kontakt med båda föräldrarna". HovR uttalade bl a: "Vid en sammantagen bedömning av vad sist upptagits finner hovrätten all sannolikhet tala för att barnen hos /fadern/ får större förståelse för sitt behov av kontakt med båda föräldrarna än de får hos /modern/. - - - Med stöd av det anförda anser hovrätten barnens intresse bäst tillgodoses om /fadern/ tillerkännes vårdnaden om dem." HovR fastställde TR:s domslut. Ej pt.

(HD T 369/78) Modern var ensam vårdnadshavare för A, 5 1/2 år. I samband med föräldrarnas separation ansökte fadern att få vårdnaden överflyttad till sig. SCN i K kommun uttalade i yttrande till TR att den funnit det lämpligast att fadern utsågs till vårdnadshavare. I målet diskuterades bl a vilken inverkan moderns engagemang i Jehovas Vittnen kunde ha på sonen. TR fann fadern lämplig som vårdnadshavare. Även modern befanns lämplig som vårdnadshavare. Hennes engagemang i Jehovas Vittnen gav inte anledning till annan bedömning. Modern hade vårdat A alltsedan separationen från fadern. TR uttalade bl a: "Med hänsyn till ovanstående finner tingsrätten ej förenligt med /A:s/ bästa att nu - sedan han under förhållandevís lång tid vistats hos /modern/ - överföra vårdnaden om honom till /fadern/." Fadern överklagade till HVS, som fastställde TR:s dom utan att ange några domskäl. Ej pt.

(HD T 420/78) TR förordnade interimistiskt i anslutning till beslut om betänketid att fadern skulle ha vårdnaden om parternas barn A, 5 1/2 år och C, 1 1/2 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om bägge barnen. SCN i O kommun förordnade i yttrande till TR fadern som vårdnadshavare för barnen. TR uttalade: "Med hänsyn till innehållet i Sociala Centralnämndens yttrande och till vad som blivit upplyst om parternas förhållanden, finner tingsrätten det vara mest förenligt med barnens bästa att vårdnaden anförtros åt /fadern/." Modern väjdade till HSB och yrkade att få vårdnaden om bägge barnen. Fadern bestred ändring. I samband med begäran om förnyat yttrande från SCN i O kommun förordnades om barnpsykiatrisk undersökning av barnen. I utlåtande från barn- och ungdomspsykiatriska kliniken vid central-sjukhuset i K kommun, förordades att barnen skulle flyttas till den biologiska modern emedan en fortsatt placering hos den biologiska fadern innebar en fara för barnens psykiska utveckling. I nytt yttrande från SCN i O kommun uttalades att modern var lämpligast som vårdnadshavare för A och C. HovR fann vid en bedömning av förhållandet mellan föräldrarna och A att det mot bakgrund av de sakkunnigas utlåtanden var lämpligast att vårdnaden skulle överföras till modern. HovR fann även att modern var mera mogen som fostrare än fadern och uttalade bl a: "På grund av det anförda och då - vilket också är parternas uppfattning - barnen bör följas åt, anser hovrätten att det är mest förenligt med barnens bästa att vårdnaden om dem tillerkännes /modern/." HovR ändrade TR:s domslut och förordnade att modern skulle ha vårdnaden om A och C. Ej pt.

(HD T 64/79) I samband med beslut om betänketid förordnade TR att modern interimistiskt skulle ha vårdnaden om J, 7 1/2 år och M, 5 1/2 år medan fadern skulle ha vårdnaden om K, 2 1/2 år. Modern yrkade slutligt att få vårdnaden om alla tre barnen. Fadern yrkade att få vårdnaden om K. SCN uttalade i yttrande till TR att "/fadern/ även i fortsättningen borde anförtros vården om /K/ då han hittills utövat den på ett tillfredsställande sätt". TR fäste avgörande vikt vid två vittnesmål från dels en granne till parterna, dels en tidigare barnflicka hos fadern. Vittnena hade uttalat att fadern missbrukade alkohol och misskötte K. TR uttalade bl a: "På grund av det anförda och trots Sociala Centralnämndens motsatta uppfattning finner tingsrätten att /fadern/ ej är lämplig såsom vårdnadshavare samt att det är med /K:s/ bästa förenligt att vårdnaden om henne anförtros /modern/." Fadern väjdade till SH och yrkade att få vårdnaden om K. Modern bestred ändring. I förnyat yttrande till HovR vidhöll SCN att fadern borde anförtros vårdnaden om K. Beträffande de för TR avgörande vittnesmålen noterade HovR att det ena

inte kände till faderns nuvarande förhållanden samt ändrat tidigare givna uppgifter. Till det andra vittnet ansåg sig HovR inte böra fästa någon avgörande vikt på hennes ringa ålder och den motsättning som rådde mellan henne och fadern. HovR uttalade bl a: "Av utredningen kan icke dragas någon bestämd slutsats, huruvida det med hänsyn till barnets bästa är mest förenligt att vårdnaden anförtros fadern eller modern. Vid valet mellan dem bör därför avgörande vikt fästas vid att /fadern/, som när /K/ var blott åtta månader gammal själv - i enlighet med parternas då träffade överenskommelse - tog hand om /K/, därefter ensam svarat för vårdnaden om barnet och därvid utövat denna på ett tillfredsställande sätt". HovR ändrade TR:s dom och förordnade att fadern skulle ha vårdnaden om K. Ej pt.

(HD T 127/79) I samband med dom till äktenskapsskillnad förordnade TR interimistiskt att modern skulle ha vårdnaden om D, då 3 månader gammal. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om D. SCN i Ö uttalade i yttrande till TR att hustrun var lämplig att handha vårdnaden om D. SCN i S fann det olämpligt att barnet skulle överflyttas från modern till fadern. TR förordnade modern som vårdnadshavare för D och lämnade faders yrkande om umgängesrätt utan bifall. Skälet till detta var främst att parterna inte sammanlevt under lång tid och att det rådde starka motsättningar mellan dem och att modern var rädd för fadern som hotat henne med misshandel. Fadern väddade till SH och yrkade bifall till sin talan i TR. Modern bestred ändring. HovR uttalade: "Hovrätten finner i likhet med tingsrätten att av hänsyn till /D:s/ bästa, vårdnaden om honom bör anförtros /modern/." HovR hänvisade i umgängesfrågan till parternas kortvariga samlevnad och de starka motsättningar som förelegat mellan dem. HovR fäste även vikt vid den starka rädsla som modern visat för fadern. HovR fastställde TR:s dom. Ej pt.

(HD T 198/79) I samband med äktenskapsskillnad förordnade TR interimistiskt att modern skulle ha vårdnaden om T, 6 år. SH ändrade efter överklagande TR:s beslut och förordnade att fadern interimistiskt skulle ha vårdnaden om T. TR tillerkände slutligt modern vårdnaden om T. Fadern väddade till SH och yrkade att få vårdnaden om T. Modern bestred ändring. HovR fann att bägge föräldrarna hade förutsättningar att handha vårdnaden om T samt konstaterade, att T vistats hos fadern de två senaste åren, att modern trots att hon flera gånger givit uttryck för önskemål om att få ha barnet hos sig inte träffat det under denna tid samt att vårdnadsutredningen visade att T upplevde trygghet och trivsel hos fadern. HovR uttalade bl a: "Vid övervägande av samtliga omständigheter finner hovrätten det mest förenligt med /T:s/ bästa att /fadern/ anförtros vårdnaden om honom." HovR ändrade TR:s domslut och förordnade att fadern skulle ha vårdnaden om T. Hovrättslagmannen och en nämndeman var skiljaktiga och ville tillerkänna modern vårdnaden om T. Ej pt.

(HD T 336/79) I anslutning till att fråga om äktenskapsskillnad aktualiserades, omhändertogs parternas barn med föräldrarnas samtycke för samhällsvård till dess vårdnadsfrågan slutligt prövats. TR förordnade interimistiskt att fadern skulle ha vårdnaden om döttrarna T, 9 år, L 7 1/2 år samt Y, 4 1/2 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om samtliga 3 barn. SCN förordnade i yttrande till TR modern som vårdnadshavare. TR fäste stor vikt vid ett läkarutlåtande vari anfördes att modern under de sista åren genomgått en positiv utveckling och att hon inte företedde några personlighetsdrag eller sjukdomstecken som skulle göra henne olämplig som vårdnadshavare. TR fann det belagt att modern var fast besluten att på egen hand skapa en trygg miljö för sina 3 döttrar samt uttalade bl a: "Tingsrätten finner med hänsyn till vad härovan upptagits och jämväl med beaktande av ej blott /faderns/ ålder (fadern var 18 år äldre än modern) utan även hans fysiska svagheter, det vara med barnens bästa mest förenligt att /modern/ tillerkännes vårdnaden om döttrarna." Fadern väddade till SH och yrkade att få vårdnaden

om barnen. Modern bestred ändring. HovR fann främst p g a faderns dominerande och bevakande läggning att modern var lämpligare som vårdnadshavare. Trots att T uttalat önskemål om att få bo hos fadern, fann HovR att syskonen ej borde skiljas åt. HovR uttalade bl a: "Vid en samlad bedömning finner hovrätten i likhet med tingsrätten det vara till barnens bästa att vårdnaden om samtliga barn anförtros /modern/." HovR fastställde TR:s domslut. Ej pt.

(HD T 394/79) TR förordnade i anslutning till dom om äktenskapsskillnad att parterna gemensamt interimistiskt skulle ha vårdnaden om P, 8 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om P. I målet hade särskilt anförts att modern hade psykiska besvär och därför var mindre lämplig än fadern som vårdnadshavare. De sakkunniga som undersökt modern och P förordade dock modern som vårdnadshavare. SCN uttalade i yttrande till TR att fadern ansågs lämpligast som vårdnadshavare för P. P hade själv uttalat önskemål om att få bo hos modern, vilket TR ansåg sig böra fästa avseende vid. TR menade även att modern skulle ha bättre möjligheter än fadern att stödja P när hon kom i puberteten. TR uttalade bl a: "Vid en samlad bedömning av vad sålunda anförts och jämväl i övrigt förekommit finner tingsrätten - oaktat Sociala Centralnämnden i sitt yttrande uttalat att fadern är lämpligast som vårdnadshavare - att /modern/ med hänsyn till dotterns bästa bör tillerkännas företräde framför /fadern/ som utövare av vårdnaden om dottern." TR tillerkände modern vårdnaden om P. En dissident ville tillerkänna fadern vårdnaden. Fadern väjdade till SH, som fastställde TR:s dom. Ej pt.

(HD T 401/79) I samband med förordnande om äktenskapsskillnad beslöt TR interimistiskt att fadern skulle ha vårdnaden om sonen M, 5 1/2 år samt modern vårdnaden om dottern C, 4 år. Modern yrkade slutligt att få vårdnaden om bägge barnen, medan fadern yrkade att få vårdnaden om sonen M. Barn- och ungdomspsykiatriska kliniken i K föreslog i utlåtande till SCN att modern skulle få vårdnaden om M. TR uttalade bl a: "De sociala centralnämnderna har därefter i sina yttranden till tingsrätten samstämmigt förordat att /modern/ erhåller vårdnaden om /M/. Med hänsyn till vad som genom vårdnadsutredningarna och i övrigt framkommit om parternas förhållanden ansluter sig tingsrätten till bedömningen, att det för /M:s/ bästa är lämpligast att /modern/ anförtros vårdnaden om honom." TR förordnade att modern skulle ha vårdnaden om parternas bägge barn. Fadern väjdade till HSB, som - utan angivande av domskäl - fastställde TR:s dom. Ej pt.

(HD T 402/79) TR hade i dom förordnat att modern skulle ha vårdnaden om barnen E, då 11 år och K, då 5 år. Fadern tillerkändes viss angiven umgängesrätt. I samband med ett umgängestillfälle, stannade K hos fadern och vägrade återvända till modern. Hinder för verkställighet ansågs föreligga. Fadern yrkar nu att vårdnaden om K skall överföras till honom. Modern bestred yrkandet. Barnpsykiatrisk och barnpsykologisk undersökning av K genomfördes av överläkare H och psykolog V. TR fann utredningen visa att bägge föräldrarna var lämpliga som vårdnadshavare för barnet. Den barnpsykiatriska och psykologiska utredningen hade visat att K p g a sin utvecklingsnivå hade svårare än andra barn att klara en omställning emedan han var utvecklingsstörd, varför stabilitet i den yttre miljön var särskilt viktig för honom. TR uttalade bl a: "/K/ har nu vistats hos fadern i snart 1 år. Det har omvitnats att barnet gjort framsteg i sin utveckling. Ett byte av miljö skulle enligt tingsrättens mening kunna äventyra denna utveckling. Tingsrätten finner det därför skäligt med hänsyn till barnets bästa, att vårdnaden om barnet överföres till /fadern/." Modern väjdade till GH, som fastställde TR:s dom. Ej pt.

(HD T 11/80) Modern hade interimistiskt tillerkänts vårdnaden om D, 6 år. TR inhämtade yttrande från två socialämnder samt barnpsykiatriskt utlåtande. Fadern förordades som vårdnadshavare av de barnpsykiatriska utredarna (en

överläkare och en psykolog) samt av en socialnämnd. Modern förordades av en socialnämnd. TR fann bägge föräldrarna lämpade som vårdnadshavare. Modern hade vårdat D sedan födelserna och bodde nu med honom i en annan kommun ca 10 mil från fadern. Umgängesrätten med D från fadern hade inte fungerat särskilt bra, till vilket modern ansågs ha en del ansvar. TR uttalade bl a: "Vid den samlade bedömningen av allt vad som förekommit i målet finner tingsrätten - särskilt med beaktande av att ett barn i /D:s/ ålder och med hans i vissa stycken 'oroliga bakgrund' icke utan mycket starka skäl - och sådana skäl av angiven styrka kan inte anses föreligga - bör utsättas för förflyttning från en för honom invand och harmonisk miljö, där han funnit sig väl tillrätta och känner trygghet och tillit till sin omgivning - det kan vara med /D:s/ bästa mest förenligt att - i likhet med vad sociala centralnämnden i /S/ uttalat - vårdnaden om honom anförtros modern." Fadern överklagade till SH, som bl a uttalade: "Väl synes det med hänsyn till den verkställda vårdnadsutredningen tveksamt om man kan förvänta sig att /modern/, för den händelse hon tillerkännes vårdnaden, bortseende från egna intressen uteslutande med /D:s/ bästa för ögonen kommer att fullgöra de skyldigheter som skulle åligger henne för att få till stånd en väl fungerande umgängesrätt. Hovrätten finner dock med hänsyn till det sätt på vilket förhållandena numera utvecklats sig grundad anledning antaga att /modern/ kommit till insikt om att hon för att /D:s/ bästa skall tillgodoseas måste medverka till att /D/ får träffa /fadern/ i enlighet med vad som överenskommits." HovR fastställde TR:s domslut. I umgängesfrågan uttalade HovR: "Om umgängesrätten råder inte tvist. Vad parterna överenskommit härom synes väl förenligt med /D:s/ bästa." Ej pt.

(HD T 14/80) TR hade i samband med äktenskapsskillnad förordnat att modern skulle ha vårdnaden om H, då 11 1/2 år och fadern vårdnaden om L, då 10 år. SH ändrade TR:s dom och tillerkände modern vårdnaden om även L. I stämning till TR yrkade fadern att vårdnaden om H, nu 17 1/2 år och L, nu 16 år skulle överföras till honom. Modern medgav överföring av vårdnaden om H, men bestred överföring av vårdnaden beträffande L. TR uttalade: "Vad parterna överenskommit beträffande vårdnaden om /H/ kan ej anses uppenbart stridande mot barnets bästa. - - - Utredningen ger vid handen att ingendera av parterna kan anses olämplig att handha vårdnaden om /L/. Vidare är utrett att /L/ själv önskar bo hos /modern/, som under en lång följd av år haft såväl den formella som den faktiska vårdnaden om sonen. I målet har inte framkommit något som tyder på att sonens bästa gagnas av vårdnaden överflyttas till /fadern/. Vårdnaden skall därför även i fortsättningen handhas av /modern/." Fadern vädjade till SH och yrkade att vårdnaden om L skulle överföras till honom. Modern bestred ändring. HovR uttalade bl a: "Av utredningen framgår att /L/, som är 16 år gammal, önskar bo hos /modern/. På grund härav och då vad i målet förekommit ej visar att det är med /L:s/ bästa mest förenligt att vårdnaden om honom överföres till /fadern/ skall vadetalan lämnas utan bifall." HovR fastställde TR:s domslut. Ej pt.

(HD T 57/80) I samband med äktenskapsskillnad förordnade TR interimistiskt att vårdnaden om parternas barn V, 8 1/2 år, E, 4 år och U 2 år skulle tillkomma särskilt förordnad förmyndare. Modern yrkade slutligt att få vårdnaden om parternas 3 barn. Fadern yrkade att få vårdnaden om V, men medgav moderns yrkande beträffande de övriga två barnen. SDN i M kommun förordade i yttrande till TR modern som vårdnadshavare för samtliga barn. TR fann båda parter lämpliga som vårdnadshavare för barnen, och uttalade bl a: "Beträffande /V/ finner tingsrätten att det med hänsyn till hans personlighetsutveckling på längre sikt är med hans bästa mest förenligt att vårdnaden om honom anförtros åt /modern/." En nämndeman var skiljaktig och ville tillerkänna fadern vårdnaden om V. TR förordnade modern som vårdnadshavare för samtliga tre barn. Fadern vädjade till HSB och yrkade att få vårdnaden om V. HovR fastställde TR:s domslut. Två ledamöter var skiljaktiga och ville till-

erkänna fadern vårdnaden om V. Ej pt.

(HD T 269/80) TR hade beslutat att modern interimistiskt skulle ha vårdnaden om H, 3 1/2 år. Inför det slutliga avgörandet i vårdnadsfrågan konstaterade TR att det framkommit sådana uppgifter i målet om moderns livsföring (visst alkoholmissbruk och kontakt med personer "som kan ha olämplig inverkan på henne och barnen") jämfört med faderns (nystartad bilverkstad samt engagemang i barn- och ungdomsverksamhet inom främst nykterhetsrörelsen) att det fanns visst stöd för att modern skulle betraktas som olämplig som vårdnadshavare. TR stannade dock vid bedömningen att modern inte var olämplig som vårdnadshavare, men att fadern var den lämpligare av dem båda. "Därvid återstår att pröva," menade TR, "om ett byte av vårdnadshavare kan finnas förenligt med hänsyn till /H:s/ bästa". Därvid diskuterade TR de tänkbara effekterna av att H skulle byta ut sin nuvarande hemmiljö mot en ny. "Vad sedan i övrigt framkommit om parternas personliga förutsättningar och övriga förhållanden talar - vid en bedömning av såväl den nuvarande som den framtida vårdnadsituationen - påtagliga fördelar för att med hänsyn till /H:s/ bästa /fadern/ får vårdnaden om barnet". TR tillerkände fadern vårdnaden om H. Modern överklagade domen. SH fann "att ingen av föräldrarna för närvarande är olämplig som vårdnadshavare". Därefter redogjordes för moderns tidigare livsföring samt faderns "alltigenom välordnade" förhållanden. HovR diskuterade även problemet med att H om vårdnaden tillerkändes fadern då kommer att skiljas från den dagliga kontakten med sin halvsyster vid vilken han var mycket fäst. "HovR finner i likhet med tingsrätten skäligt med hänsyn till /H:s/ bästa att vårdnaden om honom anförtros åt /fadern/. Tingsrättens domslut i den del det överklagats skall därför stå fast." Två dissidenter ville ändra TR:s dom och tillerkänna modern vårdnaden om H, främst med motiveringen att han inte skulle behöva skiljas från sin moder och halvsyster. Ej pt.

(HD T 381/80) TR beslutade interimistiskt att modern skulle ha vårdnaden om parternas barn K, 12 1/2 år och D 6 1/2 år. Fadern yrkade att han skulle tillerkännas vårdnaden om D eller att vårdnaden skulle anförtros särskilt förordnad förmyndare. Modern yrkade att få vårdnaden om bägge barnen. SCN i S förordade i yttrande till TR att modern skulle erhålla vårdnaden om K medan fadern skulle få vårdnaden om D. TR uttalade bl a: "Enligt tingsrättens uppfattning ger inte utredningen i målet vid handen att /modern/ är olämplig som vårdnadshavare för barnen. Att vårdnaden om /K/ - i enlighet med parternas överenskommelse - anförtros /modern/ kan därför inte anses uppenbart stridande mot /K:s/ bästa." Från bl a skolan hade beträffande D uttalats att han hade behov av fadern för att komma tillrätta med sin bristande könsidentitet. TR uttalade om detta: "Bland annat dessa omständigheter i förening med det förhållandet att - enligt tingsrättens uppfattning - intet framkommit i målet som talar mot /faderns/ lämplighet som vårdnadshavare för /D/, ger otvetydigt vid handen att det med hänsyn till /D:s/ bästa är påkallat att /fadern/ erhåller vårdnaden om honom." TR tillerkände fadern vårdnaden om D och modern vårdnaden om K, samt medgav respektive förälder rätt till umgänge med det andra barnet i yrkad utsträckning. Modern väddade till SH, som fastställde TR:s domslut förutom att TR:s dom angående faderns umgängesrätt med K upphävdes sedan fadern eftergivit detta yrkande. Ej pt.

(HD T 430/80) TR förordnade interimistiskt att fadern skulle ha vårdnaden om barnen L, 8 år, R, 7 år och T, 4 1/2 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om alla tre barnen. SCN i B komun uttalade i yttrande till TR att fadern ansågs mest lämpad att handha vårdnaden. TR fann bägge parter lämpliga som vårdnadshavare. Till moderns fördel vägdes hennes "långa erfarenhet av barnuppfostran samt hennes praktiska läggning". I avseende på parternas själsläggning ansågs parterna jämbördiga. TR uttalade bl a: "Vid en jämförelse mellan den miljö som barnen nu vistas i under dagtid och den miljö som barnen under motsvarande tid kan erbjudas hos /modern/,

torde den senare vara att föredraga. Härvid inverkar också den omständigheten att /modern/, med utgångspunkt från de planer hon har för en framtid med barnen, i vidare utsträckning än /fadern/ har möjlighet att personligen handha vårdnaden. - - - Vid en samlad bedömning av de omständigheter för vilka ovan redogjorts finner tingsrätten det vara med barnens bästa mest förenligt att /modern/ tillerkännes vårdnaden." Angående tidpunkten för verkställighet av domen anförde TR: "Frågan om vilken betydelse som i ett vårdnadsfall bör tillmätas den omständigheten att en fader eller moder (som det gäller i detta fall) tillhör sekten Jehovas Vittnen har varit föremål för ett flertal avgöranden i rikets hovrätter. Även högsta domstolen har behandlat frågan (NJA 1951 sid 612). Med ledning av de utslag som stått tingsrätten till buds, får ämnet anses vara mycket kontroversiellt. Då det därför ej kan uteslutas att högre instans i detta mål intar en annan ståndpunkt än tingsrätten gjort, bör, av hänsyn till barnen, denna dom icke lända till omedelbar efterrättelse. Vid prövning av denna fråga fäster tingsrätten stort avseende vid det förhållandet att både /L/ och /R/ går i skola." Fadern väddjade till SH och yrkade att få vårdnaden om barnen. Modern bestred ändring. HovR uttalade: "Genom de utredningar som gjorts av sociala centralnämnden i /B/ (varvid fadern förordades som vårdnadshavare) och socialvårdskonsulenter i /G/ (varvid fadern förordades som vårdnadshavare) och särskilt genom den barnpsykiatriska utredning, som verkställts på hovrättens förordnande (varvid bl a uttalades: Att idag flytta barnen till modern vore ur barnens synpunkt synnerligen olämpligt. Omställningen till ett liv som på många sätt är annorlunda än det liv de idag lever kan bli mycket svår för barnen att klara.) finner hovrätten att det är med barnens bästa mest förenligt att /fadern/ tillerkännes vårdnaden om dem." HovR ändrade TR:s dom och förordnade att fadern skulle ha vårdnaden om barnen. Ej pt.

(HD T 350/80) TR utgick i sin bedömning från barnets behov. Barnet bedömdes vara "pigg, vaken och charmfull men också ängslig, rastlös och otrygg", och det ansågs därför "särskilt angeläget att /pojken/ erbjuds en så trygg och harmonisk uppväxtmiljö som möjligt". TR som även beaktade barnets ålder fann det mest förenligt med barnets bästa att fadern anförtroddess vårdnaden, eftersom han ansågs bäst kunna tillgodose detta behov. GH fastställde TR:s dom. Ej pt.

(NJA 1981:753) I ett mål om rätt till umgänge hade fadern i samband med hemskillnaden vägrats umgänge med det då 1/2-årsgamla barnet. Därefter aktualiserades frågan åter när barnet var 8 år. TR medgav då fadern rätt till umgänge. HSB fastställde beslutet. HD uttalade i domskälen bl a: "Med hänsyn till att det i regel får antagas vara till ett barns bästa att barnet får umgås med båda föräldrarna bör därför /barnets/ nuvarande inställning (barnet, nu 12 1/2 år, hade vägrat träffa fadern) inte vara ett avgörande hinder för umgängesrätt i den begränsade omfattning /fadern/ yrkat". Fadern hade yrkat umgänge vid två veckoslut per år. HD fastställde HovR:s domslut. En ledamot var skiljaktig.

(NJA 1981:1225) TR tillerkände interimistiskt modern vårdnaden om D. Fyra och ett halvt år senare ändrade TR förordnandet och tillerkände fadern vårdnaden om D. Inför det slutliga avgörandet var D 8 år. Barnpsykologisk expertis, barnpsykiater och socialdelegerade hos SCN i S var eniga om att vårdnaden snarast borde överföras till fadern. Parterna hade i TR lämnat motstridiga uppgifter, och stora motsättningar rådde mellan dem. D hade enligt olika undersökare farit mycket illa av dessa förhållanden. TR uttalade bl a: "/T/ (barnpsykiater) och /A/ (vårdnadsutredaren), som båda varit aktivt engagerade i vårdnadsfrågan, har uppgivit, att /D/ uttryckligen givit till känna att han vill vara hos sin fader och att han ej vill vara hos modern. På grund av vad sålunda anförts och på av sociala centralnämnden anförda skäl ävensom till vad i övrigt i målet förekommit finner TR med hänsyn till

/D:s/ bästa att vårdnaden om honom bör överföras till /fadern/. Moderns yrkande om umgängesrätt ogillades. Modern fullföljde talan i SH. HovR uttalade att "ett djupgående motsatsförhållande rått mellan parterna under lång tid och att /D/ allvarligt påverkats därav." Ingen av parterna ansågs i och för sig olämplig som vårdnadshavare. HovR ställde sig dock tveksam till de åtgärder som hittills vidtagits. "Emellertid har den situation som sålunda etablerats bestått under avsevärd tid, och enligt vad som uttalats motsätter sig /D/ själv numera en ändring. Ett återförande av vårdnaden till modern framstår därför och mot bakgrund av tidigare upplevelser inte som förenligt med /D:s/ bästa. Ändring bör därför inte göras i TR:s dom i vad vårdnaden om /D/ tillagts /fadern/." HovR ansåg det emellertid önskvärt "och till förmån för /D/ att kontakten med modern återknyts". HovR fastställde TR:s dom i vårdnadsdelen men ändrade den i umgängesrättsdelen och tillerkände modern umgängesrätt med D vid i domen närmare angivna tider. Två ledamöter var skiljaktiga och ansåg att modern inte skulle medges umgängesrätt. Bägge parter fullföljde talan, modern i vårdnadsdelen och fadern i umgängesdelen. HD meddelade ej prövningstillstånd i vårdnadsdelen. Beträffande frågan om umgängesrätt uttalade HD bl a: "Enligt /T:s/ och /A:s/ vittnesmål är det uppenbart att /D/ har en helt avvisande inställning till /modern/. Något umgänge mellan henne och /D/ kan därför inte komma till stånd utan att /D/ tvingas därtill. Särskilt av /T:s/ utsaga men även av utredningen i övrigt framgår klart att ett umgänge med /modern/ under sådana förhållanden skulle kunna allvarligt skada /D:s/ psykiska hälsa. Det måste därför anses strida mot /D:s/ bästa - i allt fall till vidare - att medge /modern/ rätt till umgänge. /Faderns/ talan skall därför bifallas." HD ändrade HovR:s dom i fråga om umgängesrätt och lämnade moderns yrkande utan bifall.

(HD T 196/81) I samband med deldom till äktenskapsskillnad förordnade TR interimistiskt att fadern skulle ha vårdnaden om A, då 5 1/2 år. HovR lämnade moderns besvär utan bifall. Umgänget med modern fungerade inte, och fadern hade vid två tillfällen begärt LR:s förordnande om verkställighet av vårdnadsbeslutet. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om A. En social distriktsnämnd och en social centralnämnd hade uttalat sig i vårdnadsfrågan efter vårdnadsutredning. Barnpsykiatrisk undersökning hade också genomförts på A och utlåtande avlämnats till TR. De olika sakkunnigutlåtandena gick i olika riktning, innebärande att såväl fadern som modern förordnades som vårdnadshavare. TR fann att särskilt händelserna under den interimistiska vårdnadstiden "vittnar om en anmärkningsvärd brist på hänsyn till dottern och hennes psykiska hälsa". TR fann att ingen av föräldrarna med hänsyn till personliga egenskaper eller sociala möjligheter att ta hand om A kunde ges försteg framför den andra. TR stödde sin bedömning i huvudsak på de uttalanden som biträdande överläkaren L gjort i anslutning till den barnpsykiatriska undersökningen. TR uttalade bl a: "Härtill kommer att - som också följer av vad /L/ anfört vid huvudförhandlingen /fadern/ får anses ha bättre förutsättningar att medverka till att /A/ får umgås med båda föräldrarna, ett väsentligt intresse för henne. - - - Vid en samlad bedömning av utredningen i målet finner tingsrätten alltså att det är mest förenligt med /A:s/ bästa att vårdnaden om henne tillerkännes fadern, /NN/." Modern vädjade till HSB och yrkade bifall till sin talan i TR. Fadern bestred ändring. HovR fann att ingen av föräldrarna med avseende på personliga egenskaper, kunde sättas före den andre men att bägge föräldrarna "vid ett flertal tillfällen visat bristande villighet att verka för att /A/ får vara tillsammans med även den andra av föräldrarna". HovR uttalade bl a: "/L/ har i hovrätten uttalat att han p g a parternas åtgöranden under tiden efter huvudförhandlingen i tingsrätten numera blivit ytterligare befast i sin redan vid tingsrätten uttalade uppfattning, att /fadern/ bättre än /modern/ kan förväntas tillgodose ett fungerande umgänge. Hovrätten ansluter sig till denna bedömning. I likhet med tingsrätten anser hovrätten därför att det är mest förenligt med /A:s/ bästa, att /fadern/ handhar vårdnaden om henne." HovR fast-

ställde TR:s domslut i vårdnadsdelen. Ej pt.

(HD T 200/81) Modern tillerkändes interimistiskt vårdnaden om S, 6 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden. SCN i S förordade fadern som vårdnadshavare. I utredningen framfördes främst den isolerade bostaden modern och S bodde i samt att modern hade ett hårt förhållningssätt till S. TR uttalade bl a: "I likhet med sociala centralnämnden finner tingsrätten på i barnavårdsutredningen anförda skäl att /fadern/ med hänsyn till /S:s/ bästa bör anförtrös vårdnaden om henne." Tre dissidenter ville tillerkänna modern vårdnaden. Modern överklagade till GH, som fann bägge föräldrarna lika lämpliga som vårdnadshavare. HovR ansåg inte heller att S hade det för isolerat utan ändrade TR:s dom och tillerkände modern vårdnaden om S. Ej pt.

(HD T 295/81) Sedan HNN funnit båda föräldrarna lämpade som vårdnadshavare, anförde man att skäl fanns för att utse fadern till vårdnadshavare för sonen. Detta skulle dock medföra att denne flyttades från sin nuvarande uppväxtmiljö och skildes från sin syster, vilket man helst ville undvika. HovR ansåg det därför "vara med /barnets/ bästa mest förenligt att vårdnaden om honom anförtrös åt /modern/". Ej pt.

(HD T 334/81) TR förordnade modern som vårdnadshavare för L, då 8 år och M, då 3 1/2 år. Tre år senare beslöt TR interimistiskt överföra vårdnaden till fadern. Modern hade gått med på en sådan överföring i avvaktan på att hon skulle tillfriskna. Hon hade drabbats av en allvarlig cirkulationsrubbing som ledde till amputation av ett ben. Ett år senare beslutade TR i nytt interimistiskt beslut att det tidigare beslutet skulle bestå. Fadern yrkade nu att vårdnaden slutligt skulle överföras till honom. SDN i L uttalade i yttrande till TR "att /fadern/ bör tillerkännas vårdnaden om /L/ och /M/". TR fann att pojkarna ville bo kvar hos fadern, men att om vårdnaden blev kvar hos modern detta skulle leda till bättre fungerande umgängesrätt. TR lämnade faderns yrkande utan bifall. Fadern överklagade till HSB, som fann såväl fadern som modern lämpliga som vårdnadshavare. HovR fäste stort avseende vid att barnen vistats hos fadern de senaste två och ett halvt åren. "Vid övervägande av vad sålunda och i övrigt förekommit i målet finner hovrätten med hänsyn till barnens bästa skäligt att vårdnaden anförtrös /fadern/". HovR ändrade TR:s domslut och överförde vårdnaden till fadern. Ej pt.

(HD T 393/81) I dom förordnade TR att modern skulle ha vårdnaden om L, då 4 år och H, då 2 år. Tre månader senare, i sept 1978 placerades barnen i fosterhem efter överenskommelse med modern. Fadern yrkade senare att vårdnaden om L och H skulle överföras till honom. Från barn- och ungdomspsykiatriska kliniken vid F lasarett uttalades att "/L/ inte bör utsättas för miljöbyte eller behöva fundera på var han ska vara under denna för honom viktiga period." SCN i N förordade att vårdnaden även fortsättningsvis skulle anförtrös modern, medan SCN i H uttalade att det var "lämpligast att mannen /NN/ tillerkännes vårdnaden". TR uttalade bl a: "Utredningen visar, att barnen har det bra i fosterhemmet och där anpassat sig väl. Trots detta finner tingsrätten fördelarna, på längre sikt, med att barnen får vara hos någon av sina biologiska föräldrar så stora, att det med hänsyn till barnens bästa är skäligt, att vårdnaden om dem överföres till /fadern/". Modern överklagade till SH, som fann att det inte var bra att barnen var kvar i fosterhemmet och ständigt flyttades till fadern för umgänge och därefter tillbaka igen. Det vore bättre om barnen, dock med stor försiktighet, flyttades över definitivt till fadern. Enligt hovrättens mening är det "mest förenligt med barnens bästa att vårdnaden nu tillerkänns /fadern/." HovR fastställde TR:s domslut. Ej pt.

Vårdnadsmål avgjorda av hovrätterna

(HSB T 313/77) TR förordnade modern som vårdnadshavare för barnen A, 13 år och B, 11 år. Fadern väjdade till HSB och yrkade i första hand gemensam vårdnad om barnen. Modern motsatte sig gemensam vårdnad. I skrivelse till HSB föreslog det äldre av barnen att vardera föräldern skulle få vårdnaden om ett barn. Fadern upptog detta som andrahandsyrkande i HovR. HovR uttalade bl a: "Ett av fadern till hovrätten framställt förslag till överenskommelse mellan parterna enligt vilket de skulle ha vårdnaden om ett barn var, synes icke taga hänsyn till barnens bästa, varför en sådan uppdelning av vårdnaden icke bör komma ifråga." HovR fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(HVS T 41/77) Målet gällde vårdnaden om J, 13 år och D, 9 år. Inför TR:s avgörande förebragdes en omfattande utredning, speciellt mot bakgrund av J:s utvecklingsstörning och därmed sammanhängande svårigheter. Barnen bodde sedan föräldrarnas separation hos modern. Sedan TR redovisat det omfattande utredningsmaterialet samt sex vittnesmål gjorde TR en bedömning där man berörde förhållanden rörande föräldrarnas personliga förutsättningar som vårdnadshavare innefattande relationer mellan dessa och barnen, mellan dessa och myndigheter och skolpersonal, samt den samlade miljö föräldrarna kunde erbjuda barnen. Domskälen avslutas sedan i vårdnadsdelen på följande sätt: "Rätten anser vid denna samlade bedömning det vara förenligt med barnens bästa att de alltjämt får vistas i sin invanda väl fungerande miljö. Vårdnaden om barnen /J/ och /D/ bör därför även i framtiden utövas av /modern/." Fadern överklagade till HVS. Även i HovR gjordes en ingående bedömning av barnens enskilda förhållanden och behov. HovR avslutar sina domskäl i vårdnadsfrågan med: "En samlad bedömning ger därför vid handen att det är med barnens bästa mest förenligt att vårdnaden om dem även i fortsättningen anförtros åt modern." Domen vann laga kraft.

(SH T 144/77) TR beslöt i anslutning till ansökan om äktenskapsskillnad att modern interimistiskt skulle ha vårdnaden om barnen C, 4 1/2 år samt P, 2 år. TR beslöt även att modern skulle sitta kvar i hemmet samt att fadern skulle betala underhållsbidrag för barnen. Modern yrkade slutligt att hon skulle tillerkännas vårdnaden om barnen samt att fadern skulle förpliktas betala visst underhållsbidrag. Fadern medgav yrkandena, men bestred att han kunde betala mer än ca hälften av yrkat underhållsbidrag för barnen. TR uttalade i domskälen: "Förutsättningar föreligger att bifalla yrkandena om äktenskapsskillnad, kvarsittande i hemmet, vårdnad och umgängesrätt." TR tillerkände modern vårdnaden om barnen. Fadern överklagade domen till SH och yrkade att han skulle tillerkännas vårdnaden om sonen P samt att hovrätten skulle nedsätta underhållsbidraget för dottern C. Modern bestred ändring. HovR uttalade i vårdnadsfrågan: "Hovrätten finner med hänsyn till /P:s/ bästa lämpligast att vårdnaden om honom anförtros /modern/." HovR fastställde TR:s domslut angående vårdnaden om P. Domen vann laga kraft.

(SH T 453/77) Modern var enligt lag vårdnadshavare för M, nu 5 år. Fadern yrkade i ansökan till TR att vårdnaden om M skulle överflyttas till honom. Modern bestred yrkandet. SCN i S kommun uttalade i yttrande till TR att fadern var mest lämpad som vårdnadshavare och förordade att vårdnaden överflyttades till honom. TR uttalade: "Av den sålunda förebragda utredningen finner tingsrätten klart framgå, att det med barnets bästa är mest förenligt att vårdnaden överflyttas på /fadern/." Modern väjdade till SH och yrkade att överflyttningen skulle ogillas. Fadern bestred ändring. HovR inhämtade förnyat yttrande från SCN, sedan nämnden föranstaltat om barnpsykiatrisk undersökning. SCN vidhöll i sitt yttrande att fadern var den klart lämpligaste vårdnadshavaren. HovR uttalade: "/Fadern/ har alltsedan /M:s/ födelse värdat

henne utan anmärkning och sedan hösten 1974, då modern lämnade hemmet, ensam tagit försorg om barnet. Det är därför med hänsyn till barnets bästa skäligt, att vårdnaden överflyttas till /fadern/." Domen vann laga kraft.

(GH T 236/78 + JO 278/79) TR tillerkände interimistiskt modern vårdnaden om barnen J, 6 1/2 år och S, 1 1/2 år. Inför det slutliga avgörandet medgav fadern att modern fick vårdnaden om S. SDN i N uttalade i yttrande till TR att bägge föräldrarna var lämpliga som vårdnadshavare men föreslog att fadern skulle få vårdnaden om J. TR uttalade att modern levat under besvärliga förhållanden och att tveksamhet rådde om hur vissa faktorer rörande henne skulle bedömas. Något vägande skäl för att syskonen inte skulle få växa upp tillsammans fanns dock inte enligt TR:s mening. "Tingsrätten finner p g a vad sålunda upptagits att /modern/ och /fadern/ är i och för sig lika lämpliga som vårdnadshavare för /J/ men att /modern/ med hänsyn både till /J:s/ och till /S:s/ bästa bör få vårdnaden om båda barnen. Tingsrätten förutsätter därvid att /fadern/ får tillfälle till umgänge med barnen i enlighet med vad /modern/ numera förklarat sig villig att medge." GH fastställde TR:s dom. Domen vann laga kraft.

(HSB T 230/78) TR förordnade att modern skulle ha vårdnaden om dottern M. Fadern väjdade till HSB och yrkade att få vårdnaden om dottern. Såväl SDN i M som SCN i K förordade fadern som vårdnadshavare. HovR fann att modern, som tidigare levat under osäkra och otillfredsställande förhållanden numera stabiliserat sin livsföring. Hon hade under den tid hon haft vårdnaden om M skött henne utan anmärkning och det hade inte framkommit något som givit belegg för att modern numera missbrukade alkohol. HovR uttalade bl a: "På grund av vad nu upptagits och i övrigt förekommit finner hovrätten övervägande skäl för att det är med /M:s/ bästa mest förenligt att /modern/ har vårdnaden om henne." Domen vann laga kraft.

(HSB T 249/78) TR förordnade att modern skulle ha vårdnaden om parternas barn A, 12 år och C, 7 1/2 år. Fadern väjdade till HSB och yrkade att få vårdnaden om bägge barnen. Modern bestred ändring. HovR fann i likhet med TR båda föräldrarna lämpliga som vårdnadshavare. A hade uttalat att hon ville bo hos modern och HovR tillmätte hennes uttalanden stor betydelse. Beträffande C hade SDN i L kommun förordat fadern som vårdnadshavare. Såväl TR som HovR bedömde dock att samhörigheten med modern och den äldre systern vägde tyngre. HovR uttalade bl a: "På grund av vad sålunda anförts finner hovrätten övervägande skäl tala för att det är med /C:s/ bästa mest förenligt att modern har vårdnaden även om henne." HovR fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(SH T 506/78) TR förordnade i dom att modern skulle ha vårdnaden om J, 17 år och T, 14 1/2 år, samt att fadern skulle ha vårdnaden om S, 12 år. Därutöver tillerkändes fadern umgängesrätt med T vid i domen angivna tidpunkter. Modern väjdade till SH och yrkade att fadern inte skulle äga rätt till umgänge med T. Fadern bestred yrkandet. HovR fann, att något umgänge med T, nys fyllda 15 år, mot hennes vilja inte kunde komma till stånd. T motsatte sig bestämt umgänge med fadern, och hade enligt modern tagit mycket illa vid sig av TR:s dom om umgängesrätt. HovR uttalade bl a: "Hovrätten anser till följd av vad nu anförts att det under förhandenvarande omständigheter med hänsyn till /T:s/ bästa föreligger särskilda skäl att upphäva föreskriften i domen om rätt för /fadern/ till umgänge med /T/." HovR upphävde förordnadet i TR:s domslut om umgängesrätt för fadern med T. Domen vann laga kraft.

(SH T 724/78) TR hade i anslutning till deldom om äktenskapsskillnad interimistiskt förordnat modern som vårdnadshavare för barnen S, 13 år och P, 12 1/2 år. TR tillerkände slutligt fadern vårdnaden om barnen. Modern väjdade till SH och yrkade att få vårdnaden om barnen. Fadern bestred yrkandena.

HovR fann bägge parter lämpade att ha vårdnaden om barnen, samt att dessa föreföll ha gemenskap med båda föräldrarna och vara lika fästade vid dem. HovR konstaterade att modern under en tid av omkring 2 1/2 år haft hand om barnen och skött denna uppgift väl. HovR fann även att en flyttning till fadern skulle komma att utfalla positivt för barnen. HovR lade dock avgörande vikt vid barnens egna önskemål. Dessa hade uttalat att de önskade bo kvar hos modern. HovR uttalade bl a: "Vid en samlad bedömning av vad sålunda upptagits, finner hovrätten det med barnens bästa mest förenligt att vårdnaden om dem anföretros /modern/." HovR ändrade TR:s domslut och förordnade modern som vårdnadshavare för barnen. Domen vann laga kraft.

(SH T 823/78) TR beslutade i anslutning till ansökan om äktenskapsskillnad att fadern interimistiskt skulle ha vårdnaden om dottern S, då 2 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om S. Yttrande inhämtades från 2 sociala centralnämnder. Dessutom förordnades om barnpsykiatrisk undersökning. En nämnd uttalade sig inte i vårdnadsfrågan, en förordade fadern som vårdnadshavare. Från PBU som genomfört den barnpsykiatriska undersökningen föreslogs att barnet skulle omhändertras för samhällsvård. TR fann att barnet vårdats hos fadern under mer än 2 år och haft det bra där, samt att modern f n hade vissa svårigheter att klara av vårdnaden. TR förordnade att fadern skulle ha vårdnaden om dottern S, då 4 år. Modern väddade till SH och yrkade att tillerkännas vårdnaden om dottern. Fadern bestred ändring. HovR konstaterade i likhet med TR att S undergått en positiv utveckling under den tid hon vårdats av fadern. Även modern hade mognat, men HovR kunde inte bedöma hur varaktig den positiva utvecklingen var. Även HovR avvisade tanken på att särskilt förordnad förmyndare skulle utses till vårdnadshavare. HovR uttalade bl a: "Vid valet mellan /fadern/ och /modern/ som vårdnadshavare, finner hovrätten det med hänsyn till barnets bästa skäligt att anförtro vårdnaden om /S/ åt /fadern/." HovR fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(SH T 851/78) TR beslöt i anslutning till talan om äktenskapsskillnad att modern interimistiskt skulle ha vårdnaden om U, 4 år. Modern yrkade slutligt att få vårdnaden om U. Fadern yrkade att vårdnaden skulle anföretros särskilt förordnad förmyndare. Modern hade ytterligare 4 barn. U omhändertogs för samhällsvård tillsammans med sina 3 äldre halvsyskon, ca 2 år före ansökan om äktenskapsskillnad. U var nu placerad tillsammans med 2 äldre halvsysstrar i fosterhem. Modern sammanbodde nu med en broder till U:s far. De hade tillsammans ytterligare en dotter som vårdades av modern. SCN i S kommun uttalade i yttrande till TR att ingen av föräldrarna var lämplig som vårdnadshavare varför vårdnaden om U borde anföretros särskilt förordnad förmyndare. TR fann mot bakgrund av utredningen anledning ifrågasätta moderns uppgifter att hon helt skulle ha frigjort sig från sitt narkotikamissbruk. TR fann den tid under vilken modern stabiliserat sitt förhållande vara alltför kort. TR fann även att U anpassat sig väl i fosterhemmet och att en ändring av detta inte skulle var till U:s fördel. TR anförde bl a: "På anförda skäl finner tingsrätten att /modern/ f n ej är lämplig som vårdnadshavare för /U/ samt att det med hänsyn till barnets bästa är uppenbart att vårdnaden bör anföretros åt särskilt förordnad förmyndare." Modern väddade till SH och yrkade att hon skulle få vårdnaden om U. Fadern bestred ändring. HovR fann det klarlagt att modern på ett klanderfritt sätt skött det nya barnet och att ingenting annat var visat än att modern var lämplig som vårdnadshavare för U. Inte heller den omständigheten att U skulle flyttas från fosterhemmet ansåg HovR vara tillräckligt skäl för att modern inte skulle kunna få vårdnaden. HovR ändrade TR:s dom och förordnade modern som vårdnadshavare för U. Domen vann laga kraft.

(SH T 882/78) TR beslöt interimistiskt att modern skulle ha vårdnaden om dottrarna T, 7 år och P 3 1/2 år. Parterna var ense om att detta beslut skulle få bestå men var oeniga i umgängesfrågan. SCN i F kommun och SDN i B

kommun hade i yttrande förordat modern som vårdnadshavare för parternas döttrar. TR fann i likhet med nämnderna "med hänsyn till barnens bästa /modern/ böra tillerkännas vårdnaden". Beträffande umgänget med fadern, konstaterades att flickorna inte längre behärskade sitt turkiska modersmål, att modern talade god svenska samt att fadern hade svårt att göra sig förstådd på svenska, vilket även gällde hans nuvarande hustru. TR fann därför att umgänget tills vidare borde begränsas till att gälla under dagtid ett par skolfria dagar i månaden. "I barnens bästa ligger emellertid att det genom skilsmässan störda förhållandet mellan far och barn upprättas på nytt och att barnens kontakt med faderns och farföräldrarnas turkiska miljö om möjligt bevaras. /Modern/ har uppgivit att hon avser att låta barnen få hem-språksundervisning för att de inte alldeles skall mista sitt modersmål. Den begränsade umgängesrätt, varom förordnades i denna dom, bör alltså enligt tingsrättens mening på sikt kunna utvidgas." TR förordnade att modern skulle ha vårdnaden om döttrarna samt att fadern skulle ha rätt till umgänge med dem under två skolfria dagar i månaden, mellan kl. 09.00 och kl. 17.00. Fadern överklagade TR:s dom till SH och yrkade en betydligt mer omfattande umgängesrätt. HovR fastställde TR:s dom. Domen vann laga kraft.

(SH T 943/78) TR hade tidigare i dom förordnat att fadern skulle ha vårdnaden om parternas äldre barn och modern om parternas yngre barn. SH fastställde TR:s dom. Fadern yrkade åter hos TR att han skulle tillerkännas vårdnaden om de yngre barnen D, 12 år och P, 9 år. Modern bestred yrkandet. I yttrande från barn- och ungdomspsykiatriska kliniken vid regionssjukhuset i Ö uttalades att D "är i en svår lojalitetskonflikt" men att han nu uttalar "bestämt att han vill bo hos modern". TR fann att faderns uppgifter om miss-hälligheter i moderns hem och om moderns vacklande hälsa var obestyrkta, och uttalade bl a: "Genom vad sålunda och i övrigt förekommit finner tingsrätten att det ej är skäligt med hänsyn till barnens bästa, att vårdnaden överföres på /fadern/." TR ogillade käromålet. SH fastställde - utan att ange några domskäl - TR:s dom. Domen vann laga kraft.

(SH T 960/78) Parterna hade gemensamt barnen F, 8 år och A, 5 1/2 år. Efter-som föräldrarna inte var gifta stod barnen under moderns vårdnad. Sedan par-terna separerat 5 år tidigare hade hon också ensam skött barnen. Fadern yr-kade nu att han skulle tillerkännas vårdnaden om barnen. TR inhämtade yt-trande från SCN i S. SCN uttalade att den inte såg några skäl till ändring av de rådande vårdnadsförhållandena. TR uttalade bl a: "Eftersom parterna inte har varit gifta med varandra står barnen under vårdnad av modern ensam. Förutsättning för att överföra vårdnaden till fadern, är att detta finnes skäligt med hänsyn till barnens bästa. En faktor som därvid är att betrakta är hur barnen bäst kan uppehålla kontakten med båda föräldrarna. Denna fak-tor kan emellertid påverka utgången endast som ett led i en samlad bedöm-ning. En omständighet som många gånger torde få betydelse är hur förälder som ensam har haft faktisk tillsyn och omsorg om barnet skött uppgiften. Att så är fallet är en konsekvens att beslut av domstol rörande vårdnad grundas på en prognos och att det därvid ligger nära till hands att dra slutsatser av barnens tidigare förhållanden." TR gjorde samma bedömning i vårdnadsfrå-gan som SCN, varför faderns talan lämnades utan bifall. Fadern väddade till SH, som -utan att ange några domskäl - fastställde TR:s dom. Domen vann laga kraft.

(GH T 121/79) TR förordnade interimistiskt att modern skulle ha vårdnaden om sonen A, 4 år. Beslutet fastställdes av GH. Bägge parter yrkade att få vård-naden om A. SDN i N kommun förordade i yttrande till TR modern som vårdnads-havare för A. TR fann bägge parter intresserade av och lämpliga som vård-nadshavare för A. TR bedömde att faderns negativa inställning till modern skulle komma att menligt inverka på kontakten mellan A och modern om fadern skulle få vårdnaden om honom, och uttalade bl a: "Det är därför med hänsyn

till /A:s/ bästa lämpligast att vårdnaden anförtros /modern/." TR förordnade modern som vårdnadshavare för A. Fadern väjdade till GH, som - utan angivande av domskäl - fastställde TR:s dom. Domen vann laga kraft.

(HSB T 176/79) Modern hade interimistiskt tillerkänts vårdnaden om dottern T, 4 år. Bägge parter yrkade nu vårdnaden om henne. SDN i M och SDN i H hade båda anfört "att båda föräldrarna är lämpliga som vårdnadshavare samt att det är med dotters bästa mest förenligt, att modern får vårdnaden". - - "Tingsrätten ansluter sig till denna bedömning". TR tillerkände modern vårdnaden om T. Fadern väjdade till HSB, som fann att bägge parter hade förmåga och möjligheter att ge T god vård och fostran. HovR uttalade bl a: "Efter det att parterna separerade i juni 1976 har /T/ vistats på skilda orter såväl i Sverige som utomlands, varvid våden om henne en tid handhåfts även av andra än hennes föräldrar. Sedan augusti 1978 har /modern/ utan avbrott haft /T/ hos sig och väl sorjt för hennes omvårdnad. Bindningen mellan /T/ och hennes mor synes vara stark och /T/ har funnit sig väl tillrätta i sin nya familjesituation. Ett överförande av vårdnaden till /fadern/ skulle under dessa förhållanden knappast medföra några fördelar för /T/ ifråga om hennes fostran och utveckling. I följd av det anförda finner hovrätten, i likhet med tingsrätten, att det är mest förenligt med /T:s/ bästa att /modern/ erhåller vårdnaden." HovR fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(SH T 162/79) TR dömde till äktenskapsskillnad mellan parterna och förordnade att vårdnaden om M, 16 år, N, 11 år och A, 9 1/2 år skulle tillerkännas fadern. Sedan modern fullföljt talan mot tingsrättens dom i SH upplyste parterna gemensamt att de återupptagit samlevnaden och överenskommit om gemensam vårdnad. De hemställde nu att HovR skulle fastställa deras överenskomelse. HovR uttalade: "Vad parterna sålunda överenskommit är icke uppenbart stridande mot barnens bästa." HovR ändrade TR:s dom och förordnade att vårdnaden om parternas 3 barn, skulle tillkomma parterna gemensamt. Domen vann laga kraft.

(SH T 192/79) TR beslöt, i anslutning till deldom om äktenskapsskillnad, att modern skulle interimistiskt ha vårdnaden om P, 6 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om P. SCN i D kommun förordade i yttrande till TR att fadern skulle tillerkännas vårdnaden om P. TR uttalade bl a: "Barnets föräldrar får båda anses vara mycket lämpliga att handha vårdnaden, och om det för framtiden är bäst för barnet att vara hos den ene eller den andre är nästan omöjligt att avgöra." TR fäste stort avseende vid att P sedan länge vårdats av modern och där funnit sig väl till rätta, och att moderns reaktion på att inte få vårdnaden om P menligt kunde inverka på hennes förhållande till denne, och uttalade: "Med hänsyn till samtliga dessa omständigheter finner tingsrätten det för närvarande vara bäst för barnet att /modern/ får vårdnaden." Fadern väjdade till SH, som fastställde TR:s dom. En dissident ville tillerkänna fadern vårdnaden. Domen vann laga kraft.

(SH T 230/79) I samband med att modern väckte talan om äktenskapsskillnad beslöt TR interimistiskt att modern skulle ha vårdnaden om dottern K, 9 år och sonen A, 5 år. Under betänketiden förde fadern barnen till Jugoslavien där han lät dottern kvarstanna medan han sedermera lät sonen A återförenas med modern. Slutligt yrkade bägge parter att få vårdnaden om bägge barnen. SCN i S förordade modern som vårdnadshavare för barnen. TR fäste avgörande betydelse vid faderns agerande under betänketiden och uttalade bl a: "Med hänsyn till vad sålunda upptagits, får det anses vara med barnens bästa mest förenligt att vårdnaden om dem båda anförtros åt /modern/." Fadern väjdade till SH och yrkade i första hand att få vårdnaden om båda barnen och i andra hand att få vårdnaden om dottern K. Han yrkade även Umgånger i större omfattning än vad TR bestämt. Modern bestred ändring. Under handläggningen i

HovR gjorde parterna följande överenskommelse, vilken de begärde att HovR skulle fastställa: Fadern skulle ha vårdnaden om dottern K, modern skulle ha vårdnaden om sonen A, någon hovrättens bestämmande av umgängesrätten skulle inte ske. HovR uttalade: "Överenskommelsen i vårdnadsdelen är inte uppenbart stridande mot barnens bästa och skall därför läggas till grund för dom." HovR ändrade TR:s domslut och förordnade i enlighet med parternas överenskommelse. Domen vann laga kraft.

(SH T 273/79) TR beslöt i anslutning till fråga om äktenskapsskillnad att fadern efter makarnas överenskommelse interimistiskt skulle ha vårdnaden om N, 4 1/2 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om N. SCN i B kommun och SCN i L kommun uttalade i yttrande till TR att fadern var mest lämpad som vårdnadshavare. TR fann bägge parter lämpliga som vårdnadshavare. TR förordnade att fadern skulle ha vårdnaden om N. Modern väjde till SH och yrkade att få vårdnaden om N. Fadern bestred ändring. HovR uttalade i vårdnadsfrågan: "Båda parter får anses väl skickade att ha vårdnaden om N/. Han har nu vistats en längre tid hos /fadern/ och några anmärkningar har ej rikats mot dennes sätt att handha vårdnaden. På grund härav och då /moderns/ personliga förhållanden synes ännu ej ha stabiliserat sig, är det med /N:s/ bästa mest förenligt, såsom ock tingsrätten funnit att vårdnaden om honom anföretros /fadern/." Domen vann laga kraft.

(SH T 318/79) I samband med äktenskapsskillnad yrkade modern i första hand att särskilt förordnad förmyndare och god man skulle förordnas för S, 9 år, i andra hand att TR skulle tillerkänna henne vårdnaden. Fadern yrkade för sin del att få vårdnaden om S. TR uttalade i vårdnadsfrågan: "Behov av särskilt förordnad förmyndare för barnet föreligger ej. Sociala centralnämnden har i sitt yttrande uttalat att det får anses vara förenligt med barnets bästa, att fadern, /SM/, tillerkännes vårdnaden om dottern /S/. TR tillerkände fadern vårdnaden om S. Modern väjde till SH, som bl a uttalade: "Vad sålunda och i övrigt framkommit i målet kan inte anses visa att någondera parten är olämplig som vårdnadshavare. I likhet med tingsrätten finner hovrätten att det får anses förenligt med barnets bästa att /fadern/ tillerkänns vårdnaden om barnet. Tingsrättens dom i vårdnadsdelen skall således stå fast." HovR fastställde TR:s dom. Domen vann laga kraft.

(SH T 331/79) TR beslutade om betänketid och förordnade samtidigt att modern skulle ha vårdnaden interimistiskt om E, 12 år och T, 11 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om barnen. E bodde hos sin fader i Finland och T hos sin moder i Sverige. Socialnämnden i P i Finland förordade i yttrande till TR att vårdnaden om E skulle tillerkännas modern. TR uttalade bl a: "Den negativa bedömningen i utredningen av /fadern/ som vårdnadshavare bygger till stor del på hans uttalande att flytta /E/ från skolan i Finland till Sverige. En sådan flyttning ägde inte rum utan /E/ har i stället vistats hos sin far i Finland ungefär 1 1/2 år. Enligt samstämmiga uppgifter har han anpassat sig väl i skolan och trivs. Han har även uttalat att han önskar stanna kvar där. En flyttning av /E/ framstår mot denna bakgrund som olämplig. - - - Vårdnaden om sonen /T/ har under samma tid handhåfts av /modern/. /T/ lever enligt vad som framkommit under goda förhållanden hos modern, och några skäl att flytta pojken till fadern föreligger ej. - - - Tingsrätten finner övervägande skäl tala för att det är skäligt med hänsyn till barnens bästa att vårdnaden om /E/ tillerkänns /fadern/ och vårdnaden om /T/ /modern/." Modern väjde till SH och yrkade att få vårdnaden om även E. Fadern bestred ändring och underlät att inställa sig till huvudförhandlingen. Såväl SCN i N kommun som Sn i P förordar modern som vårdnadshavare. HovR uttalade: "Hovrätten har, när det gäller /moderns/ person, under huvudförhandlingen i målet fått en klart positiv uppfattning av henne såsom varande varmhjärtad och vänlig till sin läggning och med god insikt om sina barns bästa. Hon måste antagas ha goda förutsättningar att sörja för båda

sönernas uppfostran och vården av dem. - - Med hänsyn till förestående och med beaktande av vad som i målet framkommit rörande /faderns/ labila läggning och även i övrigt särpräglade personlighetstyp får det antagas vara mest förenligt med barnet /E:s/ bästa att vårdnaden även om honom anförtros /modern/. HovR ändrade TR:s domslut och förordnade modern som vårdnadshavare om även E. Domen vann laga kraft.

(SH T 384/79) I samband med äktenskapsskillnad yrkade bägge parter att få vårdnaden om barnen A, 8 1/2 år och V, 5 1/2 år. SCN i J kommun har i yttrande till TR förordat att fadern skulle tillerkännas vårdnaden om barnen. TR uttalade: "Tingsrätten finner skäligt med hänsyn till barnens bästa förordna att /fadern/ skall ha vårdnaden om barnen". Modern väddade till SH och yrkade att få vårdnaden om barnen. Fadern bestred ändring. HovR fastställde - utan att ange några domskäl - TR:s dom. Domen vann laga kraft.

(SH T 387/79) TR förordnade enligt parternas överenskommelse att modern skulle ha vårdnaden om N, 8 1/2 år och fadern vårdnaden om J, 6 1/2 år. Modern yrkade slutligt att få vårdnaden om bägge barnen. Fadern medgav moderns yrkande beträffande N, men yrkade själv att få vårdnaden om J. SCN i H kommun förordade i yttrande till TR att modern skulle tillerkännas vårdnaden om J. SCN i H kommun uttalade i yttrande till TR att den inte såg något hinder mot att modern fick vårdnaden om J. TR konstaterade att parterna var ense om att modern skulle ha vårdnaden om N. TR uttalade bl a: "Det kan vid övervägande av vad sålunda och i övrigt förekommit rörande de känslomässiga relationerna mellan /J/ och parterna samt deras sammanboende och barnen enligt tingsrättens bedömning icke dragas några slutsatser om vad som är mest förenligt med /J:s/ bästa i fråga om vårdnadshavare." TR fäste vikt vid att fadern vid fem tillfällen under kortare perioder erhållit psykiatrisk vård, och vid flera tillfällen visat prov på psykisk labilitet. TR bedömde att det fanns risk för återfall om han skulle råka in i en konflikt, samt uttalade: "Det är med hänsyn härtill mest förenligt med /J:s/ bästa att vårdnaden jämväl om henne tillägges /modern/." Ordföranden och en nämndeman var skiljaktiga och ville tillerkänna fadern vårdnaden om J. Fadern väddade till SH och yrkade att få vårdnaden om J. Modern bestred ändring. HovR fann att J sedan två och ett halvt år fått god vård hos fadern och var väl etablerad hos honom. HovR uttalade bl a: "Det får på grund av det anförda anses med /J:s/ bästa mest förenligt att vårdnaden om henne även framledes anförtros /fadern/." HovR ändrade TR:s dom och förordnade fadern som vårdnadshavare för J. Domen vann laga kraft.

(SH T 416/79) I ansökan om äktenskapsskillnad yrkade modern att få vårdnaden om parternas son P, 14 år. TR avgjorde målet i mannens frånvaro. TR uttalade bl a: "Det är ej uppenbart stridande mot barnets bästa att hustrun erhåller vårdnaden." TR tillerkände modern vårdnaden om P. Fadern väddade till SH och yrkade att vårdnaden skulle tillerkännas honom. Modern hade haft hand om P i omkring 10 år sedan parterna flyttat isär. Under denna tid hade fadern endast vid enstaka tillfällen personligen sammanträffat med P. Fadern hävdade att han regelbundet försökt träffa P, men att modern inte medverkat till detta. Modern gemälde att P inte ville träffa fadern. HovR uttalade: "Hovrätten finner p g a vad sålunda och i övrigt förekommit i målet att av hänsyn till /P:s/ bästa, vårdnaden om denne bör anförtros /modern/. Tingsrättens dom så vitt gäller vårdnadsfrågan skall således stå fast." HovR fastställde TR:s dom. Domen vann laga kraft.

(SH T 451/79) TR förordnade i anslutning till beslut om betänketid att modern interimistiskt skulle ha vårdnaden om E, 10 år och S, 7 1/2 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om barnen. TR fann båda parter lämpliga som vårdnadshavare och uttalade: "Vid detta förhållande finner tingsrätten inte skäl att bryta det rådande förhållandet och flytta barnen från

sitt föräldrahem, där ju /modern/ ska sitta kvar. Tingsrätten anser det därför mest förenligt med barnens bästa att låta /modern/ få vårdnaden om dem." Fadern väjdade till SH och yrkade att få vårdnaden om barnen. Modern bestred ändring. SCN i H kommun förordade i yttrande till HovR att fadern fick vårdnaden om E och modern vårdnaden om S. HovR fastställde TR:s dom. Domen vann laga kraft.

(SH T 479/79) I skrivelse till TR ansökte fadern att få vårdnaden om J, 3 år överflyttad till sig. Modern medgav detta yrkande varför TR interimistiskt förordnade att fadern skulle vara vårdnadshavare för dottern. Under tiden fram till det slutliga avgörandet, hade J huvudsakligen vårdats av faderns föräldrar. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om J. SCN i L kommun förordade att modern skulle erhålla vårdnaden. TR fann båda parter vara lämpade att handha vårdnaden. TR menade dock att J:s ringa ålder, framför allt talade för att modern borde anförtros vårdnaden. Överförandet av J till modern från farföräldrarna borde enligt TR:s mening inte leda till några större svårigheter. TR uttalade bl a: "Vid övervägande av samtliga omständigheter i målet finner tingsrätten det vara med /J:s/ bästa mest förenligt att vårdnaden tilldelas /modern/." TR förordnade att modern skulle ha vårdnaden om J. Fadern väjdade till SH och yrkade att få vårdnaden om J. HovR fann båda parter lämpade som vårdnadshavare, och uttalade bl a: "Goda förutsättningar finns för att /J/ får växa upp under trygga och harmoniska förhållanden, oavsett om /fadern/ eller /modern/ får vårdnaden om henne. Parterna framstår från lämplighetssynpunkt i mycket som likvärdiga, såsom vårdnadshavare. Såsom tingsrätten framhållit är det fråga om en flicka som endast är 3 år gammal. Även om /modern/ endast haft vård om dottern under hennes första levnadsår, har hon dock sedan den interimistiska vårdnaden överflyttats till /fadern/ och dennes föräldrar fått hand om flickan, haft kontakt med henne, ehuru kontakten - p g a motstånd från /faderns/ föräldrar varit förhållandevis liten. Hovrätten finner vid en samlad bedömning det mest förenligt med /J:s/ bästa att vårdnaden anförtros åt /modern/." HovR fastställde TR:s domslut. Två dissidenter ville anförtro fadern vårdnaden, främst med motiveringen att det var "mera förenligt med /J:s/ bästa att hon får kvarbli i sitt nuvarande hem i /S/, där hon uppenbarligen anpassat sig väl". Domen vann laga kraft.

(SH T 483/79) I samband med äktenskapsskillnad förordnade TR interimistiskt att fadern skulle ha vårdnaden om U, 5 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om U, som sedan födelsen stått under övervakning enl BvL 25 § a/ och 26 § p 4, och numera var omhändertagen för samhällsvård jämlikt BvL 25 § a/ och 29 § samt placerad i fosterhem. SCN föreslog i yttrande till TR att fadern skulle utses till vårdnadshavare. TR uttalade bl a: "Tingsrätten finner genom vad i målet framkommit uppenbart att båda föräldrarna är olämpliga som vårdnadshavare och att vårdnaden därför med hänsyn till barnets bästa bör anförtros en särskilt förordnad förmyndare." SH fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(SH T 522/79) TR förordnade i samband med ansökan om äktenskapsskillnad interimistiskt att modern skulle ha vårdnaden om sönerna W, 13 år och M, 11 år. Modern yrkade slutligt att få vårdnaden om barnen, medan fadern yrkade att vårdnaden skulle tillkomma särskilt förordnad förmyndare. Barnen omhändertogs sedermera för samhällsvård med stöd av BvL 25 § a/ och 29 § och placerades i fosterhem. SCN förordade i yttrande till TR att en särskild förmyndare skulle förordnas att ha vårdnaden om barnen. TR uttalade att "med hänsyn till de i målet i vårdnadsfrågan slutligen framtällda yrkandena står valet mellan att tillerkänna hustrun vårdnaden om barnen eller att anförtro vårdnaden åt särskilt förordnad förmyndare." TR fann inte utredningen visa att hustrun personligen skulle var olämplig som vårdnadshavare. I intyg från barnpsykiatriska kliniken framfördes att ingen av föräldrarna f n kun-

de tillgodose barnens särskilda behov. TR uttalade: "Såsom situationen är för närvarande synes det vara med barnens bästa mest förenligt att en utomstående person tills vidare får handha vårdnaden om barnen." TR tillerkände särskilt förordnad förmyndare vårdnaden om W och M. SH fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(SH T 538/79) Fadern tillerkändes vårdnaden om S, 5 år. Modern ansökte senare att få vårdnaden om S överförd till sig. Fadern bestred yrkandet. SCN i H kommun uttalade efter hörande av SCN i S kommun i yttrande till TR att modern borde få vårdnaden om S. TR uttalade: "Av utredningen i målet framgår att båda parterna är lämpliga som vårdnadshavare därest de faktiskt handhar vårdnaden. Dock har /fadern/ i förevarande fall överlåtit den faktiska vårdnaden till sin moder i Egypten, vilket tingsrätten finner vara direkt oförenligt med barnets bästa. /S/ har därigenom betagits sin självklara rätt att få växa upp tillsammans med åtminstone en av sina föräldrar, samt sin likaledes självklara rätt till - för skilsmässoförhållanden - ett normalt umgänge med den förälder som är skild från vårdnaden. På grund av vad sålunda anförts finner tingsrätten det vara förenligt med /S:s/ bästa att vårdnaden om henne överflyttas till /modern/." TR tillerkände modern vårdnaden om S. SH fastställde TR:s dom. Domen vann laga kraft.

(SH T 551/79) I samband med ansökan om äktenskapsskillnad beslutade TR interimistiskt att modern skulle ha vårdnaden om parternas barn P, 10 1/2 år samt M, 9 1/2 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om barnet. Fadern begärde att tingsrätten skulle inhämta yttrande från SCN i vårdnadsfrågan. TR uttalade bl a: "Tingsrätten finner inte skäl att inhämta yttrande från sociala centralnämnden i vårdnadsfrågan utan anser det utrett i målet att det är skäligt med hänsyn till barnens bästa att vårdnaden om dem tillerkännes /modern/." Fadern väddade till SH och yrkade att få vårdnaden om barnen. HovR fann båda parter i och för sig lämpliga att handha vårdnaden. SH uttalade bl a: "Emellertid har /modern/, sedan /fadern/ i början av år 1978 lämnat hemmet, ensam haft den faktiska vårdnaden om barnen och sedan den 3:e augusti 1978 även haft vårdnaden i rättslig mening. Branden och följderna av denna har uppenbarligen inneburit en påfrestand för barnen, varför dessa nu icke bör än en gång flyttas till en ny miljö. Genom de handlingar som blev en följd av branden, synes vidare banden mellan /modern/ och barnen ha blivit än fastare och hovrätten anser med barnens bästa mest förenligt att vårdnaden om dem även i fortsättningen anförts /modern/." HovR fastställde TR:s domslut i vårdnadsfrågan. Domen vann laga kraft.

(SH T 720/79) TR beslutade i anslutning till ansökan om äktenskapsskillnad att modern skulle ha vårdnaden om barnen C, 10 år och M, 5 år. Slutligt yrkade bägge parter vårdnaden om båda barnen. SCN i UV kommun uttalade i yttrande till TR att ingen av föräldrarna var olämplig, men förordade fadern som vårdnadshavare för barnen. TR fann att bägge parter var intresserade av sina barn och hade förmåga att erbjuda dem en god miljö. Bägge barnen hade uttryckt önskemål om att få bo hos fadern. TR fann inte tillräckliga skäl föreligga för att inte barnen skulle kunna delas mellan föräldrarna. TR uttalade bl a: "Vilken lösning rätten än skulle välja i vårdnadsfrågan, måste ett avgörande av rätten både omedelbart och på sikt, förutsättas bli sämre för flickorna, än om föräldrarna vore eniga om det som vore bäst för flickorna och om hur vårdnaden till följd därav tid efter annan skall utövas. Den delning av vårdnaden som rätten finner bör komma till stånd, synes dock erbjuda föräldrarna den bästa utgångspunkten för önskvärd överenskomelse; föräldrarna blir inför sökandet av en sådan i vårdnadshänseende jämställda." TR förordnade att modern skulle ha vårdnaden om C och fadern vårdnaden om M. Fadern väddade till SH och yrkade att få vårdnaden om även C. Modern yrkade för sin del att få vårdnaden om även dottern M. Fadern återkallade senare sin talan angående vårdnaden om dottern C. HovR uttalade bl

a: "I vårdnadsfrågan är parterna numera ense om att /modern/ skall erhålla vårdnaden även om dottern /M/. Då deras överenskommelse därvidlag icke kan anses uppenbart strida mot barnets bästa, skall förordnas i enlighet med vad de sålunda överenskommit." HovR upphävde tingsrättens domslut i aktuell del och förordnade att modern skulle ha vårdnaden om M. Domen vann laga kraft.

(SH T 749/79) TR beslöt interimistiskt att fadern skulle ha vårdnaden om dottrarna C, 8 1/2 år och P 6 år. Slutligt yrkade bägge parter att få vårdnaden om barnen. SCN i E kommun förordade i yttrande till TR fadern som vårdnadshavare för barnen, medan barn- och ungdomspsykiatriska kliniken vid centrallasarettet i E i utlåtande rekommenderade att modern tillerkändes vårdnaden om C och fadern vårdnaden om P. Flera vittnen hördes i målet, och förordade ömsom den ena ömsom den andra föräldern som lämpligast som vårdnadshavare. Tingsrätten fann bägge parter lämpliga som vårdnadshavare. TR fann att det interimistiska beslutet inte talade i någon riktning för det slutliga avgörandet. Beträffande parternas personliga egenskaper, fann TR att dessa i någon mån övervägde till faderns fördel. TR uttalade bl a angående C: "/C/ har emellertid allt sedan tiden för tingsrättens interimistiska beslut klart och entydigt förklarat sig vilja bo hos modern. Flickan är väl utvecklad och hennes åsikt, vilken synes djupt rotad, kan ej lämnas utan avseende. Tingsrätten finner, trots vad ovan anförts av parternas personliga egenskaper, mest förenligt med /C:s/ bästa att /modern/ tillerkännes vårdnaden om henne." TR fann även att ålderskillnaden mellan barnen var så liten, att en uppdelning av vårdnaden inte borde göras mellan föräldrarna, och anförde: "Vid en sammantagen bedömning av vad sålunda upptagits, finner tingsrätten all sannolikhet tala för att /C:s/ intressen bäst tillgodoses om /modern/ tillerkännes vårdnaden om henne." TR förordnade att modern skulle ha vårdnaden om bägge barnen. SH fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(SH T 846/79) Bägge parter yrkade i TR att få vårdnaden om sonen C, 6 år. TR fann det inte visat att någon av parterna skulle vara mindre lämplig att handha vårdnaden, och uttalade bl a: "Det är ej heller utrett att förhållandena i /moderns/ hem är sådana att erforderlig omvårdnad och uppfostran efterträts. På grund härav och då det ej kan anses skäligt med hänsyn till sonens bästa att låta honom lämna en invand miljö, bör vårdnaden om sonen alltså tillkomma /modern/." Fadern väddade till SH. Inför hovR:s förhandlingar kom dock parterna överens om att begära gemensam vårdnad för C, vilket också fastställdes av HovR. Domen vann laga kraft.

(SH T 867/79) I stämningsansökan till TR yrkade fadern att vårdnaden om P, 4 år skulle överföras till honom. Modern bestred käromålet. P var sedan knappt ett år omhändertagen för samhällsvård och placerad i fosterhem. Grunden till omhändertagandet var främst ett omfattande alkohol- och narkotikamissbruk hos föräldrarna. Fadern uppgav att han helt slutat med sitt missbruk och kommit i ordnade sociala förhållanden. Modern medgav att hon i viss utsträckning fortfarande missbrukade. SCN i B kommun och SDN i U kommun uttalade i yttrande till TR att vårdnaden om P borde överflyttas till fadern. TR uttalade: "Av vad som framkommit i målet får anses utrett att /modern/ är olämplig som vårdnadshavare. - - - Utredningen i målet ger inget stöd för /moderns/ påstående att /fadern/ skulle var olämplig som vårdnadshavare främst av det skälet att hans narkotikamissbruk skulle ha fortsatt. Fastmera ger utredningen vid handen att /faderns/ sociala situation stabiliserats i sådan grad att han uppfyller de krav som måste ställas på en lämplig vårdnadshavare. På grund av det anförda skall, enär det befinns skäligt med hänsyn till barnets bästa, vårdnaden om /P/ överföras till /fadern/." SH fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(HSB T 75/80) TR fastställde i dom att modern skulle ha vårdnaden om K, 10:8

år och J, 7:8 år. Fadern vädjade till HSB. Flera vårdnadsutredningar hade genomförts. Barnen hade även blivit föremål för två barnpsykiatriska undersökningar. De sakkunniga var inte ense i sina utlåtanden. Det rådde mycket starka motsättningar mellan föräldrarna, och umgängesrätten fungerade inte. Barnen företedde olika störningar, som till stor del ansågs bero på konflikten mellan föräldrarna. Barnen hade under senaste åren bott hos sin mor. HovR anförde bl a att "övervägande skäl talar för att det är med /K:s/ bästa mest förenligt att /modern/ har vårdnaden om honom". HovR fastställde TR:s domslut. En dissident ville tillerkänna fadern vårdnaden om K och modern vårdnaden om J. Domen vann laga kraft.

(HSB T 137/80) TR tillerkände interimistiskt modern vårdnaden om B, 4 år. SDN i H förordade i yttrande till TR att modern skulle tillerkännas vårdnaden. TR fäste särskilt avseende vid att modern vårdat B sedan separationen. TR fann bägge föräldrarna lämpliga som vårdnadshavare. TR uttalade bl a: "Enligt tingsrättens mening är det på grund av vad sålunda och i övrigt förekommit med /B:s/ bästa mest förenligt att vårdnaden om honom tillerkännes /modern/ och att /fadern/ tillerkännes umgängesrätt i den omfattning, varom parterna är ense." HSB fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(SH T 97/80) TR tillerkände modern interimistiskt vårdnaden om döttrarna S, 6 år samt tvillingarna C och M, 2 1/2 år. Modern yrkade slutligen vårdnaden om alla barnen medan fadern yrkade att få vårdnaden om S. TR fann bägge föräldrarna väl lämpade som vårdnadshavare, samt att modern haft det huvudsakliga ansvaret för S:s vård och fostran, att hennes havtids tjänst gav henne bättre möjligheter än fadern att sköta henne, att S var fäst vid sina tvillingsysstrar, att det inte visats att hon var känslomässigt mera bunden till fadern samt att S:s egen vilja inte kunde beaktas. TR anförde vidare: "På grund av det anförda, finner tingsrätten med hänsyn till /S:s/ bästa, att vårdnaden om henne skall tillkomma /modern/ - - - Vad parterna enats om beträffande vårdnaden om döttrarna /C och M/ strider inte mot deras bästa." TR tillerkände modern vårdnaden om alla barnen. Bägge parter vädjade till SH. Sedan de emellertid kommit överens återkallade fadern sin vadetalan i vårdnadsdelen. HovR avskrev målet från vidare handläggning i vårdnadsdelen.

(SH T 108/80) TR förordnade om betänktetid med anledning av ansökan om äktenskapsskillnad och att fadern interimistiskt skulle ha vårdnaden om dottern K, 9 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om K. TR fann bägge parter lämpade som vårdnadshavare, samt att umgängesrätten mellan modern och K numera fungerade bra och att kontakten mellan K och bägge föräldrarna var god samt att fadern under den interimistiska tiden tagit väl hand om K. TR uttalade: "Vid en samlad bedömning av samtliga omständigheter, finner tingsrätten det mest förenligt med /K:s/ bästa att hon får kvarbli hos /fadern/ och att vårdnaden således anförtros honom." TR förordnade fadern som vårdnadshavare för K. Modern vädjade till SH och yrkade att få vårdnaden om K. Sedermera ingav parterna en gemensam skrift till HovR med hemställan att HovR måtte fastställa deras överenskommelse om att vårdnaden om K skulle tillkomma dem gemensamt. HovR uttalade: "Parterna är ense om att vårdnaden om dottern /K/ skall tillkomma dem gemensamt. Förordnade härom är ej uppenbart stridande mot barnets bästa. Parternas överenskommelse om gemensam vårdnad skall därför fastställas av HovR. HovR upphävde TR:s dom och förordnade att vårdnaden om K skulle tillkomma parterna gemensamt. Domen vann laga kraft.

(SH T 510/80) I anslutning till ansökan om äktenskapsskillnad hade parterna förklarat sig ense om att vårdnaden om A, 16 år skulle tillkomma modern. TR uttalade i vårdnadsfrågan: "Deras överenskommelse rörande vårdnaden är ej uppenbart stridande mot barnets bästa." TR tillerkände modern vårdnaden om

A. Fadern vädjade till SH och yrkade att parterna gemensamt skulle ha vårdnaden om A. Modern medgav yrkandet. HovR uttalade i vårdnadsfrågan: "Hovrätten finner parternas överenskommelse i vad den avser vårdnaden förenlig med barnets bästa." HovR ändrade TR:s dom och förordnade att parterna gemensamt skulle ha vårdnaden om A. Domen vann laga kraft.

(SH T 543/80) I TR var parterna ense om att modern skulle tillerkännas vårdnaden om parternas barn B, 7 år. Angående umgängesrätten var de ense utom avseende julhelgen, där modern yrkade att B skulle tillbringa varje julhelg hos henne och varje nyårshelg hos fadern, medan fadern yrkade att B skulle tillbringa varannan sådan helg hos honom och varannan hos modern. Modern anförde att hon var bäst lämpad att skapa jultraditioner vid såväl förberedelser som firandet av julen. Fadern genmålde att han var lika lämpad som modern i detta avseende. TR anförde bl a: "Vid bedömande av frågan om svarandens rätt till umgänge i den del frågan är tvistig, godtar tingsrätten de skäl käranden åberopat och finner att det är bäst för sonen att svarandens umgängesrätt förläggs till nyårshelgen varje år." Fadern vädjade till SH, som ändrade TR:s dom och medgav honom umgängesrätt varannan julhelg. En dissident ville fastställa TR:s dom. Domen vann laga kraft.

(SH T 545/80) I samband med äktenskapsskillnad förordnade TR att fadern skulle havårdnaden om R, då 5 år och modern vårdnaden om S, då 3 år. Modern yrkade senare att vårdnaden om R, nu 11 1/2 år skulle överföras till henne. R bodde tidigare med sin fader i Tyskland, men sedan 2 år i Sverige hos sin mor. SCN i N kommun uttalade i yttrande till TR att modern borde tillerkännas vårdnaden om R. TR uttalade i vårdnadsfrågan: "I målet har inte framkommit något som utvisar att /modern/ under den tid som hon utövat vården om /R/ skulle vara olämplig som vårdnadshavare. Tvärtom förefaller det som om /R/ hos henne har ett gott hem. Med hänsyn härtill och till vad sociala centralnämnden i /N/ kommun uttalat, finner tingsrätten det förenligt med /R:s/ bästa, att /modern/ handhar vårdnaden om honom." TR förordnade att vårdnaden om R skulle överflyttas till henne. Fadern vädjade till SH, som fastställde TR:s domslut i vårdnadsfrågan. Domen vann laga kraft.

(SH T 573/80) Modern var enligt lag vårdnadshavare för M. TR förordnade - efter medgivande av modern - att vårdnaden om M, 6 år skulle överföras till fadern. Modern yrkade senare att vårdnaden om M, nu 8 år skulle överföras till henne. Fadern bestred käromålet. SCN i B kommun förordade i yttrande till TR att vårdnaden om M överflyttades till modern. TR fann att parternas uppgifter rörande varandras lämplighet och sätt att sköta M gick starkt isär men att moderns uppgifter på flera punkter vann stöd i avgivna vittnesutsagor och att hon på tingsrätten gjort ett mera vederhäftigt intryck än fadern. TR fann även att faderns inställning till M:s behov av nattmamma var betänkelig (fadern arbetade på nätterna). TR fann även att de starka motsättningar som rådde mellan föräldrarna, inverkade menligt på M, som inte mådde väl av detta. TR fann att om vårdnaden skulle överföras till modern, skulle hon på ett bättre sätt än fadern sörja för att M fick kontakt med bägge föräldrarna, och trots att fadern uttalat att han i så fall skulle underlåta att umgås med M, "finner tingsrätten med hänsyn till det anförda att det är mest förenligt med /M:s/ bästa, att /modern/ får vårdnaden om henne." TR förordnade att vårdnaden om M skulle överföras till modern. Fadern vädjade till SH och yrkade att moderns talan skulle ogillas. Modern bestred ändring. HovR uttalade i vårdnadsfrågan: "Lika med tingsrätten finner hovrätten det mest förenligt med /M:s/ bästa att /modern/ erhåller vårdnaden om henne." HovR fastställde TR:s dom. Domen vann laga kraft.

(SH T 584/80) Parterna i målet hade sammanbott under äktenskapsliknande förhållanden och hade sonen D, 6 1/2 år. Vårdnaden om sonen tillkom modern. Fadern yrkade i ansökan till TR att vårdnaden skulle överflyttas till honom.

Modern bestred yrkandena. Fadern riktade grava anmärkningar på moderns livsföring och hennes sätt att handha sonen. Sedan modern sammanbott med en ny man, hade hon enligt fadern även utvecklat ett alkoholmissbruk. Modern tillbakavisade dessa påståenden. TR fann att bägge föräldrarna hade stora ambitioner vad det gällde sonen, att modern hade personliga problem av betydelse i målet. Hon hade bl a inte medverkat till att kontakten mellan fadern och D kunnat upprätthållas. TR fann också moderns förhållande till den nye sammanboende fästmannen inte vara fritt från konflikter. TR ansåg även att det var av stor betydelse att umgängesfrågan med den icke vårdnadshavande föräldern kunde upprätthållas utan större svårigheter. TR uttalade bl a: "Sammanfattningsvis finner tingsrätten att det även vid beaktande av att en flyttning nu medför en tillfällig påfrestning för /D/ är till barnets bästa att vårdnaden överflyttas till fadern." TR överförde vårdnaden om D till fadern. Modern väjdade till SH. Hon återkallade dock senare sin vadetalan och yrkade i stället visst umgänge med D. Fadern medgav den yrkade umgängesrätten. HovR fastställde TR:s dom samt moderns yrkande om umgängesrätt. Domen vann laga kraft.

(SH T 591/80) I enlighet med parternas överenskommelse förordnade TR att modern skulle ha vårdnaden om O, då 1 1/2 år. Sedan modern genomgått en skrämmande upplevelse placerades O på hennes begäran i fosterhem. Fadern yrkade senare att vårdnaden om O, nu 6 1/2 år skulle överflyttas till honom. SCN i H kommun uttalade i yttrande till TR att modern borde anförtros vårdnaden om O. TR uttalade: "Tingsrätten finner, att ingen av föräldrarna är olämplig att handha vårdnaden om /O/. Ej heller framstår någon av dem såsom lämpligare vårdnadshavare än den andre. Tingsrätten vill emellertid pröva huruvida vårdnaden om /O/ av särskilda skäl bör överflyttas till /fadern/. Av utredningen i målet framgår klart att /O/ funnit sig mycket väl till rätta hos fosterföräldrarna. Dessa och /modern/ är av allt att döma beredda att tills vidare låta /O/ stanna kvar i fosterhemmet. På grund därav finner tingsrätten för närvarande inte skäl med beaktande av barnets bästa att överföra vårdnaden till /fadern/." Sedan bägge parter fullföljt talan mot TR:s dom har de hos HovR hemställt om gemensam vårdnad. HovR uttalade: "Vad parterna sålunda överenskommit kan ej anses strida mot barnets bästa och skall därför godtas." HovR upphävde TR:s dom och förordnade att parterna gemensamt skulle ha vårdnaden om O. Domen vann laga kraft.

(SH T 613/80) I samband med ansökan om äktenskapsskillnad, beslöt TR att fadern interimistiskt skulle ha vårdnaden om parternas barn A, 3 år. A omhändertogs för samhällsvård när hon var 11 dagar gammal och hade sedan dess varit placerad i fosterhem. Fadern yrkade slutligt att få vårdnaden om A. Modern medgav yrkandet. SCN i S kommun uttalade i yttrande till TR att ingen av föräldrarna var lämpliga som vårdnadshavare och förordade att vårdnaden skulle anförtros särskilt förordnad förmyndare. TR uttalade: "Genom vad i målet förekommit angående /faderns och moderns/ personliga förhållanden, finner tingsrätten med hänsyn till barnets bästa, uppenbart att vårdnaden bör anförtros åt särskilt förordnad förmyndare. Fadern väjdade till SH och yrkade att få vårdnaden om A. Modern bestred ändring. HovR uttalade: "Hovrätten finner vad härstädes förekommit, inte föranleda till ändring av tingsrättens bedömning i vårdnadsfrågan." HovR fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(SH T 631/80) TR förordnade efter gemensam ansökan om äktenskapsskillnad att modern skulle ha vårdnaden om parternas barn U, 5 år och H, 2 år. Modern väjdade till SH och yrkade ändring av TR:s dom och förordande om gemensam vårdnad om barnen. Fadern medgav yrkandet. HovR uttalade: "Parterna har uppgett, att de redan före tingsrättens dom varit ense om gemensam vårdnad men att detta på grund av missförstånd icke kom till uttryck i ansökan till tingsrätten. - - - Parterna är således ense om att vårdnaden om parternas

barn skall tillkomma dem gemensamt. Då det ej är uppenbart stridande mot barnens bästa skall beslut meddelas i enlighet med deras överenskommelse." HovR ändrade TR:s dom och förordnade att parterna gemensamt skulle ha vårdnaden om barnen. Domen vann laga kraft.

(SH T 680/80) I anslutning till ansökan om äktenskapsskillnad beslöt TR interimistiskt att modern skulle ha vårdnaden om parternas barn S, 8 år och T, 5 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om bägge barnen. Senare medgav fadern moderns yrkande om vårdnad angående dottern S. SCN i A kommun förordade i yttrande till TR att modern skulle få vårdnaden om dottern S och fadern vårdnaden om sonen T. Vårdnadsutredaren hade föreslagit att modern skulle få vårdnaden om bägge barnen. Denna inställning vidhöll vårdnadsutredaren när hon hördes som vittne i målet. TR fann båda parter lämpade som vårdnadshavare för T, och uttalade bl a: "Av hänsyn till barnens bästa är det emellertid angeläget att de kan ha kontakt med och få träffa båda föräldrarna i så stor utsträckning som möjligt. Det är tingsrättens uppfattning att det finns störst förutsättningar på detta mål om parterna tillerkänns vårdnaden om var sitt barn. Barnen kommer att bo nära varandra och ha möjlighet att träffas ofta. På grund av det anförda anser tingsrätten att vårdnaden om /T/ bör tillerkännas /fadern/." TR förordnade modern som vårdnadshavare för S och fadern som vårdnadshavare för T. Ordföranden var skiljaktig och ville förordna modern som vårdnadshavare för bägge barnen. Modern väddade till SH och yrkade att få vårdnaden om även sonen T. Fadern bestred ändring. HovR förordnade interimistiskt att modern skulle ha vårdnaden om parternas båda barn. HovR ändrade TR:s domslut och tillerkände modern vårdnaden om även T. Domen vann laga kraft.

(SH T 847/80) Makarna hade i äktenskapet två barn, G, nu 12 år och S, nu 10 år. I samband med dom om äktenskapsskillnad förordnade TR att modern skulle ha vårdnaden om G och fadern om S. HovR fastställde domen. Modern yrkar nu att vårdnaden om S skall överflyttas till henne. Fadern bestrider yrkandet. SDN i B kommun förordade i yttrande till TR att vårdnaden om S skulle överflyttas till modern. TR fann att fadern nu hade en stor familj att dra försorg om (sex barn inkl S), men att S funnit sig väl tillrätta hos fadern och i den miljö han nu vistades. S hade uttalat att han ville bo hos modern, men TR fann att S ännu var i omogen ålder och att man inte kunde bortse från att han påverkats i sin inställning av främst sin äldre syster G. TR uttalade även att "det framstod som vanskligt att flytta /S/ från sin invanda miljö", samt slutligen att: "Vid en samlad bedömning av omständigheterna i målet finner tingsrätten med hänsyn till det anförda att det ej kan anses klart förenligt med /S:s/ bästa att överflytta vårdnaden om honom." TR lämnade käromålet utan bifall. Tre nämndemen var skiljaktiga och ville överflytta vårdnaden om S till modern. SH fastställde - utan angivande av domskäl - TR:s dom. En nämndeman var skiljaktig och ville överflytta vårdnaden om S till modern. Domen vann laga kraft.

(SH T 868/80) TR förordnade interimistiskt att modern skulle ha vårdnaden om E, då 2 år. I anslutning till äktenskapsskillnaden, yrkade bägge parter att få vårdnaden om E. SCN i A kommun tillstyrkte i yttrande till TR att vårdnaden skulle anföras modern. TR konstaterade att bägge parter i och för sig var lämpliga som vårdnadshavare. TR anförde bl a: "Vilkendera av parterna som skall tillerkännas vårdnaden skall bestämmas med hänsyn till barnets bästa. Härvidlag är båda parternas materiella förutsättningar goda. Visserligen är bostaden i /faderns hemkommun/ rymligare och /faderns/ inkomster högre än /moderns/ men dessa förhållanden kan inte anses utslagsgivande när det gäller att avgöra vad som är till ett barns bästa. Den personliga omvårdnaden och tryggheten för barnet måste däremot vara av den största betydelsen. Av /vårdnadsutredarens/ på mångåriga erfarenhet som socialassistent gjorda uttalanden, framgår bl a, att /modern/ visat mognad och värme

samt ett mer balanserat uppträdande än /fadern/. Och att /fadern/ vid samtal visat stark irritation och intagit en aggressiv attityd. Vad som i övrigt framkommit i utredningen vederlägger inte denna bild av parterna. Dock bör inte något större avseende fästas vid den irritation som /fadern/ må ha visat gentemot vårdnadsutredaren, då den torde ha framkommit under inflytande av den speciella situation, vari han vid tillfället befunnit sig. Övervägande skäl talar enligt tingsrättens mening för, att det är mest förenligt med /E:s/ bästa att vårdnaden om honom anförtros /modern/. TR tillerkände modern vårdnaden om E, då 3 1/2 år. SH fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(SH T 14/81) TR förordnade i samband med äktenskapsskillnad mellan parterna att vårdnaden om P, 13 1/2 år samt A, 11 1/2 år skulle tillkomma särskilt förordnad förmyndare. Fadern väjdade mot domen till SH och yrkade att få vårdnaden om barnen. Barnen var omhändertagna för samhällsvård jämlikt 31 § 2 st BVL, och hade enligt utredning av SDN funnit sig mycket väl tillrätta i fosterhemmet. De hade också efter TR:s dom fått en något mindre spänd inställning till fadern, enligt fostermodern, p g a att faderns möjligheter att ta dem från fosterhemmet genom domen avsevärt minskats. HovR konstaterade att det råder ett spant förhållande mellan föräldrarna. HovR uttalade bl a: "En samlad bedömning av vad nu angetts, leder enligt hovrättens mening till att det med hänsyn till barnens bästa är uppenbart att vårdnaden skall vara anförtrodd /MS/ såsom särskilt förordnad förmyndare." HovR fastställde TR:s dom. Domen vann laga kraft.

(SH T 433/80 + 42/81) I anslutning till ansökan om äktenskapsskillnad förordnade TR att modern under betänketiden skulle ha vårdnaden om barnen F, då 9 år och E, då 3 år. TR uppdrog också åt SCN i L kommun att företaga vårdnadsutredning. Parterna meddelade sedan TR att de med utgångspunkt från barnens önskemål träffat ett avtal i berörda frågor och anhöll att TR måtte fastställa detta. TR uttalade: "Vad sökandena överenskommit rörande vårdnad och umgänge är ej uppenbart stridande mot barnens bästa. Tingsrätten förordnar därför, i denna målets indispositiva del, i enlighet med avtalets innebörd." TR förordnade modern som vårdnadshavare för barnen. Fadern väjdade till SH och yrkade att parternas avtal i sin helhet skulle fastställas. Modern bestred ändring. HovR fann att det förelåg tvist mellan parterna angående vårdnads- och umgängesrättsfrågorna p g a faderns inställning till att avtalet skulle antas som helhet eller vara förfallet. HovR undanröjde TR:s domslut och återförvisade målet till TR för erforderlig behandling. Sökandena hemställde då hos TR att TR genom dom eller förlikning skulle fastställa deras överenskommelse enligt avtalet. TR uttalade bl a: "Vad sökandena överenskommit rörande vårdnad och umgängesrätt är ej uppenbart stridande mot barnets bästa." TR ansåg sig däremot inte kunna fastställa avtalet i sin helhet, eftersom det innehöll delar som inte kunde bli föremål för TR:s avgörande. Fadern väjdade till SH och yrkade att även övriga delar av avtalet skulle fastställas. Modern bestred yrkandet. HovR fastställde TR:s dom. Domen vann laga kraft.

(SH T 103/81) TR beslöt i anslutning till deldom om äktenskapsskillnad att modern skulle ha vårdnaden om barnen J, 11 1/2 år och M 9 1/2 år. Båda parter yrkade slutligt att få vårdnaden om barnen. SCN i S kommun uttalade i yttrande till TR, att de starka motsättningarna mellan föräldrarna lett till häftiga utspel i samband med umgängesrättens utövande. SCN förordade att modern skulle få vårdnaden om barnen. TR fann utredningen visa att båda parter var skuld till den konflikt som uppstått mellan dem och som medfört svårigheter och även skada för barnen. TR fann dock detta inte så allvarligt att det kunde leda till att föräldrarna skulle anses som olämpliga som vårdnadshavare. TR fann att barnen var varmt fästade vid bägge föräldrarna och att de fått god omvårdnad hos modern där de bott sedan parterna separerade. TR

uttalade bl a: "Tingsrätten anser sålunda att det är med båda barnens bästa mest förenligt att vårdnaden om dem anförtros /modern/." Fadern väjdade till SH och yrkade att få vårdnaden om barnen. Modern bestred ändring. HovR uttalade i vårdnadsfrågan: "Lika med tingsrätten och på de av tingsrätten så vitt nu är i fråga på sidan 14 i domen angivna skälen, finner hovrätten - även med beaktande av /psykologen LB:s/ vittnesmål - att det är med båda barnens bästa mest förenligt att vårdnaden om dem anförtros /modern/." HovR fastställde TR:s domslut i vårdnadsfrågan. Domen vann laga kraft.

(SH T 152/81) I samband med äktenskapsskillnad beslöt TR interimistiskt efter parternas hemställan, att fadern skulle ha vårdnaden om S, 9 1/2 år och modern vårdnaden om H, 6 1/2 år och C 4 1/2 år. I samband med ett umgänges-tillfälle behöll fadern H och C hos sig. Först sedan KR fastställt LR:s förordnande av verkställighet genom polisens försorg kunde H och C återföras till modern. TR fattade senare nytt interimistiskt beslut i vårdnadsfrågan, där modern tillerkändes vårdnaden om även S. SH fastställde TR:s beslut. Vid ett umgängestillfälle behöll fadern H hos sig och vägrade återlämna honom till modern trots förordnande från LR. Inte heller KR:s förordnande för fadern att vid vite överlämna H till modern efterkom han. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om samtliga tre barn. Motsättningarna mellan föräldrarna var mycket stora och bägge föräldrarna drog in barnen i sina mellankommande konflikter. Två genomförda barnavårdsutredningar och en barnpsykiatrisk undersökning ledde bägge fram till förslaget att modern skulle få vårdnaden om H och C och fadern vårdnaden om S. TR fann båda parter i och för sig lämpliga som vårdnadshavare, att fadern egenmäktigt satt sig över domstolarnas beslut och förordnande och att han jämfört med modern framstod som en mera kontroversiell person. TR ansåg sig inte kunna fästa avgörande vikt vid S:s och H:s uttalanden att de ville bo hos fadern emedan denne påverkat barnen så kraftigt i den riktningen. TR uttalade bl a: "I målet har åtskilliga mindre sympatiska karaktärsdrag hos /fadern/ kommit i dagen, såsom intolerans, självöverskattning och svårartad envishet. Till följd härav och eftersom pojkarna förmåtts att välja /faderns/ sida i rent lagtrots, kan enligt tingsrättens prövning det ej vara förenligt med barnens bästa att låta dem längre uppfostas under en sådan auktoritet." TR tillerkände modern vårdnaden om samtliga tre barn. Fadern väjdade till SH och yrkade att få vårdnaden om samtliga barn. Han återkallade senare sin vadetalan avseende vårdnaden om C. Därefter inkom från parterna en skriftlig överenskommelse om att A och H skulle stå under vårdnad av särskilt förordnad förmyndare. HovR uttalade: "Att parterna uppnått överenskommelse angående vårdnaden om sina barn är uppenbarligen ägnat att väsentligt minska eller upphäva tidigare meningsmotsättningar mellan dem och får därigenom antagas medföra så starkt förbättrade förhållanden mellan föräldrar och barn att hovrätten finner vårdnadens anförtröende åt särskilt förordnad förmyndare vara den lösning som mest överensstämmer med barnens bästa." HovR förordnade att vårdnaden om S och H skulle anförtros särskilt förordnad förmyndare. Domen vann laga kraft.

(SH T 153/81) TR förordnade att fadern skulle ha vårdnaden om J, 13 år och modern vårdnaden om H, 11 1/2 år samt S, 8 1/2 år. Fadern väjdade till SH och yrkade att få vårdnaden om även H och S. Modern bestred ändring. Efter företagen barnpsykiatrisk undersökning, fann HovR att vårdnaden om H borde överflyttas på fadern, samt uttalade bl a: "Vad herefter angår vårdnaden om /S/ visar utredningen att han funnit sig väl tillrätta hos modern och att hon omhändertar vårdnaden om honom på ett förtjänstfullt sätt. Med hänsyn härtill ävenså med beaktande av /S:s/ ålder måste det anses med hans bästa mest förenligt att han får kvarstanna hos /modern/." HovR ändrade TR:s domslut och förordnade fadern som vårdnadshavare för H, samt fastställde TR:s domslut varigenom modern tillerkändes vårdnaden om S. En dissident ville fastställa TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(SH T 220/81) Modern tillerkändes interimistiskt vårdnaden om C, 8 år och M, 6 år. SH fastställde det interimistiska beslutet. 6 månader senare ansökte fadern ånyo om att få vårdnaden interimistiskt överförd till sig. TR beslutade att det tidigare interimistiska beslutet skulle bestå. SH ändrade dock TR:s beslut och förordnade att vårdnaden interimistiskt skulle överflyttas till fadern. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om barnen. Modern har efter parternas separation sammanbott med sin fästman, den tidigare makens broder. SCN i UV förordade i yttrande till TR att vårdnaden borde tillkomma fadern. TR fann vid sin bedömning att modern i sig var lika lämplig som vårdnadshavare som fadern. TR fann även utredningen visa att den miljö barnen skulle komma att vistas i var otillfredsställande p g a moderns fästmans svåra alkoholproblem samt psykiska instabilitet. Denna bedömning styrktes genom vittnesförhör med främst fästmannens f d hustru, som uppgett att han även slagit barnen. Den positiva utveckling av fästmannens alkoholmissbruk som visats under senaste år bedömde TR vara alltför osäker. TR uttalade bl a: "Det torde därför vara alltför riskabelt med hänsyn till barnens bästa att anförtro modern vårdnaden om barnen i hennes nuvarande situation." TR förordnade fadern som vårdnadshavare för barnen. Modern väjdade till SH och yrkade att vårdnaden om barnen skulle tillerkännas henne. HovR fann att bägge föräldrarna var lämpliga som vårdnadshavare. Även HovR lade stor vikt vid den miljö barnen skulle komma att vistas i, varvid främst moderns fästmans alkoholmissbruk diskuterades. HovR avsåg sig inte kunna bortse från att fästmannen kunde utgöra en riskfaktor i barnens miljö. HovR uttalade bl a: "Med hänsyn till vad nyss sagts om miljön hos /modern/ och att en flyttning av vårdnaden kunde bli påfrestande för barnen, som synes ha det bra hos fadern, finner hovrätten övervägande skäl tala för att det är mest förenligt med barnens bästa att /fadern/ har vårdnaden om dem. /Moderns/ yrkande i denna del skall därför ogillas." Domen vann laga kraft.

(SH T 330/81) Fadern yrkade i stämning till TR att vårdnaden om M skulle överföras till honom. I utlåtande från barnpsykiatriska kliniken vid lasarettet i U kommun anfördes att M "har mest trygghet hos modern och att han bör få fortsätta sin uppväxt där". SDN i U kommun förordade i yttrande till TR att modern borde vara vårdnadshavare för M. TR fann båda föräldrarna lämpliga som vårdnadshavare. M hade alltid bott hos sin mor, de senaste tre åren utan fadern. TR uttalade bl a: "Någon omständighet som talar mot /moderns/ lämplighet som vårdnadshavare har ej framkommit. /M:s/ av /fadern/ kritiserade uppförande har förmodligen sin grund i föräldrarnas dåliga inbördes relationer med åtföljande konflikter. /Fadern/ har ej heller kunnat visa att /M:s/ hälsa påverkas negativt av att det förekommer rökning i hemmet. Tingsrätten finner det på grund härav mest förenligt med /M:s/ bästa att modern kvarstår som vårdnadshavare." Fadern väjdade till SH och yrkade att få vårdnaden om M. Modern bestred ändring. HovR konstaterade att modern underlåtit efterkomma LR:s vitesföreläggande för att möjliggöra umgänge mellan M och fadern, trots att hon inte ens överklagat TR:s förordnande om umgängesrätt. HovR uttalade bl a: "Emellertid innehåller i målet gjorda uttalanden av företrädare för barnavårdande myndigheter och barnpsykiatrisk sakkunskap ett så entydigt förordnande av /modern/ som vårdnadshavare att hovrätten varken på grund av berörda försummelse eller till följd av vad i övrigt lagts henne till last kan finna det skäligt med hänsyn till barnets bästa att vårdnaden överförs till /fadern/." HovR fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(SH T 589/81) I samband med äktenskapskillnad yrkade bägge parter att få vårdnaden om sonen D, 6 år. TR fann båda parter lämpade som vårdnadshavare. TR fann även att de missförhållanden hos modern som fadern påtalat, inte styrkts i målet, och att fadern själv valt att arbeta långa tider utanför hemmet. TR uttalade bl a: "på grund av det anförda och med beaktande att dels /BE:s/ vittnesmål och övrig utredning ger vid handen att /D/ torde vara

mera känslomässigt bunden till /modern/ än till /fadern/ dels att /D/ hos /modern/ kommer att vistas i samma hem som ett yngre syskon, finner tingsrätten att det är förenligt med /D:s/ bästa att vårdnaden om honom tillkommer /modern/. TR tillerkände modern vårdnaden om D. Fadern väddade till SH, som med i stort sett samma motivering som TR fastställde TR:s dom. Domen vann laga kraft.

(SH T 717/81) TR tillerkände i dom fadern vårdnaden om parternas barn E, 7 1/2 år samt T, 3 1/2 år. Modern överklagade domen till SH och yrkade att få vårdnaden om E samt rätt till utvidgat umgänge med T. HovR uttalade bl a: "Sociala distriktsnämnden har i sitt yttrande till tingsrätten funnit att /fadern/ är mest lämpad som vårdnadshavare för /E/. Hovrätten delar denna bedömning. /Fadern/ har också goda möjligheter att ge barnen bra uppväxtförhållanden tillsammans i sin nuvarande miljö, där barnen enligt vad utredningen visar trivs och fungerar väl. Hovrätten finner därför i likhet med tingsrätten att det är med /E:s/ bästa mest förenligt att han får kvarstanna hos /fadern/." HovR fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(SH T 726/81) Sedan samboendet mellan parterna upphört yrkade fadern att vårdnaden om A, 3 år och B, 2 år skulle överflyttas till honom. Modern bestred yrkandena. Umgänget mellan fadern och barnen hade inte fungerat tillfredsställande. TR poängterade vikten av att umgänget mellan icke vårdnadshavande förälder och barnen kunde fungera. TR fann att separationen fortfarande präglade förhållandet mellan parterna. Modern hade inte enligt TR behandlat barnen så att hon kunde anses olämplig som vårdnadshavare. TR uttalade bl a: "Med hänsyn till vad som nyss sagts och till att barnen vistats hos /modern/ anser tingsrätten att barnens intresse bäst tillgodoses om ändring inte göres i den vårdnadssituation som redan föreligger." Fadern väddade till SH, som fann bägge parter lämpliga som vårdnadshavare för barnen. Umgänget fungerade nu väl mellan fadern och barnen. HovR uttalade: "Hovrätten finner ej anledning frångå tingsrättens bedömning att barnens intresse bäst tillgodoses om de få kvarbli i den invanda miljön hos modern." HovR fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(SH T 731/81) TR förordnade i samband med att parterna separerade, att fadern skulle ha vårdnaden om sonen M, 10 år och modern vårdnaden om dottern Y, 8 år samt sonen R, 6 år. Fadern yrkade i framställan hos TR att få umgängesrätt med Y och R vartannat veckoslut från fredag kl. 18.00 till söndag kl. 18.00, en vecka vid jultid, vartannat sportlov samt en månad på sommarens. Sedan överläkaren GN och psykologen AS i yttrande till TR avstyrkt umgängesrätt för fadern med Y, återtog denne yrkandet om umgänge med Y. Be-träffande umgänget med R förordnade TR att fadern skulle ha rätt till umgänge med R första söndagen varje månad kl. 10.00 - 18.00. Fadern väddade till SH där sakkunige överläkaren GN vidhöll sitt yttrande och ånyo hördes i hovrätten, varvid hon vidhöll sitt tidigare ställningstagande, att avstyrka allt umgänge mellan fadern och R. HovR fann utredningen visa att de problem som kunde uppstå vid umgänge med R främst rörde R:s närmaste omgivning, framför allt hans syster Y. HovR uttalade Bl a: "Utredningen i målet ger inte anledning till annat antagande än att ett umgänge med fadern och brodern skulle vara i /R:s/ intresse och förenligt med /R:s/ bästa. Även för brodern /M/ framstår det som väsentligt att kontakten mellan syskonen upprätthålls. Vid avgörande av faderns umgängesrätt skall emellertid också beaktas att umgänget må kunna innebära risk för störningar hos systemen. Störningarna torde dock närmast ha sin grund i omgivningens negativa inställning till ett umgänge mellan /R/ och hans far. - - - Vid en samlad bedömning finner hovrätten främst den omständigheten att ett fortsatt umgänge med fadern uppenbart är till /R:s/ bästa böra föranleda att /fadern/ medges en i förhållande till vad tingsrätten förordnat utvidgad umgängesrätt." HovR ändrade TR:s dom och medgav fadern umgängesrätt med R, ett veckoslut varje månad från fredag kl. 18.00 till söndag kl. 18.00; samt en vecka vid jultid,

vartannat sportlov och 3 veckor varje sommar. Domen vann laga kraft.

(SH T 733/81) Modern var ensam vårdnadshavare för M, 6 1/2 år. Sedan samboendet mellan föräldrarna upphört, yrkade fadern hos TR att få vårdnaden överförd till sig. SCN i K kommun förordade modern som vårdnadshavare. Vårdnadsutredaren hade i sitt yttrande till nämnden särskilt poängterat föräldrarnas känslomässiga kontakter med M. Utredaren hördes som vittne och understök då detta förhållande. TR fann båda parter lämpliga som vårdnadshavare, men fann att i avvägningen mellan föräldrarna särskild vikt skulle läggas vid vårdnadsutredarens uttalanden. TR uttalade bl a: "Vid en samlad värdering av samtliga omständigheter, finner tingsrätten det mest förenligt med /M:s/ bästa att /modern/ i fortsättningen har vårdnaden om honom. Käromålet skall därför ogillas." SH fastställde TR:s dom. Domen vann laga kraft.

(SH T 749/81) TR beslöt i anslutning till avgörande om äktenskapsskillnad att modern interimistiskt skulle ha vårdnaden om AK, då 8 år och S, då 3 år. Modern yrkade slutligt att få vårdnaden om bägge barnen. Fadern medgav att modern tillerkändes vårdnaden om S, men yrkade själv att få vårdnaden om AK. Fadern hade under äktenskapet varit hemmaman och under denna tid skött vården om AK. SCN i F kommun förordade modern som vårdnadshavare för AK. Fadern hade på eget initiativ inhämtat utlåtande från psykologen LB, som förordade fadern som vårdnadshavare. TR fann bägge parter lämpliga som vårdnadshavare. För fadern som vårdnadshavare talade dels den speciella bindning som uppstått mellan honom och AK, dels de uttalanden AK själv gjort om att hon ville bo tillsammans med fadern. För modern talade att hon sedan äktenskapsskillnaden skött vården om AK, varvid inga anmärkningar framkommit mot hennes sätt att sköta denna. TR uttalade bl a: "på grund av vad ovan upptagits och i övrigt förekommit kan tingsrätten icke finna att någon omständighet förebragts som på ett avgörande sätt talar för att den ena eller den andra parten skall anförtros vårdnaden om /AK/. Vid en samlad bedömning av vad som förekommit finner tingsrätten det emellertid med hänsyn till /AK:s/ bästa, skäligt att nu rådande vårdnadssituation icke rubbas. Vårdnaden om /AK/ bör därför tillerkännas /modern/." Fadern vädjade till SH och yrkade att få vårdnaden om AK. HovR fäste avgörande vikt vid de uttalanden AK själv gjort om hos vem hon ville bo. Detta ansåg HovR även styrkt genom psykologen LB:s vittnesmål samt även övriga vittnesmål i målet. HovR ändrade TR:s domslut och tillerkände fadern vårdnaden om AK. Domen vann laga kraft.

(SH T 807/81) TR förordnade interimistiskt i anslutning till dom till äktenskapsskillnad att fadern skulle ha vårdnaden om J, 3 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om J. SCN i L kommun förordade fadern som vårdnadshavare för J. TR konstaterade att fadern ensam utövat vårdnaden om J i ca 2 år utan anmärkning, samt att tveksamhet rådde rörande moderns lämplighet som vårdnadshavare. TR uttalade bl a: "Tingsrätten finner att det får anses vara mest förenligt med /J:s/ bästa att vårdnaden om honom anförtros /fadern/." Modern vädjade till SH, som - utan angivande av domskäl - fastställde TR:s dom. Domen vann laga kraft.

(SH T 955/81) TR hade enligt föräldrarnas överenskommelse interimistiskt förordnat att fadern skulle ha vårdnaden om J, 6 år. TR förordnade slutligt att modern skulle tillerkännas vårdnaden om J. Två dissidenter ville tillerkänna fadern vårdnaden om J. Fadern vädjade till SH och yrkade att få vårdnaden. Modern bestred ändring. HovR fann bägge parter väl lämpade som vårdnadshavare, och uttalade bl a: "När det gäller vilken av föräldrarna som med hänsyn till /J:s/ bästa bör få vårdnaden om honom bör särskilt beaktas att modern har möjlighet att taga ledigt från sitt arbete under resten av innevarande år samt under avsevärd tid därefter har möjlighet att arbeta på deltid. Hon kan av den anledningen antagas få mera tid än /fadern/ att ta hand

om /J/ och ägna sig åt honom." HovR fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(SH T 982/81) I samband med äktenskapsskillnad förordnade TR enligt parternas överenskommelse att de skulle ha gemensam vårdnad om J, 5 år. Mot bakgrund av en misstänkt men ej klarlagd misshandel av J från moderns sida yrkade fadern ett halvår senare att han skulle interimistiskt ensam ha vårdnaden om J. TR förordnade i enlighet med yrkandet. SH fastställde TR:s domslut. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om J. Parterna vitsordade varandras lämplighet som vårdnadshavare. SDN i E kommun förordade modern som vårdnadshavare, medan SCN i V kommun förordade fadern. TR fäste avgörande vikt vid vad utredningarna och vittnesförhören visat angående parternas personliga egenskaper. TR uttalade bl a: "Vid övervägande av vad sålunda förekommit, finner tingsrätten att båda föräldrarna är lämpade som vårdnadshavare för /J/. Utredningen ger emellertid vid handen att /modern/, med hänsyn till sina personliga egenskaper är avsevärt mer lämpad därtill än /fadern/. Detta /moderns/ försteg är så stort att det väl uppväger de nackdelar det innebär för /J/ att byta vårdnadshavare. Det är således av hänsyn till barnets bästa skäligt att tillerkänna /modern/ vårdnaden om /J/." Fadern väddade till SH och yrkade att få vårdnaden om J. Modern bestred ändring. HovR fäste avgörande vikt vid de vittnens uttalanden som inte hade personlig anknytning till parterna. HovR fann båda föräldrarna lämpliga som vårdnadshavare, men betonade till skillnad från TR betydelsen av att J under 2 år stått under faderns interimistiska vårdnad och omhändertagits av honom på ett positivt sätt. HovR uttalade bl a: "Hovrätten finner det därför med /J:s/ bästa förenligt att vårdnaden om henne anförtros /fadern/." HovR ändrade TR:s domslut och förordnade att fadern skulle ha vårdnaden om J. Domen vann laga kraft.

(SH T 1015/81) Sedan modern till J, då 6 månader gammal avlidit, förordnade TR moderns syster som förmyndare och vårdnadshavare för J. Fadern yrkade senare att få vårdnaden överflyttad till sig. J hade då vårdats av förmyndaren i 3 år. Under denna tid hade fadern i viss utsträckning utövat umgänge med J. TR fann fadern lämplig som vårdnadshavare för J. SCN i S kommun uttalade i yttrande till TR att vårdnaden borde överflyttas till fadern. TR uttalade bl a: "Med hänsyn till vad sålunda förekommit finner tingsrätten övervägande skäl tala för att det är mest förenligt med /J:s/ bästa att vårdnaden om honom överflyttas till /fadern/." TR överflyttade vårdnaden om J till fadern. J väddade till SH och yrkade att faderns talan skulle ogillas. Fadern bestred ändring. HovR upphävde TR:s dom och ogillade faderns talan i målet. Domen vann laga kraft.

(SH T 41/82) I anslutning till deldom om äktenskapsskillnad förordnade TR interimistiskt att fadern skulle ha vårdnaden om tvillingarna M och R, då 1 år gamla, samt något senare att parterna gemensamt skulle ha vårdnaden om S, nyfödd. Fadern yrkade slutligt att få vårdnaden om tvillingarna M och R medan modern yrkade att få vårdnaden om alla tre barnen. SCN i S kommun förordade i yttrande till TR att fadern skulle få vårdnaden om M och R och modern om S. TR uttalade bl a: "Parterna är ense om att vårdnaden om /S/ skall tilläggas modern. Detta synes stå i överensstämmelse med /S:s/ bästa. TR förordnade att fadern skulle ha vårdnaden om M och R samt att modern skulle ha vårdnaden om S. Modern väddade till SH och yrkade att få vårdnaden om även M och R. Fadern bestred ändring. HovR fastställde TR:s domslut. En dissident ville tillerkänna modern vårdnaden om M och R. Domen vann laga kraft.

(SH T 68/82) TR beslutade i dom att vårdnaden avseende barnen J, då 9 år och A, då 7 år skulle anförtros särskilt förordnad förmyndare. Bakgrunden till beslutet var att modern p g a psykisk ohälsa inte var i stånd att ta hand om barnen på ett tillfredsställande sätt. Fadern hade häktats misstänkt för

misshandel och olaga hot mot hustrun och dömdes senare till fängelse i 6 månader för dessa brott. Barnen omhändertogs först enligt BvL 31 § och senare jämlikt 25 § a/ och 29 § för samhällsvård och placerades i fosterhem där de fortfarande vistas. Modern avled sedermera. Fadern yrkade i ansökan till TR att vårdnaden om barnen skulle överföras till honom. Förmyndaren bestred käromålet. SCN i S kommun uttalade i yttrande till TR att man inte såg det förenligt med barnens bästa att vårdnaden överflyttades till fadern. TR fann utredningen visa att barnen, som i 6 år vistats i fosterhem, skulle ta skada av en överflyttning till fadern, trots att denne numera syntes leva under välordnade sociala och ekonomiska förhållanden. Barnen hade även indirekt uttalat önskemål om att få kvarstanna hos fosterföräldrarna. TR uttalade bl a: "Med anledning härav finner tingsrätten att det inte kan anses skäligt med hänsyn till barnens bästa att vårdnaden överföres till /fadern/." TR lämnade käromålet utan bifall. Fadern väddade till SH och yrkade bifall till sin i TR förda talan. Förmyndaren bestred ändring. HovR uttalade: "Lika med tingsrätten finner hovrätten den sålunda och i övrigt förelagda utredningen klart ge vid handen, att det inte kan anses skäligt med hänsyn till barnens bästa, att vårdnaden om dem överförs till /fadern/." HovR fastställde TR:s dom. Domen vann laga kraft.

(SH T 119/82) I anslutning till dom om äktenskapsskillnad, beslöt TR att modern skulle ha vårdnaden om parternas båda barn. Ca 1 år senare yrkade fadern att vårdnaden om L, 7 år skulle överföras till honom. Modern bestred yrkandet. Enligt parternas överenskommen förordnade TR att vårdnaden interimistiskt skulle tillkomma fadern. SCN i J kommun uttalade i yttrande till TR att vårdnaden om L borde överföras till fadern från modern. TR fann att ingen av parterna kunde anses olämplig som vårdnadshavare samt att ingen av parterna med tanke på deras personliga egenskaper kunde ges företräde framför den andre. TR uttalade vidare: "Av samstämmiga uppgifter som lämnats i målet har framkommit att /L/ är känslig och påverkbar. Han tar sålunda fort och lätt intryck av den miljö han vistas i och han reagerar kraftigt mot det som han upplever som missförhållanden. Därför är det enligt tingsrätten av utomordentlig och för målet avgörande betydelse att /L:s/ närmaste framtid blir så lugn och harmonisk som möjligt utan några stora och genomgripande förändringar. De akuta problem /L/ har med sängvättning och i skolan, kan mycket lätt sättas i samband med den ovissa situation /L/ levit i under en alltför lång tid. Ett definitivt angörande av vårdnadsfrågan, vilket i praktiken innebär att /L/ får den fasta punkt i tillvaron som han så uppenbart behöver, torde med största sannolikhet leda till att de omnämnda problemen löses. /L/ har bott hos fadern i 1 år och 10 månader. Det vore efter en så lång tid och med tanke på /L:s/ känsliga natur, i högsta grad olyckligt om /L/ nu skulle tvingas flytta och byta skola, fritidshem och kamrater. För att undvika en sådan förändring är det, såsom sociala centralnämnden funnit i sitt yttrande, skäligt med hänsyn till /L:s/ bästa att vårdnaden om honom överföres till /fadern/." TR förordnade att vårdnaden om L skulle överföras från modern till fadern. En dissident ville ogilla faderns talan. SH fastställde - utan angivande av domskäl - TR:s dom. Domen vann laga kraft.

(SH T 453/82) TR hade på föräldrarnas ansökan förordnat att vårdnaden om F skulle tillkomma föräldrarna gemensamt. Bägge föräldrarna yrkade senare efter stämning att de ensamma skulle förordnas som vårdnadshavare för F. TR beslöt interimistiskt att fadern skulle ha vårdnaden om F, då 1 år gammal. SCN i S kommun uttalade i yttrande till TR att fadern borde tillerkännas vårdnaden om F. TR fann att ingen av parterna var olämplig som vårdnadshavare men att de visat klar oförmåga att samarbeta. TR förordnade modern som vårdnadshavare för F, då 2 år. Fadern väddade till SH och yrkade att få vårdnaden om F. Modern bestred ändring. HovR hörde bl a som vittnen de socialsekreterare som gjort vårdnadsutredningen samt den psykolog som medverkat vid försöken att få umgänget mellan modern och barnet att fungera under den

interimistiska perioden. HovR uttalade bl a: "Bedömningen av vem som skall anförstros vårdnaden om barnet skall göras med utgångspunkt från vad som är barnets bästa. Av utredningen i målet framgår att relationerna mellan parterna varit, och fortfarande är mycket spända. I förhållande till barnet har enligt hovrättens mening båda parter i olika avseenden handlat på sätt som gör att det finns anledning ifrågasätta deras insikter i och hänsynstagande till barnets behov. Främst mot bakgrund av /psykologens/ och /vårdnadsutredarens/ uppgifter, finner hovrätten att det inte kan anses förenligt med barnets bästa att anförtro vårdnaden åt /modern/. Däremot kan /fadern/ oavsett vad nyss sagts ej anses olämplig som vårdnadshavare. Vårdnaden skall därför tillkomma honom." HovR ändrade TR:s dom och förordnade fadern som vårdnadshavare för F. Domen vann laga kraft.

(SH T 505/82) I samband med förordnade om betänketid beslöt TR att modern interimistiskt skulle ha vårdnaden om M, 13 1/2 år och B, 9 år. Båda parter yrkade slutligt att få vårdnaden om barnen. SCN i V kommun förordade i yttrande till TR att modern även fortsättningsvis skulle ha vårdnaden om barnen. I utlåtande från PBU i D förordades att M fick bo kvar hos modern medan B skulle få flytta till fadern. SCN i V kommun förordade då i nytt yttrande till TR att fadern skulle få vårdnaden om bägge barnen. TR uttalade bl a: "Samtliga vittnen är ense om att vårdnaden om /B/ bör tillerkännas /fadern/. - - - Utredningen ger vid handen att /B/ har problem i skolan f n och allmänt ej mår bra av den nuvarande situationen. En förändring bör därför komma till stånd. Tingsrätten finner det med /B:s/ bästa förenligt att vårdnaden om honom överföres till /fadern/. - - - /Modern/ har uppfostrat sina barn efter bästa förmåga och med varmaste känslor för dem. Barnen är hennes allt. Hon har emellertid stora språksvårigheter och har en grav hörselnedsättning samt har uppenbarligen haft mycket svårt att anpassa sig till svenska förhållanden. - - - På grund av det anförda finner tingsrätten att det - med hänsyn till /M:s/ bästa - är skäligt att /fadern/ tillerkännes vårdnaden om /M/.". TR förordnade att fadern skulle ha vårdnaden om bägge barnen. Modern väjdade till SH, som uttalade: "Hovrätten, som antecknar att fadern från och med den 12 juli 1982 övertagit vårdnaden av barnen, gillar tingsrättens bedömning." HovR fastställde TR:s dom. Domen vann laga kraft.

(SH T 670/82) Parterna hade i äktenskapet 11 barn, varav 7 vid tidpunkten för ansökan om äktenskapsskilnad var under 18 år. TR tillerkände interimistiskt fadern vårdnaden om dessa barn. Under betänketiden hann det äldsta av dessa 7 barn fylla 18 år. Av de 6 yngsta barnen var 3 pojkar och 3 flickor, och utgjorde: söner P-E, 15 år, P-I, 13 år och M, 11 1/2 år samt döttrarna M-A, 8 1/2 år, M-B, 7 1/2 år och U, 6 år. Modern yrkade slutligt vårdnaden om i första hand döttrarna, samt i andra hand vårdnaden om endast dottern M-A. Fadern yrkade vårdnaden om samtliga underåriga barn. SCN i T förordade i yttrande till TR fadern som vårdnadshavare för samtliga barn. Barnpsykiatrisk utredning genomfördes angående döttrarna. Biträdande överläkaren O och psykolog S förordade i yttrande att fadern skulle erhålla fortsatt vårdnad om de 3 döttrarna. TR fann bägge parter i och för sig lämpade som vårdnadshavare för barnen. TR fann att konflikterna mellan makarna lett till att umgängesrätten under betänketiden inte fungerat tillfredsställande, men att sammanhållningen i syskonskaran var sådan att syskonen inte borde delas mellan föräldrarna. TR tog därvid även hänsyn till flera av barnens egna yttranden. TR uttalade bl a: "På grund av vad sålunda upptagits anser tingsrätten det vara mest förenligt med barnens bästa att vårdnaden om dem tillerkänns /fadern/. Skulle emellertid denne inte visa sig vuxen ansvaret att tillgodose barnens behov av goda relationer till /modern/ kan det bli nödvändigt att på nytt ta upp vårdnadsfrågan till bedömning." TR förordnade att fadern skulle ha vårdnaden om de 7 barn som vid tidpunkten för domen var under 18 år. SH fastställde TR:s domslut. Två dissidenter ville tillerkänna modern vårdnaden om de 3 döttrarna. Domen vann laga kraft.

Vårdnadsmål avgjorda av tingsrätter

(Uppsala TR T 504/71) Modern tillerkändes interimistiskt vårdnaden om P, 8 år. Bägge parter yrkade nu vårdnaden om barnet. SDN hade förordat fadern som vårdnadshavare. TR fann att bägge föräldrarna var väl lämpade att ha vårdnaden. I personskildringen av parterna hade fadern beskrivits som den något bättre. Barnet hade hela tiden bott hos modern men fadern hade haft kontinuerlig kontakt med det. TR fann de grunder som åberopats av såväl vårdnadsutredaren (som förordat modern) som av nämnden numera saknat nämnvärd relevans. TR uttalade slutligen: "Vid övervägande av vad sålunda förekommit finner rätten med hänsyn främst till barnets bästa, skäligt att tillerkänna /fadern/ vårdnaden om /P/. Domen vann laga kraft.

(Uppsala TR T 347/74) TR hade interimistiskt förordnat modern som vårdnadshavare för J, 3 år. Inför det slutliga avgörandet yrkade båda parter att få vårdnaden om barnet. TR uppgav att parterna lämnat delvis motstridande uppgifter om förhållandena i äktenskapet. SDN hade förordat modern som vårdnadshavare. Modern karakteriserade fadern som orealistisk och verklighetsfrämmande. Fadern karakteriserade modern som dominerande och känslökall. Modern hade under tiden hon ensam vårdat barnet skött det utan anmärkning. TR uttalade bl a: "Vid övervägande av vad sålunda upptagits och i övrigt förekommit i målet finner rätten uppenbart att det är mest förenligt med barnets bästa att vårdnaden anförtros /modern/". Domen vann laga kraft.

(Uppsala TR T 377/75) I samband med förordnande om betänketid beslöt TR att modern interimistiskt skulle ha vårdnaden om parternas barn K, 16 1/2 år A, 13 år, M, 10 år och H 7 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om samtliga 4 barn. SDN förordade i yttrande till TR fadern som vårdnadshavare. TR fann bägge parter mycket lämpliga som vårdnadshavare. Olika skältalade för den ena respektive den andra föräldern som vårdnadshavare och TR uttalade sin stora tveksamhet inför avgörandet. TR uttalade slutligen: "Vid den samlade bedömningen av allt som förekommit i målet, finner rätten med hänsyn till barnens bästa, skäligt att i likhet med vad vårdnadsutredaren och sociala-distriktsnämnden föreslagit - /fadern/ förordnas som vårdnadshavare. TR förordnade fadern som vårdnadshavare för samtliga 4 barn. Domen vann laga kraft.

(Uppsala TR T 416/75) TR hade interimistiskt förordnat modern som vårdnadshavare för L, 3 år. Inför det slutliga avgörandet yrkade bägge föräldrar vårdnaden om barnet. SDN förordade modern som vårdnadshavare. Tre ledamöter ville dock förordna fadern. Parterna lämnade delvis motstridande uppgifter om förhållandena under äktenskapet och tiden efter. Enligt TR kunde detta till en del bero på språksvårigheter och skillnader i temperament hos parterna. TR uttalade att utredningen ger vid handen att parterna är väl lämpade att ha vårdnaden om barnet". Några anmärkningar kunde dock ej riktas mot modern för hennes sätt att sköta barnet hittills. TR uttalade slutligen: "Vid övervägande av vad sålunda framkommit finner rätten med hänsyn till barnets bästa skäligt att tillerkänna/modern/ vårdnaden om /L/". Domen har vunnit laga kraft.

(SH T 829/77) I samband med dom om äktenskapsskillnad förordnade TR interimistiskt att fadern skulle ha vårdnaden om sonen K, 3 år. Fadern yrkade slutligt att han skulle tillerkännas vårdnaden om K. Modern medgav faderns talan om vårdnad och yrkade umgängesrätt och på villkor att denna utövades hos moderns broder i faderns hemkommun. TR uttalade i vårdnadsfrågan: "/Modern/ har medgivit att /fadern/ får vårdnaden om sonen och denna ståndpunkt strider icke mot barnets bästa." TR förordnade att fadern skulle ha vårdnaden om K. Målet fördes vidare till SH endast i fråga om umgängesrätten.

(Lunds TR T 19/78 + Ä 364/77) TR tillerkände i dom 1974 modern vårdnaden om T, då 2 1/2 år. I stämningsansökan 1978 yrkade fadern att vårdnaden om T skulle överföras till honom. TR fann då inte tillräckliga skäl att interimistiskt överföra vårdnaden. 1979 yrkade fadern på nytt om interimistiskt förordnande. Modern gick med på en överföring tills vårdnadsutredningen blev klar. TR förordnade då att fadern interimistiskt skulle vara vårdnadshavare för T. SDN i M uttalade i yttrande att fadern bedömdes som olämplig och avstyrkte att vårdnaden överfördes till honom. TR upphävde då sitt interimistiska beslut. HovR ändrade dock TR:s beslut och förordnade att det interimistiska beslutet skulle bestå. TR inhämtade nytt yttrande från HCN i M. 2:a SDN i M uttalade i yttrande att fadern borde tillerkännas vårdnaden. TR fann att ingen av föräldrarna var olämplig som vårdnadshavare. TR uttalade bl a: "Enligt tingsrättens mening är vårdnadsfrågan mycket svårbedömd och det synes inte möjligt att komma fram till en i alla avseende tillfredsställande lösning. De skäl, som talar för att vårdnaden om /T/ bör överföras till /fadern/, finner tingsrätten likväl överväga. Tingsrätten har således kommit till slutsatsen att det är skäligt med hänsyn till /T:s/ bästa att vårdnaden om henne överförs från /modern/ till /fadern/. Tingsrätten utesluter vid denna bedömning inte att vårdnadsfrågan kan behöva omprövas, om det visar sig, att /fadern/ framdeles inte positivt medverkar till att /modern/ får umgänge med /T/ i den omfattning som kommer att föreskrivas i domslutet."

(Gotlands TR T 88/79) I anslutning till äktenskapsskillnad förordnade TR interimistiskt att fadern skulle ha vårdnaden om M, 16 1/2 år och modern vårdnaden om C, 11 år, enligt parternas överenskommelse. TR inhämtade senare yttrande rörande vårdnaden om C från SDN i G kommun. I yttrande till TR förordnade SDN fadern som vårdnadshavare för C. Därefter träffade parterna överenskommelser i vårdnads- och umgängesdelen och anhöll att TR skulle fastställa överenskommelsen. TR uttalade: "Tingsrätten finner det ej uppenbart stridande mot barnens bästa att förordnande meddelas om vårdnad och umgänge på sätt parterna kommit överens om." TR förordnade fadern som vårdnadshavare för såväl M som C. Domen vann laga kraft.

(Haparanda TR T 66/79) I samband med äktenskapsskillnad förordnade TR att makarna skulle ha gemensam vårdnad om barnen P, 13 år och J, 6 år. Fadern ansökte två år senare att ensam få vårdnaden om barnen. Modern medgav att fadern fick vårdnaden om sonen P, men ville själv ha vårdnaden om dottern J. TR förordnade interimistiskt att fadern skulle ha vårdnaden om bägge barnen. HvR fastställde beslutet. I samband med ett ungägestillfälle behöll modern dottern hos sig. Hon bodde i en annan kommun än fadern. Inför det slutliga avgörandet förordade nämnderna i bägge kommunerna modern som vårdnadshavare för J. TR fann såväl fadern som modern lämpliga som vårdnadshavare. TR konstaterade att det

rådde svåra motsättningar mellan föräldrarna, men ansåg attfrågan om umgängesrättens framtida funktion inte skulle ges avgörande betydelse för vårdnadsfrågan. Bägge föräldrarna hade ungefär lika möjligheter att ta hand om J, som själv uttalat att hon ville bo hos modern. TR fann det även betydelsefullt för J att hon kunde stanna i den miljö hon nu hunnit vänja sig vid. "Tingsrätten anser med hänsyn till de nu senast redovisade omständigheterna att övervägande skäl talar för att det är med /J:s/ bästa mest förenligt att /modern/ får vårdnaden om henne. "Domen vann laga kraft.

(SH T 349/80) I samband med äenskapsskillnad hade TR förordnat att modern skulle ha vårdnaden om parternas son. Fadern har sedermera yrkat att TR skulle överflytta vårdnaden till honom. TR förordnade interimistiskt att vårdnaden skulle överföras till fadern. Sonen D var då 7 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om sonen. Yttrande inhämtades från SDN i U kommun och SDN i S kommun. Bägge nämnderna förordade att vårdnaden skulle överflyttas till fadern. Flera vittnen hördes i målet, varvid dessa främst uppehöll sig vid beskrivning av parternas personliga lämplighet som vårdnadshavare. Särskilt påpekades att modern vid flera tillfällen lidit av psykisk ohälsa. TR uttalade: "Av utredningen i målet framgår, att parternas son, /D/, alltsedan sommaren 1979 vistats hos /fadern/ och att sonen hos honom erhållit god omvårdnad och fostran. Av utredningen framgår vidare, att /D/ funnit sig tillrätta i sin nya miljö. Främst p g a vad som framkommit i de utförda utredningarna, finner tingsrätten tillförlitligen utrett att den miljö som erbjuds /D/ hos modern inte är tillfredställande, eftersom /modern/ f n inte är lämplig som vårdnadshavare för /D/. P g a det anförda och av vad som anförts i angivna yttranden, finner Tingsrätten det vara till barnet /D:s/ bästa att vårdnaden om honom anförtros åt /fadern/. Käromålet skall därför i denna del vinna bifall." TR förordnade fadern som vårdnadshavare för /D/. Modern förde ärendet vidare till SH, endast avseende omfattningen av umgängesrätten. Även beträffande denna enades parterna under förhandlingens gång. SH uttalade: "Vad parterna överenskommit i umgängesfrågan, synes förenligt med barnets bästa." SH fastställde parternas överenskommelse. Domen vann laga kraft.

(SH T 494/80) I samband med äenskapsskillnad yrkade modern att få vårdnaden om barnen T, 8 år och M, 5 1/2 år. Fadern medgav vårdnadsyrkandet. TR uttalade bl a: "Parternas osämjande i vårdnadsfrågan är ej stridande mot barnets bästa; fastmera framgår av utredningen - bl a yttrande av vederbörande social- och distriktsnämnd jämte därtill fogade vårdnadsutredning - att det är förenligt med barnens bästa att vårdnaden anförtros /modern/." Domen överklagades endast i umgängesrättsdelen, varför TR:s dom i vårdnadsfrågan vunnit laga kraft.

3. verkställighetsmål

Begreppet barnets bästa förekommer i FB 21:4 och 5. När reglerna om exekutiva förfaranden för att verkställa domar och beslut om vårdnad m m överfördes från utsökningslagen till föräldrabalken genom prop 138/1967, skedde det utan att begreppet närmare kommenterades i förarbetena. Lagberedningen uttalade i sitt förslag^{1/} som enda exempel på vad som skulle vara stridande mot barnets bästa, barnets vistelse i olämplig miljö. I förslagen till de särskilda lagrummen utvecklades kommentaren något till om "den som omhänderhar barnet är alkoholmissbrukare eller narkoman och därför uppenbart olämplig som fostrare".^{2/} I sådana fall skulle verkställighet kunna ske mot barnets vilja även om det uppnått den föreslagna åldern av 15 år eller vid tidigare ålder nått motsvarande mognad.

I prop till 21 kap FB instämde departementschefen helt i lagberedningens förslag i dessa avseenden. Begreppet barnets bästa kommenterades inte särskilt av depch, vare sig i den allmänna motiveringen i propositionen eller i specialmotiveringarna till de särskilda lagrummen.^{3/}

Första lagutskottet anförde i sitt utlåtande över förslaget: "En ledande tanke i en lagstiftning av förevarande slag måste enligt utskottets mening vara att största möjliga hänsyn tas till barnets bästa och att det skonas från skadliga åtgärder".^{4/} Utskottet gör däremot inte något försök att närmare diskutera eller förklara begreppets innebörd.

Som nämnts i inledningen till detta avsnitt är det sällan det förekommer hänvisningar till barnets bästa eller barnets intresse i verkställighetsmål. Av tabell 2 framgår att jag funnit endast 5 fall, tre fall hämtade från RegR, ett fall från KR i Jönköping /KRJ/ och ett fall från JO. Av de tre fallen i RegR är två sakbehandlade där. I ett fall har inte prövningstillstånd meddelats (RR 3560/80). I de två fall som sakbehandlats i högsta instans har konkreta omständigheter angivits som hänförande sig till uttrycket barnets bästa. I bägge fallen rör det sig också om principuttalanden från RegR att det är mest förenligt med barnets bästa att man först provar föreläggande med vite innan förordnande om polishämtning ges. I det andra fallet (RR 1178/79) fastlägger RegR att vårdnadshavaren som huvudregel har rätt till domstolarnas medverkan för verkställighet av vårdnaden och att endast "skada av bestående art utgör hinder för verkställighet". Förhållandet var nämligen det att man inte kunde utröna hur barnet hade det i sin nuvarande situation eftersom det undanhölls i Egypten.

I det fall prövningstillstånd ej meddelats, och avgörandet följaktligen stannat hos KR anförde KR bl a att det 12-åriga barnets vilja ej var utslagsgivande för bedömningen och att förhållandet till barnets mormoder kunde innebära en fara för hans framtida utveckling (RR 3560/80).

I det fall jag funnit i kammarrättens material där hänvisning till barnets bästa gjorts, gäller detta för länsrättens motivering. KR anförde inga speciella skäl, däremot var LR tämligen utförlig i sin motivering (dock utan att hänvisa till barnets bästa).

1/ SOU 1966:38 s 48.

2/ aa s 62.

3/ Prop 138/1967 s 46 - 48 och s 58f.

4/ L¹U 1967 nr 60 s 29.

I det fall jag funnit hos JO kan man finna samma tendens att inte rubba bestående förhållanden. Här var förhållandet sådant att barnen sedan 11 månader vårdats av den icke vårdnadshavande föräldern. Detta förhållande, kombinerat med att JO bedömde att vårdnadsfrågan avgjorts på bristfälligt material, gjorde att han bedömde att vårdnadsfrågan borde omprövas av allmän domstol, och att verkställighet på den grunden borde nekats (JO 1972 s 216).

Verkställighetsmål_avgjorda_av_regeringsrätten

(RR 5324/77/R 77 2:59) Modern, som var vårdnadshavare, anhöll i ansökan till LR om verkställighet av TR:s dom beträffande barnen A, S och I. De hade efter besök hos fadern icke återvänt till modern, och hon yrkade nu att om de inte återlämnades till henne de skulle hämtas genom polismyndighetens försorg. Därefter återkallades ansökan såvitt gällde A, emedan han återvänt till modern. LR förelade fadern att inom tre dagar överlämna S och I till modern vid äventyr att de annars skulle hämtas genom polismyndighetens försorg. Fadern överklagade LR:s beslut till KRSU, som ej gjorde annan ändring än att barnen skulle överlämnad hos SCN i S kommun. Fadern besvarade sig till RR, som bl a uttalade: "Beträffande sättet för verkställigheten har i målet förordnats om hämtning genom polismyndighets försorg utan att beslutet föregåtts av vitesföreläggande. Vid verkställighet av vårdnadsdom bör emellertid med hänsyn till barnets bästa såsom tvångsmedel i första hand användas vitesföreläggande, såvida detta inte med hänsyn till omständigheterna framstår som meningslöst eller eljest olämpligt. Utredningen kan inte anses ge vid handen att sådana omständigheter skulle föreligga i /I:s/ fall." RR ändrade KRSU:s beslut så att ansökningen om verkställighet beträffande S lämnades utan bifall och beträffande I förelades fadern att vid vite av 5 000 kronor överlämna I till modern.

RR 1178/79) TR beslöt överföra vårdnaden om S till modern. Fadern hade dessförinnan tagit S till Egypten där hon nu vistades hos farmodern. Modern ansökte hos LR om föreläggande för fadern att överlämna S till henne. Fadern vägrade efterkomma några sådana beslut. S skulle återföras till Sverige när hon skulle börja skolan, men ej till modern. LR förelade fadern att vid vite 3 000 kronor överlämna S till modern vid bestämd tidpunkt. Fadern besvarade sig till KRS, som fann att man inte visste hur barnet hade det i Egypten. Vårdnadsutredning hade inletts med anledning av att fadern begärt vårdnads överflyttande till sig. KR uttalade bl a: "På grund av det anförda finner kammarrätten med hänsyn till barnets bästa att det inte bör komma i fråga att för närvarande förordna om verkställighet av tingsrättens den 19 januari 1978 meddelade interimistiska vårdnadsbeslut." KR ändrade LR:s beslut och lämnade moderns yrkande utan bifall. Modern besvarade sig till RR, som bl a anförde att "endast skada av bestående art utgör hinder för verkställighet". Någon upplysning om hur barnet hade det i egypten gick fortfarande inte att få. RR ändrade KR:s dom att biföll moderns yrkande om verkställighet.

(RR 3560/80) TR hade i dom förordnat fadern att utöva vårdnaden om C, 12 år. I ansökan till LR om verkställighet av vårdnadsdomen åberopar fadern att C:s mormor vägrar lämna honom ifrån sig och att han utsattes för psykisk press. I läkarutlåtande från barn- och ungdomspsykiatriska kliniken i G uttalas att C bör överflyttas till fadern emedan han befinner sig i en svår konflikt och att beroendet till mormodern kan hindra hans utveckling. C själv har uttalat att han vill stanna hos mormor. LR uttalade bl a: "Länsrätten finner vid en samlad bedömning att övervägande skäl talar för att det inte kan anses vara förenligt med /C:s/ bästa att verkställighet av vårdnadsbeslutet mot hans vilja kommer till stånd. På grund av vad sålunda anförts skall verkställighet av vårdnadsbeslutet inte ske. Ordföranden förklarade sig skiljaktig och ansåg främst mot bakgrund av uttalandena i läkarutlåtandet av C skulle överflyttas till fadern. Fadern

besvärade sig till KRS, som fann att C:s vilja inte kunde tillmätas avgörande betydelse och att hans förhållande till mormodern kunde innebära en fara för hans utveckling. "Det måste därför med hänsyn till /C:s/ framtida utveckling anses vara förenligt med hans bästa att han flyttas över till sin far även om det sker mot hans vilja." KR ändrade LR:s dom och förelade mormodern att överlämna C till fadern. Ej pt.

Verkställighetsmål avgjorda av kammarrätterna

(KRJ 2187/79) TR hade i dom tillerkänt modern vårdnaden om parternas sex barn. I domen fastställdes även tider för faderns rätt till umgänge med barnen. Fadern yrkar nu i ansökan till LR om förordnade om verkställighet sedan han gjort flera försök till umgänge med barnen dock utan att lyckas. Fadern menade att barnen påverkats av modern och den religiösa sekt hon och barnen tillhör så att de inte vill umgås med honom. LR fann att verkställighet inte kunde ske mot de fyra äldsta barnens vilja. Dessa var i åldern 14 - 16 1/2 år. "Vad härefter angår /R/ och /O/ gör länsrätten följande bedömning. Förhållandena har ändrats väsentligt sedan tingsrättens beslut i umgängesfrågan meddelades. Sålunda har barnen känslomässigt fjärmats från fadern. Denne har blivit sjuklig och har bl a nervösa besvär. Vidare är faderns förutsättningar i materiellt hänseende att ha barnen hos sig sämre åtminstone när det gäller längre vistelser. Länsrätten finner därför att det med hänsyn till barnens bästa är påkallat att frågan om ändring av umgängesrätten prövas av allmän domstol. Yrkande härom kommer, enligt vad /modern/ uppgett, att framställas. På grund härav bör verkställighet ej heller äga rum beträffande /R/ och /O/, varför framställningen härutinnan lämnas utan bifall". Fadern besvärade sig till KRJ, som lämnade besvären utan bifall. Domen vann laga kraft.

Verkställighetsmål granskade av JO

(JO 1972 s 216) I ett ärende rörande tillämpningen av bestämmelserna i 21 kap 6 och 7 §§ FB om överflyttning av barn anförde JO i sin bedömning bl a att det "kunde på goda grunder ifrågasättas om det var förenligt med barnens bästa att vårdnadsfrågan rent faktiskt avgjordes genom beslut i administrativ väg". "Vidare var att beakta att mer än 11 månader förflutit från det barnen skildes från sin moder och att det därför kunde vara menligt att rubba dem ur de vårdnadsförhållanden som bestått så pass länge. Modern hade hos en amerikansk domstol ansökt om och fått vårdnaden om barnen, men domstolen hade enligt JO fattat beslut i vårdnadsfrågan på en ofullständig och ensidig utredning, eftersom fadern inte inställt sig till förhandlingarna. "Med hänsyn härtill anser jag (JO) för min del att förhållandena - oavsett om /L/ kan anses ha haft beaktansvärda skäl för det egenmäktiga bortförandet av barnen - var sådana att det med tanke på barnens bästa var påkallat att frågan om ändring av vårdnaden prövades av rätten och att länsstyrelserna därför bort lämna ansökningarna om barnens överflyttning till modern utan bifall."

4. sammanfattande diskussion

Genomgången av materialet för de tre olika typerna av mål visar att det inte tycks finnas något enhetligt innehåll i begreppet barnets bästa. De redovisade motiveringarna i domskälen ger ibland intryck av att domstolen använt begreppet som ett alibi för att domslutet skall vara förankrat i lagreglerna, men att det innehållsmässigt kan stå för i stort sett vilka förhållanden som helst. Att ett grundläggande rättsfaktum behandlas på detta sätt är givetvis helt otillfredsställande, även om det kan te sig förståeligt. De lagförarbeten, där man skulle förvänta sig att finna ledning, är gamla och desutom själva tämligen intetsägende vad gäller begreppets innebörd.

I inledningen till detta avsnitt antydde jag att begreppet måhända kunde ha olika innebörd, beroende på i vilket sammanhang det förekommer bland andra rekvisit i lagen, samt beroende på vilka bevisfakta som knytes till det som rättsfaktum. För att försöka bena upp begreppet något, har jag konstruerat nedanstående diskussionsmodell med en positiv och en negativ del:

+ Barnets bästa föreligger när			
a/barnet mår något så när bra	b/barnet mår tämligen bra	c/barnet mår bra	d/barnet mår mycket bra
- Barnets bästa föreligger inte när			
a/barnet mår inte särskilt bra	b/barnet mår ganska dåligt	c/barnet mår dåligt	d/barnet mår mycket dåligt

Det är i detta sammanhang viktigt att observera att jag inte försökt ange några absoluta mått i modellen, utan att det rör sig om relativa förhållanden. Redan i försöken att definiera ett begrepp som barnets bästa, riskerar man att fastna i problem genom att man försöker fånga ett dynamiskt förhållande med statiska begrepp.

Om man delar upp begreppet barnets bästa efter här angivna fyra delar inställer sig genast flera frågor. Är detta ett lämpligt tillvägagångssätt för att komma tillrätta med ett begrepp, som förefaller vara dåligt definierat? Vilka beviskrav bör knytas till de olika delarna? Kan beviskraven tänkas variera beroende på i vilket sammanhang delbegreppen förekommer?

Genomgången av materialet har visat att det behövs en närmare definition av begreppet barnets bästa. Enligt min mening kan det vara lämpligt att börja med att försöka dela upp begreppet i ovan redovisade delar. Beviskraven för delarna följer enligt min åsikt beviskraven för begreppet som helhet.^{1/} I exempelvis FB 6:4 o 5 (i deras lydelse fr o m 1.7.1983) anges att domstolen skall förordna om vårdnaden efter vad som är bäst för barnet (barnets bästa). Även FB 6:7 - 10 (i deras lydelse fr o m 1.7.1983) innehåller anvisningar om beviskraven, men lämnar oss ingen vägledning om innebörden av begreppet barnets bästa. Det genomgångna materialet ger inte heller någon klar ledning i denna fråga.

Jag skall ändå utifrån lagreglerna i FB 6 kap och det material som redovisats i denna studie försöka göra en bedömning av hur modellen skulle kunna göra begreppet mera lätthanterligt och vilka resultat det skulle leda till i sådana fall som förekommer i praxis.

1/ Se avsnitt Ca 2 s 154 f.

beträffande omhändertagandemål är det viktigt att hålla i minnet att begreppet barnets bästa inte förekommer i själva lagtexten. Det kan ändå sägas implicit utgöra en ledande princip för tillämpningen av BVL/LVU.^{1/} Jag skulle för min del därvid stanna vid att föreslå att man bör rikta in tillämpningen mot delbegreppet c/- i modellens negativa del. Detta skulle innebära att det är acceptabelt att barn löper risk att komma att må ganska dåligt utan att samhället ingriper med omhändertagande för samhällsvård tvångsmässigt. Det är däremot inte acceptabelt att ett barns förhållande är sådant att det riskerar att komma att må dåligt (barnet behandlas så att dess hälsa eller utveckling äventyras), och att föräldrarna eller annan fostrare inte vill eller kan medverka till att förhållandena förbättras. LVU blir ju tillämplig först när erforderlig vård ej kan ges den unge med samtycke av den eller dem som har vårdnaden om honom. Observera att beviskraven varierar, beroende på om det gäller tillämpning av BVL 25 § a/ - 29 § (LVU 1 § p 1) eller 30 § (LVU 6 §).^{2/}

Beträffande vårdnadsmål, vill jag för min del rekommendera att tillämpningen av FB 6:5 o 6 (i deras lydelse fr o m 1.7.1983) knyts till delbegreppet c/+ i modellens positiva del. Det skulle innebära att domstolen skall finna att barnet kommer att må bra hos den tilltänkte vårdnadshavaren (förälder A). Detta är ett rimligt krav, som enligt min mening överensstämmer med lagstiftarens syfte, så långt detta kunnat utrönas. Det kan inte anses tillfredsställande att barn i normalfallet skall stå under en förälders vårdnad om denna endast förmår tillse att barnet mår tämligen bra. Det kan inte heller vara rimligt att kräva att endast de föräldrar, som kan garantera att barnet kommer att må mycket bra skall kunna tillerkännas vårdnaden. Av materialet framgår dock att domstolen lika ofta knyter sin motivering till den förälder som inte tillerkännts vårdnaden (förälder B). Då aktualiseras modellens negativa sida. I ett sådant fall skulle jag vilja rekommendera att barnets bästa definieras enligt delbegrepp b/- i modellens negativa del. Detta skulle innebära att om domstolen finner att barnet skulle komma att må ganska dåligt hos förälder B, vårdnaden skall tillerkännas förälder A.

Här uppstår nu ett problem. Det är nämligen inte alls säkert att förälder A uppfyller kravet på att barnet skall komma att må bra om denne utses till vårdnadshavare (delbegrepp c/+). Låt oss antaga att domstolen finner att barnet skulle komma att må ganska dåligt hos förälder B. Skall då förälder A tillerkännas vårdnaden, om barnet där inte kommer att må särskilt bra (delbegrepp a/-) eller endast tämligen bra (delbegrepp b/+)? Här har vi råkat i ett klart dilemma. Ingen av föräldrarna uppfyller det primärt ställda delkravet att barnet skall må bra. Å andra sidan skall föräldrarna prioriteras som vårdnadshavare, vilket framgår av FB 6:3 jämfört med 6:7 - 10 (i dessa lagrumms lydelse fr o m 1.7.1983). Särskilt förordnad förmyndare skall utses till vårdnadshavare först om det inte är förenligt med barnets bästa att någon förälder utses.^{3/} Med anknytning till modellen skulle man kunna definiera detta som det läge som uppstår när förhållandena hos bägge föräldrarna bedöms hamna i modellens negativa del. Detta leder i sin tur fram till att bedömningen i vårdnadsfrågan sker i flera etapper:

1/ Prop 10/1960 s 52f, 59f, 80 och 421. Prop 1979/80:1 s 499f, 503 och 581 samt SoU 1979/80:44 s 30 och 115.

2/ Se avsnitt Ca s 137 ff.

3/ Se även avsnitt Cb 2 s 165 f angående föräldrar-är-bäst- och föräldrar-vet-bäst-presumtionen.

Ettapp 1. Den ene eller båda föräldrarna uppfyller kraven enligt modellens delbegrepp c/+ i den positiva delen.

a) om endast förälder A uppfyller detta krav skall denne utses till vårdnadshavare,

b) om förälder B uppfyller kravet enligt delbegrepp c/+ och förälder A uppfyller kravet enligt delbegrepp d/+, skall förälder A utses till vårdnadshavare,

c) om bägge föräldrarna uppfyller kravet enligt delbegrepp c/+ eller d/+, och gemensam vårdnad är utesluten, måste domstolen differentiera mellan föräldrarna på någon annan grund.

Ettapp 2. Förhållandena hos förälder A är sådana att barnet med denne som vårdnadshavare skulle må åtminstone något så när bra (delbegrepp a/+) eller tämligen bra (delbegrepp b/+); medan förhållandena hos förälder B är sådana att barnet med denne som vårdnadshavare skulle må på sätt som beskrivs i modellens negativa del. Förälder A skall i detta fall utses till vårdnadshavare.

Ettapp 3. Hos ingen av föräldrarna är förhållandena sådana att barnet med någon av dem som vårdnadshavare skulle må på sätt som beskrivs i modellens positiva del. Ingen av föräldrarna förmår alltså ordna för barnet så att det må åtminstone något så när bra, utan det bästa de kan åstadkomma är att barnet inte kommer att må särskilt bra. I detta fall skall domstolen anförtro vårdnaden åt en eller två särskilt förordnade förmyndare.

Ovanstående schematiska beskrivning visar hur avgörandet i vårdnadsfrågan kan tänkas stegvis leda fram till ett avgörande grundat på vad som är bäst för barnet (barnets bästa). Beskrivningen följer lagens konstruktion och har stöd i det redovisade materialet; men visar samtidigt att barnets intresse successivt får vika för föräldrarnas intresse. Det rimliga utgångs-krav jag ställde upp - att vårdnadshavaren skulle kunna ordna för barnet så att detta må bra (se FB 6:1 i dess lydelse fr o m 1.7.1983) - har i ettapp 2. och 3. reducerats till ett accepterande av att barnet endast må något så när bra. Enligt min mening beror inte detta resultat på att den föreslagna modellen är dålig. Tvärtom, den gör det möjligt att tydligt visa hur en inkongruent konstruktion av materiella och processuella regler, genom växel-spelet mellan dem i tillämpningen leder till icke önskvärda resultat.

I FB 21 kap förekommer begreppet barnets bästa i 4 och 5 §§.^{1/} Även i övriga verkställighetsmål är det emellertid implicit en vägledande princip för rättstillämpningen^{2/}, eftersom utgångspunkten för dessa mål är hur vårdnaden eller umgänget är ordnad. Genomgången av rättspraxis visar dock att begreppet sällan användes i domskälen. Av speciellt intresse i detta fall är de där verkställighet eventuellt skulle vägras med hänvisning till att fråga om vårdnad eller umgängesrätt borde omprövas av allmän domstol. Det ligger i ett sådant fall nära till hands att något snegla på reglerna för vårdnad och umgängesrätt. Man kan tänka sig flera typsituationer där det kan vara rimligt att ifrågasätta om inte fråga om vårdnad eller umgängesrätt bör omprövas:

1/ Se avsnitt Ca 3. s 160 f.

2/ L¹U 1967 nr 60 s 29.

1. Om man accepterar att minimikravet för en vårdnadshavare eller umgängesberättigad är att han/hon skall kunna ordna det för barnet så att det mår bra (delbegrepp c/+), blir konsekvensen i här diskuterade fall att LR inte bör medverka med verkställighet om förhållandena förändrats så att vårdnadshavaren eller den umgängesberättigade inte längre bedöms kunna ordna det så för barnet.

2. Om man accepterar en lägre nivå för barnets välbefinnande än att det skall må bra, kan man tänka sig att LR bör vägra förordnande om verkställighet först i den situation att förhållandena ändrats så att vårdnadshavaren endast bedöms kunna ordna för barnet så att det uppnår den grad av välbefinnande som motsvarar delbegrepp a/- i modellens negativa del (att barnet mår inte särskilt bra).

3. Praxis tyder på att förvaltningsdomstolarna är beredda att gå ännu längre. Enligt min bedömning är dessa inte benägna att överväga vägran av begärd verkställighet förrän situationen är sådan att barnet bedöms må dåligt av de förhållanden vårdnadshavaren eller den umgängesberättigade kan erbjuda barnet (delbegrepp c/-). Det bör dock observeras att det i stort sett saknas rättsfallsmaterial som närmare belyser denna fråga.

B Bevismedel

I RB 35:1 slås principen om den fria bevisprövningen fast. Denna princip gäller även inom förvaltningsprocessen.^{1/} Inom det system av fri bevisprövning som tillämpas vid de svenska domstolarna finns det inga begränsningar vad gäller tillåtna bevismedel.^{2/,3/} I de typer av mål som här behandlas, är det framför allt tre bevismedel som är av särskild betydelse:

1. uttalanden i muntlig och skriftlig form av part,^{4/}
2. vittnesutsaga,
3. muntliga och skriftliga utlåtanden av sakkunniga.

Det kan vara av särskilt intresse att studera behandlingen av sakkunnigutlåtanden rörande sakfrågan. Oftast gäller det utlåtanden från psykiatrer eller psykologer. Även utlåtanden från socialnämnd kommer att behandlas som sakkunnigutlåtande i detta avsnitt.^{5/} Att jag lägger särskild vikt vid sakkunnigutlåtande och uttalande från socialnämnd beror på att det i dessa mål mera är fråga om att ställa en prognos för framtiden, än att försöka klarlägga ett händelseförlopp som inträffat tidigare. De omständigheter (bevisfakta) som därvid skall läggas till grund för denna prognostiska bedömning, är ofta av sådan karaktär att det krävs psykiatrisk, psykologisk eller social sakkunskap för att rätt kunna bedöma dem. Domstolarna blir därför i osedvanligt hög grad beroende av sakkunniga. Stening framgår i sin avhandling^{6/} att det vid bevisvärderingen inte finns anledning göra skillnad mellan olika bevismedel eller mellan bevismedel och indicier. Han utgår från Ekelöfs resonemang, i Rättegång IV s 10 f, att all bevisvärdering innefattar den intellektuella verksamhet som innebär att man från ett existerande faktum (bevisfaktum) drar slutsatser om existensen av ett annat faktum (bevistemat). Det viktiga för Stening blir därför relationen mellan dessa fakta snarare än skillnaderna mellan karaktären på olika bevismedel. Detta innebär inte att Stening bortser från att man kan behöva skilja mellan olika typer av bevismedel när det gäller att bestämma ett bevisfaktums bevisvärde.^{7/}

1/ Wennergren B, Förvaltningsprocessen, Stockholm 1977 s 267, samt Westerberg O, Allmän förvaltningsrätt, Stockholm 1975 s 41.

2/ Ekelöf P-O, Rättegång IV s 16 f.

3/ Anders Stening hävdar i sin avhandling - Bevisvärde, s 15 - 31 - att det i svensk rätt egentligen aldrig funnits någon klar bundenhet till legal bevis teori, utan att fri bevisprövning i mindre eller större utsträckning alltid tillämpats såvitt man av tillgängliga källor kunnat utläsa.

4/ Stening säger (avhandl s 126) att partsutsaga inte i RB systematiserats som ett bevis. Jag delar inte helt denna uppfattning. Enligt min mening kan rätten betrakta varje utsaga från part som bevis. Att partsutaga i vissa fall systematiserats som bevis stöds främst av RB 35:3 samt 37 kap. Eftersom parten har en särställning i processen jämfört med andra medverkande är det riktigare att säga att partsutsaga även systematiserats som bevis, medan exempelvis vittnesutsaga eller utsaga av sakkunnig enbart systematiserats bevis.

5/ socialnämnd är i omhändertagandemål jämställd med part. Jfr föregående not.

6/ Stening A, Bevisvärde, s 32 f.

7/ Se Stening A, Bevisvärde s 152 f och 155 angående s k identitetsbevis.

Ba Motstridande eller icke sammanfallande sakkunnigutlåtande

Personer med särskild sakkunskap inom något område kan medverka i en rättegång i flera olika egenskaper. De två som är av särskilt intresse i detta sammanhang är när sådana personer medverkar som sakkunniga respektive som vittnen.

I en artikel i FRT 1980:5-6 s 231, diskuterar kammarrättslagmannen C O Sandström hur förhör med av enskild part åberopad sakkunnig bör hållas. Han menar att Wennergren i sin bok med kommentarer till FPL och Wentz i en anmälan av boken i SvJT 1974 s 207, är oense om hur förhör med privat sakkunnig skall hållas. Oenigheten tycks gälla om förhöret skall avse sakkunnig eller vittne. Wentz hänvisar till Prop 1971:30 del 2 s 568 och menar att det är rätten som genom förordnande om förhöret avgör frågan. Sandström finner det svårt att förstå varför en part som begärt det, inte skall kunna få en sakkunnig hörd av rätten i dennes egenskap av just sakkunnig. Sandström redovisar i artikeln de, enligt min mening två viktigaste skillnaderna mellan vittne och sakkunnig. Den första och måhända mindre skillnaden gäller ersättningsreglerna.^{1/} Den andra och principiellt viktigare rör de olika funktioner som vittnet respektive den sakkunnige har. Medan vittnet endast har rätt att uttala sig om de iakttagelser han eller hon gjort kring bevisfakta i målet, skall den sakkunnige på grundval av sina kunskaper och erfarenheter inom ett visst område göra betydligt längre gående bedömningar av principiell karaktär, och ansvara för riktigheten av sina bedömningar inom det område han eller hon är sakkunnig.^{2/}

Av tabell 3 i rättsfallssammanställningen framgår att denna innehåller 26 refererade fall där domskälen innehåller någon diskussion om avvägningen mellan olika sakkunnigutlåtanden när dessa inte sammanfaller eller är direkt motstridande. Fem referat hänförs till omhändertagandemål och 20 till vårdnadsmål. Endast i ett fall har jag i domskälen funnit någon diskussion i denna fråga från verkställighetsmål.

1. omhändertagandemål.

De 5 referat som hänför sig till omhändertagandemål är i 4 fall hämtade från RegR och i ett fall från KR. Inget av de 4 fallen i RegR har sakbehandlats där (prövningstillstånd har alltså inte meddelats i något av fallen). Det innebär att samtliga 5 fall har slutligen materiellt avgjorts i KR.

Det tycks som KR:s bedömning av motstridande sakkunnigutlåtanden innebär att sådana neutraliserar varandra, och att KR dömer på andra grunder.

I 2 fall har KR över huvud taget inte kommenterat de motstridiga sakkunnigutlåtandena. I ett fall (RR 1617/80) ledde utgången till att barnet omhändertogs, medan i ett annat fall (RR 1670/80) det ledde till att barnet inte omhändertogs. I ett fall (RR 2446/80) gällde frågan om ett omhändertagandebeslut skulle få verkställas innan målet slutligen avgjorts. KR kommenterade inte i domskälen de motstridande sakkunnigutlåtandena utan hänvisade till den i målet föreliggande utredningen. Utgången i målet blev att beslutet genast skulle få verkställas. I de två återstående fallen (RR 4242/79 och KRSU 1673/79) hänvisade KR till inträffade förbättrade förhållanden, vilket i

1/ I de typer av mål som behandlas här är oftast de sakkunniga offentliganställda och fullgör sina uppdrag i tjänsten.

2/ Se även Ekelöf P-O, Rättegång IV s 162 - 172 och Westerberg U, Allmän förvaltningsrätt s 136.

bägge fallen ledde till att barnet inte omhändertogs. KR förordnade i stället om övervakning och uppdrog åt nämnden att vidtaga erforderliga förebyggande åtgärder.

Det förefaller som om, när det i omhändertagandemål föreligger sakkunnigutlåtanden som är motstridande, dessa tycks neutralisera varandra. I de här refererade målen har det rört sig om uttalanden från läkare i tre fall och psykologer i ett fall. I det senare fallet var dock sakkunnigutlåtandena inte direkt motstridande. Psykologerna hade inte kunnat uttala sig om moderns förmåga att vårda barnet i föreliggande situation. Den andre sakkunnige, socialkonsulenten, hade däremot i sitt yttrande uttalat att det var styrkt att modern hade bristande förmåga att fostra barnet. Detta yttrande understöddes av ett uttalande från länsläkaren som gick i samma riktning.

Genomgående är att KR förefaller vara ytterst försiktiga i sina uttalanden i domskälen angående vägningen av olika sakkunnigutlåtanden mot varandra. De tycks söka lösa den uppkomna situationen genom att gå runt frågan, vilket ger intryck av att motstridande sakkunnigutlåtanden neutraliserar varandra. Ingen av KR har tydligt åberopat det ena utlåtandet såsom vägande över det andra.

Omhändertagandemål_avgjorda_av_regeringsrätten

(RR 4242/79) SDN i G omhändertog M, 3 månader för samhällsvård. Modern hade vid M:s födelse, som skedde sju veckor för tidigt, visat påfallande ointresse för barnet och kliniskläkaren bedömde att det fanns risk för att modern skulle försumma vården av barnet framför allt på grund av bristande känslomässig kontakt. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR konstaterade att uttalanden av olika läkare i viss mån varit divergerande och uttalade bl a: "För en utvidgad psykiatrisk utredning behöver expertis utanför /G/ anlitas. Någon anledning att nu göra en sådan kostnadskrävande utredning kan inte anses erforderligt." LR fastställde det underställda beslutet. Modern besvarede sig till KRS, som bl a uttalade: "Enligt överläkaren /R:s/ vittnesmål finns ej något hinder från vuxenpsykiatriskt håll för att personer med samma psykiska tillstånd som /modern/ handhar vårdnaden om sina barn. -- Överläkaren /L/, som är barnpsykiater, vidhåller sin uppfattning att det är förenat med stor risk att placera spädbarn hos personer med sådan karaktärsstörning som hos /modern/. "KR fann att förhållandena hos föräldrarna förbättrats sedan SDN:s beslut och att de nu var villiga att medverka till förebyggande åtgärder. KR ändrade därför LR:s beslut så att SDN:s beslut inte fastställdes. KR förordnade i stället om övervakning och uppdrog åt SDN att vidtaga övriga erforderliga förebyggande åtgärder. Två dissidenter ville fastställa omhändertagandebeslutet. Ej pt.

(RR 1617/80) SDN i L kommun omhändertog T, 3 1/2 år för fortsatt samhällsvård jml 42 § 3:e st, 25 § a) och 29 § barnavårdslagen. Modern som var ensam vårdnadshavare lämnade inte samtycke till beslutets verkställande, varför det underställdes LR:s prövning. LR anförde bl a: Överläkaren /L J/ har anført att /modern/ under 1979 genomgått en gynnsam utveckling med avsevärd stabilisering vad gäller hennes psykiska tillstånd och ingenting tyder på att hon av psykiatriska skäl kan betraktas som olämplig som vårdnadshavare". -- "Enligt vad leg läkaren /A K/ och kuratorn /I L/ uttalat i ett den 3 december 1979 till socialförvaltningen i /L/ avgivet yttrande skulle en förflyttning från fosterhemmet vara till skada för barnets fortsatta utveckling". Utan att närmare kommentera dessa i domskälen redovisade sakkunnigutlåtanden fastställde LR det underställda beslutet. KRG biföll ej besvaren. Ej pt.

(RR 1670/80) SCN i UV omhändertog C, 1 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR anförde bl a: "Läkarna /B/ och /L/ har i sina vittnesmål uttryckt divergerande uppfattningar beträffande /moderns/ egen sjukdomsbild. Oavsett om hennes magproblem varit av väsentligen somatisk eller psykisk natur, torde kunna konstateras att dessa problem i betydande grad påverkat hennes livsföring och således även hennes beteende i rollen som fostrare för dottern. "LR fastställde SCN:s beslut. Modern besvarede sig till KRS, som med ändring av LR:s dom förklarade att SCN:s beslut inte kunde fastställas. Ej pt.

(RR 2446/80 - KRSU 1405/80) Hcn i K kommun omhändertog F, 1 1/2 år för utredning med stöd av 30 § Barnavårdslagen. Bakgrunden till omhändertagandet var en anmälan från Barnmedicinska kliniken vid G lasarett. I anmälan anfördes att "pojken efter ankomsten till föräldrahemmet varken ökar i vikt eller växer tillfredställande från att tidigare ha en helt normal tillväxt. -- Och

pojken vid undersökning ger ett räddhågat och depressivt intryck". Beslutet verkställdes omedelbart och F placerades i fosterhem. Föräldrarna lämnade ej samtycke till verkställigheten varför beslutet underställdes LR:s prövning. I utlåtande från psykiatriska kliniken vid G lasarett uttalades att såväl modern som sonen "båda objektivt varit i god balans och kontakten mellan dem har förefallit naturlig och god". ... "Sonen har vid besöken på psyk. mottagningen /G/lasarett, genomgående varit välskött och pigg och har tett sig som vilket barn som helst, jollrat och småpladdrat och lekt". Enligt utlåtandet har modern "fungerat väl i sin modersroll". LR uttalade: "Med hänsyn till de motstridiga läkarutlåtandena i nu förevarande utredning samt övervakaren /BH:s/ positiva omdömen om barnets utveckling kan det inte anses framgå av den hittillsvarande utredningen att sannolika skäl för ingripande med stöd av 25a§ Barnavårdslagen skulle föreligga f n. Det kan inte heller anses att barnets hälsa eller utveckling utsätts för sådana risker att omhändertagande skulle vara nödvändigt." LR fastställde ej SCN:s beslut SCN besvarade sig till KRSU, som uttalade: "Med hänsyn till den i målet föreliggande utredningen finner Kammarrätten att sannolika skäl föreligger för ett ingripande med stöd av 25 § Barnavårdslagen är påkallat. På grund härav och då utredningen ger stöd för att det pga risker för barnets hälsa och utveckling är nödvändigt att barnet omhändertas för utredning, skall Barnavårdsnämndens beslut få verkställas genast." KR upphävde LR:s beslut och förordnade att SCN:s omhändertagandebeslut skulle få verkställas innan målet slutligen avgjordes. Ej pt.

Omhändertagandemål avgjorda av kammarrätterna

(KRSU 1673/79) SCN i S omhändertog A, 1 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. På moderns initiativ undersöktes hon på sjukhuset i B av överläkare P, chefspsykolog S och leg psykolog W.P sammanfattade undersökningen: "/moderns/ förmåga att vårda att stimulera barnet förefaller inte vara primärt nedsatt som ett resultat av hennes personlighetsresurser respektive begränsningar i intellektuellt känslö- och viljemässigt hänseende, utan snarare som en följd av en ogynsam psykosocial miljö". Han har även, stödd på psykologernas testning m m, uttalat att /modern/ är lindrigt underbegåvad. Slutligen har /P/ sagt sig icke kunna uttala sig om /moderns/ förmåga att vårda barnet i den konkreta sociala situation i vilken hon nu lever. Socialkonsultanten L framhöll i yttrande till LR att "det även efter /P:s/ yttrande är styrkt att /modern/ har bristande förmåga att fostra sin dotter." Länsläkaren uttalade i yttrande "det även efter /P:s/ yttrande är styrkt att /modern/ har bristande förmåga att fostra sin dotter." Länsläkaren uttalade i yttrande "att det är tveksamt om /modern/ är kapabel att handha vården av sin dotter och då endast om hon får den massiva hjälp som dagens samhälle inte har möjlighet att ge." LR fastställde inte SCN:s beslut, och grundade sig därvid främst på utlåtandet från sjukhuset i B. En dissident ville fastställa omhändertagandebeslutet. LR förordnade i stället om övervakning samt övriga förebyggande åtgärder. SCN besvarade sig till KRSU, som uttalade att SCN:s beslut vid tiden för beslutet var lagligen grundat, men att det inträffat så stora förbättringar att LR:s beslut skulle stå fast. KR lämnade besvären utan bifall. Domen vann laga kraft.

2. vårdnadsmål.

Av tabell 3 framgår att det i 20 fall redovisats motstridande eller icke sammanfallande sakkunnigutlåtanden i vårdnadsmål. 12 av dessa är hämtade från HD, varav 2 sakbehandlats där. 8 fall är hämtade från HovR.

I de 2 fall som sakbehandlats av HD ändrades HovR:s dom. I det ena fallet (NJA 1971 A 30) tillerkändes modern vårdnaden om barnet. Barnavårdsnämnden hade förordat fadern som vårdnadshavare medan barnavårdskonsulenten förordat modern. HD gjorde inget uttalande om hur man bedömde dessa båda utlåtanden, utan redovisade endast "vid övervägande av vad sålunda förekommit" i domskälen som grund för ändring av HovR:s dom och förordnande av modern som vårdnadshavare. I det andra fallet (HD T 134/79) tillerkändes fadern vårdnaden om barnet. Förhållandena i detta fall var lite mera speciella. Två socialnämnder hade förordat fadern som vårdnadshavare och därvid instämt i vårdnadsutredarnas förslag. TR hade utan att närmare gå in på förslagen tillerkänt modern vårdnaden om barnet och HovR fastställde TR:s domslut. HD föranstaltade om barnpsykiatrisk utredning. Till skillnad från vårdnadsutredarna vid socialförvaltningarna fann biträdande överläkaren vid BUP att modern var olämplig som vårdnadshavare. HD uttalade att man inte gjorde någon avvägning mellan utlåtandena, men ändrade HovR:s dom och tillerkände fadern vårdnaden om barnet.

Övriga 18 fall har slutligen avgjorts av HovR. 10 av de 12 fall som i tabell 3 redovisats som hämtade från HD har ej erhållit prövningstillstånd. I 5 fall ändrade HovR TR:s dom (HD T 324/78, HD T 198/79, HD T 330/80, SH T 731/81 samt SH T 982/81). I övriga fall fastställde HovR TR:s domslut.

Genomgående för samtliga refererade fall är att HovR är mycket sparsamma med kommentarer i domskälen till de motstridiga eller icke sammanfallande sakkunnigutlåtandena. Det är inte ens säkert att utlåtandena finns refererade i HovR:s domskäl. Inte i något fall där HovR fastställt TK:s domslut finns sakkunnigutlåtandena vare sig refererade eller kommenterade. Inte heller i de fall där de sakkunniga hörts i målet har detta kommenterats av HovR.

De vanligast förekommande sakkunnigutlåtandena är från socialnämnder och barn- och ungdomspsykiatriska kliniker /BUP/ respektive psykiska barn- och ungdomsvården /PBU/. I några fall har också barnavårds-/socialvårdskonsulenter uttalat sig i målet.

I de fall parterna bött på olika orter har utlåtande inhämtats från socialnämnderna i respektive parts hemkommun. Med undantag för ett fall (HD T 134/79) har därvid socialnämnderna förordat den part som bött i kommunen som vårdnadshavare för barnet eller barnen.

När frågan rör vårdnaden om flera barn, förekommer det inte så sällan att någon sakkunnig föreslår att vårdnadsfrågan löses så att den ena föräldern får vårdnaden om något eller några barn och den andra föräldern om övriga, medan man i andra sakkunnigutlåtanden förordar att syskonskaran hålles samman.

Knappast i något fall har HovR som slutligt avgjort målet eller HD klart redovisat hur man ställt sig till de motstridiga sakkunnigutlåtandena. Det förefaller som om den metod man använder vid motstridiga eller icke sammanfallande sakkunnigutlåtanden är att förbigå detta förhållande med tystnad och i stället åberopa andra grunder eller annat material i målet. Man kan

inte spåra någon enhetlig trend utpekande att vissa utlåtanden skulle tillmätas större vikt än andra. Inte ens i de fall där de sakkunniga hörts muntligt i domstolen kan man av domskälen spåra någon trend att detta skulle ha ökat tyngden i sakkunnigutlåtandet.

En faktor att hålla i minnet i detta sammanhang är att sakkunnigutlåtandena inte alltid är särskilt precist formulerade och sällan mynnar ut i en direkt rekommendation i huvudfrågan, dvs vem av parterna som kan bedömas vara lämpligast som vårdnadshavare för barnet. Inte så sällan förekommer det i sakkunnigutlåtandet ett resonemang där skäl framförs ömsom för den ena, ömsom för den andra lösningen.

Vid motstridande eller icke sammanfallande sakkunnigutlåtanden är det dessutom vanligt att utlåtandena berör olika bevisfakta. Denna bristande endimensionalitet gör det naturligtvis svårare att väga det ena utlåtandet mot det andra. Så är det t ex vanligt att en sakkunnig endast uttalar sig om den ena partens lämplighet eller olämplighet som vårdnadshavare. Särskilt är detta fallet när parterna själva engagerat sakkunniga. Hur domstolarna bedömer dessa icke överensstämmande utlåtanden, låter sig inte utrönas genom ett studium av domskälen, eftersom dessa, som ovan nämnts ytterst sällan innehåller någon diskussion rörande innehållet i de olika sakkunnigutlåtandena.

Vårdnadsmål avgjorda av högsta domstolen

(NJA 1971 A 30) HR förordnade att modern skulle ha vårdnaden om döttrarna L, 19 år, M, 15 1/2 år, S, 10 år, samt sonen J, 4 1/2 år. HR förordnade samtidigt att fadern skulle ha vårdnaden om D, 13 år. Modern väddade till HSB och yrkade att få vårdnaden för även D. Hovr. fastställde HR:s domslut. Modern sökte revision hos HD. Barnavårdsnämnden i parternas hemkommun hade i yttranden till HR:n och till Hovr:n tillstyrkt att vårdnaden om D, skulle tillerkännas fadern. Barnavårdskonsulenten hade i yttrande till HD förordat att vårdnaden om D skulle tillerkännas modern. Därvid hade barnavårdskonsulenten särskilt åberopat 2 läkarintyg som utfärdats i anslutning till att fadern intagits på sjukhus under diagnosen Alcoholismus chronicus. I intygen hade uttalats att fadern vid nämnda tidpunkt var olämplig att handha vårdnaden om barn. HD uttalade bl a: "Vid övervägande av vad sålunda förekommit måste anses att /modern/ i vart fall är lämpligare än /fadern/ att ha vårdnaden om /D/." HD ändrade Hovr:s dom och förordnade att modern skulle ha vårdnaden om D.

(HD 286/77) C, 6 1/2 år hade sedan fyra år vårdats av sin farmor i Jugosalvien. I samband med äktenskapsskillnad yrkade bägge föräldrarna att få vårdnaden om sonen. Föräldrarna lämnade starkt divergerande uppgifter om förhållandena i äktenskapet. TR inhämtade yttrande från SDN i J kommun (faderns hemkommun) och från SCN i E (moderns hemkommun). Bägge yttrandena refererades utförligt i domen. SDN i J uttalade att fadern, enligt nämndens uppfattning är bäst lämpad att handha vårdnaden om sonen. SCN i E uttalade "att /modern/ är lämpad att handhava vårdnaden om sin son /C/". TR fann bägge makarna lämpliga som vårdnadshavare. TR tillerkände modern vårdnaden om C. Fadern överklagade till GH. Hovr fastställde TR:s dom. Ej pt.

(HD T 372/77) TR hade interimistiskt, i enlighet med parternas överenskommelse, förordnat modern som vårdnadshavare för sönerna S, 11 år och J, 6 år. Fadern yrkade nu i första hand vårdnaden om bägge barnen och i andra hand om S. Modern yrkade vårdnaden om bägge barnen. SCN i H uttalade i yttrande till TR att fadern borde ges vårdnaden om S och modern om J. Utredaren stödde sig därvid på att S var mera bunden till fadern medan J favoriserades av modern, att det förelåg vissa motsättningar mellan modern och S samt att barnens åldersskillnad inte motsade att en delning av barnen kunde ske. SCN i S verkställde på TR:s anmodan barnpsykiatrisk undersökning. I utlåtandet anfördes bl a: "Av kontakten här och det material /S/ gett, går det inte att säga någonting entydigt om var han helst skulle vilja vara eller vem han är mest bunden till. Det är dock tydligt att brodern betyder mycket för honom och att det skulle vara en svår sak för honom att behöva skiljas från /J/ och inte bo i samma hem som denne. - - Av observationsmaterialet framgår alltså klart att båda pojkarerna är starkt känslomässigt bundna till varandra. - - ..av skäl som ovan angivits bedömer vi det som angeläget och lämpligast att /S/ bor hos modern. Då pojkarerna är starkt känslomässigt beroende av varandra anser vi det önskvärt att modern får vårdnaden om båda barnen." TR tillerkände modern vårdnaden om bägge barnen. SH fastställde TR:s domslut. Ej pt.

(HD T 380/77) Tvist förelåg om vårdnaden om parternas tre barn: L 10 år, C 7 år samt KL 3 1/2 år. Vid företagen vårdnadsutredning hade utredande socialinspektören föreslagit att modern borde få

vårdnaden om barnen. SCN beslöt därefter inhämta ytterligare utredning innefattande barnpsykolgisk undersökning av barnen. SCN föreslog i yttrande till TR att fadern skulle erhålla vårdnaden om barnen. Nämnden grundade sitt ställningstagande till stor del på ett utlåtande från barn- och ungdomspsykiatriska kliniken vid Ö sjukhus. I utlåtandet anfördes att modern "lider av djupgående psykisk sjukdom av psykotisk natur". Orsaken till sjukdomen ansågs oklar, liksom om den var permanent eller av övergående natur. TR tillerkände fadern vårdnaden om barnen. Modern överklagade till HNN och åberopade där ett intyg från en annan överläkare vid sjukhuset i Ö. I intyget uttalade läkaren bl a att han vid besöket inte funnit något som kunde rubriceras som psykisk sjukdom. Enligt hans mening fanns det inga hinder mot vidsträckt umgängesrätt för modern med barnen. I vårdnadsfrågan hänvisade han till de totalbedömningar som gjorts av andra instanser. HovR fastställde TR:s domslut. Ej pt.

(HD T 196/78) TR beslöt interimistiskt i samband med talan om äktenskapsskillnad att modern skulle ha vårdnaden om P, 3 1/2 år och Å, 2 år. HovR fastställde TR:s beslut. Fadern, som mot-moderns vilja hade hand om P, vägrande överlämna henne till modern. LR förelade fadern vid vite att överlämna P till modern. KR meddelade dock inhibition av LR:s beslut. Senare förordnade TR interimistiskt att vårdnaden om P skulle överflyttas till fadern. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om bägge barnen. SDN i G kommun, uttalade i yttrande till TR att modern var lämpligast som vårdnadshavare. SCN i K kommun förordade i yttrande till TR att fadern skulle få vårdnaden om P och modern få vårdnaden om Å. Utredaren hade i sitt förslag påpekat att båda barnen var små då föräldrarna separerade och att de faktiskt bott i olika miljöer sedan dess. Modern hade ingått nytt äktenskap och väntade barn i detta. Utredaren menade att "barnens rätt" till en miljö i vilken de finner trygghet och har, pmo gör att det för mig framstår som att det bästa för barnen är att få stanna kvar hos den förälder som de nu lever hos". TR fann båda parter lämpade att ha vårdnaden om barnen, och uttalade bl a: "Det får anses uppenbart, att /modern/ även i fortsättningen bör ha vårdnaden om /Å/. Vad beträffar /P/ så beaktar Tingsrätten särskilt vad som återgivits från den ovan omnämnda föredragsförteckningen (vårdnadsutredarens förslag) Tingsrätten finner det alltså innebära viss risk att efter så lång tid överflytta vårdnaden om /P/ till modern, med påföljd att /P/ skulle ha att söka finna sig till rätta i en ny miljö och dessutom vara i avsaknad av den nära och invanda kontakten med fadern." TR förordnade att fadern skulle ha vårdnaden om P och modern vårdnaden om Å. HSB, till vilken modern väddat, fastställde TR:s domslut. Ej PT.

(HD T 324/78) Fadern hade interimistiskt tillerkänts vårdnaden om S 10 år och H 6 år. Inför det slutliga avgörandet gjordes omfattande utredningar och flera sakkunnigutlåtanden inhämtades. Dessa redovisades utförligt i domen i TR (21 sidor). SCN i M kommun uttalade i sitt yttrande att "/modern/ får anses vara mer lämplig som vårdnadshavare av barnen då hon synes ha större möjligheter att ägna barnen tillsyn och praktisk omvårdnad"- (utredaren hade föreslagit fadern som vårdnadshavare). SCN i T uttalade för sin del att "modern synes vara bäst lämpad

att handha vårdnaden om /H/ p g a den starka känslomässiga bindningen som föreligger dem emellan och att hon syntes ha större förutsättningar att ägna mera tid till den stimulans, aktivering och omsorg som ett mindre barn kräver, att fadern synes vara bäst lämpad att handha vårdnaden om /S/ p g a den

starka känslomässiga bindning som föreligger dem emellan - -". Modern hade även åberopat ett intyg av bitr överläkare J vid psykiatriska kliniken, U centrallasarett, varvid denna bl a anförde att"/modern/ förefaller mig mycket lämplig att ha vårdnaden om sina två barn". TR tillerkände fadern vårdnaden om bägge barnen. Modern överklagade till HVS, som bl a förordnade ombarnpsykiatrisk undersökning av barnen. Överläkare F vid barnpsykiatriska mottagningen vid U centrallasarett uttalade sig bl a om lämpligheten av att barnen skildes för att vårdas en av vardera föräldern. "Utsikterna till att /H/ skall finna sig väl tillrätta hos /modern/ är så goda att de uppväger riskerna med en överflyttning". Av de hörda vittnesmålen ansåg sig HovR inte kunna dra några bestämda slutsatser. HovR ändrade TR:s dom och tillerkände modern vårdnaden om H. Ej pt.

(HD T 134/79) I ett vårdnadsmål inhämtades yttranden från två olika socialförvaltningar. "Båda utredarna har uttalat, att-/modern/ är lämplig som vårdnadshavare för /R/ (4 1/2 år) men att /fadern/ är lämpligare. På grund härav har de föreslagit att vårdnaden om /R/ anförtros åt /fadern/. Nämnderna har i yttranden till tingsrätten den 2 och 18 maj 1978 förklarat sig dela utredarnas uppfattning. TR tillerkände modern vårdnaden om R. En nämndeman var skiljaktig och ville tillerkänna fadern vårdnaden. GH fastställde TR:s domslut. En nämndeman var skiljaktig och ville med samma motivering som dissidenten i TR anförtro vårdnaden om R åt fadern. HD föranstaltade om barnpsykiatrisk undersökning vid barn- och ungdomspsykiatriska kliniken i S) att "han kan inte instämma i slutsatserna vid de tidigare sociala utredningarna att båda föräldrarna vid den tidpunkten var lämpliga. Enligt hans åsikt uppvisade modern under /R:s/ tidiga år en bristande förmåta att leva sig in i pojkens behov av omvårdnad. Det förefaller honom också styrkt att det förekommit en hel del aga. På de data som finns tillgängliga anser /W/ att /modern/ vid den tidpunkt då hon interimistiskt fick vårdnaden var att betrakta som olämplig vårdnadshavare". HD gör inte någon direkt avvägning mellan dessa utlåtanden, men anför längre fram i domskälen: "Om hennes (moderns) personliga utveckling i de händelsen som i övrigt är av betydelse i vårdnadsfrågan ger utredningen inte stöd för bestämda slutsatser". HD ändrade HovR:s dom och tillerkände fadern vårdnaden om R, som vid detta tillfälle hunnit bli nästan 7 år.

(HD T 198/79) TR förordnade interimistiskt i samband med äktenskapsskillnad att modern skulle ha vårdnaden om T, 6 år. Efter överklagande förordnade SH att fadern interimistiskt skulle ha vårdnaden om T. I utlåtande från barn- och ungdomspsykiatriska kliniken vid lasarettet i F kommun uttalades att "överbärande skäl talar för att fadern bör tilldelas vårdnaden om /T/. SDN i L kommun förordade i yttrande till TR modern som vårdnadshavare för T. TR uttalade: "/Överläkare G/ vid barn och ungdomspsykiatriska kliniken i F kommun, synes vid sitt ställningstagande ta stor del vid de vid undersökningstillfället rådande känslomässiga förhållandena mellan barnet och de båda föräldrarna och har vidare i sin utredning i anslutning till yttrandet utvecklat omfattande teoretiska resonemang som ligger till grund för detta. Tingsrätten anser i likhet med sociala distriktsnämnden att större hänsyn bör tagas till de praktiska arrangemangen och hur framtiden bör utveckla sig för /T/. Med hänsyn till /faderns/ arbetsförhållanden, kommer den faktiska vårdnaden av /T/ att handhavas av farföräldrarna om fadern erhåller vårdnaden. Även om anmärkningar inte för tillfället kan riktas häremot, omöjliggör

emellertid farföräldrarnas ålder och hälsotillstånd att de på längre sikt kan ta erforderlig vård om barnet. Tingsrätten anser därför att övervägande skäl talar för att vårdnaden anföretros åt /modern/." TR tillerkände modern vårdnaden om T. 2 nämndemän var skiljaktiga och ville tillerkänna fadern vårdnaden. Fadern väddjade till SH och yrkade få vårdnaden om T. Modern bestred ändring. HovR fann att T de två senaste åren vistats hos fadern, att modern inte träffat dem trots att hon uttryckt önskemål om detta samt att vårdnadsutredningen visat att T upplever trygghet och trivsel hos fadern. HovR ändrade TR:s domslut och tillerkände fadern vårdnaden om T. Hovrättslagmannen och en nämndeman var skiljaktig och ville tillerkänna modern vårdnaden. Ej pt.

(HD T 11/80) Modern fick interimistisk vårdnaden om D, 6 år. Under tiden till det slutliga avgörandet fungerade inte umgängesrätten bra. Föräldrarna bodde i olika kommuner, och olösta konflikter fanns alltså mellan dem. TR förordnade om barnpsykiatrisk undersökning samt inhämtade yttrande från två socialnämnder. I det barnpsykiatriska utlåtandet anfördes bl a: "Utgående från /D:s/ behov bedömer vi (en överläkare och en psykolog) att han för sin fortsatta uppväxttid bör leva avsevärt närmare fadern. /D/ behöver fadern som identifikationsobjekt. Vi förordar därför att vårdnaden överflyttas på fadern med rikliga tillfällen till umgänge med modern. En gemensam vårdnadsutredning hade företagits och utredarna (en familjerättsinspektör i S och en familjerättsassistent i Ö) hade förordat fadern som vårdnadshavare. SCN i S beslöt efter votering med 7 röster mot tre att förordna modern som vårdnadshavare medan SDN i Ö beslöt att i enlighet med utredarnas förslag förordna fadern som vårdnadshavare. Såväl modern som fadern hade varit närvarande vid SCN:s i S handläggning av ärendet och vid SDN i Ö hade fadern varit närvarande. TR tillerkände modern vårdnaden om D. Fadern överklagade till SH, som fastställde TR:s domslut. Ej pt.

(HD T 330/80) TR förordnade interimistiskt i anslutning till deldom till äktenskapsskillnad efter parternas överenskommelse att vårdnaden om T 10 1/2 år och P, 5 år skulle tillkomma parterna gemensamt. Tre månader senare yrkade modern att vårdnaden interimistiskt skulle tillerkännas henne, vilket TR sedan fadern medgivit yrkandet förordnade. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om bägge barnen. Barnavårdskonsulenten anförde i yttrande till TR att hänsyn borde tas till T:s eget uttalande om att få bo hos fadern, att det var otillfredsställande att dela på vårdnaden och att därför även P borde få stanna hos fadern. SCN uttalade i yttrande till TR att modern borde få vårdnaden om bägge barnen. TR uttalade bl a: "Tingsrättens avgörande i vårdnadsfrågan försvåras av att det i målet finns två utredningar som kommit till olika resultat. Vid en jämförelse mellan dessa utredningar, finner dock rätten att barnavårdskonsulentens utredning ger ett intryck av att vara utfört på ett mera trovärdigt sätt. Det är därvid också att märka att denna utredning är gjord sedan parterna flyttat ifrån varandra. Tingsrätten ansluter sig således till barnavårdskonsulentens bedömning i vårdnadsfrågan." TR tillerkände fadern vårdnaden om bägge barnen. Modern väddjade till HSB och yrkade att få vårdnaden om bägge barnen. Fadern bestred ändring. HovR fann att vårdnaden om T, enligt dennes egen önskan skulle tillkomma fadern. Dock fann HovR flera skäl tala för en delning av vårdnaden av föräldrarna än en sammanhållen vårdnad för bägge syskonen. HovR ändrade TR:s domslut och tillerkände modern vårdnaden om P. En ledamot var skiljaktig och ville fastställa TR:s domslut i sin

helhet. Ej PT.

(HD T 196/81) TR förordnade i anslutning till deldom till-
äktenskapsskillnad att fadern interimistiskt skulle ha vårdnaden
om A, då 5 1/2 år. HovR lämnade moderns besvär utan bifall.
Modern sökte vid flera tillfällen få ändring i TR:s beslut an-
gående det interimistiska beslutet dock utan framgång. Vid um-
gängestillfället hade modern även behållit A hos sig varefter
fadern ansökt om LR:s förordnande för verkställighet av TR:s
beslut. Efter genomförd barnpsykiatrisk utredning anförde bi-
trädande överläkaren L, biträdd av psykologen LD bl a: "Ingendera
av föräldrarna är direkt olämplig som vårdnadshavare. Dock torde
/A/ f n mera behöva den kontinuerliga moderskontakten än en
kontinuerlig faderskontakt. Det måste dock poängteras att kon-
takten med fadern under inga omständigheter får avskäras helt. TR
uttalade i anledning av intyget: "I läkarintyget 16.5.1980 har
beaktats /A:s/' interpsykiska' relationer till föräldrarna men
inte hennes sociala situation i allmänhet." SDN i L kommun har i
yttrande till TR föreslagit att fadern skulle tillerkännas-
vårdnaden om A, medan SCN i S kommun förordade modern som vård-
nadshavare för A. Inför huvudförhandlingen inkom L med komplet-
terande läkarintyg vari han underströk den pressade situation A
befann sig i och att detta komplicerade vårdnadsärendet borde
bringas till ett snabbt beslut så att flickan kunde få ett be-
stämt besked om var hon skulle bo. L hördes som sakkunnig inför
TR och uppgav att A hade betydligt mindre stresstolerans nu än
tidigare, att hennes världsbild flera gånger skakats om och att
det funnits en klar oförmåga hos föräldrarna att komma överens om
saker som skulle gagna A. Tvärtom hade föräldrarna flera gånger
handlat på sätt som klart skadat A psykiskt. L menade att vård-
naden borde tillerkännas den förälder som bäst kunde underlätta
ett umgänge med den andra föräldern. L menade nu att fadern hade
de största möjligheterna att åstadkomma detta, medan modern var
oförmögen att ens diskutera för henne obehagliga alternativ". TR
fäste avgörande avseende vid sakkunniguttalandet från L och-
tillerkände fadern vårdnaden om A. Modern väddade till HSB, som
fastställde TR:s domslut i vårdnadsdelen. Ej PT.

(HD T 393/81) I dom 1978 förordnade TR att modern skulle ha
vårdnaden om L, 4 år och H, 2 år. Tre månader senare placerades
barnen i fosterhem. Fadern yrkar nu att vårdnaden överföres till
honom. I utlåtande från barn- och ungdomspsykiatriska kliniken
vid F lasarett uttalas "att /L/ inte bör utsättas för miljöbyte
eller behöva fundera på var han ska vara under denna för honom
viktiga period". SCN i N har med instämmande i utredarens förslag
förordnat att "den rättsliga vårdnaden fortsättningsvis anförts
modern". När SCN i H skulle fatta beslut i ärendet om yttrande
till TR hade såväl fadern som modern företrädare inför nämnden. SCN
beslöt att "förklara sig anse lämpligast att mannen /--/ tiller-
kännes vårdnaden". TR anordnade vittnesförhör med barnpsykiatern,
psykologen samt vårdnadsutredarna, och fann båda parter lämp-
liga som vårdnadshavare. Modern hade förklarat att hon ville
barnen skulle vara kvar i fosterhemmet, medan fadern ville ta dem
till sig. TR förordnade att vårdnaden skulle överföras till
fadern. Modern överklagade till SH, som fastställde TR:s domslut.
Ej pt.

(HD T 95/82) Fadern tillerkändes interimistiskt vårdnaden om M, 6
1/2 år. Bägge parter yrkar nu vårdnaden om M. SCN i K uttalar i
yttrande till TR "att vårdnaden om /M/ även fortsättningsvis bör
anföras /fadern/". Därvid stödde man sig främst på att barnet

anpassat sig väl hos fadern och att inga anmärkningar kunde riktas mot hans sätt att sköta M. SCN i H tillstyrkte att "vårdnaden om /M/ överflyttas till /modern/". Man stödde sig främst på att "han (fadern) intar en kompensatorisk och kravställande attityd gentemot modern med inslag av hämnd". Modern hade haft betydande svårigheter att utverka umgänge med M utöver vad som reglerats i TR:s interimistiska beslut. Man trodde inte heller att det skulle "vålla några problem för /M/ att nu byta miljö". Socialkonsulenterna i Ö län uttalade att de kommit fram till "att det för /M:s/ del är lämpligast att /modern/ anförtros vårdnaden". Även de menade att umgängesrätten i så fall skulle komma att fungera bättre. TR fann bägge föräldrarna lämpliga som vårdnadshavare. "I frågan om vem av föräldrarna som för /M:s/ bästa är lämpligast att handha vårdnaden, måste såsom socialkonsulenterna anfört stor betydelse fästas vid villkoren av föräldrarna, som kan antas ordna umgänget med den andre föräldern på ett så smidigt och naturligt sätt som möjligt". TR tillerkände modern vårdnaden om M. Fadern överklagade till SH, som - utan angivande av domskäl - fastställde TR:s domslut. Ej pt.

Vårdnadsmål avgjorda av hovrätterna

(HSB T 230/78) Modern hade interimistiskt tillerkänts vårdnaden om dottern M, 3 år. Bägge parter yrkade sedermera att få vårdnaden om barnet. Vittnesmålen var motstridiga, angående moderns livsföring. De personer som känt modern tidigare vittnade om slarv, dålig behandling av flickan och misstänkt alkoholmissbruk. Vittnen som kände modern från senare år vittnade om en omtänksam skötsel och goda förhållanden. SCN i K uttalade i yttrande till TR bl "att /modern/ ej är lämplig som vårdnadshavare för dottern /M/." SCN i L uttalade i sitt yttrande "att ingen av föräldrarna kan bedömas vara lämplig vårdnadshavare för dottern samt att vårdnaden bör anförtros åt särskilt förordnad förmyndare". TR som noterade att det genom vittnesmålen styrkts att modern numera avsevärt stabiliserat sin tillvaro, tillerkände modern vårdnaden om M. Fadern väjdade till HSB och yrkade att få vårdnaden om M. SDN i M har företagit kompletterande vårdnadsutredning och förklarade i yttrande, "att /fadern/ är lämplig som vårdnadshavare för /M/. SCN i K har i förnyat yttrande uttalat "att det får anses mest förenligt med /M:s/ bästa att vårdnaden överflyttas till /fadern/". HovR konstaterade att modern hittills tagit väl hand om M och att det rådde god samhörighet mellan M och modern. HovR ändrade därför inte TR:s domslut i vårdnadsfrågan. Domen vann laga kraft.

(SH T 823/78) TR beslutade i samband med ansökan om äktenskapskillnad, att fadern interimistiskt skulle ha vårdnaden om dottern S, då 2 år gammal. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om S. Yttrande inhämtades från SCN i V och T kommuner. Nämnden i V förordade att barnpsykiatrisk utredning företogs, men uttalade sig inte vem av föräldrarna som var mest lämplig som vårdnadshavare. Nämnden i T föreslog dels att rätten skulle föranstalta om barnpsykiatrisk utredning innan vårdnadsfrågan avgjordes, dels uttalade som sin mening att fadern var den lämpligaste som vårdnadshavare. TR förordnade om barnpsykiatrisk utredning vid PBU. I utlåtande från PBU föreslogs att S skulle omhändertas för samhällsvård enligt 25 § a och 29 § barnavårdslagen, och placeras i kvalificerat fosterhem. I utlåtandet, vilket förtydligades genom att den undersökande läkaren hördes

som sakkunnig i målet, anfördes att "ingen av föräldrarna är lämplig som vårdnadshavare". TR uttalade bl a "Vad gäller PBU:s förslag, konstaterar Tingsrätten att något beslut om samhällsvård icke fattats av vederbörande socialnämnd. Vad sedan angår förslaget som sådant vill Tingsrätten uttala följande. Ett visst icke obetydligt avseende måste fästas vid det som utredningen själv ansett kunna utgöra en brist däri, nämligen: 'En faktor vid bedömningen av /moderns/ och /faderns/ personligheter och deras funktion som föräldrar, är naturligtvis deras zigeniska ursprung, där de dessutom kommer från olika zigeniska kulturer. Vad denna faktor har för innebörd och konsekvenser har vi inte kunnat ta ställning till. Att så är fallet, kan utgöra en brist i vår utredning'. Vidare vill Tingsrätten beakta att utredningens förslag grundar sig på den bedömningen att ingen av föräldrarna är 'helt lämplig' som vårdnadshavare, vilken bedömning enligt Tingsrättens mening ej kan anses vare sig språkligt eller reelt vara densamma, som att föräldrarna är olämpliga. Det måste finnas en icke betydelselös spännvidd mellan dessa båda begrepp. Slutligen anser Tingsrätten att man ej kan bortse från att praktiska svårigheter med stor sannolikhet kommer att uppstå vid valet av ett rätt så kvalificerat fosterhem, som får anses erforderligt i detta fall. Det kan t ex bli problem att avgöra om det skall bli ett zigeniskt eller ett svenskt fosterhem. Vidare skall fosterföräldrarna såsom /undersökande läkaren/ framhållit, vara beredda till särskilt omfattande kontakter med såväl /fadern/ och /modern/ som /moderns/ släktingar. - - Tingsrättens utgångspunkt blir således att vårdnaden av barnet skall tillkomma en av föräldrarna." TR lade vikt vid att S under mer än 2 år vårdats av fadern och därvid undergått en positiv utveckling samt att inga anmärkningar kunde riktas mot hans sätt att ha hand om S. TR förordnade fadern som vårdnadshavare för S, då 4 år gammal. SH fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(SHT 749/79) TR förordnade interimistiskt att fadern skulle ha vårdnaden om C, 8 1/2 år samt P, 6 år. Slutligt yrkade bägge parterna att få vårdnaden om barnen. SCN i E kommun, förordade i yttrande till TR fadern som vårdnadshavare för barnen. I utlåtande från barn- och ungdomspsykiatriska kliniken vid Central-lasarettet i E, rekommenderades en delning av barnen så att modern tillerkändes vårdnaden om C och fadern vårdnaden om P. TR fann bägge föräldrarna lämpliga som vårdnadshavare samt menade att det interimistiska beslutet inte borde tillåtas inverka på det slutliga avgörandet. Beträffande parternas personliga egenskaper, fann TR att dessa i någon mån övervägde till faderns fördel. C hade emellertid gett klart uttryck för sin vilja att bo hos modern, och TR ansåg sig inte kunna lämna detta uttalande utan avseende. Beträffande P, uttalade TR bl a: "Lika med barn- och ungdomspsykiatriska kliniken finner Tingsrätten att /P/ ej kan anses ha gjort ett entydigt val mellan föräldrarna. Med hänsyn dels till /C:s/ och /P:s/ ålder och åldersskillnaden mellan dem, dels till att närheten till den äldre systemen uppenbarligen innebär betydande trygghet för /C/ bör vårdnaden om barnen delas mellan föräldrarna alenast om starka skäl talar för det, i all synnerhet som samarbetet mellan föräldrarna antagligen ej kommer att fungera under de närmaste åren. TR förordnade modern som vårdnadshavare för C och P tillsammans. SH fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(HSB T 75/80) TR hade interimistiskt förordnat att fadern skulle ha vårdnaden om K, 10:8 år och J, 7:8 år. HSB ändrade beslutet och tillerkände modern vårdnaden om J. Inför det slutliga avgö-

randet i vårdnadsfrågan uttalade dr L i yttrande till TR att han rekommenderade fadern som vårdnadshavare för K och modern som vårdnadshavare för J. SDN i K (faderns hemkommun) förordade fadern som vårdnadshavare för K och modern som vårdnadshavare för J. SCN i T (moderns hemkommun) uttalade i yttrande att modern var lämpligast som vårdnadshavare för bägge barnen. Dr M uttalade i yttrande efter barnpsykiatrisk undersökning av barnen att "en uppdelning av barnen mellan föräldrarna ej bör ske". Barnavårds-konsulenten i S län ansåg fadern lämpligast som vårdnadshavare för båda barnen. Därefter har TR ändrat sitt interimistiska beslut och beslutat att modern skulle ha vårdnaden om bägge barnen. Barnavårds-konsulenten hördes som vittne och uttalde då bl a att "det vore olyckligt att skilja barnen från varandra. /Fadern/ är på sikt den lämpligaste vårdnadshavaren". Dr L hördes som sakkunnig och uttalade bl a att "det var 1977 klart olämpligt att flytta /J/ till /fadern/. - - Kvalitén på relationen till föräldrarna bör vara avgörande för barnets placering. Relationen till förälder är viktigare än relationen till syskon. /L/ tror att /moderns familj/ är lämpliga att handha vårdnaden om tre barn." Dr M hördes som vittne och uttalade bl a: "Han har emellertid sällan sett en sådan stark bindning, som /K/ och /J/ uppvisat, mellan två pojkar i den åldern. Det skall vara mycket starka skäl för att skilja pojkarna från varandra. - - /Fadern/ är den lämpligaste vårdnadshavaren. - - Om den utveckling som skett i målet fortsätter är det snart bäst för barnen att de placeras i fosterhem." Doc O hördes som sakkunnig och uttalade bl a: "/Fadern/ är lämplig som vårdnadshavare för /K/. /Fadern/ klarar personligt att ha vårdnaden även om /J/ men kanske inte socialt. Mot bakgrund av vad som på senare tid skett i målet ser /O/ med oro på framtiden för barnens del." TR uttalade: Tingsrätten beaktar vid sin bedömning vidare, att utredningar gjorts och kontakter hållits vid inbördes olika tidpunkter allt sedan målet startade. Därtill kommer, att förutsättningarna för att genomföra begärda utredningar varit olika. I vissa få fall - och då endast i begränsad omfattning - har båda parter ställt upp vid utredningens genomförande. Detta påverkar naturligt värdet av utredningsresultatet." TR fann bägge parter lämpliga som vårdnadshavare. TR fann vidare att barnen inte skall skiljas från varandra. TR tillerkände modern vårdnaden om bägge barnen. Fadern vädjade till HSB, som fastställde TR:s domslut. En dissident ville tillerkänna fadern vårdnaden om K och modern vårdnaden om J. Domen vann laga kraft.

(SH T 125/80) I anslutning till äktenskapsskillnad tillerkände TR interimistiskt modern vårdnaden om A. SCN i S kommun föreslog i yttrande till TR att modern skulle tillerkännas vårdnaden om A. Vårdnadsutredaren hade i sin utredning förordat fadern som vårdnadshavare. På begäran av parterna förordnade TR om psykologisk sakkunnigutredning. Psykologen LB förordade i sitt utlåtande att fadern borde anförtrös vårdnaden om A. TR konstaterade att båda parterna var lämpade som vårdnadshavare. TR lade dock avgörande vikt vid att modern sedan sammanlevnaden hävts haft vårdnaden om A och att han enligt TR syntes ha anpassat sig väl till rådande förhållanden. TR tillerkände därför modern vårdnaden om A. Ordföranden var skiljaktig och uttalade som sin mening: "Lika med majoriteten finner jag utrett att ingen av parterna är olämplig som vårdnadshavare. Förhören med /LN/ (vårdnadsutredaren) och /B/ (psykologiske sakkunnigutredaren) har framkommit att parterna var för sig genom sina speciella egenskaper torde utöva ett berikande inflytande över /A/. /LN/ och /B/ har dock därvid - utan att rent

generellt värdera parternas sätt att leva - samstämmigt uttalat, att faderns organiserade och inrutade levnadssätt skulle medföra så stora fördelar för /A:s/ i form av trygghet och fasthet, att vårdnaden om /A/ tveklöst bör överföras till fadern. På direkt fråga har båda uppgivit, att det ur /A:s/ synvinkel i detta sammanhang är av underordnad betydelse att vårdnaden om honom under så lång tid varit anförtrödd åt modern. Mot bakgrund härav och då inte enbart den omständigheten att ena parten under en längre tid haft vårdnaden om ett barn slentrianmässigt bör medföra att vårdnaden slutgiltigt anförtröds åt parten, anser jag att vårdnaden om /A/ skall överflyttas till fadern." SH fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(SHT 731/81) TR förordnade i samband med att parterna hävde sin sammanlevnad att fadern skulle ha vårdnaden om sonen M, 10 år och modern vårdnaden om dottern Y, 8 år samt sonen R, 6 år. Fadern yrkade i sin framställning umgängesrätt med Y och R vartannat veckoslut från fredag kl.18.00 till söndag kl.18.00, en vecka vid juletid, vartannat sportlov och 1 månad på sommaren under hans semester. Modern bestred yrkandet. Överläkaren GN och psykologen AS avgav yttrande som sakkunnig och hördes muntligen i målet. De sakkunniga avstyrkte all umgängesrätt med Y. Detta ledde till att fadern återkallade sitt yrkande i den delen. Beträffande umgänget med R, avstyrkte överläkaren GN allt umgänge mellan fadern och R medan AS tillstyrkte umgängesrätt mellan fadern och R. TR uttalade: "Tingsrätten finner genom /moderns/ uppgifter och sakkunnigutredningen ådagalagt att rätt för /fadern/ att träffa /R/ i nuläget vållar störningar hos /R/ och framför allt hos /Y/. Störningarna synes vara så allvarliga att de utgör ett starkt skäl mot umgängesrätt för fadern. Å andra sidan måste det vara viktigt att /R/ inte helt förlorar kontakten med sin far och storebror. Vid övervägande av de motstående synpunkterna, finner Tingsrätten, att en starkt begränsad rätt för /fadern/ att träffa /R/ ej kan vålla så svåra olägenheter, att de ej får tålas, under förutsättning att även en begränsad umgängesrätt kan bedömas vara av väsentligt värde för /R/. Så är enligt Tingsrättens mening fallet, inte minst med tanke på vikten av att hålla möjligheterna öppna för en utveckling som leder till djupare kontakter mellan far och son. Tingsrätten anser med dessa utgångspunkter att /fadern/ bör tillerkännas rätt att ha /R/ hos sig en söndag i månaden kl. 10-18.00." Fadern väddade mot TR:s dom till SH och yrkade bifall till sitt i TR framställda yrkande. SH ändrade Tingsrättens dom och berättigade fadern att ha R hos sig ett veckoslut varje månad från fredag kl. 18.00-söndag kl. 18.00, 1 vecka vid jultid, vartannat sportlov samt 3 veckor varje sommar. Domen vann laga kraft.

(SH T 982/81) I samband med äktenskapsskillnad förordnade TR enligt parternas överenskommelse att de gemensamt skulle ha vårdnaden om J, 5 år. Ett halvår senare yrkade fadern att vårdnaden interimistiskt skulle tillkomma honom ensam. Bakgrunden var en misstänkt men ej klarlagd misshandel av J från moderns sida. TR förordnade att fadern skulle ha vårdnaden om J. SH fastställde beslutet. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om J. PBU som genomfört barnpsykiatrisk undersökning uttalade i utlåtande till TR att J behövde en miljö "att identifiera sig med och känna sig trygg i och att gemensam vårdnad enligt parternas tidigare överenskommelse med all säkerhet är olämpligt". SDN i E kommun förordade i yttrande till TR att modern skulle tillerkännas vårdnaden om J. SCN i V kommun förordade i yttrande till TR fadern som vårdnadshavare för J. TR fäste avgörande vikt vid

parternas personliga egenskaper så som de framkommit genom vårdnadsutredningarna och vittne utsagor. TR fann därvid att om modern lämnats enbart positiva omdömen, medan om fadern lämnats varierande omdömen. TR uttalade bl a: "Vid övervägande av vad sålunda förekommit finner Tingsrätten att båda föräldrarna är lämpade som vårdnadshavare för /J/. Utredningen ger emellertid vid handen att /modern/, med hänsyn till sina personliga egenskaper, är avsevärt mer lämpad därtill än /fadern/." TR tillerkände modern vårdnaden om J. Fadern vädjade till SH, som till skillnad från TR fäste avgörande vikt vid att fadern under 2 år interimistiskt haft vårdnaden om J och att J därvid utvecklats positivt. HovR ändrade TR:s dom och förordnade att fadern skulle ha vårdnaden om J. Domen vann laga kraft.

(SH T 505/82) TR förordnade om betänketid och beslöt att modern interimistiskt skulle vårdnaden om barnen M, 13 1/2 år och B, 9 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om barnen. SCN i V kommun uttalade i yttrandet till TR att modern borde utses till vårdnadshavare för barnen. Sedan fadern väckt frågan om en eventuell delning av barnen, genomfördes barnpsykiatrisk undersökning av dem. PBU i D yttrade i utlåtande att M borde få bo kvar hos modern, medan B borde flytta till fadern. SCN i V kommun förordade i förnyat yttrande till TR fadern som vårdnadshavare för bägge barnen. Psykologen BH och bitr överläkaren KL, som hördes inför TR uttalade bl a: "Båda barnen är i ovanligt hög grad i behov att ha tät kontakt med båda sina föräldrar. - Tyvärr föreligger det stora svårigheter för föräldrarna att samarbeta kring barnen. Barnen hamnar lätt i lojalitetskonflikt mellan föräldrarna." Vårdnadsutredaren MD uttalade bl a: "Barnen vill bo hos sin pappa. /M/ har vid flera tillfällen sagt att hon vill flytta till fadern och även själv tagit kontakt med vittnet i denna sak." En delning av barnen skulle ej vara bra, eftersom barnen behöver varandra." TR fann det mest förenligt med barnens bästa att vårdnaden om dem tillkommer fadern. TR förordnade fadern som vårdnadshavare för M och B. Modern vädjade till SH, som med uttalat gillande av TR:s bedömning, fastställde TR:s dom. Domen vann laga kraft.

4. sammanfattande diskussion

Som framgår av det redovisade materialet förekommer motstridande eller icke sammanfallande sakkunnigutlåtanden främst i barnavårds- och vårdnadsmål. Det förefaller som om hanteringen av dessa är likartad i både allmänna domstolar och förvaltningsdomstolar.

Det är frapperande att konstatera hur svårt det är att utläsa hur domstolarna ställt sig till detta viktiga processmaterial. Sakkunnigutlåtandena redovisas på ett sätt som framhäver deras betydelse för avgörandet i målet. Man får emellertid leta förgäves efter några antydningar till hur domstolen bedömt detta väsentliga material. Själv har jag inte kunnat undgå intrycket av att domstolarna "går som katten kring het gröt" när de skall handskas med motstridande eller icke sammanfallande sakkunnigutlåtanden.

Kan detta förhållande möjligen tänkas bero på att domstolen känner sig osäker på hur man skall bedöma utlåtandena i förhållande till varandra? De är ofta utformade med den språk- och begreppsapparat som är förhärskande inom den vetenskapsdisciplin den sakkunnige representerar. Djupare kunskap och insikt i dessa saknas i de allra flesta fall i domstolarna. Det är ju för att fylla ett behov härav som sakkunnigförfarandet finns till. Det förefaller som om det ändå finns ett tomrum mellan det språk- och begreppsområde som juridiken representerar och de språk- och begreppsområden de sakkunniga representerar i dessa typer av mål. Mitt intryck är att studien av hur domstolarna hanterar motstridande eller icke sammanfallande sakkunnigutlåtanden visar att man med nuvarande system inte lyckats överbrygga detta tomrum.

Bb Sakkunnigutlåtandets tyngd.

För att försöka bedöma vilken vikt domstolarna har tillmätt sakkunnigutlåtanden, har jag studerat i vilken utsträckning domstolarna gått emot sakkunnigas förslag i här studerade typer av mål. Av tabell 4 framgår i hur många av de studerade målen det i domskälen har redovisats när domstolen har gått emot förslag från sakkunniga. Det rör sig sammanlagt om 42 referat, varav 12 hänför sig till omhändertagandemål, 27 till vårdnadsmål och 3 till verkställighetsmål.

1. omhändertagandemål

I omhändertagandemål behandlas här socialnämndens beslutsunderlag till omhändertagande för samhällsvård jämligt 25 § 1 st a/ - 29 § BvL som sakkunnigutlåtande. Det rör sig om 12 refererade mål, varav 2 hämtats från RegR. Ett av dessa mål har sakbehandlats av RegR, medan övriga ej erhållit prövningstillstånd. Det innebär att den slutliga sakprövningen har gjorts av KR i 11 av de refererade 12 fallen.

Även om det är oegentligt att kalla socialnämndens beslutsunderlag för sakkunnigutlåtande, så behandlas de inom samma ram för att jämförelse skall kunna göras med handläggningen av vårdnadsmål och verkställighetsmål. Socialnämndens ställning i målen är något speciell. Dels är socialnämnden jämställd med part i förvaltningsdomstolen, dels har socialnämnden att bevaka och beakta alla omständigheter för såväl barnet som föräldrarnas bästa, dels representerar socialnämnden den speciella sociala sakkunskap som är erforderlig för en fullständig bedömning av dessa mål.

I det mål som sakbehandlats av RegR (R 79 2:50) ställdes bevisfaktum mot bevisfaktum. Det ena gällde den brottslighet modern gjort sig skyldig till, och som av RegR bedömdes vara av allvarlig art (narkotikabrott). Det andra var att modern i övrigt visat att hon hade goda förhållanden att fostra barnet. Utgången i målet blev att RegR undanröjde KR:s dom, varigenom beslutet om omhändertagande upphävdes.^{1/} Socialnämnden hade i sitt beslut åberopat moderns brott som grund för omhändertagandet. LR, som undanröjde beslutet, fann att brottsligheten i sig inte gjorde modern olämplig som fostrare och att inte heller utredningen visade att hon skulle brista i förmåga att fostra barnet. Denna bedömning kan sägas ha fastställts av RegR, som därmed godtagit LR:s resonemang om att man inte kan presumera bristande lämplighet eller förmåga som fostrare enbart utifrån vårdnadshavarens brottsliga verksamhet. Detta stöds också av RegR:s formulering i domskälen: "RegR fann att det inte fanns några brister i moderns förmåga att fostra /B/ och att det rädde ett gott förhållande mellan /B/ och modern".^{2/}

Av de 11 referat från mål som slutligt avgjorts i KR, avser 2 stycken (RR 5132/79 och KRG 1129/80) förhållanden där LR fastställt nämndens omhändertagandebeslut, och KR därefter ändrat LR:s dom. I bägge fallen har KR förordnat om övervakning och övriga förebyggande åtgärder. I bägge fallen har även barnen tidigare varit föremål för åtgärder från samhällets sida med stöd av 25 § BvL. I ena fallet (RR 5132/79) hade barnen tidigare stått under övervakning och vid ett par tillfällen även varit omhändertagna för utredning

1/ Jämför dock RR 3366/73 samt Bramstång G, Socialrättsliga utlåtanden s 36 ff.

2/ Se även diskussionen om omständigheter knutna enbart till föräldrarna, avsnitt Db s 262 f.

enligt 30 § BvL. I andra fallet (KRG 1129/80) stod barnen vid tillfället för nämndens omhändertagandebeslut under övervakning enligt BvL. Som orsak till upphävandet av LR:s dom, anförde KR i bägge fallen att förhållandena för barnen förbättrats, sedan LR träffat sitt avgörande.

I övriga 9 fall, hade LR inte fastställt nämndens omhändertagandebeslut, och KR ej gjort ändring i LR:s dom, avseende omhändertagande för samhällsvård. I ett fall (KRSU 4387/78) hade LR förordnat om erforderliga hjälpåtgärder, medan KR fann att BvL 25 § ej var tillämplig. Fallet gällde en misstänkt barnmisshandel. KR grundade sitt ställningstagande framför allt på ett utlåtande från socialstyrelsen och kom till slutsatsen att den skallskada barnet ådragit sig, måste ha uppkommit genom en olyckshändelse som inte kunde läggas föräldrarna till last. I ett fall (KRSU 406/80) hade LR funnit att barnavårdslagen ej var tillämplig och därför inte fastställt nämndens omhändertagandebeslut. KR fann däremot att det förelåg brister i barnets hem- och familjesituation och ändrade därför LR:s dom och förordnade om övervakning. I 2 fall (KRS 1364/79 och KRSU 2768/79) har LR funnit att nämnden inte lyckats styrka att grund för omhändertagande förelåg. I det ena fallet uttalar LR: "finner emellertid ej utrett", och i det andra fallet: "synes ett säkert underlag inte föreligga". I ett fall (KRS 4673/79) ställdes i domskälen nämndens utredning stödd av vittnesmål från sjukhuspersonal och barnhemspersonal mot vittnesmål från en läkare och en psykolog varefter LR med åberopande av de senare förklarade sig inte kunna fastställa omhändertagandebeslutet. I 6 fall åberopas särskilt i domskälen olika förbättringar som inträtt i hemförhållandena sedan omhändertagandebeslutet. I 5 av fallen ställdes barnet under övervakning och hjälpåtgärder vidtogs. I 2 fall hänvisades till redan pågående övervakning, alternativt det stöd föräldrarna kunde få från samhällets omsorgsverksamhet.

Omhändertagandemål avgjorda av regeringsrätten

(RK 79 2:50) SDN i S beslöt att omhändertaga B, 3 år för samhällsvård. Orsaken var främst att modern begått narkotikabrott för vilka hon dömts till två års fängelse. Modern, som var ensam vårdnadshavaren hade fällt till ansvar för olovlig införsel till Sverige från Holland av kanabisharts, olovligt innehav härav samt försäljning av sålunda innehavd narkotika vilket måste bedömas som i och för sig allvarlig brottslighet. "Det finns emellertid ingenting i utredningen som tyder på att vårdnadshavaren på grund härav är olämplig som fostrare av /P/ eller brister i förmåga att fostra barnet och att hennes utveckling därför äventyras eller att annat förhållande föreligger av beskaffenhet att föranleda ingripande med stöd av 25 § a/ barnavårdslagen." LR undanröjde det underställda beslutet. SDN besvärade sig till KRS, som ändrade LR:s beslut och fastställde SDN:s beslut att omhändertaga B för samhällsvård. Två dissidenter ville ej ändra LR:s beslut. Modern besvärade sig till RR. RR fann att brottsligheten som modern gjort sig skyldig till var av allvarlig art och att det fanns anledning att ifrågasätta hennes lämplighet som fostrande av B. Utredningen hade dock visat att modern i övrigt hade goda förhållanden att fostra B. Dessa andra omständigheter ansåg TR skulle vägas in i bedömningen. RR fann att det inte fanns några brister i moderns förmåga att fostra B och att det rådde ett gott förhållande mellan B och Modern. RR undanröjde därför TR:s dom, varigenom beslutet om omhändertagande upphävdes.

(RR 5132/79) SDN i S beslöt att för samhällsvård omhänderta barnen T, 8 år, R, 5 år, M 3 år och D, 2 år. Barnen hade tidigare stått under övervakning, och andra hjälpåtgärder hade vidtagits. De hade även vid ett par tillfällen varit omhändertagna för utredning enl BvL 30 §. LR fastställde omhändertagandebeslutet, sedan det underställts emedan föräldrarna ej samtyckt tillverkställighet av detsamma. Föräldrarna besvärade sig till KRS, som bl a uttalade: "Den av sociala centralnämnden i /U-B/ kommun förordnade övervakaren, rektor /H/, har i sitt vittnesmål i såväl länsrätten som kammarrätten uttalat, att han under övervakningstiden ej kunnat förmärka några missförhållanden beträffande barnen samt att skäl för omhändertagande för samhällsvård enligt hans uppfattning icke förelegat. Vad som sålunda förekommit inger enligt kammarrättens mening tveksamhet huruvida möjligheten att vidta förebyggande åtgärder blivit tillräckligt prövad.- - Från det länsrätten meddelade sitt beslut har mer än ett år förflutit. - - - På grund av det anförda - och med hänsyn till det nutida synsättet vad gäller föräldrars gemensamma vårdnad- finner kammarrätten att förhållandena numera har förändrats till det bättre i sådan grad att förebyggande åtgärder inte längre kan bedömas vara gagnlösa." KR undanröjde TR dom och SDN:s beslut om omhändertagande och förordnade i stället att barnen skulle ställas under övervakning och att övriga erforderliga hjälpåtgärder skulle vidtagas. SDN fullföljde talan till RR, som ej meddelade prövningstillstånd.

Omhändertagandemål avgjorda av kammarrätterna

(KRJ 1929/78) SDN i J kommun omhändertog J, 4 1/2 år för samhällsvård. Då föräldrarna inte samtyckt till beslutets verkställighet underställdes detta LR:S prövning. Psykologen JO vid

den barn- och ungdomspsykiatriska klinik där J vårdats uttalade vid förhandlingen att det inte förelåg någon akut fara för J i föräldrahemmet men att det på sikt fortfarande fanns "fara för att /J/ utvecklas negativt om föräldrarna inte förändrar sitt handlingsätt". LR fann det utrett att J behandlats i föräldrahemmet på sådant sätt att hennes själsliga hälsa utsatts för fara och uttalade bl a: "Av /JO:s/ uttalande vid förhandlingen framgår emellertid att det skett förändringar till det bättre i föräldrarnas behandlingen av /J/. Något hinder kan, enligt /JO/, inte anses föreligga mot att /J/ fr o m den 22:a juni 1978 vistas i föräldrahemmet under en tid av 5 veckor (den barnpsykiatriska kliniken var under denna tid semesterstängd). Nämnden har också fattat beslut om en sådan vistelse. Länsrätten finner med beaktande av dessa omständigheter och vad i övrigt förekommit i målet att rättelse torde kunna åstadkommas genom fortsatta förebyggande åtgärder. "LR fastställde inte det underställda beslutet, utan förordnade att förebyggande åtgärder skulle vidtagas. Nämnden besvarade sig till KRJ, som bl a uttalade:- "Kammarrätten saknar anledning ifrågasätta makarna /NN:s/ avsikt att på bästa sätt fostra sitt barn. Utredningen ger emellertid vid handen att sådana brister föreligger beträffande deras förmåga att fostra dottern att fog finns för ingripande enligt 25 § 1:a st a/ (Barnavårdslagen). Med hänsyn till vad som framkommit i målet, bl a angående de framsteg i /J:s/ utveckling som skett under vistelsen på barn- och ungdomspsykiatriska kliniken, och då tilltro får fästas till makarna /NN:s/ avsikt att låta /J/ få erforderlig vård vid denna, kan förebyggande åtgärder i form av särskilda föreskrifter inte anses gagnlösa. "TR lämnade besvaren utan bifall. Domen vann laga kraft.

(KRSU 4387/78) SCN i L kommun omhändertog D, 2 månader för samhällsvård. Skälet till omhändertagandet var att D ådragits en skallskada, och att faderns uppgift om hur skadan uppstått inte överensstämde med överläkarens uppfattning om skadans natur. Modern samtyckte ej till verkställighet av beslutet varför detta underställdes LR:s prövning. Polisutredning genomfördes i ärendet. LR inhämtade yttrande från rättsläkarrådets rättspsykiatriska sektion vid Socialstyrelsen. Rådet åberopade i sitt yttrande en utredning gjord av professorn UR vari framgick att skadan förmodligen uppkommit genom "en stöt av hjässregionen mot plant underlag" och att "ett fall mot golvet är den närmast till hands liggande förklaringen till frakturen". Vid observationer på den institution till vilken D förts för undersökning, hade visats att D:s 2-årige bror F kunnat baxa en docka som vägde lika mycket som D över ett c:a 55 cm högt ryggstöd på en lästol. LR uttalade bl a: "Länsrätten finner det därför inte uteslutet att /F/ kunnat baxa /D/ över spjalsängens överliggare och att skadan har uppkommit på detta sätt." LR fastställde inte det underställda beslutet, men uppdrog åt SCN att vidtaga erforderliga hjälpåtgärder. SCN besvarade sig till KRSU och yrkade att omhändertagandebeslutet skulle fastställas. Modern bestred bifall till besvaren. KR fann att det inte kunde utredas hur skadan uppstått. Mot bakgrund av socialstyrelsens uttalanden och vad som upplysts om F fann KR det antagligt att skadan uppkommit genom ett sådant händelseförlopp som fadern beskrivit. KR uttalade bl a: "på grund härav och då vad som i övrigt framkommit inte ger anledning till antagande att /fadern/ skadat /D/ måste skadan anses ha uppkommit genom olyckshändelse som inte kan läggas föräldrarna till last. Utredningen i övrigt ger ej heller stöd för att fara för /D:s/ kroppsliga hälsa föreligger om han vistas hos föräldrarna. Inte heller i övrigt finner Kammarrätten stöd för att sådana om-

ständigheter föreligger att skäl för ingripande med stöd på 25§ a Barnavårdslagen är för handen." KR lämnade besvären utan bifall och undanröjde LR:s förordnande om hjälpåtgärder. Domen vann laga kraft.

(KRS 1364/79) SCN i H omhändertog J, 8 år för samhällsvård. J hade särskilt i skolan visat svår oro och inte klarat av kamrat-kontakterna. PBU i H hade i utlåtande till nämnden rekommenderat att han omhändertogs. Föräldrarna vägrade samtycka till att beslutet verkställdes, varför det underställdes LR:s prövning. T f socialkonsulenten tillstyrkte att beslutet fastställdes. LR fann att J var omogen, otrygg och hade svåra problem. "Länsrätten finner emellertid ej utrett att de omtalade problemen har-orsakats av att vårdnadshavarna skulle ha bristande förmåga att fostra honom eller att de eljest skulle vara olämpliga." LR fastställde inte beslutet. SCN besvårade sitt till KRS, som - utan motivering - förklarade att man ej gjorde ändring i LR:s beslut. Domen vann laga kraft.

(KRS 4673/79) SDN i S omhändertog M, 1 månad för samhällsvård, pga moderns bristande förmåga att vårda och fostra barnet. Resultatet underställdes LR:s prövning. Personalen på det sjukhus där M fötts ansåg att modern inte ensam borde sköta sitt barn. Personalen på det barnhem där M vistats sedan omhändertagandet instämde i SDN:s uppfattning om moderns bristande förmåga att kunna ta hand om sitt barn. LR uttalade bl a: "Länsrätten har fått den uppfattningen om /modern/ att hon har en mognad som väl motsvarar hennes ålder (29 år) samt att hon är insiktsfull och uppriktig. Av vittnesmålen har framkommit positiva omdömen om /modern/ i fråga om bland annat kontakten med vittnena och deras barn. Hon har visat god kontakt med barn. Vittnena, som gjort ett sansat och trovärdigt intryck, har ej upplevt /modern/ som aggressiv eller att hon skulle vara ovillig att ta råd av andra. Vittnena, vilka en är läkare och en psykolog, har ansett att /modern/ är helt adekvat som nybliven mor och hon är fullt i stånd att ta hand om sitt barn och ge det trygghet. LR förklarade att SDN:s beslut inte kunde fastställas. SDN besvårade sig till KRS, som lämnade besvären utan bifall. Domen vann laga kraft.

(KRS 4780/79) SDN i S omhändertog J, 1 mån för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. Nämndens beslut motiverades med moderns narkotikamissbruk. LR uttalade bl a: "Sedan /modernas/ hemmavarande barn i september 1978 ställts under övervakning enligt barnavårdslagen synes familjen /B-T/ situation ha förbättrats. Nämndens representanter har inte haft någon anmärkning att rikta mot skötseln av hemmet och de hemmavarande barnen, som beskrivits som välskötta och harmoniska. Under övervakningstiden har också /fadern/ på eget initiativ börjat studera och enligt vittnesmålet lever familjen numera mindre isolerat än tidigare. - - Med hänsyn härtill samt då /moderns/ missbruksproblem inte synes vara särskilt omfattande för närvarande och då hennes ansträngningar att komma ifrån narkotikamissbruket tycks vara förhållandevis framgångsrika, finner länsrätten att förebyggande åtgärd i form av övervakning inte kan anses gagnlös." LR fastställde inte det underställda beslutet. SCN besvårade sig till KRS, som lämnade besvären utan bifall. Domen vann laga kraft.

(KRSU 1673/79) SCN i S omhändertog A, 1 år för samhällsvård på grund av moderns oförmåga att fostra henne. Beslutet underställdes LR:s prövning. I utlåtandet efter undersökning och-

testning av modern uttalades från sjukhuset i B att moderns oförmåga att fostra barnet inte hade sin grund i moderns personlighetsresurser eller begränsningar i intellektuellt känslö- och viljemässigt avseende utan var en följd av en ogynnsam psykosocial miljö. Socialkonsumenten och länsläkaren menade att det var styrkt att modern saknade förmåga att handha vården om A. LR uttalade bl a: "En samlad bedömning av den omfattande skriftliga bevisning och av de intryck länsrätten fick vid förhandlingen får anses utfalla till klar förmån för /moderns/ både förmåga och möjligheter att fostra dottern. Länsrätten har därvid främst beaktat den undersökning som utförts vid /B/ sjukhus på /modern/. LR fastställde inte SCN:s beslut att behövliga förebyggande åtgärder skulle vidtagas. En dissident ville fastställa omhändertagandebeslutet. SCN besvarade sig till KRSU, som fann att SCN:s beslut vid tidpunkten för beslutet var lagligen grundat. "I likhet med länsrätten finner emellertid kammarrätten att /moderns/ sociala förhållanden nu förbättrats i väsentlig grad. På grund härav bör - som länsrätten förordnat - ytterligare förebyggande åtgärder prövas. "TR lämnade besvären utan bifall. Domen vann laga kraft.

(KRSU 2768/79) SCN i G beslöt omhänderta L, 1 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. Barnavårdskonsumenten samt barnets offentliga biträde tillstyrkte att omhändertagandebeslutet fastställdes. Omhändertagandet grundade sig främst på föräldrarnas alkoholmissbruk som lett till konflikter i sådana former att de bedömts som oacceptabla för L. LR uttalade bl a: "/övervakarens/ uttalanden i övrigt om familjen synes kunna uppfattas så att hon ifrågasatt om inte ytterligare hjälpåtgärder borde ha kunnat prövas innan man tillgripit en så ingripande åtgärd som omhändertagande för samhällsvård och har som exempel på dylika åtgärder angivit hemma-hos-terapi och samarbete med barnpsykiatriska kliniken genom det öppenvårdsteam som fungerar." - - "Med beaktande särskilt av den relativt begränsade tid och omfattning, som övervakningen förekommit synes ett säkert underlag inte föreligga för den av sociala centralnämnden gjorda bedömningen att vidare hjälpåtgärder skulle vara gagnlösa." - - "Makarna /D/ har förklarat sig beredda att göra allvarliga försök för att tillrättalägga de störningar som uppenbarligen föreligger inom familjen och därvid rätta sig efter de föreskrifter och anvisningar som kan vara påkallade från sociala centralnämndens sida." LR fastställde inte SCN:s beslut utan förordnade om övervakning och övriga erforderliga förebyggande åtgärder. En dissident ville fastställa omhändertagandebeslutet. SCN besvarade sig till KRSU, som fann att förutsättningar för åtgärder enligt BvL 26 - 29 §§ förelåg, men att det skulle vara tillfyllest med ytterligare försök med förebyggande åtgärder. KR lämnade besvären utan bifall. Domen vann laga kraft.

(KRG 1129/80) SDN i G kommun hade omhändertagit J, 5 1/2 år för samhällsvård. I familjen fanns fem barn, av vilka tre vistades i hemmet, och stod under övervakning av SDN. Föräldrarna lämnade inte samtycke till verkställighet, varför beslutet underställdes LR:s prövning. LR fastställde beslutet. Föräldrarna besvarade sig till KRG. KR fann att besluten var lagligen grundade mot bakgrund av de förhållanden som rådde i familjen vid tidpunkterna för SDN:s och LR:s beslut. "Förhållandena får emellertid numera genom /faderns/ ändrade inställning till sitt alkoholmissbruk anses ha förbättrats i sådan grad att förebyggande åtgärder inte längre kan bedömas vara gagnlösa. En förutsättning för att omhänderta /J/ för samhällsvård har därmed bortfallit". KRG fastställde inte

omhändertagandebeslutet, utan förordnade om övervakning och övriga erforderliga förebyggande åtgärder.

(KRSU 406/80) SCN i P omhändertog A, 14 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR uttalade: "De svårigheter som framträtt beträffande /A/ har bestått i att hon under lång tid inte deltagit i skolarbetet. - - Åtgärder för att trygga en ordnad skolgång skall vidtagas i enlighet med skollagens föreskrifter och inte i förevarande ordning. - - Några omständigheter i övrigt av beskaffenhet att utgöra laga grund för omhändertagande av /A/ för samhällsvård har inte förebragts." LR fastställde ej beslutet. SCN besvarade sig till KRSU, som bl a uttalade: "Åtgärder för att trygga en normal skolgång skall i första hand vidtas med stöd av skollagens föreskrifter. Utredningen i målet får emellertid anses utvisa att anledningen till /A:s/ skolskolk främst är att söka i hennes hem- och familjesituation. Detta bestyrks även av att /A/ uppvisat goda studieresultat den tid hon varit närvarande i skolan." KR ändrade LR:s dom och förordnade att SCN skulle föranstalta om övervakning av A. Domen vann laga kraft.

(KRS 5659/80) SCN i K beslöt omhänderta C, 8 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR uttalade bl a: "Som exempel på att barnets kroppsliga hälsa utsättes för fara anges i lagmotiven bl a fysisk vanvård och höggradigt bristande hygien. Även om det av utredningen framgår att hygien i hemmet vid vissa tillfällen varit bristfällig utgör detta förhållande, i vart fall med hänsyn till de numera ändrade förhållandena i hemmet, inte skäl för ingripande. Vad i övrigt i målet förekommit visar inte heller att /C/ behandlas i hemmet på sådant sätt att hennes kroppsliga hälsa utsättes för fara." LR fann att det inte förelåg grund för ingripande enligt BvL 25 § a) varför beslutet inte fastställdes. SCN besvarade sig till KRS, som bl a uttalade: "Enligt ett utlåtande den 8 december 1980 från barn- och ungdomspsykiatriska mottagningen vid /K:s/ lasarett har man där gjort den bedömningen att det skulle mycket allvarligt skada /C:s/ emotionella intellektuella och fysiska utveckling, om hon skildes från modern. - - Vad som förekommit i målet tyder på att /modern/ med stöd av den omsorgsverksamhet som det allmänna kan erbjuda förmår ge /C/ den speciella vård och fostran som är nödvändig för barnets utveckling." KR lämnade besvären utan bifall. Domen vann laga kraft.

2. vårdnadsmål.

Från vårdnadsmål har 27 fall refererats där utgången av målen blivit ett annat än det som föreslagits från socialnämnden. 14 av referaten är hämtade från HD, varav 2 sakbehandlats av HD. I 12 fall har alltså ej meddelats prövningstillstånd. Som framgår av tabell 4, dominerar hovrättsmaterialet från Svea Hovrätt med 10 refererade fall därifrån.

Av de 2 fall som sakbehandlats i HD avser det ena (HD Ö 1114/77) fråga om umgängesrätt. Två olika socialnämnder hade uttalat sig. Den ena föreslog att fadern skulle tillerkännas umgängesrätt med barnet, medan den andra föreslog att ingen umgängesrätt skulle medges. TR medgav en begränsad umgängesrätt. HovR fastställde TR:s domslut. HovR grundade sitt ställningstagande på att den barnpsykiatriska utredningen ej gav tillräcklig vägledning och att angiven risk för skada på barnet i anslutning till umgänget var överdriven. HD upphävde HovR:s dom och lämnade faderns talan om umgängesrätt utan bifall. Någon motivering till varför HD upphävde HovR:s dom går inte att utläsa ur domskälen. Det andra fallet som sakbehandlats av HD (NJA 1971 A 30) avsåg fråga om vårdnad. HR hade förordnat fadern som vårdnadshavare. Socialnämnden förordade i yttrande till HovR fadern som vårdnadshavare. HovR fastställde HR:s domslut. I yttrande till HD uttalade barnavårdskonsulenten med stöd av två läkarintyg att modern borde tillerkännas vårdnaden. HD ändrade HovR:s dom och förordnade modern som vårdnadshavare. Uppenbarligen har HD här grundat sitt ställningstagande på barnavårdskonsulentens utlåtande.

Av övriga 25 fall där avgörandet slutligen stannat i HovR rör ett fall umgängesrätt. I detta fall (SH T 731/81) förelåg inget uttalande från någon socialnämnd, men två sakkunnigutlåtanden. En överläkare hade förordat att fadern inte skulle tillerkännas begärd umgängesrätt medan en psykolog tillstyrkt umgängesrätt för fadern. TR medgav en begränsad umgängesrätt. HovR utökade umgängesrätten för fadern. Överläkaren hade inför HovR vidhållit sitt avstyrkande, men HovR grundade sitt avgörande främst på att de störningar som uppstod vid umgängestillfällena främst rörde andra personer i barnets omgivning än barnet självt, varför HovR medgav fadern den utvidgade umgängesrätten.

Rekvisitet i FB 6:11 i detta fall är "särskilda omständigheter" som kan innebära att förälder som är skild från vårdnaden kan betas tillfälle till umgänge med barnet. I prop 93:1949 med förslag till FB hänvisas endast till att lagrummet direkt överförs från LBiÄ (11.6.1920 nr 407) 12 §. Inte heller i prop till denna senare lag kommenteras innehållet i lagrummet (ej heller av lagrådet).^{1/} Däremot har lagrådet kommenterat rekvisitet i anslutning till förslaget till lag om äktenskaps ingående och upplösning (6 kap 23 §). På lagrådets förslag infördes i lagrummet ett stadgande om umgängesrätt för icke vårdnadshavande förälder. Som sådana särskilda förhållanden då umgängesrätten kan inskränkas eller bortfalla anger lagrådet "då det gäller att rädda barnen undan ett dåligt inflytande".^{2/} Domstolarna har alltså inte mycket vägledning att hämta från lagstiftaren vad gäller in-

1/ Prop 1920 nr 15.

2/ NJA II 1916 s 246 f.

nebörden av uttrycket särskilda skäl.^{1/}

HovR har alltså i sin bedömning funnit att de bevisfakta som åberopats an-
tingen icke utgör sådana särskilda skäl som omnämns i lagrummet, eller inte
med tillräcklig styrka visar att sådana särskilda skäl föreligger. Vilket av
dessa alternativ som legat till grund för HovR:s avgörande går inte att ut-
läsa av domskälen.

I övriga fall, som rör tvist om vårdnad om barn, har två socialnämnder avgi-
vit yttrande i 8 fall. I 5 fall av dessa har socialnämnderna lämnat olika
förslag till utgång i vårdnadsfrågan. I de fall socialnämnderna lämnat sam-
stämmigt förslag samt i de fall där endast en socialnämnd avgivit förslag,
har modern föreslagits som ensam vårdnadshavare i 3 fall, och fadern före-
slagits som ensam vårdnadshavare i 13 fall. I 4 fall har socialnämnden före-
slagit att vårdnaden om flera barn skall fördelas mellan fadern och modern.
I de klart dominerande fallen där slutavgörandet gått emot socialnämndens
förslag, gäller det alltså situationer där socialnämnderna föreslagit fadern
som vårdnadshavare, men där det slutliga avgörandet lett till att modern
blivit vårdnadshavare.

Två genomgående trender kan klart utläsas ur domskälen. Den ena är att när
frågan gäller vårdnaden om flera barn, är HovR ytterst obenägna att dela upp
vårdnaden om barnen mellan de bägge föräldrarna; utan den förälder som av
något skäl anses lämpligast att vårda något av barnen, den förälder får ock-
så vårdnaden om samtliga barn.^{2/} Den andra trenden är att den förälder som
interimistiskt tillerkänts vårdnaden om barnet eller barnen, och som fak-
tiskt vårdat barnet under längre eller kortare tid, också slutligt blir den
som erhåller vårdnaden om barnet.

En företeelse som också är genomgående är att domstolen i ett par fall fast-
slagit parternas överenskommelse, oavsett vad socialnämnden har föreslagit
(SH T 720/79). I ett fall (HD T 394/79) åberopade TR som skäl för att till-
erkänna modern vårdnaden om barnet mot socialnämndens förordnande av fadern,
att övervägande vikt borde fästas vid barnets egna uttalanden samt att TR
gjort en samlad bedömning av vad som förekommit i målet. I ett annat fall
där frågan gällde ett yrkande från fader om överföring av vårdnaden till sig
från modern (HD T 393/81) går det inte att utläsa av domskälen vad TR eller
HovR grundade sina avgöranden på. Samma förhållande gäller HD T 95/82 där
fadern interimistiskt tillerkänts vårdnaden, men där modern slutligen till-
erkändes vårdnaden om barnet. I detta fall redovisades inga domskäl i HovR.
I ett fall (SH T 479/80) hade modern interimistiskt förordnats som vårdnads-
havare och nämnden föreslagit att modern skulle slutligt förordnas som vård-
nadshavare, vilket också blev TR:s beslut. HovR grundade sitt förordnande av
fadern som vårdnadshavare på att denne numera hade en mildare inställning
till barnets behov av umgänge med modern samt barnets uttalade önskan att få
bo hos fadern (barnet var 14 år). I ett fall (SH T 955/81) hade fadern in-
terimistiskt förordnats som vårdnadshavare. Socialnämnden förordade även fa-
dern som vårdnadshavare inför det slutliga avgörandet. TR förordnade modern

1/ Observera förändringen i lagregeln som inträtt efter senaste ändringen i
FB som trätt i kraft 1.7.1983. Enligt FB 6:15 skall vårdnadshavaren an-
svara för att barnets behov av umgänge med icke vårdnadshavande förälder
tillgodoses. Om vårdnadshavaren motsätter sig umgänge beslutar rätten
"efter vad som är bäst för barnet".

2/ Att detta förfaringssätt inte är särskilt lyckat framgår av min diskus-
sion i anslutning till begreppet barnets bästa, avsnitt A 4 s 79 ff.
Vårdnadsfrågan bör bedömas för varje barn för sig, där barnets förhållan-
de till syskonen är ett bevisfaktum bland flera.

som vårdnadshavare vilket även fastställdes av HovR. Två orsaker låg till grund för domstolarnas avgöranden. Den ena att modern skaffat bostad inom samma område där fadern bodde och att vårdnaden därför kunde överföras till modern utan att barnet behövde byta miljö. Den andra var att modern kunde göra sig ledig från arbetet och skulle komma att ha kortare arbetstid än fadern och därför skulle kunna ägna större tid åt barnet än fadern.

Ett fall (SH T 1015/81) gällde fråga om överflyttning av vårdnaden till fadern efter moderns död. Frågan väcktes dock först 3 år efter moderns död. Vid denna hade vårdnaden tillerkänts särskilt förordnad förmyndare, en moster till barnet. TR anförde starka principiella skäl och överförde vårdnaden till fadern. HovR upphävde TR:s dom och ogillade faderns talan. Därvid stödde sig HovR främst på att barnet visat otrygghet vid umgänge med fadern och att detta vägde över de svårberäknliga fördelar som på lång sikt möjligen kunde vinnas vid en överföring av vårdnaden till fadern. Man bör här observera lydelsen i FB 6:10 att det skall vara uppenbart med hänsyn till barnets bästa om vårdnaden i en situation som denna skall anförtros särskilt förordnad förmyndare i stället för den efterlevande föräldern.^{1/}

1/ Se även avsnitt A 4. s 79 f angående begreppet barnets bästa.

Vårdnadsmål avgjorda av högsta domstolen

(NJA 1971 A 30) HR förordnade i dom att modern skulle ha vårdnaden om döttrarnan L, 19 år, M, 15 1/2 år, S, 10 år samt om sonen J, 4 år. Samtidigt förordnades att fadern skulle ha vårdnaden om sonen D, 13 år. Modern väddade till HSB och yrkade att få vårdnaden om även D. HSB fastställde HR:s domslut. Modern sökte revision. Barnvårdsnämnden hade i yttranden till HR och HovR tillstyrkt att vårdnaden om D skulle tillerkännas fadern. Barnvårds-konsulenten hade i yttrande till HD förordat att vårdnaden om D skulle tillerkännas modern, och därvid främst oberopat 2 läkarintyg. Dessa hade utfärdats i samband med att fadern intagit på sjukhus vid 2 tillfällen under diagnosen Alcoholismus chronicus. I det ena läkarintyget uttalades att fadern vid tidpunkten ansågs helt olämplig att handha vårdnaden om barnet. I det andra intyget framhölls att fadern icke kunde anses vara återställd från sin alkoholsjukdom. HD ändrade HovR:s dom och förordnade modern som vårdnadshavare för D.

(HD T 286/77) C, 6 1/2 år hade sedan fyra år vårdats av sin farmor i Jugoslavien. I samband med äktenskapsskillnad yrkade bägge föräldrarna att få vårdnaden om sonen. Fadern avsåg bosätta sig i Jugoslavien, om han fick arbete där. Modern avsåg stanna i Sverige. Parterna lämnade helt motstridande uppgifter om förhållandena under äktenskapet. TR inhämtade yttrande från SDN i J (faderns hemkommun) och från SCN i E (moderns hemkommun). SDN i J förordade fadern medan SCN i E förordade modern som vårdnadshavare. TR fann bägge makarna lämpliga som vårdnadshavare. TR bedömde att fadern inte själv skulle komma att vårda C men att modern skulle göra det. TR tillerkände modern vårdnaden om C. Fadern överklagade till GH, som i stort gjorde samma bedömning som TR och fastställde TR:s dom. Ej pt.

(HD T 308/77) TR hade i anslutning till äktenskapsskillnad förordat att modern i enlighet med parternas överenskommelse skulle ha vårdnaden om P. Fadern yrkar nu i ansökan till TR att vårdnaden om P, 11 1/2 år överförs till honom. SCN i H kommun uttalade i yttrande till TR att vårdnaden borde överföras till fadern. "såvida inte utlåtande från barnpsykiatrisk expertis talar mot detta". SCN i K kommun uttalade för sin del i yttrande till TR att vårdnaden borde överföras till fadern. TR fann bägge parter lämpliga som vårdnadshavare, men att modern borde ges företräde, särskilt med beaktande av parternas ålder. Fadern var 43 år äldre än P och 20 år äldre än modern. TR fann även att P:s egna uttalanden om att han ville bo hos fadern inte kunde tillmätas avgörande betydelse i vårdnadsfrågan. TR ogillade faderns talan om överflyttning av vårdnaden. Fadern väddade till HVS som fastställde TR:s dom. Ej PT.

(HD T 336/77) TR förordnade i anslutning till stämning om äktenskapsskillnad att modern interimistiskt skulle ha vårdnaden om A, 2 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om A. I utlåtande från PBU förordades fadern som vårdnadshavare för A. Den utredare som genomfört vårdnadsutredningen förordade fadern som vårdnadshavare. SDN i V kommun beslöt med 4 röster mot 3 att förorda fadern som vårdnadshavare för AS. Tre ledamöter ville förorda modern som vårdnadshavare. TR fann att ingen av parterna var olämplig som vårdnadshavare. TR konstaterade även att de

invändningar parterna riktat mot varandra som vårdnadshavare var obestyrkta och därför skulle lämnas utan avseende. TR konstaterade även att parternas relationer var så svåra att de utgjorde ett allvarligt hinder för barnet att fästa sig vid bägge föräldrarna. I avgörandet vilken av föräldrarna som skulle ha vårdnaden om A fäste TR avgörande vikt vid att A funnit sig väl tillrätta hos modern som haft det huvudsakliga ansvaret för A:s vård. TR ansåg sig kunna konstatera att A funnit sig väl till rätta hos modern som hade både vilja och förmåga att ge A en lämplig uppföstran och trygg uppväxt. TR tillerkände modern vårdnaden om A. Fadern väddade till SH, som gjorde samma bedömning som TR och fastställde TR:s dom. Ej pt.

(HD Ö 1114/77) Fadern yrkade hos TR rätt till umgänge med dottern M, nu 10 1/2 år. Modern motsatte sig umgänge. Fadern hade under 1960-talet förövat flera sexualbrott, varav några riktat sig mot småflickor. Han hade genomgått psykiatrisk vård, och betraktades nu av anlitad sakkunnig som frisk. Överläkare C uttalade att det inte fanns något hinder mot att fadern umgås med sitt barn, men att en total bedömning behövde göras bl a med hänsyn till barnet. Barnavårdsnämnden i V ansåg att fadern borde få rätt till umgänge med sitt barn, under förutsättning att annan utredning inte visade att det var olämpligt. Barnavårdsnämnden i E (moderns hemkommun) uttalade "att det med hänsyn till /M:s/ bästa ej är lämpligt att /fadern/ får rätt till umgänge med henne". Nämnden hade försökt få till stånd en barnpsykiatrisk kontakt med barnet, men modern och hennes advokat hade motsatt sig en sådan. TR uttalade bl a: "Den verkställda barnavårdsutredningen ger ingen upplysning ifråga om /M:s/ reaktioner i den föreliggande situationen, enär vederbörande utredare ej ansett lämpligt taga personlig kontakt med /M/." TR tillerkände fadern begränsad umgägesrätt i närvaro av person utsedd av barnavårdsnämnden. Modern överklagade till HSB. Förnyade yttranden inhämtades. Psykologen O och läkaren N vid barnpsykiatriska kliniken vid L:s lasarett anförde i utlåtande att kontakt ej förekommit mellan M och hennes far under 10 år och M:s omgivning var helt negativ till att M träffade fadern. "Vår bedömning är att ett nu inlett umgänge med fadern kan vara förenat med avsevärd risk för /M:s/ psykiska hälsa". SCN i E hänvisade till vad som framkommit vid den barnpsykiatriska undersökningen och uttalade "att det med hänsyn till /M:s/ bästa ej är lämpligt att fadern får rätt till umgänge med henne." HovR uttalade: "Den barnpsykiatriska utredningen har ägt rum utan att någon kontakt tagits med /fadern/. Den ger ingen vägledning när det gäller att bedöma vilka möjligheter som kan finnas att /M/, om hon får träffa honom, genom att bilda sig en egen uppfattning uppger det motstånd mot umgänge som i nuläget betingas väsentligen av den negativa inställningen mot honom i hennes närmaste omgivning. Den i utlåtandet angivna slutsatsen att ett umgänge kan vara förenat med avsevärd risk för /M:s/ psykiska hälsa ter sig skäligen överdriven med tanke på /M:s/ ålder och den blygsamma umgägesrätt, närmast av försökskaraktär, varom här är fråga. - - Vid nu angivna förhållanden föranleder vad som förekommit i målet i hovrätten ej till annan bedömning än den som i övrigt redovisas i tingsrättens dom." HovR fastställde TR:s domslut. En dissident ville med upphävanne av TR:s dom ogilla faderns talan. Modern fullföljde talan till HD, som upphävde HovR:s dom och lämnade faderns talan utan bifall.

(HD T 214/78) TR hade i dom förordnat att modern skulle ha vårdnaden om sönerna Z, 11 år och R, 10 år. Fadern hade tät, närmast daglig kontakt med bägge söner. R flyttade sedermera över till

fadern, men fortsatte att ha dagliga kontakter med brodern och modern. Fadern ansökte om överflyttning av vårdnaden om R till sig. SCN i E yttrade till TR "att /fadern/ bör erhålla vårdnaden om /R/ och /modern/ även i fortsättningen vårdnaden om /Z/". Detta ställningstagande stöddes även i utlåtande från barnpsykiatriska kliniken i L, som bl a uttalade: "Vi anser att det med hänsyn till omständigheterna för närvarande vore mycket svårt och olämpligt att flytta någon av pojarna". TR fann dock att det skulle vara förenat med risker att bröderna skulle skiljas åt om vårdnaden fördelades mellan föräldrarna, särskilt om någon av föräldrarna framledes skulle byta bostadsort. Vårdnaden om pojkarna borde därför enligt TR:s medning tillkomma samma förälder. Därefter fann TR inga bärande skäl för att överföra vårdnaden till fadern. TR lämnade därför faderns talan utan bifall. Fadern väddade till HSB, som - utan att anföra några domskäl - fastställde TR:s dom. Ej pt.

(HD T 369/78) Modern var ensam vårdnadshavare till A, 5 1/2 år. I samband med separation från modern ansökte fadern om att få vårdnaden överflyttad till sig. I yttrande till TR uttalade SCN i K kommun att den "funnit det lämpligast att /fadern/ erhåller vårdnaden om /A/." TR fann bägge föräldrarna lämpade att utöva vårdnaden. Det redovisades ej i domen vad SCN stött sitt ställningstagande på. Nämnden var dock ej enig i sitt uttalande. TR stödde sig främst på att A vårdats av modern sedan födelsen och under separationstiden och fann ej skäl överföra vårdnaden till fadern. Fadern överklagade domen till HVS. HovR fastställde TR:s dom utan att ange några domskäl. Ej pt.

(HD T 394/79) TR förordnade i anslutning om äktenskapsskillnad att parterna gemensamt interimistiskt skulle ha vårdnaden om P. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om P. Vårdnadsutredning företogs och psykiatrisk undersökning gjordes av såväl modern som P. Vårdnadsutredaren förordade modern som vårdnadshavare. De sakkunniga som undersökt modern och dottern, konstaterade att modern hade psykiska besvär av icke övergående natur, men att detta inte gjorde henne olämplig som vårdnadshavare utan förordade att modern skulle tillerkännas vårdnaden om dottern. SCN förordade i yttrande till TR att fadern skulle tillerkännas vårdnaden om dottern. TR fann att ingen av parterna var olämplig som vårdnadshavare. TR fann även att avgörande borde fästas vid P:s egna uttalanden, där hon förklarat sig vilja bo hos modern. TR menade även att modern bättre skulle kunna tillgodose P:s behov när denna kom i puberteten. TR uttalade bl a: "Vid en samlad bedömning av vad sålunda anförts och jämväl i övrigt förekommit, finner Tingsrätten - oaktat Sociala centralnämnden i sitt yttrande uttalat att fadern är lämpligast som vårdnadshavare - att /modern/ med hänsyn till dotterns bästa bör tillerkännas företräde framför /fadern/ som utövar av vårdnaden om dottern." Fadern väddade till SH, som fastställde TR:s dom. Ej pt.

(HD T 11/80) Modern hade interimistiskt tillerkänts vårdnaden om D, 6 år. TR inhämtade barnpsykiatriskt utlåtande samt yttrande från två socialnämnder. I det barnpsykiatriska utlåtandet uttalades bl a: "Utgående från /D:s/ behov bedömer vi att han för sin fortsatta uppväxttid bör leva avsevärt närmare fadern. /D/ behöver fadern som identifikationsobjekt. Vi förordar därför att vårdnaden överflyttas på fadern med rikliga tillfällen till umgänge med modern." Detta utlåtande refererades även i vårdnadsutredningen, som företagits gemensamt för faderns och moderns hemkommun, och gavs där betydande vikt - "vi ser det barnpsykiat-

riska utlåtandet som tungt vägande". Vid SCN:s i S sammanträde var såväl barnpsykiatern som fadern och modern närvarande och lade fram sina synpunkter och svarade på frågor. SCN i S beslöt efter votering förorda modern som vårdnadshavare (S var moderns hemkommun). Vid behandlingen av ärendet i SDN i Ö (faderns hemkommun) var fadern närvarande. SDN beslöt förorda fadern som vårdnadshavare. I vårdnadsutredningen hade man särskilt framhållit att umgänget inte fungerat bra under den tid modern interimistiskt haft vårdnaden om barnet. Detta hade dock förbättrats något under senaste tiden. TR tillerkände modern vårdnaden. Fadern överklagade till SH, som bl a uttalade: "Mot bakgrund av att /modern/ hittills på ett fullt tillfredsställande sätt utövat den omedelbara vårdnaden om /D/ och då anledning finns till antagande att /D/ i fortsättningen kommer att få en fullgod kontakt med /fadern/ finner hovrätten vad /barnpsykiatern och psykologen som genomfört den barnpsykiatriska undersökningen/ uttalat icke innefatta tillräckligt starka skäl för att med ändring av den sedan lång tid tillbaka bestående vårdnadssituationen anförtro /fadern/ vårdnaden." HovR fastställde TR:s domslut. Ej pt.

(HD T 400/80) TR lät ett vittnesmål inför TR från en förskollärare väga över vårdnadsutredarnas och SDN:s förslag som skriftligen framförts till rätten. SH fastställde domslutet, dock med annan motivering. Ej pt.

(HD T 200/81) Modern hade interimistiskt tillerkänts vårdnaden om S, 6 år. Bägge parter yrkade nu vårdnaden om dottern. SCN i S uttalade i yttrande att fadern borde anförtros vårdnaden om dottern. Flera referenter hade omvitnat att modern var för hård i sina kontakter med S. Hon hade också bosatt sig isolerat med sin nya man och dennes 12-åriga son. TR tillerkände fadern vårdnaden om S. Tre dissidenter ville tillerkänna modern vårdnaden. modern överklagade till GH, som bl a uttalade: "Av vad som framkommit vid förhandlingen inför hovrätten finner hovrätten inte framgå att förhållandet mellan /modern/ och /S/ är sådant att /modern/ är mindre väl skickad än /fadern/ att handha vårdnaden om /S/. Inte heller fann HovR att S isolerats genom moderns nya bostad. Modern hade dessutom vårdat S sedan hennes födelse. HovR ändrade TR:s dom och förordnade att modern skulle ha vårdnaden om S. Ej pt.

(HD T 295/81) SDN i K kommun och SCN i L kommun hade båda i skriftligt yttrande till rätten förordat modern som vårdnadshavare för dottern och fadern som vårdnadshavare för sonen. Så blev även utgången i TR. HNN ändrade TR:s dom och förordnade att modern skulle ha vårdnaden även om sonen. HovR anförde i domskälen att sonen annars "skulle flyttas från sin nuvarande uppväxtmiljö och syskonen skulle uppdelas mellan föräldrarna", vilket man ville undvika. Ej pt.

(HD T 393/81) I dom 1978 hade TR förordnat att modern skulle ha vårdnaden om L, 4 år och M, 2 år. Tre månader senare placerades barnen i fosterhem, p g a missförhållanden i hemmet. Placeringen skedde i samråd med modern. Fadern yrkar nu överföring av vårdnaden till sig. I utlåtande från barn- och ungdomspsykiatriska kliniken vid F lasarett uttalas att "/L/ inte bör utsättas för miljöbyte eller behöva fundera på var han ska vara under denna för honom viktiga period". SCN i N föreslår i enlighet med utredarens förslag att modern även fortsättningsvis skall ha vårdnaden om barnen. När SCN i H skall fatta avgörande i frågan om yttrande till TR får såväl fadern som modern företräde inför

nämnden. Nämnden beslutar i enlighet med utredarens förslag att förordna fadern som vårdnadshavare. Barnpsykiatern och psykologen samt vårdnadsutredarna hördes som vittnen. TR fann bägge föräldrarna lämpliga som vårdnadshavare. TR förordnade att vårdnaden skulle överföras till fadern. Modern överklagade till SH, som fastställde TR:s domslut. Ej pt.

(HD T 95/82) Fadern hade interimistiskt tillerkänts vårdnaden om M, 6 1/2 år. Bägge parter yrkade nu vårdnaden om M. SCN i K uttalade i yttrande till TR "att vårdnaden om /M/ även fortsättningsvis bör anföras /fadern/." SCN i H beslöt däremot "tillstyrka att vårdnaden om /M/ överflyttades till /modern/". Socialkonsulenterna i T län fann att ingen kritik kunde riktas mot faderns sätt att sköta M, men att hans inställning till modern gjorde att hon hade betydande svårigheter att få något umgänge med M utöver vad som reglerats i TR:s interimistiska beslut. De hade även fått uppfattningen att M själv helst ville bo hos modern. TR tillerkände modern vårdnaden om M. Fadern överklagade till SH, som - utan att ange några domskäl - fastställde TR:s domslut. Ej pt.

Vårdnadsmål avgjorda av hovrätterna

(GH T 236/78 + JO 278/79) Modern tillerkändes interimistiskt vårdnaden om J, 6 1/2 år och S, 1 1/2 år. Inför det slutliga avgörandet medgav fadern att modern fick vårdnaden om S. SDN i N uttalade i yttrande till TR att bägge föräldrarna var lämpliga som vårdnadshavare men att fadern borde få vårdnaden om J. TR fann att modern levat under besvärliga förhållanden, men att bägge föräldrarna var lika lämpliga som vårdnadshavare för J. TR ansåg också att syskonen borde få växa upp tillsammans. I detta avseende hade vårdnadsutredaren anförde: "Den stora åldersskillnaden mellan syskonen gör att de inte kan ha något direkt utbyte av varandra även om de naturligtvis tycker om varandra och känner att de hör ihop. Det är angeläget att de får en mycket tät kontakt om fadern får vårdnaden om /J/." TR menade dock: "Något vägande skäl att dela upp vårdnaden mellan föräldrarna föreligger inte enligt tingsrättens mening." TR tillerkände modern vårdnaden om bägge barnen. GH fastställde TR:s dom.

(HSB T 249/78) TR förordnade interimistiskt i samband med beslut om betänketid att modern skulle ha vårdnaden om döttrarna A, 12 år och C 7 1/2 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om bägge barnen. SDN i L kommund förordade i yttrande till TR modern som vårdnadshavare för A och fadern som vårdnadshavare för C. Nämnden var inte enig i sitt ställningstagande. TR fann båda parterna lämpliga som vårdnadshavare för båda barnen och uttalade bl a: "Tingsrätten anser vardera partens lämplighet och förutsättningar i övrigt så goda att en delning av vårdnaden enligt sociala distriktsnämnden förord men mot båda föräldrarnas vilja inte innebär sådana fördelar för barnen att de uppväger de nackdelar en splittring av syskonen kan medföra. Eventuella fördelar med delad vårdnad kan med stor del även tillvaratas genom umgänge mellan barnen och den förälder som inte har vårdnaden och båda parter synes positiva till en vidsträckt ungängesrätt. Vårdnaden om båda barnen bör därför tillerkännas endera föräldern. TR fäster vid valet mellan föräldrarna avgörande vikt vid att barnen sedan 10 månader bott hos modern samt att den äldre av döttrarna uttalat att hon vill bo hos modern. TR förordnade modern som

vårdnadshavare för bägge barnen. Fadern vädjade till HSB och yrkade att få vårdnaden om båda barnen. Modern bestred ändring. HovR fann båda föräldrarna lämpliga som vårdnadshavare. Beträffande A menade HovR att dels pga hennes egna uttalanden, dels pga hennes beroende av modern i den brytningstid hon just nu befann sig gjorde att modern skulle ha vårdnaden om A. HovR uttalade vidare: "I fråga om /C/ har Sociala distriktsnämnden, som ej var enhällig, i enlighet med vårdnadsutredarnas förslag förordat att fadern erhåller vårdnaden om henne. /Vårdnadsutredaren/ har uppgivit att det var nyanser som gjort att vårdnadsutredarna stannat för sitt förslag. De omständigheter som anförts som motivering kan dock med hänsyn till vad som framkommit i Hovrätten inte anses ha sådan betydelse att de bör vara utslagsgivande. Utredningen ger snarare stöd för att modern alltså bör vara vårdnadshavare." TR fann det dessutom olyckligt att dela upp syskonen på bägge föräldrarna. Hovr fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(SH T 192/79) I anslutning till deldom om äktenskapsskillnad beslöt TR interimistiskt att modern skulle ha vårdnaden om P, 6 år. Bägge parter yrkade slutligt vårdnaden om P. SCN i D kommun föreslog i yttrande till TR att fadern skulle få vårdnaden om P. SCN i D kommun föreslog i yttrandet till TR att fadern skulle få vårdnaden om P. Vårdnadsutredaren, som ex officio inkallats av domstolen att vittna, uttalade att hon "föreslagit nämnden denna lösning främst därför att /fadern/ kunde erbjuda barnet en mer komplett familj än /modern/. /Utredaren/ har dock vid nämnda förhör även uppgivit, att hon tror att barnet helst vill ha det som det är och att hon numera är tveksam om lämpligheten av att flytta barnet till fadern, eftersom modern så länge haft vårdnaden." TR fann båda parter mycket lämpliga som vårdnadshavare, och att det var oklart om fadern kunde erbjuda P en fullständigare och stabilare tillvaro än modern. TR ansåg att större betydelse borde fästas vid det förhållandet att modern sedan länge vårdat P och att denne funnit sig väl till rätta hos henne samt att en överflyttning kunde inverka menligt på P emedan modern skulle uppleva detta som en stor personlig katastrof. TR tillerkände modern vårdnaden om P. Fadern vädjade till SH, som fastställde TR:s dom. En dissident ville tillerkänna fadern vårdnaden. Domen vann laga kraft.

(SH T 451/79) TR förordnade i samband med beslut om betänketid att modern interimistiskt skulle ha vårdnaden om barnen E, 10 år och S, 7 1/2 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om bägge barnen. TR tillerkände modern vårdnaden om barnen. Fadern vädjade till SH och yrkade att få vårdnaden om dem. Modern bestred ändring. SDN i H kommun förordade i yttrande till HovR att fadern skulle få vårdnaden om E och modern vårdnaden om S. HovR fann bägge parter lämpliga som vårdnadshavare. Barnen hade under vårdnadsutredningen gjort uttalanden om att de helst ville bo hos modern. Å andra sidan fann HovR att modern saknade förmåga att "medverka till att barnen trots skilsmässan får behålla en god och naturlig kontakt med sin far". HovR uttalade vidare: "Å andra sidan framstår det - inte minst med hänsyn till barnens bakgrund och den ingripande förändringen i deras livssituation som de redan en gång varit utsatta för (barnen var syskon från Korea, och hade adopterats av parterna) - som särskilt angeläget att de tills vidare får kvarbli i sin nuvarande miljö och att de icke skiljs åt." HovR fastställde TR:s dom. Domen vann laga kraft.

(SH T 720/79) I samband med prövningstid i fråga om äktenskapsskillnad förordnade TR interimistiskt att modern skulle ha vårdnaden om döttrarna C, 10 år och M, 5 år. SH fastställde beslutet. Slutligt yrkade bägge parter att få vårdnaden om bägge barnen. SCN i UV kommun uttalade i yttrande till TR att ingen av föräldrarna kunde anses olämplig som vårdnadshavare. Med hänvisning till utredningen förordade nämnden att fadern skulle anförtros vårdnaden om barnen. TR fann att bägge föräldrarna med hänsyn till sin personliga läggning var intresserade av barnen och väl lämpliga som vårdnadshavare. Bägge barnen hade uttalat önskan att få bo hos fadern. TR fann emellertid att åldersskillnaden mellan flickorna och de olika intressen och skilda kamratkretsar de hade, inte hindrade att vårdnaden om dem delades mellan föräldrarna. TR uttalade bl a: "/fadern/ bör således få vårdnaden om /M/ och /modern/ bör få vårdnaden av /C/." Bägge parter vädjade till SH och yrkade att få vårdnaden om även det andra barnet. Fadern återkallade sedermera sitt yrkande om att få vårdnaden om dottern C. Parterna kom även överens om att vårdnaden om dottern M, skulle tillkomma modern. HovR fastställde parternas överenskommelse. Domen vann laga kraft.

(SH T 749/79) TR förordnade interimistiskt att fadern skulle ha vårdnaden om C, 8 1/2 år och P, 6 år. Bägge parter yrkade slutligt vårdnaden om barnen. SCN i E kommun förordade fadern som vårdnadshavare åt C och P, medan barn- och ungdomspsykiatriska kliniken vid Centrallasarettet i E förordade att modern skulle få vårdnaden om C och fadern vårdnaden om P. TR fann bägge parter lämpliga som vårdnadshavare, med fann att C så klart uttalat att hon önskat bo hos modern, att detta borde bli utslagsgivande för C:s del. Därutöver fann TR att åldersskillnaden och sammanhållningen mellan barnen var sådan att vårdnaden inte borde delas mellan de bägge föräldrarna, varför modern även borde anförtros vårdnaden om P. TR förordnade modern som vårdnadshavare för barnen. SH fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(HSB T 75/80) TR tillerkände interimistiskt fadern vårdnaden om K, 10:8 år och J, 7:8 år. HSB ändrade beslutet och tillerkände modern vårdnaden om J. SDN i K (faderns hemkommun) uttalade i yttrande till TR att fadern borde få vårdnaden om K och modern vårdnaden om J. SCN i T (moderns hemkommun) uttalade i sitt yttrande att modern var lämplig som vårdnadshavare för bägge barnen. Flera andra sakkunniga hade i målet olika uppfattningar om vem som skulle ha vårdnaden om vilket respektive bägge barnen. TR ändrade senare sitt interimistiska beslut och fattade ett nytt sådant med innebörden att modern skulle ha vårdnaden om bägge barnen. Detta skedde sedan det barn fadern haft vårdnaden om stannat kvar hos modern efter ett umgängestillfälle. TR uttalade bl a: "Tingsrätten beaktar vid sin bedömning vidare, att utredningar gjorts och kontakter hållits vid inbördes olika tidpunkter allt sedan målet startade. Därtill kommer, att förutsättningarna för att genomföra begärda utredningar varit olika. I vissa få fall - och då endast i begränsad omfattning - har båda parter ställt upp vid utredningens genomförande. Detta påverkar naturligtvis värdet av utredningens resultat." TR fann bägge parter lämpliga som vårdnadshavare samt att barnen inte skulle skiljas från varandra. TR tillerkände modern vårdnaden om båda barnen. Fadern vädjade till HSB, som fastställde TR:s domslut. En dissident ville tillerkänna fadern vårdnaden om K och modern vårdnaden om J. Domen vann laga kraft.

(SH T 680/80) TR förordnade interimistiskt att modern skulle ha vårdnaden om barnen S, 8 år och T, 5 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om bägge barnen. Fadern medgav senare att modern skulle få vårdnaden om dottern S. SCN i A föreslog i yttrande till TR att modern skulle få vårdnaden om S och fadern vårdnaden om T. Vårdnadsutredaren hade föreslagit att modern skulle få vårdnaden om bägge barnen och därvid bl a anförde: "Syskonen har behov av varandra, dels med hänsyn till deras ålder och dels därför att de behöver varandras stöd vid föräldrarnas konflikter. De bör därför ej skiljas åt." TR fastställde föräldrarnas överenskommelse angående vårdnaden om S och tillerkände fadern vårdnaden om. En dissident ville anförtro modern vårdnaden om bägge barnen. Modern väddade till SH, som bl a uttalade: "Med hänsyn till barnens ålder och det förhållandet att de hittills levit tillsammans, finner Hovrätten, att vårdnaden om dem bör delas endast så framt det skulle vara till ettdera barnens eller bådas bästa. Sådana omständigheter har inte förebragts som visar att det skulle vara vare sig /S:s/ eller T:s/ glädje eller nytta, därest vårdnaden delades. I dessa förhållanden och då /modern/ i och för sig är lämplig som vårdnadshavare skall vårdnaden om /T/ anförtros henne." HovR ändrade TR:s domslut och förordade modern som vårdnadshavare för även T. Domen vann laga kraft.

(SH T 749/80) TR förordnade interimistiskt att modern skulle ha vårdnaden om O, 14 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om O. SCN i J kommun uttalade i yttrande till TR att båda föräldrarna måste anses lämpliga som vårdnadshavare. O hade till utredaren uttryckt önskemål om att kunna bo längre tider i familjevillan tillsammans med respektive förälder. Utredarna ansåg att modern bäst kunde tillgodose detta behov. Nämnden föroptrade modern som vårdnadshavare för O. I anslutning till förhandlingen i TR flyttade O hem till fadern, vilket han per brev meddelade modern. TR fann att dessa yttringar var tillfällighetsbetingade och tillmätte dem ingen betydelse. TR fann inte skäl att frångå SCN:s ställningstagande, utan förordnade modern som vårdnadshavare för O. Fadern väddade till SH och yrkade att få vårdnaden om O. Modern bestred ändringen. HovR konstaterade att det normalt är lämpligare att vårdnaden tillkommer den förälder som barnet stadigvarande bor hos. HovR tyckte sig även kunna konstatera att O förmodligen påverkats av fadern att inte upprätthålla någon tätare kontakt med modern, men att faderns inställning på senare tid mildrats, varvid ett fungerande umgänge kommit till stånd. HovR fäste också vikt vid O:s uttalande om att vilja bo hos fadern. HovR ändrade TR:s domslut och förordnade fadern som vårdnadshavare för O. Två dissidenter ville fastställa TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(SH T 847/80) TR förordnade i anslutning till dom om äktenskapsskillnad att modern skulle ha vårdnaden om G, då 9 1/2 år och att fadern skulle ha vårdnaden om S, då 7 år. HovR fastställde TR:s dom. Tre år senare yrkar modern hos TR att vårdnaden om S skall överflyttas till henne. Fadern bestrider yrkandena. Fadern har under tiden bildat ny familj, där förutom S ytterligare fem barn finns. SDN i B kommun förordade i yttrande till TR att vårdnaden om S skulle överflyttas till modern. Utredaren hade i sitt förslag till beslut främst grundat sig på att fadern pga i sin stora familj inte hade ork att ge S den omsorg och stimulans han behövde samt att S vid flera tillfällen klart uttalat att han ville bo hos modern. TR fann att fadern "med hänsyn till sin stora familj endast kan antagas ha begränsad tid och ork att ägna särskild uppmärksamhet åt /S/", och uttalade bl a: "/S/ har nu

vistats hos /fadern/ under mer än sex år. Genom bevisningen i målet har i intet fall styrkts sådant beteende mot /S/ att /fadern/ kan anses vara mindre lämpad som vårdnadshavare. Av utredningen framgår att /S/ är mycket fästad vid fadern och att han i hemmet har särskild god kontakt också med i varje fall /den med fadern sammanboende kvinnans/ son /L/, som är i det närmaste jämnårig med /S/. Det framgår också att /S/ fungerar bra i skolan, liksom han tidigare gjort på fritidshem. Även hans förhållande till kamrater förefaller vara normala." TR fann att S funnit sig väl tillrätta med förhållandena hos fadern och att det framstod som vanskligt att flytta S från hans hemvanda miljö. TR lämnade käromålet utan bifall. Tre nämndemän ville överflytta vårdnaden till modern. SH fastställde - utan angivande av domskäl - TR:s dom. En nämndeman ville överflytta vårdnaden om S till modern. Domen vann laga kraft.

(SH T 731/81) TR hade förordnat att modern skulle ha vårdnaden om Y, 8 år och R, 6 år, samt fadern vårdnaden om M 10 år. Fadern yrkade i TR att få umgängesrätt med Y och R. Modern bestred yrkandet. I sakkunnigutlåtande avstyrkte överläkaren GN och psykologen AS all umgängesrätt för fadern med Y. Detta ledde till att fadern återkallade sitt yrkande i den delen. Beträffande R, tillstyrkte AS umgängesrätt för fadern, medan GN avstyrkte även sådan umgängesrätt. TR medgav fadern umgängesrätt med R, första söndagen varje månad kl. 10-18.00. Fadern väddade mot TR:s dom till SH och vidhöll sitt yrkande i Tingsrätten. Överläkaren GN vidhöll sin tidigare inställning och avstyrkte allt umgänge mellan fadern och R. HovR uttalade bl a: "En far eller mor som är skild från vårdnaden från sitt barn får enligt föräldrabalken betagas tillfälle till umgänge med barnet endast om särskilda omständigheter föranleder det. Sådana särskilda omständigheter föranleder uppenbarligen, därest umgänget kan befaras medföra risk för att allvarligt störa barnets psykiska hälsa. /Moderns/ uppgifter om allvarliga störningar hos /R/ pga påfrestningen att träffa fadern, vinner inte stöd av utredningen i målet. Däremot synes det av överläkaren /GN:s/ uppgifter framgå, att /R:s/ umgänge med fadern i första hand upplevs som påfrestande för /R:s/ närmaste omgivning och, såsom Tingsrätten funnit framför allt för hans syster /Y/. HovR ändrade TR:s dom och medgav fadern umgängesrätt med R ett veckoslut varje månad från fredag kl. 18.00 till söndag kl. 18.00, en vecka vid jultid, vartannat sportlov samt 3 veckor varje sommar. Domen vann laga kraft.

(SH T 955/81) I samband med deldom till äktenskapsskillnad förordnade TR enligt parternas överenskommelse att fadern interimistiskt skulle ha vårdnaden om J. SCN uttalade i yttrande till TR att fadern "med hänsyn till /J:s/ bästa borde anförtros vårdnaden." TR konstaterade att utredningen visat två föräldrar med starkt föräldraansvar för sitt barn samt uttalade bl a "Båda föräldrarna är enligt vårdnadsutredningen lämpade som vårdnadshavare och bägge har goda materiaella förutsättningar att ta hand om /J/. /Modern/ har framstått som en varm och engagerad person och den instabilitet som /vårdnadsutredaren/ funnit hos henne kan, enligt Tingsrättens mening, snarare tolkas som ett starkt behov, att trots problemen i äktenskapet med /fadern/, försöka i största möjliga utsträckning minska skadeverkningarna för /J:/ /Modern/ och /moderns fästman/ har köpt ett hus i närheten av parternas tidigare gemensamma bostad och en överflyttning av vårdnaden till henne skulle därför inte medföra att /J/ förlorar kontakten med den miljö och de vänner han har. Vidare ha /modern/ kortare arbetstid än /fadern/ och kommer om några månader att ha

möjlighet till föräldraledighet. /Modern/ har därför mer tid för /J/ och /J/ kan vistas mindre del av dagen på daghemmet, och sedan han börjat skolan, på fritidshemmet. Mot bakgrund härav finner Tingsrätten att /modern/ bör tillerkännas vårdnaden om /J/." Två dissidenter (ordföranden och en nämndeman) ville tillerkänna fadern vårdnaden. Fadern väddade till SH och yrkade att han skulle tillerkännas vårdnaden om J. Modern bestred ändring. Hovr fann bägge föräldrarna mycket lämpliga som vårdnadshavare, och uttalade: " När det gäller frågan om det kan innebära någon belastning för /J/ om vårdnaden överflyttas till /modern/ efter det att /fadern/ så pass länge haft vårdnaden om honom, beaktar Hovrätten bl a, att /J/ ännu inte börjat skolan - och att parterna bor relativt nära varandra. En överflyttning av vårdnaden till /modern/ skulle under för handen varande omständigheter enligt Hovrättens mening inte komma att innebära att /J/ förlorar kontakten med sina tidigare vänner och sin invanda miljö. När det gäller vilken av föräldrarna som med hänsyn till /J:s/ bästa bör få vårdnaden om honom, bör särskilt beaktas att /modern/ har möjlighet att taga ledigt från sitt arbete under resten av innevarande år samt under avsevärd tid därefter ha möjlighet att arbeta på deltid. Hon kan av den anledningen antagas få mera tid än /fadern/ att ta hand om /J/ och ägna sig åt honom. Detta förhållande får anses vara av stort värde i den känsliga ålder vari /J/ befinner sig. En nära kontakt mellan /J/ och fadern lär ändå kunna uppehållas när parterna bor så nära varandra." HovR fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(SH T 1015/81) J:s moder avled när J var 6 månader gammal. Moderns syster tog då enligt överenskommelse med modern före dödsfallet och senare även fadern, hand om J, och förordnades även av TR som förmyndare och vårdnadshavare för J. Fadern yrkade 3 år senare att få vårdnaden överförd till sig. TR menade att starka principiella skäl talade för att vårdnaden borde överföras till fadern, som TR fann i hög grad lämplig att handha vårdnaden om J. SCN i S kommun uttalade i yttrande till TR att vårdnaden borde överföutas till fadern. TR överflyttade vårdnaden om J till fadern. J väddade till SH och yrkade att faderns talan i målet skulle ogillas. Fadern bestred ändring. HovR fann att både förmyndaren och fadern kunde erbjuda J en lämplig uppväxtmiljö. HovR ansåg också att avgörandet i vårdnadsfrågan enbart skulle utgå från vad som var skäligt med hänsyn till J:s bästa. HovR uttalade bl a: "/J:s/ kortsiktiga behov, främst betingade av yttre och inre bindning till /förmyndaren/ talar otvivelaktigt för att det bestående ej bör rubbas. Hans långsiktiga behov är visserligen svåråtgångade. Men HovR håller det för sannolikt att han skulle bli inlemmad i den större och yngre familjekrets som är faderns (fadern var omgift och hade i den nya äktenskapet ytterligare ett barn samt 3 barn från tidigare äktenskap);- blodsbanden som ju förenar honom även med /förmyndaren/ lägger Hovrätten mindre vikt vid i sammanhanget. Denna tänkbara fördel skall emellertid vägas mot risken för att /J:s/ sunda utveckling av att han nu blir skild från den som så tidigt trädde i moderns ställe, en skilsmässa som ofrånkomligen skulle bli känslomässigt omvälvande för honom. De tecken på otrygghet som han visat i samband med umgänge med fadern, talar så vitt Hovrätten förstår, närmast emot att han skulle vara så robust att risken kan hållas för liten. Försiktigheten bjuder då att räkna med att det likväl är bättre för J att förbli under moderns vårdnad än att, för långsiktig och svårberäknelig fördels skull ryckas upp med rötterna och ställas under faderns. Hovrätten finner följaktligen icke skäligt med hänsyn till Jespers bästa att så sker. Tings-

rättens dom skall upphävas och käromålet lämnas utan bifall."
HovR upphävde TR:s dom och ogillade faderns talan Domen vann laga
kraft.

3. verkställighetsmål.

Av tabell 4 framgår att 3 referat finns rörande verkställighetsmål där utgången blivit en annan än som föreslagits av sakkunniga. Ett ärende har slutbehandlats i HD, och 2 ärenden har slutbehandlats i KR.

Ärendet som slutbehandlats i HD är ett äldre fall (NJA 1951:184). I detta fall rör det sig också om motstridande utlåtanden från olika sakkunniga. Barnet hade varit omhändertaget för skyddsuppfostran, som sedan upphört. Fosterföräldrarna vägrade dock utlämna barnet till föräldrarna. En överläkare vid barnpsykiatrisk klinik uttalade i utlåtande att det vore önskvärt att barnet fick stanna i sin nuvarande miljö. KB fann hinder föreligga för begärd handräckning och HovR gjorde ej ändring i KB:s utslag. HD inhämtade yttrande från norsk motsvarighet till svensk socialnämnd. Nämnden uttalade att det inte fanns skäl att fråntaga föräldrarna barnet. HD fann att det inte funnits tillräckligt stöd för att en förflyttning skulle medföra sådan risk för barnets psykiska hälsa att handräckning borde vägras. HD förordnade om handräckning för barnets utlämnande till föräldrarna.

I de bägge andra fallen (RR 3560/80 och KRSU 3354/77) förelåg uttalanden från barnpsykiatriska sakkunniga. I den ena fallet (RR 3560/80) förordade den sakkunnige inte någon speciell lösning på problemet utan påpekade dels att barnet hade en omogen fastläsning vid mormodern och att detta kunde medföra en risk för utvecklingen, men samtidigt också att en överflyttning skulle kunna medföra sådana påfrestningar att barnet behövde intas på barnpsykiatrisk avdelning. LR uttalade i domskälen att man gjort en samlad bedömning och att övervägande skäl talade för att verkställighet inte skulle ske mot barnets vilja. Barnet var då 12 år. KR ändrade LR:s dom och förelade mormodern att överlämna barnet till vårdnadshavaren. I det andra fallet (KRSU 3354/77) uttalade LR klart att man inte tog hänsyn till utlåtandet från barnpsykiatriska kliniken men att man ändå bedömde att det förelåg risk för barnets hälsa om den begärda överflyttningen genomfördes, därför vägrades verkställighet enligt FB. KR lämnade besvären utan bifall. Gemensamt för bägge dessa senare fall, är den oklarhet som råder angående sakkunnigutlåtandets betydelse för domstolarnas avgörande. I det ena fallet stödde sig visserligen KR på sakkunnigutlåtandet (via LR-ordförandens skiljaktiga mening), men detta utlåtande var i sig motsägende. I det andra fallet var sakkunnigutlåtandet av sådan principiell utformning att LR inte ansåg sig behöva fästa någon vikt vid det i det föreliggande målet.

Verkställighetsmål avgjorda av regeringsrätten

(NJA 1951:184) I samband med att makarna T och E utflyttade till Norge omhändertogs deras barn, T 4 1/2 år för skyddsuppfostran. Tre år senare ändrades omhändertagandegrunden till samhällsvård. Ytterligare 1 år senare ansökte föräldrarna om att få hem barnet, vilket avslogs av barnavårdsnämnden. Föräldrarna besvärade sig över beslutet. Då beslöt nämnden att bifalla föräldrarnas begäran att få ta hem T. Fosterföräldrarna vägrade dock lämna ut T till föräldrarna. Dessa ansökte då om handräckning hos KB. KB förordnade om barnpsykiatrisk undersökning av T. I utlåtande uttalade överläkare A bl a: "Beträffande flickans eventuella förflyttning till den egna modern torde följande kunna sägas: 'Det förhållande att ett barn i /T:/ ålder visar ängslan för att flyttas till en helt ny omgivning, torde icke i och för sig böra utgöra hinder för en dylik förflyttning, då barn i denna ålder i regel har god förmåga att anpassa sig i ny miljö'. (Barnet var vid detta tillfälle 7 år). 'De avvikelser /T/ emellertid företer från det normala barnpsyket, göra att en förflyttning av henne under alla förhållanden måste anses mer vanskelig än för ett ordinärt barn, och missgrepp i fråga om placeringen kunna för barn av denna typ leda till långvariga hämningstillstånd i fråga om deras fortsatta psykiska utveckling. Jag vill därför bestämt framhålla önskvärdheten av att flickan om möjligt får stanna i den nuvarande miljön.'" KB fann att det skulle medföra allvarlig fara för T:s psykiska utveckling att flyttas, varför den begärda handräckningen inte kunde beviljas. Föräldrarna besvärade sig till HD. HD inhämtade yttrande från norska barnavårdsmyndigheter via det norska Kirke- och Undervisningsdepartementet. Verjerådet iM uttalde i yttrande till HD: "Att enligt verjerådets mening med avseende å makarna /T:s/ förhållanden icke finnes någon anledning att frångå dem barnet." HD upphävde HovR:s utslag och förklarade att föräldrarna skulle erhålla handräckning för överflyttning av T från fosterföräldrarna. En dissident ville ej göra ändring o HovR:s utslag.

(RR 3560/80) TR tillerkände i dom fadern vårdnaden om C, 12 år. I ansökan till LR ansöker han nu om verkställighet av vårdnadsdomen sedan mormodern vägrat lämna ut barnet till honom. LR uttalade bl a: "I läkarutlåtande, som ingivits i målet från barn- och ungdomspsykiatriska kliniken i /D/ uttalas visserligen att /C:s/ relation till mormodern kommer att utgöra ett allvarligt hot mot hans fortsatta utveckling och en allvarlig risk för en fastlåsning i ett omoget och barnsligt beroende av henne, om /C/ bor kvar hos sin mormor, men det sägs också att en överflyttning skulle kunna medföra sådana påfrestningar för /C/ att man eventuellt måste räkna med att han övergångsvis intas på barnpsykiatriskavdelning. Vidare måste beaktas /C:s/ nuvarande goda hemförhållanden och levnadssituation i övrigt. Länsrätten finner vid en samlad bedömning att övergäende skäl talar för att det inte kan anses vara förenligt med /C:s/ bästa att verkställighet av vårdnadsbeslutet mot hans vilja kommer till stånd. På grund av vad sålunda anförts skall verkställighet av vårdnadsbeslutet inte ske." Ordföranden var skiljaktig och ville mot bakgrund främst i utlåtandet från barn- och ungdomspsykiatriska kliniken förelägga mormodern att vid vite av 5 000 kr överlämna C till fadern. Fadern besvärade sig till KRS, som i stort tycktes instämma i den bedömning som ordföranden i LR gjort. KR ändrade LR:s dom och förelade mormodern att överlämna C till fadern. Ej pt.

Verkställighetsmål avgjorda av kammarrätterna

(KRSU 3354/77) G var omhändertagen för samhällsvård. RR bestämde efter besvär att samhällsvården villkorligt skulle upphöra. Fem dagar därefter meddelade ordföranden i SCN förbud för föräldrarna att flytta barnet från fosterhemmet. Modern ansökte hos Länsrätten om verkställighet för att få G överflyttad till sig. LR inhämtade yttrande från SCN samt barnpsykiatriska kliniken i U. LR uttalade bl a: "Länsrätten beaktar att /fosterfadern/ under större delen av undersökningstiden varit i närkontakt med /G/ på kliniken och att /modern/ och /moderns fästman/ inte var med vid undersökningen. Det förefaller också som om kliniken helt allmänt anser att varje överflyttning är skadlig för ett barn, särskilt om barnet tidigare i medveten ålder varit med om att omplanteras från en otrygg till en trygg miljö. Någon för målet avgörande vikt, vill därför Länsrätten inte lägga vid klinikens utlåtande." LR fann att det förelåg risk för G:s hälsa om den begärda flyttningen genomfördes. LR lämnade därför besvaren utan bifall och vägrade verkställighet enligt föräldrabalken. Modern besvarade sig till KRSU, som lämnade besvaren utan bifall. Domen vann laga kraft.

4. sammanfattande diskussion

I detta avsnitt har behandlats de fall där domstolarnas beslut gått i annan riktning än de sakkunnigas föreslagit. Man bör därvid hålla i minnet att det är relativt vanligt att sakkunniga engageras i dessa typer av mål. Materialet som helhet tyder på att sakkunnigas uttalanden väger mycket tungt hos domstolen, och att det är relativt ovanligt att domstolarna går emot de sakkunnigas förslag. Att så ändå förekommer i inte allt för liten omfattning visar att domstolarna i bevisvärderingen behandlar sakkunnigutlåtandena som en del av det samlade bevismaterialet.

Ett genomgående drag är att domstolarna inte klart uttalar i domskälen hur de bedömt de sakkunnigas utlåtande i förhållande till bevismaterial i övrigt. Utlåtandena redovisas genomgående ganska utförligt, men domstolens bedömning av innehållet i utlåtandet finns ytterst sällan med i domskälen. Särskilt svårt är det att följa domstolens hantering av de sakkunnigas förslag när de även hörts i målet, och speciellt i de fall de sakkunniga hörts som vittnen. Det är inte alltid domstolen i domskälen skiljer på dessa delar i bevismaterialet. Även i de fall så sker, lyser domstolens bedömning av de olika delarna med sin frånvaro. Som tolkare av rättsfallen, får man ofta nöja sig med att konstatera att domstolens redovisning av sakkunnigutlåtandena och sakkunnigas uttalanden tyder på att dessa väger tungt i domstolens bedömning. I många fall kan man också finna att domstolarna bemödar sig om att motivera domslutet med hänvisning till konkreta fakta, när man anser sig behöva gå emot de sakkunnigas förslag, och uttalanden liknande "vad i målet är redovisat" eller "vad i målet i övrigt förekommit" användes därvid inte lika ofta som i mål där den här skisserade situationen inte föreligger.

Bc Hierarki mellan olika bevismedel.

I tabell 5 redovisas de referat där jag av domskälen kunnat utläsa en diskussion om vilken betydelse domstolarna tillmätt olika bevismedel. Endast 11 referat finns redovisade i tabellen, vilket visar att det mycket sällan förekommer någon sådan diskussion i domskälen. Dessa 11 fall fördelar sig på 3 fall rörande omhändertagandemål, 7 fall rörande vårdnadsmål och ett fall rörande verkställighetsmål. Vid bedömning om någon hierarki kan spåras mellan bevismedlen, har hänsyn tagits till om bevismedlet som sådant tillerkänts särskild vikt. Det rör sig alltså inte om ett försök till analys av innehållet i utsagorna från de olika anförda typerna av bevismedel.

1. omhändertagandemål

Tre referat finns rörande omhändertagandemål. Inget fall har avgjorts i högsta instans, utan alla 3 fallen har avgjorts av KR. I det ena fallet (RR 1670/ 80) är det fråga om en eventuell viktning mellan flera sakkunnigas utlåtande, mot flera vittnens uttalanden. LR hade visserligen funnit att vittnena hade gjort ett trovärdigt intryck; men i avvägningen mellan de sakkunnigas utlåtande och vittnenas uttalanden fann LR att de sakkunnigas borde tillmätas större vikt. Av uttalandena i domskälen framstår det som tämligen klart, att LR menat att de sakkunnigas expertkunskaper i princip gör att större vikt bör tillmätas deras uttalanden. Man kan därför våga sig på påståendet att i detta fall, sakkunniga betraktats som generellt tyngre vägande än vittnen för domstolen. I de två andra fallen (KRS 450/80 + 466/80 och KRS 5778/80) är det uttalanden från föräldrarna som ställts mot uttalanden i utredningen och vittnens uttalanden. I dessa fall kan man hitta en trend att domstolarna tillmäter uttalanden av vittnen och uttalanden i utredningarna större vikt än uttalanden från föräldrarna. Även här kan man våga sig på att spåra en hierarki där vittnen och barnavårdsutredningar prioriteras högre än uttalanden från parterna, dvs föräldrarna.

Omhändertagandemål avgjorda av regeringsrätten

(RR 1670/80) SCN i UV omhändertog C, 1 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR anförde bl a: "De vittnen som /modern/ åberopat har alla förklarat sig vara övertygade om hennes lämplighet att handha vården av /C/. Vittnena har i och för sig gjort ett trovärdigt intryck. Det är emellertid i viss mån anmärkningsvärt att inte någon av dessa personer märkt att något var i olag med /modern/ under den tid hon överdoserade läkemedel och sedan hade abstinensbesvär. Vittnenas möjligheter att göra relevanta iakttagelser har möjligen varit begränsad. - - /B/ (specialistläkare i pediatrik), /R/ (socialassistent) och /D/ (socialkonsulent) har samstämmigt förklarat att /C:s/ hälsa och utveckling riskeras om hon inte skiljs från modern. Motsvarande bedömning har gjorts av medlemmarna i referensgruppen för barn som far illa' och läkaren /N/. Det framstår som i hög grad osannolikt att så många sakkunniga personer skulle göra en felbedömning härvidlag." LR fastställde det underställda beslutet. Två dissidenter ville upphäva beslutet då de funnit att omständigheter som avses i BvL 25 § 1 st a) inte förelåg. Modern besvarade sig till KRS, som med ändring av LR:s dom förklarade att SCN:s beslut inte kunde fastställas. Ej pt.

Omhändertagandemål avgjorda av kammarrätterna

(KRS 450/80 + 466/80) I ett mål rörande dels omhändertagande för samhällsvård, dels villkorligt upphörande av samhällsvård anförde LR i domskälen: "/M/ (som var vårdnadshavande förälder och part i målet) har vid den muntliga förhandlingen bestritt att pojkarna försumrats eller att de särbehandlats. /S/ (som var icke vårdnadshavande förälder), som hörts som vittne i målet, har förnekat att hon behandlat pojkarna illa och uppgett att hon tycker om dem. - - - Även om pojkarna enligt vad som vid förhandlingen åberopats från nämndens sida gör ett trovärdigt intryck finns på grund av vad /M/ med stöd av /S/ anfört inte tillräckligt fog för den uppfattningen att /barnen/ behandlas på sådant sätt att deras kroppsliga eller själsliga hälsa utsatts för fara". "Mot bakgrund av vad övriga uppgiftslämnare, såsom lärare och hemvårdare, tillfört den skriftliga utredningen och med beaktande jämväl av pojkarnas enligt utredningen tillkännagivna vilja att på grund av förhållandena i hemmet inte önska återvända dit föreligger det emellertid enligt länsrättens bedömning, såsom också nämnden funnit beträffande /den pojke som omhändertagits för samhällsvård/, risk för båda pojkarnas utveckling om /M/ för närvarande betros vårdnaden om dem". LR fastställde SCN:s beslut om omhändertagande och lämnade besvären äver nämndens beslut om återupptagande av samhällsvård utan bifall. KRS gjorde ej ändring i LR:s dom. Domen vann laga kraft.

(KRS 5778/80) SCN i UV omhändertog M för samhällsvård. M var 2 år. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR uttalade bl a: "Den till grund för underställda beslutet liggande utredningen i målet bygger i väsentlig grad på uppgifter som /moderns/ numera 18-åriga dotter /A/ lämnat till nämndens tjänstemän ävensom till sin lärare /K/ och till skolkuratorn /O/. - - /Modern/ har vid den muntliga förhandlingen bestritt riktigheten av i stort sett alla uppgifter i utredningen som är negativa för henne och därvid

påstått bl a att /A/ av olika skäl ljugit och fantiserat ihop det mesta av det hon sagt till utredarna. Länsrätten finner genom vad som upplysts om /A:s/ person att hennes uppgifter i utredningen förtjänar tilltro och bör tillmätas stor betydelse i målet." LR fastställde det underställda beslutet. Föräldrarna besvärade sig till KRS, som med ändring av LR:s dom upphävde SCN:s beslut och i stället förordnade om övervakning samt uppdrog åt nämnden att vidtaga övriga erforderliga förebyggande åtgärder. Domen vann laga kraft.

2. vårdnads mål.

Av tabell 5 framgår att 7 referat finns rörande vårdnads mål. Tre fall är hämtade från HD och 4 fall från SH. Inget fall är dock sakbehandlat i högsta instans, utan alla 7 fallen har slutligt avgjorts av HovR. Det bör därvid observeras att 6 av fallen avgjorts av SH och ett av HVS.

I vårdnads målen förekommer ofta utlåtanden från sakkunniga och uttalanden från vittnen. Av HovR:s redovisade bedömning drar jag slutsatsen att det inte finns någon hierarki mellan de olika bevismedel som behandlas här (utlåtande från part - sakkunnig - vittne - barn - förälder som ej är part). Sakkunnigas utlåtanden och vittnens uttalanden behandlas ofta som jämbördiga i princip. I samtliga fall kan man spåra att domstolarna vid bedömning av hur man skall ta hänsyn till utsagorna, lägger vikt vid sakkunskapen hos den som uttalar sig, den anknytning till parterna som vittnet eller de sakkunniga har, samt till tidsfaktorn, dvs vid vilken tidpunkt bedömningen respektive iakttagelserna gjorts av de sakkunniga respektive vittnena.

Beträffande sakkunskapen kan man genomgående konstatera att domstolarna försöker bedöma utlåtandena med utgångspunkt från den specialité som sakkunniga eller sakkunniga vittnen har.

Beträffande vittnenas eller de sakkunnigas anknytning till parterna, förefaller det klart att domstolarna är uppmärksamma på om trovärdigheten kan ifrågasättas pga exempelvis personliga motsättningar mellan vittnena och parterna.

Beträffande tidsfaktorn förefaller det tämligen klart att domstolarna förefaller lägga större vikt vid bedömningar och iakttagelser som gjorts dels under lång tid, dels i nära anslutning till avgörandet i målet.

Vårdnads mål avgjorda av högsta domstolen

(HD T 324/78) Fadern hade interimistiskt erhållit vårdnaden för S, 10 år och H, 6 år. Inför det slutliga avgörandet yrkade fadern att få vårdnaden om bägge barnen, och modern att få vårdnaden i första hand om bägge barnen och i andra hand om sonen H. Två socialnämnder yttrade sig. Den ena föreslog fadern som vårdnadshavare av bägge barnen, den andra föreslog fadern som vårdnadshavare för dottern S samt modern för sonen H. 11 vittnen hördes i målet. TR fann bägge parterna lämpliga som vårdnadshavare. Ingen kunde ges bestämt försteg framför den andra. TR tillerkände fadern vårdnaden om bägge barnen. Modern överklagade till HVS. HovR förordnade om barnpsykiatrisk undersökning. I yttrande föreslog den sakkunnige överläkaren att sonen skulle överflyttas till modern. Åtta vittnen från TR hördes ånyo samt två nya vittnen. HovR uttalade bl a: "I målet har omfattande utredning förebragts rörande barnens karaktärsdrag, personliga utveckling och nuvarande situation samt om deras inbördes relationer och lämplighet av att skilja /H/ från systemen /S/ och sin uppväxtmiljö i /K/. Hovrätten finner att de i målet hörda vittnena därvid lämnat så olika och delvis motsäggande uppgifter att bestämda slutsatser ej kan dragas därav." - - - "Mot /F:s/ (den sakkunnige överläkaren) i målet gjorda uttalande att vissa motsättningar förekommer mellan syskonen har några vittnen uppgivit att förhållandet mellan syskonen är mycket gott och att djup samhörighet råder mellan dem. Andra vittnen har anfört att onormala motsättningar förekommer mellan syskonen. Hovrätten finner i denna del att uppgifter av visst innehåll icke utesluter riktigheten av motsatta uppgifter. /F:s/ uttalande bör således förtjäna beaktande." HovR ändrade TR:s dom och tillerkände modern vårdnaden om H. Två dissidenter ville fastställa TR:s dom och anförde bl a i sitt votum: "De slutsatser, som /F/ givit uttryck åt, förefaller otillräckligt underbyggda. Åtminstone på en viktig punkt är hans uttalanden i hovrätten vederlagda av utredningen. Han gör gällande, att mellan /H/ och /S/ råder ett motsatsförhållande - till vilket /moderns/ favorisering av /H/ under dennes uppväxt kan tänkas ha bidragit - och att det därför skulle vara till gagn för båda barnen att vårdnaden om dem delades mellan föräldrarna. Socialassistenten /C/, som utförde vårdnadsutredningen år 1976 och innevarande år under semestervistelse utan förvarning besökt barnen i deras hem medan /fadern/ var bortrest, har omvittnat att förhållandet mellan barnen är mycket gott och att samhörigheten mellan dem närmast fördjupats under den tid de sedan juli 1976 stått under /faderns/ vårdnad. Att djup samhörighet råder mellan barnen har även omvittnats av bland andra /vittnet GA/ som nära nog dagligen hjälper /fadern/ med tillsynen om barnen." Ej pt.

(HD T 64/79) I samband med beslut om betänketid förordnade TR interimistiskt att modern skulle ha vårdnaden om J, 7 1/2 år och M, 5 1/2 år samt att fadern skulle ha vårdnaden om K, 2 1/2 år. Modern yrkade slutligt att få vårdnaden om alla tre barnen. Fadern yrkade att få vårdnaden om K. SCN uttalade i yttrande till TR att fadern borde anförtros vårdnaden om K. TR fäste avgörande vikt vid två vittnesmål. Det ena från en tidigare granne till parterna, som uttalade att fadern ofta var ute och dansade och lät olika barnvakter ta hand om K. Vittnet hade även sett fadern på ölpuben vid 19-20 tiden och även dagtid på restaurang med K. Fadern skulle ha uttalat till vittnet att "han ville ha /K/ om inte annat för att djävlats". Det andra vittnet hade arbetat som

barnflicka hos fadern under två månader. Fadern hade haft "supbröder" hos sig. Han arbetade endast då och då och det hade varit ont om pengar till mat. TR uttalade bl a: "Främst på grund av vittnesmål, som avgivits av /SI/ och /PM-P/ finner tingsrätten tillförlitligen utrett att den miljö som erbjödes /K/ hos fadern ej är lämplig och ej kan kompenseras genom att han vistas på daghem några dagar varje vecka. Samstämmiga vittnen har uppgivit att /modern/ är skötsam och duktig och alltid skött hem och barn på bästa sätt. - - På grund av det anförda och trots Sociala centralnämndens motsatta uppfattning finner tingsrätten att /fadern/ ej är lämplig såsom vårdnadshavare samt att det är med /K:s/ bästa förenligt att vårdnaden om henne anförtros /modern/." Fadern väjdade till SH och yrkade att få vårdnaden om K. Modern bestred ändring. SCN uttalade i förnyat yttrande till HovR att man vidhöll att fadern borde anförtros vårdnaden om K, som han hittills skött på tillfredsställande sätt. HovR noterade att vittnet P M-P inte kände till faderns nuvarande förhållanden. Vittnet hade även ändrat sina tidigare uppgifter. Med hänsyn till vittnet S I:s ringa ålder (16 år) och det motsatsförhållande som synes råda mellan henne och fadern fann HovR att ingen större vikt kunde fästas vid hennes uttalanden. HovR uttalade bl a: "Vid valet mellan dem (fadern och modern) bör därför avgörande vikt fästas vid att /fadern/, som när /K/ var blott åtta månader gammal - i enlighet med parternas då träffade överenskommelse - tog hand om /K/, därefter ensam svarat för vårdnaden om barnet och därvid utövat denna på ett tillfredsställande sätt." HovR ändrade TR:s dom och tillerkände fadern vårdnaden om K. Ej pt.

(HD T 381/80) TR förordnade i dom att fadern skulle ha vårdnaden om D, 8 1/2 år och modern vårdnaden om K, 14 1/2 år. Föräldrarna medgavs umgängesrätt med det andra barnet i yrkad omfattning. Modern väjdade till SH, som bl a uttalade: "Med hänsyn till /P:s/ (barnpsykiater) särskilda sakkunskap och till hans kännedom om /D:s/ pågående utveckling fäster hovrätten stor vikt vid hans uttalanden. Med hänsyn till dessa får anses klarlagt att den av vittnena /A/ (kurator) och /E/ (psykolog) uttalade farhågan inte besannats att ett överflyttande från modern skulle i sig vara skadligt för /D/ med hänsyn till den relativt långa tid han vistats hos henne. Men hänsyn till /P:s/ vittnesmål saknas vidare anledning att fästa vikt vid att /D/ - enligt vittnesmål dels av psykologen /KE/ angående förhållandena under läsåret 1979-1980, dels av /modern/ närstående personer - gett uttryck för att han föredrar att bo hos sin mor och att /D/ även i några fall sagt, att han önskade att närstående män i /moderns/ omgivning vore hans far. /P:s/ vittnesmål pekar på - det i och för sig naturliga förhållandet - att /D/ har behov av att ha kontakt med båda föräldrarna." HovR fastställde TR:s domslut i vårdnadsfrågan. Ej pt.

Vårdnads mål avgjorda av hovrätterna

(SH T 877/78) Hos TR yrkade fadern till J, 8 år, att vårdnaden skulle överflyttas till honom. Modern bestred yrkandena. Modern och fadern hade tidigare sammanbott, vilket förhållande dock upphörde före J:s födelse. Modern gifte sig senare med en man, som missbrukade alkohol i sådan utsträckning att J tillsammans med 3 halvsyskon omhändertogs för samhällsvård c:a 1 år före faderns ansökan om överflyttning av vårdnaden. TR beslöt interimistiskt att tillerkänna fadern vårdnaden om J. TR fann bägge

parter lämpliga som vårdnadshavare och uttalade bl a: "När det gäller frågan om vilken av parterna som med tanke på /J:s/ bästa, bör väljas som vårdnadshavare, har rätten fäst särskilt avseende vid vittnesmålen av /AL/ och /HJ/, vilka varit respektive dagmamman och lärarinna åt /J/ sedan denne sommaren 1977 kom till /fadern/ (i samband med omhändertagande för samhällsvård). Dessa båda har framhållit att /J/ under vistelsen hos /fadern/ genomgått en positiv utveckling och blivit tryggare och mer harmonisk. De har också tillbakavisat att det - såsom modern hävdade - skulle finnas fog för anmärkningar mot den materiella omvårdnaden om /J/." TR tillerkände fadern vårdnaden om J. Modern väddade till SH och yrkade att faderns begäran om överflyttning av vårdnaden skulle ogillas. Fadern bestred ändring. HovR fastställde TR:s dom. Domen vann laga kraft.

(SH T 125/80) TR beslöt i anslutning till äktenskapsskillnad att modern interimistiskt skulle ha vårdnaden om A, 5 år. Slutligt yrkade bägge parter att få vårdnaden om A. SCN i S kommun uttalade i yttrande till TR att vårdnaden om A borde anförtros modern. Vårdnadsutredaren, LN, hade i sin utredning förordat fadern som vårdnadshavare. På begäran av parterna förordnade TR om psykologisk sakkunnigutredning, som genomfördes av psykologen LB. Denne föreslog i sitt utlåtande att fadern borde anförtros vårdnaden om A. TR uttalade i vårdnadsfrågan: "Genom samstämmiga uppgifter från samtliga i målet hörda personer är klarlagt att båda parterna är väl lämpade att handha vårdnaden om /A/. Under hela den tid som förflutit under det att sammanlevnaden mellan parterna hävts i april 1977, har /A/ stått under /moderns/ vårdnad, även om /fadern/ samtidigt utövat en vidsträckt umgängesrätt. Av den sociala vårdnadsutredningen och psykologutlåtandet framgår att parterna visserligen är olika till sin läggning men att de genom sina egenskaper ändå var på sitt håll torde vara av stor betydelse för /A/. Vidare framgår att /A/ synes ha anpassat sig väl till rådande förhållanden med /modern/ som vårdnadshavare. Mot bakgrund härav saknas enligt Tingsrättens mening anledning att göra någon ändring beträffande det vårdnadsförhållande som uppstått genom Tingsrättens beslut i april 1977, varför /modern/ även fortsättningsvis bör vara anförtrodd vårdnaden om /A/." TR förordnade modern som vårdnadshavare för A. Rättens ordförande var skiljaktig och ville tillerkänna fadern vårdnaden om A. Fadern väddade till SH och yrkade att få vårdnaden om A. Modern bestred ändring. HovR fann båda parterna väl lämpade som vårdnadshavare samt att några vägande anmärkningar inte kunde riktas mot moderns sätt att sköta A. HovR uttalade bl a: "Det har från vårdnadsutredaren /LN/, och den sakkunnige psykologen, /LB/, gjorts gällande att /modern/ genom sin läggning och sin inställning med starka krav på /A/ skapat en oro hos denne, medan /A/ hos /fadern/ skulle få en lugnare och tryggare tillvaro, och att därför övervägande skäl talar för att /fadern/ tillerkännes vårdnaden. Det är emellertid att märka att /LN/ icke haft någon kontakt med parterna sedan hon hösten 1978 slutfört utredningen och att ej heller /LB/ träffat dessa, sedan han den 2:a juli 1979 avgivit sitt utlåtande. Däremot har vittnet /TN/, som är psykiater, sedan 1 1/2 år tillbaka regelbundet träffat /modern/ och /A/. Hans uttalanden måste tillmätas stor betydelse. Dessa ger inte stöd för att /A/ hos /modern/ icke skulle få erforderlig trygghet. Fastmer bestyrker vittnesmålet att /modern/ är väl så lämpad som /fadern/ att ha vårdnaden om /A/." HovR fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(SH T 220/81) TR förordnade att fadern skulle ha vårdnaden om parternas barn C, 8 år och M, 6 år. Modern väddade till SH och yrkade att hon skulle tillerkännas vårdnaden om barnen. Fadern yrkade att TR:s dom skulle fastställas. HovR fann bägge föräldrarna lika lämpliga som vårdnadshavare. HovR uttalade bl a: "Vad beträffar den miljö, i vilken barnen skall vistas om /modern/ tillerkänns vårdnaden, är att beakta att /modern/ sammanbor med /sin nye man/. De ingick äktenskap med varandra den 15:e februari 1981 och väntar barn i maj 1982. Angående /moderns nye man/, har /TA/, som är chef för alkoholenheten vid psykiatriska kliniken på /D/ sjukhus, där /moderns nye man/ vårdades i början av år 1980, uttalat att han finner det osannolikt att /moderns nye man/ skall återfalla i missbruk. Anledning härtill är att /moderns nye man/ nu en lång tid har avhållit sig från alkohol. /TA/ finner inget som talar emot att /moderns nye man/ kunde vara en lämplig vårdnadshavare. - Enligt Hovrättens uppfattning, kan det ändå - bl a mot bakgrund av vad som framkommit genom vittnesförhör med /MH/ (moderns nye mans förra fru) - inte helt bortses från att /moderns nye man/ kan utgöra en riskfaktor i barnens miljö." Hovrätten fastställde TR:s dom i vårdnadsdelen. Domen vann laga kraft.

(SH T 982/81) TR förordnade i dom att modern skulle ha vårdnaden om parternas barn J, 5 år. Fadern, som tidigare haft den interimistiska vårdnaden om J, väddade till SH och yrkade att få vårdnaden om J. Modern bestred ändring. HovR uttalade bl a: "Vid bedömning av föräldrarnas lämplighet som vårdnadshavare beaktar Hovrätten, förutom vad som framkommit genom vårdnadsutredningen och den barnpsykiatriska utredningen, vad parterna och vittnena uppgivit. När det gäller de hörda vittnena lägger Hovrätten särskild vikt vid vad de vittnen uppgivit som inte står i någon personlig relation till parterna, dvs /GBÅ/, /MD/ och /BH/." GBÅ, som var vårdnadsutredare i E kommun, förordade modern som vårdnadshavare. MD, som var vårdnadsutredare i E kommun, förordade fadern som vårdnadshavare. BH, som var barnpsykolog och hade medverkat vid den barnpsykiatriska utredningen, påpekade riskerna med en flyttning av barnet från dess invanda miljö. HovR fäste avgörande vikt vid att fadern under 2 år haft den interimistiska vårdnaden om J, och att hon därvid utvecklats positivt. HovR ändrade TR:s domslut och förordnade att fadern skulle ha vårdnaden om J. Domen vann laga kraft.

3. verkställighetsmål.

För verkställighetsmål finns endast ett referat som behandlar den här aktuella frågan. Ärendet har inte sakbehandlats i högsta instans, utan har avgjorts av KR, dvs prövningstillstånd har ej meddelats. Fallet, som förefaller vara tämligen okomplicerat, innehåller ett klart uttalande från en överläkare och en psykolog om att en verkställighet skulle medföra risk för psykisk skada på barnet. Överläkaren hördes som sakkunnig i såväl LR som KR, och bägge domstolarna åberopade uttalandena i domskälen. I detta fall har sakkunnigutlåtandet uppenbarligen vägt mycket tungt. Även de två ledamöter i KR som var skiljaktiga, och fann att moderns förhållanden numera var sådana att verkställighet av det skälet inte borde utgöra något hinder, stannade ändå för att ena sig med majoriteten angående domslutet. Inga andra vittnen hördes i målet. Detta kan möjligen ses som ett exempel på den tyngd sakkunnigutlåtandena har, när de är tämligen klara och entydiga.

Verkställighetsmål avgjorda av regeringsrätten

(RR 3801/77) SCN hade omhändertagit T, 8 år och C, 6 år för samhällsvård. Två år senare beslöt SCN att samhällsvården villkorligt skulle upphöra. Ytterligare 8 dagar senare beslöt SDN i den kommun där fosterhemmet var beläget att med stöd av 50:e § 2:a st BvL förbjuda vårdnadshavare eller annan att ta barnen från fosterhemmet. En månad senare beslöt samma nämnd att tills vidare förbjuda modern eller annan att skilja barnen från fosterhemmet. Modern, som var ensam vårdnadshavare, vände sig då till LR med begäran om verkställighet av beslut enligt 21:a kap FB. Överläkaren P och psykologen O uttalade i utlåtande till LR att det enligt deras mening skulle medföra risk för psykisk skada på barnen om de skulle återplaceras hos den biologiska modern. Den befarade skadan betraktades av utredarna som icke ringa. LR uttalade bl a: "Länsrätten finner, i likhet med /P och O/, att risk, som ej är ringa, föreligger för skada på barnens själsliga hälsa om de överflyttas till biologiska modern." LR lämnade framställningen utan bifall. Modern besvarade sig till KRJ och yrkade att fosterföräldrarna vid vite av 10.000:- skulle överlämnas barnen till henne. Överläkaren P hördes som sakkunnig i målet. Han uttalade därvid att barnen var väl anpassade till sin miljö i fosterhemmet och att de mot bakgrund av sina tidigare erfarenheter, reagerade kraftigare på tanken att flytta än andra barn. Barnen hade enligt P utsatts för många besvikelser och enligt P skulle svåra skador kunna uppstå om barnen nu tvingades tillbaka till en miljö, som de en gång upplevde som otrygg. KR uttalade bl a: "I målet har framkommit att kontakten mellan mor och barn inte varit tillfredställande under barnens vistelse i fosterhemmet. Med tanke härtill och vad i övrigt förekommit i detta mål, bl a genom förhöret med /P/, får det mot bakgrund av barnens tidigare situation anses utrett att risk som ej är ringa, föreligger för skada på barnens själsliga hälsa om verkställighet f n skulle äga rum". KR lämnade besvären utan bifall. Två dissidenter var skiljaktiga beträffande de egentliga domskälen. De anförde att barnen framstod som normalt utvecklade för sin ålder, om än något överkänsliga. Barnen hade motsatt sig en överflyttning till modern, men detta kunde enligt dissidenternas mening inte beaktas. Moderns förhållande var numera sådana att verkställighet av det skälet inte mötte hinder. Beträffande de dåliga förhållandena mellan fosterföräldrarna och modern, menade dissidenterna att de sociala myndigheternas agerande i detta fall "lämnat åtskilligt i övrigt att önska". Även dissidenterna kom emellertid till slutsatsen att en verkställighet f n inte kunde genomföras utan att det skulle medföra risk för barnens själsliga hälsa som inte var ringa. Ej pt.

4. sammanfattande diskussion.

Sammanfattningsvis kan konstateras att det i det studerade materialet inte gått att finna tecken på att domstolarna skulle tillämpa någon hierarki, beträffande vikten av utsagor från part - vittne - sakkunnig - barn - förälder (som inte är part). De tendenser inom omhändertagandemål som kan finnas i att ta mindre hänsyn till uttalanden från föräldrarna i förhållande till sakkunniga, är svag och kan inte med säkerhet skiljas från domstolarnas diskussion och värdering av innehållet i uttalandena respektive de faktorer som anförts i avsnittet om vårdnadsmål.

Ca Principdiskussion

Reglerna om bevisbörda och beviskrav har utvecklats inom den allmänna civilrätten. Inom doktrinen framhåller man att placeringen av bevisbörda och beviskrav bör samverka med de materiella reglerna. Som exempel brukar anföras att bevisbördan ska åvila den gäldenär som påstår betalning. Banker och andra låneinrättningar är t ex villiga att låna ut pengar, eftersom bevisbörde-reglerna innebär att låntagaren måste kunna visa att han betalat för att gå fri från ett betalningskrav i en process. Låntagaren säges i detta fall ha bevisbördan - han står risken för att ett krav riktat mot honom fastställs av domstolen om det ej med tillfredsställande styrka framgår att han redan betalat eller på annat sätt reglerat skuldförhållandet.^{1/} Utifrån sådana här relativt enkla situationer kan man förstå att det inte finns något behov av att skilja mellan bevisbörda (utpekande av den part som "står risken" vid bristande bevisning) och beviskrav (den grad av visshet som erfordras angående rättsfakta för ett avgörande i sakfrågan).^{2/} Utmärkande för de typer av mål som diskuteras i detta arbete är emellertid dels den komplexitet som råder rörande förhållanden som föreligger vid tidpunkten för processen, dels den svårighet som måste föreligga för domstolen att bedöma effekten för framtiden av sitt ställningstagande.

En av de viktigaste skillnaderna mellan det enkla exemplet ovan och de måltyper som behandlas här är även att huvudpersonen i dessa mål i allmänhet saknar partsställning i målet. Även i de fall barnet är part, saknar det processbehörighet (i omhändertagandemål om barnet är under 15 år). Intressen som är knutna till personer som inte är parter, eller inte är processbehöriga parter, i mål kan inte identifieras enligt gängse metoder med hjälp av bevisbörderegler. Det vore emellertid inadekvat att påstå att barnet inte skulle löpa någon risk beroende på om målet avgjordes i den ena eller andra riktningen.

En annan viktig faktor i detta sammanhang är att domstolen inte på samma sätt är bunden av parternas yrkanden som i dispositiva tvistemål. I vårdnadsmål kan exempelvis exempelvis domstolen i undantagsfall tilldöma särskilt förordnad förmyndare vårdnaden om ett barn, även om ingen av parterna yrkat detta. I verkställighetsmål däremot kan domstolen inte gå utöver parternas yrkanden. I omhändertagandemål är yrkandena ofta tämligen enkla och okomplicerade (barnet skall eller skall inte omhändertas för samhällsvård). Bevisbördans placering och därmed smmanhängande frågor om beviskraven är inte så klart bundna till parterna som fallet är i dispositiva tvistemål. Det är inte alltid så lätt att urskilja vad som är till fördel respektive nackdel för parterna. Det är tänkbart att det är detta som föresvävat lagstiftaren när man i förarbetena till förvaltningsprocesslagen betecknat socialvårdsmyndighet som "jämförd med part". I de mål som behandlas här är ju barnet faktisk huvudintressent oavsett om det är part eller ej.

I omhändertagandemål kan man uttrycka detta så att barnet löper risk att utvecklas ogynnsamt, eller behandlas så att dess fysiska eller psykiska hälsa skadas vid en "felaktig" utgång av målet genom att resultatet blir att ett erforderligt omhändertagande inte sker. Barnet riskerar även att ryckas från sin hemmiljö och sina vårdare trots att det inte löper risk för sin hälsa

1/ Ekelöf P-0, Rättegång IV s 62 f.

2/ Se Bolding P-0, Bevisbördan och den juridiska tekniken s 14 f och Ekelöf, aa s 66.

eller utveckling om ett obefogat omhändertagande sker. Men med bevisbörde-reglernas hjälp kan enbart parter utpekas, dvs antingen föräldrarna, som riskerar ett obefogat ingrepp i föräldrarätten enligt FB om barnet omhändertages felaktigt eller barnavårdsmyndigheten (socialnämnden), som riskerar - ja, vad?

I vårdnads mål riskerar barnet att en mindre lämplig eller olämplig förälder blir vårdnadshavare och därmed utövare av beslutsrätten över inriktningen på barnets framtida utveckling. Den tappande parten riskerar att gå förlustigt bestämmanderätten över "sitt" barn och den vinnande parten gör motsvarande vinst. Effekten av en "felaktig" utgång av målet träffar dock i första hand barnet.

I verkställighetsmål finns i bakgrunden redan antingen en rättskraftig dom eller ett beslut rörande vårdnad eller umgänge eller de regler om vårdnad som finns i 6 kap FB. Domen/beslutet eller reglerna om vårdnad i 6 kap FB konstituerar ett rättsförhållande rörande vårdnad eller umgänge. Om någon hindrar vårdnadshavaren från att fullgöra sina skyldigheter som vårdnadshavare eller om någon förhindrar ett umgänge som är föreskrivet kan vårdnadshavaren eller den umgangesberättigade vända sig till LR med begäran om verkställighet för att tvinga den som ingripit i vårdnadshavarens eller den umgangesberättigades möjligheter att utöva vårdnaden eller umgänget. Vad som är av intresse i denna typ av mål är därför vilka hinder som finns för att sökanden skall erhålla den begärda hjälpen.^{1/} Inte heller i ett sådant fall kan det sägas vara egalt för barnet om målet avgöres i den ena eller andra riktningen. Om man utgår från att reglerna i 6 kap FB respektive de avgöranden som fattats om vårdnad eller umgänge tillgodoser barnets intresse, måste man konstatera att det egenmäktiga ingreppet för att hindra vårdnadens utövande eller umgänget strider mot barnets intresse. Barnet riskerar vid ett "felaktigt" avgörande sin kroppsliga eller själsliga hälsa eller att inte få sin vilja beaktad. Sökanden riskerar att inte kunna upprätthålla det rättsförhållande lagen garanterat och svaranden riskerar "tappa terräng" inför en eventuell omprövning av rättsförhållandet som varit motiverad.

I alla tre typer av mål finns även i större eller mindre utsträckning ett samhällsintresse att bevaka. Den väl fungerande familjen kan i många avseenden sägas vara en av hörnstenarna i vår västerländska kultur. I föräldrarnas fostrande verksamhet ligger garantin för ett framtida fortbestånd av den existerande samhällsordningen. Därför kan inte alltför stora avvikelser från rådande ideologier om hur en väl fungerande familj ser ut tolereras. Samhällsintresset tillvaratages i dessa typer av mål, dels genom att ett samhällsorgan (socialnämnden) har initiativrätt till en prövning inför domstol enligt FB 6:7 (i dess lydelse fr o m 1.7.1983),^{2/} dels genom att målen är indispositiva och därmed inte "helt i parternas händer". Samhällsintresset tillvaratas alltså genom den s k officialprincipen i vid mening.^{3/} Ulla Jacobsson menar dock att tendensen i senare års lagstiftning går mot en ökad privatisering inom området familjerätt. Inte sällan är en av de starkaste drivkrafterna därvid en önskan att minska arbetsbelastningen för domstolarna kombinerad med en stark tro på lagstiftningens styrande effekt för människans livsföring.^{4/}

Bevisbörderegler, som utpekar någon av parterna som risktagare eller skyldig till aktivitet har i viss mån inskränkts av officialprincipen. Olivecro-

1/ Se Del I (I Wetter) avsnitt A.3.d.

2/ Se även Del I (I Wetter) avsnitt A.2.a s 4.

3/ Se Ekelöf P-0, Rättegång IV s-87.

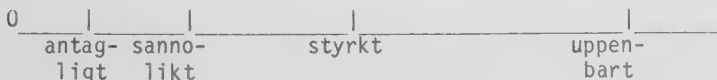
4/ Ulla Jacobsson, arbetsmaterial till symposium i Enköping sept 1983 s 202 ff.

na framför åsikten att det överhuvud inte behöver bli tal om några bevisbör-
deregler inom straffrätten och den judiciella civilrätten eftersom det här
rör sig om rättsregler som innebär direkta handlingsdirektiv för domstolen.
Det finns vid sidan av dessa handlingsregler inte plats för några bevisbör-
deregler.^{1/} Denna åsikt rubbar dock inte beviskraven, ty oavsett vem som
inför bevismaterial i processen, så skall erforderlig grad av visshet uppnås
för att domstolen skall få träffa avgörande i frågan i den riktning bevis-
materialet pekar.^{2/}

Det råder delade uppfattningar bland ledande rättsvetenskapsmän i Sverige om hur ett fungerande system för beskrivning av beviskraven skall konstrueras. Ekelöf anger i sitt bevisvärderingsschema fyra punkter, som han kallar bevisbördepunkter. Dessa olika punkter (antagligt, sannolikt, styrkt/visst och uppenbart) anger vilken grad av visshet som erfordras för att domstolen skall anse att rättsfaktum föreligger och därmed lägga detta till grund för dom.^{3/} Bolding anser att man möjligen kan använda sig av tre punkter (antagligt, sannolikt och uppenbart) men menar samtidigt att dessa utgör ett slags flytande stationer utefter ett kontinuum.^{4/} Han tar upp svårigheterna med att hitta bra entydiga begrepp att använda i en sannolikhetsskala. Han stannar ändå för att de av honom valda är de lämpligaste och avvisar andra begrepp som relativt oanvändbara.^{5/} Han menar också, att tre begrepp är fullt tillräckligt för ändamålet. Enligt min mening lyckas han dock inte övertyga om att exempelvis begreppet sannolikt skulle vara mera entydigt och precist till sin innebörd än begreppet styrkt, som Ekelöf också har med i sitt bevisvärderingsschema.^{6/}

Ekelöfs bevisvärderingsschema framställs alltid med lika stort avstånd mellan de olika bevisbördepunkterna i schemat. Särskilt klart framgår detta när punkterna åsätts siffror, vanligen 0,25 - 0,50 - 0,75 - 0,90. Jag har dock inte funnit något hos Ekelöf som visat att så måste vara fallet.⁶⁷ Såvitt jag kan förstå borde avståndet mellan punkterna också kunna variera på ett flertal olika sätt. Detta kan ibland iakttas i lagstiftningen i samband med ändringar i gällande lagar. Det kan då förekomma att lagstiftaren anvisar strängare eller mildare krav på bevisning för att viss rättsföljd skall inträda. Enligt min mening bör sådana ändringar kunna betraktas som att lagstiftaren förskjutit bevisbördepunkten i schemat åt ena eller andra hållet. Här anges några exempel på hur punkterna kan vara placerade på varierande avstånd från varandra i schemat:

1. avståndet mellan punkterna ökar med avståndet från 0

(forts på nästa sida)

1/ Olivecrona K, Rätt och dom s 204 ff.

2/ Jfr Ekelöf P-0, Bevisvärde, tillräckligt bevis och bevisbörda s 3 ff i
Fest-skrift till Lundstedt, Uppsala 1947.

3/ Ekelöf P-0, Rättegång IV s 63.

4/ Bolding P-0, Bevisbördan och den juridiska tekniken s 159 ff.

5/ Bolding P-0, aa s 163 ff.

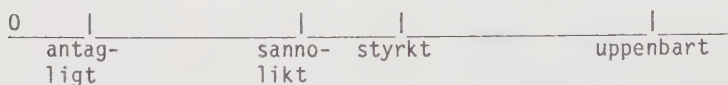
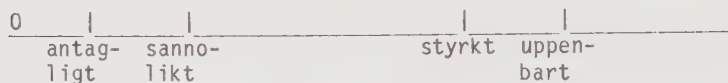
6/ Bolding aa s 169 jfr med s 182 f.

7/ Se dock Bolding aa s 173 där han klart säger att punkterna måste vara fixerade på skalan, dock utan att anföra några egentliga argument för det.

2. avståndet mellan punkterna minskar med avståndet från 0

3. avståndet mellan punkterna "pulserar"

I avslutningen av sin avhandling visar Stening på ett mycket belysande sätt vikten av att domstolen dels är klart medveten om vilka beviskrav som är knutna till aktuella rättsfakta, dels klart särskiljer bevisfakta och hjälpfakta och dels i bevisvärderingen icke blandar samman effekten av ett bevis-temas ursprungssannolikhet, bevisfakta respektive hjälpfakta för bedömningen av sannolikheten för rättsfaktas existens. I de två fall Stening applicerar sin teoretiska modell på, visar han på ett mycket åskådligt sätt betydelsen av struktureringen och systematiseringen av materialet i rättegången i bevisfakta och hjälpfakta samt för ett övertygande resonemang om vikten av att domstolen strävar efter ett medvetet logiskt hanterande av materialet.^{1/}

1. omhändertagandemål

Slutsteget i förvaltningsprocessen utgöres av en bedömning av det samlade material som lagts fram i processen såväl skriftligt som muntligt och som kallas bevisvärdering. Bevisbörderegler och beviskrav utgör riktlinjer för hur en sådan bedömning skall göras. Beviskraven innebär att bevisfakta skall med erforderlig styrka visa att rättsfakta föreligger för att rättsföljd skall inträda.

I omhändertagandemål är vanligen en utredning från socialvårdsmyndigheten det huvudsakliga processmaterialet. Den kan vara kompletterad med utsagor från vittnen eller sakkunniga, samt material som parterna själva ingivit.^{2/} Även de direkta observationer nämnden eller domstolen gör under muntligt förhör, vid muntlig förhandling, syn och ingår i processmaterialet. I sakfrågan fokuseras allt processmaterial till de rättsfakta som är aktuella i det särskilda fallet.

I detta avsnitt behandlas bevisbörderegler och beviskrav knutna till rekvisiten i BvL 25 § 1 st a/ och 30 § (numera LVU 1 § 1 p och 6 §).

I BvL 25 § 1 st a/ föreskrivs inledningsvis "om någon, som ej fyllt 18 år.". Detta kan närmast betecknas som ett grundrekvisit som avgränsar den person-

1/ Stening A, Bevisvärde s 114 ff.

2/ Se Del I (I Wetter) avsnitt A.1.c.

krets för vilken lagrummet är tillämpligt. Till detta är knutet följande rekvisit: 1/ misshandel i hemmet, 2/ sådan behandling att hans kroppsliga eller själsliga hälsa utsättes för fara samt 3/ hans utveckling äventyras pga föräldrars eller annan fostrares olämplighet och/eller bristande förmåga att fostra honom. Dessa tre rekvisit är alternativa så tillvida att det är tillräckligt om rättsfakta knutet till ett av rekvisiten föreligger tillsammans med grundläggande rättsfaktum (att den unge är under 18 år) för att rättsföljd skall inträda. Även om de skall behandlas som självständiga i förhållande till varandra, kan de givetvis förekomma parallellt i samma ärende. Processuellt är de att betrakta som likvärdiga.

Förfarandereglerna för domstolar och myndigheter som skall avgöra ärenden i omhändertagandemål finns spridda i flera författningar. För de administrativa myndigheterna finns regler dels i de speciella lagar som reglerar verksamheten, dels i förvaltningslagen. För förvaltningsdomstolarna är reglerna samlade i förvaltningsprocesslagen /FPL/. Det är framför allt på två viktiga punkter som förvaltningsprocessen skiljer sig från den allmänna civilprocessen, där domstolen, särskilt i indispositiva tvistemål, intar en mera passiv hållning med två parter, kärande och som står mot varandra. Vid överprövning intar i förvaltningsprocessen den beslutande myndigheten partsställning som motpart till den enskilde inför förvaltningsdomstolen. Det innebär att den enskilde står inför en motpart som förfogar över en utredningsapparat, som även domstolen tar i anspråk för eventuell kompletterande utredning. För det andra är till skillnad från den allmänna domstolsprocessen förfarandet i förvaltningsdomstolarna enligt huvudregeln skriftligt. Den enskilde har visserligen rätt till företräde inför barnavårdsmyndigheten (socialnämnden), men endast för att höras av nämnden och lägga fram sina synpunkter. Den enskilde får inte övervara hela sammanträdet i den del det behandlar hans/hennes ärende. I förvaltningsdomstolen kan muntlig förhandling förekomma, men den utgör då ett komplement till det skriftliga förfarandet och inte en ersättning för detta.^{1/} Beträffande själva hanteringen av processmaterialet är dock likheterna stora mellan den allmänna domstolsprocessen och förfarandet i förvaltningsdomstolarna. Det bör i detta sammanhang observeras att det inte finns några av riksdagen eller regeringen fastställda regler för bevisvärderingen. Denna vilar på rättsliga principer som utarbetats inom rättsvetenskapen och som utvecklats till en praxis hos de svenska domstolarna.

Den juridiska tekniken har utvecklats ur främst den dispositiva civilprocessen och speciella bevisbörde- eller bevisvärderingsregler saknas för förvaltningsprocessen.^{2/}

Eftersom vi har att tillämpa allmän processuell teknik innebär det för detta fall att det i bevishänseende är viktigt att hålla olika rättsfakta som kan vara aktuella åtskilda. Varje rättsfaktum skall bevisas för sig. Det är därför viktigt att bevismaterialet struktureras så att det klart framgår till vilket rättsfaktum olika bevisfakta skall hänföras. Om det är knutet olika beviskrav till olika rättsfakta blir detta meningsfullt endast om man håller isär rättsfakta. Det kan också förekomma att samma bevisfaktum kan tala för att ett visst rättsfaktum föreligger samtidigt som det kan tala mot förekomsten av ett annat rättsfaktum. Detta bör i så fall klart framgå av parternas processföring.

Beviskravet för rättsfakta i BvL 25 § 1 st a/ är i samtliga fall att det

1/ Ragnemalm H, Förvaltningsprocessrättens grunder s 25 f.

2/ Se s 14.

skall vara styrkt att rättsfakta föreligger.^{1/} Det innebär att bevisfakta med minst denna grad av säkerhet skall visa att grundrekvisitet samt ett eller flera av ovan nämnda alternativa rättsfakta föreligger för att rättsföljden - åtgärder enligt 26 - 29 §§ - skall inträda.

I BVL 30 § anges som förutsättning för tillämpning av lagrummet att "sannolika skäl för att ingripande med stöd av 25 § är påkallat". Lagstiftaren hänvisar alltså till de rättsfakta som beskrivs av rekvisiten i 25 §, men har i detta fall förskjutit beviskravet ett steg nedåt enligt Ekelöfs bevisvärderingsskala från styrkt till sannolikt. Omfattningen av rättsfakta måste givetvis i övrigt vara densamma vare sig det är fråga om att tillämpa 25 § eller 30 §. Skulle det visa sig att detta grundläggande rättsfaktum i 30 § med tillfredsställande visshet visas föreligga, är detta dock inte tillräckligt för att rättsföljd enligt 30 § skall inträda. Ytterligare rättsfakta måste visas föreligga innan rättsföljden - omhändertagande för utredning - kan inträda. Dessa rättsfakta är: förefintliga risker för 1/ hans hälsa eller utveckling, 2/ brottslig eller annan skadlig verksamhet från hans sida, 3/ att den fortsatta utredningen kan (allvarligt) försvåras eller 4/ att vidare åtgärder hindras. Även dessa rättsfakta är alternativa och självständiga i förhållande till varandra. Beviskravet för dessa senare rättsfakta är satt till styrkt/visst. Att ha olika beviskrav för grundläggande rättsfaktum och övriga rättsfakta blir meningsfullt först om varje rättsfaktum behandlas för sig i bevishänseende. I omhändertagandemål är det heller aldrig fråga om att enkelt bevisa att en speciell händelse inträffat eller inte inträffat eller att ett enskilt faktum föreligger eller inte föreligger. Det är alltid fråga om att en eller flera faktorer samverkar på ett sätt som leder till att ett barns hälsa eller utveckling äventyras. Som kommer att visas i avsnitt D, kan samma företeelse i och för sig läggas till grund för både slutsatsen att ett barn behöver omhändertas som att det inte behöver omhändertas.

Det förhållandet att det är en riskbedämning som skall göras avseende rättsfakta 1/ - 4/ innebär inte att beviskravet minskats utan enbart att det inte behöver vara fråga om manifesterade förhållanden. Beviskravet riktas alltså mot själva riskbedömningen, dvs man måste kunna styrka att en sådan risk verkligen föreligger. Det kan annars hända att man gör sig skyldig till cirkelbevisföring i det att man kan frestas resonera exempelvis som så, att eftersom det är sannolikt att vi måste ingripa för att barnet förmodligen behandlas så att dess psykiska eller fysiska hälsa utsätts för fara så föreligger automatiskt risk för hans hälsa eller utveckling. Så behöver dock ingalunda vara fallet. Barnet kan vara tillfälligt under vård, exempelvis på sjukhus eller hos någon släkting e d, och av den anledningen gå fri från sådan omedelbar risk som avses i 30 § (LVU 6 § är uppbyggt på motsvarande sätt).

Det är svårt att direkt ur domskälen utläsa hur domstolen ställt sig till problemen med bevisbörda och beviskrav. Dessa frågor är ju av mera principiell natur, och domstolarna uppehåller sig i de flesta fall vid ett begränsat resonemang kring materiella faktorer i det föreliggande målet. Indirekt kan dock ibland utläsas att domstolen tagit hänsyn till regler om bevisbörda och beviskrav. Av tabell 6 framgår att jag funnit sådana företeelser i 17 fall rörande omhändertagandemål. Fyra fall är hämtade från RegR (i 2 av dessa beviljades prövningstillstånd), 11 fall från KR och 2 fall från JO. Endast i fallen hämtade från JO framgår direkt att JO diskuterar beviskrav för omhändertagande.

^{1/} Se Ekelöf, Bevisvärde, tillräckligt bevis och bevisbörda s 8 och 11 i Festskrift till Lundstedt, Uppsala 1947 jämfört med Ekelöf, Rättegång IV s 22.

I fråga om samspelet mellan materiella och processuella regler bör påpekas att i den mån domstolarna har en oklar uppfattning om innehållet i de materiella reglerna, blir tillämpningen av de processuella reglerna och teknikerna (såsom exempelvis reglerna om bevisbörda och beviskrav) givetvis påverkade därav. De materiella reglerna i de typer av mål som vi behandlar i vår undersökning, är i många fall oklara och oprecisa till sin utformning. Det kan därför i många fall vara tveksamt om uttalanden från en domstol i domskälen avser ett materiellt eller ett processuellt förhållande.

Angående beviskraven är de fall som här redovisats inriktade på det rättsfaktum som ovan angivits under 25 § nr 3/ hans utveckling äventyras pga föräldrars eller annan fostrares olämplighet och/eller oförmåga att fostra honom. Detta rättsfaktum är uppbyggt i två led. Det första avser barnets utveckling och det andra olämpligheten eller oförmågan hos fostraren. Det är framför allt det andra ledet som kommenteras i de fall som refererats här. Beviskravet är satt till styrkt/visst. Vad avses då med detta? Enligt RegR i R 79 2:50 är inte brottslighet hos föräldern tillräckligt för att denna skall betraktas som olämplig eller oförmögen att fostra barnet. Inte ens om det rör sig om grov brottslighet. (I detta fall rörde det sig om grovt narkotikabrott) I prop 1960:10 anfördes i specialmotiveringen till 25 § att de i GBVL använda begreppen "lastbara" och "vårdslösa" som beteckning på fostrare skulle utbytas mot "olämplighet som fostrare". Vidare anfördes "dit bör sålunda hänföras, förutom de 'lastbara' och 'vårdslösa' fostrarna, även t ex sådana med grava psykiska egendomligheter". Beträffande beviskraven uttalades att "samhället bör (nämligen) ha rätt att ingripa, så snart fara för en ogynnsam social utveckling hos den underårige föreligger till följd av brister hos fostraren".^{1/} Det framgår alltså tämligen klart av förarbetena att det väsentliga i här diskuterat rättsfaktum är fostrarens olämplighet eller oförmåga.^{2/} Faran för barnets utveckling skall vara en följd av denna brist hos fostraren.^{3/} Upprätthåller domstolarna detta krav? I RR 2095/79 framhölls i domskälen att "fosterföräldrarna väl uppfyller de krav, som man normalt kan ställa på fostrare i allmänhet" och i KRG 3065/79 att föräldrarna "i och för sig inte kan anses olämpliga att handha /S:s/ uppfostran". I bägge fallen omhändertogs barnet med motiveringen att dess utveckling äventyrades. I KRS 3414/80 hade barnet omhändertagits för samhällsvård, varefter vårdnaden överflyttats till den andra föräldern. LR konstaterade bl a att föräldern ifråga "inte heller - såvitt framgår av utredningen i detta mål - kan anses i och för sig olämplig att vårda och fostra /H/". Barnet hade omhändertagits pga att dess utveckling äventyrades till följd av den tidigare vårdnadshavarens bristande förmåga att fostra det. Omhändertagandet fastställdes av KR.

Av dessa fall kan indirekt utläsas att domstolarna tydligen inte följt den konstruktion av rättsfakta lagstiftaren gjort. Det kausala förhållande som skall råda mellan föräldrarnas olämplighet eller oförmåga och faran för barnets utveckling tycks domstolarna bortse från. I de två första fallen konstaterar domstolen till och med att de som vårdat barnet inte är olämpliga eller oförmögna att fostra barn i allmänhet. Även i det tredje fallet

1/ Prop 1960:10 s 254.

2/ Denna konstruktion av lagrummet har ändrats i LVU. I 1 § som innehåller grunderna för ingripande finns inte längre den kausala kopplingen till föräldrarnas egenskaper eller beteenden. Se även Allmänna råd från socialstyrelsen 1981:2 s 27 - 34. En fråga som inställer sig är om denna förändring i lagrummets konstruktion kommer att innebära att bevisbördan omkastas så att föräldrarna måste kunna visa sin duglighet och skötsamhet som föräldrar och fostrare för att undvika omhändertagande av barnet.

3/ Bramstång G, Den offentliga barnavården, 3 uppl Uppsala 1978 s 53 - 56.

konstaterade LR att den förälder till vilken vårdnaden överflyttats, inte var olämplig att fostra barnet. I alla fallen fastställdes likväl omhändertagandebeslutet. I fallet RR 2095/79 anförde KR att man var medveten om att den tolkning man gjort var omstridd, men menade att den egna tolkningen bäst tillvaratog barnets intresse. Det är i dessa fall oklart om domstolarna ansett att beviskraven är uppfyllda, eller om de ger uttryck för en lagtolkning i domskälen.^{1/}Denna oklarhet leder till att det blir svårt att analysera domstolarnas beslutsprocess med hjälp av reglerna om bevisbörd och beviskrav. De redovisade fallen illustrerar också på ett påtagligt sätt hur sammanvävda de materiella och de processuella reglerna är i praktiken när domstolarna handlägger mål av denna komplicerade karaktär. Som tidigare påpekats är det inte så lätt att utskilja ens vid en analys direkt av lagtexten, vad som skall betecknas som materiella respektive processuella regler. Ännu svårare blir det när reglerna sedan skall appliceras på förhållanden som även under pågående förhandling i domstolen förändras.

Möjligen kan domstolen tänkas resonera på så sätt att om beviskraven för den senare delen av rättsfaktum (fara för barnets utveckling) är styrkt, följer därav automatiskt att även den förra delen (vårdarens olämplighet eller oförmåga) också är styrkt. Ett sådant resonemang - om det nu är riktigt - förefaller mig dock en smula dubiöst, eftersom det i praktiken skulle innebära att domstolen "stympar" rekvisitet genom en operation som inskränker dess materiella omfattning men som ter sig som ett förfarande som rör beviskraven.^{2/}

Även i de 2 fall som hämtats från JO kommenteras beviskraven i 25 § endast indirekt. I det ena (JO 1164/77) kommenteras vilken grad av negativa konsekvenser till följd av förändrade levnadsomständigheter hos föräldrarna som kan accepteras för barnens del. JO uttalar bl a att "självfallet kan inte heller varje större omställning för en familj motivera ingripanden från socialvårdens sida, även om omställningen övergångsvis medför problem för olika familjemedlemmar. - - - Bara om den religiösa fanatismen tar sig sådana uttryck att barnet därigenom utsätts för fysisk eller psykisk fara bör ingripande kunna ske." I anslutning till 30 § säger JO att det i princip inte krävs att de uppgifter, som man anser motivera omhändertagande för utredning, först skall verifieras. Här observerar tydligen inte JO att beviskraven är olika satta för olika rättsfakta i 30 §. Kommentaren torde närmast hänföras till vad jag kallar grundläggande rättsfaktum i 30 § - sannolika skäl för att ingripande med stöd av 25 § är påkallat. I det andra fallet (JO 78/79 s 144) uttalar JO: "Om ett 8-årigt barn behandlas i hemmet på ett sådant sätt att han drivs till att försöka begå självmord eller att allvarligt skada sig själv kan barnet självfallet inte få kvarstanna i hemmet". Detta måste rimligtvis tolkas som ett exempel där beviskraven är uppfyllda såväl avseende grundläggande rättsfaktum som rättsfaktum 1/ förefintliga risker för hans hälsa eller utveckling.

I flera av fallen kan man utläsa hur bevisbördan placeras i omhändertagandemål. Vanliga formuleringar som ger denna anvisning är: annat förhållande som kan föranleda sådant ingripande har inte visats föreligga, det har inte visats att barnen utsatts för ..., utredningen i målet ger inte tillräckligt stöd för ..., några omständigheter i övrigt ... har inte förebragts. Dessa exempel visar hur bevisbördan åvilar sökanden, dvs socialnämnden. Svaranden kan emellertid inte, som i brottmål, nöja sig med att förhålla sig passiv i

1/ Jfr Bramstäng G, Socialrättsliga utlåtanden, Lund 1975 s 35 ff.

2/ Detta problem har numera eliminerats genom att 1 § LVU på denna punkt skiljer sig från BvL 25 §.

förvisningen om att bevisbörden ensidigt åvilar sökanden. I flera fall finns exempel på hur bevisbörden kastas över på föräldrarna, exempelvis i KAS 3065/79 där RA uttalar: "Full trygghet föreligger dock inte för att flickor inte i fortsättningen kan komma i hemmet att bli behandlad på sätt som kan sätta rennes utveckling i fara" eller i KRG 4039/79 där LR bl a uttalar: "I målet har ej framkommit omständigheter som tyder på att /A:s föräldrar/ förråga i nu angivna hänseende undergått någon förändring". I KRG 6254/79 uttalar RA bl a: "någon garanti för att /G/ om han får komma hem ej skall bli utsatt för misshandel i hemmet torde ej föreligga". Denna typ av omrästning av bevisbörden kallar Ekelöf "den falska bevisbörden".^{1/} Bertil Wennergren kallar i förvaltningsprocess denna typ av bevisbörden för den processuella bevisbörden till skillnad från den materiella eller objektiva (s 266 f). Den processuella bevisbörden fungerar enligt Wennergren så att om den som rör den materiella bevisbörden kan visa att ett visst förnållande föreligger eller inte föreligger, så träffas motparten av den processuella bevisbörden och måste kunna prestera motbevisning av en viss styrka för att vinna målet. Dessa beteckningar ger enligt min mening en tydligare förklaring till innebörden av de bägge typerna av bevisbörden än Ekelöfs. Vad som förefaller diskutabelt i ovan refererade mål är att domstolarna synes ha samma beviskrav (oav krav på att motbevisningen skall nå samma nöga bevisvärde) som primärt ställdes på bevisningen från socialnämnden, som bärare av den materiella bevisbörden. Man kan emellertid inte ställa högre beviskrav på motbevisningen än att den förmår sänka bevisvärdet för det primära bevismaterialet under vad Ekelöf betecknar som den erforderliga bevisbördepunkten.

I två fall diskuteras bevisbörden och beviskraven för de rättsfakta som kan utläsas ur rekvisiten i 29 § 8VL. I KRSU 2762/79 uttalar LR att "såsom lagstiftningen på detta område är utformad utgör omdömet för samhällsvård det sista ledet i en rad åtgärder, som syftar till att i första hand söka lösa familjeproblem av nu ifrågavarande slag genom mindre drastiska åtgärder". Beviskraven i 29 § är att det skall visas att förebyggande åtgärder vidtagits utan att medföra rättelse eller att sådana åtgärder kan bedömas som gagnlösa. Detta krav uppfylldes enligt kammarrättens mening inte i målet ifråga. Samma var förhållandet i KRSU 849/80.

1/ Ekelöf P-0, Rättegång IV s 68.

Omhändertagandemål avgjorda av regeringsrätten

(R 79 2:50) SDN i S omhändertog B, 3 år för samhällsvård. Grunden för omhändertagandet var att modern gjort sig skyldig till grovt narkotikabrott för vilket hon dömts till fängelse i två år. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR fann att brottsligheten i sig inte var tillräcklig för ingripande med stöd av 25 § a) BvL, varför det underställda beslutet inte fastställdes. SDN besvärade sig till KRS, som fann att brottsligheten utgjorde sådan risk för barnets utveckling att grunder för omhändertagande förelåg. KR ändrade LR:s beslut och fastställde SDN:s omhändertagandebeslut. Två dissidenter ville inte ändra LR:s beslut. Modern besvärade sig till RR, som i likhet med LR fann att brottsligheten i sig varken gjorde modern olämplig eller oförmögen att vårda B. RR fann att modern ägnat B god omvårdnad och att ett gott förhållande rådde mellan B och modern. RR anförde bl a: "Annat förhållande som kan föranleda sådant ingripande har inte visats föreligga. På grund härav finner regeringsrätten, i likhet med länsrätten, sociala distriktsnämndens beslut att omhändertaga B för samhällsvård inte kunna fastställas." RR biföll besvären och ändrade KR:s dom och fastställde LR:s domslut.

(RÅ 1979 Ab 176) SDN i M kommun hade omhändertagit M och Y för samhällsvård. LR fastställde det underställda beslutet. Modern som var ensam vårdnadshavare besvärade sig hos KRG, som bl a anförde: "Det förhållandet att barn är sjuka och särskilt vårdkrävande utgör emellertid inte ensamt grund för omhändertagande för samhällsvård jämlikt 25 § a och 29 § barnavårdslagen. (M var utvecklingsstörd och led av epilepsi. Y:s utveckling var starkt försenad och hon hade alltsedan födseln bortsett från ett par dagar, vistats på barnklinik och spädbarnshem). Det måste därutöver ha dokumenterats att barnen i hemmet behandlas på ett sådant sätt att deras kroppsliga eller själsliga hälsa utsätts för fara."----"Det har inte visats att barnen utsatts för sådan behandling i hemmet och det har inte heller kommit fram sådana omständigheter att man därav tillräckligt säkert kan dra den slutsatsen att /modern/ och /hennes samboende/ är olämpliga som fostrare eller att de har bristande förmåga att fostra barnen." KR undanröjde SDN:s av LR fastställda beslut. RegR fastställde KR:s domslut samt förordnande om övervakning och hjälpåtgärder för barnen. Två ledamöter var skiljaktiga och ville fastställa LR:s och SDN:s beslut.

(RR 2095/79) SDN omhändertog A för samhällsvård. LR upphävde det underställda beslutet. Nämnden besvärade sig till KRS, som bl a anförde: "Trots att utredningen i målet inte direkt inriktats på fosterföräldrarnas förhållanden, torde det kunde hållas för visst att fosterföräldrarna väl uppfyllt de krav, som man normalt kan ställa på fostrare i allmänhet. Emellertid får det också anses klarlagt att även fosterföräldrarna saknat förmåga att fostra /A/ och att hennes utveckling till följd därav äventyrats. Inte minst fosterföräldrarnas egna uppgifter talar för att så varit fallet. Rekvisiten i 25 § första stycket a) barnavårdslagen var därför uppfyllda även om man utgår ifrån att fosterföräldrarna var att anse som fostrare i lagens mening. Denna tolkning, dvs att det nyss nämnda lagrummet i ett särskilt fall kan tillämpas också på fostrare som uppfyller de krav man kan ställa på fostrare i allmänhet är dock något omstridd. Kammarrätten stannar emellertid för den ovan redovisade tolkningen, som torde stå i

överensstämmelse med grundprincipen om att det i denna typ av mål främst är fråga om att ta till vara barnets intressen. Det finns också visst stöd för denna linje i kammarrättspraxis. Ej pt.

(RR 1670/80) SCN i UV omhändertog C, 1 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR fastställde beslutet. Två dissidenter ville inte fastställa beslutet emedan de ansåg att det saknades laga grund för det. Modern besvärade sig till KRS, som uttalade: "Utredningen i målet ger inte tillräckligt stöd för slutsatsen att något sådant förhållande som sägs i 25 § första stycket a) barnavårdslagen föreligger.- - Kammarrätten förklarar, med ändring av länsrättens dom, att sociala centralnämndens underställda beslut inte kan fastställas." Ej pt.

Omhändertagande avgjorda av kammarrätterna -

(KRS 5984/76) SDN i B kommun omhändertog A, 5 1/2 år för samhällsvård, då hennes utveckling äventyrades pga bristande förmåga hos fostraren. Modern, som var ensam vårdnadshavare, samtyckte ej till verkställighet av beslutet, varför detta underställdes LR:s prövning. Av utredningen framgick att A hade två äldre syskon, som hade narkotikaproblem. De bodde hemma, men hade inte egna inkomster, utan levde på modern. De tog även hem kamrater med narkotikaproblem, och modern hade inte kunnat freda bostaden från dem. LR uttalade bl a: "Även om /modern/ måste anses ha visst fog för sina invändningar att nämnden icke vidtagit alla de åtgärder som varit möjliga finner länsrätten att de åtgärder hon själv vidtagit varit helt otillräckliga. Det hade enligt länsrättens mening ålegat /modern/ att i egenskap av vårdnadshavare omedelbart lämna de sociala myndigheterna fullständig information om hur förhållandena i bostaden utvecklade sig när hon konstaterat att hon inte själv kunde behärska situationen. Länsrätten finner det dessutom synnerligen allvarligt att /modern/ låtit /A/ vara ensam med /de äldre syskonen/ i våningen.- - - Vad angår frågan om förhållandena numera ändrats så väsentligt att underställda beslut av denna anledning inte bör fastställas, finner länsrätten alldeles för kort tid ha förflutit för att säker bedömning skall kunna göras av /moderns/ möjligheter och förmåga att trygga /A:s/ utveckling." LR fastställde det underställda beslutet. KRS, som ej höll muntlig förhandling, gjorde ingen ändring i LR:s dom.

(KRS 9274/76) SDN i S omhändertog M, 10 1/2 år och L, 7 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. Sedan samtyckeförklaring inkommit till LR upptogs målet till omedelbart avgörande enl FPL 10 § 2 st 1. LR fastställde det underställda beslutet. Modern besvärade sig till KRS, som fann det lämnade samtycket inte bindande för modern. KR uttalade bl a: "Av vittnesmålen framgår att förbättringar kan ha inträtt i /moderns/ möjligheter att vårda och fostra barnen. Det har dock inte visats i målet att hennes tillstånd skulle ha förbättrats och stabiliserats till den grad att hon bör kunna vårda och fostra barnen utan det stöd och den hjälp som hon får i samband med sin vistelse hos barnen på /N/ (behandlingshemmet). Ändamålet med samhällsvården kan således inte anses uppnått och beslutet härom skall därför bestå." KR lämnade besvaren utan bifall. Domen vann laga kraft.

(KRS 4457/78) SDN i S omhändertog A, 5 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR uttalade bl a: "I sammanhanget är av betydelse att vårdnadshavarens make, vilken kunnat vara ett stöd för vårdnadshavaren i hennes uppfostran av /A/, enligt vad en representant för nämnden vid den muntliga förhandlingen uppgett till denne sagt sig ha lämnat hemmet och vilja upplösa det endast sedan kort tid bestående äktenskapet. Vårdnadshavaren har vid förhandlingen bestritt att så är förhållandet men sagt sig inte vilja besvara vidare frågor angående maken. Denne har av länsrätten kallats som vittne i målet och av henne åberopats för att gendriva nämndens påstående om hennes olämplighet som vårdnadshavare men har inte inställt sig." LR fastställde det underställda beslutet. Modern besvärade sig till KRS, men återkallade senare besvären, varför ärendet avskrevs.

(KRG 3065/79) SCN i L kommun omhändertog S, 7 1/2 år, för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR fann att förhållandena avsevärt ändrats i gynnsam riktning under det senaste året, samt uttalade bl a: "Utredningen i målet har inte kunnat klarlägga huruvida /S/ avsiktligt utsatts för misshandel. Däremot synes hennes hemförhållanden tidigare varit sådana att hennes utveckling kunnat ta skada därav. Det framgår också att hon själv får anses vara ett svåruppfostrat barn." LR fann att föräldrarna numera var införstådda med S:s problematik och att de inte kunde anses olämpliga att handha hennes uppfostran. LR fastställde inte det underställda beslutet men förordnade att SCN skulle ställa S under övervakning och vidtaga erforderliga hjälpåtgärder. SCN besvärade sig till KRG och yrkade att KR skulle fastställa nämndens underställda beslut. KR uttalade bl a: "Kammarrätten delar Länsrättens uppfattning att /föräldrarna/ i och för sig inte kan anses olämpliga att handha /S:s/ uppfostran. Som Länsrätten framhållit är emellertid /S/ ett svåruppfostrat barn. Detta synes föranlett av vissa svagheter i hennes konstitution, främst av psykisk art. -- Under ogynnsamma betingelser kan emellertid nämnda konstitutionella svagheter hos /S/ föranledda svårigheter i hennes vård och fostran i hemmet, särskilt om de som har hand om henne inte har tillräcklig insikt i vad som krävs av ömhet och förståelse för henne. Starka skäl talar för att en sådan ogynnsam situation förelegat vid tiden för Sociala centralnämndens ingripande i form av ett omhändertagande för utredning av /S/ som föregick beslutet om omhändertagande för samhällsvård den 27:e mars 1979. Läget var då särskilt ogynnsamt till följd av /moderns/ sjuklighet efter havandeskap. Det får anses att främst förhållandet mellan /S/ och styvmodern då var sådan att /S/ utveckling skulle ha äventyrats om ingripande inte skett från nämndens sida." KR fann att "omhändertagande av /S/ för samhällsvård i det nu rådande läget inte erfordras", och uttalade vidare: "Full trygghet föreligger dock inte för att flickan inte i fortsättningen kan komma att i hemmet bli behandlad på sätt som kan sätta hennes utveckling i fara. Det av Länsrätten meddelade förordnandet om övervakning och hjälpåtgärder, mot vilket talan ej förts, bör emellertid bereda Sociala centralnämnden sådana möjlighetertill kontroll av förhållandena i hemmet som i nuläget får anses tillräckliga till förebyggande av risker av /S:s/ utveckling." KR biföll ej besvären. Domen vann laga kraft.

(KRG 4039/79) SCN omhändertog A, 10 1/2 år för samhällsvård pga föräldrarnas bristande förmåga att fostra henne och då hennes utveckling därför äventyrades. Beslutet underställdes LR:s prövning. Två äldre bröder till A, som senare flyttat hemifrån,

hade enligt utredningen utvecklats ogynnsamt och saknade stabil social anknytning. Två andra syskon till A, hade visat begynnande social missanpassning och hade omändertagits för samhällsvård tidigare. LR uttalade bl a: "I målet har ej framkommit omständigheter som tyder på att /A:s föräldrars/ förmåga i nu angivna hänseende undergått någon förändring." LR fann det uppenbart att A riskerade att få en felaktig uppfostran om hon var kvar hos sina föräldrar, varför det underställda beslutet fastställdes. Föräldrarna besvarade sig till KRG som ej ändrade det överklagade beslutet. Domen vann laga kraft.

(KRG 6254/79) SCN omhändertog G, 4 1/2 år för samhällsvård jämlikt 25 § a och 29 § BVL. Nämnden bedömde att det förelåg risk för att G kunde bli utsatt för våld i hemmet. En äldre syster till G hade nyligen omhändertagits efter misshandel av moderns sammanboende. Beslutet underställdes LR:s prövning. Leg.läk FM vid barn- och ungdomspsykiatriska kliniken i L kommun, uttalade i utlåtande att "det hos /G/ inte finns något sådant beteende som brukar finnas hos barn med misshandelsproblematik." T.f överläkaren MB och leg.läk AN vid psykiatriska kliniken i L, uttalde i utlåtande att "/modern/ och /moderns sammanboende/ bör kunna klara en lämplig fostran av /G/ om de ej utsätts för alltför stora påfrestningar." Modern och hennes sammanboende förklarade sig införstådda med medverkan till stödåtgärder från SCN:s sida. LR fastställde inte det underställda beslutet, utan uppdrog åt SCN att vidtaga förebyggande åtgärder. SCN besvarade sig till KRG, som fann det utrett att såväl modern som hennes sammanboende hade "låg tolerans mot stress och påfrestningar". KRG uttalade bl a: "någon garanti för att /G/ om han får komma hem ej skall bli utsatt för misshandel i hemmet torde ej föreligga. Med hänsyn till det häranförda och ej minst mot bakgrund av /moderns och moderns sammanboendes/ beteende i samband med misshandeln av /G:s äldre syster/ får det, om /G/ skall fostras i hemmet, antagas ej blott att /G:s/ hälsa utsättes för fara utan även att hans utveckling äventyras. Förutsättningar för att vidtaga åtgärder med stöd av 25 § a (Barnavårdslagen) föreligger därför alltså." KR fastställde SCN:s beslut att omhänderta G för samhällsvård. Domen vann laga kraft.

(KRSU 497/79) SCN omhändertog K, 3 1/2 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR fann det utrett att förutsättning för ett ingripande enligt 25 § a BVL förelåg, men bedömde förebyggande åtgärder såsom ej gagnlösa. LR fastställde inte omhändertagandebeslutet utan förordnade om övervakning jämlikt 26 § BVL. SCN besvarade sig till KRSU och yrkade att omhändertagandebeslutet skulle fastställas. Familjen hade efter LR:s dom flyttat till en annan del av landet, och därvid lämnat det behandlingshem där de var intagna. Från behandlingshemmet uttalades att "med intensiva hjälp - och stödåtgärder kan makarna utveckla sitt ansvarstagande men den processen tar erfarenhetsmässigt 2-3 år, under vilken tid /K:s/ psykiska hälsa och utveckling äventyras. KRSU uttalade bl a: "I målet råder ej tvist om att skäl för ingripande med stöd av 25:e § 1:a st a, (Barnavårdslagen) föreligger." KR fann det tveksamt om en påstådd förändring av livsföringen kunde bedömas vara varaktig med hänsyn till den korta tid som förlutit sedan flyttningen. KR bedömde dock att nämndens på den nya platsen, ansträngningar med beredande av daghemsplats för K, givit vissa positiva resultat, liksom den vistelse familjen haft på behandlingshemmet och den tidigare

hemorten. Kammarrätten bedömde det därför möjligt att uppnå ytterligare förbättringar med fortsatt övervakning och andra förebyggande åtgärder. Besvären lämnades utan bifall.

(KRSU 2768/79) SCN i G omhändertog L, 1 år för samhällsvård. Orsaken angavs vara föräldrarnas olämplighet och bristande förmåga att fostra honom främst pga deras alkoholmissbruk. Förebyggande åtgärder hade vidtagits utan önskat resultat. Beslutet underställdes LR:s prövning. Barnavårdskonsumenten och barnets offentliga biträde tillstyrkte att beslutet skulle fastställas. Övervakaren anförde i vittnesmål tvekan till omhändertagandet och ifrågasatte om inte ytterligare förebyggande åtgärder borde prövas. LR uttalade bl a: "Såsom lagstiftningen på detta område är utformad utgör omhändertagande för samhällsvård det sista ledet i en rad åtgärder, som syftar till att i första hand söka lösa familjeproblem av nu ifrågavarande slag genom mindre drastiska åtgärder. Vad som framkommit i målet har inte övertygat länsrätten om att en fullföljd av övervakningen, som kommit att avbrytas genom sociala centralnämndens beslut om omhändertagande för samhällsvård, i kombination med andra lämpliga hjälpåtgärder, exemplifierade av övervakaren /S/, skulle ha saknat meningsfull innebörd. Vad hon i vittnesmål anfört ger närmast stöd för motsatt antagande." LR fastställde inte SCN:s beslut utan förordnade om övervakning och uppdrog åt nämnden att vidtaga erforderliga hjälpåtgärder. En dissident ville fastställa omhändertagandebeslutet. SCN besvärade sig till KRSU, som fann att "företagningar förelegat jämlikt 25 § barnavårdslagen att jämlikt 26 och 29 §§ samma lag vidta åtgärder." KR fann det också tveksamt med tanke på den korta tid som förflutit sedan LR:s beslut om man kunde sätta tro till föräldrarnas uttalade strävan att förändra sin livsföring till det bättre. KR uttalade bl a: "Emellertid visar handlingarna i målet att de förebyggande åtgärder som vidtagits av sociala centralnämnden varit av relativt ringa omfattning, särskilt med hänsyn till nämndens vetskap om makarna /D:s/ situation. Det är därför tveksamt huruvida en bedömning att dylika åtgärder skulle vara gagnlösa verkligen vinner stöd av utredningen i målet. Med hänsyn härtill och till att förhållandena vid tiden efter länsrättens dom, då barnet vistats hos sina föräldrar, kan ha undergått en viss förbättring, är det inte uteslutet att ytterligare förbättring skall kunna uppnås genom fortsatt övervakning och andra förebyggande åtgärder. I avvaktan på resultatet av dessa åtgärder synes det inte nödvändigt att för närvarande skilja barnet från föräldrarna. Sociala centralnämndens beslut om samhällsvård av /L/ skall därför inte fastställas: "KR lämnade besvären utan bifall. Domen vann laga kraft.

(KRS 3414/80) SCN i N kommun omhändertog K, 8 år och H, 4 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning, emedan modern, som var ensam vårdnadshavare inte samtyckte till verkställighet av beslutet. TR överförde senare vårdnaden om H till fadern. Denne begärde då att samhällsvården för H skulle upphöra. Nämnden beslöt att samhällsvården skulle bestå. Fadern besvärade sig då över detta beslut till LR. LR fann att "vid tidpunkten för samhällsvårdsbeslutet /H:s/ utveckling äventyrats på grund av /moderns/ bristande förmåga att fostra henne". LR uttalade bl a: "Den omständigheten att /fadern/ numera fått vårdnaden om /H/ och det förhållandet att han inte längre sammanbor med /modern/ samt inte heller - såvitt framgår av utredningen i detta mål - kan anses i och för sig olämplig att vårda och fostra /H/ är således inte avgörande för bedömningen om

förutsättningar fortfarande föreligger att omhänderta /H/ för samhällsvård." LR fastställde SCN:s omhändertagandebeslut. Fadern besvarade sig till KRSU, som bl a uttalade: "De ändrade förhållandena har emellertid varat jämförelsevis kort tid. Det torde ännu vara för tidigt att bedöma om dessa förhållanden kommer att bli bestående liksom om /fadern/ skall ha förmåga att bereda /H/, med vilken han inte har upprätthållit någon tät kontakt, den vård och fostran, som hon behöver. Med hänsyn härtill bör länsrättens dom fastställas." KR lämnade besvären utan bifall. Domen vann laga kraft.

(KRSU 406/80) SCN i P omhändertog A, 14 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR uttalade: "De svårigheter som framträtt beträffande /A/ har bestått i att hon under lång tid inte deltagit i skolarbetet. -- Åtgärder för att trygga en ordnad skolgång skall vidtagas i enlighet med skollagens föreskrifter och inte i förevarande ordning. -- Några omständigheter i övrigt av beskaffenhet att utgöra laga grund för omhändertagande av /A/ för samhällsvård har inte förebragts." LR fastställde ej beslutet. SCN besvarade sig till KRSU, som infordrade yttrande från socialkonsulenten. I domskälen redogjordes även för ett utlåtande från barnpsykiatriska kliniken vid centrallasarettet i B. Utlåtandet var daterat ett halvt år innan SCN:s omhändertagandebeslut. I utlåtandet tryckte undersökarna främst på att modern saknade förmåga att ge barnen en trygg hemmiljö pga begränsningar i den egna personligheten. KR fann utredningen visa att A:s problem grundade sig i brister i hennes hem och familjemiljö och ändrade LR:s dom så att SCN uppdrogs föranstalta om övervakning av A. Domen vann laga kraft.

(KRSU 849/80) SDN i G kommun omhändertog P, 10 år för utredning och en månad senare för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR fann att "förutsättningar förelegat jämlikt 25 § barnavårdslagen att jämlikt 26-29 §§ samma lag vidta åtgärder". Situationen i hemmet hade dock väsentligt förbättrats. R, vars skolsituation bedömdes som tillfredsställande hade sedan sex år stått under övervakning. Denna hade dock inte fungerat tillfredsställande. I samband med en omläggning av övervakningsrutinerna hos SCN hade övervakaren felaktigt bifogats uppfattningen att hon inte var förordnad som övervakare längre. LR uttalade bl a: "Av handlingarna i målet och av vad som framkommit vid den muntliga förhandlingen finner länsrätten att de förebyggande åtgärder som vidtagits av sociala centralnämnden varit av relativt ringa omfattning. Länsrätten beaktar därvid särskilt det förhållandet att /R/ visserligen formellt varit ställd under övervakning men att denna övervakning inte fungerat under i vart fall de senaste två åren. Det är därför tveksamt huruvida en bedömning att dylika åtgärder skulle vara gagnlösa verkligen vinner stöd av utredningen i målet särskilt med beaktande av att hemsituationen efter omhändertagandebeslutet synes ha undergått en viss förbättring. Vid sådant förhållande är det inte uteslutet att ytterligare förbättring kan uppnås genom fortsatt övervakning och andra förebyggande åtgärder. LR fastställde inte det underställda beslutet. KRSU tog ej upp besvären till prövning, eftersom besvären inkommit för sent.

Omhändertagandemål granskade av JO

(JO 1164/77) SCN i S kommun hade omhändertagit familjens tre barn för utredning. Fråga gällde om föräldrarnas förändrade livssyn och religiösa inriktning kan utgöra grund för sådant omhändertagande. JO uttalar bl a i sitt utlåtande att "omhändertagande för utredning är en åtgärd som är avsedd att kunna användas bl a i sådana fall där man har anledning tro att barn far illa och inte anser sig kunna avvakta med ingripande intill dess en utredning slutförts. Det kan därför i princip inte krävas att de uppgifter, som man anser motivera omhändertagande för utredning, först skall verifieras. Inte heller kan det krävas att samtal regelmässigt skall ske med föräldrarna innan ingripande görs." Vidare anförde JO att "utredningen i det aktuella ärendet visar att de uppgifter L (som var 16 år) lämnat om sin familj, som tidigare var okänd för socialförvaltningen, i och för sig var sådana att omhändertagande av barnen för utredning kunde te sig motiverat. Uppgifterna gick i huvudsak ut på att barnen den senaste tiden på olika sätt utsatts för ett oacceptabelt tvång till följd av att föräldrarna börjat ägna sig åt extrem religionsutövning. Såvitt jag har kunnat finna framkom dock inte något som tydde på att barnen utsattes för direkt misshandel eller för vanvård. Detta anser jag borde ha manat nämnden till viss försiktighet. L:s upprepade försök att rymma från familjen utgjorde å andra sidan symtom på att förhållandena i familjen inte var i alla avseenden goda. Jag finner därför inte tillräcklig anledning att ifrågasätta beslutet om omhändertagande för utredning såvitt gäller de två äldre barnen". --- "Religiös särart hos föräldrarna kan bara i mycket extrema undantagsfall utgöra skäl för omhändertagande för samhällsvård. Bara om den religiösa fanatismen tar sig sådana uttryck att barnet därigenom utsätts för fysisk eller psykisk fara bör ingripande kunna ske. Något annat skulle vara oförenligt med den svenska författningens grundläggande skydd för religionsfrihet och yttrandefrihet." --- "Föräldrar måste rimligen även ha rätt att ändra religiös uppfattning och därmed sina principer för bl a barnuppfostran. Att sådant kan leda till omställningssvårigheter för barnen är visserligen sant. Men det finns åtskilliga förändringar i en familjs liv som kan medföra stora omställningssvårigheter för barn, t ex familjens flyttning till annan ort. I allmänhet kan man inte ifrågasätta föräldrarnas rätt att besluta om dylika förändringar, trots de för barnen negativa konsekvenserna. Självfallet kan inte heller varje större omställning för en familj motivera ingripanden från socialvårdens sida, även om omställningen övergångsvis medför problem för olika familjemedlemmar. Särskilt gäller detta när det är fråga om en så ingripande åtgärd som tvångsvis omhändertagande för samhällsvård. En sådan åtgärd skall i princip inte behöva komma till användning för att lösa tillfälliga problem till följd av yttre eller inre omställningar. Det ligger närmare till hands att anse att socialvården genom olika stödjande insatser skall underlätta den nödvändiga omställningen."

(JO 78/79 sid 144) P, 8 år, var äldst i en syskonskara på 5 syskon. SCN hade haft kontakt med familjen sedan flera anmärkningar gjorts angående att P misshandlades av modern. Ärendet nådde sin kritiska punkt då P fördes in till sjukhus med svåra brännskador, som han enligt modern tillfogat sig när han försökt dränka sig i badkaret med skållhett vatten. Från kliniken begärdes att P skulle omhändertagas för utredning och att föräldrarna skulle meddelas besöksförbud. P omhändertogs samma dag för

utredning enligt 30 § Barnavårdslagen. P:s mor dömdes senare för misshandel och grovt vållande till kroppsskada till skyddstillsyn. Domen fastställdes av SH. JO uttalade bl a: "Redan moderns uttalanden om att hon misstänkte den då 8-årige P för att vilja förgifta sina småsyskon liksom hon önskade att P skulle adopteras bort visade med all önskvärd tydlighet att P var i stort behov av hjälp från socialförvaltningens sida. Därtill kom uppgifterna om att P fick stryk och utsattes för olika stränga bestraffningsåtgärder; uppgifter som socialassistenten uppenbarligen ansåg vara allvarligt grundade. Det har vid mina samtal med socialförvaltningens tjänstemän framkommit att /B/ vid sin föredragning av ärendet den 15:e januari 1976 för socialnämndens ordförande, avdelningschefen och socialinspektören varit inne på att P borde omhändertagas enligt 30 § barnavårdslagen för utredning men att han inte fått gehör för detta förslag. Att ärendet kommit att bedömas på detta sätt finner jag anmärkningsvärt. Med den tidigare kännedom man hade om familjen L, och då särskilt modern, borde man enligt min mening ha förstått att förhållandena i familjen var sådana att ett ingripande nu var nödvändigt. Det borde också ha varit angeläget att säkerställa att P tills vidare inte utsattes för aga eller påfrestande bestraffningsåtgärder. För min del anser jag därför att det hade legat närmast till hands att omhändertaga P för utredning enligt 30 § Barnavårdslagen. - - De uppgifter som framkommit rörande P, var sådana omständigheter som avses i 25 § Barnavårdslagen. Oavsett vilka åtgärder som kunde övervägas i samband med föredragningen förelåg därför skyldighet enligt 14 § Barnavårdslagen att genomföra särskild utredning i ärendet. Även om man ansett hemma-hos-terapi eller annan behandling som tänkbara åtgärder, hade man inte kunnat underlåta att föranstalta om utredning. Endast om den färdiga barnavårdsutredningen pekade på att detta var den lämpligaste åtgärden hade man bort besluta om t ex hemma-hos-terapi. Utredninskravet får sålunda aldrig åsidosättas i sådana fall som avses i 25 § Barnavårdslagen, oavsett om man samtidigt har stödåtgärder. - - - Nästa brist i socialförvaltningens handläggning inträffar den 2:a april 1976, då man från flera håll får höra att P förts till sjukhus med allvarliga brännskador, vilka antingen modern tillfogat honom eller han åsamkat sig själv i ett försök att dränka sig i skållhett vatten. Man tycks inom socialförvaltningen ha resonerat på så sätt att man skulle omhändertaga P om han tillfogats skadorna av modern, men däremot inte om han framkallat skadorna själv. Eftersom man inte säkert kunde veta vilket, gjorde man ingenting, i varje fall inte förrän sjukhuset den 18:maj direkt påkallade omhändertagande. Detta resonemang finner jag direkt stötande. Att omhändertagande skulle ske om modern misshandlat P är helt uppenbart. Även risken för att saken förhöll sig på detta sätt, borde enligt min mening motivera att P genast omhändertogs enligt 30 § Barnavårdslagen. Därtill kommer emellertid att omhändertagande hade varit synnerligen angeläget även i det fallet att P hade orsakat skadorna själv. Om ett 8-årigt barn behandlas i hemmet på ett sådant sätt att han drivs till att försöka begå självmord eller att allvarligt skada sig själv kan barnet självfallet inte få kvarstanna i hemmet. Även om orsakerna till ett sådant handlande är oklara måste de närmare omständigheterna med nödvändighet klarläggas så att inte barnet senare skadar sig på nytt eller kanske t o m lyckas i sin avsikt att begå självmord. Jag anser det därför uppenbart att P omedelbart efter det att socialförvaltningen fick kännedom om händelsen den 2:a april 1976 borde ha omhändertagits för utredning enligt 30 § Barnavårdslagen alldeles oavsett vilken förklaring man haft till skadornas uppkomst."

2. vårdnadsmål

Föräldrabalkens 6 kapitel innehåller regler om vårdnaden. Av FB 6:7 framgår att rätten skall förordna angående vårdnaden om barnen i samband med äktenskapsskillnad mellan föräldrarna. (enligt 6:3 2 st i dess lydelse från 1.7. 1983 fortsätter dock föräldrarna att ha gemensam vårdnad om barnet efter äktenskapsskillnad som huvudregel) Av paragrafens första stycke framgår att fråga om förändring av vårdnaden dock när som helst kan aktualiseras av ta-
leberättigad part^{1/}.

I vissa situationer skall domstol medverka med förordnande om hur vårdnadsfrågan skall lösas. Dessa fall regleras främst i paragraferna 6:7 - 10a. (numera 6:4 - 10) Dessa lagrum ställes därför i focus för intresset vid en studie av de processuella förutsättningarna för dom eller beslut. Av 6:7 1 st framgår att ett enda rättsfaktum tycks vara av betydelse, nämligen föräldrarnas eventuella överenskommelse om hur vårdnadsfrågan skall lösas. FB 6:8 är konstruerad på samma sätt som 6:7. Ur 6:9 kan följande rättsfakta utläsas: 1/ grovt missbruk vid vårdnadens utövande, 2/ grov försummelse vid vårdnadens utövande, samt 3/ deltagandet i vårdnaden medför eljest fara för barnets utveckling.^{2/} Av 6:10 framgår att rättsfaktum i detta fall är ena eller bägge föräldrarnas död. FB 6:10a saknar rekvisit som beskriver rättsfaktum.

Beträffande beviskrav för dessa rättsfakta gäller att det är satt till styrkt/visst. För motbevisning av föräldrarnas överenskommelse enligt 6:7 och 8 krävs dock bevisstyrkan uppenbart, i den meningen att överenskommelsen skall läggas till grund för dom eller beslut om den inte är uppenbart stridande mot barnets bästa. Huruvida så är fallet skall provas ex officio av domstolen. Uttrycket barnets bästa får i detta sammanhang ses som en bedömningsstandard för domstolen^{3/} och som ett yttersta skydd för barnet som lagstiftaren tillhandahåller mot att föräldrarnas överenskommelse skall drabba barnet allt för ogynnsamt. Så länge barnet saknar partsställning måste det dock betraktas som ett tämligen bräckligt skydd.

Bevisvärderingen i vårdnadsmål utföres i flera olika etapper. Utgångspunkten och riktgivare för ordningen mellan de olika omgångarna är främst lagtexten i 6 kap FB. Det kan vara lämpligt att börja med att söka utreda om det skall anses uppenbart stridande mot barnets bästa att någon av eller bägge föräldrarna skall ha vårdnaden om barnet/barnen. Om så skulle vara fallet är det nämligen tämligen ointressant om den ene är mer eller mindre olämplig/lämplig än den andre, ty då skall vårdnaden anförtrors särskilt förordnad förmyndare.^{4/}

Av FB 6:7 framgår att det i dessa fall skall vara uppenbart stridande mot barnets bästa att föräldern är vårdnadshavare. Vad innebär begreppet uppenbart i detta fall? Det kan ange graden av den styrka med vilken skall visas att föräldern med hänsyn till barnets bästa är olämplig som vårdnadshavare. Bedömningen skall göras ex officio av domstolen. Det betyder att när allt bevismaterial i målet presenterats skall det klart framstå för även en lek-

1/ Prop 1975/76:153 s 118.

2/ Fr o m 1.7.1983 motsvaras detta lagrum av FB 6:7, som innehåller en något annorlunda beskrivning av såväl rättsfakta som beviskrav.

3/ Se avsnitt A 2 s 30.

4/ Se schemat över beslutsalternativ i vårdnadsmål, bil. 2 s 404.

man att det strider mot barnets bästa att föräldern/föräldrarna är vårdnadshavare. Skulle det ändå vara tveksamt eller diskutabelt i något avseende kan kravet på erforderlig styrka i bevisningen inte anses uppnådd. Det kan också tänkas att begreppet uppenbart inte skall betraktas som en angivelse av ett beviskrav, utan som en del av en materiell regel. Det kommer då att närmare beskriva kvalitén på de omständigheter som innebär att något strider mot barnets bästa. Det rör sig då om ett förhållande som efter sedvanlig lagtolkning framstår som uppenbart, och inte slutsteget i en tänkt skala för olika styrkegrader rörande beviskrav. Beroende på om begreppet skall ges den ena eller andra innebörden kommer det att hanteras helt olika av domstolarna. Såvitt jag funnit finns det inte något beskrivet i vare sig förarbeten till aktuella lagrum eller i doktrinen som kan ge någon vägledning hur begreppet ifråga skall användas i vårdnadsmål.

I praktiken är det inte heller så lätt för domstolen att uppfylla de här angivna kraven. I de fall frågan skall bedömas efter gemensam ansökan om äktenskapsskillnad sker den av en ensam domare utifrån handlingar, som i normalfallet endast innefattar ett kortfattat uttalande om hur föräldrarna önskar att frågan löses. I regel saknas motiveringar till föräldrarnas önskemål, och även handlingarna i övrigt kan vara formellt riktiga men knapphändiga. I de fall då frågan skall bedömas efter stämning, så förhandling sker inför domstol med nämnd, är i regel föräldrarna personligen närvarande och normalt förekommer ett mera utförligt skriftligt material. Domstolen har i dessa fall möjlighet att även genom direkta frågor till parterna bilda sig en uppfattning om förhållandena.

Fr o m 1.7.1983 skall socialnämnden höras eller beredas tillfälle yttra sig i alla vårdnadsmål (FB 6:18). Därigenom har möjligheterna för domstolarna ökat att få kännedom om fall där det kan vara angeläget att mera ingående pröva om den av föräldrarna överenskomna lösningen av vårdnadsfrågan är förenlig med barnets bästa.^{1/}

1/ Prop 1981/82:168 s 35, 51-56, 77f.

Vårdnads_mål_avgjorda_av_högsta_domstolen

(HD T 53/81) Parterna var ense om att modern skulle ha vårdnaden om N, 2 1/2 år. Däremot ville modern endast medge begränsad umgängesrätt för fadern, samt att denne skulle överlämna sitt pass till modern vid umgängestillfällena. TR tillerkände modern vårdnaden om N samt bestämde umgängesrätten enligt fadern yrkande och att han skulle överlämna sitt pass till modern eller annan person, som de kunde komma överens om, vid umgängestillfällena. Modern överklagade till SH och yrkade att umgänget skulle få utövas endast i Sverige, samt i mera inskränkt bemärkelse. HovR uttalade bl a: "/Modern/ har inte styrkt sina påståenden att det skulle föreligga sådana särskilda omständigheter som bör medföra att /faderns/ rätt till umgänge med dottern begränsas till tre timmar var tredje vecka i barnavårdsmans närvaro. Ej heller i övrigt har förekommit något som bör föranleda en sådan begränsning av umgängesrätten. Det föreligger ej heller skäl att föreskriva andra särskilda villkor för /faderns/ umgängesrätt än han själv har medgivit". HovR ändrade TR:s dom så att umgängesrätten fick utövas endast i Sverige samt att fadern skulle vid umgängestillfällena överlämna sitt pass till sitt juridiska ombud. Ej pt.

Vårdnads_mål_avgjorda_av_hovrätterna

(SH T 322/77 + SvJT 1978, sid. 31) TR dömde till äktenskaps-skillnad mellan parterna. I vårdnadsfrågan anförde TR följande domskäl: "Med hänsyn till vad som upplysts i vårdnadsfrågan, finner Tingsrätten hustrun böra tillerkännas vårdnaden om makarnas barn." Barnen var M, 13 år, R, 10 år samt E, 2 år. Fadern väjdade till SH som bl a anförde följande: "Hovrätten finner att alla påståenden om /moderns/ olämplighet såsom vårdnadshavare, utom i vad det avser hennes förhållande till Jehovas Vittnen, saknar stöd i utredningen i målet och därför icke bör läggas till grund för vårdnadsfrågans prövning. - - I vad angår det inflytande, som parternas barn kan antagas komma att röna i Jehovas Vittnen och dessas tänkesätt för den händelse att vårdnaden anförtros /modern/, gör Hovrätten följande överväganden. Såsom av högsta domstolen fastslagits i ett mål av liknande art, refererat i nytt juridiskt arkiv avdelning I 1951, sidorna 612 - 619, tillämpar sektens anhängare en åskådning som kan strida mot gällande lag och är sektens trosriktning genom ett ofta stötande framställningssätt, ägnad att väcka ovilja i andra kretsar. I det refererade målet fann högsta domstolen att inflytandet från en fostrare, som tager verksam del i sektens gemenskap och propaganda, kan innebära allvarlig fara för ett barns karaktärsutveckling och sinneslugn samt att den oundvikliga motsättningen till omgivningen kan lända barnet till skada och lidande. - /Modern/ är, enligt vad utredningen i förevarande mål får anses giva vid handen, icke lika fast knuten till sekten, som den part var, vilkens förhållanden prövades i det refererade målet, och hon tager icke lika aktiv del i sektens verksamhet. Med hänsyn därtill och till att anslutning till ett trossamfund i och för sig icke bör få påverka bedömningen av en vårdnadsfråga, bör /moderns/ allmänna sympatier för sekten ej befaras få i relevant

mån negativ inverkan på barnens bästa." HovR fastställde TR:s domslut i vårdnadsfrågan. En dissident ville tillerkänna fadern vårdnaden om barnen.

(SH T 414/78) Parterna var i TR ense om att modern skulle ha vårdnaden om K, 2 år. Angående umgängesrätten tvistade parterna endast om huruvida fadern skulle ha rätt att ha K hos sig 3 veckor under sin semester i Väst-tyskland. TR uttalade bl a: "I målet har så vitt avser umgängesrätt inte visats att sådana omständigheter föreligger, att /fadern/ kan antas avse att skilja modern från vårdnaden om han får rätt att ha barnet hos sig. Den yrkade umgängesrätten är i övrigt medgiven. Tingrätten finner därför /fadern/ böra tillerkännas rätt till umgänge med barnet i den utsträckning han själv yrkat. Anledning att nu föreskriva särskilda villkor för umgängesrättens utövande, föreligger inte." Modern väjde till SH och yrkade att TR:s dom skulle undanröjas angående faderns rätt att ha K hos sig 3 veckor varje år under sin semester. Fadern medgav i HovR ändringsyrkandet. HovR ändrade - utan angivande av domskäl - TR:s dom och undanröjde TR:s förordnande avseende faderns rätt att ha K hos sig 3 veckor varje år under sin semester.

(SH T 847/80) TR förordnade i samband med äktenskapsskillnad att modern skulle ha vårdnaden om G, då 9 1/2 år och fadern vårdnaden om S, då 7 år. HovR fastställde domen. Modern yrkar nu att vårdnaden om S, nu 10 år, skall överflyttas till henne. Fadern hade bildat ny familj med en kvinna som hade tre egna barn och fick med henne ytterligare två barn. Modern hävdade att S behandlades illa i faderns hem. Fadern bestred dessa uppgifter. SDN i B kommun förordade i yttrande till TR att vårdnaden om S skulle överflyttas till modern. TR fann att S nog skulle få en lugn och stabil uppväxt hos modern och att fadern med hänsyn till sin stora familj sannolikt inte hade ork att ägna S särskild uppmärksamhet. TR uttalade bl a: "Genom bevisningen i målet har i intet fall styrkts sådant beteende mot /S/ att /fadern/ kan anses vara mindre lämpad som vårdnadshavare. - - När det gäller att besluta i vårdnadsfrågor finns ofta anledning att ta stor hänsyn till den vårdnadssituation som redan föreligger och att undvika att ändra på förhållanden som framstår som invanda för barnet." TR lämnade käromålet utan bifall. Tre nämndemän var skiljaktiga och ville överflytta vårdnaden till modern. SH fastställde - utan angivande av domskäl - TR:s dom. En nämndeman ville överflytta vårdnaden till modern. Domen vann laga kraft.

(SH T 152/81) TR förordnade interimistiskt efter parternas överenskommelse att fadern skulle ha vårdnaden om S, 9 1/2 år och modern vårdnaden om H, 6 1/2 år och C, 4 1/2 år. I samband med ett umgängestillfälle vägrade fadern återlämna H och C till modern utan behöll dem hos sig. Först sedan KR fastställt LR:s förordnande om verkställighet genom polisens försorg kunde H och C återföras till modern. Därefter fattade TR nytt interimistiskt beslut innebärande att modern skulle ha vårdnaden även om S. SH fastställde beslutet. Vid ett senare umgängestillfälle behöll fadern H hos sig, och vägrade trots förordnande av LR och KR med vite att återlämna honom till modern. Även S bodde då hos fadern. Två vårdnadsutredningar och en barnpsykiatrisk bedömning genomfördes, samtliga ledde fram till förslag om att fadern borde få vårdnaden om S och modern vårdnaden om H och C. TR uttalade bl a: "Omfattande vårdnadsutredningar i den aktuella vårdnadsfrågan har företagits, alla på /faderns/ begäran. När utredningsresultaten

förelagt har /fadern/ underkänt utredningarna, medan /modern/ oaktat hon yrkat vårdnaden om alla barnen i andra hand varit villig att underkasta sig utredningsresultatet, innebärande att /fadern/ skulle ha vårdnaden om äldste sonen /S/. - - När målet under sensvåren 1980 var klart för avgörande inträffade den 18:e maj en händelse som kom att skärpa motsättningarna ytterligare, nämligen att /fadern/ - under hänvisning till /C:s och H:s/ för honom uttalade önskemål om att få stanna - underlät att återlämna barnen till /modern/ och förhindrade deras fortsatta skolgång, skolavslutning, skolresa m.m., samt därefter vägrat att frivilligt låta dem återföras till /modern/. - - Tingsrätten finner att detta /faderns/ förfarande särskilt med hänsyn till barnens relativt ringa ålder - /C var då 7 år och H 9 år/ - icke kan utgöra något skäl att frångå de resultat vårdnadsutredningarna givit beträffande /H och C/, såvida inte senare framkomna, särskilda omständigheter är sådana att utredningsresultaten framstår som oriktiga. /Fadern/ har i målet ej visat att så skulle vara fallet." TR bedömde fadern såsom en mera kontroversiell person än modern. Inte heller S:s och H:s uttalanden om att vilja bo hos fadern, ansåg sig TR kunna fästa avgörande vikt vid. TR fann att det inte kunde vara förenligt med barnens bästa att låta dem fostras under den auktoritet som faderns personlighet gav uttryck för. TR förordnade modern som vårdnadshavare för alla tre barnen. Fadern väddade till SH och yrkade att få vårdnaden om samtliga tre barn. Senare återkallade han sin vadetalan angående vårdnaden om C. Därefter inkom parterna med skriftlig överenskommelse till HovR innebärande att S och H borde stå under vårdnad av särskilt förordnad förmyndare. HovR fann att en sådan lösning skulle vara mest i överensstämmelse med barnens bästa. HovR förordnade att vårdnaden om S och H skulle anförtros särskilt förordnad förmyndare. Domen vann laga kraft.

(SH T 1015/81) J:s mor omkom i en trafikolycka när J var 6 månader. Före olyckan hade modern överenskommit med sin syster att hon skulle ta hand om J om något hände henne. Systemen tog nu hand om J även efter överenskommelse med fadern, som vid tillfället var gift med en annan person. Mostern förordnades av TR som förmyndare och vårdnadshavare för J. Tre år senare ansökte fadern om att få vårdnaden överförd till sig. TR uttalade bl a: "Som huvudregel enligt svensk rätt gäller att barn står under vårdnad av bägge föräldrarna om dessa är gifta med varandra och i annat fall av modern ensam. Står barnet under vårdnad endast den ene av föräldrarna och dör denne, skall på ansökan den andre av föräldrarna förordnas att utöva vårdnaden, om det inte är uppenbart att annan förmyndare bör förordnas. Har särskild förmyndare förordnats kan rätten överföra vårdnaden till en av föräldrarna om det är skäligt med hänsyn till barnets bästa. Enligt Tingsrättens mening talar starka principiella skäl för att vårdnaden om /J/ bör anförtros hans far, /- -/." SCN i S kommun förordade i yttrande till TR att vårdnaden skulle överföras till fadern. TR överförde vårdnaden om J till fadern. J väddade till SH och yrkade att faderns talan skulle ogillas. Fadern bestred ändring. HovR fann att både förmyndaren och fadern kunde erbjuda J lämplig uppväxtmiljö samt uttalade bl a: "Om, /fadern/ då /modern/ lämnade /J/ moderlös, hade förmått strax taga fadersansvar för /J/, skulle hans vårdnadsanspråk haft lagens förord i den mån /J:s/ bästa ej uppenbart krävt en annan lösning; det skulle alltså ha presumerats att /fadern/ borde taga vårdnaden om /J/. Så blev icke fallet utan /förmyndaren/ trädde in både i vård och förmynderskap. Oavsett att /fadern/ snart reste anspråk på vårdnaden är det följdriktiga rättsläget det, att han icke längre

kan stödja sitt anspråk på lagens nyss nämnda förord för honom. utan att det kan bifallas endast om det är skäligt med hänsyn till J:s bästa att så sker. Varje annan hänsyn, principiellt färgad eller ej, måste nu oreserverat underordna sig /J:s/ egna behov, de kortsiktiga såväl som de långsiktiga. Det måste dessutom beaktas att den ordning som kommer utav detta mål kan beräknas komma att präglä större delen av hans uppväxt; verkningarna av den ställning som nu tagits blir då långtgående och det inbjuder till särskild försiktighet." HovR upphävde TR:s dom och ogillade faderns talan i målet. Domen vann laga kraft.

3. verkställighetsmål

Föräldrabalkens 21 kapitel behandlar verkställighet av dom eller beslut rörande vårdnad m m. I kapitlet finns även regler för hur överflyttning av barn skall ske i andra fall än där det föreligger dom eller beslut om vårdnad eller umgängesrätt. I de fall det föreligger ett sådant förordnande är det dock att betrakta som ett grundläggande rättsfaktum.

Av FB 21:4 framgår att barnets ålder, mognad och viljeyttring är rättsfakta i verkställighetsmål. Om barnet fyllt 15 år (fr 1.7.1983 12 år), får verkställighet inte ske mot dess vilja om inte rätten finner det nödvändigt med hänsyn till barnets bästa. Relevansen i en viljeyttring från barnets sida är alltså beroende av barnets ålder och/eller mognad. På så sätt kan man säga att dessa tre rättsfakta är beroende av varandra, och bör ses som en helhet och ej som tre av varandra oberoende rättsfakta. Bevisstyrkan som erfordras för att rättsföljd skall inträda är styrkt/visst.

Ur FB 21:5 kan följande rättsfakta utläsas: 1/ väsentligt ändrade förhållanden sedan allmän domstols dom eller beslut meddelats, 2/ det är påkallat att fråga om ändring beträffande vårdnad eller umgänge prövas av allmän domstol, samt 3/ risk som ej är ringa för skada på barnets kroppsliga eller själsliga hälsa. Erforderlig bevisstyrka rörande rättsfaktum 1/ är uppenbart samt för rättsfakta 2/ och 3/ styrkt/visst. Rättsfakta 1/ och 2/ hänger samman så tillvida att om man önskar åberopa det ena man också måste kunna styrka det andra. Dessa två rättsfakta som alltså har olika beviskrav knutna till sig visar vikten av att man i bevisvärderingen behandlar varje rättsfaktum för sig i bevishänseende.

FB 21:4 och 5 innehåller regler om när hinder för verkställighet skall anses föreligga.

I dessa mål liksom i vårdnadsfall förekommer ofta i lagtexten rekvisitet barnets bästa. Vilken rättslig betydelse skall tillmätas detta uttryck? Är det att betrakta som en bevisbörderregel eller är det en bevisvärderingsregel? Kan det måhända ses som en legalpresumtion? Kanske har begreppet olika betydelse i olika sammanhang. I 21:4 sägs att verkställighet inte får ske mot barnets vilja, "utan att rätten finner det nödvändigt av hänsyn till barnets bästa". I 21:5 sägs att länsrätten kan vägra verkställighet, "om det av hänsyn till barnets bästa är påkallat att fråga om ändring beträffande vårdnad eller umgänge" osv. Tydligt är att begreppet skall tjäna som en bedömningsstandard för domstolen, som bör pröva om man med hjälp av normala juridiska tekniker kommit fram till ett rimligt resultat vid värderingen av materialet i målet.

Finner domstolen att den med gängse metoder kommit till ett resultat som inte skulle vara till barnets bästa, kan man med hänvisning till detta begrepp gå förbi de bevisbördekrav lagstiftaren ställt upp, och i stället göra en fri skälighetsbedömning med begreppet barnets bästa som riktmärke. Enligt 21:4 kan domstolen med tillämpning av denna standard avstå från att ta hänsyn till en viljeyttring från ett 15-årigt normalmoget barn och ändå besluta att verkställighet av en vårdnads- eller umgängesdom skall ske. Motsatt betydelse i sakfrågan får tillämpningen av begreppet i 21:5 1 st där bedömningsstandarden skall läggas till grund för ett övervägande om det är erforderligt att allmän domstol prövar om ändring av vårdnad eller umgänge bör

ske.1/ Är det enligt länsrättens bedömning erforderligt med en sådan om-
prövning föreligger hinder för verkställighet.

Det är intressant att notera att lagtexten i 21:6 som avser fall där det
inte föreligger domstols dom eller beslut rörande vårdnad eller umgänge,
inte innehåller lokutionen barnets bästa. I andra stycket i paragrafen sägs:
"Föreligger särskilda skäl att fråga om ändring beträffande vårdnaden prövas
av allmän domstol, kan länsrätten vägra vidtaga den sökta åtgärden."

1/ Se avsnitt A 4 s 79.

Verkställighetsmål avgjorda av regeringsrätten

(RR 1178/79) TR beslutade interimistiskt överföra vårdnaden om S, 3 1/2 år till modern. Fadern hade fört S till sin mor i Egypten samt meddelat att han oavsett vilka beslut som fattades skulle återhämta S först till dess hon skulle börja skolan, men inte till modern. Modern ansökte hos LR om verkställighet av TR:s beslut. LR förelade fadern att vid vite 3.000 kronor överlämna S till modern. Fadern besvärade sig till KRS, som fann att man inte visste något om hur S hade det i Egypten, men att vårdnadsutredning inletts för att TR snart skulle kunna slutligt avgöra vårdnadsfrågan. KR ändrade LR:s beslut och lämnade moderns yrkande utan bifall. Modern besvärade sig till RR, som bl a uttalade att "endast skada av bestående art utgör hinder för verkställighet. - - Något utredning som belyser frågan om överflyttningen kan medföra skada av nu nämnd art föreligger ej i målet. Närmare kännedom om /S:s/ hälsa och hennes förhållanden i övrigt har inte kunnat vinnas eftersom /fadern/ vägrat att uppge den adress i Egypten, där barnet vistas. - - Fadern har ej heller gjort gällande att barnet skulle ta skada av en överflyttning i enlighet med tingsrättens beslut. Det må i sammanhanget anmärkas att /fadern/ i målet uppgivit att han har för avsikt att ta hem /S/ till Sverige år 1980 före hennes tilltänkta skolgång här. - - Med hänsyn till vad nu anförts kan icke till grund för bedömningen av målet läggas antagande att barnet skulle skadas genom verkställigheten. - - Grund saknas således att vägra verkställighet av vad tingsrätten bestämt om vårdnaden. Verkställigheten bör, såsom länsrätten funnit, förenas med vitesföreläggande." RR biföll moderns yrkande och förelade fadern att vid vite 3.000 kronor överlämna S till modern vid i domen angiven tidpunkt. En ledamot var skiljaktig och ville lämna besvären utan bifall.

Verkställighetsmål avgjorda av länsrätterna

(LR O Ö 92/82) TR hade interimistiskt förordnat att fadern skulle ha vårdnaden om L, 5 år. HovR hade fastställt beslutet. Fadern ansökte nu hos LR att HovR:s beslut skulle verkställas. Modern motsatte sig förordnande om verkställighet och anförde att hennes boendeförhållanden stabiliserats sedan TR:s och HovR:s beslut samt att risk förelåg för skada på L:s kroppsliga och själsliga hälsa vid verkställighet. LR uttalade bl a: "Vårdnadsfrågan har varit föremål för prövning i Hovrätten för övre Norrland så sent som den 12:e februari 1982 (2 1/2 månad tidigare). Hovrätten fann att /faderns/ förhållanden syntes vara de mest stabila. Till följd härav ansåg Hovrätten det bästa för /L/ vara att få bo kvar hos /fadern/ i samma miljö som tidigare. Enligt 21:a kapitlet 5:e § 1:a stycket, kan Länsrätten vägra verkställighet om det av hänsyn till barnets bästa är påkallat att fråga om ändring beträffande vårdnaden prövas av allmän domstol. Som förutsättning gäller dock att det är uppenbart att förhållandena ändrats väsentligt efter allmän domstols dom eller beslut. I andra stycket stadgas att Länsrätten även får vägra verkställighet, om risk, som ej är ringa, föreligger för skada på barnets kroppsliga eller själsliga hälsa. I målet har inte framkommit några omständigheter som visar att förhållandena ändrats så väsentligt efter Hovrät-

tens beslut att verkställighet av detta skäl bör vägras i avvaktan på att vårdnadsfrågan slutligt prövas av allmän domstol. Inte heller har det framkommit att en överflyttning av barnet till fadern skulle innefatta risk, som ej är ringa, för skada på dess hälsa." LR förelade modern vid vite av 5.000:- kr att överlämna L till LA på familjerättsbyrån för överförande till fadern. Domen vann laga kraft.

Rättspraxis har traditionellt en starkt styrande effekt på domstolarnas avgörande, även om enligt svensk rätt prejudikat inte är formellt bindande för underordnade instanser. Ur praxis har utbildats mer eller mindre fasta bedömningsrutiner som därmed fått karaktären av handlägningsregler. En sådan typ av bedömningsrutiner utgör de s k presumptionerna. Dessa har en större eller mindre direkt förankring i lagtexten.

I sin bok Rättegång IV presenterar Per-Olof Ekelöf en indelning av olika typer av presumptioner, som enligt hans mening fortfarande är vedertagna inom juridiken.^{1/} Den första typen kallar han "presumptio hominis", innebärande "en sannolik gissning, grundad på det som gemenligen plägar ske". Något anorlunda uttryckt skulle man kunna säga att domaren i ett speciellt fall utgår från vad som i det vanliga livet är ofta förekommande och förväntar sig att det speciella fallet utvecklas på samma eller likartat sätt. Om vi som exempel tar att det är vanligast att kvinnor sköter den dagliga omsorgen om barn, så kan denna presumption innebära att om en kvinna och en man tvistar om skötseln av ett barn, domaren tenderar att döma i kvinnans favör. Det vanliga livsmönstret kommer på detta sätt att återspeglas i domstolarnas domar.

Den andra typen av presumptioner kallar han "presumptio juris et de jure", innebärande ett förhållande som inte kan motbevisas. Här kan man tänka sig två varianter, dels att förhållandet inte får motbevisas, dels att det inte är möjligt att motbevisa förhållandet. Den första varianten exemplifierar Ekelöf själv med konstruktionen av reglerna om rattfylleri. Huvudregeln är där att man skall dömas för rattfylleri om "den som vid förande av motordrivet fordon eller spårvagn varit så påverkad av starka drycker, att det kan antagas, att han icke på betryggande sätt kunnat föra fordonet eller spårvagnen," ... (Lag om straff för vissa trafikbrott SFS 1951:649 4 §) Grunden för brottet är alltså att man inte säkert kan framföra fordonet. I andra stycket i paragrafen ifråga sägs att om man har en viss halt alkohol i blodet skall det anses att man varit så påverkad att man inte kunnat framföra fordonet på betryggande sätt. Detta förhållande får inte motbevisas. Det saknar betydelse om man i det speciella fallet kört aldrig så bra; presumptionen tar över varje sådant faktiskt förhållande. Ekelöf själv menar att detta inte är något vidare lyckat exempel, eftersom det är tveksamt om det är fråga om en presumption eller om det här gäller en direkt handlingsregel till domstolen given av lagstiftaren.^{2/} Den andra varianten, dvs förhållanden som inte är möjliga att motbevisa ligger förmodligen mycket nära gränsen till s k notoriska fakta. Sådana avser väl främst naturvetenskapliga företeelser som att det blir vått när det regnar. (När det gäller samhälls- och beteendevetenskapliga företeelser av motsvarande karaktär, är de väl närmast att föra in under den första typen av presumptioner)

Den tredje typen av presumptioner kallar han "presumptio iures" innebärande ett förhållande som till skillnad från "presumptio juris et de jure" inte utesluter motbevisning. Inom doktrinen är det allmänt vedertaget att de två

1/ Ekelöf P-O, Rättegång IV s 76 ff.

2/ Bolding tar i sin avhandling upp denna speciella fråga till diskussion och kommer fram till att det egentligen inte finns några speciella presumptioner av denna typ, utan att de är just handlingsregler eller bevisbörderegler, (Bevisbördan och den juridiska tekniken s 133). Ekelöf har tidigare - i Festskrift till Lundstedt s 4 not 1 - uttalat att det inte finns någon anledning att skilja mellan denna typ av presumption och vanliga materiella rättsregler. Se även Olivecrona K, Rätt och dom s 204 ff.

första typerna av presumtioner inte längre behövs inom juridiken. För min del har jag funnit att presumtionerna främst är användbara som komplement till den fria bevisprövningen, och särskilt i situationer där bevismaterialet är sparsamt förekommande, svagt eller svårbedömt.^{1/}

1. omhändertagandemål

Som framgår av tabell 7 har jag inte funnit några fall där domskälen tyder på att domstolarna skulle ha lagt någon typ av presumtioner till grund för avgörande i målet.

2. vårdnadsmål

Med utgångspunkt från den presentation av presumtioner i vårdnadsmål, som Ulla Jacobsson gör i sin bok, Ett barns rättigheter, skall jag här diskutera sju olika presumtioner som jag funnit har större eller mindre betydelse i vårdnadsmål. Ulla Jacobsson diskuterar fyra presumtioner (föräldrar-vet-bäst, föräldrar-är-bäst, moders- och status-quo-presumtionen). Dessa återfinns även i denna framställning, och jag bygger mitt resonemang på det som Jacobsson utvecklat i nämnda arbete.^{2/} För att förstå bruket av presumtioner i vårdnadsmål måste man tänka sig en bakomliggande rättsregel som innebär att den bästa föräldern skall ha vårdnaden om barnet.

1/ Föräldrar-är-bäst-presumtionen. Denna presumtion utgår direkt från lagtexten i FB 6:6 jämfört med 6:7 1 st och 6:9 1 st. Av dessa lagrum framgår att det alltid är föräldrarna som i första hand skall tilldömas vårdnaden om barnen. Lagens konstruktion synes bygga på den tänkta förutsättningen att föräldrar är de som ligger närmast till att tillgodose barnets bästa. Det är väl också rimligt att anta att det i samhället förhärskande familjemönstret (den s k kärnfamiljen bestående av föräldrar och barn) fått påverka utformningen av rättsreglerna om vilka som ligger närmast till att svara för barnets person.

I NJA 1962:440 hade modern strax före barnets födelse (som skedde en månad före beräknad tid) separerat från barnets fader. Hon var deprimerad och kunde ej ta vård om barnet. Vårdnaden överflyttades till särskilt förordnad förmyndare, som placerade barnet hos fosterföräldrar, vilka egentligen sökte adoptivbarn. De hade också ansökt att få adoptera barnet, vilket dock avslogs av HD efter besvär anfört av modern. Barnet hade sedan ett års ålder vårdats hos fosterföräldrarna. Modern ansökte att få vårdnaden om barnet överflyttat till sig med motiveringen att hennes tidigare problem och svårigheter nu övervunnits och att hon numera var fullt kapabel att ta vård om barnet. HovR avslog moderns begäran, sedan hon överklagat HR:s dom, med motiveringen att hon visserligen ansågs lämplig som vårdnadshavare, men att "denna omständighet (är) emellertid icke i och för sig /var/ tillräcklig för överflyttning av vårdnaden om barnet å henne". Barnet, som vid tidpunkten för HovR:s dom var 7 år, hade enligt HovR anpassat sig väl i fosterhemmet och hade det bra där, varför det inte kunde anses förenligt med barnets bästa att vårdnaden överflyttades till modern. HD ändrade HovR:s dom med motiveringen att utredningen inte gav något bestämt svar på vilken lösning av vårdnadsfrågan som var till barnets bästa. Av den anledningen borde modern ges företräde som vårdnadshavare. En dissident ville fastställa HovR:s domslut med motiveringen att barnets nuvarande situation inte borde ändras. I detta fall rörde det sig alltså om ett barn som under 6 år vårdats och

1/ Se Wallin G, Föräldrar och barn s 39.

2/ Jacobsson U, Ett barns rättigheter s 106 ff.

levt hos sina fosterföräldrar, men där barnets biologiska förälder ändå gavs företräde framför varje annan tänkbar vårdnadshavare.^{1/}

Fallet visar även att det är möjligt att anföra motbevisning mot det presumerade förhållandet att föräldrar-är-bäst. Det rör sig alltså här om en presumtion av den tredje typen, *presumptio iures*.

2/ Föräldrar-vet-bäst-presumtionen. Liksom den första presumtionen har denna ett starkt stöd i lagtexten. Den bygger på tanken att föräldrarna är de som bäst kan avgöra och bedöma vilken lösning av vårdnadsfrågan som är gynnsammast för barnet samt att föräldrarna alltid, eller i varje fall i de allra flesta fall utgår från barnets intressen när avgörandet träffas.^{2/} Av FB 6:7 och 6:8 framgår att domstolen skall fastställa föräldrarnas överenskommelse i vårdnadsfrågan om den inte uppenbart strider mot barnets bästa.^{3/}

Även om en vårdnadsutredning igångsatts på domstolens initiativ kan denna läggas ner om föräldrarna anmäler till domstolen att de kommit överens om hur vårdnaden skall lösas.

I NJA 1966 A 7 beslöt RR att modern interimistiskt skulle vara vårdnadshavare för deras två pojkar, 7 respektive 5 1/2 år gamla, under hemskillnadstiden. Fadern begärde senare överflyttning av vårdnaden till sig, vilket RR beslöt, sedan föräldrarna enats i frågan. I detta fall kan man dock fråga sig hur grundlig enigheten egentligen var, ty beslutet överklagades senare av modern. Den frågan var dock inte föremål för bedömning i RR, utan denna hade att konstatera att föräldrarna förklarat sig ense och att överenskommelsen inte uppenbarligen stred mot barnens bästa.

I NJA 1971 A 19 var situationen något annorlunda. Föräldrarna var här eniga om att barnen inte borde skiljas åt, men var inte eniga om vem av föräldrarna som skulle ha vårdnaden om dem (en pojke på 9 1/2 år och en flicka på 2 1/2 år). RR beslöt att fadern under hemskillnaden skulle ha vårdnaden om barnen. HovR tilldömde modern vårdnaden om dem. HD ändrade HovR:s dom och tilldömde fadern vårdnaden om bägge barnen och uttalade särskilt i domskälen att "föräldrarna ville undvika en uppdelning av syskonen". Här har alltså domstolarna följt föräldrarnas överenskommelse så långt denna sträckte sig, och i övrigt funnit sig oförhindrade att bedöma vårdnadsfrågan efter vad som bedömts som skäligt utifrån hänsyn till barnens bästa.

3/ Status-quo-presumtionen. Denna presumtion kan spåras i även äldre rättsfall (se exempelvis NJA 1926:523) men har under senare år fått starkt stöd i psykologiska rön som visat att barn tar skada av att flyttas ofta och därvid tvingas byta uppväxtmiljö. Ett barn har, under de tidigaste levnadsåren behov av stabilitet och kontinuitet. Särskilt om ett barn under lång tid hunnit vänja sig vid en uppväxtmiljö och därvid bundit sig till sina fostrar, fordras starka skäl för att bryta detta förhållande. Presumtionen kan sägas utgå från ett uttalande av lagberedningen i förslag till lag om äktenskaps ingående och upplösning^{4/} 6 kap 25 §: "Ett överflyttande av vårdnaden från den ene av föräldrarna till den andre är uppenbarligen en åtgärd, som ej utan synnerligen vägande skäl bör vidtagas. En dylik rubbning i barnens levnadsförhållanden kan mången gång vara förenad med vådor, som ej kunna av domaren förutses". Tidsfaktorn är alltså av stor betydelse vid tillämpningen av denna presumtion, som innebär att barnet normalt har det bäst

1/ Notera de ändringar i FB som trätt i kraft från 1.7.1983 (6:8).

2/ Se Ulla Jacobssons arbetsmaterial till symposium i Enköping sept 1983 s 207f (stencil), samt prop 1981/82:168 s 34.

3/ Se NJA II 1916 s 249, prop 1981/82:168 s 36.

4/ NJA II 1916 s 245.

som det har det, där det är. Denna presumtion skulle väl närmast vara att hänföra till den typ av presumtioner Ekelöf kallar "presumptio jures".

I NJA 1951:181 anförde RR att fadern, som vid äktenskapsskillnaden enligt föräldrarnas överenskommelse fått vårdnaden om parets barn, måste anses mindre intresserad av barnet än modern eftersom fadern hela tiden (2 år) haft barnet utackorderat i fosterhem medan modern, sedan hon fått kännedom om detta nu önskade vårda barnet i sitt nya hem. HovR och HD fastställde domen. En dissident i HD menade att eftersom barnet skilts från sin moder vid 10 månaders ålder och nu under ca 2 1/2 år vistats i fosterhemmet utan att ha haft någon kontakt med modern, det "med hänsyn till barnets bästa (var) uppenbart, att det bör, åtminstone tills vidare, få kvarstanna hos fosterföräldrarna". I detta fall är det alltså dissidenten som står för tillämpningen av presumtionen.

I NJA 1951 A 20 tilldömde HD modern vårdnaden om parets två barn främst med motiveringen att hon "ända sedan tiden före hemskillnaden huvudsakligen haft hand om barnen och skött dem väl".

I NJA 1962:440 hade modern strax före barnets födelse (som skedde en månad före beräknad tid) separerat från barnets far. Hon var deprimerad och kunde ej ta vård om barnet. Vårdnaden om barnet överflyttades till särskilt förordnad förmyndare, som placerade barnet i fosterhem hos fosterföräldrar, som egentligen sökte adoptivbarn. De hade också ansökt om att få adoptera barnet, vilket dock avslogs av HD efter besvär av modern. Barnet hade sedan 1 års ålder vårdats hos fosterföräldrarna. Modern ansökte att få vårdnaden om barnet överflyttad till sig, med motiveringen att hennes tidigare problem och svårigheter nu övervunnits och att hon numera var fullt kapabel att ta vård om barnet. HovR avslog moderns begäran, sedan hon överklagat HR:s dom, med motiveringen att hon visserligen ansågs lämplig som vårdnadshavare, men att "denna omständighet (är) emellertid icke i och för sig /var/ tillräcklig för överflyttningen av vårdnaden om barnet å henne". Barnet, som vid tiden för HovR:s dom var 7 år, hade enligt HovR anpassat sig väl i fosterhemmet och hade det bra där, varför det inte kunde anses förenligt med barnets bästa att vårdnaden överflyttades till modern. (HD ändrade sedan HovR:s dom)

Liknande motiveringar finner vi i NJA 1962 A 26, där HD tilldömde modern vårdnaden om makarnas två pojkar (12 respektive 6 år) med huvudsaklig motivering att barnen vistats hos modern hela tiden sedan hemskillnaden. Sak samma i NJA 1967 A 5 där HD menade att det inte framkommit något som skulle tala för att fadern inte skulle vara lämplig som vårdnadshavare för de två sönerna (9 respektive 5 1/2 år). Modern däremot företedde "vissa drag som kan ge anledning till tvekan om hennes lämplighet som vårdnadshavare". HD tillerkände ändå modern vårdnaden om de bägge barnen med bl a motiveringen att "särskild vikt (bör) tillmätas det förhållandet att hon, enligt vad utredningen visar, under den tid av omkring 3 år hon haft barnen hos sig förmått sörja väl för dem".

I NJA 1968 A 27 gällde frågan vårdnaden om tre syskon (16, 12 och 4 år). HR förordnade fadern som vårdnadshavare under hemskillnadstiden. HovR fastställde domen. HD fann bägge makarna lämpliga som vårdnadshavare. Majoriteten (3 st) fastställde HovR:s domslut med motiveringen att för yngsta barnet som "ännu icke fyllt 4 år skulle det i och för sig vara naturligt att vårdnaden om henne tillerkändes" (modern) men eftersom dottern "bott hos fadern sedan modern i juni 1966 lämnade hemmet, och (hon har) under den tiden haft endast ringa kontakt med modern" samt att "det, trots åldersskillnaden, (råder) god sammanhållning mellan syskonen, och /dottern/ synes trivas väl i syskonkretsen".

4/ Moders-presumtionen. Denna presumtion innebär att modern i regel tilldöms vårdnaden om små barn, från spädbarnsåldern och upp till 3-4-årsåldern. Den synes bygga på dels det biologiska beroende ett diande spädbarn har av den ammande kvinnan, dels konstaterandet att det framför allt är kvinnor som i vårt samhälle tar vård om små barn såväl i hemmet som utanför detta.^{1/} Det kan då tyckas ligga nära till hands att domstolarna tar fasta på det i samhället vanligaste mönstret och låter det bli styrande för bedömningen i det enskilda fallet. Det skulle alltså här röra sig om en presumtion av typ presumtio hominis enligt Ekelöfs indelning. Denna presumtion framträder ofta mycket tydligt i domstolarnas motiveringar.

I NJA 1955:63 tilldömdes modern av HD vårdnaden om makarnas 7-åriga dotter med motiveringen bl a dels flickans ålder, dels "betydelsen för flickor av att stå under moderns personliga omvårdnad", sedan ingen av föräldrarna befunnits olämplig som vårdnadshavare.

I NJA 1962 A 56 tilldömde RR modern vårdnaden om makarnas två barn (då 12 respektive 6 år). HovR ändrade domen och tillerkände fadern vårdnaden om de då snart 14 respektive 8 år gamla pojkarna. HD ändrade emellertid domen och fastställde RR:s domslut med motiveringen dels att barnen vistats hos modern hela tiden sedan hemskillnaden, dels att det mindre barnet "ännu befinner sig i en ålder, då behovet av moderns omvårdnad gör sig starkt gällande".

I NJA 1966 A 7 beslöt RR att modern interimistiskt skulle vara vårdnadshavare för deras två pojkar (7 respektive 5 1/2 år) under hemskillnadstiden. Fadern begärde senare överflyttning av vårdnaden om barnen till sig, vilket RR beslöt, sedan föräldrarna enats i frågan. Modern överklagade dock beslutet till HovR, som tilldömde henne vårdnaden om barnen med motiveringen att barnens ålder (8 respektive 6 1/2 år) gjorde modern lämpligare som vårdnadshavare. (HD ändrade sedan domen)

I NJA 1967 A 5 tillerkände HD modern vårdnaden om makarnas två söner (9 respektive 5 1/2 år) med bl a motiveringen att "båda barnen ännu befinner sig i en ålder, då behovet av moderns omvårdnad gör sig starkt gällande". Detta är en i det närmaste identisk formulering som den HD använde i NJA 1962 A 56.

I NJA 1967 A 30 beslöt RR att modern interimistiskt skulle ha vårdnaden om parets 6-åriga dotter. I den slutliga domen tillerkändes dock fadern vårdnaden om barnet. HovR fann bägge föräldrarna lämpliga som vårdnadshavare. Med hänsyn dock till "Susannes ålder och den särskilda betydelsen för flickor att stå under moderns personliga vårdnad" tillerkändes modern vårdnaden om dottern. (senare enades föräldrarna i HD)

I NJA 1968 A 27 ville tre dissidenter i HD tillerkänna modern vårdnaden om parets yngsta barn (av tre) och fadern de övriga med motiveringen att den yngsta flickan var "en allttjämt liten flicka, som givetvis är i behov av en moders omvårdnad", att det "icke (kan) bortses från en moders större naturliga förutsättningar att ta hand om ett så litet barn som det här rör sig om".

I NJA 1971 A 2 fann HD att ingen av makarna var olämpliga som vårdnadshavare, "men med tanke på att fråga är om en flicka i späda ålder (3 år) talar något starkare skäl för att modern erhåller vårdnaden".

5/ Syskon-presumtionen. Denna presumtion har inte något direkt stöd i lagtexten. Den kan dock utläsas ur förarbetena till 6 kap 23 § i lag om äkten-

1/ Se även förarbetena till 1920 års GB - NJA II "Lag om barn i äktenskap" s 9.

skaps ingående och upplösning.^{1/} Den innebär att domstolarna i sin verksamhet tenderar att besluta om vårdnaden så att syskon i största möjliga utsträckning kan hållas samman även efter det föräldrarnas samlevnad upphört. I regel initieras användningen av presumptionen av någon viljeyttring från antingen föräldrarna, någon av dem eller från barnen.

I NJA 1951 A 20 tilldömde HR vardera maken vårdnaden om ett barn. HovR ansåg att modern visserligen "måste äga särskilda förutsättningar att hava hand om /dottern/ under dennas brytningsår", men att dels dottern var mer fästad vid fadern, dels att syskonen ej borde skiljas från varandra, varför fadern tilldömdes vårdnaden om bägge barnen (10 respektive 8 år). HD tilldömde modern vårdnaden om bägge barnen främst med motiveringen att hon "ända sedan tiden före hemskillnaden huvudsakligen haft hand om barnen och skött dem väl".

Även i NJA 1968 A 27 tycks denna presumption ha haft viss betydelse. HD fann bägge föräldrarna lämpliga som vårdnadshavare. Majoriteten uttalade också att "det trots åldersskillnaden, (råder) god sammanhållning mellan syskonen, och /A/ synes trivas väl i syskonkretsen". Även de tre dissidenterna kommenterade syskonförhållandet. De menade att den goda sammanhållningen mellan syskonen "i och för sig kan föranleda viss tvekan om lämpligheten att skilja dem åt", men att denna sedd på längre sikt inte kunde tillmätas avgörande betydelse.

I NJA 1971 A 19 hade föräldrarna enats om att syskonen inte skulle skiljas åt. Denna överenskommelse lades sedan till grund för domstolens beslut. En dissident i HD menade dock att "en delning av vårdnaden är möjlig att genomföra utan att tillfoga barnen någon skada".

6/ Lika-kön-presumptionen. Denna presumption innebär att domstolarna tenderar tilldöma den förälder vårdnaden som har samma kön som barnet, dvs fadern får vårdnaden om pojkar och modern om flickor.

Gudrun Brun, en dansk psykiater, som gjort en undersökning på 500 barn fördelade på 322 familjer och presenterat resultaten i sin bok *Børn og skilsmesser* diskuterar där dessa företeelser. Hon menar att de har både för och nackdelar. Hon har genom sin undersökning funnit att barn i den oedipala fasen (4 - 6 år) av sin personlighetsutveckling kan ta skada av att föräldern av motsatt kön försvinner, medan barn i latensfasen (6 - 11 år) har behov av föräldern av samma kön för sin personlighetsutveckling.

I NJA 1955:63 tilldömdes modern av HD vårdnaden om makarnas 7-åriga dotter med motiveringen bl a dels flickans ålder, dels "betydelsen för flickor av att stå under moderns personliga omvårdnad", sedan ingen av föräldrarna befunnits olämplig som vårdnadshavare.

I NJA 1966 A 7 beslöt RR att modern interimistiskt skulle vara vårdnadshavare för parternas två pojkar (7 respektive 5 1/2 år) under hemskillnadstiden. Fadern begärde senare överflyttning av vårdnaden om barnen till sig, vilket RR beslöt, sedan föräldrarna enats i frågan. Modern överklagade dock beslutet till HovR, som tilldömde henne vårdnaden om barnen. HD ändrade HovR:s dom och tilldömde fadern vårdnaden. HD stödde sig främst på ett utlåtande från barnavårdsnämnden som menat att fadern "på grund av sina personliga egenskaper och med hänsyn till barnens ålder och kön" var den på lång sikt lämpligaste vårdnadshavaren.

I NJA 1967 A 30 beslöt RR att modern interimistiskt skulle ha vårdnaden om

parets 6-åriga dotter. I den slutliga domen tillerkändes dock fadern vårdnaden om barnet. HovR fann bägge föräldrarna lämpliga som vårdnadshavare. Med hänsyn dock till "/S:s/ ålder och den särskilda betydelsen för flickor av att stå under moderns personliga vårdnad" tillerkändes modern vårdnaden om dottern.

Ett liknande resonemang föres av HD i NJA 1968 A 27 av tre dissidenter, som ville tilldela modern vårdnaden om den yngsta flickan i en syskonskara med bl a motiveringen att "kanske särskilt en flicka - har stort behov av en moders omvårdnad".

Även i NJA 1971 A 19 är det främst en dissident som klarast formulerat denna presumtion. Det gällde här två barn, en pojke (9 1/2 år) och en flicka (2 1/2 år). Dissidenten ville, med bl a stöd i vårdnadsutredning, tilldöma fadern vårdnaden om pojken och modern vårdnaden om flickan. Det framkommer bl a att "även om /dottern/ för närvarande är väl omhändertagen av fadern, behöver hon på lite längre sikt den omvårdnad /modern/ som mor kan ge henne".

7/ Rättvis-presumtionen. Denna presumtion utgår från de familjerättsliga reglerna som helhet med föräldrarna som lika ansvariga för barnen. I familjer där föräldrarna inte längre skall bo tillsammans fördelas barnen så vitt möjligt lika mellan föräldrarna, så att dessa får lika stort antal barn även i fortsättningen att ta ansvar för. Ingen av föräldrarna "kommer undan" och ingen förälder "blir utan".

I NJA 1951 A 20 tilldömde HR vardera maken vårdnaden om ett barn, fadern tilldömdes vårdnaden om den 10-åriga dottern och modern om den 8-åriga sonen. (HovR tilldömde fadern vårdnaden om bägge barnen. HD ändrade och tilldömde modern vårdnaden om bägge barnen)

I NJA 1971 A 19 ville en dissident i HD dela barnen mellan föräldrarna (en pojke på 11 år och en flicka på 4 år) och menade att "en delning av vårdnaden är möjlig att genomföra utan att tillfoga barnen någon skada".

Av tabell 7 framgår att jag funnit 107 fall där domstolarna lagt någon av ovan angivna presumtioner till grund för avgörandet i målet. 40 fall är hämtade från HD (i 11 fall har prövningstillstånd meddelats). 49 fall är hämtade från HovR och 18 från TR. Det bör observeras att det bland TR:s domar finns sådana som har diarienummer från ibland HovR, ibland HD. I dessa fall har målet förts vidare i annan del än vårdnadsdelen, medan själva vårdnadsfrågan stannat i TR.

Den mest frekvent förekommande av presumtionerna är Status-quo-presumtionen. Den har av domstolarna åberopats eller använts i 61 fall. Därefter kommer Föräldrar-vet-bäst-presumtionen, som förekommer i 33 fall. I 20 fall har Syskon-presumtionen använts och i 16 fall Moders-presumtionen. Minst frekvent förekommande är Föräldrar-är-bäst-presumtionen, som förekommer i 5 fall samt Lika-kön-presumtionen, som förekommer i 2 fall. En presumtion, nämligen Rättvis-presumtionen har inte i något av de fall jag gått igenom lagts till grund för det slutliga avgörandet. Den har ibland förekommit i TR:s domskäl (SH T 720/79 och SH T 680/80), men HovR har därefter ändrat TR:s dom. Den åberopas även ibland av dissidenter i överdomstolarna (t ex HSB T 75/80).

Det förekommer inte så sällan att domstolarna lägger flera presumtioner till grund för avgörandet. Det vanligaste är emellertid att endast en presumtion åberopas. I 87 fall har endast en presumtion lagts till grund för avgörandet, i 22 fall har två presumtioner förekommit bredvid varandra och i 2 fall

har domstolarna åberopat tre presumtioner i samma mål. I nedanstående tabell visas hur presumtionerna fördelar sig i detta avseende:

	föräldr är bäst	föräldr vet bäst	status quo	moders pres	syskon pres	lika kön pres
en presumtion	2 (40)	29 (88)	43 (71)	6 (38)	7 (35)	-
två pres	3 (60)	2 (6)	16 (26)	10 (62)	12 (60)	1 (50)
tre pres	-	2 (6)	2 (3)	-	1 (5)	1 (50)
	5 (100)	33 (100)	61 (100)	16 (100)	20 (100)	2 (100)

Som framgår av tabellen är Föräldrar-vet-bäst-presumtionen och Status-quo-presumtionen de relativt sett vanligast förekommande "ensampresumtionerna". Föräldrar-är-bäst-presumtionen, Moders-presumtionen och Syskon-presumtionen förekommer oftast tillsammans med ytterligare någon presumtion, medan Lika-kön-presumtionen alltid förekommer tillsammans med en eller två andra presumtioner.

Om man utifrån det här presenterade materialet skall våga sig på att försöka gradera presumtionerna efter deras styrande styrka, bör Föräldrar-vet-bäst- och Status-quo-presumtionerna komma i första rummet som starkt styrande presumtioner. Därefter kommer Föräldrar-är-bäst-, Moders- och Syskon-presumtionerna, som delvis ensamt styrande men framför allt som bidragande styrfaktorer i kombination med någon annan presumtion. Sist och svagast med avseende på sin styrande verkan kommer Lika-kön-presumtionen och Rättvisepresumtionen. Dessa fungerar inte som styrande utan snarare som stöttande presumtioner.

Utöver vad som framkommer av det rent siffermässiga materialet, visar en närmare granskning av rättsfallen att särskilt Föräldrar-vet-bäst-presumtionen har en starkt styrande funktion. I SH T 69/80 hade parterna i TR yrkat att få vårdnaden om ett barn vardera. TR förordnade i enlighet med yrkandena sedan parterna medgivit motpartens respektive yrkande. Bägge väjdade mot TR:s dom och yrkade att få vårdnaden om bägge barnen. Därvid uttalade HovR bl a: "Tingsrätten har vid sin prövning av domen i vårdnadsfrågan haft att utgå från vad parterna därom överenskommit och har således ej haft anledning att ingå i närmare prövning av frågan om vem av parterna som är bäst lämpad att handha vårdnaden om barnen. --- Emedan vårdnadsfrågan i Hovrätten blivit tvistig och då vardera partens lämplighet som vårdnadshavare ej vid Tingsrätten blivit föremål för den mer ingående prövning som numer är påkallad" osv. HovR återförvisade målet till TR för förnyad behandling.

Detta och flera fall (exempelvis SH T 147/81) visar att domstolen inte gör någon egentlig prövning av målet i de fall föräldrarna är ense eller gör gemensam ansökan i vårdnadsmålen. Inte i något fall har domstolen ens gått in i någon närmare diskussion om innehållet i föräldrarnas överenskommelse, utan endast fastställt den - ibland med konstaterandet dock att den inte uppenbart strider mot barnets bästa.

I fallet från Karlskrona TR T 241/78 hade barnet tidigare varit omhändertaget för samhällsvård enl BvL 31 § samt föremål för hjälpåtgärder enl BvL 26 § i form av kontinuerlig kontakt av hemvårdare 2 å 3 gånger i veckan. Åtgärderna hade vidtagits emedan man befarade att barnet för illa pga moderns svårigheter. I samband med ansökan om äktenskapsskillnad meddelade parterna att de överenskommit att modern skulle ha vårdnaden om barnet. TR gjorde ingen utredning, utan fastställde endast parternas överenskommelse.

Ett motsvarande förnållande förelåg i Nyköpings TR T 259/79, där TR utan utredning fastställde parternas överenskommelse i vårdnadsfrågan innebärande

att parterna fick vårdnaden om var sitt barn. Modern var dömd till villkorlig dom för misshandel av dottern. Vårdnaden om denna tillerkändes dock fadern enligt parternas överenskommelse.

I några fall kan man i domskälen spåra att olika presumtioner vägts mot varandra. I det här refererade materialet har jag funnit sju olika konstellationer, som anger att olika presumtioner givits olika tyngd. I sex av dessa konstellationer förekommer Status-quo-presumtionen. Huvudintrycket är att presumtionerna inbördes är ordnade i en hierarki som i stort följer den ordning man kan spåra genom siffersammanställningen.

Ett viktigt undantag finns dock från denna samvariation. Det gäller förhållandet mellan Föräldrar-är-bäst-presumtionen och Status-quo-presumtionen. I två fall (HD T 286/77 och HD T 41/78) har dessa vägts mot varandra. Därvid visar det sig att Föräldrar-är-bäst-presumtionen prioriteras framför Status-quo-presumtionen. I 6 fall har Status-quo-presumtionen vägts mot Syskon-presumtionen. I 5 av dessa (HD T 9/78, HD T 196/78, HD T 7/82, SH T 95/79 och SH T 153/81) har Status-quo-presumtionen vägt tyngst. I det 6:e fallet däremot (SH T 331/79) prioriterades Syskon-presumtionen framför Status-quo-presumtionen. Förhållandena i fallet var något speciella. Barnen (två pojkar) bodde hos var sin förälder i Sverige respektive Finland och HovR lade även stor vikt vid föräldrarnas respektive personligheter, samt risken för att kontakten mellan de nästan jämnåriga bröderna riskerade att helt avskäras.

Med detta undantag är det endast den ovan redovisade Föräldrar-vet-bäst-presumtionen som väger tyngre än Status-quo-presumtionen. I 2 fall har denna föräldrar-vet-bäst-presumtion vägts mot Status-quo-presumtionen (SH T 108/80 och SH T 591/80). Materialet ger därför stöd åt bedömningen att de presumtioner som utgår direkt från lagtexten också är de som väger tyngst. Därutöver har Status-quo-presumtionen visat sig ha en så avsevärt starkt styrande effekt att den tillsammans med de förra måste betecknas som huvudpresumtioner.

I ett fall (NJA 1971 A 19) har status-quo-presumtionen vägts mot Moders-presumtionen och i ett annat (HD T 11/80) mot Lika-kön-presumtionen, och i bägge fallen prioriterats framför den andra.

I ett fall (SH T 670/82) vägdes Moders-presumtionen mot såväl Föräldrar-vet-bäst- som Syskon-presumtionen. De senare vägde i detta fall tyngre.

I ett fall (SH T 773/80) vägdes i TR Status-quo- och Moders-presumtionen mot Lika-kön-presumtionen. HovR betonade i sin bedömning särskilt Moders-presumtionen.

Det insamlade materialet visar på att presumtionerna är ordnade i dels tre huvudpresumtioner, som oftast ensamma blir bestämmande för utgången i målet, dels tre presumtioner som kan betecknas som komplementära i den meningen att de ofta förekommer som förstärkande andra presumtioner eller andra fakta i målet. Även inom dessa två grupper kan presumtionerna rangordnas efter sin styrande effekt enligt följande ordning:

(se uppställning på följande sida)

huvudpresum- tioner	1. Föräldrar-vet-bäst-presumtionen 2. Föräldrar-är-bäst-presumtionen 3. Status-quo-presumtionen

komplementära presumtioner	4. Moders-presumtionen 5. Syskon-presumtionen 6. Lika-kön-presumtionen (7. Rättvis-presumtionen)

För den sjunde av de tidigare presenterade presumtionerna, Rättvisepresumtionen, har överhuvud taget inte kunnat spåras någon styrande effekt i materialet.

Av de 11 fall där prövningstillstånd beviljats har HD uttalat eller tillämpat presumtionerna i 9 fall, HovR i ett fall och TR i ett fall. I de 81 fall där det slutliga avgörandet gjorts av HovR har denna tillämpat presumtioner i 53 fall och TR i 28 fall. I de fall där tillämpningen skett i underinstans har den överordnade instansen utan närmare angivande av identifierbar grund fastställt domslutet eller enbart instämt i den bedömning som gjorts i lägre instans. I några fall saknas domskäl i överdomstolen.

En genomgång av rättsfallsmaterialet visar att samtliga här diskuterade presumtioner kan bli föremål för motbevisning. Av tabell 8 framgår att jag i 22 fall funnit att man i domskälen diskuterat faktorer som upphävt presumtionerna. Samtliga dessa fall hänför sig till vårdnadsmål. 15 fall är hämtade från HD, 6 från HovR och 1 från TR. I samtliga 4 fall som beviljats prövningstillstånd ändrade HD HovR:s dom. I tre fall med tillämpning av Status-quo-presumtionen och i ett fall med särskild motivering i casu för hävande av Status-quo-presumtionen.

I 11 fall har Status-quo-presumtionen undanröjts, i 7 fall Syskon-presumtionen och i 2 fall en kombination av Status-quo- och Syskon-presumtionen. I ett fall vardera har Moders-presumtionen och Lika-kön-presumtionen samt en kombination av Föräldrar-vet-bäst- och Föräldrar-är-bäst-presumtionen undanröjts. Det är emellertid intressant att notera att i 3 fall som avgjorts av HD stod sig inte den undanröjning av presumtionen som HovR företagit, utan HD återställde det förhållande TR fastställt och med användande av presumtionsgrundad motivering.

I det ena fallet (NJA 1951 A 20) hade TR tillerkänt modern vårdnaden om sonen och fadern vårdnaden om dottern. HovR utgick i sitt resonemang från Lika-kön-presumtionen, men fann att denna inte skulle tillämpas eftersom dottern var mera fäst vid fadern, syskonen inte borde skiljas och att modern ingått nytt äktenskap och kunde befaras få mindre möjlighet ägna barnen omvårdnad i erforderlig utsträckning. HovR tillerkände fadern vårdnaden om bägge barnen. HD tillämpade klart Status-quo-presumtionen och tillerkände modern vårdnaden. I det andra fallet (NJA 1967 A 5) förordnade TR modern som vårdnadshavare med tillämpning av Status-quo-presumtionen. HovR menade dock att moderns tidvis livliga umgänge med olika män gjorde henne mindre skickad än fadern som vårdnadshavare. HD å sin sida fann att modern skött barnen väl. Modern hade huvudsakligen skött barnen ända sedan äktenskapsskillnaden. HD upphävde HovR:s dom och fastställde HR:s domslut. I det tredje fallet (NJA 1968 A 19) utgick HovR i sitt resonemang från Status-quo- och Syskon-presumtionen, men fann att modern var mindre lämplig som vårdnadshavare pga sin kriminalitet och dåliga kunskap i svenska, samt det förhållandet att barnen ännu var så unga (6 1/2 och 3 1/2 år) att en eventuell skada vid överflyttningen av vårdnaden snabbt skulle gå över. HovR ändrade TR:s dom och tillerkände fadern vårdnaden om det ena barnet. HD ändrade i sin tur

HovR:s dom och fastställde TR:s domslut.

I det fjärde fallet som slutligt avgjorts i HD (HD T 134/79) tillerkände TR modern vårdnaden om barnet med tillämpning av Status-quo-presumtionen. HovR fastställde TR:s domslut. HD menade däremot att faderns kontakt med barnet var djupgående och regelbunden, att han bodde i en för barnet känd miljö (det tidigare gemensamma hemmet) samt att den sakkunnige genom barnpsykiatrisk undersökning funnit att fadern borde tillerkännas vårdnaden, vilket tillsammans ledde till att HD ändrade HovR:s dom och tillerkände fadern vårdnaden om barnet.

När det gäller Status-quo-presumtionen så har motiveringarna i de flesta fall för att häva den varit knuten till ett väl fungerande umgänge mellan barnet och den icke vårdnadshavande föräldern eller att bostäderna ligger så nära varandra att kontakten mellan föräldrarna och barnet kan upprätthållas även efter en överflyttning av vårdnaden, samt att en sådan därför endast skulle innebära små förändringar i barnets livssituation (HD T 387/77, HD T 171/78, HD T 372/78, HD T 134/79, SH T 749/79, SH T 955/81 och SH T 173/82). I ett fall (SH T 81/81) var motiveringen att den vårdnadshavande föräldern ej tillgodosatt barnets behov av kontakt med den andra föräldern. I ett fall (HSB T 56/77) hänvisades till de förslag som lagts fram av socialnämnden och den barnpsykiatriska och psykologiska expertisen. I ett fall (HD T 350/80) bedömde TR att fadern kunde ge barnet en mera trygg och harmonisk uppväxtmiljö varför vårdnaden överflyttades till honom, trots att barnet under sina första 18 månader helt saknat kontakt med honom.

Ett vanligt skäl för att frångå Syskon-presumtionen är att åldersskillnaden mellan syskonen är stor. I 3 fall (HD T 330/80, SH T 720/79 och Hap TR T 66/79) var detta skälet för att frångå denna presumtion. Ett annat vanligt skäl var att barnen skulle kunna träffas vid umgängesrättens utövande hos den andra föräldern (HD T 324/78, HD T 269/80, HD T 330/80 och SH T 720/79). I ett fall (HD T 9/78) var motiveringen att det ena barnet bodde med ena föräldern i sydeuropa, och i ett annat (HD T 186/78) att motsättningen mellan föräldrarna gjorde att det var svårt för barnen att få träffa den icke vårdnadshavande föräldern och att detta kanske skulle underlättas om föräldrarna hade vårdnaden om var sitt barn.

I det fall Moders-presumtionen hävdades (Uppsala TR T 504/71) motiverades det dels med att socialnämnden förordat fadern som vårdnadshavare, dels med att barnet nått 8 års ålder.

I ett fall (SH T 613/80) hade fadern interimistiskt tillerkänts vårdnaden. Modern medgav i TR att fadern fick vårdnaden om barnet. Socialnämnden hade emellertid förordat att vårdnaden skulle tillerkännas särskilt förordnad förmyndare. Barnet hade varit omhändertaget för samhällsvård sedan det var 11 dagar gammalt. Det var nu 3 år. TR åberopade "vad som i målet förekommit" och tillerkände särskilt förordnad förmyndare vårdnaden. HovR fastställde TR:s domslut.

Vårdnadsmål avgjorda av högsta domstolen

(NJA 1951 A 20) I samband med dom till äktenskapsskillnad förordnade HR att fadern skulle ha vårdnaden om dottern S, 10 år och modern vårdnaden om sonen F, 8 år. GH, till vilken bägge parter väddat, ändrade HR:s dom och förordnade att fadern skulle ha vårdnaden om S och F. Modern sökte revision och prövningstillstånd meddelades. HD uttalade: "Enär /modern/ vilken enligt vad utredningen giver vid handen ända sedan tiden före hemskillnaden huvudsakligen haft hand om barnen och skött dem väl måste anses lämplig att hava vårdnaden om dem, alltså och med hänsyn till omständigheterna i övrigt prövar KM rättvist att, med ändring av HR:s dom, berättiga /modern/ att hava vårdnaden om /S/ och /F/".

(NJA 1955:63) Fråga om vårdnad under hemskillnad och om moderns homosexuella läggning. Rådhusrätten förordnade fadern som vårdnadshavare för parets 7åriga dotter. En ledamot var skiljaktig om domslutet och de två övriga ledamöterna var skiljaktiga angående domskälen. HD fastställde rådhusrättens förordnande. TD fann bägge föräldrarna lämpade som vårdnadshavare, och anförde bl a: "I betraktande av /A:s/ ålder och den särskilda betydelsen för flickor av att stå under moderns personliga omvårdnad ävensom föreliggande omständigheter i övrigt bör emellertid vårdnadsrätten tillerkännas /modern/". HD förordnade modern som vårdnadshavare.

(NJA 1960:323) I anslutning till äktenskapsskillnad förordnade HR att modern skulle ha vårdnaden om parternas två döttrar och fadern vårdnaden om parternas son S, då 2 år. Fadern gifte senare om sig och avled 8 år efter äktenskapsskillnaden. Modern ansökte då att få vårdnaden om S överförd till sig. Styvmodern yrkade att som särskilt förordnad förmyndare få vårdnaden om S. HR förordnade att vårdnaden skulle överföras till modern samt beslöt interimistiskt att modern skulle ha vårdnaden till dess laga-kraftägande dom förelåg. Därefter hämtade modern S i styvmoderns hem. S återvände dock på eget bevåg efter några dagar till styvmodern. Därefter omhändertogs S för skyddsuppfostran enligt 1924 års Barnavårdslag och placerades hos styvmodern. Styvmodern besvarade sig över det interimistiska förordnandet till HVS, som fastställde HR:s beslut. Styvmodern fullföljde talan och prövningstillstånd meddelades. S var nu 10 år gammal. HD uttalade bl a: "/S/ har alltsedan späda ålder vistats i faderns och /styvmoderns/ hem i /T i M kommun/ och /styvmodern/ har därvid såväl före som efter det hon år 1954 ingick äktenskap med gossens fader vårdat och skött gossen. Efter faderns död den 1:a januari 1959 har /styvmodern/ ensam omhändertagit gossens uppfostran. Hon har ostridigt givit gossen en god och kärleksfull vård, och gossen har utvecklats normalt och är välanpassad. Han är varmt fäst vid /styvmodern/ och starkt förankrad i den miljö vari han vuxit upp och han har i /M kommun/ ett stort antal släktingar på faderns sida. Hans tillgivenhet för /styvmodern/ och hans bundenhet vid sin nuvarande omgivning synes ytterligare hava befästs under innevarande år.-- Det kan förutses att en flyttning av gossen från hans nuvarande miljö kommer att medföra betydande anpassningssvårigheter, även om dessa icke behöva bliva av sådan art att de skulle medföra bestående psykisk skada. -- Vid övervägande av vad sålunda upptagits och i övrigt i målet förekommit finner KM - särskilt med beaktande av att ett barn i

/S:s/ ålder icke utan starka skäl bör flyttas från en för barnet lämplig miljö, där det rotat sig och känner trygghet och tillit till omgivningen - det vara med/S:s/ bästa mest förenligt att vårdnaden om honom uppdrages åt styvmodern såsom särskilt förordnad förmyndare." HD undanröjde HovR:s beslut och förordnade styvmodern att vara förmyndare för S. Två dissidenter ville fastställa HovR:s beslut.

(NJA 1962:440) E stod under vårdnad av särskilt förordnad förmyndare sedan hon var 4 år och var placerad i fosterhem. Ett år därefter ansökte modern om att få vårdnaden överförd till sig. HR förordnade att vårdnaden om E skulle överflyttas till modern. Förmyndaren sökte ändring. Bvn i D kommun uttalade i yttrande till Hovr att fosterföräldrarna vårdade E som sitt eget barn och att hon hade ett mycket gott hem hos dem. Hovr uttalade bl a: "/Barnpsykiatern Z/ har i sitt utlåtande uttalat bl a, att det finnes anledning till förmodan att /E/ är väl anpassad i fosterhemmet, där hon tycks ha det bra och att det med hänsyn härtill säkerligen är bäst för henne, om hon finge kvarstanna hos fosterföräldrarna. - - /E/ har vistats hos /fosterföräldrarna/ sedan den 28:e oktober 1955. /Förmyndaren/ har förklarat att han ämnar låta /E/ kvarstanna där. /Modern/ har vitsordat, att /E/ har ett mycket gott hem och /fosterföräldrarna/." Hovr ändrade HR:s domslut och lämnade moderns talan utan bifall. Modern sökte revision och prövningstillstånd meddelades. HD uttalade bl a: "Otvisvelaktigt kunna betänkligheter anföras mot att skilja /E/ från hennes nuvarande hemmiljö. Det måste emellertid anses ovisst, i vart fall på längre sikt, huruvida hennes kvarstannande hos /fosterföräldrarna/ skulle innebära fördelar som uppvägs olägenheterna av att banden med modern avklippes eller försvagades. Över huvud ger utredningen icke stöd för någon bestämd slutsats om vilken lösning av vårdnadsfrågan som är mest gagnelig för /E/. Under sådana förhållanden bör /modern/ - som i målet funnits vara lämplig som vårdnadshavare - äga i sin egenskap av /E:s/ moder, företräde till vårdnaden om henne." HD upphävde HovR:s dom och fastställde HR:s domslut varigenom vårdnaden överflyttades på modern. Två dissidenter ville fastställa HovR:s domslut.

(NJA 1962 A 56) RR:n i L tillerkände modern vårdnaden om barnen S, 12 år och O, 6 år. Fadern väjdade till HÖN och yrkade att få vårdnaden om barnen. I HovR:s domskäl uttalas bl a: "Valet av vårdnadshavare bör ske med utgångspunkt från att vårdnaden avser 2 pojkar, snart 14 resp. 8 år gamla. Barnen ha således lämnat den ålder, vid vilken vårdnadshavarens uppgifter till väsentlig del bestå i att under kärleksfull kontakt med barnet sörja för dess omedelbara timliga behov, vilka uppgifter i allmänhet antagas bäst kunna fyllas av barnets moder. I stället ha vårdnadshavarens skyldigheter att sörja för barnets karaktärsfostran, utbildning och anpassning till samhällslivet börjat träda i förgrunden". HovR fann moderns livsföring ge anledning till kritik och ändrade RR:ns dom samt tillerkände fadern vårdnaden om barnen. Modern sökte revision. HD fann att ingen av parterna var olämplig som vårdnadshavare, och uttalade bl a med hänvisning till utlåtande av socialvårdskonsulenten "samt under särskilt hänsynstagande dels till att barnen vistats hos /modern/ allt sedan /fadern/ i aug 1960 lämnade parternas gemensamma hem och av henne åtnjutit god omvårdnad dels till att /O/ ännu befinner sig i en ålder, då behovet av moderns omvårdnad gör sig starkt gällande, finner KM det vara med barnens bästa mest överensstämmande, att vårdnaden om dem tillerkännes /modern/".

(NJA 1966 A 7) RR hade förordnat fadern som vårdnadshavare för barnen N, 8 år och P, 7 år. Modern vädjade till SH och anförde att hon medgivit faderns yrkande i RR endast för att hon vid tillfället var deprimerad och inte orkade kämpa längre för att få vårdnaden. Huvudvikten vid HovR:s handläggning kom att gälla moderns psykiska hälsa och stabilitet. Barnavårdsnämnden i S hade uttalat att ingen av föräldrarna var olämplig, men förordat fadern som vårdnadshavare. HovR uttalade bl a: "att även om fadern måste betraktas såsom till sin natur lugnare än modern och till följd därav äga visst företräde framför henne, detta företräde dock icke synes så betydande, att det uppväger det företräde, som med hänsyn till barnens ålder bör givas åt modern". Fadern sökte revision. HD ändrade HovR:s dom och förordnade fadern som vårdnadshavare.

(NJA 1967 A 5) HR förordnade slutligt att modern skulle ha vårdnaden om barnen K 7 1/2 år och R, 5 1/2 år. HND fann att moderns levnadsförhållanden talade för att fadern var lämpligare som vårdnadshavare och ändrade HR:s domslut och förordnade fadern som vårdnadshavare för barnen. HD fann att de förhållanden HovR främst lagt vikt vid inte påverkat barnen negativt och därför inte kunde läggas modern till last vid bedömningen av hennes lämplighet som vårdnadshavare. Modern hade ända sedan tiden före hemskillnaden huvudsakligen skött barnen. HD uttalade bl a: "På grund av det anförda och med hänsyn till att båda barnen ännu befinner sig i en ålder då behovet av moderns omvårdnad gör sig starkt gällande, måste det anses vara med barnens bästa mest förenligt att vårdnaden om dem tillerkännes /modern/. HD ändrade HovR:s dom och fastställde HR:s domslut i vårdnadsfrågan.

(NJA 1968 A 27) HR förordnade att fadern skulle ha vårdnaden om barnen E, 17 år, S, 12 år och A, 4 år under hemskillnadstiden. GH fastställde domen. Modern sökte revision och yrkade att erhålla vårdnaden om A. HD fann "att vardera maken är lämplig att handha vårdnaden om /A/. Vidare anförde HD: "skulle det i och för sig vara naturligt, att vårdnaden om henne tillerkändes /modern/. Emellertid har /A/ bott hos fadern sedan modern i juni 1966 lämnade hemmet, och hon har under den tiden haft endast ringa kontakt med modern. /Fadern/ har skött henne, liksom de båda andra barnen, väl och hon har utvecklats gynnsamt. Enligt vad som framgår av utredningen råder det, trots åldersskillnaden, god sammanhållning mellan syskonen, och /A/ synes trivas väl i syskonkretsen. /Fadern/ torde ha vilja och förmåga att ge /A/ lämplig fostran och en trygg uppväxt i en för henne gynnsam miljö. Utredningen stöder icke antagande att /A/ i dessa hänseenden skulle bli bättre tillgodosedd hos modern, vars förhållanden såvitt nu kan bedömas ter sig mera osäkra". HD fastställde HovR:s dom. Två dissidenter ville tillerkänna modern vårdnaden om A.

(NJA 1971 A 2) HR förordnade att modern skulle ha vårdnaden om M, 2 år. GH fastställde HR:s dom. HD fann att ingen av makarna var olämplig att handha vårdnaden, "men med tanke på att fråga är om en flicka i späd ålder talar något starkare skäl för att modern erhåller vårdnaden:" HD fastställde HovR:s domslut.

(NJA 1971 A 19) RR:n i S beslutade att fadern skulle ha vårdnaden om barnen R, 10 år och M, 3 år under hemskillnadstiden. Modern vädjade till SH och inhämtade nytt yttrande från barnavårdsnämnden i S. Denna föreslog att fadern skulle få vårdnaden om sonen

R och modern om dottern M. HovR uttalade bl a: "Vid bedömande av vårdnadsfrågan anser HovR:n emellertid att /modern/ med hänsyn till /M:s/ ålder måste såsom moder till barnet ges visst företräde som vårdnadshavare för /M/". - - - "Vid nu angivet förhållande har /fadern/, som framfört att syskonen bör hållas samman, medgivit att vårdnaden om /R/ tillkommer /modern/. Det kan ej anses uppenbart stridande mot /R:s/ bästa att vårdnaden om honom anförtros /modern/. HovR finner därför att /modern/ under hemskillnadstiden bör ha vårdnaden även om /R/." Fadern sökte revision. HD konstaterade att fadern skött barnen på ett gott sätt, och att bägge föräldrarna kunde anses lämpliga som vårdnadshavare. "Vad gäller sonen /R/ måste det med hänsyn till vad i målet framkommit anses lämpligast, att vårdnaden om honom tillkommer /fadern/. Vad åter angår dottern /M/ är, bl a med hänsyn till /M:s/ ålder, /modern/ i och för sig lika lämplig såsom vårdnadshavare som /fadern/. Skäl kan därför anföras för att utse /modern/ till vårdnadshavare för /M/. En sådan ordning skulle emellertid innebära att /M/ skulle flyttas från sin nuvarande uppväxtmiljö, vilken visat sig gynnsam, samt att vårdnaden om syskonen skulle uppdelas mellan föräldrarna, något som helst bör undvikas. Med hänsyn till vad sålunda upptagits får det anses vara med barnens bästa mest förenligt att vårdnaden om barnen tillerkännes /fadern/". En dissident ville att modern skulle få vårdnaden om dottern och fadern vårdnaden om sonen.

(HD T 286/77) C, 6 1/2 år har sedan fyra år vårdats av sin farmor i Jugoslavien. I samband med äktenskapsskillnad yrkar bägge föräldrarna att få vårdnaden om sonen. TR fann bägge föräldrarna lämpliga som vårdnadshavare. Fadern avsåg bosätta sig i Jugoslavien och eventuellt gifta om sig om han fick arbete där. Modern avsåg stanna i Sverige. TR uttalade bl a: "Dessa omständigheter talar för att /fadern/ inte har för avsikt att själv i större omfattning deltaga i vårdnaden om sonen. Däremot framgår entydigt av utredningen att /modern/ själv tänker ta hand om sonen. Vid angivna förhållanden bör vårdnaden om /C/ anförtros åt /modern/. Fadern överklagade till GH. HovR uttalade bl a: "Den direkta vårdnaden om barnet har sedan sommaren 1973 utövats av farmodern. Även om ingen anmärkning riktats mot hennes sätt att omhändervardnaden, anser hovrätten det vara bäst för barnet att någon av föräldrarna har den direkta vårdnaden. /Modern/ har förklarat sig skola bo kvar i Sverige. /Fadern/ har visserligen uppgivit, att han tänker återvända till Jugoslavien men hans uppgifter härom är så osäkra att hovrätten ej anser sig kunna utgå från annat än att även han under överskådlig tid kommer att kvarstanna i Sverige. Den direkta vårdnaden om barnet kommer då liksom hittills att omhändervardnaden av annan än föräldrarna. Såsom ovan framhållits är detta ej önskvärt. I målet har icke förebragts någon omständighet, som ger anledning att antaga annat än att barnet kommer att bli väl omhändertaget av modern och hennes nuvarande man. Vid övervägande av samtliga omständigheter finner hovrätten det vara mest förenligt med barnets bästa att vårdnaden anförtros åt modern." HovR fastställde TR:s dom. Ej pt.

(HD T 308/77) TR förordnade i anslutning till äktenskapsskillnad att modern enligt parternas överenskommelse skulle ha vårdnaden om P. Fadern yrkade senare att vårdnaden om P, 11 1/2 år skulle överföras till honom. TR ogillade faderns talan om överflyttning av vårdnaden om P. Fadern vädjade till HVS och yrkade bifall till sin i Tingsrätten förda talan. Modern bestred ändring. Överläkaren vid barn- och ungdomspsykiatriska kliniken i H kommun uttalade i yttrande till HovR att det inte fanns någon anledning

att överflytta vårdnaden utan att det tvärtom kunde vara riskabelt eftersom P utvecklades bra hos modern. HovR fann båda parter lämpliga som vårdnadshavare, samt att P:s uttalande om att han ville bo hos fadern var en beaktansvärd omständighet, som dock inte kunde ges avgörande vikt. HovR uttalade bl a: "Mot en överflyttning talar att /modern/ har haft vårdnaden sedan lång tid utan att det har kunnat påvisas att /P/ farit illa. Denna omständighet måste tillmätas särskild vikt eftersom det generellt sett kan uppstå problem för barn vid en flyttning t ex av skola och kamrater." HovR fastställde TR:s dom. Ej pt.

(HD T 336/77) TR förordnade interimistiskt, i anslutning till stämning om äktenskapsskillnad, att modern skulle ha vårdnaden om A, 2 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om A. I utlåtande från PBU förordades fadern som vårdnadshavare för A. SDN i V kommun förordade i yttrande till TR efter förslag från vårdnadsutredaren med 4 röster mot 3 fadern som vårdnadshavare för A. Tre ledamöter ville förorda modern som vårdnadshavare. TR konstaterade att ingen av parterna var olämplig som vårdnadshavare och att parternas invändningar mot den andre som vårdnadshavare såsom obestyrkta kunde lämnas utan avseende. TR noterade även att parternas inbördes relationer var så dåliga att de utgjorde ett direkt hinder för barnet att känslomässigt binda sig till bägge föräldrarna, vilket lett till svår lojlitetskonflikt hos A. TR uttalade bl a: "Utredningen har givit vid handen, att /modern/ under äktenskapet haft det huvudsakliga ansvaret för /A:s/ vård. Efter brytningen under våren 1976 har /modern/ utövat den faktiska vårdnaden om barnet. I målet har visats att /A/ i dag är ett stabilt och tryggt barn. Av allt att döma finner sig /A/ alltså väl tillrättad hos /modern/. Övervägande skäl talar för att /modern/ har vilja och förmåga att även framgent ge /A/ en lämplig fostran och trygg uppväxt. Utredningen ger inte vid handen att /A/ som är drygt 2 år gammal, i dessa hänseenden skulle bli bättre tillgodosedd hos fadern. På grund härav får det anses vara med /A:s/ bästa mest förenligt att hon får kvarbli i den miljö som visat sig vara gynnsam för henne." TR tillerkände modern vårdnaden om A. Fadern väjdade till SH som gjorde samma bedömning som TR och fastställde TR:s dom. Ej pt.

(HD T 357/77) I anslutning till ansökan om äktenskapsskillnad förordnade TR interimistiskt att modern skulle ha vårdnaden om S, 16 år, och fadern vårdnaden om P, 8 1/2 år. TR dömde senare till äktenskapsskillnad mellan parterna och tillerkände modern vårdnaden om S. Vårdnadsfrågan om P var tvistig mellan parterna och bägge yrkade slutligt att få vårdnaden om P. SCN i faderns hemkommun förordade fadern som vårdnadshavare medan SCN i moderns hemkommun förordade modern som vårdnadshavare för P. TR fann att ingen av parterna var olämplig som vårdnadshavare och uttalade bl a: "Vid en bedömning av vilken av de båda föräldrarna som är lämpligast, har Tingsrätten beaktat att /P/ under de senaste åren i huvudsak vistats hos /fadern/ i /S/ och även gott i skola där samt att några andra anmärkningar än dem från /modern/ inte riktats mot /faderns/ vård av /P/. Visserligen har i målet uttalats att /P/ skulle vara så harmoniska och anpassbar att en flyttning inte borde innebära några större svårigheter för honom, om en sådan skulle innebära andra fördelar. Ingenenting tyder emellertid på att några större fördelar skulle vinnas för /P/ om han flyttade till /modern/. /Fadern/ har verkat varmt intresserad av /P/ och mycket fäst vid honom. Han har också vist förmåga att praktiskt sörja för /P/. Han har dessutom visat en generös inställning när det gäller /moderns/ rätt till umgänge med /P/,"

vilket tyder på att /P/ även om han i huvudsak vistas hos /fadern/ skulle kunna fortsätta att hålla en levande kontakt med /modern/. Tillsammantaget finner Tingsrätten att /fadern/ måste tillerkännas företräde framför /modern/ som vårdnadshavare." TR tillerkände fadern vårdnaden om P. Modern vädjade till SH och yrkade att få vårdnaden om P. Fadern bestred ändring. HovR fann bägge parter väl lämpade som vårdnadshavare för P, samt uttalade bl a: "Utredningen i målet visar ej annat än att /fadern/ under den tid han haft hand om /P/ visat sig väl fylla uppgiften som vårdnadshavare. Några anmärkningar har sålunda ej framkommit mot hans sätt att sköta /P/ och han synes klara den praktiska delen av vårdnaden mycket bra. Den vårdnadsutredning som gjorts i målet genom Sociala Centralnämnden i /S/ visar, att /P/ finner sig väl tillrätta hos /fadern/. -- Till förmån för att låta /fadern/ även i framtiden ha vårdnaden om /P/ talar främst, att /P/ under de senaste åren i huvudsak vistats hos /fadern/ och att denne omhändertar vårdnaden om /P/ på ett fullt tillfredställande sätt." HovR fastställde TR:s domslut. Ej pt.

(HD T 372/77) TR förordnade i dom att modern skulle ha vårdnaden om S, 11 år och J, 6 år. Fadern vädjade till SH, som fann bägge föräldrarna lämpliga som vårdnadshavare. HovR uttalade bl a: "Beträffande /J/, som nyss fyllt sju år, bör det med hänsyn till den ålder vari han befinner sig uppenbarligen icke komma i fråga att nu skilja honom från /moderns/ omvårdnad. En uppdelning av två barn mellan föräldrarna innebär i allmänhet, även om föräldrarna bor nära varandra, en försvagning av syskonenskapen och utgör därigenom en negativ omständighet. Detta måste anses vara förhållandet även om det, såsom i detta fall, föreligger en icke oväsentlig åldersskillnad mellan barnen. En uppdelning bör därför tillgripas endast om särskilda skäl talar därför." HovR fastställde TR:s domslut. Ej pt

(HD T 9/78) TR förordnade genom interimistiskt beslut att modern skulle ha vårdnaden om M, 9 år och D, 4 1/2 år samt att fadern skulle ha vårdnaden om S, 7 år. Bägge parter yrkade sedermera att få vårdnaden om alla tre barnen. SCN i B förordade i yttrande till TR modern som vårdnadshavare för M och D samt fadern för S. Beträffande faderns förhållande och hans sätt att taga vård om S, visste man inget eftersom han var bosatt utomlands. TR uttalade: "Utrett är att /modern/ är lämplig som vårdnadshavare för barnen, men det måste antagas att /fadern/ på ett godtagbart sätt svarar för /S:s/ uppväxtförhållanden. Väl talar syskonens ålder för att de får växa upp tillsammans men vid en samlad bedömning av utredningen i målet saknar tingsrätten anledning att fråga sociala distriktsnämndens ståndpunktstagande." TR tillerkände modern vårdnaden om M och D samt fadern vårdnaden om S. Modern vädjade till SH, där bägge parter vidhöll sina i TR framställda yrkanden. HovR fastställde TR:s förordnande i vårdnadsfrågan. Ej pt.

(HD T 41/78) P, 8 1/2 år stod under moderns vårdnad. Sedan modern och fadern separerat beslöt TR att vårdnaden interimistiskt skulle överflyttas till fadern. P bor sedan separationen hos sina morföräldrar. Hon har haft umgängeskontakt med fadern. Denna kontakt har dock försämrats under senare tid. Fadern yrkade i TR att vårdnaden skulle tillerkännas honom. Modern yrkade att modern skulle förordnas som förmyndare och vårdnadshavare för P. I vårdnadsutredning som legat till grund för yttrande från SCN uttalade utredaren att fadern föreföll ha goda förutsättningar att ta hand om P medan moderns möjligheter inte bedömdes som tillfredsställande ur vårdnadssynpunkt. TR anförde: "Som vårdna-

den inte lämpligen bör anförtros /modern/ bör - med tillämpning av föräldrabalkens regler om vårdnaden - /fadern/ förordnas att utöva vårdnaden för den händelse det inte är uppenbart med hänsyn till /P:s/ bästa att vårdnaden anförtros åt /mormodern/. Även om /P/ f n vill bo hos /mormodern/ synes det i stort sett råda ett gott eller mycket gott förhållande mellan /fadern/ och /P/, /fadern/ torde också med hänsyn till sin person och sina övriga förhållande vara lämpad som vårdnadshavare för /P/. Vårdnaden om /P/ skall därför tilläggas honom." Modern överklagade till SH. Det konstaterades att P bodde kvar hos mormodern. Fadern hade inte för avsikt att mot hennes vilja flytta henne därifrån, med ansåg att när målet väl var slutligt avgjort skulle P själv vilja flytta hem till honom, så småningom. "Hovrätten finner vid övervägande av vad sålunda och i övrigt förekommit i målet anledning ej förekommit till frångående av tingsrättens bedömning i vårdnadsfrågan." HovR fastställde TR:s domslut. Ej pt.

(HD T 184/78) Modern var ensam vårdnadshavare om K, då 2 år. I samband med att sammanlevnaden med fadern upphörde, lämnade modern K i faderns vård. Fadern ansökte att vårdnaden om K skulle överflyttas till honom. Modern bestred käromålet. TR beslutade att vårdnaden interimistiskt skulle tillerkännas fadern. SCN i A kommun förordade i yttrande till TR fadern som vårdnads-havare för K. TR fann båda föräldrarna lämpliga som vårdnadshavare för K, och uttalade bl a: "/Fadern/ har sedan brytningen med modern hösten 1976 haft /K/ i sin vård utan att det framkommit några anmärkningar beträffande barnets skötsel. Visserligen har /fadern/ på grund av sitt arbete och avsaknad av egen bostad haft stor hjälp av sin mor och /en dagmamman/ vid den dagliga tillsynen av /K/, med enligt vad som framgår av utredningen har /fadern/ i möjligaste mån deltagit i och svarat för skötseln av /K/. På grund härav och vad som i övrigt får anses ha framkommit rörande /faderns/ person saknas anledning befara att han i framtiden inte skulle klara av ett eget boende tillsammans med /K/. /Dagmamman/ har i sitt vittnesmål förklarat sig beredd att även i fortsättningen ha K som dagbarn. /K/ har funnit sig väl tillrätta i sin nuvarande miljö och har nära och god kontakt med faderns närmaste anförvanter." TR fann även fadern ha bättre förhållanden än modern vad gällde möjligheten till försörjning av sig och K. TR saknade dessutom kännedom om de förhållanden under vilka K skulle komma att leva om vårdnaden även fortsättningsvis skulle tillkomma modern. TR förordnade att vårdnaden om K skulle överföras till fadern. Modern väjdade till HÖN och yrkade att käromålet skulle ogillas. Fadern bestred ändring. HovR fann båda parterna lämpliga som vårdnadshavare för K. HovR bedömde en överflyttning till modern, som numera bodde i Danmark kunna leda till såväl positiva som negativa effekter, men att det var osäkert hur den miljön skulle komma att gestalta sig för framtiden. HovR fann att K hos fadern skulle få "en uppväxt som präglas av stabilitet i miljö och umgänge." HovR uttalade bl a: "En samlad bedömning leder Hovrätten till slutsatsen att det är bäst för /K/ om /fadern/ får vårdnaden om honom. Med den lösningen kommer det förhållandet att bestå som nu och sedan åtskillig tid råder. Som Tingsrätten funnit bör alltså vårdnaden om /K/ föras över till /fadern/." HovR fastställde TR:s dom. Ej pt.

(HD T 186/78) TR förordnande interimistiskt att modern skulle ha vårdnaden om barnen M, 7 1/2 och T, 4 år. Modern yrkade sedermera vårdnaden om bägge barnen medan fadern i första hand yrkade vårdnaden om T och i andra hand vårdnaden om bägge barnen. SDN

förordade i yttrande till TR att vårdnaden löstes enligt faderns förstahandsyrkande. TR tillerkände modern vårdnaden om bägge barnen. Fadern väddade till SH och yrkade att få vårdnaden om T. HovR uttalade bl a: "Även om splittring av en syskonkrets med hänsyn till naturlig samhörighet mellan syskonen normalt bör undvikas, kan förhållandena ibland vara sådana att fördelarna av åtgärden överväger nackdelarna." HovR hänvisade särskilt till uttalanden från de sakkunniga (SDN och en psykolog) och ändrade TR:s dom på så sätt att fadern tillerkändes vårdnaden om T. Ej pt.

(HD T 196/78) TR förordnade i dom att fadern skulle ha vårdnaden om parternas barn, P, 5 1/2 år samt modern vårdnaden om A, 4 år. Modern väddade till HSB och yrkade att få vårdnaden även om P. Fadern bestred ändring. HovR fann båda parterna lämpade som vårdnadshavare. HovR uttalade bl a: "Väl kan det ej sällan anses förenat med olägenheter att vårdnaden om syskonen delas så att barnen kommer att växa upp på var sitt håll. I synnerhet gäller detta i fall då barnen är av samma kön och åldersskillnaden är liten. - - Av vad i målet förekommit framgår emellertid inte annat än att /P/ funnit sig väl till rätta under den förhållandevis långa tid hon vistats hos sin fader och att hon hos denne utvecklats på ett harmoniskt sätt." HovR fäste också avseende vid att senare överenskommelser mellan föräldrarna angående umgänge fungerat väl, och att P därigenom kunnat etablera ett naturligt umgänge med sin moder och yngre syster. HovR fastställde TR:s domslut. Ej pt.

(HD T 219/78) TR hade interimistiskt beslutat att modern skulle ha vårdnaden om parets barn F, 2 år. Inför det slutliga avgörandet yrkade bägge föräldrarna att de skulle tillerkännas vårdnaden. Bägge ansåg sig vara lämpligare som vårdnadshavare än den andre. I yttrande från SCN i S och vårdutskottet i Sk föreslogs att modern anförtroddess vårdnaden. TR anförde bl a: "Vad parterna uppgivit om varandra vittnar om ömsesidig misstro och stora motsättningar dem emellan." TR fann bägge parterna lämpliga som vårdnadshavare. "Ostridigt är att /F/, som idag är knappt två år gammal, alltsedan födseln vistats hos /modern/. Inget har framkommit som tyder på att /F/ under denna tid inte erhållit all den omsorg och skötsel som erfordras. I stället framgår av de uppgifter /fadern/ själv och de av honom åberopade vittnen lämnat att /F/ är både glad och harmonisk då /fadern/ utövar sin umgängesrätt med honom. Tingsrätten anser att /F/ bör flyttas från /modern/ endast om mycket starka skäl talar härför. Då som ovan anförts någon anmärkning ej kan riktas mot de nuvarande förhållandena och då den högre materiella standard /fadern/ synes kunna erbjuda ej kan anses utgöra sådana skäl finner Tingsrätten i likhet med de sociala centralnämnderna det med /F:s/ bästa mest förenligt att han kvarblir hos /modern/." GH redovisade parternas yrkanden, samt fastställde - utan att ange domskäl - TR:s dom. Ej pt.

(HD T 324/78) Fadern hade interimistiskt tillerkänts vårdnaden om S, 10 år och H, 6 år. Inför det slutliga avgörandet yrkade fadern att få vårdnaden om bägge barnen. Modern yrkade i första hand vårdnaden om bägge barnen och i andra hand vårdnaden om sonen H. Yttrande inhämtades från två socialnämnder. Den ena förordade fadern som vårdnadshavare för bägge barnen, den andra att fadern erhöill vårdnaden om dottern S och modern om sonen H. 11 vittnen hördes i målet som utförligt refererades (21 sidor). TR anförde bl a: "Tingsrätten finner utredningen i vårdnadsfrågan ge vid

handen att båda parterna har förutsättningar att bereda barnen en god omvårdnad och att ingendera av dem i detta hänseende har något bestämt företräde framför den andre. Emellertid är att beakta - med undantag av kortare tider över veckoslut och helger - dottern S bott hos /fadern/ sedan /modern/ i april 1976 definitivt lämnade hemmet och att sonen /H/ vistats hos fadern sedan juli månad 1976. /Fadern/ har i icke ringa utsträckning själv skött barnen och de har enligt utredningen utvecklats gynnsamt. Det råder god sammanhållning mellan syskonen. /Fadern/ torde ha vilja och förmåga att även framgent ge barnen lämplig fostran och en trygg uppväxt i en för dem gynnsam miljö. Utredningen ger icke tillräckligt stöd för antagande att barnen i dessa hänseenden skulle bli bättre tillgodosedda hos /modern/, vars förhållanden enligt tingsrättens mening nu måste bedömas som något osäkra. På grund av det anförda och med hänsyn till det lämpliga i att syskonen får växa upp tillsammans får det anses vara med barnens bästa mest förenligt att vårdnaden om dem anförs till /fadern/. Modern överklagade till HVS och yrkade att hon skulle tillerkännas vårdnaden om sonen H. HovR förordnade om barnpsykiatrisk undersökning. Åtta vittnen från TR hördes ånyo och två nya vittnen hördes också. Frågan kom framför allt att gälla det lämpliga i att syskonen delades mellan föräldrarna. Den sakkunnige överläkaren förordade ett sådant arrangemang. HovR ändrade TR:s dom och tillerkände modern vårdnaden om H. Två dissidenter ville fastställa TR:s dom. Ej pt.

(HD T 369/78) Modern var ensam vårdnadshavare för A 5 1/2 år. I samband med att föräldrarna separerade ansökte fadern om att få vårdnaden överflyttad till sig. SCN i K kommun förordade fadern som vårdnadshavare. Nämnden var dock ej enig i sitt uttalande. TR fann fadern lämplig som vårdnadshavare. TR konstaterade även att modern var lämplig. TR uttalade bl a: "/A/ har vistats hos /modern/ allsedan hon och /fadern/ flyttat isär 1974. Såvitt framgår av utredningen har under denna tid icke något förekommit som skulle leda till annan bedömning än att även /modern/ måste anses lämpad att utöva vårdnaden om /A/. - - - Med hänsyn till ovanstående finner tingsrätten ej förenligt med /A:s/ bästa att nu - sedan han under förhållandevis lång tid vistats hos /modern/ överföra vårdnaden om honom till /fadern/". Fadern överklagade domen till HVS. HovR fastställde TR:s dom utan att ange några domskäl. Ej pt.

(HD T 420/78) TR förordnade i dom att fadern skulle ha vårdnaden om parternas barn A, 6 år och C, 2 år. Modern väddade till SH och yrkade att få vårdnaden om bägge barnen. Fadern bestred ändring. HovR hemställde om nytt yttrande från SCN i O kommun och förordnade om barnpsykiatrisk undersökning av barnen. I utlåtande från barn- och ungdomspsykiatriska kliniken vid Centrallasarettet i K kommun föreslogs en överflyttning av barnen till modern emedan en fortsatt placering hos fadern skulle innebära en fara för barnens psykiska utveckling. I nytt yttrande från SCN i O kommun uttalades att modern var lämpligast som vårdnadshavare för A och C. HovR bedömde att förhållandet mellan föräldrarna och A var sådant att en överflyttning av A till modern var den lämpligaste lösningen, samt att modern var mera mogen som fostrare än fadern. HovRUttalade bl a: "På grund av det anförda och då - vilket också är parternas uppfattning - barnen bör följas åt, anser Hovrätten att det är mest förenligt med barnens bästa att vårdnaden om dem tillerkännes /modern/." HovR ändrade TR:s domslut och förordnade att modern skulle ha vårdnaden om A och C. Ej pt.

(HD T 64/69) TR förordnade i anslutning till beslut om betänketid att modern interimistiskt skulle ha vårdnaden om J, 7 1/2 år och M 5 1/2 år samt att fadern skulle ha vårdnaden om K, 2 1/2 år. Modern yrkade slutligt att få vårdnaden om alla tre barnen. Fadern yrkade att få vårdnaden om K. TR fäste avgörande vikt vid två vittnesmål med innehållet att fadern misskötte K, och förordnade modern som vårdnadshavare för K. Fadern väddade till SH och yrkade att få vårdnaden om K. Modern bestred ändring. I förnyat yttrande till HovR vidhöll SCN sin tidigare inställning att fadern borde anförtros vårdnaden om K. HovR fann att de i TR tyngst vägande vittnesmålen inte kunde tillmätas avgörande betydelse, och uttalade bl a: "Av utredningen kan icke dragas någon bestämd slutsats, huruvida det med hänsyn till barnets bästa är mest förenligt att vårdnaden anförtros fadern eller modern. Vid valet mellan dem bör därför avgörande vikt fästas vid att /fadern/, som när /K/ var blott åtta månader gammal själv - i enlighet med parternas då träffade överenskommelse - tog hand om /K/, därefter ensam svarat för vårdnaden om barnet och därvid utövat denna på ett tillfredsställande sätt. - - På anförda skäl finner hovrätten i likhet med sociala centralnämnden att /fadern/ även fortsättningsvis bör anförtros vårdnaden om /K/". HovR ändrade TR:s dom och förordnade att fadern skulle ha vårdnaden om K. Ej pt.

(HD T 127/79) TR förordnade i anslutning till dom till äktenskapsskillnad att modern skulle ha vårdnaden om D, då 3 månader gammal. Såväl SCN i Ö kommun som SCN i S kommun förordade modern som vårdnadshavare för D. TR uttalade i vårdnadsfrågan: "I målet är fråga om vårdnaden om en snart 3-årig pojke, /D/, vars föräldrar separerade redan när /D/ var drygt månadsgammal. Alltsedan dess har /D/ vistats hos och vårdats av sin mor, /NN/ och endast under kortare perioder dessutom levt med sin far, /NN/. Inga som helst anmärkningar har riktats mot /moderns/ sätt att sköta /D/ mer än av /fadern/. Tvärtom har hon givits de bästa vitsord. Det förefaller Tingsrätten i det närmaste självklart att /modern/ skall fortsätta att ha hand om /D/ och alltså tillerkännas vårdnaden, detta alldeles oavsett om /fadern/ sätts att sköta /D/ lämplig som vårdnadshavare." I umgängesrättsfrågan noterade TR den starka motsättning som rådde mellan parterna och den rädsla modern kände för fadern grundat på de hot om misshandel hon utsatts för. TR menade att hänsyn måste tas till dessa omständigheter. TR tillerkände modern vårdnaden om D samt lämnade faderns yrkande om umgängesrätt utan bifall. Fadern väddade till SH och yrkade bifall till sin talan i TR. Modern bestred ändring. HovR fastställde TR:s dom. Ej pt.

(HD T 134/79) TR tillerkände modern vårdnaden om R 4 1/2 år. GH fastställde TR:s domslut. HD beslutade om barnpsykiatrisk undersökning av R. HD ändrade HovR:s dom och tillerkände fadern vårdnaden om R, och anförde därvid bl a: "Förhållandet att pojken, som fyller sju år om ett par månader, har stått under moderns vårdnad så lång tid som tre år är emellertid i sig ägnat att ge anledning till tvekan huruvida en överflyttning av vårdnaden bör ske. Det är väl känt att kontinuitet när det gäller såväl vårdnadshavare som miljö och övriga vardagliga förhållanden är av stor betydelse som en trygghetsfaktor för små barn".

(HD T 394/79) TR förordnade i anslutning till äktenskapsskillnad att parterna gemensamt skulle ha vårdnaden interimistiskt om P, 8 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om P. SCN

förordade fadern som vårdnadshavare i yttrande till TR, medan vårdnadsutredaren förordat modern. Även de sakkunniga som genomfört psykiatriska undersökningar av modern och P förordade modern som vårdnadshavare. TR fann bägge parter lämpliga som vårdnadshavare om dottern, samt att stor vikt borde fästas vid P:s eget uttalande om att modern borde tillerkännas vårdnaden. TR uttalade bl a: "Under den tid som kommer och särskilt i pubertetsåldern kan hon såsom flicka förväntas vara i särskilt behov av en moders stöd." TR tillerkände modern vårdnaden om P. En dissident ville tillerkänna fadern vårdnaden. Fadern vädjade till SH och yrkade att få vårdnaden om P. Modern bestred ändring. HovR fann bägge parter lämpliga som vårdnadshavare och uttalade bl a: "Med beaktande särskilt av den omständigheten att /P/ för sakkunniga själv uttalat att /modern/ bör bli vårdnadshavare och av det förhållandet att /modern/ nu i drygt 3 kvartal haft vårdnaden om /P/ och detta synes ha fungerat väl, föreligger ej skäl för annan bedömning av vårdnadsfrågan än den vartill Tingsrätten kommit." HovR fastställde TR:s dom. Ej pt.

(HD T 336/79) TR förordnade i dom att modern skulle tillerkännas vårdnaden om parternas barn, T 9 år, L, 7 1/2 år samt Y, 4 1/2 år. Fadern vädjade till SH och yrkade att få vårdnaden om barnen. Modern bestred ändring. HovR fann modern i och för sig lämpligare som vårdnadshavare pga faderns dominerande och bevakande läggning. T, hade uttalat önskemål om att få bo hos fadern. HovR fann detta främst bero på medkänsla med fadern, och en rädsla för att han skulle känna sig ensam och övergiven. HovR fann även att T kände sig pressad pga faderns krav på att hon skulle redogöra för moderns förhållanden, samt uttalade bl a: "Möjligen skulle pressen minska eller upphöra om vårdnaden om /T/ tillerkändes honom. Mot en sådan lösning talar emellertid bl a att det bör föreligga mycket starka skäl för att skilja syskonen åt." HovR fastställde TR:s domslut. Ej pt.

(HD T 11/80) Modern hade interimistiskt vårdnaden om D, 6 år. Separationen hade föregåtts av svåra slitningar mellan parterna. Fortfarande förekom ouppklarade konflikter mellan makarna. Fadern hade flyttat till en annan ort för att fullfölja sina studier, därefter flyttade modern med barnet till en annan kommun. Umgänget med fadern fungerade inte. I ett barnpsykiatriskt utlåtande förordades fadern som vårdnadshavare. I ett yttrande från moderns hemkommun förordades modern och i ett yttrande från faderns hemkommun förordades fadern som vårdnadshavare. TR uttalade bl a: "Vid den samlade bedömningen av allt vad som förekommit i målet finner tingsrätten - särskilt med beaktande av att barn i /D:s/ ålder och med hans i vissa stycken 'oroliga bakgrund' icke utan mycket starka skäl - och sådana skäl av angiven styrka kan inte anses föreligga - bör utsättas för förflyttning från en för honom invand och harmonisk miljö, där han funnit sig väl tillrätta och känner trygghet och tillit till sin omgivning - det vara med /D:s/ bästa mest förenligt att - i likhet med vad sociala centralnämnden i /S/ uttalat - vårdnaden om honom anförtros modern". TR tillerkände modern vårdnaden om D. Fadern överklagade till SH, som bl a refererade det barnpsykiatriska utlåtandet där det framhölls: "Viss betydelse har också tillagts det förhållandet att pojkar erfarenhetsmässigt utvecklas bättre hos en ensamstående far än hos en ensamstående mor". HovR gjorde bl a följande bedömning: "Mot bakgrund av att /modern/ hittills på ett fullt tillfredsställande sätt utövat den omedelbara vårdnaden om /D/ och då anledning finns till antagande att /D/ i fortsättningen kommer att få en fullgod kontakt med /fadern/

finner hovrätten vad /överläkaren och psykologen/ uttalat icke innefatta tillräckligt starka skäl för att med ändring av den sedan lång tid tillbaka bestående vårdnadssituationen anförtro /fadern/ vårdnaden." HovR fastställde TR:s domslut. "Om umgängesrätten råder inte tvist. Vad parterna överenskommit härom synes väl förenligt med /D:s/ bästa". Ej pt.

(HD T 29/80) TR meddelade i dom att fadern skulle ha vårdnaden om dottern M, 6 1/2 år och modern om dottern H, 4 år. SH ändrade till att modern skulle ha vårdnad om bägge barnen och anförde bl a: "I förevarande fall är barnens åldersskillnad ej stor, och det synes då klart att delad vårdnad ej bör ifrågakomma". Modern hade haft vård om barnen ensam i nära 4 år. HovR menade att då "barnen är systrar att det är viktigt för /M:s/ utveckling att hon får identifiera sig med modern". Ej pt.

(HD T 57/80) I anslutning till äktenskapsskillnad förordnade TR interimistiskt att parternas barn, V, 8 1/2 år, E, 4 år och U, 2 1/2 år skulle tillerkännas särskilt förordnad förmyndare. Modern yrkade slutligt att få vårdnaden om alla tre barnen. Fadern yrkade att få vårdnaden om V, men medgav moderns yrkande beträffande vårdnaden om E och U. TR fann båda parter lämpliga som vårdnadshavare för barnen och uttalade bl a: "Parternas överenskomelse att /modern/ skall erhålla vårdnaden om /E och U/ överensstämmer med dessa barns bästa." TR förordnade att modern skulle ha vårdnaden om parternas alla tre barn. En nämndeman var skiljaktig och ville tillerkänna fadern vårdnaden om V. Fadern väddade till HSB, som fastställde TR:s domslut. Två ledamöter var skiljaktiga och ville tillerkänna fadern vårdnaden om V. Ej pt.

(HD T 227/80) Parterna hade tidigare sammanbott under äktenskapsliknande förhållanden och hade tillsammans sonen P, nu 6 år. Modern var vårdnadshavare för P. Fadern ansökte i stämning att vårdnaden om P skulle överflyttas till honom. Modern bestred yrkandet. SCN i N kommun och SCN i A kommun förordade båda i yttranden till TR att vårdnaden om P överflyttades till fadern. TR uttalade bl a: "/P/ har under hela sitt hittillsvarande liv bott hos modern. Oaktat utredning får ges vid handen att /fadern/ har goda förutsättningar att på egen hand sörja för /P:s/ behov är /P/ ännu i den åldern att han erfarenhetsmässigt ännu under lång tid behöver moderns fortlöpande omsorger och tillsyn. Vid bifall till /faderns/ vårdnadsyrkande måste /P/ - förutom att han går förlustig den dagliga kontakten med modern - lämna sin sedan mer än 3 år invanda miljö i hem och daghem. En sådan omställning är regelmässigt påpfrestande även med beaktande av att i detta fall /P/ ej skulle komma till en för honom främmande miljö." TR lämnade faderns yrkande om överflyttning av vården utan bifall. En dissident ville överflytta vårdnaden till fadern. Fadern väddade till GH och yrkade bifall till sin i TR förda talan. Modern bestred yrkandena. HovR uttalade bl a: "/P/ har sin invanda miljö hos modern och är harmonisk i sin nuvarande omgivning. Med hänsyn härtill och då /P/ har starka känslomässiga band till båda föräldrarna anser Hovrätten inte att det finns skäl att flytta över vårdnaden om /P/ till fadern. /Faderns/ talan skall därför lämnas utan bifall." HovR fastställde TR:s dom. 2 dissidenter ville överföra vårdnaden till fadern. Ej pt.

(HD T 359/80) TR utgick i fallet "från det rent faktiska förhållandet att /barnet/ under hela det senaste året bott hos /fadern/. Hon synes må bra och vara harmonisk". Detta förhållande kunde enligt SH "ej tillmätas avgörande betydelse". Utgången

blev dock densamma som i TR = fadern fick vårdnaden om barnet. Ej pt.

(HD T 295/81) TR hade tilldömt fadern vårdnaden om parets son och modern om parets dotter, med hänsyn till barnens relationer till respektive förälder. HNN menade att det fanns skäl för en sådan lösning, men att det skulle innebära att sonen "skulle flyttas från sin nuvarande uppväxtmiljö, vilket visat sig vara ogynnsamt samt att vårdnaden om syskonen skulle uppdelas mellan föräldrarna, något som - särskilt med beaktande av den ringa ålderskillnaden barnen emellan - helst bör undvikas". Ej pt.

(HD T 334/81) Först tillerkändes modern vårdnaden om barnen L, då 9 år och M, då 3 1/2 år. Ett år senare gick modern med på att barnen interimistiskt överflyttades till fadern i avvaktan på att hon skulle tillfriskna. Hon led av cirkulationsrubbnigar, som ledde till att ett ben fick amputeras. Ytterligare ett år senare beslutade TR att det interimistiska beslutet skulle bestå. Fadern yrkade nu att vårdnaden definitivt skulle överföras till honom. SDN i L uttalade i yttrande till TR "att /fadern/ bör tillerkännas vårdnaden om /L/ och /M/". TR fann att barnen skulle få bättre kontakt med bägge föräldrarna om vårdnaden kvarblev hos modern. TR lämnade därför faderns yrkande utan bifall. Fadern överklagade till HSB. HovR uttalade bl a: "Utredningen utvisar att såväl /modern/ som /fadern/ är lämpliga som vårdnadshavare för barnen. Av vittnesmålen kan ej dragas slutsats om vem av parterna som är lämpligast att ha vårdnaden om dem. Barnen har sedan februari 1979 vistats hos fadern. De har, såvitt framgår, funnit sig väl tillrätta i dennes miljö samt uttalat att de vill vara hos honom. Vid övervägande av vad sålunda och i övrigt förekommit i målet finner hovrätten med hänsyn till barnens bästa skäligt att vårdnaden anförtros /fadern/." HovR ändrade TR:s domslut och överförde vårdnaden till fadern. Ej pt.

(HD T 393/81) I dom 1978 förordnade TR att modern skulle ha vårdnaden om L, 4 år och H, 2 år. Tre månader senare placerades barnen i fosterhem pga missförhållanden i hemmet. Placeringen skedde i samråd med modern. Fadern yrkar nu överförande av vårdnaden till sig. Barn- och ungdomspsykiatriska kliniken vid F lasarett, där barnen undersökts uttalar att "/L/ inte bör utsättas för miljöbyte eller behöva fundera på var han ska vara under denna för honom viktiga period". SCN i N förordar att modern även fortsättningsvis anförtros vårdnaden, medan SCN i H förordar att vårdnaden överföres till fadern. TR fann bägge föräldrarna lämpliga som vårdnadshavare och uttalade bl a: "/Modern/ har förklarat, att hon, om hon får behålla vårdnaden, ämnar låta barnen bli kvar i fosterhemmet. -- /Fadern/ ämnar ta barnen till sig, dock först sedan psykiatrisk expertis konstaterat, att det lämpligen bör ske. -- Utredningar visar, att barnen har det bra i fosterhemmet och där anpassat sig väl. Trots detta finner tingsrätten fördelarna, på längre sikt- med att barnen får vara hos någon av sina biologiska föräldrar så stora, att det med hänsyn till barnens bästa är skäligt, att vårdnaden om dem överföres till /fadern/." Modern överklagade till SH, som bl a uttalade: "lika med tingsrätten finner hovrätten övervägande fördelar på längre sikt med att bägge barnen får vara hos någon av sina biologiska föräldrar." HovR fastställde TR:s domslut. Ej pt.

(HD T 7/82) I dom förordnade TR att fadern skulle ha vårdnaden om T, 5 år och modern vårdnaden om C, 9 år. HVS fastställde domen.

Modern yrkar nu att vårdnaden om T skall överföras till henne. TR redogör utförligt för grunderna för de tidigare domarna i TR och HovR samt för vittnesmål och sakkunnigutlåtande som förekommit i målet, samt beslutar ogilla käromålet. Modern överklagade till GH, som bl a uttalade: "Det är känt att kontinuitet i fråga om miljö och övriga vardagliga förhållanden är av stor betydelse för ett litet barns trygghet. Särskild vikt bör i detta avseende fästas vid att /T/, som till en början hade vissa anpassningssvårigheter i skolan, numera trivs bra med skolarbetet och har ett gott förhållande till såväl lärare som kamrater. Med hänsyn till vad nu anförts måste det enligt hovrättens mening påvisas starka skäl för att ändra en vårdnadssituation som fungerat oklanderligt under flera år." - - - "Vidare skulle det givetvis innebära en fördel om vårdnadsfrågan kunde lösas så att syskonen fick växa upp tillsammans. Fördelen med en sådan lösning måste emellertid som tingsrätten uttalat bedömas som marginell med hänsyn till övriga omständigheter. I detta hänseende bör också beaktas att umgängesrätten numera fungerar väl vilket möjliggör goda kontakter mellan syskonen." HovR fastställde TR:s dom. Två dissidenter ville överföra vårdnaden till modern. Ej pt.

(HD T 30/82) I anslutning till väckt talan om äktenskapsskillnad, förordnade TR interimistiskt att modern skulle ha vårdnaden om C, 6 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om C. SCN i M kommun uttalade i yttrande till TR att modern kunde anses vara den som var mest lämplig som vårdnadshavare för C. TR fann att "den muntliga utredning som förebragts i målet saknar i huvudsak betydelse för frågan om vem av föräldrarna som med hänsyn till sonens bästa bör tillerkännas vårdnaden." TR fann bägge föräldrar väl lämpade som vårdnadshavare för C. Inte heller fann Tingsrätten att det fanns någon skillnad i den miljö som föräldrarna kunde erbjuda som kunde vara av betydelse i målet. TR uttalade bl a: "Vid bedömande av denna fråga måste vikt främst fästas vid den kontinuitet i utövandet av vårdnaden varom /vårdnadsutredaren/ talat. /C/ har vistats hos sin moder alltsedan brytningen mellan föräldrarna och Tingsrätten menar att det måste bedömas vara bäst för att han skall utvecklas lugnt och harmoniskt att han får kvarstanna hos henne." TR förordnade att modern skulle ha vårdnaden om C. Fadern vädjade till SH, som utan angivande av domskäl - fastställde TR:s domslut. Ej PT.

(HD T 95/82) Fadern hade interimistiskt tillerkänts vårdnaden om M, 6 1/2 år. Bägge parter yrkade nu att få vårdnaden om M. SCN i K förordade fadern som vårdnadshavare, medan SCN i H förordade modern. Socialkonsulenter i T län menade att det vore bäst för M om vårdnaden överflyttades till modern. Dels hade M själv uttalat önskemål i den riktningen, dels bedömde de att umgängesrätten då skulle fungera smidigare och vara till större fördel för M. TR fann bägge föräldrarna lämpliga som vårdnadshavare. TR fäste stort avseende vid socialkonsulenternas utlåtande och uttalade bl a: "Även om åldersskillnaden mellan /M/ och halvbrodern /T/ är sex år torde det också vara till fördel för /M/ att få växa upp tillsammans med /T/". TR tillerkände modern vårdnaden om M. SH fastställde TR:s domslut. Ej pt.

Vårdnadsmål avgjorda av hovrätterna

(HSB T 56/77) TR tillerkände fadern vårdnaden om makarnas barn, A, 6 år och C, 2 år, i samband med äktenskapsskillnad. Modern besvarade sig till HSB. HovR inhämtade förnyat yttrande från SCN samt förordnade om barnpsykiatrisk undersökning av barnen. Föräldrarna var ense om att barnen skulle hållas samman och inte delas upp mellan föräldrarna. I yttrande från barn- och ungdomspsykiatriska kliniken vid centrallasarettet i K förordades modern som vårdnadshavare. Även SCN i O tillstyrkte att vårdnaden överfördes från fadern till modern. HovR uttalade bl a: "På grund av det anförda och då - vilket också är parternas uppfattning - barnen bör följas åt, anser hovrätten att det är mest förenligt med barnens bästa att vårdnaden om dem tillerkänns /modern/." HovR ändrade TR:s domslut och tillerkände modern vårdnaden om barnen. Domen vann laga kraft.

(HVS T 41/77) Målet gällde vårdnaden om J, 13 år och utvecklingsstörd och D, 9 år. Modern hade genom interimistiskt beslut tillerkänts vårdnaden om barnen. Inför det slutliga avgörandet yrkade bägge föräldrarna vårdnaden. De var dock ense om att den som utsågs till vårdnadshavare skulle ha vårdnaden om bägge barnen. Omfattande utredningar presenterades och lärare, vårdare och psykologer hördes som vittnen. TR fann att ingen av föräldrarna var olämplig som vårdnadshavare. TR gjorde en ingående bedömning av förhållandena hos barnen, om relationerna mellan barnen och föräldrarna samt deras förmåga till särskilt samarbete med skola och övriga myndigheter. Däremot ifrågasatte inte TR föräldrarnas överenskommelse att barnen skulle ha samma vårdnadshavare. Varken i TR:s eller i HovR:s domskäl (dit fadern överklagat TR:s dom sedan modern tillerkänts vårdnaden om barnen) finns redovisat några överväganden av om det eventuellt skulle vara lämpligt att barnen hade en var av föräldrarna som vårdnadshavare. HovR konstaterade endast: "Vårdnaden om båda barnen skall, och därom är parterna ense, utövas av en och samme vårdnadshavare." HovR fastställde TR:s domslut.

(SH T 453/77) Eftersom parterna ej var gifta, var modern enligt lag vårdnadshavare för M. Fadern ansökte nu hos TR att vårdnaden om M, 5 år, skulle överflyttas till honom. Modern bestred yrkandet. SCN uttalade i yttrande till TR att fadern var mest lämpad som vårdnadshavare och förordade att vårdnaden överflyttades till honom. TR förordnade att fadern skulle ha vårdnaden om M. Modern väddade till SH och yrkade att överflyttningen skulle ogillas. Fadern bestred ändring. HovR inhämtade förnyat yttrande från SCN, sedan nämnden föranstaltat om barnspsykiatrisk utredning. SCN vidhöll sitt tidigare ställningstagande att fadern var den klart lämpligaste vårdnadshavaren. HovR uttalade: "/Fadern/ har alltsedan /M:s/ födelse vårdat henne utan anmärkning och sedan hösten 1974 då /modern/ lämnade hemmet, ensam tagit försorg om barnet. Det är därför med hänsyn till barnets bästa skäligt, att vårdnaden överflyttas till /fadern/." HovR gjorde ingen ändring i TR:s dom i avseende på vårdnadsfrågan. Domen vann laga kraft.

(GH T 236/78 + JO 278/79) TR tillerkände interimistiskt modern vårdnaden om J, 6 1/2 år och M, 1 1/2 år. Inför det slutliga avgörandet medgav fadern att modern fick vårdnaden om M. SDN i N förordade fadern som vårdnadshavare för J. TR uttalade bl a:

"Det är omvittnat att /J/ önskat sig ett syskon och att han och /S/ kommer väl överens. Tingsrätten anser att de två syskonen bör få växa upp tillsammans, om det inte finns något särskilt skäl att skilja dem åt. Samvaron i ett barndaghem kan därvid inte ersätta samvaron i hemmet, särskilt som de snart kommer att börja skolan. Något vägande skäl att dela upp vårdnaden mellan föräldrarna föreligger inte enligt tingsrättens mening." TR tillerkände modern vårdnaden om bägge barnen. GH fastställde domen.

(HSB T 249/78) TR förordnade interimistiskt i samband med beslut om betänketid att modern skulle ha vårdnaden om döttrarna A, 12 år och C 7 1/2 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om bägge barnen. SDN i L kommun förordade modern som vårdnadshavare för A och fadern som vårdnadshavare för C. TR fann båda parter lämpliga som vårdnadshavare för båda barnen samt uttalade bl a: "Tingsrätten anser vardera partens lämplighet och förutsättningar i övrigt så goda, att en delning av vårdnaden enligt Sociala distriktsnämndens förord men mot båda föräldrarnas vilja inte innebär sådana fördelar för barnen, att de uppväger de nackdelar en splittring av syskonen kan medföra." TR förordnade modern som vårdnadshavare för bägge barnen. Fadern väjade till HSB och yrkade att få vårdnaden om båda barnen. Modern bestred ändring. HovR fann båda föräldrarna lämpliga som vårdnadshavare och fäste särskild betydelse vid uttalande från A, att hon ville bo hos modern. HovR uttalade vidare angående A, "Det får också beaktas att hon befinner sig i början av en brytningstid med kroppsliga och själsliga förändringar, varunder moderns närhet torde vara till särskild fördel för henne. Med hänsyn till dessa förhållanden bör - såsom sociala distriktsnämnden ock förordat - modern ha vårdnaden om /A/." Beträffande C, fann Hovrätten att SDN:s yttrande inte var enhälligt och att därför inte avgörande betydelse borde fästas vid detta uttalande. HovR uttalade vidare angående C: "En fördelning av syskonen mellan föräldrarna bör dessutom helst undvikas. /C/ som nu är 8 år och 4,5 år yngre än A, har hittills vuxit upp tillsammans med /A/ och enligt utredningen råder det ett gott förhållande mellan dem. Det finns också skäl att räkna med att barnen efter föräldrarnas skilsmässa fått en ökad känsla av gemenskap och behov av varandra. På grund av vad sålunda anförts finner Hovrätten övervägande skäl tala för att det är med /C:s/ bästa mest förenligt att modern har vårdnaden om henne." HovR fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(SH T 823/78) TR förordnade i samband med ansökan om äktenskaps-skillnad interimistiskt att fadern skulle ha vårdnaden om dottern S, då 2 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om S. Yttrande inhämtades från två sociala centralnämnder. En nämnd förordade i sitt yttrande till TR att fadern skulle tillerkännas vårdnaden medan den andra nämnden ej uttalade sig om vem av föräldrarna som kunde anses lämpligast som vårdnadshavare. I barnpsykiatriskt utlåtande från PBU föreslogs att S skulle omhändertas för samhällsvård. TR konstaterade att något beslut om samhällsvård inte fattats av vederbörande socialnämnd och att TR:s utgångspunkt var att vårdnaden om barnet skulle tillkomma en av föräldrarna. TR uttalde bl a: "/Fadern/ har haft vårdnaden sedan april 1976. Någon anmärkning på hans sätt att handha vårdnaden har inte gjorts. - /S/ har vårdats av /fadern/ under mera än 2 år. Med hänsyn till de tidigare omflyttningar /S/ varit med om, anser TR det vara bäst för henne om den nu föreliggande vårdnadssituationen får bestå. TR förordnade fadern som

vårdnadshavare för S. Modern väddade till SH och yrkade att få vårdnaden om S. Fadern bestred ändring. HovR uttalade bl a: "/Fadern/ har nu haft vårdnaden om /S/ under drygt 3 år. Personer som är förtrogna i barnavårdsfrågor har på nära håll kunnat följa hennes utveckling och bedömt den som positiv. /S/ har tillgång till daghem och lekkamrater i närheten av sitt nuvarande hem. Några befogade anmärkningar mot /faderns/ nuvarande sätt att utöva vårdnaden har inte framkommit. - - I den barnpsykiatriska utredningen har förutsatts att vårdnaden om /S/ anförtros särskild förordnad förmyndare. Med hänsyn till vad ovan anförts till förmån för /fadern/, som vårdnadshavare och i övrigt på de skäl Tingsrätten åberopat mot förordnande av särskild förmyndare, är det icke uppenbart att ingendera av föräldrarna bör utöva vårdnaden." HovR fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(HSB T 176/79) I dom förordnade TR att modern skulle ha vårdnaden om dottern T, 8 år. Fadern väddade till HSB, som fann "att vardera parten har förmåga och möjligheter att ge /T/ god vård och fostran". - - - "Efter det att parterna separerade i juni 1976 har /T/ vistats på skilda orter såväl i Sverige som utomlands varvid vården om henne en tid handhåfts även av andra än hennes föräldrar. Sedan augusti 1978 har /modern/ utan avbrott haft /T/ hos sig och väl sörgt för hennes omvårdnad. Bindningen mellan /T/ och hennes mor synes vara stark och /T/ har funnit sig väl tillrätta i sin nya familjesituation. Ett överförande av vårdnaden till /fadern/ skulle under dessa förhållanden knappast medföra några fördelar för /T/ ifråga om hennes fostran och utveckling. I följd av det anförda finner hovrätten, i likhet med tingsrätten, att det är mest förenligt med /T:s/ bästa att modern erhåller vårdnaden." HovR fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(SH T 95/79) I TR yrkade bägge parterna att få vårdnaden om de bägge barnen L, 7 1/2 år, samt R, 4 år. TR hade interimistiskt förordnat att modern skulle ha vårdnaden om L och fadern vårdnaden om R. SN uttalade i yttrande till TR bl a: "Då barnen funnit sig väl till rätta hos varsin förälder och umgänget fungerar tillfredställande anser nämnden i likhet med utredaren att övervägande skäl talar för en uppdelning av vårdnaden i enlighet med nu rådande förhållanden, så att modern anförtros vårdnaden om dottern och fadern vårdnaden om sonen." TR uttalade bl a: "Tingsrätten har ej funnit utrett att käranden (modern) är lämpligare vårdnadshavare i och för sig än svaranden. Med hänsyn därtill, finner Tingsrätten ej anledning att frångå den bedömning som kommit till uttryck i socialdelegerades skrivelse." TR förordnade att modern skulle ha vårdnaden om L och fadern vårdnaden om R. Modern väddade till SH och yrkade att få vårdnaden om bägge barnen. HovR fann båda föräldrarna väl lämpade som vårdnadshavare, samt uttalade: "Lika med Tingsrätten finner Hovrätten i och för sig angeläget att barnen får växa upp hos gemensam vårdnadshavare. Emellertid har barnen efter föräldrarnas separation år 1976 bott, flickan hos modern och pojken sedan augusti samma år hos fadern. Ett vart av barnen synes få god vårdnad och ha utvecklats positivt hos vårdnadshavaren. Barnen har regelbunden och tät kontakt med varandra och med föräldrarna. Mot bakgrund härav finner hovrätten inte tillräckliga skäl föreliggande för att flytta över vårdnaden av något barn från den ene till den andre föräldern." HovR fastställde TR:s domslut. En dissident ville tillerkänna modern vårdnaden om bägge barnen.

(SH T 162/79) TR förordnade i anslutning till beslut om betänke-

tid, att fadern interimistiskt skulle ha vårdnaden om barnen M, 15 1/2 år, N, 10 1/2 år samt A, 9 1/2 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om barnen. TR förordnade fadern som vårdnadshavare för barnen. Sedan modern fullföljt talan mot Tingsrättens dom inkom de med upplysningar till HovR att de återupptagit sammanlevnaden och kommit överens om gemensam vårdnad om barnen. De yrkade nu att HovR skulle fastställa deras överenskommelse i vårdnadsfrågan. HovR uttalade: "Vad parterna sålunda överenskommit är icke uppenbart stridande mot barnens bästa." HovR ändrade TR:s dom och förordnade att vårdnaden om parternas barn, skulle tillkomma dem gemensamt. Domen vann laga kraft.

(SH T 192/79) I anslutning till deldom om äktenskapsskillnad beslöt TR att modern interimistiskt skulle ha vårdnaden om P, 6 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om P. SCN i D kommun föreslog i yttrande till TR att fadern skulle tillerkännas vårdnaden. TR fann bägge parter mycket lämpliga att ha vårdnaden om P, och att det var "nästan omöjligt att avgöra" hos vem av föräldrarna han skulle få det bäst för framtiden. Ingen av föräldrarna kunde ges försteg framför den andre vad avser fullständighet i familjebilden eller stabilitet för framtiden. TR uttalade bl a: "Större betydelse bör enligt tingsrättens mening tillmätas, att barnet omsider funnit sig väl till rätta med de förhållanden som råder, att /modern/ nu länge haft vårdnaden och att ännu en förändring av barnets situation kan antagas komma att innebära svåra påfrestningar för barnet." TR menade att även moderns reaktion på en överflyttning av vårdnaden kunde ha menliga följder på moderns förhållande till P. TR tillerkände modern vårdnaden om P. Fadern väjade till SH, som fastställde TR:s dom. En dissident ville tillerkänna fadern vårdnaden om P. Domen vann laga kraft.

(SH T 230/79) TR beslöt interimistiskt i anslutning till talan om äktenskapsskillnad att modern skulle ha vårdnaden om barnen K, 9 år och A, 5 år. Under provotiden förde fadern bägge barnen till Jugoslavien. Modern lyckades efter tre försök återhämta A, medan K av fadern överlämnats till släktingar i Belgrad. SCN i S förordade i yttrande till TR att modern skulle förordnas som vårdnadshavare för dem. TR förordnade modern som vårdnadshavare för bägge barnen. Fadern väjade till SH och yrkade i första hand vårdnaden om bägge barnen och i andra hand vårdnaden om K. Samt mer omfattande umgängesrätt med A än TR beslutat. Modern bestred ändring. Under handläggningens gång gjorde parterna följande överenskommelse: Fadern skulle ha vårdnaden om dottern K och modern vårdnaden om sonen A. Någon dom på umgängesrättens omfattning önskade parterna inte. HovR uttalade: "Överenskommelsen i vårdnadsdelen är inte uppenbart stridande mot barnens bästa och skall därför läggas till grund för dom." HovR beslutade med ändring av TR:s domslut fastställa parternas överenskommelse.

(SH T 273/79) TR förordnade i anslutning till ansökan om äktenskapsskillnad att fadern efter makarnas överenskommelse interimistiskt skulle ha vårdnaden om N, 4 1/2 år. Bägge makarna yrkade slutligt vårdnaden om N. SCN i B respektive L kommuner förordade i yttrande till TR fadern som vårdnadshavare för N. TR fann båda parter lämpliga som vårdnadshavare, och uttalde bl a: " /N/ har alltsedan /modern/ i juni 1977 flyttade till /B/ bott kvar hos /fadern/ i hemmet och stått under hans vårdnad. Utredningen visar att /N/ funnit sig väl tillrätta och att han åtnjuter god omvårdnad." TR fann även vittnesmål visa att N hade något bättre

kontakt med fadern än med modern. TR förordnade fadern som vårdnadshavare för N. Modern väddade till SH och yrkade att få vårdnaden om N. Fadern bestred ändring i vårdnadsdelen. HovR uttalade: "Båda parter får anses väl skickade att ha vårdnaden om /N/. Han har nu vistats en längre tid hos /fadern/ och några anmärkningar har ej riktats mot dennes sätt att handha vårdnaden. På grund härav och då /moderns/ personliga förhållanden synes ännu inte ha stabiliserat sig, är det med /N:s/ bästa mest förenligt, såsom ock Tingsrätten funnit, att vårdnaden om honom anförtros /fadern/." HovR gjorde ingen ändring av TR:s dom i vårdnadsdelen. Domen vann laga kraft.

(SH T 331/79) I samband med beslut om betänketid förordnade TR interimsistiskt att modern skulle ha vårdnaden om E, 12 år och T, 11 år. E bodde då hos fadern i Finland medan T bodde hos modern i Sverige. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om bägge barnen. Sn i P i Finland uttalade i yttrande till TR att det vore bäst för E:s utveckling om han flyttade tillbaka till modern och brodern i Sverige. TR uttalade: "Den negativa bedömningen i utredningen av /fadern/ som vårdnadshavare bygger till stor del på hans uttalande att flytta E från skolan i Finland till Sverige. En sådan flyttning ägde inte rum utan /E/ har i stället vistats hos sin far i Finland ungefär 1 1/2 år. Enligt samstämmiga uppgifter har han anpassat sig väl i skolan och trivs. Han har även uttalat att han önskar stanna kvar där. En flyttning av /E/ framstår mot denna bakgrund som olämplig. - - Vårdnaden om sonen /T/ har under samma tid handhåfts av /modern/. /T/ lever enligt vad som framkommit under goda förhållanden hos modern, och några skäl att flytta pojken till fadern föreligger ej." TR tillerkände fadern vårdnaden om E och modern vårdnaden om T. Modern väddade till SH och yrkade att få vårdnaden om även E. Fadern bestred ändring, men underlät att inställa sig till huvudförhandlingen. Såväl SCN i N kommun som Sn i P i Finland förordade att vårdnaden om E skulle tillkomma modern. HovR fann främst med hänvisning till föräldrarnas personlighet att vårdnaden om E borde tillkomma modern, samt uttalade slutligen: "En lösning av vårdnadsfrågan på angivet sätt är bl a ägnad att motverka att kontaktmöjlighet mellan de tämligen jämnåriga bröderna /E/ och /T/- till skada för dem båda - förblir i huvudsak avskuren." HovR ändrade TR:s domslut och förordnade modern som vårdnadshavare även för E. Domen vann laga kraft.

(SH T 387/79) I samband med äktenskapsskillnad förordnade TR, enligt parternas överenskommelse att modern interimistiskt skulle ha vårdnaden om N, 8 1/2 år och fadern vårdnaden om J, 6 1/2 år. Modern yrkade slutligt att få vårdnaden om bägge barnen. Fadern yrkade att få vårdnaden om J. SCN i Hä kommun förordade i yttrande till TR modern som vårdnadshavare för J. SCN i Ho kommun uttalade i yttrande till TR att det inte kunde anses föreligga hinder mot att modern fick vårdnaden om J. TR konstaterade att parterna var ense om att modern skulle ha vårdnaden om N. Med hänvisning till faderns psykiska labilitet och risken för återfall vid eventuell framtida kris förordnade TR modern som vårdnadshavare för J. Ordföranden och en nämndeman var skiljaktiga och ville tillerkänna fadern vårdnaden om J. Fadern väddade till SH, som uttalade: "/Fadern/ har haft vårdnaden om /J/ sedan snart två och ett halvt år tillbaka. Av utredningen framgår att /J/ därunder levt under goda förhållanden, åtnjutit god omvårdnad och utvecklats väl. Hon är väl etablerad i sin nuvarande familjesituation och miljö liksom med kamrater och skola. Det saknas anledning till antagande att dessa förhållanden icke skulle bli

rådande även i framtiden med /fadern/ som vårdnadshavare. - Även /modern/ får som vårdnadshavare antas komma att bereda /J/ goda förhållanden. Emellertid skulle en överflyttning bli djupt ingripande för /J/ och förenad med delvis ovissa konsekvenser med hänsyn till familjesituation och förhållanden under vilka hon skulle komma att leva i /Ho/. Dessa förhållanden talar mot en överflyttning liksom /J:s/ bindning till /sitt yngre halvsyskon/. Härtill kommer att kontakten mellan /N/ och /J/ i väsentlig mån kan tillgodoses genom den umgängesrätt som parterna är ense om." HovR ändrade TR:s dom och förordnade att fadern skulle ha vårdnaden om J. Domen vann laga kraft.

(SH T 416/79) TR tillerkände - sedan fadern underlåtit att infinna sig till huvudförhandling - modern vårdnaden om parternas son P, 14 år. Fadern väjdade till SH och yrkade att vårdnaden om sonen skulle tillerkännas honom. Modern hävdade att hon haft hand om P sedan parterna flyttade isär för omkring 10 år sedan. Fadern hade under denna tid endast vid enstaka tillfällen personligen sammanträffat med P. Fadern genmälde att han försökt träffa Pregelbundet men att modern inte medverkat till detta. Modern å sin sida anförde att hon inte hindrat fadern att träffa P, men att sonen själv skulle avgöra om han ville träffa fadern. HovR uttalade: "Hovrätten finner pga vad sålunda och i övrigt förekommit i målet, att av hänsyn till /P:s/ bästa vårdnaden om denne bör anförtrors modern/." Hovrätten fastställde TR:s dom. Domen vann laga kraft.

(SH T 451/79) TR förordnade i anslutning till beslut om betänketid att modern interimistiskt skulle ha vårdnaden om barnen F, 10 år och S, 7 1/2 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om barnen. TR fann bägge parter lämpliga som vårdnadshavare och uttalade: "Vid detta förhållande finner tingsrätten inte skäl att bryta det rådande förhållandet och flytta barnen från sitt föräldrahem, där ju /modern/ ska sitta kvar." TR tillerkände modern vårdnaden om barnen. Fadern väjdade till SH och yrkade att få vårdnaden om barnen. Modern bestred ändring. SDN i H kommun förordade i yttrande till HovR att vårdnaden om F skulle anförtrors fadern och vårdnaden om S modern. HovR fann båda parter i och för sig lämpliga som vårdnadshavare. Barnen hade under vårdnadsutredningen uttalat att de helst ville bo hos modern. Modern saknade å andra sidan enligt HovR förmåga att medverka till att barnen kunde hålla kontakt med fadern efter skilsmässan. HovR uttalade vidare: "Å andra sidan framstår det - inte minst med hänsyn till barnens bakgrund och den ingripande förändring i deras livssituation som de redan en gång varit utsatta för (de var syskon från Korea som adopterats av parterna) - som särskilt angeläget att de tills vidare får kvarbli i sin nuvarande miljö och att de inte skiljs åt. - - Vid övervägande av vad sålunda upptagits och i övrigt i målet förekommit finner hovrätten sig ehuru med tvekan böra stanna för att vårdnaden för närvarande får kvarbli hos /modern/." HovR fastställde TR:s dom. Domen vann laga kraft.

(SH T 479/79) TR förordnade interimistiskt på parternas gemensamma ansökan att modern skulle ha vårdnaden om dottern J, då 1 år gammal. En månad senare ansökte fadern om att få vårdnaden interimistiskt överförd till sig och modern medgav detta yrkande. Inför det slutliga avgörandet yrkade bägge parter att få vårdnaden om J. Under mellantiden hade J huvudsakligen vårdats av faderns föräldrar i Finland. SCN i L kommun förordade i yttrande till TR att modern skulle få vårdnaden om J. Socialinspektören

AP i farföräldrarnas hemkommun, förordade att barnet skulle få stanna i den miljö där det då befann sig, dvs hos farföräldrarna. TR fann bägge parter lämpade att handha vårdnaden. TR uttalade bl a: "Tingsrätten har funnit det svårt att avgöra åt vem av parterna vårdnaden lämpligen skall anförtros. /J:s/ ringa ålder, nyss fyllda 3 år, talar emellertid enligt Tingsrättens mening för att vårdnaden skall anförtros åt /modern/. Enligt TR:s bedömning skulle själva överförandet av vårdnaden till modern inte medföra några större anpassningsproblem för J. TR förordnade att modern skulle ha vårdnaden om J. Fadern vädjade till SH och yrkade att få vårdnaden. Modern bestred yrkandet. HovR fann båda parterna lämpade att ha vårdnaden om J och uttalade bl a: "Goda förutsättningar finns för att /J/ får växa upp under trygga och harmoniska förhållanden oavsett om /fadern/ eller /modern/ får vårdnaden om henne. Parterna framstår ur lämplighetssynpunkt i mycket som likvärdiga som vårdnadshavare. Såsom Tingsrätten framhållit är det fråga om en flicka som endast är 3 år gammal. Även om /modern/ endast haft vård om dottern under hennes första levnadsår, har hon dock sedan den interimistiska vårdnaden överflyttats till /fadern/ och dennes föräldrar fått hand om flickan, haft kontakt med henne. ehuru kontakten - pga motstånd från /faderns föräldrar/ - varit förhållandevis liten. Hovrätten finner vid en samlad bedömning det mest förenligt med /J:s/ bästa att vårdnaden anförtros åt /modern/." HovR fastställde TR; domslut. 2 dissidenter ville tillerkänna fadern vårdnaden, främst emedan de ansåg det "mera förenligt med /J:s/ bästa att hon får kvarbli i sitt nuvarande hem i /S/ där hon uppenbarligen anpassat sig väl." Domen vann laga kraft.

(SH T 538/79) I samband med dom om äktenskapsskillnad förordnade TR att fadern skulle ha vårdnaden om S, då 2 år gammal, enligt föräldrarnas överenskommelse. Två år senare ansökte modern hos Tingsrätten att vårdnaden skulle överföras till henne. TR beslutade då interimistiskt att vårdnaden skulle tillkomma modern. Modern yrkade slutligt att hon skulle tillerkännas vårdnaden om S. Fadern bestred yrkandet. Fadern hade tagit med S till Egypten, där hon bodde med sin farmor och några äldre systrar. Fadern ämnade återföra S till Sverige 1 år innan hon ska börja skolan. Fadern är svensk medborgare. SCN i H kommun förordade i yttrande till TR efter hörande av SCN i S kommun, att vårdnaden om S borde tillfalla modern. TR uttalade: "Av utredningen i målet framgår att båda parterna är lämpliga som vårdnadshavare därest de faktiskt handhar vårdnaden. Dock har /fadern/ i förevarande fall överlåtit den faktiska vårdnaden till sin moder i Egypten, vilket Tingsrätten finner vara direkt oförenligt med barnets bästa. /S/ har därigenom betagits sin självklara rätt att få växa upp tillsammans med åtminstone en av sina föräldrar, samt sin likaledes självklara rätt - för skilsmässoförhållanden - ett normalt umgänge med den förälder som är skild från vårdnaden. Pga vad som sålunda anförts, finner Tingsrätten det vara förenligt med /S:/ bästa att vårdnaden om henne överflyttas till /modern/." SH fastställde TR:s dom. Domen vann laga kraft.

(SH T 551/79) I samband med ansökan om äktenskapsskillnad tillerkände TR interimistiskt modern vårdnaden om barnen P, 10 1/2 år och M, 9 1/2 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om barnen. Mannen begärde även att TR skulle inhämta yttrande från SCN i vårdnadsfrågan. TR lämnade detta yrkande utan bifall och förordnade modern som vårdnadshavare för barnen. Fadern vädjade till SH och yrkade att få vårdnaden. HovR fann bägge parter i och för sig lämpade som vårdnadshavare. SH uttalade bl

a: "Emellertid har /modern/, sedan /fadern/ i början av år 1978 lämnat hemmet, ensam haft den faktiska vårdnaden om barnen och sedan den 3:e augusti 1978 även ensam haft vårdnaden i rättslig mening. Branden och följderna av denna har uppenbart inneburit en påfrestning för barnen, varför dessa nu icke bör än en gång flyttas till en ny miljö. Genom de händelser som blev en följd av branden synes vidare banden mellan /modern/ ha blivit än fastare och Hovrätten anser med barnens bästa mest förenligt att vårdnaden om dem även i fortsättningen anförtros /modern/." HovR fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(SH T 720/79) TR förordnade i anslutning till äktenskapsskillnad att modern interimistiskt skulle ha vårdnaden om båda barnen, C, 10 år och M, 5 år. SH fastställde TR:s beslut. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om båda barnen. SCN i UV kommun förordade fadern som vårdnadshavare för barnen. TR fann bägge parter lämpliga som vårdnadshavare. Båda barnen hade uttryckt önskemål om att få bo hos fadern. Den äldsta flickan hade dock under ett av de senaste besöken uttryckt att hon nu önskade stanna hos modern. TR fann inte några hinder föreligga mot en uppdelning av vårdnaden mellan föräldrarna. TR förordnade fadern som vårdnadshavare för M och modern som vårdnadshavare för C. Bägge parter väjdade till SH och yrkade att få vårdnaden om även det andra barnet. Fadern återkallade senare sitt yrkande om att erhålla vårdnaden om C. Parterna kom också under handläggningens gång överens om att modern skulle ha vårdnaden om M. HovR uttalade: "I vårdnadsfrågan är parterna numera ense om att /modern/ skall erhålla vårdnaden även om dottern /M/. Då deras överenskommelse därvidlag icke kan anses uppenbart anses strida mot barnets bästa, skall förordnas i enlighet med vad de sålunda överenskommit." HovR fastställde parternas överenskommelse. Domen vann laga kraft.

(SH T 749/79) TR tillerkände interimistiskt fadern vårdnaden om barnen C, 8 1/2 år och P, 6 år. SCN i E förordade i yttrande till TR fadern som vårdnadshavare för barnen, medan barn- och ungdomspsykiatriska kliniken vid Centrallasarettet i E, förordade modern som vårdnadshavare för C och fadern som vårdnadshavare för P. TR fann bägge föräldrarna lämpliga som vårdnadshavare. Beträffande parternas personliga egenskaper och kontakten med barnen fann TR att dessa i någon mån väjde över till faderns fördel. Beträffande C fäste TR avgörande vikt vid hennes uttalade åsikt att få bo hos modern. Ang P uttalade TR: "Lika med barn- och ungdomspsykiatriska kliniken finner TR att /P/ ej kan anses ha gjort ett entydigt val mellan föräldrarna. Med hänsyn dels till /C:s/ och /P:s/ ålder och ålderskillnaden mellan dem, dels till att närheten till den äldre systemen uppenbarligen innebär betydande trygghet för /P/ bör vårdnaden om barnen delas mellan föräldrarna allenast om starka skäl talar för det, i all synnerhet som samarbetet mellan föräldrarna antagligen ej kommer att fungera under de närmaste åren. Även om /faderns/ personliga egenskaper i någon mån talar till förmån för honom som vårdnadshavare, synes /fadern/ och /modern/ kunna erbjuda /P/ tämligen likvärdiga uppväxtmiljöer ur såväl emotionell och materiell synpunkt. Vid en sammantagen bedömning av vad sålunda upptagits, finner Tingsrätten all sannolikhet tala för att /P:s/ intressen bäst tillgodoses om /modern/ tillerkännes vårdnaden om henne." TR tillerkände modern vårdnaden om bägge barnen. SH fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(SH T 846/79) Modern hade av TR interimistiskt tillerkänts vårdnaden om C, 5 år. 2 månader därefter yrkade fadern omprövning av det interimistiska beslutet, men TR fann ej skäl göra ändring i tidigare beslut. TR tillerkände interimistiskt fadern viss umgängesrätt. Bägge parter yrkar slutligt att få vårdnaden om C. TR fann att ingen av parterna visats vara mindre lämplig att handha vårdnaden om C, eller att förhållandena i moderns hem varit sådana att omvårdnaden och uppfostran av C eftersatts. TR uttalade bl a: "På grund härav och då det ej kan anses skäligt med hänsyn till sonens bästa att låta honom lämna en invand miljö, bör vårdnaden om sonen alltjämt tillkomma /modern/." Fadern vädjade till SH. Inför förhandlingarna i HovR enades dock parterna om att begära gemensam vårdnad. HovR uttalade: "Parterna har samstämmigt uppgivit att de enats om att /C/ även i fortsättningen skall stadigvarande vistas hos /modern/. -- Vad parterna överenskommit beträffande vårdnaden om /C/, kan ej antagas strida mot barnets bästa. I fråga om underhållsbidrag till barnet är parterna ense." HovR fastställde parternas överenskomelse om gemensamt vårdnad om C. Domen vann laga kraft.

(SH T 853/79) Modern var ensam vårdnadshavare om M, 5 år. Fadern ansökte hos TR om överflyttning av vårdnaden till sig. Samtidigt yrkade han om interimistiskt förordnande i vårdnadsfrågan. Detta lämnades utan bifall av TR. Även förnyad framställning från fadern om interimistiskt förordnande lämnades utan bifall. SDN i H kommun uttalade i yttrande till TR att någon ändring beträffande vårdnaden inte skulle företas. TR fann båda föräldrarna i och för sig lämpliga som vårdnadshavare, men poängterade också att motsättningen mellan föräldrarna inneburit att någon fungerande umgängesrätt inte kommit till stånd för faderns del. I sin önskan att skydda M från uppsplitande upplevelser, hade modern motverkat fortsatt kontakt mellan M och fadern. TR fann detta tala för att vårdnaden om M skulle överföras till fadern och uttalade vidare: "Mot en vårdnadsöverflyttning talar emellertid, att /M/ sedan han var 2,5 år, kontinuerligt vistats hos /modern/ och att det synes ha utvecklats en stark känslomässig bindning dem emellan samt att /M/ därigenom helt naturligt kommit att uppfatta modern och deras gemensamma hem som den fasta punkten i sin tillvaro. Ett uppbrott från denna invanda och trygga miljö skulle för /M/ kunna bli en genomgripande och svår omställning." TR lämnade faderns yrkande om överförande om vårdnaden utan bifall. SH fastställde TR:s dom. Domen vann laga kraft.

(HSB T 137/80) TR tillerkände interimistiskt modern vårdnaden om B, 4 år. SDN i H förordade i yttrande till TR modern som vårdnadshavare. TR fann bägge föräldrarna lämpliga som vårdnadshavare och uttalade bl a: "Av särskild betydelse för vårdnadsfrågans avgörande är att /B/ vistats hos /modern/ sedan födelsen, att han funnit sig väl tillrätta härmed samt är väl anpassad till sina nuvarande förhållanden". TR tillerkände modern vårdnaden om B. HSB fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(SH T 69/80) TR hade interimistiskt förordnat att fadern skulle ha vårdnaden om parternas barn K, 11 1/2 år och F, 10 år. Modern yrkade slutligt att få vårdnaden om K och fadern yrkade att få vårdnaden om F. Bägge parter medgav respektive motparts yrkande i vårdnadsfrågan. TR uttalade i vårdnadsfrågan: "Tingsrätten finner inte i målet ha förekommit sådana omständigheter att anledning föreligger att frångå vad parterna överenskommit om vårdnaden om barnen." Bägge parter vädjade mot TR:s dom till SH och yrkade att få vårdnaden om bägge barnen. HovR uttalade: "Tings-

rätten har vid sin prövning av domen i vårdnadsfrågan haft att utgå från vad parterna därom överenskommit och har således ej haft anledning att ingå i närmare prövning av frågan om vem av parterna som är bäst lämpad att handha vårdnaden om barnen. -- Emedan vårdnadsfrågan i Hovrätten blivit tvistig och då vardera partens lämplighet som vårdnadshavare ej vid Tingsrätten blivit föremål för den mer ingående prövning som numer är påkallad, bör Tingsrättens dom i vårdnads- och underhållsdelarna undanröjas och målet visas åter till Tingsrätten för förnyad handläggning." HovR undanröjde TR:s dom och återförvisade målet till TR för förnyad behandling. Därvid skulle TR:s interimistiska beslut i vårdnadsfrågan kvarstå. Domen vann laga kraft.

(SH T 97/80) TR tillerkände interimistiskt modern vårdnaden om döttrarna S, 6 år samt tvillingflickorna C och M, 2 1/2 år. Modern yrkade slutligt att få vårdnaden om samtliga barnen, medan fadern yrkade att få vårdnaden om S. TR fann bägge föräldrarna väl lämpade som vårdnadshavare. TR uttalade bl a: "Av utredningen i målet framgår att/modern/ alltsedan /S:s/ födelse, haft det huvudsakliga ansvaret för hennes vård och fostran. Efter söndringen i äktenskapet har hon ensam haft vårdnaden om henne. Det är i målet ostridigt att /S/ under denna tid, omkring 2 år, utvecklats positivt. -- Såvitt utredningen i målet visar är /S/ fäst vid sina tvillingsysstrar och det råder en god samhörighet mellan dem, och det vore därför olyckligt att splittra syskonen. Modern tillerkändes vårdnaden om samtliga barnen. Bägge parter vädjade till SH, varvid fadern yrkade att få vårdnaden om S. Fadern återkallade emellertid senare sin vadetalan, varför målet avskrevs från vidare handläggning i vårdnadsdelen.

(SH T 108/80) TR förordnade i anslutning till beslut om betänketid att fadern skulle ha vårdnaden interimistiskt om dottern K, 9 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om K. TR fann båda parter lämpade som vårdnadshavare för K samt uttalade bl a: "I den mån /fadern/ i början av parternas särlevnad ej velat låta /modern/ umgås med /K/ i den omfattning hon önskade, synes detta ha haft sin grund i hans bitterhet mot henne för att hon flyttat från honom och ej velat fortsätta äktenskapet. Emellertid har /modern/ därefter fått utöva sin umgägesrätt i enlighet med vad parterna överenskommit och det finns ej anledning tro att /fadern/ skulle ändra inställning härvidlag om han får vårdnaden. Det kan inte uteslutas att en förflyttning av /K/ från fadern till modern skulle vara till men för flickan med hänsyn till risken för att de nu rådande goda förhållandena mellan henne och föräldrarna därvid kommer att påverkas negativt. -- Vid en samlad bedömning av samtliga omständigheter finner Tingsrätten det mest förenligt med K:s bästa att hon får kvarbli hos /fadern/ och att vårdnaden således anförtros honom." Modern vädjade till SH och yrkade att få vårdnaden om K. Fadern bestred ändring. Parterna inkom sedermera med en hemställan att Hovrätten måtte fastställa deras överenskommelse att vårdnaden om K skulle tillkomma dem gemensamt. HovR uttalade: "Parterna är ense om att vårdnaden om dottern /K/ skall tillkomma dem gemensamt. Förordnande härom är ej uppenbart stridande mot barnets bästa. Parternas överenskommelse om gemensam vårdnad skall därför fastställas av Hovrätten." HovR upphävde Tingsrättens dom och förordnade att vårdnaden om K skulle tillkomma parterna gemensamt. Domen vann laga kraft.

(SH T 125/80) I samband med äktenskapsskillnad tillerkände TR interimistiskt modern vårdnaden om A, 5 år. Bägge parter yrkade

slutligt att få vårdnaden om A. SCN i S kommun föreslog i yttrande till TR att modern skulle anförtros vårdnaden om A. Vårdnadsutredaren hade föreslagit fadern som vårdnadshavare. På parternas begäran förordnade TR om psykologisk sakkunnigutredning. Psykologen LB föreslog i sitt utlåtande att fadern skulle få vårdnaden om A. TR uttalade i vårdnadsfrågan: "Genom samstämmiga uppgifter från samtliga i målet hörda personer är klarlagt att båda parterna är väl lämpade att handha vårdnaden om /A/. Under hela den tid som förflutit från det att sammanlevnaden mellan parterna hävts i april 1977 har /A/ stått under /moderns/ vårdnad, även om /fadern/ samtidigt utövat en vidsträckt umgängesrätt. Av den sociala vårdnadsutredningen och psykologutlåtandet framgår att parterna visserligen är olika till sin läggning men att de genom sina egenskaper ändå var på sitt sätt torde vara av stor betydelse för /A/. Vidare framgår, att /A/, synes ha anpassat sig väl till rådande förhållanden med /modern/ som vårdnadshavare. Mot bakgrund härav saknas enligt Tingsrättens mening anledning att göra någon ändring beträffande det vårdnadsförhållande som uppstått genom Tingsrättens beslut i april 1977, varför /modern/ även fortsättningsvis bör vara anförtrodd vårdnaden om /A/." TR förordnade modern som vårdnadshavare för A. Ordföranden var skiljaktig och ville förordna fadern som vårdnadshavare. SH fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(SH T 291/80) TR beslöt i anslutning till ansökan om äktenskapsskillnad att modern interimistiskt skulle ha vårdnaden om barnen A, 5 år och M, 3 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om barnen. SCN i E kommun förordade i yttrande till TR att modern borde få vårdnaden om barnen. TR fann båda parter lämpliga som vårdnadshavare samt uttalade: "Barnen har sedan hösten 1978 sitt hem hos /modern/. Dennas positiva inställning till /fadern/ kan antagas vara till gagn för dennes kontakter med barnen. Tingsrätten finner att skälen för att anförtro vårdnaden åt /modern/ i någon mån väger över skälen för att låta /fadern/ få vårdnaden." TR förordnade modern som vårdnadshavare för A och M. Fadern väddade till SH och yrkade att få vårdnaden om barnen. Modern bestred ändring. HovR fastställde - utan angivande av domskäl - TR:s dom. Domen vann laga kraft.

(SH T 510/80) I samband med ansökan om äktenskapsskillnad förklarade parterna sig vara ense om att modern skulle ha vårdnaden om A, 16 år. TR uttalade i vårdnadsfrågan: "Deras överenskommelse rörande vårdnaden är ej uppenbart stridande mot barnets bästa." TR förordnade att modern skulle ha vårdnaden om A. Fadern väddade till SH och yrkade att vårdnaden om A skulle tillkomma parterna gemensamt. HovR uttalde: "Hovrätten finner parternas överenskommelse i vad den avser vårdnaden förenligt med barnets bästa." HovR ändrade TR:s dom och förordnade att parterna gemensamt skulle ha vårdnaden om A. Domen vann laga kraft.

(SH T 545/80) TR förordnade i samband med äktenskapsskillnad, i enlighet med parternas överenskommelse att fadern skulle ha vårdnaden om R, då 5 år och modern vårdnaden om S, då 3 år. Modern yrkar nu hos TR att vårdnaden om R, nu 11 1/2 år, skall överföras till henne. R har bott hos sin fader i Tyskland, men har sedan 2 år tillbaka bott hos sin mor i Sverige. SCN i N kommun har i yttrande till TR tillstyrkt att vårdnaden om R överförs till modern. TR uttalade i vårdnadsfrågan: "I målet har inte framkommit något som utvisar att /modern/ under den tid som hon utövar vården om /R/ skulle vara olämplig som vårdnadshavare. Tvärtom förefaller det som om /R/ hos henne har ett gott hem. Med hänsyn

här till och till vad Sociala centralnämnden i /N/ kommun uttalat, finner Tingsrätten det förenligt med /R:s/ bästa, att /modern/ handhar vårdnaden om honom." TR förordnade att vårdnaden om R skulle överföras till modern. Fadern väjdade till SH och yrkade att käromålet skulle ogillas. Modern bestred ändring. HovR uttalade bl a: "Såsom Tingsrätten funnit, är det mest förenligt med /R:s/ bästa att han får kvarstanna hos /modern/, hos vilken han vistats sedan mer än 2 år tillbaka och funnit sig väl tillrätta. Vårdnaden skall därför även fortsättningsvis tillkomma henne." HovR fastställde TR:s domslut i vårdnadsfrågan. Domen vann laga kraft.

(SH T 591/80) TR dömde till äktenskapsskillnad mellan parterna och förordnade, enligt parternas överenskommelse, att modern skulle ha vårdnaden om O, då 1 1/2 år. Efter en skräckartad upplevelse placerades O på moderns begäran i fosterhem. Fadern yrkar nu att O, nu 6 1/2 år skall överföras till honom. SCN i H uttalade i yttrande till TR att modern borde tillerkännas vårdnaden om O. TR uttalade: "Tingrätten finner att ingen av föräldrarna är olämplig att handha vårdnaden om /O/. Ej heller framstår någon av dem såsom lämpligare vårdnadshavare än den andre. Tingsrätten vill emellertid pröva huruvida vårdnaden om /O/ av särskilda skäl bör överflyttas till /fadern/. Av utredningar i målet framgår klart att /O/ funnit sig mycket väl tillrätta hos fosterföräldrarna. Dessa och /modern/ är av allt att döma beredda att tills vidare låta /O/ stanna kvar i fosterhemmet. På grund därav finner tingsrätten för närvarande inte skäl med beaktande av barnets bästa att överföra vårdnaden till /fadern/." Sedan bägge parter fullföljt talan mot TR:s dom har de hos HovR hemställt om gemensam vårdnad om O. HovR upphävde TR:s dom och förordnade att parterna gemensamt skulle ha vårdnaden om O. Domen vann laga kraft.

(SH T 631/80) TR förordnade efter gemensam ansökan från parterna om äktenskapsskillnad att hustrun skulle ha vårdnaden om barnen U, 5 år och H, 2 år. Modern väjdade till SH och yrkade att vårdnaden om barnen skulle tillkomma parterna gemensamt. Fadern medgav yrkandet. HovR uttalade: "Parterna har uppgett, att de redan före Tingsrättens dom varit ense om gemensam vårdnad, men att detta pga missförstånd inte kommit till uttryck i ansökan till Tingsrätten." HovR ändrade TR:s dom och förordnade att parterna gemensamt skulle ha vårdnaden om barnen. Domen vann laga kraft.

(SH T 680/80) I anslutning till ansökan om äktenskapsskillnad förordnade TR att modern interimistiskt skulle ha vårdnaden om parternas barn S, 8 år och T, 5 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om bägge barnen. Fadern medgav senare att modern skulle få vårdnaden om dottern S. SCN i A föreslog i yttrande till TR att modern skulle få vårdnaden om S och fadern vårdnaden om T. Vårdnadsutredaren hade föreslagit att modern skulle få vårdnaden om bägge barnen. TR uttalade bl a: "Vårdnaden om /S/ bör i enlighet med parternas överenskommelse anförtros /modern/." TR fann bägge parterna lämpade att ha vårdnaden om T, men fann att barnen skulle få bästa kontakt med bägge föräldrarna om vardera föräldern fick vårdnaden om ett barn. TR förordnade modern som vårdnadshavare för S och fadern som vårdnadshavare för T. Ordföranden var skiljaktig och ville att modern skulle ha vårdnaden om bägge barnen. Modern väjdade till SH och yrkade att få vårdnaden om även T. Fadern bestred ändring. HovR förordnade interimistiskt att modern skulle ha vårdnaden om bägge barnen. I

det slutliga avgörandet uttalade HovR bl a: "Med hänsyn till barnens ålder och det förhållandet att de hittills levt tillsammans, finner Hovrätten, att vårdnaden bör delas endast så framåt det skulle vara till ettdera barnets eller bådas bästa. Sådana omständigheter har inte förebragts, som visar, att det skulle vara till vare sig /S:s/ eller /T:s/ glädje eller nytta, därest vårdnaden om dem delades. Vid dessa förhållanden och då /modern/ i och för sig är lämplig som vårdnadshavare, skall vårdnaden om /T/ anförtros henne." HovR ändrade TR:s domslut och förordnade modern som vårdnadshavare för även T. Domen vann laga kraft.

(SH T 749/80) TR förordnade interimistiskt att modern skulle ha vårdnaden om O, 14 år. SCN i J kommun förordade i yttrande till TR modern som vårdnadshavare. TR förordnade modern som vårdnadshavare för O. Fadern väjde till SH och yrkade att få vårdnaden om O. Modern bestred ändring. HovR konstaterade att O sedan 1 år bott hos fadern, till vilken han flyttat på eget initiativ. O har även uppgivit att han vill bo hos fadern. HovR uttalade bl a: "I det fall att föräldrar inte har gemensam vårdnad om sina barn, får det i allmänhet anses lämpligast att vårdnaden tillkommer den förälder hos vilket barnet stadigvarande vistas. /O/ har nu bott hos /fadern/ i ungefär 1 års tid. Relationerna mellan far och son synes goda och även förhållandena för övrigt i hemmet tycks fungera väl." HovR uttalade viss tveksamhet ang. faderns inställning till O:s umgänge med modern, och understök behovet av ett sådant fungerande umgänge. HovR fann vid en samlad bedömning och med hänsyn tagen till O:s egen inställning att vårdnaden borde tillkomma fadern. HovR ändrade TR:s dom och förordnade fadern som vårdnadshavare för O. Två dissidenter ville fastställa TR:s dom. Domen vann laga kraft.

(SH T 757/80) I ansökan till TR yrkade fadern att vårdnaden om A, 4 år skulle överföras till honom. Som stöd för yrkandet åberopade fadern bl a att han pga moderns psykiska ohälsa sedan ett par månader tillbaka hade den faktiska vården om dottern. TR förordnade interimistiskt att fadern skulle ha vårdnaden om A. SH fastställde det interimistiska beslutet. Fadern yrkade slutligt att vårdnaden skulle överföras till honom. Modern bestred yrkandet. SCN i S kommun uttalade i yttrande till TR att fadern borde anförtros vårdnaden om A. TR uttalade: "Av den till yttrandet fogade utredningen framgår bl a att /modern/ ensam har vårdnaden om ytterligare 3 barn, vilka i maj 1979 omhändertogs för samhällsvård med stöd av Barnvårdslagen, när barnens utveckling syntes vara i fara och övervakning inte var en tillräcklig åtgärd. I målet är upplyst att omhändertagandet alltså består. Med hänsyn härtill och då i målet inte framkommit någon omständighet som visar att /fadern/ skulle vara olämplig att handha vårdnaden, finner Tingsrätten att /fadern/ skall ha vårdnaden om barnet." TR förordnade att vårdnaden om A skulle överföras till fadern. Modern väjde till SH och yrkade att faderns i TR förda talan skulle ogillas. Fadern bestred ändring. Hovrätten fann att både modern och fadern kunde ge A "en kärleksfull vård och föstran i en god miljö. HovR fann inte att man kunde lägga alltför stor vikt vid att moderns övriga barn omhändertagits för samhällsvård. HovR uttalade bl a: "Anledning saknas att antaga annat än att /A/ är fäst vid båda sina föräldrar. Samtidigt måste emellertid beaktas att /fadern/ sedan snart 2 år har vårdnaden om /A/ och att /A/ är väl anpassad i den miljö som hon vistas i. Skäl att rubba det bestående vårdnadsförhållandet föreligger ej. Tingsrättens dom i vårdnadsfrågan skall därför fastställas. Domen vann laga kraft.

(SH T 773/80) I samband med äktenskapsskillnad yrkade bägge parter att få vårdnaden om R, 3:3 år. TR fann bägge parter lämpliga som vårdnadshavare och uttalade bl a: "För /fadern/ synes tala främst hans bättre yrkesutbildning och större ekonomiska resurser samt måhända barnets kön. För /modern/ åter synes främst tala barnets ålder och den omständigheten att barnet sedan den 19 december 1979 vistas hos henne och tingsrätten finner att dessa förhållanden nu bör tillmätas större betydelse än de som talar för /fadern/". TR tillerkände modern vårdnaden om R. Fadern väjdade till SH, som bl a uttalade: "Med hänsyn främst till barnets ålder finner hovrätten lika med tingsrätten, att /modern/ bör tillerkännas vårdnaden om /R/". HovR fastställde TR:s domslut.

(SH T 847/80) TR förordnade i samband med dom om äktenskapsskillnad att modern skulle ha vårdnaden om G, nu 12 år och fadern vårdnaden om S, nu 10 år. HovR fastställde TR:s dom. Modern yrkar nu att vårdnaden om S skall överflyttas till henne. Fadern bestrider yrkandet. SDN i B kommun förordade i yttrande till TR att vårdnaden om S överflyttades till modern. TR fann att fadern hade bildat ny stor familj (sex barn inkl S) vilket sannolikt begränsade hans möjligheter att ägna S särskild uppmärksamhet men att, "/S/ nu har vistats hos /fadern/ under mer än sex år. Genom bevisningen i målet har i intet fall styrkts sådant beteende hos /S/att /fadern/ kan anses vara mindre lämpad som vårdnadshavare". S hade enligt TR god kontakt med barnen i den nya familjen. Att S själv uttalat att han ville bo hos modern fann TR kunde vara ett uttryck för dels hans omognad dels påverkan från främst systemn, G. TR uttalade bl a: "När det gäller att besluta i vårdnadsfrågor finns ofta anledning att ta stor hänsyn till den vårdnadssituation som redan föreligger och undvika att ändra på förhållanden som framstår som invanda för barnet. Redan vid prövningarna år 1977 och 1978 uttalade domstolarna att det framstod som vanskligt att flytta /S/ från sin invanda miljö, även om starka skäl då som nu ansågs tala för att låta honom växa upp i samma hem som /G/. Utredningen i förevarande mål utesluter inte farhågor för att /S/ kan förorsakas men av en förändring i vårdnadssituationen." TR lämnade käromålet utan bifall. Tre nämndemän var skiljaktiga och ville överflytta vårdnaden om S till modern. SH fastställde - utan angivande av domskäl - TR:s dom. En nämndeman var skiljaktig och ville överflytta vårdnaden till modern. Domen vann laga kraft.

(SH T 103/81) TR beslöt interimistiskt i anslutning till deldom i äktenskapsskillnad att modern skulle ha vårdnaden om barnen J, 11 1/2 år och M, 9 1/2 år. Båda parter yrkade slutligt att få vårdnaden om barnen. SCN i S kommun anförde i yttrande till TR att de starka motsättningarna mellan föräldrarna lett till häftiga utspel i samband med umgängesrättens utövande att det var mest förenligt med barnens bästa att modern anförtroddess vårdnaden om dem. TR fann att motsättningen mellan föräldrarna inte i och för sig gjorde dem olämpliga som vårdnadshavare samt att barnen var varmt fästade vid bägge sina föräldrar. TR anförde bl a: "Av utredningen framgår att barnen sedan föräldrarna separerade har fått god omvårdnad och tillsyn hos /modern/. Tingsrätten anser sig sakna anledning att nu ändra på dessa förhållanden. Inte heller finns skäl att dela på omvårdnaden. Det är omvittnat att barnen har behov av den trygghet som det innebär att samma vårdnadshavare har det närmaste ansvaret för dem." TR tillerkände modern vårdnaden om barnen. Fadern väjdade till SH som fastställde TR:s dom i vårdnadsfrågan. Domen vann laga kraft.

(SH T 147/81) TR dömde till äktenskapsskillnad och förordnade att modern skulle ha vårdnaden om F, då 4 1/2 år. I ansökan hemställer nu parterna att TR överflyttar vårdnaden till fadern. TR överflyttade vårdnaden om F, nu 10 år till fadern. Modern väddjade till SH och yrkade att målet skulle återförvisas till TR, emedan hon inte längre vidhåller sin inställning så som den kommit till uttryck i parternas gemensamma ansökan till TR. HovR undanröjde TR:s dom och visade målet åter till TR.

(SH T 153/81) TR beslöt i anslutning till äktenskapsskillnad interimistiskt att fadern skulle ha vårdnaden om J, 13 år och modern om H, 11 1/2 år och S, 8 1/2 år. Modern yrkade slutligt att få vårdnaden om H och S, medan fadern yrkade att få vårdnaden om alla barnen. SCN i J kommun uttalade i yttrande till TR att fadern nu borde tillerkännas vårdnaden om J och modern vårdnaden om H och S. Tre ledamöter hade reserverat sig med motiveringen att fadern borde få vårdnaden om även H. TR fann att utredningen inte gav anledning till antagande att någon av parterna skulle vara olämplig som vårdnadshavare och uttalade bl a: "I överensstämmelse med vad parterna är eniga om, skall vårdnaden om /J/ anförtros /fadern/." Beträffande H och S ansåg TR att det var av stor betydelse att barnen även efter skilsmässan skulle ges tillfälle till umgänge med båda föräldrarna. TR fann att modern visat den största viljan att åstadkomma ett sådant umgänge för barnen. TR tillerkände fadern vårdnaden om J och modern vårdnaden om H och S. Fadern väddjade till SH och yrkade att få vårdnaden om även H och S. Modern bestred ändring. Hovrätten förordnade om barnpsykologisk undersökning. I yttrande till TR förordade psykologen att H:s önskemål om att få bo hos fadern borde respekteras genom att han skulle få vårdnaden om henne. HovR fann inte anledning till antagande att någon av parterna skulle vara olämplig som vårdnadshavare. HovR fäste avseende vid att H skulle komma att gå kvar i sin tidigare skola hos fadern under icke oväsentlig tid, vilket även modern var införstådd med. HovR yttrade bl a: "Vad härefter angår vårdnaden om /S/ visar utredningen att han funnit sig väl tillrätta hos modern och att hon omhändertar vårdnaden om honom på ett förtjänstfullt sätt. Med hänsyn härtill, ävenså med beaktande av /S:s/ ålder måste det anses med hans bästa mest förenligt att han får kvarstanna hos /modern/. Han bör därför kvarstanna hos modern och skall Tingsrättens dom i den delen fastställas." HovR ändrade TR:s domslut och förordnade fadern som vårdnadshavare för H, och fastställde TR:s domslut varigenom modern tillerkände vårdnaden om S. En dissident ville fastställa TR:s domslut i sin helhet, dvs att modern skulle ha vårdnaden om även H. Domen vann laga kraft.

(SH T 330/81) I stämning till TR yrkade fadern att vårdnaden om M, 4 år, skulle överföras till honom. Han hade tidigare sammanbott med modern, vilket dock bröts när M var två år. Barnpsykiatriska kliniken i U kommun uttalade i utlåtande att M "har mest trygghet hos modern och han bör få fortsätta sin uppväxt där". SDN i U kommun förordade i yttrande till TR modern som vårdnadshavare för M. TR fann bägge föräldrar lämpliga som vårdnadshavare och uttalade bl a: "/M/ har emellertid alltid bott tillsammans med modern - de senaste tre åren utan fadern - och är väl förankrad hos henne. Ett överflyttande av vårdnaden skulle därför, som /utredande psykolog/ påpekat, innebära att /M/ utsättes för stark påfrestning. Någon omständighet som talar mot /moderns/ lämplighet som vårdnadshavare har ej framkommit." TR lämnade faderns yrkande utan bifall. Fadern väddjade till SH och

yrkade att få vårdnaden om M. Modern bestred ändring. HovR fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(SH T 433/80, T 42/81) TR förordnade i anslutning till ansökan om äktenskapsskillnad att modern under betänketiden skulle ha vårdnaden om barnen F, då 9 år och E, då 3 år. Sökandena ingick sedan ett avtal med varandra, där bl a vårdnads- umgänges- underhålls- och övriga praktiska frågor reglerades. De anhöll att Tingsrätten skulle fastställa avtalet. TR uttalade: "Vad sökandena överenskommit angående vårdnads- och umgängesrätt är ej uppenbart stridande mot barnens bästa. TR förordnar därför i denna målets indispositiva del i enlighet med avtalets innebörd." Fadern väddjade till SH och yrkade att avtalet i sin helhet skulle fastställas. Modern bestred ändring. HovR uttalade: "Parterna har vid Tingsrätten varit oense om i vilka delar avtalet den 14:e mars 1980 skulle fastställas. /Fadern/ har därvid bl a yrkat att Tingsrätten skulle fastställa sådana delar av avtalet beträffande vårdnaden om barnen, som det inte funnits laglig grund för Tingsrätten att fastställa. /Fadern/ har vidare vid Tingsrätten uttryckligen förklarat bl a att om enskildhet i avtalet beträffande vårdnaden inte kunde fastställas så skulle avtalet i sin helhet falla. - - Mot bakgrund av nu redovisade omständigheter kan det inte anses att /modern/ och /fadern/ i målet varit ense i vårdnadsfrågan på sådant sätt att förutsättningar förelegat att enligt 6 kap. 7 § 1 st 2 punkten, föräldrabalken, fastställa vad de överenskommit. Tingsrätten har därför inte ägt att, såsom skäl, meddela dom i målet utan huvudförhandling. Genom att målet avgjorts utan sådan förhandling har vid Tingsrätten förekommit sådant grovt rättegångsfel som bör medföra att Tingsrättens dom skall undanröjas och målet visas åter till Tingsrätten för ny behandling." HovR upphävde TR:s dom och återförvisade målet. Sökandena hemställde i TR att deras överenskommelse genom dom eller förlikning skulle fastställas. TR uttalade: "Vad sökandena överenskommit rörande vårdnad och umgängesrätt är ej uppenbart stridande mot barnens bästa. Tingsrätten skall därför i denna del döma i enlighet med avtalet, dock att såsom parterna vitsordat, punkterna a, b, 1-2 och d, vilka har karaktär av allmänna förutsättningar för avtalet, ej skall omfattas av domen. Detsamma gäller punkten b 4, vilken /fadern/ men ej /modern/ ansett kunna omfattas av domen. Härvidlag beaktar Tingsrätten dock att denna punkts uppfyllande varom parterna är ense, är väsentligt för att /fadern/ skall acceptera avtalet som helhet. Avtalet skall stadfästas såsom förlikning i den del den avser underhållsbidrag och därmed sammanhängande frågor, dock att punkten c 1, sista meningen, såsom avseende en ej aktuell situation, nu ej kan fastställas, varom parterna också är ense." TR förordnade att modern skulle ha vårdnaden om F, nu 14 år och E, nu 8 år. TR fastställde även övriga tillämpliga delar av avtalet. Fadern väddjade till SH och yrkade att även punkten b 4 i avtalet skulle fastställas. Modern bestred yrkandet. HovR uttalade bl a: "Rätten äger på talan av föräldrarna förordna om vem som skall ha den rättsliga vårdnaden om deras barn. Däremot är rätten lagligen förhindrad att genom föreskrift på sätt /fadern/ yrkat förordna angående den faktiska vårdnadens utövande. HovR fastställde TR:s dom. Domen vann laga kraft.

(SH T 726/81) Parterna hade tidigare sammanbott och modern var ensam vårdnadshavare för A, 3 år och B, 2 år. Fadern yrkade att vårdnaden om barnen skulle överflyttas till honom. TR uttalade att det var viktigt hur föräldrarna ställde sig i umgängesfrågan. Umgången mellan barnen och fadern hade inte fungerat tillfreds-

ställande. Fadern var uppenbart präglad av de svårigheter han upplevt i samband med separationen. TR uttalade även: "Med hänsyn till vad som nyss sagts och till att barnen alltid vistats hos /modern/ anser tingsrätten att barnens intresse bäst tillgodoses om ändring inte göres i den vårdnadssituation som redan föreligger. TR lämnade faderns yrkanden utan bifall. Fadern väddade till SH, som fann bägge parter lämpliga som vårdnadshavare för barnen, och att umgänget mellan barnen och fadern nu fungerade tillfredsställande. HovR uttalade: "Hovrätten finner ej anledning frångå tingsrättens bedömning att barnens intresse bäst tillgodoses om de få kvarleva i den invanda miljön hos modern." HovR fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(SH T 807/81) TR förordnade interimistiskt att fadern skulle ha vårdnaden om J, 3 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om J. SCN i L kommun uttalade i yttrande till TR att det skulle vara minst skadligt för J om fadern utövade vårdnaden. TR uttalade bl a: "Av utredning i målet framgår att /fadern/ sedan omkring årsskiftet 1979/80 ensam utövat vårdnaden om /J/. Mot hans sätt att sköta /J/ har i målet inte framkommit några anmärkningar. Förhållandet mellan far och son synes vara gott. -- Utredningen berättigar inte till någon säker slutsats om /moderns/ lämplighet som vårdnadshavare. Det torde dock, oaktat vittnesmålen och vad som i övrigt i utredningen kan tala till /moderns/ fördel, vara befogat att hysa tveksamhet om hennes möjligheter att ta hand om /J/ och sörja för hans person och uppfostran." TR tillerkände fadern vårdnaden om J. Modern väddade till SH, som - utan angivande av domskäl - fastställde TR:s dom. Domen vann laga kraft.

(SH T 882/81) TR beslöt interimistiskt att modern skulle ha vårdnaden om N, då 3 1/2 år (nu 5 1/2 år). Slutligt yrkade bägge parter att få vårdnaden om N. SCN i J förordade modern som lämpligaste vårdnadshavare för N. TR fann bägge parterna vara väl lämpade att handha vårdnaden om N. Bägge föräldrarna hade visat sig kunna ge N en trygg och säker uppväxt och hade av såväl utredare som vittnen beskrivits som mycket lämpade som vårdnadshavare. Umgängsrätten under den interimistiska perioden hade också fungerat väl och barnet hade under längre tider vistats hos fadern. TR uttalade bl a: "Mot bakgrund härav saknas enligt Tingsrättens mening skäl att göra någon ändring beträffande det vårdnadsförhållande som uppstått genom Tingsrättens beslut i september 1979, varför /modern/ även fortsättningsvis bör vara anförtrödd vårdnaden av /N/." TR tillerkände modern vårdnaden om N. Fadern väddade till SH, som - utan att ange några domskäl - fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(SH T 982/81) TR förordnade i samband med äktenskapsskillnad att parterna skulle ha gemensam vårdnad om J, 5 år. En månad senare förordnade TR att fadern skulle ha vårdnaden om J interimistiskt. SH lämnade moderns besvär utan bifall. Bägge parter yrkar slutligt att få vårdnaden om J. I utlåtande från PBU uttalades att "/J/ behöver en miljö att identifiera sig med och känna sig trygg i och att gemensam vårdnad enligt parternas tidigare överenskomelse med all säkerhet är olämpligt." SDN i E kommun förordade modern som vårdnadshavare medan SCN i V kommun förordade fadern som vårdnadshavare. TR fann att moderns personliga egenskaper övervägde det faktum att fadern hade den interimistiska vårdnaden och förordnade därför modern som vårdnadshavare för J. Fadern väddade till SH och yrkade att få vårdnaden om J. Modern bestred ändring. I utlåtande från PBU till HovR uttalades stor tvekan mot

en flyttning av J "om det inte finns djupa skäl för det". HovR fann båda föräldrarna lämpliga som vårdnadshavare för J, och uttalade bl a: "Att från lämplighetssynpunkt sätta den ena föräldern före den andra, finner Hovrätten inte vara möjligt då dessa framstår som likvärdiga. Vid detta förhållande anser Hovrätten att hänsyn måste tas till det faktum, att /J/ sedan mars 1980 stadigvarande bott hos /fadern/. -- Det är väl känt att kontinuitet när det gäller såväl vårdnadshavare som övriga vardagliga förhållanden är av stor betydelse för ett litet barns trygghet och att barn därför inte utan starka skäl bör utsättas för ett miljöbyte. Av utredningen i målet framgår att /J/ anpassat sig väl till /faderns/ miljö, och att hon uppfattar hans hem som sitt samt att hon under den tid hon bott hos /fadern/ utvecklats positivt. Några skäl som är så starka att de nu motiverar en flyttning av /J/ till /modern/ har inte framkommit." HovR ändrade TR:s domslut och förordnade att fadern skulle ha vårdnaden om J. Domen vann laga kraft.

(SH T 114/82) TR förordnade i samband med äktenskapsskillnad att modern skulle ha vårdnaden om I, då 2 1/2 år. SH fastställde TR:s domslut. HD meddelade ej pt. Fadern yrkar nu att vårdnaden om I, 12 år, skall överflyttas till honom, främst pga att umgängesrätten inte fungerat. Fadern hade under 1980 ingivit en serie ansökningar till länsrätten om verkställighet. TR konstaterade att faderns umgängesrätt med I inte fungerat tillfredsställande, att I ännu inte uppnått den ålder att hennes egen vilja kunde tillmätas avgörande betydelse, samt att modern visat bristande förståelse för I:s behov av kontakt med fadern. TR uttalade bl a: "Mot bakgrund av den långa tid under vilken /modern/ ensam har haft vårdnaden om /I/ och det goda förhållandet som råder mellan moder och dotter anser tingsrätten att hon - trots inställningen i umgängesfrågan - skall anses som lämpligare än /fadern/ att handha den fortsatta vårdnaden om /I/." TR ogillade käromålet. Fadern väddade till SH, som fann att modern inte visat bristande förståelse för I:s behov av kontakt med fadern. Inte heller delade HovR TR:s bedömning att I:s egen vilja skulle vara utan väsentlig betydelse i målet. Det var dock enligt HovR mening inte möjligt att utvärdera I:s vilja i målet. HovR uttalade bl a: "Hovrätten finner vid en samlad bedömning av utredningen att /modern/ får anses vara lämplig som vårdnadshavare för /I/. Vid sådant förhållande och mot bakgrund av den långa tid under vilken /modern/ haft vårdnaden om dottern och det goda förhållandet mellan dem anser hovrätten att /modern/ är lämpligare än /fadern/ att handha vårdnaden om /I/." HovR fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(SH T 670/82) Makarna hade i äktenskapet 11 barn, varav 7 vid tidpunkten för ansökan om äktenskapsskillnad var under 18 år. TR beslöt interimistiskt att fadern skulle ha vårdnaden om de 7 underåriga barnen: Dottern C, 17 år, sönerna P-E, 15 år, P-I, 13 år, M, 11 1/2 år samt döttrarna M-A, 8 1/2 år, M-B, 7 1/2 år och U, 6 år. Fadern yrkade slutligt vårdnaden om samtliga barn. Modern yrkade i första hand vårdnaden om döttrarna M-A, M-B och U, samt i andra hand vårdnaden om endast M-B. SCN i T förordade fadern som vårdnadshavare för samtliga barn. Psykiatrisk utredning genomfördes rörande vårdnaden om döttrarna M-A, M-B och U av biträdande överläkaren O och psykolog S. Dessa förordade i yttrande till TR att fadern även fortsättningsvis skulle erhålla vårdnaden om de aktuella döttrarna. TR uttalade bl a: "/Modern/ har medgivit /faderns/ yrkande att vårdnaden om barnen /C, P-E, P-I och M,/ skall tillkomma honom. Då det inte är uppenbart

stridande mot barnens bästa, skall detta /faderns/ yrkande bifallas. - - Av utredningen framgår, att /M-A, M-B och U/ är starkt bundna till de övriga syskonen och till sin nuvarande sociala miljö. För dessa barn, som under de senaste åren tvingats uppleva svåra störningar i förhållandena inom familjen, gör sig behov av stabilitet och trygghet särskilt gällande. En överflyttning av vårdnaden om dem till /modern/ skulle med hänsyn till föräldrarnas skilda bostadsorter medföra genomgripande förändringar av deras yttre miljö. Med hänsyn till de äldre syskonens negativa inställning till modern, skulle även sammanhållningen i syskonskarna härigenom äventyras. Dessa omständigheter talar starkt för att /fadern/ tillerkänns vårdnaden om dem. Härtill kommer att i vart fall /M-A och U/ synes särskilt fästade vid /fadern/. /M-A/ har sålunda efter föräldrarnas separation ej ens velat besöka modern och under den barnpsykiatriska utredningen har hon givit uttryck för att hon föredragit fadern framför modern, medan /U/ av /modern/ har beskrivits som 'pappas flicka'. /M-B/ förefaller vara den av döttrarna som hårdast drabbats av konflikten mellan föräldrarna och som mest uttalat visat behov av att få umgås med /modern/. Att, i enlighet med /moderns/ andrahandsyrkande, skilja /M-B/ ensam från hem, syskon, skola och kamrater, framstår inte som tillrådligt. -- För att tillerkänna /modern/ vårdnaden om flickorna, talar enligt Tingsrättens mening särskilt barnens behov av en kvinnlig förebild för deras identitetsutveckling. Förutsatt att flickorna genom /moderns/ umgängesrätt med dem får en omfattande, god och störningsfri kontakt med modern, skulle dock detta behov kunna tillgodoses, även om /fadern/ får vårdnaden om dem." Fadern tillerkändes vårdnaden om samtliga underåriga barn. SH fastställde TR:s domslut. Två didicerter ville tillerkänna modern vårdnaden om M-A, M-B och U. Domen vann laga kraft.

Vårdnadsmål avgjorda av tingsrätter

(NJA 1955:519) RR dömde till hemskillnad mellan makarna S och E. I äktenskapet fanns sonen L, då 8 månader. Ett år senare sökte makarna äktenskapsskillnad, varvid bägge yrkade att få vårdnaden om L. Barnavårdsnämnden uttalade i yttrande att vårdnaden borde anförtrös modern, samt att faderns rätt till umgänge borde begränsas pga den starka motsättningen mellan parterna. RR fann modern lämplig som vårdnadshavare, och uttalade bl a: "Med hänsyn härtill och då barnet p g a sin späda ålder har störst behov av nära kontakt med modern, finner RR:n att vårdnaden med hänsyn främst till barnets bästa bör anförtrös hustrun". RR tillerkände modern vårdnaden om L. Domen vann i denna del laga kraft.

(NJA 1972:350) HR tillerkände interimistiskt - i enlighet med medgivna yrkanden - fadern vårdnaden om sonen A, 12 år och modern vårdnaden om sonen O, 3 år. HR beslutade även att modern skulle ha vårdnaden om dottern E, 6 år. Ett år senare ändrade HR beslutet så tillvida att fadern tillerkändes vårdnaden även om E. HSB fastställde domen. Ej pt. Hos RR i H yrkade ett år senare modern vårdnaden om såväl A som E. (därefter genomfördes tingsrättsreformen) Fadern medgav moderns vårdnadsyrkande. TR uttalade bl a som skäl till att modern tillerkändes vårdnaden "/faderns/ numera lämnade medgivande i vårdnadsfrågan överensstämmer med de hörda barnavårdsnämndernas ytanden och får således anses förenligt med barnens bästa". Domen överklagades inte i vårdnadsdelen.

(HD T 401/79) TR hade interimistiskt beslutat att fadern skulle ha vårdnaden om parets son och modern om parets dotter. Inför det slutliga avgörandet yrkade fadern att det interimistiska förhållandet skulle fastställas medan modern yrkade att få vårdnaden om bägge barnen. Föräldrarna var alltså eniga om att vårdnaden om dottern skulle tillerkännas modern. De var även eniga beträffande umgängesrätten med barnen. TR konstaterade utan närmare bedömning att "deras överenskommelse är inte uppenbart stridande mot barnens bästa", varför TR beslutade i enlighet med föräldrarnas överenskommelse. Domen överklagades inte i denna del.

(HD T 179/80) Modern var ensam vårdnadshavare om L, 11 år. Sammanlevnaden mellan modern och fadern hade upphört sedan 3 år. Fadern ansökte nu om att få vårdnaden överflyttad till sig. TR förordnade interimistiskt att fadern skulle ha vårdnaden om L. Modern bestred yrkandet om överföringen av vårdnaden. L hade uttalat att han ville bo hos fadern. TR fann båda parter i och för sig lämpade som vårdnadshavare för L, samt att faderns hem och levnadsförhållanden var bättre för L än moderns. TR fann även att L:s uttalande vilja skulle beaktas. TR uttalade bl a: "/L/ bor sedan sommaren 1977 (sedan 2 1/2 år) hos /fadern/ och har väl inlemmats i dennes familj. Vid angivna förhållanden är det bäst för /L/ att de nu rådande faktiska levnadsförhållandena befastes och att vårdnaden om honom överföres till /fadern/." TR förordnade att vårdnaden om L skulle överföras till fadern. Målet fördes vidare endast avseende umgängesrätten.

(HD T 53/81) Parterna var ense om att modern skulle ha vårdnaden om N, 2 1/2 år. Däremot var parterna oense om umgängesrätten. TR förordnade inte om någon utredning i målet utan fastställde utan angivande av domskäl föräldrarnas överenskommelse i vårdnadsfrågan. Denna del av domen vann laga kraft.

(SH T 829/77) I anslutning till deldom om äktenskapsskillnad förordnade TR interimistiskt att fadern skulle ha vårdnaden om sonen K, 3 år. Fadern yrkade slutligt att han skulle tillerkännas vårdnaden om K. Modern medgav faderns talan och yrkade för sin del angiven umgängesrätt med K. Fadern medgav umgängesrätt i mera begränsad omfattning och på villkor att denna utövades hos moderns broder i faderns hemkommun. TR uttalade i vårdnadsfrågan: "/Modern/ har medgivit att /fadern/ får vårdnaden om sonen och denna ståndpunkt strider icke mot barnets bästa." TR medgav modern umgängesrätt i begränsad utsträckning, dock utan villkor att den skulle utövas hos viss person. TR förordnade att fadern skulle ha vårdnaden om K. Målet fördes vidare till SH endast i umgängesrättsfrågan, varvid HovR upphävde TR:s beslut att modern skulle äga rätt till umgänge med K. Domen vann laga kraft.

(SH T 414/78) Parterna var i TR ense om att modern skulle ha vårdnaden om barnet K, 2 år. TR uttalade bl a: "Det kan ej anses uppenbart stridande mot barnets bästa att vårdnaden anförtros åt /modern/". TR tillerkände modern vårdnaden om K. Domen vann laga kraft i denna del.

(SH T 506/78) I anslutning till ansökan om äktenskapsskillnad och beslut om betänketid, förordnade TR att modern interimistiskt skulle ha vårdnaden om barnen J, 17 år, T, 14 1/2 år samt S, 12 år. TR förordnade också att fadern skulle ha rätt till umgänge med barnen under angivna tider. SH upphävde TR:s förordnande om rätt för fadern till umgänge med barnen. Fadern for då till England med barnen och ansökte hos engelsk domstol att få vårdna-

den om dem. Engelsk domstol beslutade dels friställa J från tillsyn av engelsk myndighet (enär hon uppnått 16 års ålder), dels tillerkänna modern den faktiska vårdnaden om T, dels tillerkänna fadern vårdnaden om S. Modern hemställde då med hänvisning till den engelska domstolens beslut att fadern interimistiskt skulle få vårdnaden om S. TR förordnade enligt moderns hemställan. Modern yrkade slutligt att få vårdnaden om J och T samt överlämnade till rättens prövning, frågan om vem som skulle få vårdnaden om S. Fadern medgav yrkandet angående vårdnad om J, men yrkade själv att få vårdnaden om S och T. SCN i H kommun föreslog i yttrande till TR att modern skulle tillerkännas vårdnaden om samtliga barn. TR fann utredningen visa att ingen av parterna kunde anses olämplig som vårdnadshavare och uttalade bl a: "Under en längre tid har vårdnaden om /S/ utövats av /fadern/ i England och vårdnaden om /J/ och /T/ av /modern/ i Sverige. Någon ändring i vad som f n gäller i fråga om vårdnaden bör enligt Tingsrättens mening ej ske." TR förordnade modern som vårdnadshavare för J och T samt fadern som vårdnadshavare för S. Målet fördes endast vidare i omgäncesrättsfrågan.

(SH T 543/80) I TR var parterna överens om att modern skulle ha vårdnaden om B, 7 år. TR uttalade bl a: "Det får anses vara till sonens bästa att vårdnaden om honom anförtros åt käranden". TR tillerkände modern vårdnaden om B. Domen vann laga kraft i denna del.

(Uppsala TR T 377/75) I samband med förordnande om betänketid beslöt TR att modern interimistiskt skulle ha vårdnaden om parternas barn, K, 16 1/2 år, A, 13 år, M 10 år och H, 7 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om samtliga barn. SDN förordade i yttrande till TR fadern som vårdnadshavare för alla barnen. TR fann bägge parter väl lämpliga som vårdnadshavare samt att olika omständigheter talade för än den ena än den andra parten som vårdnadshavare. TR uttalade bl a: "Föräldrarna har under hänvisning till barnens klart deklarerade vilja att vara tillsammans, förklarat att de inte önskar att rätten överväger delning av barnen. Rätten finner ej skäl att närmare pröva denna fråga." TR följde SDN:s rekommendation och förordnade fadern som vårdnadshavare för samtliga 4 barn. Domen vann laga kraft.

(Uppsala TR T 416/75) TR hade interimistiskt förordnat modern som vårdnadshavare för L, 3 år. Inför det slutliga avgörandet yrkade bägge parter vårdnaden om barnet. SDN förordade modern som vårdnadshavare. Tre ledamöter ville dock förordna fadern. TR anförde bl a: "/Modern/ har under större delen av tiden ensam haft hand om /L/. Det har enligt rättens mening ej framkommit något, som tyder på, att hon inte fullgjort sin uppgift på bästa sätt. Det finns inget anmärkningsvärt i att hon vissa perioder fått hjälp av sina föräldrar." - - - "Enligt vad som framkommit fungerar /L/ väl i sin nuvarande miljö och har under det senaste året utvecklats positivt. Det har ej framkommit något som i sig motiverar en omplacering. Mot en sådan talar även barnets ålder och det förhållandet att det hela tiden vistats hos /modern/". TR tillerkände modern vårdnaden om barnet. Domen vann laga kraft.

(Mjölby TR T 136/75) TR förordnade interimistiskt modern som vårdnadshavare för barnen K, 13 år, M, 11 år och S, 6 1/2 år. SCN i M uttalade i yttrande till TR "att båda föräldrarna torde vara lämpliga som vårdnadshavare, men att fadern, --, torde vara den lämpligaste vårdnadshavaren för samtliga tre barn". I gemensam skrivelse till TR anhöll föräldrarna att fadern skulle erhålla

vårdnaden om K och M och modern om S. TR uttalade bl a: "Enighet råder mellan parterna i samtliga frågor. Anledning att frångå parternas överenskommelse förekommer ej". TR fastställde föräldrarnas överenskommelse. Domen vann laga kraft.

(Jkbgs TR T 687/77 + LRA Ö 5100/79) TR tillerkände interimistiskt modern vårdnaden om dottern C, 12 år, samt infordrade yttrande från SDN i W och förordnade om barnpsykiatrisk undersökning. C omhändertogs för samhällsvård med stöd av 25 § a) och 29 § BvL. Beslutet fastställs av LRA. SDN förordade fadern som vårdnadshavare. Även i den barnpsykiatriska utredningen förordade fadern som vårdnadshavare. TR ändrade på yrkande av fadern sitt interimistiska beslut och tillerkände fadern vårdnaden om C. Sedermera yrkade modern att vårdnaden skulle tillerkännas henne. Fadern medgav detta yrkande. C förklarade sig vilja bo hos modern. TR uttalade bl a: "Då parternas överenskommelse angående vårdnad inte uppenbart stidande mot barnets bästa, beslutar tingsrätten i överensstämmelse med vad parterna önskar i detta hänseende". TR tillerkände modern vårdnaden om C. Domen vann laga kraft.

(Karlskrona TR T 241/78) I gemensam ansökan om äktenskapsskillnad meddelade parterna att de överenskommit att moderns skulle ha vårdnaden om P, 4 1/2 år. SCN i S kommun, där parterna tidigare bott hade då ett år tidigare beslutat att "som hjälpåtgärd enl BvL § 26 lämna stöd och hjälp i hemmet genom/kontinuerlig kontakt av hemvårdare 2 a' 3 ggr/vecka och på kvällstid." Barnet hade tidigare varit omhändertaget jml 31 § BvL. Nämndens åtgärd vidtogs mot bakgrund av att man befarade att barnet för illa pga moderns svårigheter. TR gjorde ingen utredning i vårdnadsfrågan utan angav som ända domskäl: "Förutsättningar föreligger att bifalla parternas talan". Domen vann laga kraft.

(Gotlands TR T 88/79) I samband med äktenskapsskillnad förordnade TR interimistiskt enligt parternas överenskommelse att fadern skulle ha vårdnaden om M, 16 1/2 år och modern vårdnaden om C, 11 år. TR inhämtade senare yttrande rörande vårdnaden om C från SDN i G kommun. SDN förordade fadern som vårdnadshavare för C. Därefter träffade parterna överenskommelser i vårdnads och umgängesdelen och anhöll att TR skulle fastställa överenskommenheten. TR uttalade: "Tingsrätten finner det ej uppenbart stridande mot barnens bästa att förordnade meddelas om vårdnad och umgänge på det sätt parterna kommit överens om". TR förordnade fadern som vårdnadshavare för bägge barnen. Domen vann laga kraft.

(Haparanda TR T 66/79) TR tillerkände interimistiskt fadern vårdnaden om barnen P, 15 år och J, 8 år. Beslutet fastställdes av HÖN. I samband med ett omgästandefälle behöll modern dottern J hos sig. Modern yrkar slutligt vårdnaden om J, medan föräldrarna är ense om att fadern skall ha vårdnaden om sonen P. Två socialnämnder förordade modern som vårdnadshavare för J. TR uttalade bl a: "Vad /fadern/ och /modern/ kommit överens om i fråga om vårdnaden om /P/ är inte uppenbart stridande mot dennes bästa. /Fadern/ skall därför förordnas till vårdnadshavare för sonen. - - - En omständighet av vikt är också att /J/ nu befinner sig i en ålder när hon om några år kan förväntas ha behov av ett sådant slags stöd och omvårdnad som det med största sannolikhet ligger närmare till hands för /modern/ än för /fadern/ att ge henne. Oavsett vad som sagts tidigare är det dessutom givetvis inte någon nackdel för /J/ att stanna i den miljö hon hunnit vänja sig vid under en viss tid och att hon slipper byta skola igen. Tingsrätten anser med hänsyn till de nu senast redovisade omständighe-

terna att övervägande skäl talar för att det är med /J:s/ bästa mest förenligt att /modern/ får vårdnaden om henne." Domen vann laga kraft.

(Nyköpings TR T 259/79) Makarna N ansökte om äktenskapsskillnad. De hade två barn A 5 år och B 2 år. I den gemensamma ansökan uppgavs att fadern skulle ha vårdnaden om den 5-åriga dottern och modern om den 2-åriga sonen. TR gjorde ingen utredning i vårdnadsfrågan. Vid tidpunkten för domen var bägge barnen omhändertagna för samhällsvård (se KRS 3144/79) och modern var dömd till villkorlig dom för misshandel av dottern (se Nyk TR B 161/78). TR beslutade enligt föräldrarnas överenskommelse.

(Solna TR T 885/79) Modern var ensam vårdnadshavare för K, 9 år. Fadern yrkade i stämning att vårdnaden om K skulle överföras till honom. Modern bestred yrkandet. TR förordnade interimistiskt att vårdnaden om K skulle tillkomma fadern. Därefter yrkade bägge parterna i gemensam skrivelse till TR att vårdnaden skulle överföras till fadern. TR uttalade: "Tingsrätten finner anledning inte ha framkommit att frågå vad parterna överenskommitavseende vårdnaden om sonen." TR överförde vårdnaden om K till fadern. Domen vann laga kraft.

3. verkställighetsmål

Av tabell 7 framgår att jag funnit endast 5 fall där presumptioner kommit till användning i verkställighetsmål. Två fall är hämtade från RegR (i bägge fallen meddelades prövningstillstånd), 2 fall är hämtade från KR och ett fall från JO.

Två av fallen rör Status-quo-presumtionen och tre Syskon-presumtionen.

I det ena av "Status-quo-fallen" (RR 3597/74) var vårdnadshavaren bosatt i USA. Barnen hade emellertid helt acklimatiserat sig i Sverige, varför verkställighet inte borde ske i avvaktan på omprövning av vårdnadsdomen. Det andra fallet (JO 1972 s 216) är kommenterat av JO, som menade att eftersom mer än 11 månader förflutit från det barnen skildes från vårdnadshavaren, kunde det vara menligt att rubba "det bestående vårdnadsförhållandet" (JO avsåg förmodligen de faktiska vårdförhållandena).

Av större intresse är att jämföra de tre fall där Syskon-presumtionen tillämpats. I alla tre fallen är utgångspunkten att ett av syskonen är så pass gammalt att verkställighet inte bör ske mot dess vilja (FB 21:4). Till detta kopplas så ställningstagandet för det yngre barnet. I 2 fall (RR 1495/76 och KRJ 607/79) blev den slutliga utgången att verkställighet vägrades. I det första fallet menade LR att förhållandena för det yngre barnet pga ställningstagandet för det äldre ändrats så väsentligt att en omprövning av vårdnadsdomen borde göras. I det andra fallet menade LR att en olikartad behandling av syskonen skulle medföra ej ringa skada för det yngre syskonets själsliga hälsa, en bedömning som i stort sett delades av KR. I det tredje fallet (KRSU 3424/78) fann LR att det var angeläget att särbehandling och särskiljande av syskonen undveks. LR lämnade ansökan om verkställighet utan bifall. KR däremot förordnade att barnen skulle lämnas ut till den umgängesberättigade föräldern på angiven tidpunkt. Innan man drar alltför långt gående slutsatser av denna skiljaktiga hantering av fallen, bör noteras att åldern på det äldsta barnet i de två första fallen var 14 1/2 respektive 12 1/2 år samt i det tredje fallet 11 år.^{1/}

1/ Jämför diskussionen i avsnittet om hänsynen till barnens vilja Da s 226ff

Verkställighetsmål avgjorda av regeringsrätten

(RR 3597/74) Fadern var vårdnadshavare och bosatt i USA. Barnen, som bodde hos sin moder var nu helt acklimatiserade i Sverige och skulle börja skola här etc. Fadern ansökte om verkställighet. Modern vägrade lämna ut barnen. LR förklarade - vilket senare fastställdes av RR - att verkställighet ej skulle ske i avvaktan på prövning av överflyttning av vårdnaden till modern.

(RR 1495/76) Vårdnadshavaren ansökte om verkställighet av vårdnadsdomen angående U, 14 1/2 år och A, 11 1/2 år. RR fann att verkställighet angående U ej kunde ske mot hans vilja, men att A:s vilja ej hade avgörande betydelse. RR ansåg emellertid att väsentligt ändrade förhållande uppkommit för A:s del p g a beslutet rörande U. Därför borde vårdnadsfrågan omprövas och på den grunden skulle verkställighet ej heller ske angående A.

Verkställighetsmål avgjorda av kammarrätterna

(KRSU 3424/78) TR förordnade interimistiskt att fadern skulle ha vårdnaden om barnen R, nu 11 år och A, nu 10 år. Modern tillerkändes angiven umgänges rätt. Modern inkom med yrkande till LR om verkställighet av TR:s beslut. Fadern bestred yrkandet med hänvisning till att barnen motsatte sig umgänge med modern. LR uttalade: "Länsrätten finner att verkställighet av Tingsrättens beslut skulle kunna medföra risk som ej är ringa för skada på /R:s/ själsliga hälsa. Sådan risk kan inte anses föreligga beträffande /A/. Länsrätten finner det emellertid angeläget att särbehandling och ett åtskiljande av syskonen undvikas." LR lämnade framställningen utan bifall. Modern besvarade sig till KRSU som förordnade att fadern skulle överlämna barnen på angiven tidpunkt till modern för umgänge. Domen vann laga kraft.

(KRJ 607/79) Fadern yrkade hos LR förordnande om verkställighet av dom avseende umgängesrätt med barnen M, 12 1/2 år och C, 9 år. Konsumenten SO vid Socialförvaltningen i Ö kommun uppdrogs att verka för att modern frivilligt medverkade till att fadern fick utöva umgängesrätten med barnen. I redogörelse för kontakterna med parterna uttalade SO som sin mening att Länsrätten inte borde förordna om verkställighet av umgängesrätten. LR fann att M:s otvetydigt uttalade vilja att inte träffa fadern, borde beaktas i så hög grad att verkställighet avseende honom inte skulle medges. LR uttalade vidare: "Vad sedan gäller /C/ anser Länsrätten på grundval av vad som framkommit i målet att en olikartad behandling av syskonen innebärande att verkställighet endast sker beträffande /C/, måste medföra en risk som ej är ringa för skada på hennes själsliga hälsa. Inte heller beträffande /C/ finner Länsrätten därför skäl att förordna om verkställighet av Tingsrättens dom". TR lämnade faderns framställning om verkställighet utan bifall. Fadern besvarade sig till KRJ, som uttalade: "på de skäl Länsrätten anfört finner Kammarrätten att Tingsrättens dom rörande umgängesrätt vad gäller /M/ inte kan verkställas. Med hänsyn till vad som upplysts i målet om /C:s/ förhållande och till olämpligheten av att behandla syskon olika får risk som ej är ringa, för /C:s/ själsliga hälsa anses föreligga om Tingsrättens dom verkställs. Verkställighet skall därför vägras så vitt rör

/C/." Kammarrätten lämnade besvären utan bifall. Domen vann laga kraft.

Verkställighetsmål granskade av JO

(JO 1972 s 216) I ett ärende om tillämpningen av 21 kap FB anförde JO i sin bedömning bl a "att mer än 11 månader förflutit från det barnen skildes från sin moder (som var vårdnadshavare) och att det därför kunde vara menligt att rubba dem ur de vårdnadsförhållanden som bestått så pass länge". Barnen var vid tidpunkten för JO:s bedömning 13, 12 respektive 8 år gamla.

Cc Vilken typ av bevisning och hur stark krävs för att väga upp de olika presumtionerna?

Vårdnadsmål avgjorda av högsta domstolen

(NJA 1951 A 20) I samband med dom till äktenskapsskillnad förordnade HR att fadern skulle ha vårdnaden om dottern S, 10 år och modern vårdnaden om sonen F, 8 år. Bägge parter väjdade till GH och yrkade att få vårdnaden om bägge barnen. HovR fann bägge parter lämpliga som vårdnadshavare för barnen samt uttalade bl a: "Till stöd för /moderns/ yrkande att få vårdnaden om /S/ talar den omständigheten att hon såsom modern måste anses äga särskilda förutsättningar att hava hand om /S/ under dennas brytningsår. Detta torde emellertid uppvägas av det förhållandet att /S/ enligt vad vittnesmål av diversearbetaren /FL/ och hans hustru /AL/, båda i /T/, samt av leg.läkare AA/ i /M/ visa åtminstone tidvis känt sig mera fästad vid /fadern/ än vid /modern/. Med hänsyn till det beroende vari /F och S/ stå till varandra, synes det icke lämpligt att skilja dem åt. Det förhållandet att /modern/ ingått nytt äktenskap kan befaras medföra att hon icke får möjlighet att ägna /S och F/ den omvårdnad, som hon kunnat giva dem därest hon icke gift om sig. I detta hänseende måste särskilt beaktas huru barn i det senare äktenskapet skulle kunna inverka på /moderns/ intresse för /S och F/." HovR ändrade HR:s dom och förordnade att fadern skulle ha vårdnaden om S och F. Modern sökte revision och prövningstillstånd meddelades. HD fäste avgörande vikt vid att modern hela tiden haft den huvudsakliga vården om barnen och skött dem väl, samt ändrade HovR:s dom och förordnade modern som vårdnadshavare för S och F.

(NJA 1967 A 5) HR förordnade i anslutning till deldom till äktenskapsskillnad att modern interimistiskt skulle ha vårdnaden om K, 6 år och R, 2 1/2 år. Två år senare förordnade HR slutligt att modern skulle ha vårdnaden om barnen. Fadern väjdade till HÖN och yrkade att få vårdnaden om bägge barnen. Modern bestred ändring. HovR fann fadern med hänsyn till hans personliga egenskaper lämplig som vårdnadshavare för bägge barnen samt uttalade bl a: "Visserligen får anses, att /modern/ efter det att parterna åtskiljts skött barnen väl och att förhållandet mellan barnen och modern är gott. Av utredningen framgår emellertid att /modern/ haft ett förhållandevis livligt umgänge med olika män. De uppgifter som därvid framkommit om /moderns/ levnadssätt föranleda enligt Hovrätts mening till det bedömandet, att /modern/, även om hon icke kan anses vara olämplig som vårdnadshavare, dock måste antas vara mindre skickad än fadern att utöva vårdnaden." HovR ändrade HR:s dom och förordnade fadern som vårdnadshavare för barnen. HovR ändrade även HR:s interimistiska förordnande och förordnade i sin tur att fadern interimistiskt även skulle ha vårdnaden om barnen. Modern sökte revision och prövningstillstånd meddelades. Efter HovR:s dom hade barnen överflyttats till fadern men återflyttat till modern i samband med att det äldre barnet åter skulle börja skolan. Därefter hade modern åter huvudsakligen skött vården om barnen. HD fann att modern skött barnen väl, att hennes umgänge med olika män sedan hemskillnaden inte inverkat menligt på barnen och därför inte kunde negativt påverka bedömningen av moderns lämplighet som vårdnadshavare samt att moderns förhållanden sedan hon ingått förlovning stabiliserats avsevärt. HD upphävde HovR:s dom och fastställde HR:s domslut i vårdnadsfrågan.

(NJA 1968 A 19) TR tillerkände modern vårdnaden om R, 6:4 år och M 3:8 år. Fadern överklagade till SH och yrkade att få vårdnaden om R. HovR uttalade bl a: "på grundval att den utredning som förebragts i målet kan icke antagas annat än att förhållandet mellan /modern/ och /R/ likaledes är gott och att /modern/ under de drygt 3 år hon haft vårdnaden om /R/ tagit väl hand om honom." - - - "Det torde visserligen ofta förhålla sig så, att det är mindre lämpligt att skilja syskon från varandra i samband med att deras föräldrar erhåller hemskillnad eller äktenskapsskillnad. I detta fall är barnen emellertid ännu så pass unga att man med fog kan utgå från att en eventuell skada förorsakad av att barnen skiljs åt tämligen snabbt går över." HovR ändrade TR:s dom främst med hänvisning till moderns kriminalitet och dåliga kunskaper i svenska. HD upphävde emellertid HovR:s dom och fastställde TR:s dom varvid modern erhöll vårdnaden om även R.

(HD T 387/77) TR tillerkände interimistiskt fadern vårdnaden om H, 8 år och D, 7 år samt J, 6 år. Med hänvisning till att fadern under lång tid skött barnen utan anmärkning förordnade TR slutligt att fadern skulle ha vårdnaden om barnen. Modern vädjade till SH, som bl a uttalade: "Det förhållandet, att barnen sedan augusti 1974 har vistats hos /fadern/ medför, såsom tingsrätten har funnit, att ett bestämt företräde måste tillerkännas denne i fråga om lämplighet att även i fortsättningen handha vårdnaden. Det är emellertid även att beakta, att en överflyttning av vårdnaden skulle medföra en jämförelsevis obetydlig förändring för barnen i fråga om yttre miljö och dylika förhållanden i övrigt. Hovrätten finner därför en prövning böra företagas, huruvida trots vad som nyss anförts om företräde för /fadern/ en överflyttning av vården bör ske." HovR ändrade TR:s domslut och förordnade modern som vårdnadshavare för barnen. Ej pt.

(HD T 9/78) TR förordnade genom interimistiskt beslut modern som vårdnadshavare för M, 9 år och D, 4 1/2 år samt fadern för S, 7 år. Bägge parter yrkade sedermera vårdnaden om alla tre barnen. SDN i B uttalad i yttrande till TR: "Beträffande /M/ och /D/ synes hon (modern) vara den lämpligaste vårdnadshavaren då hon givit dem en god och trygg uppväxtmiljö efter separationen från maken. Beträffande /S/ bör gälla att vårdnaden handhas av /fadern/." Fadern var med S bosatt i utlandet (I sydeuropa). TR uttalade: "Utrett är att /modern/ är lämplig som vårdnadshavare för barnen, men det måste också antagas att /fadern/ på ett godtagbart sätt svarar för /S:s/ uppväxtförhållanden. Väl talar syskonens ålder för att de får växa upp tillsammans men vid samlad bedömning av utredningen i målet saknar tingsrätten anledning att frångå sociala distriktnämndens ståndpunktstagande." TR tillerkände modern vårdnaden om M och D samt fadern om S. Modern vädjade till SH, som inte gjorde någon ändring av TR:s dom i vårdnadsdelen. Ej pt.

(HD T 171/78) TR förordnade interimistiskt i anslutning till äktenskapsskillnad att fadern skulle ha vårdnaden om N, 4 år. SH fastställde TR:s dom. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om N. Modern hade därefter ingått nytt äktenskap. SCN i G kommun och SCN i V kommun förordade bägge i yttrande till TR modern som vårdnadshavare för N. TR fann båda parter i och för sig lämpade att handha vårdnaden, och fann att "vardera partern har förmåga att erbjuda barnet en god fysisk och psykisk miljö." TR uttalade bl a: "Det framgår att /fadern/ under den tid han

ensam handhaft vårdnaden om sonen skött denna på ett sätt som inte kan ge anledning till någon anmärkning. /Fadern/ har även visat ett betydande engagemang när det gäller att ordna för pojken framtid. - - /Modern/ har, sedan sammanlevnaden mellan parterna upphörde, umgåtts med /N/ i avsevärd omfattning. Hon har således ingalunda förlorat kontakten med sonen. Det framgår att hon är beredd att - om hon får vårdnaden om honom - inrätta sig på sådant sätt att sonens intressen kommer i förgrunden. En omflyttning av vårdnaden om sonen bör därför kunna genomföras utan de olägenheter som stundom kan vara förenade med ändrade vårdnadsförhållanden." TR lade även vikt vid att modern kunde erbjuda N en mera fullständig familj än fadern. TR tillerkände modern vårdnaden om N. Fadern väddade till HNN, som - utan angivande domskäl - fastställde TR:s dom. Ej pt.

(HD T 186/78) Modern hade interimistiskt tillerkänts vårdnaden om barnen M 7 1/2 år och M, 4 år. Modern yrkade sedermera att få vårdnaden om bägge barnen, medan fadern yrkade att få vårdnaden i första hand om T och i andra hand om bägge barnen. SDN i B förordade att fadern skulle få vårdnaden om T och modern om M. TR tillerkände modern vårdnaden om T. HovR fann bägge föräldrarna lämpade som vårdnadshavare. HovR var också tveksam till att dela syskon mellan föräldrarna. I detta fall var dock motsättningen mellan föräldrarna sådan att barnen förhindrades att ha kontakt med den förälder som ej hade vårdnaden. HovR gjorde den bedömningen att denna svårighet skulle kvarstå oavsett vem av föräldrarna som hade vårdnaden om barnen. Det fanns därför skäl antaga att en delning av vårdnaden om barnen mellan föräldrarna skulle kunna vara till bägge barnens fördel. HovR åberopade särskilt uttalande i yttranden från en psykolog och från SDN i B och ändrade TR:s dom, varvid fadern tillerkändes vårdnaden om T. Ej pt.

HD T 324/78) Fadern hade interimistiskt tillerkänts vårdnaden om S, 10 år och H 6 år. Inför det slutliga avgörandet yrkade fadern vårdnaden om bägge barnen. Modern yrkade att få vårdnaden i första hand om bägge barnen och i andra hand om sonen H. Yttrande inhämtades från två socialnämnder, varvid den ena förordade fadern som vårdnadshavare för bägge barnen och den andra att fadern fick vårdnaden om dottern S samt modern om sonen H. 11 vittnen hördes. TR fann bägge föräldrarna lämpliga som vårdnadshavare och att ingendera kunde ges något bestämt försteg framför den andra. TR tillerkände fadern vårdnaden om bägge barnen. Modern överklagade till HVS och yrkade att hon skulle erhålla vårdnaden om H. HovR förordnade om barnpsykiatrisk undersökning. Åtta vittnen från TR hördes ånyo samt två ytterligare vittnen. HovR uttalade i detta avseende: "Hovrätten finner att de i målet hörda vittnena därvid lämnat så olika och delvis motsägende uppgifter att bestämda slutsatser ej kan dragas därav". Huvudfrågan gällde om det var lämpligt att H skulle skiljas från sin syster och fader för att överflyttas till modern. Den sakkunnige överläkaren hade förordat en sådan överflyttning. HovR uttalade bl a: "En överflyttning av vårdnaden medför vidare att syskonen uppdelas mellan föräldrarna. Mot /F:s/ (den sakkunnige överläkaren) i målet gjorda uttalande att vissa motsättningar förekommer mellan syskonen har några vittnen uppgivit att förhållandet mellan syskonen är mycket gott och att djup samhörighet råder mellan dem. Andra vittnen har anfört att onormala motsättningar förekommer mellan syskonen. Hovrätten finner i denna del att uppgifter av visst innehåll icke utesluter riktigheten av motsatta uppgifter. /F:s/

uttalande bör således förtjäna beaktande. En uppdelning av barn mellan föräldrar bör i allmänhet undvikas. Med hänsyn emellertid till vad /F/ anfört i denna del och då anledning förekommer till antagande att syskonen kommer att träffas regelbundet vid umgängesrättens utövande, finner hovrätten i förevarande fall att skäl för uppdelning föreligger". HovR ändrade TR:s dom och tillerkände modern vårdnaden om H. Två dissidenter ville fastställa TR:s dom. Ej pt.

(HD T 372/78) TR förordnade i anslutning till ansökan om äktenskapsskillnad att modern interimistiskt skulle ha vårdnaden om J, 5 1/2 år och A, 4 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om barnen. SCN i E kommun förordade med sex röster mot 3 samt en nedlagd fadern som vårdnadshavare för barnen. TR fann bägge parter lämpliga som vårdnadshavare och uttalade bl a: "/Modern/ har, efter det Tingsrätten 15.16. 1977 meddelade interimistiskt beslut i vårdnadsfrågan, handhaft vårdnaden av båda barnen. Det är ej visat annat än att barnen funnit sig väl tillrätta hos /modern/. Med beaktande härav kan det synas vara med barnens bästa mest förenligt att de ej flyttas från den miljö i vilken de f n lever. Barnen har emellertid under det senaste året umgåtts ganska flitigt med fadern och de är väl förtrogna med den miljö i vilken han lever. Med hänsyn härtill finner Tingsrätten att en förflyttning av barnen icke bör medföra några anpassningssvårigheter och icke heller, då det råder ett gott förhållande mellan barnen och deras far, förorsaka barnen någon skada eller över huvud taget något men." TR tillerkände fadern vårdnaden om bägge barnen. Modern väddade till SH och yrkade att få vårdnaden om barnen. Fadern bestred ändringen. HovR konstaterade att förhållandet mellan parterna under långa perioder varit mycket disharmoniskt och att vad parterna anfört mot varandra som olämplighet i vårdnadsfrågan, icke kunde läggas till grund för avgörande. HovR uttalade bl a: "När det gäller att besluta i vårdnadsfrågor kan det ofta finnas anledning att ta stark hänsyn till den vårdnadssituation som redan föreligger, och att undvika att ändra på förhållanden som för barnen framstår som invanda och stabila. Med hänsyn till vad ovan upptagits beträffande barnen, till att de vistats över ett år hos sin moder och endast relativt kort tid hos fadern samt till att barnen - vem som än haft vårdnaden - haft normal kontakt med den andre, finner Hovrätten lika med Tingsrätten det icke kunna befaras att barnen förorsakas skada eller annat men av en förändring i vårdnadssituationen. Hovrätten anser sig därför sakna anledning att vid avgörandet av vårdnadsfrågan väga in det förhållandet att vårdnaden nu under någon tid varit anförtrodd /fadern/." HovR fastställde TR:s domslut. Ej pt.

(HD T 134/79) TR hade i interimistiskt beslut tillerkänt modern vårdnaden om R 4 1/2 år. När målet kom upp för slutligt avgörande anförde TR bl a: "Tingsrätten delar i och för sig uppfattningen att skälen moten vårdnadsöverflyttning i detta fall gör sig mindre starkt gällande beroende på att /R/ skulle komma tillbaka till den miljö som han har vuxit upp i. /R/ har emellertid nu vistats hos /modern/ under lång tid och i uppenbarligen funnit sig väl tillrätta hos henne. Intrycket av /moderns/ lämplighet som vårdnadshavare har utan tvivel ytterligare förstärkts under den tid som gått sedan vårdnadsutredningarna gjordes. Att under dessa omständigheter ändra på rådande förhållanden bör enligt tingsrättens mening inte komma ifråga." Det hade i målet genomförts två olika vårdnadsutredningar. En i vardera föräldrarnas

hemkommun, varvid ett visst samarbete förekommit mellan utredarna. Dessa hade förordat fadern som vårdnadshavare, vilket även nämnderna förordat i sina yttranden till TR. TR tillerkände modern vårdnaden om R. En dissident ville tillerkänna fadern vårdnaden. GH fastställde TR:s domslut. En dissident ville tillerkänna fadern vårdnaden. HD beslöt om barnpsykiatrisk undersökning av R. I domskälen amfördes bl a: "I förevarande fall har emellertid kontakten med fadern varit djupgående och regelbunden under hela den långa tiden för vårdnadsprocessen, (tre år) och den yttre miljön bör för /R/ hittills ha framstått som tryggare hos fadern i det gamla hemmet än under de skiftande förhållanden under vilka han levat med sin mor". Den sakkunnige som genomfört den barnpsykiatriska undersökningen hade klart förordat fadern som vårdnadshavare. HD ändrade HovR:s dom och tillerkände fadern vårdnaden om R.

(HD T 269/80) TR hade interimistiskt tillerkänt modern vårdnaden om H 3 1/2 år. Inför det slutliga avgörandet konstaterade TR att ingen av föräldrarna var olämplig som vårdnadshavare, men att fadern "får anses vara lämpligare". En viktig fråga var om det kunde anses försvarligt att skilja H från hans halvsyster som var 2 1/2 år äldre och till vilken han stod i ett mycket gott förhållande. TR anförde därvid bl a: "Emellertid bör i det sammanhanget beaktas, att /modern/ väntar barn i april 1980 och att kretsen av barn kring henne utökas till tre./H/ kommer därvid att vara ungefär mitt emellan det äldsta och yngsta barnet, av vilka det senare kommer att påkalla nästan all uppmärksamhet. Med hänsyn härtill och med beaktande bland annat av vad som upplysts om umgängesrätten med barnen finner tingsrätten sådana övertygande skäl inte föreligga för att man i detta avseende bör tveka inför att bryta den gemenskap som kan finnas mellan /H/ och /K/ (halvsyster)." TR tillerkände fadern vårdnaden om H. SH fastställde TR:s domslut. Två dissidenter ville ändra domen och tillerkänna modern vårdnaden främst med hänsyn till att H annars skulle tvingas till en stor omställning genom byte av uppväxtmiljö. Ej pt.

(HD T 330/80) TR förordnade slutligt fadern som vårdnadshavare för T, 11 1/2 år och P 6 1/2 år. Modern vädjade till HSB och yrkade att få vårdnaden om bägge barnen. Fadern bestred ändring. HovR fann att vårdnaden om T, borde tillerkännas fadern, eftersom avgörande vikt borde fästas vid T:s uttalanden om att han ville bo hos fadern. Hovrätten fann även att visst företräde kunde ges för modern beträffande vårdnaden om P, och uttalade bl a: "Hovrätten har emellertid också att bedöma frågan om lämpligheten av att barnen erhåller skilda vårdnadshavare. Hovrätten beaktar att åldersskillnaden mellan barnen är 5 år. Härtill kommer att båda barnen nu uppnått sådan ålder att kamratrelationerna får allt större betydelse. Av utredningen i målet har vidare framkommit att /modern/ och /fadern/ bor nära varandra och i umgänget å omse sidor fungerar bra. Det kan därför antagas att /T/ och /P/ även vid delad vårdnad kommer att ha upprepade kontakt med varandra. Det synes därför inte föreligga hinder för att barnen ges skilda vårdnadshavare." HovR ändrade TR:s domslut så att modern tillerkändes vårdnaden om P. En ledamot var skiljaktig och ville fastställa TR:s domslut i sin helhet. Ej pt.

(HD T 350/80) I detta fall menade TR att trots "att /barnet/ under de första arton månaderna helt saknat kontakt med /fadern/,

under hela sitt liv vistats hos modern och även synes vara starkt bunden till henne" skulle vårdnaden överflyttas till fadern. TR utgick därvid från barnets behov av en trygg och harmonisk uppväxtmiljö, vilket fadern ansågs ha mycket goda förutsättningar att ge sonen. GH fastställde domen. Ej pt.

(HD T 381/80) TR tillerkände interimistiskt modern vårdnaden om parternas barn K, 14 1/2 år och D, 8 1/2 år. Fadern yrkade slutligt att få vårdnaden om D, medan modern yrkade att få vårdnaden om bägge barnen. SCN i S uttalade i yttrande till TR att det vore mest lämpligt att modern fick vårdnaden om K och fadern om D. TR uttalade bl a: "Att /modern/ interimistiskt under relativt lång tid haft vårdnaden om /D/ föranleder inte tingsrätten till annan bedömning (än den SCN i S givit uttryck för). Inte heller kan det förhållandet att en lösning av vårdnadsfrågorna i enlighet med vad nu anförts skulle innebära en uppdelning av barnen mellan föräldrarna - något som enligt rättspraxis inte bör ske utan särskilda skäl - medföra annat ställningstagande från tingsrättens sida". TR tillerkände modern vårdnaden om K och fadern vårdnaden om D. Modern väddade till SH som fastställde TR:s domslut i vårdnadsfrågan. Ej pt.

(HD T 81/81) Barnet hade vistats hos modern i 1 1/2 år. Båda föräldrarna ansågs kunna erbjuda barnet en god uppväxtmiljö. Barnet hade också i perioder om upp till två månader bott hos fadern, som var vårdnadshavare. TR hänvisade till att utredningen visat att modern "icke tillgodosett barnets behov av kontakt med fadern, medan denne visat stor beredvillighet att tillåta /modern/ umgänge med barnet". Vårdnaden överflyttades därför inte till modern som denna yrkat. HÖN gjorde samma bedömning som TR och fastställde TR:s domslut. Ej pt.

Vårdnads mål avgjorda av hovrätterna

(HSB T 56/77) TR tillerkände, i samband med äktenskapsskillnad fadern vårdnaden om makarnas barn, A, 6 år och C, 2 år. Modern besvarade sig till HSB. HovR inhämtade förnyat yttrande från SCN samt förordnade om barnpsykiatrisk undersökning. I yttrande från barn- och ungdomspsykiatriska kliniken vid centrallasarettet i K förordades modern som vårdnadshavare, främst med hänvisning till faderns omogna och rigida personlighet som enligt kliniken var skadlig för barnens psykiska utveckling i längden. SCN i O tillstyrkte i förnyat yttrande att vårdnaden överflyttades från fadern till modern. HovR uttalade bl a: "Trots att /A/ i och för sig synes ha anpassat sig väl hos fadern och /styvmodern/ talar nu anförda omständigheter för den lösning av vårdnadstvisten som föreslagits av den barnpsykiatriska och psykologiska expertisen." - - - "på grund av det anförda och då - vilket också är parternas uppfattning - barnen bör följas åt, anser hovrätten att det är mest förenligt med barnens bästa att vårdnaden om dem tillerkännes /modern/." HovR ändrade TR:s domslut och tillerkände modern vårdnaden om barnen. Domen vann laga kraft.

(SH T 720/79) TR förordnade i anslutning till äktenskapsskillnad att modern interimistiskt skulle ha vårdnaden om båda barnen, C, 10 år och M, 5 år. SH fastställde TR:s beslut. Bägge parter har slutligt yrkat att få vårdnaden om båda barnen. SCN i UV kommun har i yttrande till TR förordat fadern som vårdnadshavare för

barnen. TR fann att bägge parter med hänsyn till sin läggning och sitt intresse för barnen kunde erbjuda dem en god miljö. Bägge flickorna hade uttryckt önskemål om att få bo hos fadern. Den äldsta flickan hade dock under ett av de senaste besöken uttryckt att hon nu önskade stanna hos modern. TR uttalade bl a: "Efter vad nu sagts, synes det förenligt med barnens bästa, att tillägga /fadern/ vårdnaden om /M/ samt /modern/ vårdnaden om /C/. Hinder häremot kan inte anses föreligga med hänsyn till flickornas ålder och åldersskillnaden mellan dem; det måste förutsättas att de i stort sett har olika intressen och skilda kamratkretsar. Med hänsyn till den vidsträckta umgängesrätt om vilken parterna är ense, synes inte heller en delning av syskonen på detta sätt behöva medföra en uttunnad gemenskap dem emellan." TR förordnade att modern skulle ha vårdnaden om C och fadern vårdnaden om M. Bägge parter förde målet vidare till SH och yrkade att få vårdnaden om även det andra barnet. Fadern återkallade sedermera sitt yrkande att erhålla vårdnaden om C. Parterna kom även överens om att modern skulle ha vårdnaden om dottern M. HovR fastställde parternas överenskommelse. Domen vann laga kraft.

(SH T 749/79) TR tillerkände interimistiskt fadern vårdnaden om C, 8 1/2 år och P, 6 år. SCN i E kommun förordade i yttrande till TR fadern som vårdnadshavare för barnen medan barn- och ungdomspsykiatriska kliniken vid Centrallasarettet i E rekommenderade modern som vårdnadshavare för C och fadern som vårdnadshavare för P. TR fann bägge föräldrarna lämpliga som vårdnadshavare och uttalade bl a: "/Fadern/ har, efter det Tingsrätten den 22:a november 1978 meddelat interimistiskt beslut i vårdnadsfrågan, handhaft vårdnaden om båda barnen. Det är ej visat annat än att barnet funnit sig väl tillrätta hos /fadern/. Med beaktande härav kan det synas vara med barnens bästa mest förenligt att ej byta vårdnadshavare. Barnen har emellertid umgåtts mycket flitigt med modern. Tingsrätten finner därför att det ej kan befaras att barnen förorsakas skada eller annat men i en förändring i vårdnadssituationen. Det saknas därför anledning att vid avgörandet i vårdnadsfrågan väga in det förhållande att vårdnaden någon tid varit anförtrödd /fadern/." TR fann beträffande parternas personliga egenskaper och kontakten med barnen, att dessa i någon mån väge över till faderns fördel. TR fann emellertid att /C/ klart och entydigt uttalat att hon vill bo hos modern. TR fann även att den ringa åldersskillnaden mellan barnen och sammanhållningen mellan systrarna talat för att vårdnaden inte borde delas upp mellan föräldrarna. TR tillerkände modern vårdnaden om barnen. SH fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(SH T 613/80) I anslutning till ansökan om äktenskapsskillnad beslöt TR interimistiskt att fadern skulle ha vårdnaden om A, 3 år. A hade sedan hon var 11 dagar gammal varit omhändertagen för samhällsvård och omhändertagen i fosterhem. Fadern yrkade slutligen att få vårdnaden om A. Modern medgav detta yrkande. SCN i S kommun uttalade i yttrande till TR att ingen av föräldrarna kunde anses lämplig som vårdnadshavare och förordade att särskilt förordnad förmyndare utsågs som vårdnadshavare. TR uttalade: "Genom vad som i målet framkommit angående /faderns och moderns/ personliga förhållanden, finner Tingsrätten med hänsyn till barnets bästa uppenbart, att vårdnaden bör anförtrös åt särskilt förordnad förmyndare. Fadern väjdade till SH och yrkade att få vårdnaden om A. Modern bestred ändring. Fadern förklarade sig ha för avsikt att ta hem barnet om ungefär 1 1/2 år. Modern påpekade att A borde få stanna i fosterhemmet där hon trivdes. HovR uttalade: "Hovrätten finner vad härstädes förekommit inte föranleda

till ändring av Tingsrättens bedömning i vårdnadsfrågan." HovR fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(SH T 955/81) TR förordnade i enlighet med parternas överenskommelse att fadern interimistiskt skulle ha vårdnaden om J, 6 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om J. SCN uttalade i yttrande till TR att fadern borde anförtros vårdnaden. TR konstaterade att det rörde sig om två föräldrar med starkt föräldraansvar för sitt barn, samt uttalade bl a: "Båda föräldrarna är enligt vårdnadsutredningen lämpliga som vårdnadshavare och bägge har goda materiella förutsättningar att ta hand om /J/. Modern/ har framstått som en varm och engagerad person och den instabilitet som /vårdnadsutredaren/ funnit hos henne kan, enligt Tingsrättens mening, snarare tolkas som ett starkt behov att trots problemen i äktenskapet med /fadern/, försöka i största möjliga utsträckning minska skadeverkningarna för /J/. /Modern/ och /moderns fästman/ har köpt ett hus i närheten av parternas tidigare gemensamma bostad och en överflyttning av vårdnaden till henne skulle därför inte medföra att /J/ förlorar kontakten med den miljö och de vänner han har. Vidare har /modern/ kortare arbetstid än /fadern/ och kommer om några månader att ha möjlighet till föräldraledighet. /Modern/ har därför mer tid för /J/ och /J/ kan vistas mindre del av tiden på daghemmet, och sedan han börjat skolan på fritidshemmet. Mot bakgrund härav finner Tingsrätten att /modern/ bör tillerkännas vårdnaden om /J/." Två dissidenter (ordföranden och en nämndeman) ville tillerkänna fadern vårdnaden om J. Fadern väddade till SH och yrkade att få vårdnaden om J. Modern bestred ändring. HovRr fann bägge föräldrarna mycket lämpliga som vårdnadshavare och uttalade: "När det gäller frågan om det kan innebära någon belastning för /J/ om vårdnaden överflyttas till/modern/ efter det att /fadern/ så pass länge haft vårdnaden om honom beaktar Hovrätten bl a, att /J/ ännu inte börjat skolan och att parterna bor relativt nära varandra. En överflyttning av vårdnaden till /modern/ skulle under förhållanden varande omständigheter enligt Hovrättens mening inte komma att innebära att /J/ förlorade kontakten med sina tidigare vänner och sin invanda miljö. När det gäller vilken av föräldrarna som med hänsyn till /J:s/ bästa bör få vårdnaden om honom bör särskilt beaktas att /modern/ har möjlighet att taga ledigt från sitt arbete under resten av innevarande år samt under avsevärd tid därefter ha möjlighet att arbeta på deltid. Hon kan av den anledningen antagas få mera tid än /fadern/ att ta hand om /J/ och ägna sig åt honom. Detta förhållande får anses vara av stort värde i den känsliga ålder /J/ befinner sig. En nära kontakt mellan /J/ och fadern bör ändå kunna uppehållas då parterna bor så nära varandra." HovR fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(SH T 173/82) TR förordnade i anslutning till äktenskapsskillnad att fadern interimistiskt skulle ha vårdnaden om T, 11 år och M, 9 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om barnen. SCN i E kommun förordade i yttrande till TR modern som vårdnadshavare för barnen. TR fann båda parter lämpliga som vårdnadshavare och förordnade fadern som vårdnadshavare för barnen. Modern väddade till SH och yrkade att få vårdnaden om barnen. Fadern bestred ändring. SH fann båda föräldrarna lämpliga som vårdnadshavare samt att avgörande betydelse borde fästas vid barnens klara uttalanden om att de önskade bo hos modern. Uttalandena hade gjorts vid flera olika tillfällen inför flera olika personer med vana att yrkesmässigt bedöma barns uttryck och reaktioner. HovR uttalade bl a: "Ett förordnande av /modern/ som vårdnads-

havare skulle emellertid medföra ändring i den vårdnadssituation som varit rådande nu i snart 2 år. I princip bör sådana ändringar undvikas om ej särskilda skäl föreligger. Barnen har emellertid haft regelbunden kontakt med modern sedan de den 10:e nov. 1980 flyttade till fadern, och /P/ har bott hos modern sedan den 17:e aug. 1982. En definitiv flyttning till /modern/ kommer inte att innebära några stora ändringar i barnens yttre villkor, och kontakten med /fadern/ kan uppehållas regelbundet även efter en flyttning från honom. Vid nu angivna förhållanden och med beaktande av att överförandet av vårdnaden antas stå i överensstämmelse med barnens önsknings, anser Hovrätten en ändring av tidigare vårdnadsbeslut kunna ske. Följaktligen skall /moderns/ yrkande om vårdnaden bifallas." HovR ändrade TR:s domslut och förordnade modern som vårdnadshavare för barnen. Domen vann laga kraft.

Vårdnads mål avgjorda av tingsrätter

(Uppsala TR T 504/71) Modern hade interimistiskt tillerkänts vårdnaden om P, 8 år. Bägge parter yrkade nu att få vårdnaden om sonen. TRfann båda föräldrarna väl lämpade att ha hand om vårdnaden om honom. SDN hade i yttrande förordat fadern. Vid bedömningen av detta yttrande uttalade TR bl a: "Barnets ålder, nu åtta år, har däremot betydelse, åtminstone såtillvida att en späddare ålder kunde ha kommit det att framstå som betänkligt att skilja honom från modern." TR tillerkände fadern vårdnaden om P. Domen vann laga kraft.

(Haparanda TR T 66/79) TR tillerkände interimistiskt fadern vårdnaden om barnen P, 15 år och J, 8 år. HÖN fastställde beslutet. Modern behöll dottern J hos sig i samband med ett umgängestillfälle. Modern yrkade slutligt vårdnaden om J, medan föräldrarna var överens om att fadern skulle ha vårdnaden om sonen P. Två socialnämnder förordade modern som vårdnadshavare för J. TR fann det inte vara uppenbart stridande mot barnets bästa att fastställa parternas överenskommelse angående P. TR uttalade bl a: "Ålderskillnaden mellan denne (P) och /J/ är så stor att avgörande skäl inte talar mot en delning av syskonen mellan föräldrarna." TR tillerkände modern vårdnaden om J. Domen vann laga kraft.

D Bevisfakta - bevisvärdering

I alla vetenskapliga sammanhang råder ett samspel mellan teori och empiri, eller mellan teorierna och den verklighet teorierna söker beskriva eller analysera. De flesta teorier har tillkommit ur praktiska behov. Vetenskapsmännen har sökt efter sätt att beskriva en verklighet som är så komplex att den inte kan överblickas eller förstås i ett enda sammanhang. Man har därför sökt utarbeta en modell av verkligheten. Med hjälp av denna modell söker man sedan beskriva, värdera och analysera fenomen i verkligheten. I detta perspektiv är alla teorier praktiska. Visar det sig att man inte lyckas beskriva eller förstå verkligheten med hjälp av teorierna bör dessa ändras. En sådan förändringsprocess försigår ständigt inom de olika vetenskapsgrenarna. I de s k normativa vetenskaperna tillkommer ytterligare ett moment, nämligen en ambition att direkt påverka verkligheten. För rättsvetenskapens del sker detta såväl direkt (genom att exempelvis domare låter sig påverkas av den vetenskapliga doktrinen), som indirekt (genom att lagstiftare låter sig påverka av vetenskapsmännens rön). Ett sådant ständigt samspel mellan teori och verklighet är en nödvändig förutsättning för vetenskapens utveckling och fortbestånd.

Med utgångspunkt från rekvisiten i lagtexten utläses de rättsfakta som är relevanta för det aktuella målet. Det bevismaterial som på olika sätt samlats in och förelagts domstolen skall organiseras med utgångspunkt från rättsfakta. Materialet struktureras så att bevisetema bestäms och de bevisfakta som härleds från (enligt Ekelöf orsakas av) bevisetemat identifieras. Det är viktigt att från bevisfakta särskilja hjälpfakta. Sådana fakta verkar förstärkande eller försvagande på den grad av visshet med vilken bevisfakta bevisar bevisetemat, men har ingen självständig effekt för ställningstagandet om bevisetemat föreligger eller ej. Ulla Jacobsson understryker vikten av att noggrant bestämma bevisetema i de typer av mål, som avhandlas här. Det är nämligen dessa bevisetema som utgör grunden för den prognos som domstolen skall ställa och som har särskild betydelse i dessa typer av mål.^{1/} Den modell för prognosställande och vägning av prognoser som hon presenterar^{2/} utgör så vitt jag kan förstå ett tillämpningsexempel på den av Olivecrona utvecklade successiva relevansens och den successiva verifikationens princip.^{3/}

Ju klarare och otvetydigare rekvisiten i lagtexten är utformade, desto lättare är det att bestämma bevisetema i målet. På motsvarande sätt blir det svårare att bestämma bevisetema i de fall lagtexten innehåller oklara rekvisit. På senare år kan förmärkas en tendens att särskilt inom socialrätten använda s k ramregler, dvs tämligen öppna rekvisit i lagtexten. Detta medför att det kan uppstå svårigheter genom att problemen vid lagtolkningen kan göra det mera komplicerat att bestämma bevisetema. I här behandlade mål inom socialrätten får detta problem ytterligare en dimension genom att rekvisiten är prognostiskt utformade. Bevisetemat kommer därför att i likhet med rekvisit och rättsfakta vara inriktat mot framtiden. Detta gör att man bör fråga sig om den traditionella metoden i hanterandet av bevisetema, bevisfakta och hjälpfakta är särskilt lämplig att använda. Den i debatten kring tvångsreglernas tillämpning inom socialrätten omdiskuterade sk helhetsbedömningen, kan måhända vara användbar om den tillämpas enligt Olivecronas princip om den successiva relevansen.

Det är förståeligt att man så länge sökt, och alltså söker, en metod som skall göra det möjligt för oss att säkert bedöma hur verkligheten omkring

1/ Jacobsson U, Ett barns rättigheter s 127.

2/ aa s 133 ff.

3/ Olivecrona K, Rätt och dom s 208 ff.

oss ser ut, och hur vi bäst skall avgöra hur vi skall utforma framtiden. Det finns dock en risk för att utvecklandet av sådana metoder i allt för hög grad blir renodlat teoretiskt, varvid vi riskerar att tappa det inledningsvis betonade sambandet teori och empiri. Jag är t ex i viss utsträckning skeptisk till användningen av matematiska formler inom den tillämpningsinriktade rättsvetenskapen. De har den stora fördelen att vara bra hjälpmedel vid generaliseringar. Men i sin strängt förenklade form är de enligt min mening bundna av siffrornas inneboende endimensionality, och det förutsätts därför att de fakta siffror skall beteckna också är endimensionella.

Frågan uppkommer då om man med hjälp av matematiska formler kan komma åt de kvalitativa aspekter som är förbundna med fakta rörande mänskliga relationer. Riskerar vi inte att komma in i en återvändsgränd om vi försöker kvantifiera kvalitativa företeelser? Är det överhuvud taget möjligt att väga fakta med kvalitativt olika innebörd mot varandra? Är det kanske nödvändigt att i ett visst skede i bevisvärderingen lita mera till intuition än till logiska överväganden?^{1/} Om så är, förefaller det rimligt att denna intuitiva verksamhet är så medveten som möjligt och att man inte söker dölja den bakom en fasad av skenbart relevant logiskt resonemang.

Nu skall man nog inte driva resonemanget om intuitiv verksamhet för långt. Man skall dessutom vara medveten om att intuition är nära förbundet med erfarenhet. Därvid kan man dels tala om en yrkesmässig erfarenhet, dels om en allmänmänsklig personlig erfarenhet.^{2/} En domare med lång erfarenhet från exempelvis familjemål har naturligtvis en helt annan möjlighet att lita till sin intuition i ett visst skede av bevisvärderingen än en domare som står inför sitt första avgörande. På samma sätt har en domare med erfarenhet av egna barn en annan möjlighet till intuitiv bedömning än en domare som saknar denna erfarenhet. Tyvärr är verkligheten så beskaffad att det inte låter sig göra att vid en viss tidpunkt få fullständig och objektiv kunskap om densamma. Det finns inte någon metod som kan göra oss oberoende av skönsmässiga inslag i bevisvärderingen^{3/}, men vi kan ändå med hjälp av olika metoder försöka beskriva de olika stegen och stadierna i beslutsprocessen. Skönsmässiga inslag måste klart åtskiljas från godtyckliga inslag. Inom bägge dessa företeelser finns ett stort utrymme för intuition.

Intuitiv verksamhet rymmer i sig även stora risker. I detta sammanhang gäller det särskilt de risker som är förbundna med sk selektiv perception. Enkelt uttryckt kan man säga att man ser vad man vill se; hör vad man vill höra och kommer ihåg vad man vill komma ihåg. Denna mycket mänskliga psykologiska företeelse gäller alla i en process medverkande, således parter, vittnen, sakkunniga och domare. Varje rättstillämpare måste därför sträva efter att göra beslutsprocessen logiskt sammanhållen, och att i varje fall i efterhand söka fastställa de olika stegen i beslutsförfarandet.^{4/} Det är viktigt att man åtminstone i efterhand, (exempelvis genom granskning av beslutsförfarandet av en utifrån kommande forskare) kan följa hela förloppet vid bevisvärderingen genom det material domstolarna redovisar i domen.^{5/} Tyvärr är det sällan detta låter sig göra, vilket jag bl a avser visa i de efterföljande avsnitten.

1/ Se Ross A, Ret som teknik, kunst og videnskab i Indledning til retsstudiet av Iuul, Ross och Trolle, København 1974 s 86 f samt Ekelöf, Bevisvärde, tillräckligt bevis och bevisbörda i Festschrift till Lundstedt, Uppsala 1974 s 11.

2/ Se Adolphson Y, Att tolka författningar och rättsfall principer, metod, intuition ... eller vad? i FRT 1/1978 s 39 f.

3/ Stening A, Bevisvärde s 60.

4/ Ross aa s 119 f.

5/ Adolphson, aa s 47 ff.

Da Barnets önsknings

Hypoteser: I de fall barnens vilja överensstämmer med den bedömning domstolen kommit fram till på andra grunder, åberopar man även barnets vilja.

I de fall barnets vilja inte överensstämmer med den bedömning domstolen kommit fram till på andra grunder:
a/ ändrar man ej utgången med hänvisning till barnets vilja,
b/ redovisar man inte barnets vilja.

Om dessa hypoteser är riktiga bör man kunna förvänta sig att finna kommentarer kring barnets vilja i domskälen främst i de fall utgången går i samma riktning som barnets önsknings. Detta gäller särskilt i de fall barnens ålder ligger strax under den i FB angivna 15-årsgränsen.^{1/} Det bör också vara sällsynt att domstolen grundar avgörandet enbart på barnets uttryckta vilja (jämför betydelsen av föräldrarnas överenskommelse i vårdnadsmål).

Av tabell 9 framgår att jag funnit 72 fall där det i domskälen finns redovisat något om barns önsknings. Att de flesta fallen gäller vårdnads- och verkställighetsmål är måhända naturligt, eftersom det direkt i lagtexten sägs att hänsyn skall tas till barns önsknings, FB 21:4 (FB 6:18 och 21:5 i deras lydelse efter 1.7.1983) i sakfrågan. Enligt BvL och LVU har barnets vilja endast en processuell betydelse (BvL 24 § och LVU 1 § - OBS dock LVU 19 § där den underårige över 15 år ges rätt att föra sin egen talan). Det är dock endast ett fåtal fall som sakprovats i högsta instans; ett fall när det gäller omhändertagandemål, 3 fall när det gäller vårdnadsmål och 2 fall när det gäller verkställighetsmål.

I avvägningen mellan barns vilja och andra grunder har jag delat in materialet i fall där barnets vilja är det primära och i fall där barns vilja är mera sekundärt beaktad.

1. omhändertagandemål

I 8 fall har jag funnit klart uttalade hänsyftningar på barnets vilja. Tre fall är hämtade från RegR, varav ett sakbehandlats där, medan två inte meddelats prövningstillstånd. Tre fall är hämtade från KR samt ett fall från vardera LR respektive JO.

I det fall som sakbehandlats av RegR (RR 2233/80) har man tillerkänt barnets vilja primär betydelse. RegR uttalar i domskälen: "en sådan inställning hos ett barn i /BM:s/ ålder (10 1/2 år) föranleder i sig misstanke om allvarliga brister i omvårdnaden". Barnet hade inför flera vuxna i bl a skolan bestämt uttalat att det inte ville bo hemma, samt under längre tid fasthållit denna sin inställning. Det var dock inte enbart barnets önskemål som lades till grund för beslutet, men just det förhållandet att barnet så länge och konsekvent intagit samma ståndpunkt gjorde att RegR fäste stort avseende vid barnets vilja.

I de 5 fall som slutligt avgjorts av KR är spridningen större vad avser betydelsen av barnets vilja. I ett fall (KRS 450/80) har barnets vilja tillerkänts primär betydelse, i tre fall har den tillerkänts sekundär betydelse (RR 2005/79, RR 3975/79 och KRJ 48/80). I det första fallet gällde det två bröder, 10 och 16 år gamla, som inför utredaren förklarat sig ej vilja åter-

1/ Fr o m 1.7.1983 har åldersgränsen i FB 21 kap ändrats till 12 år.

vända till föräldrahemmet. LR tillmätte barnens uttalanden stor betydelse. I de tre övriga fallen har däremot barnens uttryckta vilja enast berörts i förbigående, och har uppenbarligen inte haft någon avgörande inverkan på bedömningen i målet. De tycks ändå ha tagits med i domskälen eftersom de gått i samma riktning som domstolens bedömning grundad på övriga faktorer. I ett fall (KRJ 4052/79) har KR uttalat att barnets vilja ej kan tillmätas betydelse med hänsyn till angivna och övriga omständigheter i målet.

I det fall som avgjorts av LR (LRF Ö 1062/79) illustreras den processuella betydelse barnets vilja har i omhändertagandemål. A, som var 15:8 år hade givit sitt samtycke till verkställighet av omhändertagandet. LR bedömde att detta samtycke var bindande för A, trots att han senare ångrade sig och sade sig ej ha förstått innebörden av samtycket. Den viljeyttring samtycket innebar hade alltså primär betydelse för den fortsatta handläggningen av målet.

Det fall jag funnit hos JO (JO 1164/77) illustrerar en principiell avvägning mellan barnets inflytande över innehållet i vårdnaden och föräldrarnas bestämmanderätt, särskilt i frågor om livssyn. JO uttalade tveksamhet om BvL 29 § kunde användas i sådana fall (barnen var 16 och 11 år).

I RR 2005/79 har barnets uttalanden behandlats som hjälpfakta vid motbevisning. KR fann att T haft svårt att hålla sig till sanningen och visat stor duperingsförmåga samt att han starkt överdrivit vad som förekommit för att få stanna kvar hos fosterföräldrarna. Denna motbevisning var dock ej tillräcklig för att uppväga huvudbevisningen (att föräldrarna visat bristande se-förståelse för barnens behov och att aya var ett normalt inslag i föräldrar-nas uppfostringsmetoder) i målet.

I RR 3975/79 fann KR att A, som var 14 1/2 år, skulle bo kvar hos foster-föräldrarna och fortsätta sin skolgång där. KR påpekade också att såväl A som modern var ense därom. Av detta uttalande kan man sluta sig till att A:s uttalande betraktats som hjälpfakta i målet. Formuleringen visar en slående likhet med formuleringar som annars är vanligt förekommande i dispositiva tvistemål, där medgivanden från parterna utgör rättsfakta i målet.

A, 14 år, i KRJ 4052/79, var enligt modern lättpåverkad. LR menade att bl a med hänsyn här till A:s vilja i fråga om vistelseort inte kunde tillmätas avgörande betydelse. LR synes ha utgått ifrån att A:s vilja skulle betraktas som bevisfaktum i målet. Med hänsyn dock till moderns uttalanden (hjälpfaktum) försvagades styrkan av detta bevisfaktum i så hög grad att det inte kunde bli bestämmande för en utgång i målet i uttalandets riktning.

I KRJ 48/80 menade KR att barnens vilja i och för sig saknade betydelse för bedömningen av målet men att deras uttalade önskan, att inte återvända till fadern som var ensam vårdnadshavare, var ett tecken på att de inte mått väl hos honom. J var 13 1/2 år och M 12 1/2 år. Uttalandet tyder på att Kk betraktat barnens önskningar som hjälpfakta i målet.

I KRS 450/80 + 466/80 hänvisade LR till barnens uttalade vilja enligt utredningen. Barnen var 10 respektive 16 år gamla. Hanteringen tyder på att LR betraktat barnens vilja som bevisfakta i målet.

Omhändertagandemål avgjorda av regeringsrätten

(RR 2005/79) SCN i Ö omhändertog T, 12 1/12 år, M, 6 år och A låår för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR fastställde inte beslutet. SCN besvarade sig till KRSU, som fann styrkt att T misshandlats i hemmet och att alla barnen där behandlats på ett sätt som innebar risk för deras hälsa och utveckling. KR uttalade bl a: " /T/ har vidare enligt vad som framgår av utredningen många gånger visat sig ha svårt att hålla sig till sanningen och har också visat stor duperingsförmåga. Hans, efter länsrättens beslut, lämnade uppgifter måste bedömas utifrån dessa omständigheter, vilka är ägnade att inge misstanken att /T/ hittat på eller starkt överdrivit vad som förekommit för att få stanna kvar hos fosterföräldrarna." KR fann emellertid att aga var ett normalt inslag i föräldrarnas uppfostringsmetoder, och att dessa brast i förståelsen för barnens behov. KR undanröjde LR:s beslut och förordnade att barnen skulle omhändertas för samhällsvård. Ej pt.

(RR 3975/79) SCN i F kommun hade omhändertagit A, 14 1/2 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR fastställde beslutet och angav därvid särskilt ett läkarintyg och ett sakkunnigutlåtande som avgivits vid den muntliga förhandlingen som skäl för sin dom. Modern som var ensam vårdnadshavare besvarade sig till KRSU, som bl a anförde: "Det är vidare uppebart att det bästa för /A/ är att hon i vart fall innevarande hösttermin bor kvar hos fosterföräldrarna i /N/ och fortsätter sin skolgång där. Såväl /A/ och /modern/ är för övrigt ense härom". KRSU lämnade besvaren utan bifall. Ej pt.

(RR 2233/80) SDN i S omhändertog BM, 10 1/2 år för samhällsvård. Modern, som var ensam vårdnadshavare samtyckte inte till beslutet, varför detta underställdes LR:s prövning. LR fann utredningen visa att BM vid flera tillfällen till bl a klasslärare och psykolog i skolan uttalat önkemål om att få flytta hemifrån. Hon ville i första hand bo hos fadern. LR fastställde det underställda beslutet. En dissident ville upphäva SDN:s beslut och i stället förordna om förebyggande åtgärder. Modern besvarade sig till KRS, som lämnade besvaren utan bifall. Modern förde ärendet vidare till RR, som bl a uttalade: " /BM/, som är född den 10 oktober 1968, har alltsedan hon i november 1978 vände sig till skolpsykologen med begäran om hjälp att få flytta hemifrån vid upprepade tillfällen bestämt vidhållit att hon inte vill bo hos sin mor. En sådan inställning hos ett barn i /BM:s/ ålder föranleder i sig misstanke om allvarliga brister i omvårdnaden." RR fann även på andra grunder att skäl fanns för ingripande enligt BvL 25 § a) och fastställde KR:s domslut.

Omhändertagandemål avgjorda av kammarrätterna

(KRJ 4052/79) SCN omhändertog A, 14 år och B, 10 år för samhällsvård. Modern samtyckte inte till att beslutet verkställdes, varför det underställdes LR:s prövning. LR uttalade bl a: " /modern/ har bl a uppgivit att /A/ är lättpåverkad. Med hänsyn härtill och till omständigheterna i övrigt bör /A:s/ vilja i fråga om vistelseort ej tillmätas avgörande betydelse". LR fastställde beslutet. KRJ lämnade besvaren utan bifall.

(KRJ 48/80) SCN i N omhändertog J, 13 1/2 år och M 12 1/2 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR fastställde SCN:s beslut. Fadern, som var ensam vårdnadshavare besvärade sig till KRJ, som bl a uttalade: "Även om barnens vilja i och för sig saknar betydelse vid bedömningen av målet utgör deras uttalande önskan att inte återvända till fadern ett tecken på att de inte mått väl hos honom." KR lämnade besvären utan bifall. Domen vann laga kraft. Försutten tid återställdes ej av RR.

(KRS 450/80 + 466/80) I ett fall angående omhändertagande för samhällsvård av en pojke samt återupptagande av villkorligt upphört samhällsvård av denne pojkes bror, fastställde LR SCN:s beslut om omhändertagande och lämnade besvären över återupptagandet av samhällsvården utan bifall. I domskälen anförde LR bl a: " --med beaktande jämväl av pojkarnas (10 respektive 16 år) enligt utredningen tillkännagivna vilja att på grund av förhållandena i hemmet inte önska återvända dit"--. KRS gjorde ej ändring i LR:s dom.

Omhändertagandemål_avgjorda_av_länsrätterna

(LRF Ö 1062/79) SDN i J kommun beslöt omhänderta barnen A 15:8 år, B 14:1 år och C 13:2 år för samhällsvård. Varken modern, som var ensam vårdnadshavare eller A samtyckte till verkställighet av beslutet varför det underställdes LR:s prövning. I en skrivelse till LR samtycke senare A till verkställighet av beslutet. Vid förhandlingarna i LR uppgav emellertid A att han inte samtycker till verkställighet, och att han inte förstod vad det gällde, när han strax efter SDN:s beslut samtyckt. I domskälen anförde LR i denna del: " I målet har inte förebragts någon omständighet, på grund varav /A:s/ den 30 november 1979 lämnade samtycke till verkställighet av nämndens beslut inte skulle vara för honom bindande. /A/ får sålunda anses ha samtyckt till verkställigheten. Länsrätten har trots detta att överpröva nämndens beslut, enär /modern/ inte samtyckt till verkställigheten". LR fastställde det underställda beslutet.

Omhändertagandemål_granskade_av_JO

(JO 1164/77) SCN hade omhändertagit tre barn i en familj för utredning. De två äldre barnen, 16 och 11 år, omhändertogs senare för samhällsvård. Beslutet vann laga kraft. Modern anmälde senare saken till JO. I sitt utlåtande anför JO bl a: "Jag känner stor tveksamhet i frågan om inte distriktsnämndens beslut att omhänderta de båda äldre barnen för samhällsvård enligt 20 § barnavårds-lagen innebär ett allför stort intrång i föräldrarnas rätt att besluta om vilka etiska eller religiösa principer de vill förmedla till sina barn. Särskilt gäller detta den 11-åriga J, vars inställning till sådana frågor som föräldrarnas livssyn och familjens utlandsresa knappast kunnat tillmätas någon avgörande betydelse".

2. vårdnads mål

Av tabell 9 framgår att jag i 36 fall funnit att domstolen direkt hänvisat till eller kommenterat barns vilja i domskälen. Trenden för bedömningen i dessa fall är klar. I 28 fall anser rätten att barns vilja i större eller mindre utsträckning skall beaktas. Endast i 8 fall uttalar domstolen att man ej beaktat barnets vilja. Det får då observeras att vi inte vet något om domstolens eventuella inställning i alla de fall där man inte nämner något om barnets vilja.

I 7 fall har domstolen grundat sitt avgörande direkt på barnets uttalade vilja. Det gäller ett fall avgjort av HD (NJA 1960:323), 4 fall avgjorda av HovR (HD T 14/80, HSB T 249/78, SH T 506/78, SH T 173/82) och 2 fall som visserligen avgjorts av HovR, men utan någon direkt kommentar, varför hänvisningen till barnets vilja gjorts av TR (SH T 720/79, SH T 749/79). I samtliga dessa fall har barnens vilja, såsom de kommit till uttryck i ord och handlingar, behandlats som bevisfakta. I 6 fall har rätten hänvisat dels till barnets vilja, dels till andra omständigheter i målet. Ett fall av dessa har avgjorts av HD (NJA 1981:1225) och 5 av HovR (HD T 394/79, HD T 330/80, HSB T 115/80, SH T 153/81, SH T 749/81).

I fallet NJA 1981:1225 har barnets vilja av HD behandlats som ett hjälpfaktum (detta mål gällde fråga om umgängesrätt). I fyra av de fem fall där HovR kommenterat barnens vilja, har denna behandlats som bevisfaktum. Endast i ett fall (SH T 153/81) har HovR behandlat barnets vilja som hjälpfaktum.

I 9 fall har barnets vilja utgjort en sekundär omständighet, som rätten hänvisat till i andra hand i anslutning till andra skäl. 5 av dessa har slutligt avgjorts i HovR (HD T 308/77, SH T 724/78, SH T 749/80, SH T 14/81, SH T 68/82). I ett fall av dessa är det dock TR som hänvisat till barnets vilja (SH T 68/82). I 4 fall svarar TR för det slutliga avgörandet (JkbgS TR T 687/77, SH T 501/79, Hap TR T 66/79, HD T 179/80).

I sju av dessa fall har barnens vilja, såsom de kommit till uttryck, behandlats som bevisfakta i målen. I två fall (SH T 14/81 och SH T 68/82) har barnens vilja behandlats som hjälpfaktum. I 6 fall har rätten uttalat att barnets vilja bör beaktas, men att det i målet inte gått att tillfredsställande utreda barnets vilja. Uttalandena i dessa mål tyder på att domstolarna principiellt velat behandla barnens vilja som bevisfakta. Ett av dessa fall har avgjorts av HD (NJA 1981:753), 2 av HovR (HD T 57/80, SH T 114/82) och 3 av TR (HD T 214/78, HD T 334/81, SH T 152/81), varefter HovR fastställt utgången.

Av de 8 fall där rätten ansett sig inte böra ta hänsyn till barnets uttalade vilja, har domstolen i de flesta fall hänvisat till barnets ringa ålder. Samtliga fall är hämtade från HovR. I 4 fall har HovR kommenterat barnets vilja (HD T 336/79, HD T 387/77, HD T 7/82, SvJT 1975 s 44), och i 4 fall har detta har gjorts enbart av TR (HD T 11/80, HD T 226/81, SH T 97/80, SH T 847/80). I 3 fall har HovR fastställt TR:s domslut och i ett fall avskrivit målet sedan vadetalan återkallats. Även i dessa fall har utgångspunkten för domstolarna varit att barnens vilja bör betraktas som bevisfakta. Styrkan på detta faktum har emellertid försvagats genom hjälpfaktum - barnets ringa ålder - vilket medfört att domstolen funnit sig böra bortse från den uttryckta viljan i det speciella fallet.

I de fall domstolen grundat sitt avgörande på barns vilja, eller ansett att

man bör lägga vikt vid den, varierar barnens ålder från 5 till 17 år med en medelålder på 11 år. Även medianåldern ligger på 11 år i dessa fall. I de fall domstolen ansett att man inte bör tillmäta barnens vilja någon betydelse varierar åldern på barnen från 6 till 15 år. Medelåldern ligger här på 9 år och medianåldern på 8 år. Det förefaller alltså relativt klart att barnets ålder har en ganska stor betydelse för om deras vilja skall beaktas eller ej. Även om materialet är mycket litet så är tendensen klar att barnen bör komma uppåt 11 - 12 årsåldern innan deras vilja tillmätes betydelse för utgången av målet. Barnens vilja behandlas således som ett bevisfaktum, som kan förstärkas eller försvagas av hjälpfaktum - barnets ålder och mognad.

Vårdnadsmål avgjorda av högsta domstolen

(NJA 1960:323) HR förordnade i anslutning till äktenskapsskillnad att modern skulle ha vårdnaden om makarnas döttrar och fadern vårdnaden om makarnas son, S, då 2 år. Fadern gifte senare om sig men avled 8 år efter äktenskapsskillnaden. Modern ansökte då att få vårdnaden överförd till sig. Styvmodern yrkade att som särskild förordnad förmyndare få vårdnaden om S. HR förordnade att vårdnaden skulle överföras till modern, samt att detta interimistiskt skulle gälla till dess lagakraftätagande dom förelåg. Styvmodern besvärade sig över detta till HVS, som fastställde HR:s beslut. Styvmodern fullföljde talan och prövningstillstånd meddelades. I anslutning till HR:s interimistiska beslut hade modern hämtat S hos styvmodern. S återvände dock på eget bevåg efter några dagar. Därefter omhändertogs S för skyddsuppföstran enligt 1924 års BVL och placerades hos styvmodern. HD fann att båda parter i fråga om personliga egenskaper var väl skickade att handha vårdnaden om S, och uttalade bl a "Gossen har ock givit otvetydliga uttryck för sin önskan att få kvarbli i sitt nuvarande hem. - - Med gossens inställning framstår som ovisst det förhållande av förtroende emellan som måste vara en förutsättning för hennes fostrargärning." HD undanröjde HovR:s beslut och förordnade styvmodern att vara förmyndare och vårdnadshavare för S. Två dissidenter ville fastställa HovR:s beslut.

(HD T 308/77) TR förordnade i anslutning till äktenskapsskillnad att modern enligt parternas överenskommelse skulle ha vårdnaden om P. Fadern yrkar nu att vårdnaden om P, 11 1/2 år skall överföras till honom. SCN i H kommun och SCN i K kommun förordar bägge att vårdnaden om P överflyttas till fadern. TR fann båda parter lämpliga som vårdnadshavare. TR uttalade bl a: "Det är ostridigt och framgår också av utredningen att barnet gjort uttalanden av innehåll att det vill vara hos /fadern/. Vid det förhållandet att barnet är blott 11 år gammalt finner Tingsrätten det ej kunna tillmätas väsentlig betydelse, än mindre vara ensamt avgörande för vårdnadsfrågan." TR ogillade faderns talan om överflyttning av vårdnaden. Fadern väjdade till HVS och yrkade bifall till sin i TR förda talan. Modern bestred ändring. Överläkaren vid barn- och ungdomspsykiatriska kliniken i H kommun uttalade i utlåtande att det skulle vara riskabelt för P om vårdnaden överflyttades till fadern. HovR fann båda parter lämpliga som vårdnadshavare och uttalade bl a: "Att /P/ själv vill flytta till /fadern/ utgör med tanke på att /P/ fyllt 12 år, en beaktansvärd omständighet. Av det barnpsykiatriska utlåtandet framgår emellertid att /P:s/ ställningstagande inte behöver vara entydigt. /P/ befinner sig i en mycket ömtålig valsituation där han med starka känslobindningar åt vardera hållet måste ha mycket svårt att veta vad han verkligen vill. Kvar står dock att /P/ under förhållandevis lång tid konsekvent hållit fast vid sin uppfattning." HovR fäste avgörande vikt vid att P sedan lång tid bott hos modern och anpassat sig där. HovR fastställde TR:s dom. Ej pt.

(HD T 214/78) TR hade i dom förordnat att modern skulle ha vårdnaden om sönerna Z, 11 år och R, 10 år. Fadern hade daglig kontakt med barnet. Senare flyttade R till fadern, men fortsatte att ha daglig kontakt med modern och brodern. Fadern ansökte om överflyttning av vårdnaden om R till sig. SCN i E och barnpsykiatriska kliniken i L förordade i yttrande att vårdnaden skulle uppdelas mellan föräldrarna i enlighet med det rådande

faktiska förhållandet. TR uttalade bl a att det "är upplýst att /R/ sedan februari månad 1977 har sin fasta bostad hos /fadern/ medan /Z/ kvarbor hos /modern/. Denna ordning tycks för närvarande fungera tillfredsställande och i vart fall inte stå i strid med pojkarnas egen vilja i den mån denna kunnat utrönas". TR fann emellertid att vårdnaden om bägge pojkarna borde tillkomma modern och lämnade därför faderns talan utan bifall. HSB fastställde - utan angivande av domskäl - TR:s dom. Ej pt.

(HD T 336/79) TR förordnade slutligt att modern skulle ha vårdnaden om parternas barn T, 10 år. L 7 1/2 år samt Y, 4 1/2 år. Fadern väddade till SH och yrkade att få vårdnaden om barnen. Modern bestred ändring. HovR fann att pga faderns dominerande och bevakande läggning, modern i och för sig var lämpligare som vårdnadshavare, samt uttalade bl a: "Vad gäller frågan vilken betydelse skall tillmätas /T:s/ uttalande att hon vill bo hos /fadern/, framgår av /psykiatern K:s/ utlåtande och utsaga, att /T:s/ inställning främst synes bero på medkänsla med /fadern/ och rädsla för att han skulle känna sig ensam och övergiven. Vidare har framkommit att /T/ pga /faderns/ krav på henne att redogöra för moderns förhållande, lever under ett mycket starkt tryck. Möjligen skulle pressen minska eller upphöra om vårdnaden om /T/ tillerkändes honom. Mot en sådan lösning talar emellertid bl a att det bör föreligga mycket starka skäl för att skilja syskonen åt." HovR fastställde TR:s domslut. Ej pt.

(HD T 394/79) I anslutning till dom om äktenskapsskillnad förordnade TR att parterna interimistiskt gemensamt skulle ha vårdnaden om P. Vårdnadsutredaren och psykiatriskt sakkunniga förordade modern som vårdnadshavare medan SCN förordade fadern. TR uttalade bl a: "Vad beträffar /P/ får anses utrett att hon är ett i alla avseenden ovanligt stabilt barn. Uppenbarligen kan hon skilja på fantasi och verklighet. Det måste betecknas som anmärkningsvärt att hon, trots sin medvetenhet om konflikten mellan föräldrarna, ej påverkats nämnvärt därav. Något påtagligt faktum som tyder på att barnet påverkats negativt av den psykiska störning /modern/ har eller kommer att göra det i framtiden, har ej kunnat påvisas. Hennes personlighetstyp anses vara sådan, att skäl föreligger att beakta hennes egen vilja vid avgörandet av vårdnadsfrågan. - - När det gäller att avgöra vem av /modern/ och /fadern/ som är lämpligast som vårdnadshavare, är främst följande att beakta. /P/ är snart 8 år. Hon har av hörda sakkunniga bedömts som ett stabilt barn med en mognad som är större än för barn i hennes ålder. Hon har uttalat sig för att modern blir vårdnadshavare, vilken åsikt de sakkunniga ansett bör respekteras." TR förordnade modern som vårdnadshavare för P. Fadern väddade till SH och yrkade att få vårdnaden om P. Modern bestred ändring. HovR fann bägge parter lämpliga som vårdnadshavare och uttalade bl a: "Med beaktande särskilt av den omständigheten att /P/ för sakkunniga själv uttalat att /modern/ bör bli vårdnadshavare och av det förhållandet att /modern/ nu i drygt tre kvartal haft vårdnaden om /P/ och detta synes ha fungerat väl, föreligger ej skäl för annan bedömning av vårdnadsfrågan än den vartill Tingsrätten kommit." HovR fastställde TR:s dom. Ej pt.

(HD T 11/80) Modern hade vårdat D sedan hans födelse och hade av TR tillerkänts den interimistiska vårdnaden. D var nu 6 år. I ett barnpsykiatriskt utlåtande och från en socialnämnd hade fadern förordats som vårdnadshavare och från en annan socialnämnd hade modern förordats. D själv hade uttalat att han ömsom ville vara hos sin far ömsom hos sin mor. TR uttalade bl a: "Med hänsyn till

/D:s/ relativt ringa ålder och till den lojalitet han synbarligen vill visa mot var och en av föräldrarna anser rätten att hans egen önskan icke kan tillmätas alltför stor eller avgörande betydelse vid bedömning av vårdnadsfrågan" TR tillerkände modern vårdnaden om D. SH fastställde TR:s domslut. Ej pt.

(HD T 14/80) I anslutning till äktenskapsskillnad hade TR förordnat att modern skulle ha vårdnaden om H, då 11 1/2 år och fadern ha vårdnaden om L, då 10 år. SH ändrade TR:s dom och förordnade att modern skulle ha vårdnaden om även L. I stämning yrkar nu fadern att vårdnaden om H, nu 17 1/2 år och L. nu 16 år, skall överföras till honom. Modern medgav att vårdnaden om H överlättes till fadern men bestred yrkandet beträffande L. TR uttalade bl a: "Utredningen ger vid handen att ingendera av parterna kan anses olämplig att handha vårdnaden om /L/. Vidare är utrett att /L/ själv önskar bo kvar hos /modern/, som under en lång följd av år haft såväl den formella som den faktiska vårdnaden om sonen. I målet har inte framkommit något som tyder på att sonens bästa gagnas om vårdnaden överflyttas till /fadern/. Vårdnaden skall därför även i fortsättningen handhas av /modern/. TR förordnade att fadern skulle ha vårdnaden om H, men ogillade vårdnadsyrkandet beträffande L. Fadern vädjade till SH och yrkade att vårdnaden om L skulle överföras till honom. Modern bestred ändring. HovR uttalade bl a: "Av utredningen framgår att /L/, som är 16 år gammal önskar bo hos /modern/. På grund härav och då vad i målet förekommit ej visar att det är med /L:s/ bästa mest förenligt att vårdnaden överföres till /fadern/ skall vadetalan lämnad utan bifall." HovR fastställde TR:s domslut. Ej pt.

(HD T 57/80) TR förordnade slutligt att modern skulle ha vårdnaden om parternas tre barn, V, 8 1/2 år, E, 4 år och U, 2 1/2 år. En nämndeman var skiljaktlig och ville tillerkänna fadern vårdnaden om V. Fadern vädjade till HSB och yrkade att få vårdnaden om V. Modern bestred ändring. V hade under lång tid bott hos fadern och umgänget med modern hade inte fungerat utan störningar. HovR fann det svårt att avgöra vilken av de bägge miljöer fadern respektive modern kunde erbjuda V, som var mest gynnsam för honom. HovR uttalade bl a: "Den ledning som stundom kan erhållas genom upplysning om barnets egna önskemål är knappast av något värde i detta fall. /V/ är för ung och /fadern/ synbarligen för auktoritär för att /V:s/ eventuella uttalanden skall ha nämnbart intresse. Härtill kommer att de vittnen på /faderns/ sida som lämnat uppgift om /V:s/ viljeförklaringar i själva verket varit alltför uppenbart partiska." HovR fastställde TR:s domslut. Två ledamöter var skiljaktliga och ville tillerkänna fadern vårdnaden om V. Ej pt.

(HD T 330/80) TR tillerkände slutligt fadern vårdnaden om T, 11 1/2 år och P, 6 1/2 år. Modern vädjade till SH och yrkade att få vårdnaden om bägge barnen. Fadern bestred ändring. HovR fann bägge föräldrarna lämpliga som vårdnadshavare för T och P, och uttalade bl a: "Vid bedömande av vem som är lämpligast att ha vårdnaden om /T/, som inom kort fyller 12 år, får utredningen anses visa att /T/ helst vill vistas hos fadern. Med hänsyn härtill samt vad i övrigt förekommit, bör /fadern/ tillerkännas vårdnaden om /T/." HovR fann anledning att frångå principen att syskonen skulle hållas samman främst med hänsyn till åldersskillnaden mellan de bägge bröderna. HovR ändrade TR:s domslut på så sätt att modern tillerkändes vårdnaden om P. En ledamot var skiljaktig och ville fastställa TR:s domslut i sin helhet. Ej pt.

(NJA 1981:753) Angående umgängesrätt. Vid hemskillnaden tillerkändes modern vårdnaden om parets 1/2 år gamla barn. Faderns yrkande om umgängesrätt lämnades utan bifall. HSB fastställde domen. Sju år senare ansökte fadern åter om umgängesrätt med barnet under två veckoslut varje år. TR beslutade medge umgänge i enlighet med yrkandet. HSB lämnade moderns besvär utan bifall. HD anförde bl a: "/J/ motsätter sig för närvarande allt umgänge med fadern. Hennes inställning härvidlag synes i väsentlig mån ha sin grund i påverkan från moderns sida. /J/, som i okt 1981 skall fylla 13 år, har aldrig haft tillfälle att genom sammanträffande med fadern bilda sig en egen uppfattning om honom. Det är möjligt att hon, om hon träffar fadern, kan ändra inställning i umgängesfrågan. Med hänsyn till att det i regel får antagas vara till ett barns bästa att barnet får umgås med båda föräldrarna bör därför /J:s/ nuvarande inställning inte vara ett avgörande hinder för umgängesrätt i den begränsade omfattning /fadern/ yrkat". HD fastställde HovR:s domslut. En ledamot var skiljaktig.

(NJA 1981:1225) TR tillerkände 1975 interimistiskt vårdnaden om D åt modern. 1979 ändrade TR beslutet och tillerkände fadern vårdnaden. Inför det slutliga avgörandet var D 8 år. SCB och PBU m fl ansåg i yttrande till TR att vårdnaden borde tillerkännas fadern. D hade till följd av motsättningarna och konflikterna mellan föräldrarna varit ganska illa. TR konstaterade att parterna lämnat motstridiga uppgifter i målet. TR uttalade bl a; "/T/ (barnpsykiater) och /A/ (vårdnadsutredare), som båda varit aktivt engagerade i vårdnadsfrågan, har uppgivit, att /D/ uttryckligen givit till känna att han vill vara hos sin fader och att han ej vill vara hos modern. På grund av vad sålunda anförts och på av sociala centralnämnden anförda skäl ävensom till vad i övrigt i målet förekommit finner TR:n med hänsyn till /D:s/ bästa att vårdnaden om honom bör överföras till /fadern/." TR förordnade att vårdnaden skulle överföras till fadern, samt ogillade moderns yrkande om umgängesrätt. Modern överklagade till SH. HovR fann "att ett djupgående motsatsförhållande rått mellan parterna under lång tid och att /D/ allvarligt påverkats härav." HovR fann att ingen av föräldrarna var olämplig som vårdnadshavare. HovR ställde sig även tveksam till lämpligheten av de åtgärder som hittills vidtagits. "Emellertid har den situation som sålunda etablerats bestått under avsevärd tid, och enligt vad som uttalats motsatte sig /D/ själv numera en ändring. Ett återförande av vårdnaden till modern framstår därför och mot bakgrund av tidigare upplevelser inte som förenligt med /D:s/ bästa. Ändring bör därför inte göras i TR:s dom i vad vårdnaden om /D/ tillagts /fadern/." HovR fann däremot "att det är önskvärt och till förmån för /D/ att kontakten med modern återknyts." HovR fastställde TR:s dom angående vårdnaden om D men ändrade TR:s dom angående umgängesrätten och tillerkände modern umgängesrätt vid i domen angivna tider. Två ledamöter var skiljaktiga och ville "att /modern/ ej för närvarande bör medges umgängesrätt med /D/". Fadern överklagade domen ifråga om moderns rätt till umgänge, och modern ifråga om vårdnaden. HD meddelade ej prövningstillstånd vad gällde vårdnaden utan endast i frågan om umgängesrätten. HD uttalade bl a: "Enligt /barnpsykiaterns och socialinspektörens/ vittnesmål är uppenbart att /D/ har en helt avvisande inställning till /modern/. Något umgänge mellan henne och /D/ kan därför inte komma till stånd utan att /D/ tvingas därtill. Särskilt av /barnpsykiaterns/ utsaga men även av utredningen i övrigt framgår klart att ett umgänge med /modern/ under sådana förhållanden skulle kunna allvarligt skada /D:s/ psykiska hälsa. Det måste därför anses strida mot /D:s/ bästa - i allt fall till vidare -

att medge /modern/ rätt till umgänge. /Faderns/ talan skall därför bifallas."

(HD T 266/81) I samband med dom till äktenskapsskillnad förordnade TR att modern skulle ha vårdnaden om T, 11 år och fadern ha vårdnaden om U, 17 år. Fyra år senare ansöker nu fadern att vårdnaden om T skall överflyttas till honom. Modern bestrider faderns talan. SCN i B kommun och SCN i K kommun förordar i yttrande till TR modern som bäst lämpad som vårdnadshavare för T. TR uttalar bl a: "/T/ har ännu inte nått den ålder och mognadsgrad att hans eget önskemål bör tillmätas avgörande betydelse i vårdnadsfrågan." TR ogillade käromålet. SH fastställde - utan angivande av domskäl - TR:s dom. Ej pt.

(HD T 334/81) Först tillerkändes modern interimistiskt vårdnaden om parets minderåriga barn L, då 9 år och M, då 3 1/2 år. Tre år senare medgav modern att vårdnaden tillfälligt skulle överföras till fadern i avvaktan på att hon skulle bli frisk. Hon led av en cirkulationsrubbing som ledde till amputation av ett ben. Ytterligare ett år senare beslöt TR att det tidigare beslutet skulle bestå. Nu yrkade fadern definitiv överföring av vårdnaden till sig. SDN i L uttalade i yttrande till TR att fadern "bör tillerkännas vårdnaden om /L/ och /M/." TR uttalade bl a: "Av betydelse i vårdnadsfrågan är vilken vikt som skall fästas vid pojkarernas klara uttalande under distriktnämndens utredning att de vill stanna kvar hos sin far. Pojkarna är i den ålder att visst avseende måste fästas vid vad de uttalat. (L var nu 13 år och M 7 1/2 år) Å andra sidan kan inte uteslutas att uttalandet tillkommit efter påverkan av fadern." TR lämnade faderns yrkande utan bifall. Fadern överklagade till HSB, som lade stor vikt vid att barnen under senaste året vistats hos fadern. HovR ändrade TR:s domslut och överförde vårdnaden till fadern. Ej pt.

(HD T 7/82) I dom förordnade TR att modern skulle ha vårdnaden om C, 9 år och fadern vårdnaden om T, 5 år. HVS fastställde domen. Modern yrkar nu överförande av vårdnaden om T till sig. TR redogjorde utförligt för den tidigare domen i TR och HovR men fann ej skäl för att överföra vårdnaden till modern, varför käromålet ogillades.. Modern överklagade till GH, som bl a uttalade: "Som skäl för en överflyttning av vårdnaden kan möjligen anföras, att /T/ vid några tillfällen uttalat sig på sådant sätt att man därav kan utläsa en önskan att få bo hos /modern/. Någon större vikt bör dock inte fästas vid dessa uttalanden, främst med hänsyn till /T:s/ ålder (7 1/2 år). Det kan vidare inte uteslutas att viss påverkan förekommit från /moderns/ sida då hon utövat sin umgängesrätt med /T/." HovR fastställde TR:s dom. Två dissidenter ville överföra vårdnaden till modern. Ej pt.

(HD T 387/77) TR förordnade i dom att fadern skulle vara vårdnadshavare för barnen H, 8 år, D, 7 år och J, 6 år. Modern väddade till SH, som bl a uttalade: "Barnen har, enligt vad /modern/ har anfört, givit uttryck åt önskemål att få flytta till henne. Uttalanden av sådan innebörd torde emellertid i förevarande fall få fattas väsentligen som naturliga utslag av barnens önskan att ha hemgemenskap med båda föräldrarna och kan därför ej giva ledning i målet." HovR lade särskild vikt vid föräldrarnas personliga förutsättningar som vårdnadshavare och den kontakt de haft med barnen samt att en överflyttning skulle innebära en relativt obetydlig förändring i deras miljö. HovR ändrade TR:s domslut och tillerkände modern vårdnaden om barnen. Ej pt.

Vårdnadsmål avgjorda av hovrätterna

(SvJT 1975 sid. 44) I samband med deldom till äktenskapsskillnad förordnade TR att modern skulle ha vårdnaden om C, 11 år. Fadern yrkade umgägesrätt i angiven utsträckning, modern bestred detta yrkande, med hänvisning till att fadern agat pojken och miss-handlat henne samt att han missbrukade sprit, vilket ledde till obehärskade uppträdande. Fadern bemötte alla påståenden som fel-aktiga. SDN i N kommun uttalade i yttrande till TR att det var olämpligt att tvångsvis genomföra umgänge mellan fadern och C samt att C bestämt motsätter sig umgänge och är rädd för fadern. TR uttalade: "I målet är utrett, att /C/ hyser rädsla för /fa-dern/ och att han bestämt motsätter sig att träffa denne. Med hänsyn till /C:s/ ålder bör stort avseende fästas vid hans egen uppfattning i förevarande fråga. Vid sådant förhållande bör /fa-dern/ icke för närvarande tillerkännas rätt till umgänge med /C/." TR ogillade faderns yrkande om umgägesrätt. Fadern väddade till GH och yrkade bifall till sin talan i TR om umgägesrätt. HovR uttalade bl a: "Som TR:n uttalat får det anses utrett att /C/ hyser rädsla för fadern och f n motsätter sig att träffa denne. /C/ är nu 11 år gammal. Hans ålder gör att man bör taga viss hänsyn till hans egen inställning till frågor rörande vårdnad och umgänge. Stor försiktighet måste emellertid iakttagas när det gäller att söka bedöma hans inställning inför angivet hänseende, eftersom ett barns åsikter i hans ålder snabbt kan växla. /C:s/ inställning till frågan om umgänge med fadern bör därför icke tillmätas avgörande betydelse." HovR ändrade TR:s dom och medgav fadern rätt till umgänge med C i angiven utsträckning.

(HSB T 249/78) TR förordnade interimistiskt i samband med beslut om betänketid att modern skulle ha vårdnaden om döttrarna A, 12 år och C, 7 1/2 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om bägge barnen. SDN i L kommun förordade i yttrande till TR modern som vårdnadshavare för A och fadern som vårdnadshavare för C. TR fann båda parterna lämpliga som vårdnadshavare för båda barnen, att en splittring av syskonen skulle vara ofördelaktigt och att därför vårdnaden om båda barnen borde tillerkännas endera föräldern. TR uttalade bl a: "Vid avgörande av frågan om vem av dem som bör tillerkännas vårdnaden, finner Tingsrätten båda parter lika lämpade därtill. Emellertid har /A/, som beskrivits som självständig och mogen, uttalat att hon vill bo hos modern. Därtill kommer att ett nytt uppbrott nu - modern har sedan 10 månader haft vårdnaden om barnen och hon och barnen har ej bott tillsammans med fadern - inte kan anses vara helt riskfritt med avseende på barnens anpassning. Modern bör därför tillerkännas vårdnaden om barnen." TR tillerkände modern vårdnaden om bägge barnen. Fadern väddade till HSB och yrkade att få vårdnaden om bägge barnen. Modern bestred ändring. HovR fann båda föräldrarna lämpliga som vårdnadshavare och uttalade bl a: "/A/ har under vårdnadsutredningen förklarat att hon hellre vill vara hos modern, så länge de bor nära fadern, och hon har även senare sagt att hon vill stanna hos modern. Då /A/ är över 12 år och betecknas som mogen och självständig, måste hennes önskemål tillmätas stor betydelse." HovR fann att modern borde få vårdnaden om A. Beträffande C fann HovR det ofördelaktigt med en fördelning av syskonen mellan föräldrarna, varför modern borde ha vårdnaden även om henne. HovR fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(SH T 506/78) TR förordnade i dom att modern skulle ha vårdnaden om barnen J, 17 år och T, 14 1/2 år, samt att fadern skulle ha vårdnaden om S, 12 år. TR förordnade också om umgängesrätt för fadern med T vid i domen angivna tidpunkter. Modern väddade till SH och yrkade att förordnandet om umgängesrätt skulle upphävas. Fadern bestred yrkandet. HovR uttalade bl a: "/T/ har i november 1978 fyllt 15 år. Hon har uppnått en sådan ålder att det är uteslutet att hon mot sin vilja kan tvingas umgås med fadern. /T/ motsätter sig f n - enligt vad som bl a framgår av ett till Hovrätten ingivet utlåtande av barnavårdskonsulenten /G/ - bestämt allt umgänge med fadern. /Modern/ har vid huvudförhandlingen i Hovrätten uttalat att /T/, ehuru hon är medveten om att hon ej mot sin vilja behöver träffa fadern, likväl uppfattar föreskriften i domen om umgängesrätt som ett tvång, varöver hon känner sig oroad och pressad. I den känslomättade stämning som råder med anledning av tvisten om umgängesrätt kan det vara förklarligt att /T/ som är i en känslig ålder, har en sådan inställning till Tingsrättens föreskrift. Att i denna situation bibehålla föreskriften om rätt för fadern till umgänge med /T/ förefaller föga meningsfullt och kan enligt Hovrättens mening snarare motverka än främja möjligheterna i framtiden till umgänge i normal omfattning mellan /fadern/ och /T/. Hovrätten anses till följd av vad nu anförts att det under förhandenvarande omständigheter med hänsyn till /T:s/ bästa föreligger särskilda skäl att upphäva föreskriften i domen om rätt för /fadern/ till umgänge med /T/. Sedan processen om umgängesrätten avslutats och /T/ i lugn och ro utan påverkan av någon av föräldrarna fått tänka igenom hur hon skall ställa sig till umgänge med fadern, bör enligt Hovrättens mening utsikterna ha förbättrats för att /T/ av egen vilja så småningom tager initiativ till kontakt med denne. Föräldrarna bör självfallet respektera /T:s/ ställningstagande härvidlag." HovR upphävde förordnandet i TR:s domslut om umgängesrätt för fadern med T. Domen vann laga kraft.

(SH T 724/78) TR förordnade i anslutning till deldom om äktenskapsskillnad att modern interimistiskt skulle ha vårdnaden om barnen S, 13 år och P, 11 1/2 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om barnen. SDN i S kommun uttalade i yttrande till TR att modern borde anförtrös vårdnaden om barnen. TR fann båda parter väl lämpade att handha vårdnaden och att boendemiljön hos de bägge föräldrarna i stort sett var likvärdig. TR uttalade bl a: "Den omständigheten, att barnen till vårdnadsutredaren uttalat önskemål om att få bo hos modern, har enligt Tingrätten liten betydelse, främst med hänsyn till barnens ålder, men även därför att de får förutsättas hysa en naturlig ovilja att göra den ledsen som de bor hos." TR förordnade fadern som vårdnadshavare för barnen. Modern väddade till SH och yrkade att få vårdnaden om barnen. Fadern bestred ändring. HovR konstaterade att bägge parter var lämpade som vårdnadshavare och att barnen föreföll ha gemenskap med bägge föräldrarna och vara i lika mån fästade vid dem. HovR noterade även att modern haft hand om barnen i omkring 2 1/2 år och fyllt uppgiften som vårdnadshavare väl, samt att det enligt Hovrättens bedömning rimligen kunde antagas att barnen även positivt skulle upptaga en flyttning till fadern. HovR uttalade bl a: "Såsom framgår av det föregående, har barnen i olika sammanhang uttalat klara önskemål om att få stanna kvar hos /modern/. Med hänsyn till deras ålder och mögnadsgrad måste deras önskemål tillmätas avsevärd betydelse, detta så mycket mer som det inte finns anledning att antaga att barnen

utsatts för obehörig påverkan i sammanhanget." HovR ändrade TR:s dom och förordnade modern som vårdnadshavare för barnen. Domen vann laga kraft.

(SH T 720/79) I samband med äktenskapsskillnad förordnade TR interimistiskt att modern skulle ha vårdnaden om döttrarna, C, 10 år och M, 5 år. SH fastställde TR:s beslut. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om båda barnen. SCN i UV kommun förordade fadern som vårdnadshavare för barnen. TR fann att bägge föräldrarna till sin läggning kunde erbjuda barnen en god miljö hos sig, och uttalade bl a: "Båda flickorna har i samband med vistelser hos /fadern/ eller hans anhöriga mycket tydligt givit tillkänna att de önskade stanna hos /fadern/. Äldsta flickan, /C/, nu 10 år, har dock under ett av de senaste besöken hos /fadern/ uttryckt sig ungefär så att det nu vore bäst om hon fick stanna hos /modern/. Anledningen härtill har väl inte helt helt klarlagts, men det förefaller som om /C/ blivit bunden vid nya kamrater och lärare i /S/. Den yngre av flickorna, /M/, 5 år, har vid upprepade tillfällen vid eller efter vistelse hos /fadern/, intensivt givit tillkänna att hon inte önskade återvända till /modern/." TR fann det möjligt med hänsyn till flickornas åldersskillnad och skilda intressen och kamratkretsar, att vårdnaden mellan föräldrarna delas. TR förordnade modern som vårdnadshavare om C och fadern som vårdnadshavare om M. Bägge parter väjdade till SH och yrkade att få vårdnaden om även den andra dottern. Fadern återkallade sedermera sitt yrkande att erhålla vårdnaden om C. Under handläggningen enades även parterna om att modern skulle erhålla vårdnaden om också dottern M. HovR fastställde parternas överenskommelse. Domen vann laga kraft.

(SH T 749/79) TR förordnade interimistiskt att fadern skulle ha vårdnaden om döttrarna C och P. SCN i E förordade i yttrande till TR fadern som vårdnadshavare för barnen, medan barn- och ungdomspsykiatriska kliniken vid Centrallasarettet i E förordade modern som vårdnadshavare för C och fadern som vårdnadshavare för P. TR fann bägge föräldrarna lämpliga som vårdnadshavare. Beträffande parternas personliga egenskaper och kontakten med barnen, fann TR att något övervägde till fördel till fadern. TR uttalade bl a: "/C/ har emellertid alltsedan tiden för Tingsrättens interimistiska beslut, klart och entydigt förklarat sig vilja bo hos modern. Flickan är väl utvecklad och hennes åsikt, vilken synes djupt rotad, kan ej lämnas utan avseende. Tingsrätten finner, trots vad ovan anförts om parternas personliga egenskaper, mest förenligt med C:s bästa, att /modern/ tillerkännes vårdnaden om henne." TR fann att den goda kontakten mellan systrarna och den ringa skillnaden i ålder dem emellan, talade för att man inte borde dela vårdnaden om barnen mellan föräldrarna, varför modern borde ha vårdnaden även om P. TR tillerkände modern vårdnaden om C, 9 1/2 år och P, 7år. SH fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(HSB T 115/80) TR hade i dom förordnat fadern att vara vårdnadshavare för T, 12 år och P, 6 1/2 år. Barnavårdskonsulenten i K län hade förordat fadern som vårdnadshavare för T och modern för M. SCN i B hade förordat modern som vårdnadshavare för bägge barnen. Modern väjdade till HSB och yrkade vårdnaden om bägge barnen. HovR fann att bägge föräldrarna var lämpliga som vårdnadshavare, och uttalade bl a: " Vid bedömande av vem som är lämpligast att ha vårdnaden om /T/, som inom kort fyller 12 år, får utredningen anses visa att /T/ helst vill vistas hos fadern. Med hänsyn härtill samt till vad i övrigt förekommit bör /fadern/

tillerkännas vårdnaden om /T/". HovR fann även att M var mera bunden till modern och att det fanns övervägande skäl att dela vårdnaden mellan föräldrarna. HovR ändrade därför TR:s domslut så att fadern tillerkändes vårdnaden om T och modern om M. Domen vann laga kraft.

(SH T 97/80) TR tillerkände modern interimistiskt vårdnaden om döttrarna S, 6 år samt tvillingarna C och M, 2 1/2 år. Modern yrkade slutligt vårdnaden om alla barnen, medan fadern yrkade vårdnaden om S. TR fann bägge föräldrarna väl lämpade som vårdnadshavare. TR uttalade bl a: "Med hänsyn till att /S/ är endast 6 år, kan hennes uttaladen om var hon vill bo, vilket åberopats av /fadern/ ej tillmätas någon betydelse vid prövningen av vårdnadsfrågan." TR tillerkände modern vårdnaden om samtliga barn. Bägge parter vädjade till SH men fadern återkallade senare sin vädretalen i vårdnadsdelen, varför HovR avskrev ärendet.

(SH T 749/80) TR förordnade interimistiskt att modern skulle ha vårdnaden om O, 14 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om O. SCN i J uttalde i yttrande till TR att båda föräldrarna var lämpliga och förordade modern som vårdnadshavare för O. TR uttalade bl a: "/O:s/ eget handlande - att flytta till fadern och per brev meddela modern sitt beslut - bedömer Tingsrätten vara så tillfällighetsbetingat, att det ej kan få den avgörande betydelse för vårdnadsfrågan som /fadern/ velat tillmäta det. Över huvud taget har det ej, enligt Tingsrättens mening, tillförlitligt kunnat utredas i målet, vilken av föräldrarna /O/ för framtiden själv önskar som vårdnadshavare." TR ansåg sig därför böra följa SCN:s rekommendation och förordnade modern som vårdnadshavare för O. Fadern vädjade till SH och yrkade att få vårdnaden om O. Modern bestred ändring. HovR uttalade bl a: "Vid en samlad bedömning av vad sålunda och i övrigt förekommit, varvid särskilt beaktats /O:s/ ålder, den omständigheten att han numera under förhållandevis lång tid bott tillsammans med fadern och att intet framkommit, som tyder på att han hellre skulle vilja bo hos modern, finner Hovrätten lämpligast förordna att vårdnaden skall tillkomma /fadern/". HovR ändrade TR:s domslut och förordnade fadern som vårdnadshavare för O. Två dissidenter ville fastställa Tingsrättens dom. Domen vann laga kraft.

(SH T 847/80) TR förordnade i samband med dom om äktenskapsskillnad att modern skulle ha vårdnaden om G, nu 12 år och fadern vårdnaden om S, nu 10 år. HovR fastställde domen. Modern yrkar nu att vårdnaden om S skall överflyttas till henne. Fadern bestrider yrkandet. SDN i B kommun förordar i yttrande till TR att vårdnaden överflyttas till modern. Vårdnadsutredaren hade i sitt beslutsförslag främst anfört att faderns stora familj (sex barn inkl S) hindrade honom från att ge S erforderlig omsorg och stimulans samt att S vid flera tillfällen klart uttalat att han ville bo hos modern. TR fann att det inte visats i målet att fadern skulle vara mindre lämplig som vårdnadshavare. S hade bott hos fadern under mer än sex år och hade god kontakt med barnen i den nya familjen. TR uttalade bl a: "Av vad som sist upptagits om /S/ synes den slutsatsen kunna dragas att han funnit sig förhållandevis väl tillrätta hos /fadern/. Denna bild förändras inte i nämnvärd omfattning av vad som i målet framförts om /S:s/ önskemål att flytta till modern, eftersom enligt tingsrättens mening i denna fråga måste beaktas, förutom att /S/ ännu är i omogen ålder, att han under de många årens processande i vårdnadsfrågan inte kan ha undgått att röna påverkan från flera håll - kanske inte minst av /G/." TR fann det vanskligt att ändra på

de för S invanda förhållandena och lämnade käromålet utan bifall. Tre nämndemän var skiljaktiga och ville överflytta vårdnaden om S till modern. SH fastställde - utan angivande av domskäl - TR:s dom. Domen vann laga kraft.

(SH T 14/81) TR tillerkände i dom särskilt förordnad förmyndare vårdnaden om barnen P, 13 1/2 år samt A, 11 1/2 år. Fadern väddade mot domen i SH och yrkade att få vårdnaden om barnen. HovR uttalade bl a: "Såsom Tingsrätten angett, råder ett spänt förhållande mellan föräldrarna. Verkningarna av detta förhållande talar med viss styrka mot att /fadern/ skall få vårdnaden om barnen. Även vad /MS (förmyndaren för barnen)/ sagt om barnens inställning till fadern och om de begränsade möjligheterna till kontakt mellan dem och honom, talar häremot. (Barnen var hörselskadade och fadern behärskade ej teckenspråket). Till detta kommer att om /fadern/ får vårdnaden, detta kan medföra att barnen, som synbarligen funnit sig särdeles väl tillrätta hos fosterföräldrarna, blir mera negativt inställda till fadern, pga hans möjlighet att skilja dem från fosterföräldrarna." HovR fastställde TR:s dom. Domen vann laga kraft.

(SH T 152/81) TR förordnade i anslutning till äktenskapsskillnad enligt parternas överenskommelse att fadern interimistiskt skulle ha vårdnaden om S, 9 1/2 år och modern vårdnaden om H, 6 1/2 år och C, 4 1/2 år. Vid ett umgängestillfälle behöll fadern H och C hos sig och vägrade återlämna dem till modern. Först sedan kammarrätten fastställt LR:s förordnande genom polisens försorg kunde H och C återföras till modern. Därefter fattade TR nytt interimistiskt förordnande innebärande att modern skulle ha vårdnaden om även S. SH fastställde TR:s beslut. Fadern var under utredningstiden mycket aktiv och påverkade barnen intensivt. Vid ett tillfälle behöll fadern H hos sig och vägrade återlämna honom till modern, trots LR:s och KR:s förordnande att vid vite återlämna H till modern. Två vårdnadsutredningar och en barnpsykiatrisk bedömning ledde fram till förslag att modern skulle tillerkännas vårdnaden för H och C och fadern vårdnaden för S. TR konstaterade att fadern inte accepterade dessa utredningars förslag medan modern var beredd att göra det. TR noterade även att beträffande parternas personligheter fadern framstod som en mer kontroversiell person. TR fann starka skäl tala för att modern skulle anförtros vårdnaden om samtliga barn och uttalade bl a: "Frågan uppstår därefter om en sådan utgång skulle såsom /fadern/ hävdad, innebära att hänsynen till barnens bästa ej beaktades, eftersom barnen borde hållas samman och /S/ och /H/ otvetydigt önskat att stanna hos /fadern/, låt vara att i varje fall /H:s/ vistelse där strider mot domstolarnas beslut. Den enda utredning /fadern/ åberopat till stöd för uppgifterna om pojkarnas vilja, psykologen /LB:s och GL:s/ vittnesmål, innehåller visserligen att pojkarna vid korta sammanträffanden med vittnena uttalat sig på uppgivet sätt men redovisar ej sådana säkra hållpunkter för en prövning av barnens skäl för sina uttalanden att de i jämförelse med tidigare verkställda utredningar framstår som övertygande. Att vid sådant förhållande ändå låta barnens på sätt detta redovisade vilja fälla avörandet kan ej komma i fråga. Utredningen i målet visar nämligen med styrka att /fadern/ redan från tvistens början ådagalagt en tydlig aktivitet för att på en mångfald olika sätt etablera kontakt med barnen, att han i stor utsträckning lyckats härmed och vid och genom dessa kontakter på olika sätt förmått påverka barnen. Även om denna påverkan ej varit avsiktlig utan endast en yttring av /faderns/ uppenbarligen intensiva personlighet, måste den beaktas

i förevarande sammanhang så att effekten av påverkan av barnen ej utan vidare får fungera i /faderns/ favör. -- Vad /S/ och /H/ efter den 18:e maj må ha uttalat om var de vill bo, måste därför lämnas därhän vid prövningen av vem som skall ha vårdnaden om dem." Fyra år efter det interimistiska beslutet förordnade TR att modern skulle ha vårdnaden om samtliga tre barn. Fadern väjdade till SH och yrkade att få vårdnaden om samtliga barn. Han återkallade senare sin vadetalan angående vårdnaden om C. Därefter kom parterna överens om att vårdnaden om S och H skulle tillerkännas särskilt förordnad förmyndare. HovR fann denna lösning vara den för barnen bästa. HovR ändrade TR:s domslut och förordnade att vårdnaden om S och H skulle anförtros särskilt förordnad förmyndare. Domen vann laga kraft.

(SH T 153/81) TR beslutade i anslutning till ansökan om äktenskapsskillnaden att fadern interimistiskt skulle ha vårdnaden om J, 13 år och att modern skulle ha vårdnaden om H, 11 1/2 år och S, 8 1/2 år. Modern yrkade slutligt att få vårdnaden om H och S. Fadern yrkade slutligt att få vårdnaden om alla barnen. SCN i J kommun föreslog i yttrande till TR att fadern skulle få vårdnaden om J och modern vårdnaden om H och S. Tre ledamöter reserverade sig mot beslutet med motivering att fadern borde anförtros vårdnaden om även H. TR fann att utredningen inte visade att någon av parterna skulle vara olämplig som vårdnadshavare och att fadern i enlighet med parternas överenskommelse skulle få vårdnaden om J. TR fäste också avgörande vikt vid att barnen efter skilsmässan skulle ges tillfälle till umgänge med båda föräldrarna samt uttalade bl a: "Varken /H/ eller /S/ har uppnått sådan ålder att de kan besluta i frågan om umgänget. Att lägga avgörandet i deras händer vore, mot bakgrund mot de starka motsättningar som uppenbarligen råder mellan parterna, att försätta dem i svåra lojalitetskonflikter." TR fann anledning ifrågasätta faderns vilja och lojalitet att följa ingångna överenskommelser angående umgänget medan modern enligt TR givit uttryck för en vilja att samarbeta i denna fråga. TR förordnade att fadern skulle ha vårdnaden om J och modern vårdnaden om H och S. Fadern väjdade till SH och yrkade att få vårdnaden om H och S. Modern bestred ändring. Hovrätten förordade att H:s önskan om att få bo hos fadern borde respekteras genom att han tillerkändes vårdnaden om henne. HovR fann inte anledning till antagande att någon av parterna skulle vara olämplig som vårdnadshavare, samt uttalade bl a: "När det gäller /H/ måste beaktas att hon vistats hos fadern sedan årsskiftet 1980-81. Hon har återvänt till sin gamla skola där hon fått samma lärarinna och klasskamrater som före flyttningen till A, /moderns hemkommun/ något som uppenbarligen haft stor betydelse för henne. Hennes uttryckliga önskan är att följa klassen till mellanstadiets slut, vilket innebär i vart fall ytterligare ett skolår i /faderns hemkommun/. /Modern/ har förklarat sig införstådd därmed. Med hänsyn till att /H/ så vitt nu kan bedömas, kommer att kvarstanna hos fadern under ej oväsentlig tid och till vad som framkommit genom /psykologen IS:s/ yttrande och förhöret med henne, finner Hovrätten att vårdnaden om /H/ bör överflyttas på fadern." Angående S fann HovR det främst med hänsyn till hans ålder och att han funnit sig tillrättat väl hos modern, att han borde få kvarstanna där. HovR ändrade TR:s domslut och förordnade att fadern skulle ha vårdnaden om H, samt fastställde TR:s domslut att modern skulle ha vårdnaden om S. En dissident ville fastställa TR:s domslut i sin helhet, att modern skulle ha vårdnaden om även H. Domen vann laga kraft.

(SH T 749/81) TR beslöt i anslutning till äktenskapsskillnad att modern skulle ha vårdnaden interimistiskt om barnen AK, då 8 år, och S, då 3 år. Modern yrkade slutligt att få vårdnaden om bägge barnen, medan fadern yrkade att få vårdnaden om AK, men medgav att modern skulle få vårdnaden om S. Fadern hade under stor del av äktenskapet varit hemmaman och då skött vården om AK, varigenom en speciell bindning uppstått mellan fadern och AK. SCN i F kommun förordade modern som vårdnadshavare. Fadern hade på eget bevåg inhämtat yttrande från psykologen LB som i utlåtande förordade fadern som vårdnadshavare. TR fann bägge parter lämpliga som vårdnadshavare, och uttalade bl a: "Av /LB:s/ och /BB:s/ vittnesmål framgår att AK själv uttryckt önskemål att få bo hos /fadern/. Även om dessa önskemål framförts när /AK/ varit tillsammans med fadern, kan det enligt Tingsrättens uppfattning, inte lämnas helt utan avseende. /LB/ har emellertid framhållit att /AK/ gärna idealiserar den tillvaro hon tidigare haft med /fadern/ och har svårt att se framåt. - - - Även om det av /LB:s/ vittnesmål framgår att /AK/, i det samtal /LB/ haft med henne, visat en mera positiv inställning till /fadern/ än till /modern/, har ändå intet framkommit som tyder på att förhållandet mellan henne och modern skulle vara mindre gott. Fastmera framgår av vad ovan anförts att /AK/ under den tid /modern/ hittills handhaft vårdnaden kunnat utvecklas positivt och blivit mer harmonisk. Några omständigheter som tyder på att denna utveckling inte skulle fortsätta om /modern/ tillerkänns vårdnaden har icke förebragts." TR tillerkände modern vårdnaden om bägge barnen. Fadern väjdade till SH och yrkade att få vårdnaden om AK. Modern bestred ändring. HovR fann i likhet med TR att fadern inte kunde anses olämplig som vårdnadshavare, samt uttalade: "Genom /LB:s/ vittnesmål, vilket vinner stöd av /BB:s/ vittnesmål och även av åtskilliga uppgifter som /fadern/ lämnat och som /modern/ vitsordat, finner Hovrätten utrett att en djup samhörighet råder mellan far och dotter samt att /AK/ upprepade gånger givit uttryck för sin bestämda vilja att bo hos fadern. En sådan klart belagd vilja bör respekteras om inte bindande skäl talar för att vårdnaden bör ordnas annorlunda än barnet önskar. I Hovrätten har inte framkommit några omständigheter genom vilka /modern/ skulle vara i sådan mån överlägsen som vårdnadshavare, att man borde bortse från /AK:s/ vilja. Tvärtom finns det all anledning anta att /fadern/ har mycket goda förutsättningar att vårda ett barn och särskilt att ge /AK/ en uppfostran som harmonierar med den personlighet hon utvecklat. Vårdnaden om /AK/ skall därför anförtrors /fadern/." HovR ändrade TR:s domslut och tillerkände fadern vårdnaden om AK. Domen vann laga kraft.

(SH T 68/82) TR Beslutade att vårdnaden om J, då 9 år och A, då 7 år, skulle tillkomma särskilt förordnad förmyndare. Bakgrunden var att modern på grund av psykisk ohälsa inte kunde ta hand om barnen på ett tillfredställande sätt. Fadern hade ådömts ett fängelsestraff för misshandel av modern. Barnen omhändertogs för samhällsvård först jämlikt Barnavårdslagen 31 §, sedermera jämlikt Barnavårdslagen 25 § a och 29 §, och placerades i fosterhem, där de alltså vistades. Modern avled sedermera. Fadern yrkade hos TR att vårdnaden skulle överföras till honom. Förmyndaren bestred käromålet. SCN i S kommun uttalade i yttrande till TR att det inte kunde anses förenligt med barnens bästa att vårdnaden överflyttades till fadern. TR fann att barnen sedan 6 år vistats i samma fosterhem och företett en gynnsam utveckling. TR uttalade bl a: "Till detta kommer att såväl /psykologen BT/ som /vårdnad-utredaren MP/ uttalat att båda pojkarna, låt vara indirekt själva uttryckt önskemål om att få kvarstanna hos foster-

föräldrarna." TR lämnade käromålet utan bifall. Fadern vädjade till SH, som fastställde TR:s dom. Domen vann laga kraft.

(SH T 114/82) I samband med äktenskapsskillnad tillerkände TR modern vårdnaden om I, då 2 1/2 år. SH fastställde TR:s domslut. HD meddelade ej prövningstillstånd. Fadern yrkar nu att vårdnaden om I, 12 år skall överflyttas till honom. TR konstaterade att faderns umgängesrätt med I inte fungerat. Fadern hade vid flera tillfällen påkallat exekutiva myndigheters hjälp för att genomdriva sin umgängesrätt. TR uttalade bl a: "Det är svårt att på grundval av det föreliggande materialet dra någon säker slutsats beträffande /I:s/ egen vilja att träffa sin fader. Enligt tingsrättens mening bör dock hennes egen inställning i frågan inte tillmätas någon avgörande betydelse, då hon ännu inte uppnått den ålder, då hon kan förutsättas ha en självständig vilja." TR fann att modern visat bristande förståelse för barnets kontakt med fadern. Det fanns inget som tydde på att fadern skulle vara olämplig som vårdnadshavare. I hade dock under lång tid vistats hos modern och det rådde ett gott förhållande mellan dem. TR ogillade käromålet. Fadern vädjade till SH, som inte delade TR:s bedömning angående moderns bristande förståelse för I:s kontakt med fadern. HovR uttalade bl a: "Hovrätten anmärker vidare att /I/ har nått en sådan ålder, att hon måste förutsättas ha en egen vilja och att hennes inställning i frågan bör tillmätas väsentlig betydelse. Emellertid kan, såsom tingsrätten funnit, någon säker slutsats inte dras om hennes vilja att träffa fadern. Denna omständighet får därför lämnas därhän." HovR fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(SH T 173/82) I samband med deldom till äktenskapsskillnad förordnade TR att fadern interimistiskt skulle ha vårdnaden om P, 11 år och M 9 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om barnen. SCN i E kommun uttalade i yttrande till TR att modern framför fadern borde anförtros vårdnaden om barnen. TR fann båda föräldrarna lämpliga som vårdnadshavare. TR uttalade bl a: "Barnens uttalade önskemål att vistas hos modern har åberopats. Även bortsett från deras ålder kompliceras bedömningen av att det är naturligt att barnen, som är varmt fästade vid båda sina förädrar måste känna saknad efter den av dessa som ej har hand om dem. Vidare ger /faderns/ uppgift om /P:s/ reaktion när frågan om överflyttning av vårdnaden blev högaktuell en fingervisning om att åtminstone /P/ mera tänkt på vad hans skulle vinna vid en flyttning än vad han skulle förlora." TR fäste avgörande vikt vid att fadern skulle vara vårdnadshavare för barnen. Modern vädjade till SH och yrkade att få vårdnaden om barnen. Fadern bestred ändring. Modern motsatte sig även att vårdnaden om barnen skulle delas upp mellan föräldrarna. HovR fann båda föräldrarna lämpliga som vårdnadshavare, och uttalade bl a: "Barnen har således till olika personer sagt att de önskar bo hos sin mor. Med hänsyn främst till barnens ålder, kan allmänt sett yttranden av sådan innebörd inte godtagas okritiskt. Det skall emellertid anmärkas att yttrandena - utom i ett fall - fällt till personer som har särskild vana att tala vid barn och skaffa sig deras förtroende. Samt att barnen vid några av tillfällena befunnit sig antingen på "neutral mark" eller också hos /fadern/ och således inte under moderns omdelbara inflytande. Härutöver har /P/ företagit egna aktioner, nämligen dels gått till Tingsrätten för att diskutera vårdnadsfrågan, del begett sig till /modern/ för att få stanna kvar där. Hovrätten finner vad sålunda förekommit inte kunna tolkas på annat sätt än att /P/ är fast övertygad om att han vill bo hos /modern/. Vad gäller M, som enligt utredningen synes vara

mer harmonisk och lättanpassad än P, har denne visserligen inte i olikhet med /P/ försökt ta saken i egna händer, men han har sagt sig önska få bo hos /modern/. Hovrätten saknar anledning anta att detta strider mot vad han verkligen anser, även om han funnit sig tillrätta hos /fadern/. Enligt vad bl a /psykologen LB/ uttalat, är barnen beroende av varandra. Med hänsyn härtill och till den jämförelsevis ringa åldersskillnaden och med beaktande även av den otrygghet föräldrarnas stridigheter skapat för barnen, anser Hovrätten skäl för en delning av vårdnaden inte föreligga. En samlad bedömning talar enligt Hovrättens mening med styrka för att barnens önskemål borde bli utslagsgivande vid valet mellan ifrågavarande i och för sig lämpliga vårdnadshavare." HovR ändrade TR:s domslut och förordnade modern som vårdnadshavare för P och M. Domen vann laga kraft.

Vårdnadsmål avgjorda av tingsrätter

(Jkbg TR T 687/77) TR förordnade interimistiskt att modern skulle ha vårdnaden om dottern C, 12 år. TR förordnade även om barnpsykiatriskt undersökning, samt inhämtade yttrande från SCN i W. Innan dessa inkommit omhändertogs C för samhällsvård med stöd av 25 § a) och 29§ BvL. LRA fastställde det underställda beslutet. I yttrandet till TR förordade barnpsykiatern samt SDN i W fadern som vårdnadshavare. TR ändrade det interimistiska beslutet och tillerkände interimistiskt fadern vårdnaden om C. Inför det slutliga avgörandet yrkade modern att få vårdnaden om C. Fadern medgav yrkandet. TR uttalade bl a: "I målet är upplyst att /C/ sedan 1979-02-14 bor hos /modern/ och att /C/ själv vill bo där." (C var vid detta tillfälle 13 1/2 år) Domen vann laga kraft.

(SH T 501/79) I samband med att TR dömde till äktenskapsskillnad förordnades att modern skulle ha vårdnaden om I, då 1 år. Fadern yrkar nu att vårdnaden om I, nu 17 år, skall överflyttas till honom. Parterna sammanbodde under sex år efter äktenskaps-skillnaden och fick ytterligare två barn, för vilka modern är vårdnadshavare. SCN i S kommun förordade i yttrande till TR att vårdnaden i fortsättningen anförtros fadern. TR uttalade: "Av utredningen i målet får anses framgå, att ingen av parterna är olämplig som vårdnadshavare är /I/, som nu är 17 år gammal. Med hänsyn till att denne sedan juli 1977 vistats i huvudsak hos fadern och tycks ha funnit sig väl tillrätta där och också själv uttalat en önskan att få stanna i denna miljö, bör vårdnaden om honom lämpligen överflyttas till /fadern/." Målet fördes vidare till SH endast avseende underhållsbidragets storlek. Domen vann laga kraft.

(Haparanda TR T 66/79) TR hade interimistiskt förordnat fadern som vårdnadshavare för P, 15 år och J, 8 år. Modern yrkade slutligt vårdnaden om dottern J, medan föräldrarna var överens om att fadern skulle ha vårdnaden om sonen P. Modern hade vid ett umgängestillfälle behållit J hos sig. Två socialnämnder förordade modern som vårdnadshavare för J. TR uttalade bl a: "Av utredningen framgår att /fadern/ i och för sig har tillfredsställande personliga förutsättningar att handha vårdnaden om /J/. Flickan har emellertid inför olika personer - inför /D/ på ett pregnant sätt - gett uttryck för sin önskan att /modern/ blir vårdnadshavare. Denna omständighet kan ingalunda ensam tilläggas av-

görande inverkan på vårdnadsfrågan. Den får dock ökad betydelse av att /J/ enligt /D/ är mogen för sin ålder." TR tillerkände modern vårdnaden om J. Domen vann laga kraft.

(HD T 179/80) Modern var ensam vårdnadshavare för L. Fadern och modern hade tidigare sammanbott med varandra. Fadern ansöker nu hos TR om överflyttning av vårdnaden till sig. Modern bestred yrkandet. TR fann båda föräldrarna i och för sig lämpade som vårdnadshavare för L, och uttalade bl a: " ...de hem och levnadsförhållanden /fadern/ kan erbjuda /L/ är betydligt bättre än de /modern/ f.n kan erbjuda. Härtill kommer att /L/ själv, enligt vad utredningen klart givit vid handen, vill bo hos fadern. /L/ är 11 år och enligt vittnena mogen för sin ålder. /L:s/ vilja skall därför beaktas." TR förordnade att vårdnaden om L skulle överföras till fadern. Målet fördes vidare endast angående umgängesätten.

3. verkställighetsmål

Av tabell 9 framgår att jag funnit 29 fall i materialet för verkställighetsmål där rätten hänvisat till barnets vilja som avgörande eller medverkande faktor vid domslutet. Nio fall har hämtats från RegR, varav 3 slutligt sakbehandlats och 6 ej meddelats prövningstillstånd. Sjutton fall är hämtade från KR, 2 från LR och ett fall från JO.

I flera fall rör verkställighetsfrågan flera barn. Rätten har inte alltid behandlat alla barnens vilja på samma sätt, varför summan av de fall som redovisas här inte stämmer med summan i tabell 9. Några fall kommer att redovisas "dubbelt", nämligen i de fall domstolen tex tagit hänsyn till de äldsta barnens vilja men inte till de yngsta.

I 14 fall har barnets vilja varit avgörande för utgången av målet. I 11 av dessa har barnets vilja ensamt varit det primära skälet som åberopats i domskälen (RR 1495/76, RR 599/77, RR 5324/77, RR 476/80, K 1972 2:18, KRG 3559/78, KRJ 607/79, KRJ 2187/79, KRS 4975/79, KRSU 962/79, KRS 3738/80), och i 3 fall har barnets vilja sammanvägd med andra fakta varit det primära skäl som åberopats (RR 315/78, KRS 55677/79, KRS 823/82). I 18 fall har domstolen funnit sig inte böra ta hänsyn till barnets vilja. I 12 av dessa har inga andra skäl för meddelad verkställighet åberopats (RR 1495/76, RR 5324/77, RR 5664/78, RR 282/80, RR 476/80, RR 3425/80, KRG 3202/78, KRSU 841/78, KRSU 3424/78, KRG 7252/81, KRJ 2608/81, LRA Ö 17/82), men i 6 fall har domstolen funnit skäl som vägt upp barnets uttalade vilja (RR 3560/80, KRJ 4293/79, KRS 5567/79, KRS 1111/80, LRA Ö 5655/81, JO 1971 s 254).

I de allra flesta fall hänvisas till barnets ålder både när det gäller fall där barnets vilja skall vara styrande för utgången och de fall där domstolen inte tagit hänsyn till barnets vilja. I de förra fallen varierar barnens ålder från 11 till 17 år, med en medelålder på 14 år. I de senare fallen varierar barnens ålder från 5 till 13 år, med en medelålder på 10 år. I 2 fall där domstolen låtit barnens vilja vara avgörande för utgången var barnen inte fyllda 12 år (RR 315/78 - 11 år, KRSU 962/79 - 11 år) och i 2 fall där domstolen inte låtit barnens vilja vara avgörande för målets utgång var barnen fyllda 12 år (RR 3560/80 - 12 år, KRG 7252/81 - 13 år).

När det gäller verkställighetsmål måste observeras att barnets vilja även utgör rättsfaktum i vissa fall i sådana mål. Enligt FB 21:4 får verkställighet inte ske mot barnets vilja om det fyllt 15 år (från och med 1.7.1983, 12 år) om inte länsrätten finner att det är nödvändigt med verkställighet med hänsyn till barnets bästa. Även om barnet inte fyllt 15 (12) år, men uppnått en sådan mognad att dess vilja bör beaktas på motsvarande sätt, får verkställighet inte ske mot dess vilja. Det framgår alltså redan av lagtexten att barns vilja skall beaktas som bevisfaktum i verkställighetsmål.

I de fall där barnen är så unga som 5 år, (3 fall) framstår det som oklart om domstolen behandlat barnets vilja som bevisfaktum eller hjälpfaktum. I samtliga dessa fall påpekade domstolen att barnet inte uppnått sådan mognad att dess vilja kunde tillmätas självständig betydelse för avförandet i målet. I RR 5664/78 uttalade LR bl a att K uppenbarligen ej uppnått sådan mognad att hans vilja kunde beaktas i enlighet med bestämmelserna i FB 21:4. LR stödde sig främst på ett vittnesuttalande från en kurator och fann att en tvångsmässig verkställighet skulle medföra risk för skada på K:s själsliga hälsa, och lämnade därför ansökningsen utan bifall. KR lämnade sedan besvären utan bifall och prövningstillstånd meddelades ej. I KRJ 4293/79 uttalade LR

bl a att hänsyn inte kunde tas till barnens vilja med hänsyn till deras ålder, och lämnade därför ansökningsen utan bifall. KR lämnade sedan besvären utan bifall och prövningstillstånd meddelades ej. I KRJ 4293/79 uttalade LR bl a att hänsyn inte kunde tas till barnens vilja med hänsyn till deras ålder. Barnen var 5 respektive 7 år gamla. Deras vilja vägdes dock in när LR skulle bedöma om verkställighet skulle medföra risk för barnens hälsa. LR förelade fadern att överlämna barnen till modern enligt ansökan. Sedan fadern besvärat sig till KRJ och KR meddelat inhibition återkallade han dock sin talan och KR avskrev målet.

I LRA Ö 5655/81 uttalade LR att barnets vilja p g a dess ringa ålder inte kunde tillmätas självständig betydelse i målet, men att den skulle vägas in i bedömningen om flyttningen kunde medföra risk för skada på barnets själsliga hälsa. I dessa fall förefaller det närmast som om barnens vilja behandlats som hjälpfakta.

Mot bakgrund av detta kan man tänka sig en stegvis värdering av barnens vilja i verkställighetsmål:

- Steg 1/ Domstolen prövar om barnet uppnått i lagen föreskriven ålder, varvid dess vilja utgör rättsfaktum i målet,
- Steg 2/ Domstolen utvärderar om barn som ej uppnått stadgad ålder ändå nått sådan mognad att dess vilja bör beaktas på motsvarande sätt. I dessa bägge fall behandlas barnens vilja som bevisfaktum oavsett vilken slutsats domstolen kommer till i prövningen om barnet uppnått sådan mognad eller ej.
- Steg 3/ Om domstolen konstaterar att barnet ej uppnått stadgad ålder eller ej sådan mognad att dess vilja bör beaktas, reduceras barnets vilja från att behandlas som bevisfaktum till att behandlas som hjälpfaktum i målet.

Verkställighetsmål avgjorda av regeringsrätten

(RR 1495/76) Vårdnadshavaren ansökte om verkställighet av vårdnadsdomen angående barnen U, 14 1/2 år och A, 11 1/2 år. TR ansåg att verkställighet angående U ej kunde ske mot hans vilja. A:s vilja kunde däremot inte tillmätas avgörande betydelse. RR ansåg emellertid på annan grund att verkställighet angående A ej heller skulle ske.

(RR 599/77) TR förordnade i dom att fadern skulle ha vårdnaden om U, 7 år HVS fastställde domen. Pt meddelades ej. Modern tillerkändes angiven umgängesrätt. Modern inkom 3 år senare med yrkande till LR om verkställighet av umgängesrätten. LR uppdrog åt barnpsykiatern R att undersöka U, samt åt ämneslärare B att medverka för frivilligt överlämnande av U till modern för- umgänge. I utlåtande till LR uttalade R att en verkställighet mot U:s vilja skulle medföra risk för hans själsliga hälsa. Ämneslärare B som under 1 1/2 år försökt verka för frivilligt umgänge uttalade i redogörelse för TR att U ännu inte var beredd att frivilligt möta sin mor. Enligt B:s mening behövde U stöd under lång tid framöver för att utveckla mera positiva värderingar om sin mor. LR lämnade med hänvisning till dessa utlåtanden yrkandet om verkställighet utan bifall. Modern besvarade sig till KRG, som bl a uttalade: "Vad som förekommit vid den muntliga förhandlingen inför Kammarrätten och utredningen för övrigt i målet ger vid handen att /U/ sedan flera år fasthållit vid sin vägran att sammanträffa med /modern/ och att han gett sådana uttryck för sin vilja i detta avseende att den inte kan lämnas obeaktad. Även om viss tid förflutit sedan dr /R/ sist avgav utlåtande rörande /U/ och ämnesläraren /B/ inkom med redogörelse beträffande sina försök att förmedla kontakt mellan /U/ och hans moder, har likväl inte några omständigheter därefter framkommit som skulle kunna föranleda annan bedömning av risken för U:s själsliga hälsa av ett verkställighetsförfarande än /R:s och B:s/. Det är sålunda sannolikt att - vilken anledningen till /U:s/ avvisande hållning gentemot /modern/ än må vara - ej oväsentliga skaderisker föreligger vid varje mot /U:s/ vilja genomdriven verkställighet av umgängesrätten. - - På nu anförda skäl och med hänsyn till /U:s/ ålder (14 år) saknar anledning frågå Länsrättens bedömning av verkställighetsyrkandet." Kammarrätten biföll ej besvären. RR gjorde ingen ändring.

(RR 5324/77/R 77 2:59) Modern anhöll i skrivelse till LR om verkställighet av TR:s dom beträffande barnen A, S och I att fadern måtte åläggas överlämna dem till henne eller hämtas genom polismyndighetens försorg. Senare återkallades ansökningen såvitt avsåg A, eftersom han återvänt till modern. LR uttalade bl a: "Barnen /S/ och /I/ har enligt utredningen i målet och enligt vad som framkommit vid förhandlingen motsatt sig att återvända till sin moder /--/. Länsrätten finner emellertid inte, att /S/ eller /I/ kan anses ha nått sådan mognad att deras vilja bör beaktas." LR förelade fadern att inom tre dagar överlämna barnen till modern vid äventyr att de annars skulle hämtas genom polismyndighetens försorg. Fadern överklagade till KRSU, som inte gjorde annan ändring i LR:s beslut än att barnen skulle överlämnas hos SCN i S. Fadern besvarade sig till RR, som bl a uttalade: "Av handlingarna framgår att /S/, som i mars 1978 uppnår tolv års ålder, alltsedan han i början av sommaren 1977 kom till fadern i /H/ enständigt hållit fast vid sin inställning

att han önskar återvända till /G/. Regeringsrätten finner ej skäl antaga annat än att /S:s/ uttalande i angivna avseende måste tolkas som uttryck för hans verkliga vilja, något som för övrigt vitsordats av /modern/. Beträffande frågan vilken betydelse som bör tillmätas /S:s/ sålunda uttalade vilja framgår av utredningen att han skött sig exemplariskt under skolgången i /G/ och funnit sig väl tillrätta även i skolan i /M/.. Barnavårdskonsulenten /M/, som haft länsrättens uppdrag att verka för att /fadern/ frivilligt skulle fullgöra sina åligganden enligt vårdnadsdomen, har beskrivit /S/ och hans ett år äldre broder /A/ som lugna och mogna barn och uppgivit att /S/ har en mera bestämd uppfattning och är psykiskt starkare än /A/. /Modern/ har i regeringsrätten medgivit att /S/ till en del får anses vara mogen för sin ålder. Utredningen ger överhuvud en bild av /S/ såsom en väl utvecklad och känslomässigt stabil pojke. Med hänsyn till vad sålunda upplysts om /S:s/ utvecklingsgrad och den konsekvens varmed han hållit fast vid sin inställning får anses ådagalagt att /S/ nått en sådan mognad att hans vilja i nu ifrågavarande avseende måste beaktas i enlighet med vad som föreskrives i 21 kap 4 § föräldrabalken. Anledning saknas antaga att verkställighet av vårdnadsdomen mot /S:s/ vilja skulle vara nödvändig till hans bästa. Med hänsyn till det anförda finner regeringsrätten att verkställighet av vårdnadsdomen inte bör ske beträffande honom mot hans vilja. - - Även /I/ har sagt sig vilja stanna hos fadern. Hennes viljeyttring kan emellertid med hänsyn till hennes ringa ålder inte tillmätas avgörande betydelse i verkställighetsfrågan." RR ändrade KR:s dom och lämnade ansökan beträffande /S/ utan bifall samt förelade fadern att vid vite av 5 000 kronor utlämna /I/ till modern. Två dissidenter ville att även /S/ skulle överlämnas till modern inom ramen för samma vite.

(RR 315/78) Modern, som av TR tillerkänts vårdnaden om J, nu 11 år, ansökte hos LR om verkställighet av TR:s beslut. LR uttalade: "Länsrätten finner att ett överlämnande av /J/ till modern under pågående skoltermin, innebär en risk, som inte är ringa, för skada på /J:s/ själsliga hälsa. På grund härav och med beaktande av att vårdnadsfrågan är föremål för domstolprövning, lämnar Länsrätten f n jämlikt 21:a kapitlet, 5:e § föräldrabalken-/moderns/ framställning utan bifall." En dissident fann inte tillräcklig grund föreligga för att vägra verkställighet. Modern besvarade sig till KRSU, som bl a anförde: "Av utredningen framgår att /J/ motsätter sig att återvända till /modern/. Hans ställningstagande synes i allt väsentligt vara grundat på en saklig och med tanke på hans ålder, ovanligt mogen bedömning. Av vad i övrigt framkommit i målet, får /J/ anses ha nått sådan mognad att hans vilja bör beaktas enligt föreskriften i 21:a kapitlet, 4:e §, föräldrabalken." Kammarrätten lämnade besvaren utan bifall. Ej pt.

(RR 5664/78) TR hade i dom förordnat att modern skulle ha vårdnaden om K, 5 år. Sedan fadern vid ett omgångestillfälle vägrat återlämna sonen till modern, ansökte denna om verkställighet hos LR. LR uttalade bl a: "/K/ har uppebarligen ej uppnått sådan mognad att hans vilja i avseende på hos vilken av föräldrarna han önskar vara kan beaktas i enligt vad därom är föreskrivet i 21:a kapitlet 4:e § föräldrabalken." LR fann inte att sådana förändrade förhållanden inträtt att det var påkallat att frågan om vårdnaden hänsköts till prövning av allmän domstol. LR uttalade vidare: "Av kurator /AL:s/ vittnesberättelse och övrig utredning framgår att /K/ helt vägrar att låta sig överflyttas till modern samt att denna vägran - vars orsak ej kunnat utredas - tagit sig

sådana kraftiga uttryck av rädsla att den, iförening med /K:s/ läggning, ger fog för antagande att en överflyttning tvångsvis f n icke kan ske utan att medföra ej ringa risk för /K:s/ själsliga hälsa." LR lämnade ansökningsen utan bifall. Ordföranden var skiljaktig och ville förordna att K genom polismyndighetens försorg skulle överflyttas till modern. Modern besvarade sig till KRJ, som lämnade besvären utan bifall. Ej pt.

(RR 282/80) TR tillerkände interimistiskt fadern vårdnaden om J. HovR fastställde beslutet. I samband med ett omgästandstillfälle behöll modern J hos sig. Fadern ansökte då hos LR om verkställighet av vårdnadsbeslutet genom hämtning. LR uttalade bl a: "Av utredningen framgår att /J/ motsätter sig att återvända till /fadern/. /J/, som är 8 år, kan emellertid inte anses ha nått sådan mognad att hennes inställning medför hinder mot verkställighet." LR fann att det inte heller förelåg annat hinder för verkställighet. LR förelade därför modern vid vite av 1.000:- kronor att överlämna J till fadern hos SCN. Modern besvarade sig till KRSU. KR uttalade bl a: "Såsom Länsrätten funnit kan /J:s/ vilje-yttring, med hänsyn till hennes ringa ålder, inte tillmätas någon avgörande betydelse i verkställighetsfrågan." KR fann inte heller någon annan grund för hinder mot verkställighet föreligga och lämnade besvären utan bifall. Modern förde ärendet vidare till RR, som ej beviljade prövningstillstånd.

(RR 476/80) Modern hade av TR i dom tillerkänts vårdnaden om barnen R och S. Sedan barnen vägrat återvända till modern efter omgång med fadern ansökte modern hos LR om verkställighet med förpliktande för fadern att vid vite avlämna barnen hos modern. LR uttalade bl a: "Av utredningen framgår att R och S motsätter sig att återvända till /modern/. /R/ får anses ha nått sådan mognad att hans vilja bör beaktas enligt bestämmelserna i 21 kap 4 § föräldrabalken." LR fann även att det skulle innebära en risk för skada på S:s själsliga hälsa om han skulle tvingas återvända till modern. LR lämnade därför moderns talan utan bifall. Modern besvarade sig till KRSU, som bl a uttalde: "Av utredningen framgår att /R/, som fyllt 14 år, uttalat att han inte vill återvända till /modern/. Med hänsyn till vad som framkommit finner kammarrätten att hans uttalande måste tolkas som uttryck för hans verkliga vilja och att han nått sådan mognad att hans vilja måste beaktas. På grund härav och då omständigheterna inte ger vid handen att verkställighet är nödvändig av hänsyn till hans bästa skall /moderns/ yrkande beträffande /R/ lämnas utan bifall. - - Vad sedan angår /S/, som ännu inte fyllt 12 år, har även han förklarat sig inte vilja återvända till modern. Hans vilja kan emellertid med hänsyn till hans ringa ålder inte tillmätas avgörande betydelse." KR fann emellertid att bröderna var mycket fästa vid varandra och att det inte vore riktigt att skilja dem åt. KR lämnade därför besvären utan bifall. En ledamot var skiljaktig beträffande motiveringen och ville tillmäta S:s vilja avgörande betydelse emedan denne uppnått tillräcklig mognad. Två ledamöter var skiljaktiga angående utgången och ville förelägga fadern att vid vite av 1.000:- kronor överlämna S till modern. Modern sökte ändring hos RR först efter besvärstidens utgång. RR fann inte skäl återställa försutten tid, varför KR:s dom står fast.

(RR 3425/80) TR tillerkände interimistiskt modern vårdnaden om M, då 8 1/2 år. HNN lämnade anförda besvär utan bifall. Modern yrkade i skrivelse till LR verkställighet av TR:s beslut. LR fann att det inte förelåg några hinder för verkställighet och förelade

fadern vid vite av 5.000:- att överlämna M till modern vid angiven tidpunkt. En nämndeman var skiljaktig och ansåg verkställighet medföra fara för skada på M:s kroppsliga och själsliga hälsa och ville därför lämna moderns yrkande utan bifall. Fadern besvarade sig till KRSU. KR fann att M sedan c:a 1 år vistats hos fadern och att han uttalat att han ville stanna där. KR uttalade bl a: "/M/ har nyligen fyllt 9 år. Med hänsyn till hans ålder utgör hans uttalande vilja inte något avgörande hinder mot verkställighet. Vad som förekommit i målet ger vidare stöd för antagande att /M:s/ vilja påverkats av /fadern/ och att denne - framför allt beroende på den negativa attityd han intagit gentemot /modern/ - inte gjort vad som bör ankomma på honom till efterkommande av vårdnadsbeslutet." KR fann att det inte skulle medföra någon risk för barnets kroppsliga och själsliga hälsa vid verkställighet. KR förelade fadern vid vite av 5.000:- att överlämna M till modern vid senare tidpunkt än som angivits i LR:s dom. (Den i LR angivna tidpunkten hade passerats vid KR:s dom). Ej pt.

(RR 3560/80) Fadern hade av TR i dom tillerkänts vårdnaden om C, 12 år. I ansökan till LR yrkar fadern föreläggande för C:s mormor att lämna ut honom till fadern. I utlåtande från barn- och ungdomspsykiatriska kliniken i G uttaladas att C bör flytta till fadern emedan han har en bindning till mormodern som kan innebära en fara för hans utveckling. LR uttalade bl a: "Utredningen i målet ger vid handen att /C/, som fyllde tolv år den 3 mars 1980, är en mogen pojke med väl genomtänkta åsikter. Länsrätten finner inte anledning antaga annat än att /C:s/ inställning till överflyttning till fadern måste tolkas som uttryck för hans verkliga vilja. Med hänsyn härtill och till den konsekvens varmed /C/ vidhållit sin inställning, får /C/ anses ha nått sådan mognad att hans vilja måste beaktas i enlighet med vad som föreskrivs i 21 kap 4 § föräldrabalken." LR lämnade faderns ansökan utan bifall. Ordföranden var skiljaktig och menade med utgångspunkt från läkarutlåtandet från barn- och ungdomspsykiatriska kliniken att C befann sig i en svår lojalitetskonflikt och att det var förenat med risk för allvarlig fara för hans utveckling om han stannade kvar hos sin mormor. Han ville därför förelägga mormodern att vid vite av 5 000 kronor överlämna C till fadern. Fadern besvarade sig till KRS, som bl a uttalade: "I målet är utrett att /C/ för närvarande motsätter sig en flyttning till fadern. Det kan emellertid antas att /mormoderns/ önskan att han skall stanna kvar hos henne har stor betydelse för /C:s/ nuvarande inställning. Kammarrätten finner, med hänsyn främst till den situation med inslag av stark lojalitetskonflikt i vilken han nu befinner sig och med beaktande av hans ålder att hans uttalade vilja att bo kvar hos mormor inte kan tillmätas avgörande betydelse." KR åberopade även det ovan nämnda läkarutlåtandet och ändrade LR:s dom så att mormodern förelades att tillse att C överlämnades till fadern. Ej pt.

Verkställighetsmål avgjorda av kammarrätterna

(K 1972 2:18) TR hade förordnat modern som vårdnadshavare för S, 12 år. Fadern tillerkändes viss umgängesrätt. Vid ett umgänges-tillfälle hade tidigare S kvarblivit hos fadern och ej återflyttat till modern förrän LR förpliktat fadern att vid vite av 1.000:- överlämna S till modern. En månad senare erhöll modern på

nytt meddelande om att S befann sig hos fadern och vägrade återflytta till modern. Modern ansökte hos LR om verkställighet av domen och förpliktande för fadern att överlämna S till modern vid vite. LR biföll moderns yrkande. Fadern besvärade sig hos KRS. KR förordnade om utredning vid Barn- och ungdomspsykiatriska kliniken för att få utrönt vad som kunde anses vara S:s egen vilja i detta fall samt om S nått sådan mognad att hans vilja borde beaktas. Fadern hade även hos allmän domstol aktualiserat frågan om en överflyttning av vårdnaden om S till honom. KR uttalade bl a: "Såsom /överläkaren K/ anfört i sitt utlåtande motsätter sig /S/ bestämt att nu återvända till modern. Även om det icke kan helt uteslutas att /S:s/ reaktioner är en följd av parternas handlande inbördes, skall /S:s/ egen vilja beaktas, när det av /överläkare K:s/ utlåtande framgår att /S/ nått erforderlig mognad. Intet har framkommit som talar för att det skulle innebära skada för /S/ om denne till vidare stannar kvar hos fadern." KR upphävde LR:s beslut om verkställighet. Domen vann laga kraft.

(KRG 3202/78) Fadern hade av TR tillerkänts vårdnaden om barnen L, 12 år och H, 9 år. HovR fastställde domen och HD lämnade ej pt. Senare ansökte modern att få vårdnaden överflyttad till sig, vilket avslogs av TR. Denna dom vann laga kraft. Fadern yrkar nu i ansökan till LR om verkställighet, sedan barnen blivit kvar hos modern i samband med ett omgångestillfälle. LR förordnade om verkställighet vid vite om 1.000 kr, samt förordnade att barnavårdskonsulenten i länet skulle verka för att modern fullgjorde vad som ålåg henne. Modern yrkade hos KRG att LR:s beslut skulle upphävas. KR avslog begäran om barnpsykiatrisk undersökning. KR uttalade bl a: "H:s påstådda vilja att stanna kvar hos modern kan inte tillmätas avgörande betydelse i frågan om verkställighet bör ske eller ej." KR fastställde vitesföreläggandet.

(KRG 3559/78) Fadern ansökte hos LR att modern måtte förpliktas att vid vite av 5000:- lämna ut tvillingarna S och C, 2 år, till honom på tider som förordnats i Tingsrättens dom om umgängesrätt. Modern bestred yrkandet med hänvisning till att barnen inte ville träffa honom. LR förordnade om psykologundersökning av barnen. LR uttalade bl a: "Barnen har enständigt hållit fast vid sin inställning att de inte vill träffa fadern. Länsrätten finner ej skäl antaga annat, än att barnens uttalanden måste tolkas som uttryck för deras verkliga vilja. - - Med hänsyn till vad som upplysts om barnens utvecklingsgrad och den konsekvens varmed de hållit fast vid sin inställning, får anses ådagalagt att barnen nått en sådan mognad att deras vilja i nu ifrågavarande avseende, måste beaktas i enlighet med vad som föreskrivits i 21:a kapitlet, 4:e § föräldrabalken." LR lämnade ansökningen om verkställighet utan bifall. Fadern besvärade sig till KRG som förordnade om ny psykiatrisk undersökning av barnen. KR uttalade bl a: "/C/ och /S/ har fyllt 13 år. /S:s/ intyg tyder på att de nått sådan mognad att deras vilja bör beaktas i verkställighetsfrågan. Hänsyn till deras bästa kräver inte att verkställighet sker mot deras vilja. Någon till deras bästa kräver inte att verkställighet sker mot deras vilja. Någon ytterligare läkarundersökning kan inte heller anses behövlig." KR lämnade besvären utan bifall. Domen vann laga kraft.

(KRSU 841/78) I ett mål rörande verkställighet enligt 21 kap FB anförde LR i domskälen bl a: " I målet är ostridigt att barnen inte överförts till /fadern/ i enlighet med länsrättens förordnande i beslut den 6 december 1977. I beslutet liksom i tidigare beslut har länsrätten uttalat, att barnen inte nått sådan

ålder att deras vilja kan beaktas vid verkställigheten". Barnen var vid detta tillfälle 10 respektive 8 år. LR anförde vidare: "Om barnen är obenägna träffa fadern, åvilar det /modern/ att få barnen att ändra sin inställning till denne. /Modern/ har inte kunnat eller velat förmå barnen godta den umgängesrätt, som /fadern/ tillerkänts i tingsrättens ovannämnda dom. Vid sådant förhållande skall av länsrätten förelagt vite utfömas." LR ålade modern att vid nytt vite överlämna barnen till fadern för umgänge. Fadern besvarade sig hos KRSU, som lämnade besvären utan bifall.

(KRSU 3424/78) TR hade interimistiskt tillerkänt fadern vårdnaden om R, nu 11 år och A, nu 10 år. Modern hade samtidigt tillerkänts angiven umgängesrätt. Modern inkom med yrkande till LR om verkställighet av TR:s beslut. Fadern bestred yrkandet med hänvisning till att barnen inte ville träffa sin mor. LR lämnade framställningen om verkställighet utan bifall. Modern besvarade sig till KRSU, som bl a uttalade: "Av utredningen i målet framgår att barnen /R och A/ - den förre 11 och den senare 10 år gammal - förklarar sig inte vilja besöka modern i /G/. Det får emellertid anses ytterst väsentligt för barnen att ett normalt umgänge med modern kommer till stånd. Om barnen är obenägna att träffa modern, åvilar det /fadern/ att få barnen att ändra inställning till denna. - - Med hänsyn till /A:s/ ålder utgör hennes uttalade vilja att inte vilja besöka sin mor inte något avgörande hinder mot verkställighet enligt föreskriften i 21:a kapitlet 4:e § föräldrabalken. Beträffande /R/ föreligger för bedömning i sådant hänseende inte någon särskild utredning till belysning av hans mognad och vad i målet förekommit ger inte fog för annan slutsats än att han är normalt utvecklad för sin ålder. Ej heller /R/ kan därför anses ha nått sådan mognad att redan hans vilja skall anses utgöra verkställighetshinder enligt nämnda lagrum." KR förelade fadern att på angiven tid överlämna barnen för umgänge med modern. Domen vann laga kraft.

(KRG 2839/79) SDN hade omhändertagit A för samhällsvård. Fadern samtyckte ej till verkställighet av beslutet, varför det underställdes LR:s prövning. Starka motsättningar rådde mellan A och hennes fader, och A hade bl a rymt hemifrån. LR anförde bl a: "/A/ som snart är 16 år vägrar för närvarande att återvända till fadern". LR fastställde det underställda beslutet. Fadern överklagade till KRG, som lämnade besvären utan bifall.

(KRJ 607/79) Fadern yrkade hos LR förordnande om verkställighet av TR:s dom rörande umgänge med barnen M, 12 1/2 år och C, 9 år. Konsumenten SO och socialassistenten GZ vid socialförvaltningen i Ö kommun hade sökt verka för att modern frivilligt skulle medverka till att fadern fick utöva umgängesrätten med barnen. De uttalade i redogörelse för sina försök att LR inte borde förordna om verkställighet av umgängesrätten. LR uttalade bl a: "Av utredningen i målet finner Länsrätten beträffande /N/ - som är 12 år - framgå dels att han uppnått en sådan grad av mognad att hans vilja bör beaktas i enlighet med vad som föreskrives i 21:a kapitlet, 4:e § föräldrabalken, dels att han på ett otvetydigt sätt givit till känna att han f n inte vill träffa fadern. Det kan därför inte anses nödvändigt med hänsyn till /M:s/ bästa att verkställighet sker mot hans vilja. Länsrätten finner därför inte skäl att förordna om verkställighet av Tingsrättens dom rörande umgängesrätt i vad den avser /M/." LR ansåg att syskonen skulle behandlas på samma sätt i umgängesrättsfrågan och lämnade därför faderns framställning om verkställighet utan bifall. Fadern besvä-

rade sig till KRJ, som lämnade besvären utan bifall. Domen vann laga kraft.

(KRJ 2187/79) Modern hade av TR i dom tillerkänts vårdnaden om parternas sex barn. I domen fastställdes även tider för faderns rätt till umgänge med barnen. Sådant umgänge kom dock endast till stånd vid några enstaka tillfällen. Fadern yrkade i ansökan till LR om förordnande av verkställighet av umgängesbeslutet. Fadern menade att barnen påverkats av modern och den religiösa sekt hon och barnen tillhör. LR uttalade bl a: "/P/ är 16 1/2 år och /E/ är 15 1/2 år. Enligt vad handlingarna utvisar vill de inte träffa fadern. På grund härav får verkställighet inte ske. Länsrätten lämnar framställningen såvitt avser /P/ och /E/ utan bifall. - - /J/ och /D/ båda 14 år, har också, såsom framgår av utredningen, sagt sig inte vilja träffa fadern. Då barnen med hänsyn till sin ålder och övriga omständigheter får anses ha nått sådan mognad att deras vilja bör beaktas får verkställighet ej ske. Framställningen lämnas alltså utan bifall beträffande dem." Även för de två yngre barnen fann LR på annan grund att verkställighet ej skulle ske, varför ansökan även i denna del lämnades utan bifall. Fadern besvarade sig till KRJ, som anförde: "Vad /fadern/ anfört i målet ger ej vid handen annat än att de äldsta barnen - såsom länsrätten funnit - motsätter sig sammanträffande med fadern. På grund härav och av skäl som länsrätten angivit beträffande de yngsta barnen bör under rådande förhållanden verkställighet av umgängesrätten inte komma till stånd. - - Kammarrätten lämnar besvären utan bifall." Domen vann laga kraft.

(KRJ 4293/79) Modern var ensam vårdnadshavare för D, 6 1/2 år och C, 4 1/2 år. I samband med att sammanlevnaden mellan parterna upphörde, yrkade fadern att vårdnaden om barnen skulle överföras till honom. TR beslöt interimistiskt att modern skulle ha vårdnaden om bägge barnen. I samband med att fadern utövade sin umgängesrätt med barnen vägrade han återlämna dem till modern. Modern ansökte därför hos LR om verkställighet av TR:s beslut. LR uttalade bl a: "Vad /D/ må ha uttalat om att han vill bo hos fadern, finner Länsrätten med hänsyn till dennes ålder inte kunna vinna beaktande. - - Vid sammanvägning av anförda och övriga omständigheter i målet finner Länsrätten ej tillräckligt stöd för antagandet att överförande av barnen till modern kan medföra sådan risk för barnens hälsa att verkställighet bör vägras." LR förelade fadern att överlämna barnen inom 3 dagar till modern. Om så inte skedde skulle barnen genom polismyndighetens försorg hämtas och överlämnas till modern. Två nämndemän var skiljaktiga och ville lämna ansökningen utan bifall. Fadern besvarade sig till KRJ och yrkade inhibition. KR meddelade inhibition. Sedan dag för muntlig förhandling i KR utsatts, inkom fadern med skrivelse till KR där han återkallade sin talan, varför KR avskrev målet från vidare handläggning.

(KRS 4975/79) I länsrättens domskäl anfördes att M som snart skulle fylla 15 år bestämt förklarat sig inte vilja vistas i moderns hem. I domslutet redovisades även detta på följande sätt: "Enligt länsrättens uppfattning föreligger emellertid stor risk för /M:s/ fortsatta utveckling om hon mot sin vilja tvingas vistas i moderns hem". KRS redovisar i sina domskäl: "/M/, som numera är 15 år, motsätter sig bestämt att återvända till sin moder". KRS fastställde LR:s dom.

(KRS 5567/79) TR hade genom dom tillerkänt modern vårdnaden om döttrarna L, 13 1/2 år och M, 11 år. Fadern yrkade i ansökan till

LR verkställighet vid vite av TR:s dom angående hans umgängesrätt med barnen. I läkarutlåtande uttalades att det var "viktigt för dem att upprätthålla och vidareutveckla kontakten med fadern", samt att barnens önskemål om hur sammanträffandena skulle gå till borde beaktas. LR uttalade bl a: "/L/, som är 13 år gammal, får anses ha nått sådan mognad att hennes vilja skall beaktas. Med hänsyn härtill och till övriga i målet upplysta omständigheter bör /L/ mot sin vilja inte tvingas att sammanträffa med fadern. Hinder mot verkställighet av tingsrättens dom föreligger således för närvarande enligt 21 kap 4 § föräldrabalken såvitt avser /L/. - - Vad därefter beträffar /M/, som endast är 10 år, föreligger enligt länsrättens mening inte samma förhållande." LR biföll faderns ansökan så att modern förelades att överlämna M till fadern vid fyra preciserade tillfällen. Fadern besvarade sig till KRS med yrkande att umgänget med M skulle ske enligt TR:s dom under 1980 med preciserat angivande av klockslag och datum. KR fastställde LR:s dom med undantag för tidpunkter som avsåg numera förfluten tid.

(KRSU 962/79) I samband med dom till äktenskapsskillnad förordnade TR att fadern skulle ha vårdnaden om sonen P, då 9 år. Modern tillerkändes angiven umgängesrätt, bl a varannan julhelg och 1 månad varje år under moderns sommarsemester. Modern ansökte i skrivelse till LR om verkställighet avseende julhelgen 2 år efter äktenskapsskillnaden. En månad senare återkallade modern yrkandet och yrkade istället att LR skulle förordna om verkställighet under moderns kommande sommarsemester. Fadern bestred verkställighet med hänsyn till att P, då 11 år, motsatte sig kontakt med modern. LR uttalade bl a: "Socialkonsulenten /BÖ/ har i angivet yttrande anför, att hon vid ett flertal tillfällen träffat /P/ och att han på henne gjort ett moget intryck för sin ålder. Med hänsyn härtill måste det anses att /P/ nu nått en sådan mognad att hans vilja i umgängesrättsfrågan måste beaktas i enlighet med vad som föreskrives i 21:a kapitlet 4:e § rättegångsbalken (skall förmodligen vara föräldrabalken). Anledning saknas anta att verkställighet av domen i vad avser umgängesrätten mot P:s vilja, skulle vara nödvändig till hans bästa. Länsrätten finner därför att verkställighet av domen beträffande rätt till umgänge inte bör ske mot /P:s/ vilja." LR lämnade ansökningen om verkställighet av rätt till umgänge under moderns kommande sommarsemester utan bifall. Modern besvarade sig till KRSU och yrkade bifall till sin i LR förda talan samt hemställde om barnpsykiatrisk utredning. KR inhämtade sådan utredning. I utlåtande till KR från överläkare IB och underläkare TH anfördes att P inte nått sån mognad att han kunde ha egen åsikt i frågan. Han var starkt påverkad av faderns känslomässiga inställning och åsikt. Läkarna ansåg däremot att det f n kunde vara skadligt för P:s psykiska hälsa att mot sin vilja tvingas till umgänge med modern, och föreslog därför att sådant umgänge skulle avvaktas ett par år. Modern återkallade därefter sin talan i KR, varför KR avskrev målet från vidare handläggning.

(KRS 1111/80) TR hade i samband med deldom till äktenskapsskillnad interimistiskt förordnat att fadern skulle ha vårdnaden om M, 16 år och modern vårdnaden om C, 10 1/2 år, enligt parternas överenskommelse. Modern ansöker nu om verkställighet av TR:s beslut angående C. Fadern bestrider ansökningen med hänvisning till att C vill stanna hos honom och system M, att förhållandena väsentligt ändrats sedan TR:s interimistiska beslut och att det föreligger risk för C:s själsliga hälsa om hon tvingas flytta till modern. Socialvårdskonsulenten har sökt medla mellan

parterna men inte lyckats. LR konstaterar att det råder stora motsättningar mellan parterna och uttlar bl a: "/C/ är nu 10 år och 8 månader. Skäl att enligt 21:a kapitlet 4:e § föräldrabalken beakta hennes vilja kan ej anses föreligga. LR fann inte heller några andra hinder föreligga för verkställighet, utan förordnade att fadern vid vite av 500 kr skulle överlämna C till modern vid angiven tidpunkt. Fadern besvarade sig till KRS och yrkade att KR skulle vägra verkställighet. Modern bestred bifall till besvären. KR ändrade LR:s dom endast genom att skjuta fram tidpunkten för verkställigheten. Domen vann laga kraft.

(KRS 3738/80) TR förordnade genom dom att modern skulle ha vårdnaden om parternas barn A, då 7 år, samt att fadern skulle ha angiven umgängesrätt med A, Fem år senare yrkar fadern i skrivelse till LR om verkställighet av TR:s dom angående umgängesrätten med A. LR uppdrog åt socionomen GS att verka för att modern frivilligt skulle fullgöra sina åligganden. Detta ledde inte till att umgänge kom till stånd. LR uttalade att det ankom på modern som vårdnadshavare att söka underlätta för fadern och dottern att umgås med varandra, men att det var tveksamt om modern fullgjort detta. LR uttalade bl a: "Dock finner Länsrätten av vad som i övrigt förekommit i målet att en verkställighet av Tingsrättens dom f n skulle ske mot /A:s/ vilja, hur denna än må ha uppkommit och att med hänsyn till - såsom framgår av /GS:s/ redogörelse - samstämmiga uppgifter om /A:s/ mognad, hennes vilja bör beaktas. Visserligen kan denna omständighet eller annan omständighet i målet inte anses leda till den uppfattningen att sådana förhållanden föreligger, som sägs i 21:a kapitlet 5:e § 1:a st föräldrabalken, och att det därför med hänsyn till barnets bästa är påkallat att fråga om ändring beträffande umgängesrätten prövas av allmän domstol. Emellertid leder Länsrättens beaktande av /A:s/ vilja till att hinder för verkställighet av Tingsrättens dom föreligger enligt 21:a kapitlet 4:e § 2:a punkten föräldrabalken. /Faderns/ ansökan om verkställighet av domen skall därför lämnas utan bifall." Fadern besvarade sig till KRS, men återkallade senare besvären.

(KRG 7252/81) Modern hade vårdnaden om parternas barn Y, 12 1/2 och S, 10 år. Fadern ägde enligt TR:s dom rätt till umgänge med barnen i angiven omfattning. Barnen hade under 10 år träffat fadern endast vid ett kort möte. Fadern talade endast franska, ett språk som barnen inte behärskade. Fadern hemställde att LR skulle förordna om verkställighet av domen om umgängesrätt. Modern motsatte sig verkställighet och hänvisade till att det förelåg risk för barnens själsliga hälsa f n. Hon ställde sig dock positiv till en utökad kontakt på längre sikt efter föregående kontakt mellan fadern och barnen t ex genom brevväxling. LR fann att det förelåg risk som inte var ringa för skada på barnens själsliga hälsa vid verkställighet av umgängesrätten i yrkad omfattning. LR lämnade ansökan utan bifall. Fadern besvarade sig till KRG och yrkade rätt till umgänge med barnen en lördag och påföljande söndag från klockan tolv till klockan 21.00. Modern bestred yrkandet. KR uttalade bl a: "Enligt 21:a kapitlet 4:e § föräldrabalken får, om barn fyllt 15 år, verkställighet inte ske mot dess vilja om det inte är nödvändigt med hänsyn till barnets bästa. Detsamma gäller om barnet ännu inte fyllt 15 år men nått sådan mognad att dess vilja bör beaktas på motsvarande sätt. Kammarrätten finner därvid att det är angeläget att barnen får träffa sin far och att verkställighet är nödvändig men hänsyn till deras bästa. Barnens vilja behöver vid sådan bedömning inte närmare utredas, varför yttrande från barnpsykiatriker ej er-

fordras". KR förordnade att TR:s dom skulle verkställas vid vite av 1000:- per barn och dag. Domen vann laga kraft.

(KRJ 2608/81) I samband med deldom till äktenskapsskillnad tillerkände TR modern vårdnaden om A, 10 1/2 år och M, 6 1/2 år. Fadern tillerkändes viss umgängesrätt. Fadern vänder sig nu till LR med ansökan om verkställighet av TR:s beslut om umgängesrätt. Modern bestrider yrkandet med hänvisning till att verkställighet skulle medföra risk för skada på barnets psykiska hälsa och att A inte vill träffa fadern. Socialkonsulenten EV föreslog att barnen vid de första umgängestillfällena skulle lämnas på socialkonsulenternas expedition där fadern skulle träffa dem tillsammans men någon socialkonsulent. Modern mosatte sig även ett sådant förfarande. LR uttalade bl a: "Enligt Länsrättens mening ger vad som förekommit i målet inte stöd för antagande att /A/, som ännu inte fyllt 12 år, skulle ha nått en sådan mognad som avses i 21 a kapitlet 4:e § föräldrabalken./A:s/ ovilja att träffa fadern utgör därför inte något hinder för verkställighet." LR förelade modern vid vite av 1000:- vid varje tillfälle, att utlämna barnen på socialkonsulenternas expedition för umgänge med fadern. Modern överklagade till KRJ och yrkade att LR:s dom skulle undanröjas. I senare skrivelse ändrades yrkandet till att vitet skulle nedsättas till 100 kr för varje tillfälle. KR uttalade: "De umgängestillfällen, varom Länsrätten förordnat har numera gått till ända. Besvären föranleder därför ej något Kammar rättens vidare yttrande." Domen vann laga kraft.

(KRS 823/82) TR hade i dom tillerkänt modern vårdnaden om parternas barn H, nu 16 1/2 år. Fadern hade tillerkänts umgängesrätt med H. Då H var 14 1/2 år ansökte fadern om verkställighet av TR:s dom. LR lämnade ansökan utan bifall med hänvisning till H:s uttalade vilja. Fadern riktade förnyad ansökan till LR om verkställighet av TR:s dom. H har i skrivelse till TR uttalat att han motsätter sig umgänge med fadern. LR uttalade: "Länsrätten finner ej anledning till annat antagande än att skrivelsen den 12:e december 1981 är ett uttryck för /H:s/ inställning i verkställighetsfrågan. Innehållet i skrivelsen och vad som i övrigt framkommit i målet får anses ge vid handen att en verkställighet av Tingsrättens dom fortfarande måste anses ske mot /H:s/ vilja. - - På grund härav och då Länsrätten med tillämpning av det 21:a kapitlet 4:e § föräldrabalken finner att /H:s/ vilja bör beaktas, kan verkställighet av Tingsrättens dom inte beviljas." LR lämnade faderns talan utan bifall. Fadern besvarade sig till KRS, som ej gjorde ändring i LR:s dom. Domen vann laga kraft.

Verkställighetsmål avgjorda av länsrätterna

(LRA Ö 5655/81) I samband med dom till äktenskapsskillnad, förordnade TR att parterna gemensamt skulle ha vårdnad om M, då 4 år. Ett år senare yrkade fadern att vårdnaden om M skulle tillerkännas honom ensamt. TR beslutade interimistiskt att modern skulle ha vårdnaden om M. Sedan fadern anfört besvär till SH förordnades interimistiskt att fadern skulle ha vårdnaden om M. Fadern ansöker nu om verkställighet av Hovrättens interimistiska beslut hos LR. Modern anför att hon inte vägrar verkställighet, men att hon med hänsyn till M:s vilja anser att det föreligger en risk för skada på M:s mentala hälsa om verkställighet sker tvångsmässigt. LR uttalade bl a: "Även om /M/ som /modern/ gör gällan-

de ger klara uttryck för att inte vilja flytta till sin far, kan detta med hänsyn till hans ringa ålder inte tillmätas självständig betydelse i målet utan endast vägas in vid bedömningen av om flyttningen skulle medföra risk som ej är ringa för skada på hans själsliga hälsa." LR fann att sådan risk inte förelåg. LR förelade modern vid vite av 2.000:- att överlämna M till fadern. Domen vann laga kraft.

(LR A Ö 17/82) Modern var ensam vårdnadshavare om M, 10 1/2 år. Hon hade tidigare sammanbott med fadern till M. Sedan samlevnaden upphört hade fadern utövat sin umgängesrätt med M enligt överenskommelse mellan parterna. I ansökan till LR anger modern att fadern vägrat återlämna M efter ett sådant umgängestillfälle. Fadern uppgav att M själv vägrat åka tillbaka och att han inte kvarhållit M eller vägrat honom få åka hem. LR uttalade bl a: "Även om /M/ uttalat önskemål om att stanna hos fadern, kan med hänsyn till hans ringa ålder, hans önskemål i detta hänseende icke hindra verkställighet." LR förordnade att fadern skulle överlämna M till modern. Domen vann laga kraft.

Verkställighetsmål granskade av JO

(JO 1971 S 254) Modern hade av TR tillerkänts vårdnaden om barnen M, 12 år och P-O 8 år. Fadern hade överenskommit med modern att P-O skulle vistas hos hans föräldrar hela sommaren. Den 15.5 meddelade barnavårdsnämnden att P-O skulle vara placerad i feriehem under två månader från 16.6 i norrland enligt eget önskemål. Nämnden meddelade även att man inte kunde ta hänsyn till "båda barnens och två föräldrars olika önskemål". JO uttalade bl a att det ålåg nämnden att planera ferieplaceringar så att inte situationer uppkom som gjorde att någon förälder ansåg sig föranlåten att påkalla länsrättens medverkan för att kunna utöva sin umgängesrätt. "Någon formell skillnad beträffande rättsställning föreligger heller icke mellan vårdnadshavare och umgängesberättigad. Bådas rättsställning går tillbaka på ett avtal eller, som i detta fall, en dom i vårdnadsfrågan. Den ena partern har sålunda sett ur detta perspektiv icke något företräde framför den andra. - - Familjenämnden har att taga hänsyn till båda parter."

4. sammanfattning

Av redovisningen i de olika avsnitten för de speciella måltyperna, framgår att det främst beror på barnets ålder om dess vilja skall beaktas som bevisfaktum eller inte i målet. Det framgår också att barnets vilja kan behandlas både som bevisfaktum och som hjälpfaktum.

I de mål som här studerats har det varit ungefär lika vanligt att barnets vilja beaktats som att den inte beaktats. I omhändertagandemål har barnets vilja beaktats i 5 fall och icke beaktats i 3 fall. I vårdnadsmål har barnets vilja beaktats i 22 fall och icke beaktats i 14 fall. I verkställighetsmål har barnets vilja beaktats i 14 fall och icke beaktats i 18 fall.

Det bör i detta fall observeras att de fall som här studerats avser tiden före några viktiga ändringar i aktuella lagar. För barnavårdsmål gäller det tiden före 1982, då BvL avlöstes av LVU. I den senare lagen har barnets processuella ställning stärkts genom bestämmelsen i 19 §, som säger att den unge har rätt att själv föra sin talan om han fyllt 15 år. Beträffande verkställighetsmål avser de här studerade fallen tiden före 1.7.1983 då åldersgränsen i FB 21:4 ändrades från 15 till 12 år. Det bör dock noteras att redan före dessa ändringar i lagarna domstolarna tog relativt stor hänsyn till barnens uttalade vilja när dessa nått 11 - 12-årsåldern.^{1/}

I inledningen till avsnittet Da presenterades två hypoteser. Genomgången av fallen visar att hypoteserna inte får stöd i materialet. Det finns alltså inga klara belägg för att domstolen skulle åberopa barnets vilja huvudsakligen i de fall där barnets vilja överensstämmer med det domstolen kommit fram till på andra grunder. Inte heller visar materialet klart att barnets vilja inte skulle redovisas eller åberopas när den inte överensstämmer med den bedömning domstolen kommit fram till på andra grunder. Den fasta anknytningen till barnets ålder kullkastar hypoteserna; i varje fall så långt man kan följa domstolens överväganden genom studier av domskälen.

Det förefaller som tämligen klart att i de fall barns vilja på ett eller annat sätt kommit till klart uttryck, så har dessa betraktats som viktiga bevisfakta i de fall barnen uppnått den ålder som ligger i närheten av den i lagen fastställda. I övriga fall betraktas barns vilja som viktiga hjälpfakta. Domstolarna förefaller här i stort sett följa den av Olivecrona uppdragna successiva relevansens princip. Där lagen ger stöd för bedömning av barns vilja betraktas denna som omedelbart relevant för avgörande i målet. I övriga fall där barnets vilja inte direkt kan läggas till grund för avgörande, behandlas den dock som medelbart relevant faktum, och viktig som förstärkande eller försvagande av andra bevisfakta i målet till vilka barnets viljetryttring är knuten.

Mot denna bakgrund skulle man kunna förvänta sig att man i utredningar mera aktivt sökte utröna barnets vilja. Denna fråga har dock under senare år varit föremål för viss diskussion och meningarna har varit delade. Den 1.7.1983 trädde vissa ändringar i 6 kap FB i kraft. I 6:18 3 st heter det "Barnet får höras inför rätten, om särskilda skäl talar för det och det är uppenbart att barnet inte kan ta skada av att höras". Denna bestämmelse saknar motsvarighet i tidigare lydelse av lagen. Det normala har varit att barnet hörts i socialnämndens utredning i de fall föräldrarna tvistat om vård-

1/ Se även del I (I Wetter) avsnitt A.5, som innehåller en mera omfattande diskussion om barns önskemål och vilja.

naden. I något enstaka fall har det också förekommit att barn hörts av domstolen. Något formellt hinder för detta har inte förelegat. Departementschefen uttalar sig med stor försiktighet i propositionen till den nya lagen.^{1/} Även i specialmotiveringen till lagrummet uttalas att det framför allt är barnets egen begäran att få höras som man på detta sätt velat garantera blir genomförd. Dock framförs att domstolen "på lämpligt sätt /bör/ förvissa sig om att detta motsvarar barnets verkliga vilja". Vidare understryks att det måste vara uppenbart att barnet inte kan ta skada av ett förhör. Även här uttalas 12-årsgränsen som den nedre tänkbara för barns medverkan i rättegången.^{2/} Det framgår alltså klart att även i de fall en direkt åldersgräns inte är inskriven i lagen, barnets ålder har avgörande betydelse för om dess vilja skall beaktas eller inte. Det är också intressant att notera hur väl den i förarbetena angivna åldersgränsen, liksom den i 21 kap inskrivna åldersgränsen överensstämmer med den åldersgräns domstolarna tillämpar i praxis.

1/ Prop 1981/82:168 s 56 f.

2/ Prop 1981/82:168 s 78.

Db Omständigheter som rör enbart föräldrarna

1. omhändertagandemål

Av tabell 10 framgår att jag funnit 44 fall angående omhändertagandemål där omständigheter rörande enbart föräldrarna varit i högre eller lägre grad avgörande för utgången i målet. Tio av dessa är hämtade från RegR, varav 3 har slutligt sakbehandlats där, medan 7 ej meddelats prövningstillstånd. Från KR är 29 fall hämtade. Detta innebär att det i 36 fall är KR som fällt det slutliga avgörandet. Från LR har 4 fall hämtats och ett fall är hämtat från JO.

I 33 av fallen blev den slutliga utgången att barnet omhändertogs för samhällsvård. I 2 fall avskrevs ärendet av KR sedan besvären återkallats (KRS 4457/78 och KRJ 2797/79). I 9 fall ändrades beslutet till övervakning med eller utan hjälpåtgärder.

Alkohol- eller narkotikamissbruk åberopades i 12 fall. I 7 av dessa blev den slutliga utgången att barnet omhändertogs (RR 3614/79, SocF 1982 s 350, KRJ 4286/79, KRS 2020/79, KRS 2445/80, KRS 5334/80, LRA 31.011-149-77). I ett fall (KRJ 2797/79) fastställde LR omhändertagandebeslutet, men sedan modern anfört besvär till KRJ återkallade hon dessa varför målet avskrevs. I ett fall (KRS 4780/79) fann LR att övervakning borde prövas och fastställde därför ej omhändertagandebeslutet. SDN besvarede sig till KRS, som lämnade besvären utan bifall. I ett fall (KRSU 2768/79) fann LR att ytterligare hjälpåtgärder samt övervakning borde prövas och fastställde därför ej omhändertagandebeslutet. KR lämnade anförda besvär utan bifall. I ett fall (KRG 1129/80) fastställde LR omhändertagandebeslutet. Föräldrarna besvarede sig till KRG, som ändrade LR:s dom och förordnade om övervakning och förebyggande åtgärder. I ett fall (LRA 31.011-144-76) fann LR att hjälpåtgärder borde vara tillräckliga, varför omhändertagandebeslutet ej fastställdes.

I 11 fall åberopades psykisk sjukdom eller ohälsa. I 9 av dessa fastställdes omhändertagandebeslutet (RR 2005/79, RR 1617/80, RR 2233/80, KRS 9274/76, KRS 4457/78, KRG 5936/79, KRS 1757/79, KRS 2539/80, LRF Ö 1062/79). I 2 fall (RR 4242/79, KRS 5778/80) fastställdes omhändertagandebeslutet av LR. KR ändrade dock LR:s dom i bägge fallen och förordnade om övervakning och övriga hjälpåtgärder. I 2 fall åberopades fysisk sjukdom eller ohälsa (KRS 2976/80, KRSU 2417/79). I bägge fallen fastställdes omhändertagandebeslutet. Endast i ett fall åberopades kriminalitet hos föräldrarna som grund för omhändertagandebeslutet. I detta fall (R 79 2:50) ansågs det inte tillräckligt som grund för omhändertagande varför RegR upphävde omhändertagandebeslutet.

I 12 fall åberopades psykosocial dysfunktion hos föräldrarna. I 9 av dessa fastställdes omhändertagandebeslutet (KRG 2520/79, KRG 4039/79, KRS 5110/79, KRS 3144/79, KRJ 48/80, KRS 2042/80, KRS 2846/80, KRS 3414/80, LRE 33.011-4-78). I de 3 fall där barnen ej slutligt omhändertogs var förhållandena speciella i varje fall. I ett fall (RR 4242/79) fastställde LR omhändertagandebeslutet. KR ändrade LR:s dom och förordnade i stället om övervakning och övriga hjälpåtgärder. I KRJ 4311/79 förordnade LR om övervakning samt meddelade som föreskrift att R skulle fullfölja påbörjad utbildning. KR upphävde övervakningen men fastställde föreskriften. I KRSU 406/80 fastställde inte LR omhändertagandebeslutet. Sedan SCN besvarat sig till KRSU ändrade KR LR:s dom och förordnade om övervakning.

I 5 fall redovisades inga speciellt urskiljbara skäl (RR 2731/79, KRSU 1641/79, KRS 3936/80, KRS 5778/80, JO 1164/77). Domskälen innehåller i dessa fall endast allmänna hänvisningar till yttranden från sakkunniga och utta-

landen i utredningar eller vad i målet förekommit etc.

I avsnittet Ca redovisades de rättsfakta som kan läggas till grund för omhändertagandebeslut.^{1/} Rekvisiten i 25 § 1 st a/ BvL delades där upp i tre delar. De två senare delarna av rekvisiten hänför sig direkt till föräldrarnas behandling av barnet eller förhållanden hos föräldrarna som gör dessa olämpliga eller oförmögna att fostra barnen.^{2/} Sådana omständigheter knutna till föräldrarna som redovisats i här upptagna mål är således viktiga bevisfakta i omhändertagandemål. I samtliga fall har även domstolarna behandlat dem som sådana.

De tre linjer som kan urskiljas i materialet är alltså att föräldrarna anses vara olämpliga eller brista i förmåga att fostra barnet pga antingen missbruk, psykisk ohälsa eller psykosocial dysfunktion.

^{1/} Se s 140 ff.

^{2/} Bramstäng G, Den offentliga barnavärden, 3 uppl Uppsala 1978 s 53 - 56.

Omhändertagandemål avgjorda av regeringsrätten

(RR 3762/78) SCN i N kommun hade omhändertagit barnen L och H för samhällsvård. L var 12 år och H 2 år. Modern, som var ensam vårdnadshavare vägrade verkställighet av beslutet, varför det underställdes LR:s prövning. LR gjorde bl a följande bedömning: "Av utredningen i målet framgår att /modern/ under en längre tid haft psykiska problem vilka tagit sig så allvarliga uttryck som att hon kort före underställda beslutets meddelande vid ett tillfälle med ena dottern (12-åringen) som passagerare kört ut med sin bil i vattnet vid Kärleksuddens campingplats och vid ett annat tillfälle försökt att beröva sig livet genom att hoppa i en sjö." LR fastställde beslutet. KRS ändrade LR:s beslut så att omhändertagandet av L ej fastställdes. Därvid redovisade KR som skäl att modern på eget initiativ placerat L hos fadern, och man bedömde det inte som någon risk för att hon skulle ha återtagot flickan. Hon hade även vidtagit åtgärder för att placera H i fosterhem. Ej pt.

(R 79 2:50) SDN i S beslöt omhändertaga B, 3 år för samhällsvård. Modern, som var ensam vårdnadshavare samtyckte inte till beslutet, varför detta underställdes LR:s prövning. LR fann att orsaken till omhändertagandet främst var att modern gjort sig skyldig till grovt narkotikabrott, för vilket hon dömts till två års fängelse. LR fann emellertid att detta i sig inte gjorde modern olämplig som fostrare av B. Inte heller fann LR att modern brast i förmåga att fostra B, varför det underställda beslutet inte kunde fastställas. SDN besvärade sig till KRS, som fann att den miljö B levde i inte var lämplig som uppväxtmiljö. KR uttalade bl a: "Det finns i och för sig ingen anledning betvivla att /modern/ även har goda egenskaper och att dessa i vissa hänseenden också visat sig i hennes roll som fostrare av barn. Vad som förekommit i målet ger emellertid vid handen att hon har värderingar och normer som inte kan godtas av samhället. Det är uppenbart att det finns risk för att hon som fostrare kan överföra sådana värderingar och normer till sitt barn. Mot bakgrund av vad sålunda och i övrigt förekommit i målet finner kammarrätten att /modern/ pga sin brottslighet och sitt levnadssätt i övrigt har visat sig olämplig som fostrare av barn och att till följd härav /B:s/ utveckling på längre sikt skulle äventyras, om modern fortsätter med sitt tidigare levnadssätt." KR fastställde SDN:s beslut att omhändertaga B för samhällsvård. Två dissidenter ville inte ändra LR:s beslut. Modern besvärade sig till RR, som fann att moderns brottslighet i sig inte ensamt kunde läggas till grund för bedömningen av om modern skulle anses lämplig som vårdnadshavare för B eller inte. RR fann att inga övriga omständigheter pekade på att modern skulle vara olämplig som fostrare eller att hon skulle brista i förmåga att fostra barnet. RR ändrade KR:s dom och fastställde LR:s beslut varigenom omhändertagandet upphävdes.

(RR 2005/79) SCN i Ö omhändertog barnen T, 12 1/2 år, M 6 år och A, 1 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR fann inte åberopade grunder styrkta och fastställde inte beslutet. SCN besvärade sig till KRSU, som fann det av utredningen styrkt att barnen (särskilt T och M) agats i sådan utsträckning att det måste betecknas som misshandel. KR uttalade bl a: "Utredningen i målet och särskilt /Mo:s/ (ett äldre barn i familjen som var omhändertaget enligt BvL 32§ sedan tidigare)

vittnesmål ger vid handen att makarna /NN/ i väsentlig mån är oförmögna att känslomässigt engagera sig i barnen och ur stånd till inlevelse i barns reaktionssätt. Det sätt på vilket makarna behandlat /Mo/ efter fosterhemsplaceringen förstärker detta-
intryck. Vad som sålunda framkommit visar att makarna /NN/ är olämpliga som fostrare." KR undanröjde LR:s beslut och förordnade att barnen skulle omhändertas för samhällsvård. Ej Pt.

(RR 2731/79) SDN i L omhändertog J, 1 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR uttalade: "Länsrätten har övervägt vad som förekommit i målet. - - Utredningen ger vid handen att /J:s/ utveckling äventyras på grund av föräldrarnas bristande förmåga att fostra honom." LR fastställde dock ej beslutet utan förordnade att J skulle ställas under övervakning samt uppdrog åt nämnden att vidtaga erforderliga hjälpåtgärder. Två dissidenter ville fastställa det underställda beslutet. SDN besvarade sig till KRJ, som bl a uttalade: "Väl får det anses utrett att hemmiljön blivit lugnare sedan /R/ (en äldre son) blivit placerad utanför föräldrahemmet. Vidare torde /J/ vara ett mindre svårfostrat barn än /R/. Utredningen ger emellertid ej stöd för antagandet att makarna /Ks/ förmåga att vårda /J/ undergått någon väsentlig förbättring. Anledning saknas att ifrågasätta makarna /K:s/ vilja att ta emot hjälp i olika former från distriktsnämnden. Om /J/ skulle tillåtas återvända till föräldrahemmet skulle emellertid insatser från nämndens sida krävas i en omfattning som inte motsvaras av någon kommuns resurser." KR ändrade LR:s beslut och fastställde SDN:s beslut att omhänderta J för samhällsvård. Ej pt.

(RR 3614/79) SDN omhändertog T, 9 år för samhällsvård pga föräldrarnas olämplighet som fostrare. Beslutet underställdes LR:s prövning. Sedermera separerade föräldrarna, varvid modern interimistiskt förordnades som vårdnadshavare för T. Orsaken till omhändertagandet var framför allt föräldrarnas alkoholmissbruk. LR uttalade bl a: "Med hänsyn till omständigheterna i målet, inte minst de av /T:s/ fostermoder i skrivelse den 6:e mars 1979 lämnade uppgifterna, vilka enligt länsrättens mening inte kan lämnas utan avseende, har länsrätten inte blivit övertygad om att /modern/ numera inte har alkoholproblem. I vart fall måste den tid som förflutit efter den av /modern/ påstådda förbättringen i hennes personliga förhållanden, anses alltför kort för att säkrare slutsatser skall kunna dras angående förbättringens varaktighet." LR fastställde det underställda beslutet. Modern besvarade sig till KRS och hävdade att hon sedan separationen från maken numera kommit tillrätta med sina alkoholproblem. KR uttalade bl a: "Kammarrätten har emellertid med hänsyn till innehållet i det intyg, som avgetts av vittnet /M/, och den berättelse hon lämnat under ed, fått en bestämd uppfattning, att /modern/ efter separationen den 23:e januari i år, i högre grad än som antagits av länsrätten - haft svårt att hålla sitt bruk av alkoholhaltiga drycker under kontroll. - - ... Det måste ifrågasättas om hon - utan risk för /T:s/ psykiska hälsa - skall kunna anförtros omvårdnaden av /T/ som förvisso ännu har klart minne av föräldrarnas spritmissbruk och vad som förekom i hemmiljön hösten 1978." KR lämnade besvären utan bifall. Ej pt

(RR 4242/79) SDN i G omhändertog M, 3 månader för samhällsvård. Anledningen var att modern vid M:s födelse som skedde sju veckor för tidigt, visat påfallande ointresse för M. Enligt barnpsykologisk utredning förelåg risk för försumlighet i vården från moderns sida framför allt pga bristande känslomässig kontakt.

Beslutet underställdes LR:s prövning. LR konstaterade att det förelåg en viss motstridighet i utlåtanden från olika läkare i målet. LR fastställde beslutet. Modern besvarade sig till KRS, som fann att det förelegat grund för omhändertagande vid tidpunkten för beslutet, men att förhållandena därefter förändrats. KR uttalade bl a: "/Modern/ har kommit till visshet om situationens allvar och ställer sig numera positiv till den hjälp hon kan få i form av terapi för egen del och övervakning av barnet. Relationen till /fadern/ synes ha förbättrats och det finns skäl anta att sammanlevnaden dem emellan kommer att fortsätta. Det kan antas att /fadern/, som ger ett stabilt och moget intryck och som hyser varmt intresse för /M/, skall vara ett stöd för henne om /M/ skulle komma till deras hem. Med hänsyn till det anförda kan förebyggande åtgärder inte längre bedömas gagnlösa. I stället för tvångsomhändertagande bör övervakning komma i fråga." KR ändrade LR:s beslut och förklarade att SDN:s beslut inte kunde fastställas. KR förordnade om i stället övervakning och uppdrog åt SDN att vidtaga övriga erforderliga förebyggande åtgärder. Två dissidenter ville fastställa omhändertagandebeslutet. Ej pt.

(RR 5132/79) SDN i S beslöt att omhänderta barnen T, 8 år, R, 5 år M, 3 år och D, 2 år för samhällsvård. Föräldrarna samtyckte ej till att beslutet skulle verkställas varför det underställdes LR:s prövning. LR uttalade bl a "Av utredningen i målet framgår att /modern/ sedan lång tid haft personliga problem och att hennes krafter inte alltid varit tillräckliga för att bemästra de påfrestningar det innebär att ha en stor familj. Vid flera tillfällen har familjen drabbats av kriser som hon själv inte tillfredsställande kunnat klara. - - - Det kan emellertid nu starkt ifrågasättas om inte den tid barnen varit skilda från föräldrarna medfört att förhållandena på grund av en sedan i januari 1978 fortgående stabilisering av äktenskapet förbättrats i sådan grad att ytterligare förebyggande åtgärder inte längre kan bedömas som gagnlösa att således en förutsättning för barnens omhändertagande för samhällsvård fallit bort och att det underställda beslutet därför inte skall fastställas. Emellertid finner länsrätten att ytterligare en tid bör förflyta innan barnen tillåts återvända hem enär de utan förberedelser hörför kan utsättas för ny fara för sin trygghet och därmed för att /Modern/ behöver uppenbarligen själv en viss övergångstid för att kunna tillsammans med sin make ta över vårdnaden om barnen. Vad hon själv yttrat härom talar för riktigheten av denna bedömning." LR fastställde det underställda beslutet. Föräldrarna besvarade sig till KRS, som bl a uttalade: "Visserligen har framkommit att /modern/ vid två tillfällen i december 1976 och december 1977, lämnat barnen ifrån sig med motivering att hon ej orkade med dem samt att anmälningar, dels från /moderns/ f d man /NN/ och dels från personer som önskat vara anonyma, inkommit till distriktsnämnden med anmärkningar rörande /moderns/ tillsyn över barnen. Vad som förevarit i dessa hänseenden bör emellertid ses mot bakgrund av de svårigheter som /modern/ med nödvändighet måste ha haft i vården av fyra småbarn under samma tid som hon utsatts för påfrestningar bl a vid utövandet av sin rätt till umgänge med barnen i det tidigare äktenskapet. Barnens övervakare hade ifrågasatt det riktiga i omhändertagandet. KR fann att barnen utvecklats mycket positivt i fosterhemmen och att påtagliga förbättringar i hemmiljön skett under tiden som gått sedan omhändertagandet (drygt ett år). KR undanröjde LR:s dom och SDN:s beslut och förordnade om övervakning samt erforderliga hjälpåtgärder. Ej pt.

(RR 1617/80) SDN i L kommun omhändertog T, 3 1/2 år för fortsatt samhällsvård. LR fastställde det underställda beslutet och anförde bl a: "Uppgiften har också försvårats genom sociala problem för modern avseende ekonomi, arbete och bostad. Den direkta orsaken till att modern ej kunnat vårda barnet synes emellertid ha varit ohälsa av psykisk natur hos modern. Modern besvarade sig till KRG, som bl a anförde: "/Modern/ har ett flertal gånger vårdats på sjukhus för psykiska besvär. Hennes psykiska tillstånd har visserligen under det senaste året förbättrats avsevärt men fortfarande finns risk för tillfälliga försämringar. Det framgår av handlingarna att /modern/ när det gäller hennes psykiska tillstånd, starkt påverkas av förändringar i hennes sociala situation. Även denna har förbättrats under det gångna året." - - "I vilken mån den förbättring av /moderns/ psykiska hälsa som hittills ägt rum kan bli bestående går emellertid ännu inte att bedöma." KRG lämnade besvären utan bifall. Ej pt.

(RR 2233/80) SDN i S beslöt att omhänderta BM, 10 1/2 år, för samhällsvård med stöd av 25 § a) och 29 § BvL. Beslutet underställdes LR:s prövning. BM hade begärt hos skolpsykologen att få komma hemifrån. LR uttalade bl a: "Av den till grund för underställda beslutet liggande utredningen i målet framgår att-/modern/ ej kunnat behärska de konflikter som uppenbarligen uppstått i samband med att hennes f d man lämnade familjen. Genom sin inställning till flickans fader och sitt sätt att förmedla denna måste det antagas att /modern/ försatt /BM/ i en situation med allvarliga lojalitetskonflikter. Situationen måste anses ha medfört att barnets utveckling vid tidpunkten för underställda beslutets meddelande allvarligt äventyrades av moderns på ovan angivna sätt bristande förmåga att fostra barnet. - - Med hänsyn till /moderns/ negativa inställning till socialförvaltningens tjänstemän och till hennes uppenbara samarbetsovilja får hjälpåtgärder anses vara gagnlösa." LR fastställde det underställda beslutet. En dissident ville upphäva beslutet emedan han ansåg förebyggande åtgärder tillräckliga. Modern besvarade sig över beslutet till KRS. KR uttalade bl a: "Av vittnesmålen finner kammarrätten framgå att /modern/ är en känslsam person, fylld av omtanke om sina barn och mycket fäst vid /BM/. De uttryck hennes personliga läggning tagit sig har inte varit avsedda att utsätta /BM/ för den inre press som /BM/ upplevt. - - Med hänsyn till vad som framkommit angående /moderns/ bristande vilja och förmåga till samarbete under hela utredningstiden finner kammarrätten att den vid den muntliga förhandlingen i kammarrätten uttalade ändrade attityden till samarbete ej kan anses utgöra tillräckliga skäl för annat bedömande än att förebyggande åtgärder skulle vara gagnlösa. I 29 § barnavårdslagen angivna förutsättningar för omhändertagande är således uppfyllda." KR lämnade besvären utan bifall. Modern förde ärendet vidare till RR, som fastställde KR:s domslut.

(Socialförfattningar 1982 sid 350) SDN beslöt omhänderta Y, 2 år för samhällsvård med placering i fosterhem, med anledning av föräldrarnas narkotikamissbruk och att Y vid två tillfällen blivit tablettförgiftad genom att dricka juice som innehöll dels amfetamin dels lugnande medel. Två månader senare beslutade nämnden att omhänderta även X, 6 år för samhällsvård, med anledning av föräldrarnas narkotikamissbruk. Besluten underställdes LR:s prövning. LR uttalade bl a: "Även om /modern och fadern/ numera upphört med sitt narkotikamissbruk har det förflutit alltför kort tid för att kunna bedömas om förhållandena i hemmet stabiliserats på ett varaktigt sätt." LR fastställde de under-

ställda besluten. Modern besvärade sig till KRS, som fann att förhållandena i hemmet väsentligt förbättrats. KR ändrade LR:s dom avseende omhändertagande av Y och förordnade att nämnden istället skulle ställa Y under övervakning. En ledamot var skiljaktig och ville lämna besvären utan bifall. Nämnden besvärade sig till RR och yrkade att LR:s beslut skulle fastställas. RR konstaterade att SDN haft fog för sitt beslut att omhänderta Y för samhällsvård samt uttalade bl a: "Även om förhållandena i hemmet sedan dess förbättrats, finns det fortfarande sådana osäkerhetsmoment i särskilt /faderns/ livsföring, att omhändertagandet inte ännu bör ersättas med övervakning." RR ändrade KR:s dom och fastställde LR:s dom i den del den överklagats.

Omhändertagandemål avgjorda av kammarrätterna

(KRS 9274/76) SDN i S omhändertog M, 10 1/2 år och L 7 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. Sedan samtyckeförklaring inkommit till LR upptogs målet till omdelbart avgörande enl FPL 10§ 2 st 1. LR fastställde det underställda beslutet. Modern besvärade sig till KRS, som fann samtyckeförklaringen inte bindande för modern. KR uttalade bl a: "Av utredningen i målet framgår att /modern/ under några år haft flera långvariga sjukperioder. Hon har därvid undersökts av fyra psykiatrer, som alla har ansett henne lida av en allvarlig och djupgående psykisk störning." KR lämnade besvären utan bifall. Domen vann laga kraft.

(KRS 4457/78) SDN i S omhändertog A, 5 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR uttalade bl a: "Av utredningen i målet framgår att vårdandshavaren levt under problematiska sociala och personliga förhållanden och att hon visat tydliga tecken på psykisk labilitet." LR fastställde det underställda beslutet. Modern besvärade sig till KRS, men återkallade senare besvären, varför ärendet avskrevs.

(KRG 2520/79) SCN i H kommun omhändertog P, 1 1/2 år för samhällsvård. Modern hade övergivit barnet och lämnat hemmet och först efter två månader hört av sig från Danmark. Beslutet underställdes LR, som bl a anförde: "Med hänsyn härtill och då det av utredningen i övrigt framgår att /modern/ är omogen och uppvisat ett socialt instabilt beteende får det anses styrkt att hon för närvarande saknar förmåga att vårda barnet och att barnets utveckling till följd därav äventyras". LR fastställde beslutet. KRG lämnade besvären utan bifall.

(KRG 4039/79) SCN omhändertog A, 10 1/2 år för samhällsvård, då hennes föräldrar visat bristande förmåga att fostra henne och hennes utveckling därför äventyrades. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR uttalade bl a: "Utredningen i målet ger vid handen att /A:s/ föräldrar inte haft förmåga att fostra /A:s äldre syskon/, ge dem normer för hur man fungerar i samhället, ställa krav och sätta gränser samt stimulera dem till skolgång och arbete. De båda äldsta sönerna har sålunda utvecklats ogynnsamt och har idag ingen stabil social anknytning. /Två andra syskons/ begynnande sociala missanpassning - bl a ådagalagd genom ett omfattande skolskolk - har endast kunnat brytas genom ett samhällsengreppande. För sistnämnda barn har utvecklingen därefter varit påtagligt positiv. - - I målet har ej framkommit omständigheter som tyder på att /A:s föräldrars/ förmåga i nu angivna

hänseenden undergått någon förändring." LR fastställde det underställda beslutet. Föräldrarna besvärade sig till KRG. Som ej gjorde någon ändring i det överklagade beslutet. Domen vann laga kraft.

(KRG 5110/79) SCN omhändertog D, 1 månad gammal för samhällsvård. Modern var ensam vårdnadshavare. Beslutet underställdes LR:s prövning. Moderns föräldrar liksom moderns förmyndare delade SCN:s uppfattning att D borde omhändertagas för samhällsvård. LR fastställde det underställda beslutet. Modern besvärade sig till KRS som bl a uttalade: "Med hänsyn till innehållet i ett vid förhandlingen företett läkarintyg och då Kammarrätten även fäster vikt vid att /modern/ själv, trots att barnet inte är hemma, alltjämt är i behov av hjälp för egen del och för det gemensamma hushållet kan /modern/ ännu inte anses ha uppnått sådan mognad, att vården av /D/ redan nu skall kunna anförtros henne." KR lämnade besvären utan bifall. Domen vann laga kraft.

(KRG 5936/79) SDN i G kommun omhändertog S, 7 år för samhällsvård med stöd av 25 § a och 29 § Barnavårdslagen. Föräldrarna samtyckte ej till verkställighet av beslutet varför detta underställdes Länsrättens prövning. I utlåtande från barnpsykiatriska kliniken uppgavs att "flickan upplevs som normalbegåvad men är känslomässigt störd i förhållande till föräldrarna. Till följd av moderns ångest och tendens till att dra sig undan omvärlden för att skydda sig och flickan har /S:s/ behov av större självständighet och "livsutrymme" ej tillgodosetts". Kuratorn i B uppgav som vittne att "makarna /L/saknar insikt om barnets behov. Modern lever i ett starkt symbiotiskt förhållande till dottern och fadern har inte insett faran i denna situation." Psykologen JB vid det barnhem där S intagits efter omhändertagandet uttalade som vittne att S "i viss mån utvecklats under den tid hon befunnit sig på barnhemmet". I ett intyg från avdelningsläkaren BA vid det psykiatriska sjukhus där modern intagits anfördes bl a att moderns psykiatriska sjukdomshistoria omfattade "isolering, jagmedvetandeförändring, tankestörning, inadekvata affekter, avsaknande av sjukdomsinsikt och därtill högst bristfälligt effektiv kontakt". LR uttalade: "länsrätten finner att utredningen och av vad som framkommit i den muntliga förhandlingen styrkt att makarna /L/ lever i en avskärmad tillvaro och att /S:s/ utveckling äventyras pga familjens isolering och moderns psykiska sjukdom och särart. Till följd härav får föräldrarna f n anses olämpliga att vårda och fostra barnet." LR fastställde det underställda beslutet. En dissident ville inte fastställa beslutet enär förebyggande åtgärder inte kunde anses ganglösa. KRG gjorde ingen ändring i LR:s dom.

(KRJ 2797/79) SCN i K kommun omhändertog K, 11 år för samhällsvård. Modern, som var ensam vårdnadshavare samtyckte inte till att beslutet verkställdes, varför det underställdes LR:s prövning. LR anförde som domskäl: "Av utredningen i målet framgår bl a följande. /K/ har till följd av moderns alkoholmissbruk växt upp under mycket otrygga förhållanden. När sådant missbruk har förekommit synes /K/ i huvudsak ha varit hänvisad till att klara sig själv och tycks då i stor utsträckning ha levt ett liv på gatan tillsammans med kamrater i likartade situationer". LR fastställde beslutet. Modern besvärade sig till KRJ, men återkallade senare besvären, varför målet avskrevs.

(KRJ 4286/79) SCN i N omhändertog barnen F, 11 år, H 8 år och A, 7 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR

konstaterade att modern och hennes sammanboende använt narkotika. LR citerade även utlåtande från barnpsykiater och psykolog, som genomfört barnpsykiatrisk undersökning av barnen. I utlåtandet anförts bl a: "Hon (modern) är frånskild, men sammanboende med en ny man. Både modern, hennes sammanboende samt barnens biologiske fader är misstänkta för narkotikabrott. - - Modern bör få en chans att bygga upp en stabil och trygg social och emotionell miljö för sig och sina barn innan omhändertagandet omprövas igen". LR fastställde det underställda beslutet. Modern besvarade sig till KRJ, som bl a uttalade: "Sedan länsrättens dom meddelades den 5 december 1979 har /moderns/ personliga situation i någon mån stabiliserats genom att hon förhjälppts till en ny bostadslägenhet och beretts plats vid vuxengymnasium. Å andra sidan har hon genom dom den 5 februari 1980, vilken emellertid ej vunnit laga kraft, dömts att undergå ett kortare fängelsestraff. KR lämnade besvaren utan bifall. Domen vann laga kraft.

(KRJ 4311/79) SCN i N omhändertog R, 17 år och Y, 14 1/2 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR uttalade bl a: "Makarna /S/ har inte förmått och synes inte heller rustade att själva anses vara av den beskaffenhet att barnens utveckling äventyras." Eftersom föräldrarna nu var beredda motta erbjudet stöd, beslöt LR att SCN:s beslut inte kunde fastställas, att R och Y skulle ställas under övervakning och föreskrift meddelas R att fullfölja påbörjad utbildning. Nämnden överklagade till KRJ, som upphävde övervakningsbeslutet men fastställde föreskriften för R.

(KRS 1757/79) SDN i S omhändertog U, 3 månader för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. Överläkare B vid psykiatriska sjukhus modern vid flera tillfällen vårdats på efter intagning på vårdintyg enl LSPV uppgav att modern i psykotiskt tillstånd var livsfarlig för ett barn, att hon utgjort en fara för andra patienter och att hennes sjukdom kom i täta skov. LR uttalade: "I målet är utrett att vid tidpunkten för det underställda beslutet /U:s/ utveckling äventyrades på grund av föräldrarnas bristande förmåga att till följd av moderns sjukdom vårda och fostra henne. - - Därefter har modern ånyo i december 1978 haft ett återfall i sin sjukdom. Det får med hänsyn till /U:s/ späda ålder anses nödvändigt att modern varaktigt tillfrisknar, innan samhällsvården av /U/ lämpligen skall kunna upphöra. Den omständigheten att vad som enligt utredningen förekommit mot fadern med dennes numera fortgående sociala anpassning och allmänna stabilisering enligt länsrättens mening inte i och för sig gör honom olämplig som fostrare kan i detta sammanhang inte leda till annan bedömning. (fadern var svårt kriminellt belastad och hade även haft drogproblem) På grund härav och då allför kort tid förflutit från moderns senaste sjukdomsperiod för att det ännu skall kunna vara möjligt att avgöra om tillfrisknandet blir bestående skall det underställda beslutet fastställas." Föräldrarna besvarade sig till KRS, som - utan motivering, ej gjorde ändring i LR:s beslut. Domen vann laga kraft.

(KRS 2020/79) SCN i T omhändertog V, 4 1/2 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR uttalade: "Med hänsyn till vad som anförts ovan om /faderns/ tidigare periodvisa alkoholmissbruk och till vad i målet framkommit om /faderns/ beteende i alkoholpåverkat tillstånd och till den förhållandevis korta tid som förflutit under vilken han avhållit sig från att dricka sprit, finner länsrätten att /fadern/ för närvarande får anses olämplig som fostrare av /V/ och att /V:s/ utveckling

därför kan komma att äventyras." LR fastställde det underställda beslutet. Fadern besvarade sig till KRS, som lämnade besvären utan bifall. Domen vann laga kraft.

(KRS 3144/79) B, 5 år omhändertogs samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning sedan föräldrarna ej samtyckt till omhändertagandet. LR anförde bl a: "/modern/ är omogen och har svårt att besinna sig särskilt när det gäller dottern /B/". - - - "/Fadern/ som själv uppgivit att han haft invändningar mot/moderns/ sätt att vårda och fostra barnen har ändå inte visat förmåga till och intresse för att delta i deras vård och fostran". LR fastställde det underställda beslutet. Föräldrarna besvarade sig till KRS, som bl a anförde: "Emellertid kan det förhållandet att makarna --/ numera beslutat sig för att leva åtskilda småningom medföra att situationen kan så förbättras att samhällsvården bör upphävas. Makarnas inbördes förhållanden är emellertid för närvarande instabila." Modern hade då av TR dömts till villkorlig dom för misshandel av B. Makarna hade ansökt om äktenskapsskillnad och överenskommit att under betänketiden-fadern skulle ha vårdnaden om dottern B och modern om sonen A. KR lämnade besvären utan bifall.

(KRS 4780/79) SDN i S omhändertog J, 1 mån för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR uttalade bl a: "Länsrätten finner av utredningen framgå att /modern/ under lång tid missbrukat narkotika och att även under senare tid narkotikamissbruk i viss mindre omfattning förekommit. /Modern/ synes numera göra allvarliga försök att komma ifrån sitt missbruk. Med hänsyn till /moderns/ tidigare mångåriga narkotikamissbruk anser länsrätten emellertid att det är alldeles för tidigt att redan nu dra några slutsatser av den förbättring som synes ha inträtt. På grund härav får antagas att /J:s/ hälsa skulle, därest han nu återgår till hemmet, utsättas för fara på grund av att modern till följd av missbruksproblem är olämplig som fostrare.." LR fann dock att situationen förbättrats så mycket att förebyggande åtgärder i form av övervakning borde prövas. LR fastställde därför inte det underställda beslutet. SDN besvarade sig till KRS, som bl a uttalade: "Med hänsyn till vad i målet blivit upplyst om /moderns/ bruk av amfetaminsåväl före som i samband med /J:s/ födelse, särskilt mot bakgrunden av de likartade förhållandena i samband med (en äldre systers) födelse, får distriktsnämnden anses ha haft fog för sin åtgärd att omhänderta /J/ för samhällsvård. Emellertid får utredningen i målet anses visa, att /moderns/ användning av amfetamin inte har varit särskilt omfattande efter förordnande om övervakning i september 1978. Sedan /modern/ och /fadern/ i juli 1979 frivilligt underkastat sig viss behandling och kontroll vid narkomanvårdsklinik, synes /modern/ i det närmaste helt ha upphört att använda narkotika." KR lämnade besvären utan bifall. Domen vann laga kraft.

(KRSU 1641/79) SCN i G omhändertog T, 10 år och D, 6 1/2 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. Samtliga sakkunniga en läkare, en psykolog och socialkonsulenten samt barnens offentliga biträde tillstyrkte att nämndens beslut skulle fastställas. LR uttalade bl a: "Den verkställda utredningen utvisar en rad anmärkningar under lång tid mot /moderns/ sätt att sköta sina barn och mot barnens hemförhållanden. Dessa anmärkningar grundar sig främst på observationer av dagbarnvårdare, daghemspersonal och skolpersonal. - - Såvitt man kunnat bedöma har någon allvarlig störning i barnens beteende inte kunnat påvisas. Länsrätten gör dock den bedömningen att /moderns/ hem-

förhållanden och hennes sätt att sköta sina barn är ägnat att skapa fara för barnens framtida utveckling.." LR fastställde det underställda beslutet. En dissident ville ej fastställa det. Modern besvarade sig till KRSU, som fann muntlig förhandling obehövlig och lämnade besvären utan bifall. Domen vann laga kraft.

(KRSU 2417/79) I ett ärende angående omhändertagande av två barn (två andra barn i familjen var redan omhändertagna) anförde LR bl a: "Det står klart att /föräldrarna/ sedan början av 1970-talet haft problem i fråga om hälsa, arbete m m och att till detta kommit följder av alltför hög alkoholkonsumtion". LR fastställde de underställda besluten. Två ledamöter var skiljaktiga och ansåg lämpliga hjälpåtgärder vara tillräckliga. KRSU lämnade besvären utan bifall.

(KRSU 2768/79) SCN i G omhändertog L, 1 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. Barnavårdskonsulenten och barnets offentliga biträde tillstyrkte att beslutet skulle fastställas. LR uttalade bl a: "I målet har framkommit att /modern/ och /fadern/ har alkoholproblem och att de i samband med alkoholförtäring, tidvis oaktat sonen /L/ varit närvarande i familjens lägenhet, råkat i konflikt med varandra under sådana former att det i längden får anses oacceptabelt ur barnets synpunkt. Av en sådan hemmiljö kan ett minderårigt barn uppenbarligen taga skada om den skulle bli bestående för framtiden." - - - "Det förtjänar att noteras, att det under förhandlingens gång framkommit, att inte någon av makarna visat bristande intresse för sitt gemensamma barn utan tvärtom markerat en sådan omsorg och tillgivenhet för barnet, som måste bedömas som en klart positiv faktor i detta sammanhang. /Modern/ och /fadern/ måste emellertid, med nuvarande levnadssätt, anses mindre lämpliga som fostrare av /L/ och kan, om de inte söker åstadkomma större samsja sinsemellan äventyra hans psykiska utveckling." LR fann dock att föräldrarna var beredda att så förändra sin levnadssituation att ytterligare förebyggande åtgärder borde prövas. LR fastställde därför inte SCN:s beslut utan förordnade om övervakning och att nämnden skulle vidtaga övriga erforderliga förebyggande åtgärder. En dissident ville fastställa omhändertagandebeslutet. SCN besvarade sig till KRSU, som fann att "förutsättningar förelegat jämligt 25 § barnavårdslagen att jämligt 26 - 29 §§ samma lag vidta åtgärder." KR uttalade bl a: "Makarna /D/ har vid den muntliga förhandlingen uppgett att deras sociala situation nu av-sevärt förbättrats. Med hänsyn till det korta tidsperspektivet är det emellertid svårt att dra några säkra slutsatser om den av makarna /D/ påstådda ändrade livsföringen. Makarna /D/ har under en längre tid levt under mycket otillfredsställande förhållanden. Alkoholmissbruk och återkommande bråk och uppträden mellan makarna gör att kammarrätten känner stor tveksamhet inför deras möjligheter att i framtiden vårda /L/. KR fann det dock inte styrkt att tillräckliga försök gjorts med förebyggande åtgärder, varför försök med ytterligare sådana borde göras. KR lämnade därför besvären utan bifall. Domen vann laga kraft.

(KRG 1129/80) SDN i G kommun beslöt att omhänderta J, 5 1/2 år för samhällsvård. I familjen fanns fem barn, varav tre vistades i hemmet. Barnen stod under övervakning av SDN. Då föräldrarna inte lämnat samtycke till verkställighet av beslutet underställdes detta LR:s prövning. LR anförde bl a "En viktig orsak till de problem som uppkommit i familjen torde vara att fadern under många år missbrukat alkohol. Åtskilliga åtgärder enligt nykter-

hetsvårdslagen har vidtagits. Under en övervakningsperiod 1977 - 1978 inträffade en påtaglig förbättring men under senaste året har flera återfall förekommit." LR ansåg bl a att den nuvarande förbättringen varat alltför kort tid och fastställde det underställda beslutet. Föräldrarna besvärade sig till KRG. KR gjorde en annan bedömning av den förbättring som inträffat och fastställde inte beslutet att omhänderta J. KR förordnade i stället om övervakning och övriga erfoderliga förebyggande åtgärder.

(KRJ 48/80) SCN i N omhändertog barnen J, 13 1/2 år och M, 12 1/2 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR fastställde det underställda beslutet. Fadern besvärade sig till KRJ, som bl a uttalade: "Utredningen ger vid handen att /fadern/ bestjälats av en vilja att skapa goda hemförhållanden för barnen. Emellertid får han anses sakna insikt om såväl barns elementära materiella behov som nödvändigheten av intellektuell stimulans under uppväxttiden. Hans sinne för ekonomisk planering har varit bristfälligt. Hans egna intressen har kommit i främsta rummet. Utredningen visar att han inte i tillräcklig mån givit barnen normer och uppställt gränser för deras handlande." KR lämnade besvären utan bifall. Domen vann laga kraft.

(KRS 2042/80) SDN i S kommun beslöt att omhänderta barnen C, 14 år, J, 11 år och F, 7 1/2 år, för samhällsvård. Barnen hade tidigare varit omhändertagna enligt 31§ 2:a stycket BvL. Sedan modern, som var ensam vårdnadshavare, inte samtyckt till verkställighet av beslutet, underställdes detta LR:s prövning. LR uttalade bl a: "Enligt den till grund för underställda beslutet liggande utredningen, har relationerna mellan /modern/ och /moderns fästman/ (denne var ej fader till något av de omhändertagna barnen) varit mycket besvärliga och lett till ständiga sammandrabbningar dem emellan. Utredningen innehåller jämväl att /modern/ inte blott under sammanboendet med /fästmannen/ utan även efter separationen haft personliga, sociala och psykiska problem och att /C/, /J/, och /F/ fått i stor utsträckning sköta sig själva utan stöd eller hjälp av modern. Slutligen finner Länsrätten av utredningen framgå att /modern/ vid upprepade tillfällen lämnat barnen utan vuxen tillsyn, därvid ansvaret för de yngre barnen överlåtits till en början på /C/ och sedermera på /J/, till väsentligt förfång för deras skolgång." LR lade även vikt vid de psykiska störningar barnen p g a sin otrygga hemmiljö fått. LR fastställde det underställda beslutet. Modern besvärade sig till KRS, som bl a uttalade: "Genom den utredning rörande vad som hänt under tiden efter det att Länsrätten meddelat dom och med hänsyn till vad som framkommit vid den muntliga förhandlingen i Kammarrätten, får anses klarlagt, att /modern/ har svårt att anpassa sig i en för henne främmande miljö, liksom att hon även har andra rent personliga svårigheter, vilka medfört oförmåga att utnyttja kontakter som erbjudits henne av personal vid förskola, skolor och sociala myndigheter. Hennes personliga problem måste antas även eljest ha allvarligt minskat hennes förmåga att fostra barnen. Vad vittnena anfört föranleder ej annan bedömning. - Vidare har /modern/ försökt lösa uppgivna ekonomiska problem på ett socialt oacceptabelt sätt." KR lämnade besvären utan bifall. Domen vann laga kraft.

(KRS 2445/80) SDN omhändertog K för samhällsvård, då modern ansågs olämlig som fostrare pga alkoholmissbruk. K var då 7 år gammal. I läkarutlåtande från PBU tillstyrktes omhändertagandet av K. Socialkonsumenten tillstyrkte att nämndens beslut skulle

fastställas av LR. R uttalade bl a: "Av utredningen i målet framgår att /modern/ sedan flera år tillbaka missbrukar alkohol. Utredningen visar också att /modern/ arbetar på att bli av med sitt alkoholberoende. En sådan rehabilitering är dock någonting som tar tid och under den tiden blir tillvaron i hemmet alltför otrygg och osäker för /K/." LR fastställde det underställda beslutet. Modern besvarade sig till KRS, som bl a uttalade: "I målet är ostridigt att /modern/ periodvis är hemfallen åt-alkoholmissbruk och då genomgår en personlighetsförändring. Av utredningen i målet framgår att /modern/ under dessa perioder inte på ett tillfredställande sätt kan ta hand om /K/." KR fann att risk för återfall alltför högt, och lämnade besvaren utan bifall. Domen vann laga kraft.

(KRS 2539/80) SCN i N omhändertog J, 4 1/2 år för samhällsvård. Hon hade tidigare omhändertagits för utredning i samband med att en yngre bror hastigt och oförklarligt avled i hemmet. Ett äldre syskon hade omhändertagits för samhällsvård pga misshandel från moderns sida och senare bortadopterats. Beslutet om omhändertagande av J underställdes LR:s prövning. J hade undersökts vid PBU-centralen vid lasarettet i N och befunnits vara känslig och förete ojämnheter i utvecklingen. Hon hade utvecklats positivt hos sin dagmamma som nu var fostermamma också. Överläkaren vid PBU-centralen hade uttalat starka betänkligheter angående moderns förmåga att handha vårdnaden om J. LR fann att det fanns grund för ingripande med stöd av BVL 25 §, men att man vid valet av åtgärder borde fästa större vikt vid risken för att ett omhändertagande skulle medföra omplacering av J till en för henne otrygg och främmande miljö. LR upphävde därför SCN:s omhändertagande-beslut. Två dissidenter ville fastställa beslutet. SCN besvarade sig till KRS, som bl a anförde: "Vid tiden för sociala central-nämndens beslut den 10 april 1980 måste /modern/, mot bakgrund av sin sociala situation och den psykiska obalans hon befann sig i till följd av sonen/M:s/ död samt hennes psykiska tillstånd i övrigt, anses ha varit olämplig som /J:s/ fostrare samt ha saknat förmåga att ge /J/ den trygghet, omvårdnad och fostran, som /J/ behöver för att inte hennes utveckling skall äventyras. - - - Av utredningen däri inbegripet den muntliga förhandlingen i kammarrätten, framgår att /modern/ kommit ur det depressionstillstånd som orsakades av sonens död. Med hänsyn till vad överläkaren /T/ hos länsrätten yttrat om /moderns/ psykiska störning och till hennes personliga förhållanden i övrigt får dock anses att allför kort tid förflutit sedan /J/ omhändertogs för samhällsvård för att graden och varaktigheten av den förbättring av /moderns/ psykiska tillstånd som inträtt skall kunna bedömas." KR fastställde med ändring av LR:s dom SCN:s underställda beslut. Domen vann laga kraft.

(KRS 2846/80) SDN i S omhändertog R, 9 1/2 år för samhällsvård pga moderns och styvfaderns bristande förmåga att fostra honom. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR uttalade bl a: "Av handlingarna framgår att /modern/ brustit i sitt ansvar för /R:s/ vård och uppfostran. Detta sannolikt till följd av att hennes sociala situation varit pressande. Vidare är att märka att-/modern/ inom kort skall avtjäna ett sex månaders fängelsestraff. - - Inte minst med hänsyn till /moderns/ negativa inställning till hjälpåtgärder måste sådana uppenbarligen bedömas vara gagnlösa. Det underställda beslutet bör därför fastställas." Modern besvarade sig till KRS, som lämnade besvaren utan bifall. Domen vann laga kraft.

(KRS 2976/80) SDN i H beslöt att omhänderta J för samhällsvård. J var 6 år. Beslutet underställdes LR:s prövning. Socialkonsulenten tillstyrkte fastställelse av beslutet. LR uttalade bl a: "Av utredningen i målet framgår att /J:s/ hemförhållanden vid tiden för omhändertagandet under lång tid varit instabila och otrygga på grund av fleråriga narkotikaproblem och alkoholproblem hos /modern/. Det framgår vidare att /J:s/ hemsituation ytterligare försämrats från och med våren 1978, sedan det framkommit att modern led av cancer i anledning varav hennes alkoholproblem under trycket av den ångest som den livshotande sjukdomen skapade hos henne ytterligare tilltagit. - - - Vad herefter angår frågan huruvida /moderns/ nuvarande förhållanden motiverar ett fortsatt tvångsomhändertagande av /J/ skall följande framhållas. Av doktor /Ö:s/ vittnesutsaga i målet framgår att /modern/ ännu inte är återställd efter sin cancersjukdom vare sig fysiskt eller psykiskt samt att /Ö/ ännu inte anser sig kunna bedöma om hon kommer att kunna återvända till sitt arbete helt eller kanske delvis. Att döma av innehållet i /moderns/ den 2 juni 1980 till länsrätten inkomna skrivelse, akt.bil. III, är hennes fysiska tillstånd för närvarande dåligt. Härtill kommer att utredningen i målet måste anses ge stöd för antagandet att /modern/ ännu inte kommit till rätta med i vart fall sina narkotikaproblem. LR fastställde det underställda beslutet. KR gjorde ingen ändring i LR:s dom. KR:s dom vann laga kraft.

(KRS 3414/80) SCN i N kommun omhändertog K, 8 år och H 4 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. Senare förordnades fadern ensam som vårdnadshavare för H. Han ansökte då om samhällsvårdens upphörande för H. Nämnden beslöt att samhällsvården skulle bestå. Fadern besvarade sig över detta beslut. Detta prövades samtidigt av LR. LR fastställde SCN:s beslut om omhändertagande av K och H. Fadern besvarade sig till KRS angående omhändertagandet av H. KR uttalade bl a: "Huvudorsaken till de missförhållanden som rådde vid tidpunkten för omhändertagandet av /H/ för samhällsvård var visserligen brister hos /modern/. /Fadern/ synes emellertid inte under de omkring fyra år, som samlevnaden med henne varade, haft förmåga att uppväga hennes brister och oförmåga att sköta hem och barn. Han synes inte heller ha haft tillräcklig insikt om barns behov. Såvitt handlingarna utvisar, har han inte nämnvärt reagerat på förhållandena utan närmast förhållit sig passiv. KR lämnade besvären utan bifall. Domen vann laga kraft.

(KRS 3936/80) I ett ärende om omhändertagande anförde LR i domskälen bl a att P:s hemförhållanden varit starkt konfliktfyllda "samt att föräldrarna, mellan vilka sort åldersskillnad råder, brustit i sin förmåga att ge P en konsekvent och handfast fostran". LR fastställde omhändertagandebeslutet. KRS lämnade besvären utan bifall.

(KRS 4998/80) SDN i S beslöt att omhänderta F, 5 år och M, 3 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. Socialkonsulenten tillstyrkte att beslutet fastställdes. LR uttalade bl a: "Det får anses klarlagt att /moderns/ förhållanden vid tiden för det underställda beslutet var sådana att hon inte var i stånd att självständigt ge barnen den trygghet och det lugn som erfordras för att inte deras psykiska hälsa skall äventyras och sociala utveckling utsättas för fara. Med hänsyn härtill och till att förebyggande åtgärder vid denna tid måste anses gagnlösa har nämnden haft fog för det underställda beslutet. - - Numera har dock /moderns/ situation något förbättrats genom att hon börjat

arbets och - såvitt visats - övervunnit den psykiska kris som varade under våren 1980. Dessa ändrade förutsättningar har emellertid varit under en relativt kort tid. Med hänsyn härtill och till arten av missförhållanden är det därför ännu ej möjligt att bedöma huruvida förbättringen blir bestående, varför hennes situation fortfarande måste anses osäker." LR fastställde det underställda beslutet. Modern besvarade sig till KRS, som bl a anförde följande: "Av utredningen i målet framgår att /modern/ under våren 1980 råkat i psykisk obalans. Såvitt framkommit i målet har de psykiska egenheter som hon därvid uppvisat inte varit av särskilt djupgående natur. De brister i hennes uppfostran av barnen som har kommit - fram i målet synes ha varit av föga eller mindre allvarlig art. - - - Oavsett hur pass allvarlig /moderns/ psykiska obalans var under våren 1980 är det uppenbart att den förbättring i hennes tillstånd, som länsrätten konstaterat, fortfarande är för handen." KR undanröjde LR:s dom och förordnade i stället att barnen skulle ställas under övervakning och att hjälpåtgärder skulle vidtagas, eftersom modern nu samtyckte därtill. Domen vann laga kraft.

(KRS 5334/80) SDN i E omhändertog M, 8 1/2 år för samhällsvård emedan hans hälsa och utveckling äventyrades pga föräldrarnas missbruk. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR fann det utrett "att det i familjen /NN/ funnits allvarliga missförhållanden vilka förvärrats under sommaren 1980." Föräldrarna hade dock visat viss vilja att åstadkomma en förbättring. "Det har i målet ej hävdats att /M/ lidit skada av det förvärrade förhållandet mellan föräldrarna. Jämväl anser länsrätten, mot bakgrund av /faderns/ långvariga onormalt stora alkoholkonsumtion, de övergrepp som /modern/ utsatts från denne samt det faktum att /modern/ uppenbarligen konsumerat alkohol i betydande omfattning under i vart fall augusti-september, och att fara för /M:s/ själsliga hälsa får anses föreligga om han återvänder till hemmet. Eftersom /M/ varit ställd under övervakning utan att medföra rättelse finns grund för att omhändertaga /M/ för samhällsvård. Det underställda beslutet skall förty fastställas." Föräldrarna besvarade sig till KRS, som uttalade: "Vid den muntliga förhandlingen i kammarrätten har upplysts att /modern/ och fadern/ nyligen ansökt om frivillig intagning på allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare enligt 58 § lagen om nykterhetsvård. /Modern/ har vitsordat att hon för närvarande inte kan ta hand om /M/. Förutsättningar för samhällsvård av pojken föreligger därför alltjämt." KR lämnade besvären utan bifall. Domen vann laga kraft.

(KRS 5778/80) SCN i UV omhändertog M, 2 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR fastställde det underställda beslutet. Föräldrarna besvarade sig till KRS, som bl a uttalade: "Av utredningen framgår att /moderns/ förhållanden klart förbättrats sedan tidpunkten för länsrättens dom. Visserligen har förbättringen varit endast en relativt kort tid. Med hänsyn till vad som förekommit får emellertid /modern/ redan nu anses ha förutsättningar att med hjälp och stöd från vederbörande socialnämnd och släktingar ha förmåga att själv handha vården av /M/." KR förklarade med ändring av LR:s dom att M skulle ställas under övervakning och att erforderliga förebyggande åtgärder skulle vidtas. Domen vann laga kraft.

(KRSU 406/80) SCN i P omhändertog A, 14 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR fann ej laga grund för omhändertagande föreligga, varför beslutet ej kunde fastställas.

SCN besvärade sig till KRSU, som fann att A:s skolskolk främst orsakats av hennes hem- och familjesituation. KR uttalade bl a: "Den barnpsykiatriska undersökning som vidtagits ger således vid handen att /modern/ saknar de personliga resurser som krävs för att hon med sina barn skall kunna upprätthålla ett stabilt förälder-barn-förhållande, något som lett till att /A/ visat otrygghet och tendenser att isolera sig. Avsaknaden av föräldra-auktoritet har bl a tagit sig uttryck i att hon långa perioder skolkat från skolan." KR ändrade LR:s dom och förordnade att SDN skulle ställa A under övervakning. Domen vann laga kraft.

Omhändertagandemål avgjorda av länsrätterna

(LR A 31.011-144-1976) SDN i L kommun omhändertog E, 3 år för samhällsvård med stöd av 25 § a och 29 § Barnavårdslagen. Fadern, som enligt interimistiskt beslut av TR var ensam vårdnad-havare för E, samtyckte ej till verkställighet av beslutet varför detta underställdes LR:s prövning. LR uttalade bl a: "Enligt utredningen i målet har /fadern/ medan han levde samman med /modern/ haft betydande alkoholproblem, som sannolikt haft samband med att förhållandet mellan makarna varit spänt och konfliktfyllt. Också om makarna /NN/ sedan september 1976 inte längre lever samman, anser Länsrätten dock - med hänsyn till att /fadern/ tills helt nyligen gravt missbrukat sprit - att sådan risk för /E:s/ utveckling som säges i 25:e § a barnavårdslagen alltså måste anses föreligga." LR fann dock att förhållandet mellan E och fadern var så gott och förhållandena numera så väsentligt förbättrats att förebyggande åtgärder borde vara tillräckliga. LR fastställde inte det underställda beslutet. Domen vann laga kraft.

(LR A 31.011-149-77) SDN i L kommun omhändertog C, 10 1/2 år, A, 9 1/2 år samt E, 4 år för samhällsvård med stöd av 25 § a och 29 § Barnavårdslagen. Eftersom erforderligt samtycke inte lämnats underställdes beslutet LR:s prövning. De två äldre barnen hade tidigare varit omhändertagna för samhällsvård, medan för det yngsta barnet LR tidigare inte fastställt underställt beslut angående omhändertagande. Fadern som tidigare missbrukat alkohol hade under de senaste åren vid flera tillfällen återfallit i alkoholmissbruk. Trots att han gjort även frivilliga försök att komma till rätta med sitt alkoholmissbruk hade detta inte lyckats. I den muntliga förhandlingen i LR förnekade fadern alkoholmissbruk. LR uttalade: "Länsrätten finner att ifrågavarande barn vid tidpunkten för underställda beslutets meddelande, på grund av vårdnadshavarens alkoholmissbruk och därav betingade oförmåga att ordna tillfredställande hemförhållanden för barnen, utsattes för sådana risker för sin utveckling att nämnden haft fullt fog för det underställda beslutet. - - Av utredningen - sådan den föreligger efter den på att hemförhållandena efter omhändertagandet förändrats på sådant sätt att barnen utan fara för sin utveckling f n skulle kunna fostras i hemmet." LR fastställde det underställda beslutet. Domen vann laga kraft.

(LRE 33.011-4-78) C, 4 år var omhändertagen för utredning enligt 30 § Barnavårdslagen. SDN beslöt nu omhändertaga C för samhällsvård med stöd av 25 § a och 29 § Barnavårdslagen. C var placerad i fosterhem. Modern samtyckte inte till verkställighet av beslutet varför detta underställdes LR:s prövning. LR uttalade: "Så vitt avser frågan om omhändertagande för samhällsvård av /C/ gör Länsrätten följande bedömande. Läkarintyg utfärdade av

överläkaren /KH/ vid barn- och ungdomspsykiatriska mottagningen, Centrallasarettet /N/ och överläkaren /ST/ vid psykiatriska-kliniken samma lasarett, ger, sammanställda med övrig utredning, vid handen att/modern/f n saknar förmåga att på ett tillfredsställande sätt taga vård om sin dotter. Förebyggande åtgärder har vidtagits utan att medföra rättelse." LR fastställde det underställda beslutet.

(LRF Ö 1062/79) SDN i J kommun beslöt omhänderta barnen A 15:8 år, B 14:1 år och C, 13:2 år för samhällsvård. Varken modern, som var ensam vårdnadshavare eller A samtyckte till verkställighet av beslutet varför det underställdes LR:s prövning. LAF anförde bl a: "Av handlingarna i målet framgår att /modern/ sedan flera år lider av psykiska besvär. Hon har vidare periodvis missbrukat alkoholhaltiga drycker. Förhållandena i barnens hem har på grund av moderns problem varit påtagligt oroliga. Barnen har inte fått den vård och fostran som de varit i behov av. En viss förbättring av situationen i hemmet har dock inträtt i och med att /modern/, enligt egen uppgift, slutade dricka alkohol i samband med omhändertagandet och nu står under antabusbehandling". Barnpsykiatrik undersökning av barnen hade föranstaltats av SDN. Den sakkunnige förordade ett omhändertagande av barnen. LR fastställde det underställda beslutet.

Omhändertagandemål_granskade_av_JO

(JO 1164/77) SCN hade omhändertagit tre barn i en familj för utredning. De två äldre barnen omhändertogs senare för samhällsvård. Beslutet vann laga kraft. I sitt utlåtande i ärendet (modern hade anmält saken till JO) anförde JO bl a: "I förevarande fall synes det emellertid inte så mycket vara fråga om att föräldrarnas religiösa uppfattning och levnadssätt som sådant ansetts utgöra fara för barnens utveckling. Det visas bl a av att man inte ansett sig ha skäl att slutligt omhändertaga baby, som skulle komma att växa upp under dessa nya förhållanden och från början anpassa sig till dem. I stället synes det vara den omständigheten att föräldrarna omvärderat sin tidigare livssyn som man ansett leda till sådana svårigheter för barnen att man blivit tvungen att skrida in med omhändertagande."

2. vårdnads mål.

Av tabell 10 framgår att jag funnit 56 fall där avgörande för utgången i målet varit omständigheter knutna till enbart föräldrarna. Från HD är 24 fall hämtade, varav 9 sakbehandlats där, och 15 ej erhållit prövningstillstånd. Direkt från HovR har jag hämtat 29 fall. Det innebär att 44 fall slutligt avgjorts av HovR. Tre fall är hämtade från TR.

Av de 56 fallen gäller 8 fråga om umgänge. Den slutliga utgången blev att umgänge ej fastställdes i 5 fall, att endast begränsat umgänge medgavs i 2 fall och att begärt umgänge fastställdes i endast ett fall.

I de fall umgänge ej medgivits hänvisades i 2 fall (HD T 163/81 och HD T 181/81) till psykisk sjukdom eller ohälsa, i ett fall (SH T 829/77) främst till att barnet och den umgängesberättigade talade helt olika språk och därför inte kunde förstå varandra (en bidragande orsak var även föräldrarnas alkoholproblem) och i 2 fall (NJA 1955:519 och HD Ö 1114/77) kan man inte utläsa några speciella orsaker mer än att de är knutna till föräldern.

I de tre fall där umgänge beviljades hänvisades i ett fall (SH T 882/78) till språksvårigheter mellan föräldern och barnet (detta ansågs dock uppvägas av barnets intresse av att få umgås med föräldern, varför ett begränsat umgänge medgavs). I ett fall (SH T 939/79) hänvisades till missbruk hos föräldern, varför endast ett begränsat umgänge medgavs, samt i ett fall (SH T 349/80) till den under handläggningen träffade överenskommelsen mellan föräldrarna.

Övriga fall (48 st) är renodlade vårdnads mål. I 28 av dessa har domskälen innehållit faktorer knutna till den förälder som inte tillerkänts vårdnaden och i 20 fall till den förälder som slutligt tillerkänts vårdnaden.

Det oftast förekommande skälet till att en förälder inte tillerkänts vårdnaden är enligt referaten psykisk sjukdom eller ohälsa (8 fall - NJA 1966 A 7, HD T 380/77, HD T 387/77, HD T 256/78, HD T 349/78, HD T 359/80, SH T 349/80, SH T 41/82). Därefter kommer omogenhet hos föräldern (5 fall -SH T 823/78, SH T 571/80, SH T 584/80, SH T 505/82, Upps TR T 347/74). Övriga skäl som anförts av domstolarna är: underlåtenhet att medverka till ett fungerande umgänge (4 fall - HD T 372/78, GH T 121/79, SH T 573/80, SH T 629/80), missbruk av alkohol eller narkotika (3 fall - NJA 1971 A 42, SH T 483/79, SH T 867/79) ej specifikt angivna orsaker (3 fall - NJA 1962 A 56, HD T 134/79, SH T 613/80), medgivande från den andra föräldern (3 fall -NJA 1967 A 30. GH T 236/78, SH T 152/81) samt fysisk sjukdom eller handikapp (2 fall - HD T 357/77, HD T 336/79).

Argumenten är något annorlunda i de fall där domstolen knutit sina domskäl till den förälder som slutligt tillerkänts vårdnaden. Två grupper kan urskiljas. I den första har rätten inte anført några specifika skäl utan oftast endast vid en avvägning av vad som förekommit i målet funnit att den ena föräldern är lämpligare än den andra (7 fall - NJA 1968 A 19, HD T 286/77, HVS T 41/77, SH T 322/77, SH T 851/78, HSB T 75/80, HSB T 302/80) eller anført att den ena föräldern rent allmänt är dugligare, duktigare eller har en mera socialt etablerad ställning (6 fall - NJA 1951:181, HD T 106/78, HD T 269/80, SH T 331/79, SH T 589/81, Upps TR T 504/71). I den andra gruppen har rätten funnit ena föräldern vara mera mogen än den andra (4 fall - HD T 420/78, HD T 219/79, HSB T 56/77, SH T 877/78), fastställt föräldrarnas överenskommelse i vårdnadsfrågan (2 fall - SH T 230/79, SH T 720/79), eller

menat att den ena föräldern har en bättre ekonomi än den andra föräldern (HD T 184/78). I ett fall (SH T 192/79) tillerkändes föräldern vårdnaden med motiveringen att det annars skulle innebära en stor katastrof för henne.

Det är slående hur olika domstolarna redovisar grunderna för avgörandet beroende på om argumenten är knutna till den förälder som inte tillerkänts vårdnaden eller om de är knutna till den förälder som tillerkänts vårdnaden. I det förra fallet är beskrivningen av rättsfakta klarare och betydligt mera konkreta än i de senare. I mer än hälften av de fall där argumentationen knutits till den förälder som slutligt tillerkänts vårdnaden är beskrivningen av bevisfakta påtagligt allmänt formulerade och saknar konklusion och stringens. Det förefaller alltså vara betydligt lättare för domstolarna att beskriva varför en förälder inte skall tillerkännas vårdnaden än att beskriva varför en förälder framför den andra bör tillerkännas vårdnaden.

I 4 fall blev utgången att vårdnaden tillerkändes en särskilt förordnad förmyndare. I två av dessa (NJA 1971 A 42, SH T 483/79) hänvisades till missbruk hos föräldrarna, i ett fall (SH T 571/80) till omogenhet hos dem, i ett fall (SH T 14/81) till de stridigheter som rådde mellan föräldrarna. I ett fall (SH T 613/80) redovisades inga specifika orsaker till utgången.

De argument som anförts i de fall särskilt förordnad förmyndare utsetts som vårdnadshavare, skiljer sig inte artmässigt från argumenten i de fall där någon av föräldrarna tillerkänts vårdnaden om barnen. Däremot förefaller det vara så att tyngden i och allvaret av de skäl som åberopats är större. Så förekommer exempelvis när missbruk åberopats, att missbruk konstaterats hos bägge föräldrarna, eller vid psykisk instabilitet, att denna är så stark att den omöjliggör kontakt mellan föräldrarna och barnet eller att den ena föräldern hyser en nästan livshotande rädsla för den andra föräldern. Likheten i argumentationen i de fall där särskilt förordnad förmyndare utsetts eller endera föräldern utsetts till vårdnadshavare gör också att det inte utan vidare framstår som uppenbart att särskilt förordnad förmyndare borde utses i de förra fallen. Det troliga är att vi här har att göra med glidande övergångar mellan förhållanden där föräldrarna fortfarande kan bedömas som möjliga vårdnadshavare till fall där föräldrarna måste bedömas som uppenbart olämpliga som vårdnadshavare.^{1/}

Ett annat genomgående drag i materialet är att domstolarna ofta hänvisar till flera samverkande faktorer (37 fall), medan det är mindre vanligt att det endast är en omständighet som är avgörande för utgången (19 fall).

1/ Jämför diskussionen i avsnitt A 4 s 79 ff om barnets bästa.

Vårdnadsmål avgjorda av högsta domstolen

(NJA 1951:181) I samband med att sammanlevnaden mellan makarna upphörde, omhändertogs deras barn K, 10 månader av fadersföräldrar. Fyra år senare dömde RR:n till äktenskapsskillnad mellan parterna. Enligt deras överenskommelse skulle fadern ha vårdnaden om K. Ett år senare ansökte modern om att få vårdnaden överflyttad till sig. Modern hade då ingått ett nytt äktenskap och hade i detta ett barn, som hon enligt vittnesmål skötte väl. RR uttalade bl a: "Vid sådant förhållande och då av sistnämnda vittnesberättelser jämväl framgår att /modern/ numera kommit i lugna och ordnade förhållanden, har RR:n som beaktat att-/modern/, då hon omhänderhade vården om /K/, varenda 16 och 17 år gammal, funnit sig kunna räkna med att därest hon numera finge vårdnaden om honom, hon skulle ägna honom en god och omsorgsfull vård. -- På grund härav och då tillika blivit utrett, att-/modern/ så snart hon fått vetskap om att /K/ icke längre vistades hos /faders-/ föräldrar, vidtagit åtgärder för att själv erhålla vårdnaden om denne, finner RR:n ådagalagt, att /modern/ hyser varmt intresse för och oegennyttig kärlek till /K/. -- I målet har icke förekommit någon omständighet på grund varav /fadern/ skulle kunna anses vara olämplig såsom vårdnadshavare. RR:n har emellertid beaktat att han under hela den tid då han ensam haft vårdnaden om /K/ haft denne utackorderad genom barnavårdsnämndens försorg; och RR:n anser sig härav kunna draga den slutsatsen att hans intresse för /K/ är mindre starkt än-/moderns/.", RR förordnade att modern skulle ha vårdnaden om K. Fadern sökte ändring hos SH, som ej fann skäl att göra ändring i RR:s dom. Fadern sökte revision. HD fastställde HovR:s dom. En dicident ville att särskilt förordnad förmyndare skulle tillerkännas vårdnaden om K.

(NJA 1955:519) RR dömde till hemskillnad mellan makarna S och E. I äktenskapet fanns sonen L, då 8 månader. Ett år senare sökte makarna äktenskapsskillnad, varvid bägge yrkade att få vårdnaden om L. Barnavårdsnämnden förordade i yttrande till RR modern som vårdnadshavare samt föreslog att umgängesrätten för fadern borde begränsas, med hänsyn till den starka motsättning som rådde mellan parterna. RR fann modern lämplig som vårdnadshavare, och uttalade bl a: "Vad angår umgängesrätten finner RR:n visserligen av vittnesbevisningen framgå, att /fadern/ stundom uppträtt obalanserat, och enligt vittnesuttalande av legitimerade läkaren /T/ företer /fadern/ vissa psykiska särdrag av s k ixoid karaktär, såsom benägenhet för kverulans och rättshaveri, benägenhet att skylla ifrån sig på andra och svärmottaglighet för skäl ävensom en entonighet i hela sitt väsen. RR:n finner emellertid vad sålunda förekommit gentemot /fadern/ icke kunna anses innefatta sådana särskilda omständigheter att denne, som såvitt utredningen giver vid handen är skötsam i sitt arbete och sin livsföring, bör betagas rätt till umgänge med barnet. Ej heller kunna de otvivelaktigt f n starka motsättningarna mellan makarna anses utgöra sådana särskilda omständigheter som nyss nämnts. RR tillerkände modern vårdnaden om L samt förordnade att fadern skulle ha rätt till umgänge dels tredje söndagen i varje månad mellan kl. 9.00 - kl 18.00, dels 3 veckor under sommaren varje år, samt 1 vecka vid varje årsskifte. Modern väddade till SH och yrkade att fadern inte skulle ha rätt till umgänge med barnet. Fadern vidhöll sina yrkanden i RR. HovR, gjorde samma bedömning som RR, avseende frågan om fadern helt borde betas rätten till

umgänge med barnet, samt uttalade bl a: "Med hänsyn till barnets ålder och till vad i målet förekommit rörande /faderns/ personliga förhållanden, framstår det emellertid såsom ovisst huvuvida barnet under längre tids vistelse hos /fadern/ kan erhålla nödig omvårdnad. På grund härav och i beaktande av omständigheterna i övrigt, anser HovR:n umgängesrätten tills vidare böra så begränsas att /fadern/ berättigas att sammanträffa med barnet en söndag i varje månad under tiden kl. 9.00 - 16.00." En dissident ville fastställa RR:s dom, en annan dissident ville lämna faderns yrkande om rätt till umgänge utan bifall. Modern sökte revision och prövningstillstånd meddelades. HD lämnade faderns yrkande om rätt till umgänge med L utan bifall. 2 dissidenter ville fastställa HovR:s domslut.

(NJA 1962 A 56) RR i L tillerkände modern vårdnaden om barnen S, 12 år och O, 6 år. Fadern vädjade till HÖN. HovR uttalade bl a: "Vad härefter angår /modern/ har barnavårdsnämnden i sitt ovan nämnda yttrande bl a uttalat, att /moderns/ livsföring ger anledning till kritik. (ett par män hade vid olika tillfällen övernattat hos modern, varvid det framkommit att en av dem varit onykter) De uppgifter, som /modern/ i dessa hänseende lämnat i HovR:n, ge ytterligare stöd för en sådan kritik och föranleda enligt HovR:ns mening till det bedömandet, att /modern/, även om hon icke kan anses vara olämplig som vårdnadshavare, dock måste antagas vara mindre skickad att utöva vårdnaden än /fadern/." HovR ändrade RR:ns dom och tillerkände fadern vårdnaden om barnen. Modern sökte revision. HD fann att ingen av parterna var olämpliga som vårdnadshavare och ändrade HovR:s dom och tillerkände modern vårdnaden.

(NJA 1966 A 7) RR i S förordnade modern som vårdnadshavare för barnen N, 8 år och P, 7 år. Åtta månader senare ansökte fadern om att barnen skulle överflyttas till honom. Modern medgav detta och RR förordnade att fadern skulle vara vårdnadshavare under återstoden av hemskillnadstiden. Modern vädjade till SH och uppgav: "Vid huvudförhandlingen i RR:n var hon så deprimerad, att hon ej orkade fortsätta att kämpa och därför medgav /faderns/ yrkande om att få vårdnaden". Flera vittnen hördes angående moderns personliga förutsättningar. Barnavårdsnämnden i S hade i yttrande till RR förordat fadern som vårdnadshavare. HovR uttalade bl a: - "/Fadern/ har påstått, att /modern/, när hon befann sig i ett tillstånd av depression, icke var lämplig som vårdnadshavare men att det fränsett detta icke fanns någon att anmärka mot hennes vård av barnen. /Modern/ har vitsordat, att hon tidvis under sammanlevnaden med mannen varit deprimerad. Vittnena /M/ och /E/ ha uppgivit, att /modern/ har ett häftigt och ombytligt humör. Däremot ha vittnena /B/ och /S/, i vilkas hem /modern/ vuxit upp och vilka haft god förbindelse med /modern/ under äktenskapet, sagt sig anse, att /moderns/ lynne icke skilde sig från andra människors, men förklarat, att /modern/ under äktenskapet, varit ledsen och nedstämd. /M/ har i sitt vittnesmål givit uttryck åt en liknande uppfattning. Utredningen ger därför icke stöd för antagandet, att /modern/ före äktenskapet besvärats av depression. /Modern/ och /S/ ha även uppgivit, att /modern/, sedan det dömts till hemskillnad, blivit gladare och lugnare, än hon varit under samboendet med mannen. Mot dessa senare uppgifter talar emellertid i viss mål /M:s/ vittnesmål. Utredningen kan dock ej anses ge något klart belägg för att /modern/ skulle ha osedvanligt häftigt lynne. Ej heller ger utredningen annat vid handen, än att /moderns/ depression, i vart fall till övervägande del, orsakats av slitningar i äktenskapet." - - - "Uteslutet är emel-

lertid ej att /modern/ vid psykiska påfrestningar kan bli deprimerad, och i detta sammanhang är att beakta, att hon får en avsevärd arbetsbörda, om hon både skall handha vårdnaden och sköta sitt förvärvsarbete. Denna dubbla arbetsbörda har hon emellertid haft ända sedan maj 1964, och ingenting ger klart belägg för att hon ej orkat med dessa sina uppgifter. Vad angår vardera makens påstående, att den andre missbrukar sprit, finner HovR:n ej, att i detta avseende lämnats sådana uppgifter, att de ha avgörande betydelse för vårdnadsfrågans bedömande." HovR-ändrade RR:s dom och tillerkände modern vårdnaden om barnen. Fadern sökte revision. I förnyat yttrande förordade barnavårdsnämnden i S fadern som vårdnadshavare. HD uttalade bl a: "Utredningen visar, att /modern/ är känslomässigt labil och har nedsatt psykisk motståndskraft. Viss risk föreligger därför, att på längre sikt uppgifter att vid sidan av förvärvsarbetet vårda och fostra barnen kan innebära allför stora påfrestningar för henne." HD ändrade HovR:s dom och tillerkände fadern vårdnaden om barnen.

(NJA 1967 A 30) RR:n i N förordnade interimistiskt att modern skulle ha vårdnaden om dottern S, 6 år. Slutligt avgjordes senare att fadern skulle ha vårdnaden om S. Modern väddade till GH och yrkade att få vårdnaden om dottern. HovR uttalade bl a: "Under äktenskapet har det förekommit starka motsättningar mellan parterna, som båda uppgivits vara omogna och häftiga." - - Fadern har "dragit in /S/ i motsättningarna mellan föräldrarna och att han inför flickan öppet talat illa om hennes modern. Förutom vad som kan hänföras till stridigheterna mellan parterna har dock mot hans person och vandel i övrigt icke framkommit någon anmärkning." - - "Vad angår /modern/ har det omvittnats och även medgivits av henne själv, att hon såväl före som under hemskillnadstiden ofta besökt dansrestauranger, där hon förtärt spritdrycker och knutit kontakter med andra män. Hon har vidgått, att hon vid ett tillfälle under äktenskapet varit otrogen med graviditet som följd och ansett sig tvungen att söka abort samt att hon i början av hemskillnadstiden haft ett mindre lämpligt umgänge." HovR ändrade RR:s domslut och förordnade att modern skulle ha vårdnaden om S. Fadern sökte revision. I HD medgav modern att fadern fick vårdnaden om S. HD ändrade därför HovR:s dom och förordnade fadern som vårdnadshavare för S.

(NJA 1968 A 19) TR tillerkände modern vårdnaden om R, 6:4 år och M, 3:8 år. Fadern överklagade till SH och yrkade att få vårdnaden om sonen R. HovR fann "att ingendera av /fadern/ och /modern/ kan anses olämplig som vårdnadshavare för /R/". - - - "I HovR har emellertid upplysts, att RR:n i dom 23/1 68 dömt /modern/ efter hennes eget erkännande för stöld bestående i tillgrepp 6/12 67 av diverse varor värda tillhoppa 103 kr. 95 öre, på olika avdelningar i ett varuhus i /S/ och meddelat henne villkorlig dom. Denna omständighet gör, att man i vårdnadsfrågan icke kan lämna utan avseende, att /fadern/ redan under en vårdnadsutredning år 1964 i samband med målet rörande hemskillnad mellan /fadern/ och /modern/ uppgivit, att /modern/ vid flera tillfällen snattat i butiker. Dessa uppgifter har /fadern/ även lämnat i detta mål inför HovR. Ehuru sist anmärkta omständigheter icke kan leda till att /modern/ skall anses olämplig som vårdnadshavare, måste dock starkt ifrågasättas om hon icke på grund därav bör i jämförelse med /fadern/ betraktas som mindre lämpad att handha vårdnaden om /R/." HovR anför vidare: "Utredningen i målet ger vid handen, att /modern/ - trots att hon kom till Sverige redan år 1960 - fortfarande talar ganska bristfällig svenska." HovR ändrade TR:s

domslut och tillerkände fadern vårdnaden om R. Modern sökte revision HD uttalade därvid bl a: "Visserligen har /modern/ såsom anmärkts i HovR:s dom blivit övertygad om olovligt tillgrepp vid ett tillfälle, men utredningen lämnar icke stöd för antagande att /modern/ som i vittnesmål av en förutvarande arbetsgivare be-tecknats som fullt pålitlig och ärlig, företer sådan karaktärs-brist som kan inverka på hennes lämplighet att handhava sina barns fostran. Att hon icke tillfredsställande behärskar svenska språket är en omständighet som i och för sig förtjänar beaktande men som i detta fall ej kan anses i nämnvärd mån förringa hennes lämplighet att taga hand om /R/." HD ändrade HovR:s dom och fastställdes TR:s domslut att modern skulle ha vårdnaden om R. En dissident var skiljaktig i motiveringen och ville ytterligare framhäva moderns personliga positiva egenskaper som vårdnashavare. En annan dissident ville fastställa HovR:s dom och tillerkänna fadern vårdnaden.

(NJA 1971 A 42) HR dömde till äktenskapsskillnad mellan G och P. Samtidigt förordnades särskild förmyndare för parternas barn JR, 4 år, som vårdnadshavare. Parterna väddade till SH, som fann modern uppenbart olämplig att ha vårdnaden om JR HovR uttalade bl a: "Vad i målet förekommit, ger ej stöd för att /fadern/ använder alkohol i sådan omfattning, att han på den grund kan anses olämplig som vårdnadshavare. /Fadern/ har i HR:n vidgått, att det förekommit att han burit hand på sin hustru. Detta har enligt vad utredningen visar förekommit vid de uppträden mellan makarna, som föregått äktenskapsskillnaden och som till väsentlig del får antagas ha haft sin grund i hustruns spritmissbruk och därav betingade misskötsamhet. De förlöpningar, som förekommit från /faderns/ sida i detta avseende, kan inte anses tyda på någon allmän benägenhet för våldshandlingar och inget talar för att barnet, om det omhänderhas av /fadern/, skulle löpa risk att bli utsatt för våld från dennes sida. - - Beträffande /faderns/ personliga förutsättningar att handha vårdnaden, bör vidare beaktas de positiva omdömen, som lämnats av tidigare arbetsgivare, även som att han tidigare utan anmärkning skött barnet vid tillfällena då /modern/ ej varit i stånd därtill. Ingenting talar mot att /fadern/ hyser stort intresse för barnet och, om han får behålla vårdnaden, kommer att vinnlägga sig om att ordna det så bra som möjligt för barnet." HovR ändrade HR:s dom och förordnade fadern som vårdnadshavare för JR. Modern förde ärendet vidare till HD, som bl a uttalade: "I enlighet med HR:s dom har /fadern/ bott kvar i den lägenhet där parterna bodde under sitt äktenskap. I juni 1971 skedde emellertid vräkning därifrån beroende på att /fadern/ vägrade att betala hyra, så länge han icke fick hand om sonen. Till följd härav är /fadern/ ur stånd att taga vård av sonen också av den anledningen att han saknar lämplig bostad. Även efter det sammanlevnaden mellan parterna upphört har /faderns/ alkoholproblem kommit till synes. Han har sålunda vid två tillfällen i juni 1971 varit föremål för polis-ingripande p g a att han uppträtt berusad." SDNiL har i yttrande förordat att vårdnaden om JR anförtros särskilt förordnad förmyndare. HD anförde vidare: "I målet har förebragts ett flertal omständigheter som tillhoppa ger vid handen att /fadern/ har alkoholbesvär. I belysning härav och av vad som i övrigt förekommit rörande honom och hans levnadsförhållanden, framstår hans möjligheter att bereda sonen den uppväxtmiljö som denne behöver för en gynnsam personlighetsutveckling såsom i hög grad begränsade." HD ändrade HR:s dom och fastställde HR:s domslut.

(HD T 286/77) C, 6 1/2 år hade sedan fyra år vårdats av sin farmor i jugoslavien. I samband med äktenskapsskillnad yrkade bägge föräldrarna att få vårdnaden om sonen. Parterna lämnade starkt skiljaktiga upplysningar om förhållandet i äktenskapet. TR tillerkände modern vårdnaden om C. Fadern överklagade till GH, som bl a uttalade: "/Fadern/ har liksom vid tingrätten gjort gällande, att /modern/ är olämplig som vårdnadshavare för barnet. Som grund härför har han uppgivit i huvudsak, att hon är nöjeslysten och instabil. - Hovrätten finner, att utredningen ej ger något stöd för riktigheten av /faderns/ påstående i angivet hänseende". HovR fastställde TR:s dom. Ej Pt.

(HD T 357/77) TR hade i samband med ansökan om äktenskapsskillnad interimistiskt förordnat att fadern skulle ha vårdnaden om P, 8 1/2 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om P. TR tillerkände fadern vårdnaden om P. Modern väjdade till SH. Fadern bestred ändring. HovR konstaterade att bägge parter var väl lämpade som vårdnadshavare för P. HovR menade att till faderns förmån talade att P vårdats av honom under de senaste åren och att P hade sina kamrater hos fadern och påbörjat sin skolgång där. HovR uttalade bl a: "Ett starkt stöd för att tillerkänna /modern/ vårdnaden om /P/ utgör /H:s/ (H var biträdande professor i psykologi och lärare för döva och dövlära) uppgifter om vikten av kontinuerlig kontakt mellan /P/ och /modern/. Det synes emellertid svårt att i det sammanhanget bortse från att icke blott /modern/ utan även den man hon sammanbor med är barndomsdöv och att /P:s/ äldre hörande syster nyligen lämnat hemmet. Även om /modern/ säkerligen kommer att sträva efter att föra in /P/ i hörande miljöer, är ofrånkomligt att /P/ kommer att tillbringa en betydande del av den tid då han icke är i skolan utan möjligheter att samtala på sedvanligt sätt. Det synes svårt att utesluta, att /P:s/ utveckling, särskilt hans språkliga, till följd därav kan komma att hämmas eller i vart fall försenas på ett sätt som är till men för honom." HovR fastställde TR:s domslut. Ej pt.

(HD T 380/77) Vid en tvist om vårdnaden om makarnas tre barn 10, 7 och 3 1/2 år yrkade bägge parterna vårdnaden om barnen med hänvisning till att den ene var lämpligare som vårdnadshavare än den andre. SCN förordade i yttrande efter vårdnadsutredning fadern som vårdnadshavare. Därvid stödde sig nämnden i första hand på ett utlåtande från barn- och ungdomspsykiatriska kliniken i Ö, där det framgick att modern led av "en djupgående psykisk sjukdom av psykotisk natur". Modern motsatte sig erbjuden psykiatrisk behandling när hon ansåg sig vara frisk. TR anförde bl a: "Med hänsyn till vad som i målet är utrett om att det hos /modern/ i oktober 1976 konstaterats en djupgående psykisk sjukdom sedan åtminstone sommaren 1974 och att hon visat bristande sjukdomsinsikt och motsatt sig adekvat behandling, finner tingsrätten uppenbart att vårdnaden skall tillkomma /fadern/." Modern som överklagade till HNN åberopade ett nytt läkarutlåtande, i vilket det framgick att hon inte företedde tecken på psykisk sjukdom, men att hon hade känslomässiga svårigheter och skulle ha god nytta av kvalificerad psykoterapi. HovR fastställde TR:s domslut. Ej pt.

(HD T 387/77) TR hade interimistiskt tillerkänt fadern vårdnaden om barnen H, 8 år, D, 7 år och J, 6 år. Senare förordnade TR i dom att fadern skulle ha vårdnaden om dem. Modern väjdade till SH, som bl a uttalade: "Av utredningen får anses tydligt framgå, att båda föräldrarna hyser ett äkta intresse för barnens fostran och i och för sig är lämpliga att handha vårdnaden om dem. De

anmärkningar för olämpliga uppfostringsmetoder och bristande kontakter med barnen, som parterna framställt mot varandra kan således enligt hovrättens mening betraktas som obefogade. - - - Under den av nämnderna företagna utredningen har emellertid beträffande /fadern/ framkommit, dels att han i så stor utsträckning engagerade sig i den kroatiska självständighetsrörelsen, att hemlivet blev lidande, dels att han under åren 1971 - 1976 varit sjukskriven under långa perioder, dels ock att barnen reagerat negativt inför /faderns/ förbindelse med andra kvinnor. - - - /Faderns/ engagemang för hemlandets kultur och politiska oberoende kan enligt hovrättens mening icke läggas honom till last som tecken till att han skulle vara mindre lämplig som vårdnadshavare. Eftersom hans bortovaro från hemmet för politisk verksamhet såvitt i målet framkommit ägde rum under tid, då /modern/ ännu sammanbodde med honom och alltså i vart fall den ena av föräldrarna borde ha kunnat ägna barnen tillsyn i hemmet, bör nu berörda förhållanden över huvud icke tillerkännas betydelse i vårdnadsfrågan. De långa sjukskrivningsperioder, som /fadern/ uppvisar, kan däremot icke lämnas utan beaktande. De måste anses tyda på en i vart fall för en ensamstående vårdnads-havare mindre lämplig psykisk och fysisk känslighet. Betydelsen av detta förhållande förringas visserligen av att även /modern/, enligt vad hon själv har uppgivit, i samband med slitningarna i äktenskapet kom att lida av psykiska insufficienstagstillstånd. Härtill kommer emellertid det av /fadern/ indirekt medgivna förhållandet, att barnen uppenbarligen reagerat med svartsjuka och ovilja inför /faderns/ i och för sig naturliga strävan att knyta förbindelser med andra kvinnor än sin frånskilda hustru." HovR ändrade TR:s domslut och tillerkände modern vårdnaden om barnen. Ej pt.

(HD Ö 1114/77) Fadern yrkade hos TR om rätt till umgänge med dottern M, nu 10 1/2 år. Han hade inte sett henne sedan hon var åtta månader. Modern motsatte sig helt umgänge, främst med hänvisning till att fadern under 1960-talet gjort sig skyldig till flera sexualbrott varav några riktade sig mot småflickor. Fadern hade undergått psykiatrisk vård och betraktades nu som frisk. TR uttalade bl a: "Med hänsyn till vad som genom /G:s/ (överläkare) utlåtande och övrig utredning i målet framkommit måste anses att /faderns/ psykiska status numera är sådan att i detta hänseende hinder inte föreligger mot umgänge mellan honom och hans dotter /M/." TR tillerkände fadern den begärda begränsade umgängesrätten, som skulle utövas i närvaro av person utsedd av barnavårdsnämnden. Modern överklagade till HSB, som fastställde TR:s domslut. Talan fördes av modern vidare till HD, som, främst med hänvisning till den helt negativa inställningen i M:s omgivning, upphävde HovR:s dom och lämnade faderns talan utan bifall.

(HD T 106/78) Fadern hade intermistiskt tillerkänts vårdnaden om P och B, 8 år, samt C, 5 år. SCN fastställde beslutet. Modern flyttade till en annan del av landet. SCN i S beslutade enhälligt efter vårdnadsutredning förordade modern som vårdnadshavare av barnen. TR tillerkände modern vårdnaden om barnen. Fadern överklagade domen till HÖN, som beslöt att fadern intermistiskt skulle ha vårdnaden om barnen. I samband med ett umgängestillfälle behöll modern barnen hos sig. Hon efterkom inte LR:s beslut om verkställighet av vårdnadsbeslutet. KR avvaktade utgången av vårdnadsfrågan i HovR. Inför det slutliga avgörandet uttalade HovR bl a: "Beträffande /moderns/ personliga förutsättningar visar utredningen i hovrätten - särskilt /G:s/ (socialvårds-konsulent) vittnesmål och /F:s/ (överläkaren) intyg - att /modern/ får anses äga ovanligt stora kvalifikationer som vård-

nadshavare. Hon har dokumenterat ett mycket stort intresse för sina barn, och hon har också genom att gå på kurser och på annat sätt intresserat sig för barnuppfostran i allmänhet samt visat prov på god kunskap om sina egna barns förutsättningar och behov - bortsett dock från vad som förut sagts om att hon utsatt dem för risken av en onödig flyttning efter tingsrättens dom och trots hovrättens beslut den 20 juli 1977 (att interimistiskt tillerkänna fadern vårdnaden) invagat dem i föreställningen att vårdnadsfrågan var slutligt avgjord." - - "För /modern/ somvårdnadshavare talar också att flickorna nu befinner sig i en ålder som gör att de om några år kan ha behov av sådan omvårdnad och sådant stöd, som det kan vara lättare för /modern/ att åstadkomma på grund av hennes särskilda, personliga kvalifikationer som vårdnadshavare." HovR tillerkände modern vårdnaden om barnen. Ej pt.

(HD T 184/78) Modern var ensam vårdnadshavare för K, 2 år. I samband med att sammanlevnaden hävdes flyttade modern och lämnade K hos fadern. Fadern ansöker nu om att vårdnaden om K skall överflyttas till honom. Modern bestred käromålet. TR förordnade interimistiskt att fadern skulle ha vårdnaden om K. SCN i A kommun förordade i yttrande till TR att fadern skulle få vårdnaden om K. TR fann båda föräldrarna lämpliga som vårdnadshavare för K, men fäste stor vikt vid att K sedan lång tid bott hos och sköts av fadern. TR uttalade bl a: "/Fadern/ synes i motsats till /modern/ ha bättre förutsättningar att försörja sig och /K/. /Modern/ har för sin försörjning i Danmark i huvudsak varit beroende av /moderns nuvarande fästman/ som f n är permitterad från sitt arbete. Det är för dagen inte möjligt att uttala något bestämt beträffande stabiliteten av deras förhållanden. I sammanhanget kan ej heller bortses från /fästmannens/ tidigare förhållanden även om han numera för ett skötsamt liv. (Fästmannen hade tidigare gjort sig känd för alkoholmissbruk och varit dömd för misshandel)." TR förordnade att vårdnaden om K skulle överföras till fadern. Modern väjdade till HÖN, som fastställde TR:s dom. Ej pt.

(HD T 256/78) I samband med äktenskapsskillnad yrkade bägge parter att få vårdnaden om barnen C, 4 år och N, 3 år. Barnen vistades för närvarande i fosterhem sedan de omhändertagits för samhällsvård med stöd av 31 § BvL. Modern hade nästan daglig kontakt med C och relativt tät kontakt med N. Faderns kontakt med barnen var mera sporadisk. Modern hade i perioder lidit av psykisk sjukdom av mano-depressiv karaktär, men var nu i psykisk balans och medicinerade förebyggande med litium. TR uttalade bl a: "I målet har icke framkommit något som talar för att någon av parterna visat sig vara olämplig vid handhavande av vårdnaden. Vad som skulle kunna anföras mot /fadern/ är hans ålder - han kommer att ha fyllt 70 år när /N/ blir myndig. Mot /modern/ torde kunna anföras hennes vacklande psykiska hälsa och sannolikheten för att sjukdomsperioderna till övervägande del varit betingade av inre orsaker. Av det av /N/ utfärdade utlåtandet torde kunna utläsas att det i vart fall är ovisst hur /moderns/ hälsotillstånd kommer att vara i framtiden". TR fann modern mera lämpad än fadern och förordnade att hon skulle ha vårdnaden om barnen. Två ledamöter var skiljaktiga. En (ordf) ville tillerkänna fadern vårdnaden om barnen. En ville tillerkänna fadern vårdnaden om N och modern vårdnaden om C. Fadern väjdade till SH, som fastställde TR:s domslut. Ej pt.

(HD T 349/78) Modern var ensam vårdnadshavare för D, 4 år. Sedan sammanlevnaden mellan parterna upphört ansökte fadern att vårdnaden om D skulle överföras på honom. Modern bestred yrkandet. SCN i G kommun uttalade i yttrande till TR att fadern var lämpligast som vårdnadshavare för D. TR uttalade bl a: "Av vårdnadsutredningen och vittnesförhöret med /RB/ (vårdnadsutredaren) framgår att uttalandet att fadern får anses lämpligast som vårdnadshavare framför allt har sin grund i /moderns/ psykiska labilitet och hennes oförmåga att sköta sin ekonomi samt i /faderns/ förmåga att genom sitt lugn och sin stabilitet ge barnet den trygghet det behöver för att utvecklas gynnsamt. - - /Moderns/ psykiska labilitet har dokumenterats av utredningen i målet och särskilt genom /RB:s/ vittnesmål. Hon har dock enligt egna och /LÖ:s/ (förskollärare på det daghem där D är dagbarn) uppgifter blivit mognare och psykiskt stabilare." TR förordnade att fadern skulle ha vårdnaden om D. En dissident ville ogilla faderns talan om överföring av vårdnaden. Modern väjdade till SH, som - utan angivande av domskäl fastställde TR:s dom. Ej pt.

(HD T 372/78) TR förordnade i anslutning till ansökan om äktenskapsskillnad att modern interimistiskt skulle ha vårdnaden om J, 5 1/2 år och A, 4 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om barnen. SCN i E kommun förordade fadern som vårdnadshavare. TR fann bägge parter lämpliga som vårdnadshavare. TR fann även att fadern "visat större intresse för barnen och känslomässigt engagerat sig för dem i högre grad än /modern/" samt att faderns "vilja till samarbete för att ge barnen tillfälle att träffa och umgås med båda föräldrarna vilket är av stor vikt för barnens fostran var större än /moderns/". TR uttalade bl a: "Främst av vad sålunda upptagit anser Tingsrätten att /fadern/ i fråga om personliga egenskaper får anses vara mer skickad än /modern/ att för framtiden handha vårdnaden om barnen. Med hänsyn härtill finner Tingsrätten det vara för barnens bästa mest förenligt att /fadern/ anförtros vårdnaden om dem." Modern väjdade till SH och yrkade att få vårdnaden om barnen. Fadern bestred ändring. HovR fann att parternas samliv under långa perioder varit mycket disharmoniskt och att detta förmodligen låg till grund för de påståenden om olämplighet parterna riktat mot varandra. HovR fann sig därför kunna bortse från dessa. HovR konstaterade att bägge föräldrarna kunde erbjuda barnen synerligen goda uppväxtmiljöer och att båda var lämpliga som vårdnadshavare för barnen. HovR fäste avgörande vikt vid föräldrarnas inställning till barnens möjligheter till kontakt med den icke vårdnadshavande föräldern. Därvid fann HovR att modern "intagit en restriktiv hållning gentemot förslag att underlätta barnens möjlighet till kontakt med båda föräldrarna" medan fadern vidtagit flera åtgärder för att underlätta sådan. HovR uttalde bl a: "Vid en sammantagen bedömning av vad sist upptagits, finner Hovrätten all sannolikhet tala för att barnen hos /fadern/ får större förståelse för sitt behov av kontakt med båda föräldrarna än de får hos /modern/." HovR fastställde TR:s domslut. Ej pt.

(HD T 420/78) TR förordnade att fadern skulle ha vårdnaden om A, 6 år och C, 2 år. Modern väjdade till HSB och yrkade att få vårdnaden om bägge barnen. Fadern bestred ändring. I samband med förordnande om förnyat yttrande från SCN beslöt HovR att barnen skulle genomgå barnpsykiatrisk undersökning. I uttalande från barn- och ungdomspsykiatriska kliniken vid Centrallasarettet i K kommun uttalades att barnen borde överflyttas till modern enär en fortsatt placering hos fadern "innebär en fara för barnens psykiska utveckling". I nytt yttrande från SCN i O kommun an-

fördes att modern var lämpligare som vårdnadshavare än fadern. HovR bedömde att förhållandet mellan A och föräldrarna var sådant att en överflyttning av vårdnaden till modern borde ske, särskilt mot bakgrund av de sakkunnigas förslag. HovR uttalade bl a: "Härtill kommer att flera omständigheter talar för att /modern/ är en mera mogen fostrare än /fadern/ med bättre förståelse för barnens behov än han. HovR ändrade TR:s domslut och förordnade modern som vårdnadshavare för A och C. Ej pt.

(HD T 134/79) I en vårdnadstvist rörande 4 1/2-årige R gjorde TR bl a följande bedömning: "/Modern/, som inte fyllt 20 år när /R/ föddes är fyra år yngre än /fadern/. Det är därför inte ägnat att förvåna att /fadern/ i deras bekantskapskrets framstått som den mera ansvarskännande". Vårdnadsutredarna hade förordat fadern som vårdnadshavare, och genom vittnesmål hade viss kritik riktats mot moderns sätt att sköta R. "Den kritik som i olika avseenderiktats mot /moderns/ lämplighet som vårdnadshavare för /R/ hänförs sig så gott som helt till den tid då /modern/ och /fadern/ bodde tillsammans", anförde TR vidare. - - "Det bör också framhållas att kritiken mot /modern/ för nöjeslystnad och bristande omvårdnad av /R/ synes vara starkast under tiden närmast före separationen". TR tilldömde modern vårdnaden om R. En dissident ville tilldöma fadern vårdnaden. GH fastställde TR:s domslut, varvid en dissident på samma skäl som dissidenten i TR ville tillerkänna fadern vårdnaden. HD beslutade om barnpsykiatrisk undersökning i målet. I domskälen anförde HD bl a: "Om /moderns/ nyligen i flera väsentliga avseenden ändrade förhållanden finns inga andra närmare uppgifter än dom hon själv lämnat vid huvudförhandlingen i Högsta domstolen. Det förefaller som om hon målmedvetet riktat in sig på och nu har lyckats skapa sig en ordnad livssituation när det gäller såväl bostad och arbete som förhållandet till det motsatt könet. HD ändrade HovR:s dom och tillerkände fadern vårdnaden om R.

(HD T 219/79) TR, som fann båda parter lämpliga som vårdnadshavare, fäste avgörande betydelse vid att modern vid förhören visat större mognad än fadern, samt att hon hade större förmåga att samarbeta. SH fastställde domslutet. Ej pt.

(HD 336/79) I anslutning till äktenskapsskillnad förordnade TR interimistiskt att fadern skulle ha vårdnaden om parternas barn T, 9 år, och L, 7 1/2 årsamt Y, 4 1/2 år. Med föräldrarnas samtycke omhändertogs barnen för samhällsvård och placering på barnhem till dess vårdnadsfrågan slutligt prövats. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om samtliga barn. SCN förordade i yttrande till TR modern som vårdnadshavare. TR fäste stort avseende vid ett läkarutlåtande vari framkom att modern inte förete någon personlighetsdrag eller sjukdomstecken som gjorde henne olämplig som vårdnadshavare. TR betonade också att modern föreföll fast besluten att skapa en trygg miljö för sina 3 döttrar, samt uttalade bl a: "Tingsrätten finner med hänsyn till vad här ovan upptagits och jämväl med beaktande av ej blott /faderns/ ålder (fadern var 18 år äldre än modern) utan även hans fysiska svagheter det vara med barnens bästa mest förenligt att /modern/ tillerkännes vårdnaden om döttrarna. "Fadern vädjade till SH och yrkade att få vårdnaden om alla tre barnen. Modern bestred ändring. HovR uttalade bl a: "På de av Tingsrätten anförda skälen samt med beaktande av vad särskilt i Hovrätten framkommit om /faderns/ dominerande och bevakande läggning, finner Hovrätten /modern/ i och för sig lämpligare som vårdnadshavare." T hade uttalat önskemål om att få bo hos fadern. HovR fann dock

detta främst bero på medkänsla med fadern, och fann det väsentligare att hålla samman syskonskaran. HovR fastställde TR:s domslut. Ej pt.

(HD T 269/80) Genom interimistiskt beslut tillerkände TR modern vårdnaden om H 3 1/2 år. Inför det slutliga avgörandet anförde TR bl a att modern väntade sitt tredje barn, att hennes ekonomiska situation var trasslig, att hon saknade arbete och yrkesutbildning, att hon till helt nyligen haft nära kontakt med personer som bl a genom sitt missbruk av alkohol haft olämplig inverkan på henne och barnen. Fadern å andra sidan ansågs vara lämpligare som vårdnadshavare främst med anledning av hans "ekonomiska och sociala förhållanden, vilka i allt ter sig som goda". Han hade nyligen startat en bilverkstad och var aktiv inom barn- och ungdomsverksamhet i föreningslivet. Fadern tillerkändes av TR vårdnaden om H. Modern överklagade domen. SH uttalade bl a "att ingen av föräldrarna för närvarande är olämplig som vårdnadshavare. När det gäller att bedöma vem av föräldrarna som skall anses lämpligast att ha vårdnaden om /H/ kan emellertid inte bortses från att /modern/ för relativt kort tid sedan levt under förhållanden som måste medföra att hon åtminstone då framstod som den mindre lämpliga. Förbättringen i hennes förhållanden inträdde alltså för relativt kort tid sedan och det är svårt att uttala sig om i vad mån den beror på att hon mognat. Mot detta står att /faderns/ förhållanden varit och är alltigenom välordnade. Intet har framkommit som tyder på att /fadern/ inte skulle vara lämplig som vårdnadshavare." HovR fastställde TR:s domslut. Två dissidenter ville ändra TR:s dom och tillerkänna modern vårdnaden om H. Ej pt.

(HD T 359/80) SH gjorde motsatt bedömning som TR och lade huvudvikten vid moderns "psyke och reaktioner vid påfrestningar". Utgången dock samma som i TR = fadern tillerkändes vårdnaden om barnet. Ej pt.

(HD T 282/81) TR åberopade som skäl för att neka umgänge med barn bl a faderns "särartade karaktärsdrag" samt de starka motsättningarna mellan föräldrarna."SH fastställde TR:s domslut samt underströk att det i detta fall saknades förutsättningar för att ordna ett umgänge ens genom ett varsamt förberedande av umgänges-tillfällena. Ej pt.

Vårdnadsmål avgjorda av hovrätterna

(HSB T 56/77) TR tillerkände i samband med äktenskapsskillnad fadern vårdnaden om barnen A, 6 år och C, 2 år. Modern besvarade sig till HSB. HovR inhämtade förnyat yttrande från SCN samt förordnade om barnpsykiatrisk undersökning. I utlåtandet från barn- och ungdomspsykiatriska kliniken vid centrallasarettet i K förordades en överflyttning av vårdnaden till modern emedan barnens psykiska utveckling skulle ta skada av att de bodde kvar hos fadern pga av dennes omogna och rigida personlighet. SCN i O tillstyrkte att vårdnaden tillerkändes modern. HovR uttalade bl a: "Det är uppenbart att förhållandet mellan /modern/ och dottern /A/ är allvarligt stört. Det får anses sannolikt att denna konflikt, om den inte löses på ett tillfredsställande sätt, kommer att skada /A:s/ framtida psykiska utveckling. Så länge /A/ vistas hos /fadern/, som - enligt vad utredningen ger vid handen är starkt negativt inställd till /modern/ och ej kan undgå att,

medvetet eller omedvetet, påverka /A/, torde förhållandet mellan /A/ och modern ej kunna förbättras inom överskådlig tid. Trots att /A/ i och för sig synes ha anpassat sig väl hos fadern och /styvmodern/ talar nu anförda omständigheter för den lösning av vårdnadstvisten, som föreslagits av den barnpsykiatriska och psykologiska expertisen." Härtill kommer att flera omständigheter talar för att /modern/ är en mera mogen fostrare än /fadern/ med bättre förståelse för barnens behov än han." HovR ändrade TR:s domslut och tillerkände modern vårdnaden om barnen. Domen vann laga kraft.

(HVS T 41/77) Målet gäller vårdnaden om barnen J, 13 år och D, 9 år. Modern var interimistiskt utsedd vårdnadshavare. I TR redovisades en omfattande utredning särskilt rörande J, som var utvecklingsstörd samt därvid föräldrarnas respektive förmåga att tillgodose J:s särskilda behov. Föräldrarna var ense om att barnen skulle ha samma vårdnadshavare. I domskälen anförde TR bl a: "Av oberopade uttalanden i den företagna vårdnadsutredningen framgår att /modern/ bedömts såsom instabil och mindre konsekvent i sin läggning och därför mindre lämplig såsom vårdnadshavare för barnen /J/ och /D/ än /fadern/." På främst andra grunder tillerkände TR modern vårdnaden om barnen. HVS fastställde TR:s domslut.

(SH T 322/77 + SvJT maj 1978, sid 31) TR dömde till äktenskaps-skillnad mellan parterna och uttalade som domskäl i vårdnadsfrågan: "Med hänsyn till vad som upplysts i vårdnadsfrågan finner Tingsrätten /modern/ böra tillerkännas vårdnaden om makarnas barn." Barnen var M, 13 år, R, 10 år samt E, 2 år. Fadern vädjade till SH som inhämtade yttrande från socialnämnderna i parternas vardera hemkommuner. Nämnderna fann att modern ej var olämplig som vårdnadshavare. HovR fann inte av utredningen styrkt att modern skulle vara olämplig som vårdnadshavare. Beträffande moderns deltagande i ett trossamfunds verksamhet, påpekade HovR. att detta i sig ej kunde inverka negativt på hennes lämplighet som vårdnadshavare. SH uttalade bl a "Av mera betänklig art är hennes villighet att riskera barnens liv vid uppkommande behov av visst kirurgiskt ingripande. Emellertid måste risken för nödvändigheten av ett sådant ingripande anses vara så liten, att hennes inställning härutinnan särskilt med beaktande av att barn i ett nutida samhälle är utsatt för så många andra risker, icke bör tillmätas avgörande inflytande på bedömandet. Det kan vidare ej anses uteslutet att /modern/, ställd inför ifrågavarande nödvändighet, ändrar sin inställning." HovR fastställde TR:s domslut i vårdnadsfrågan. En dissident ville tillerkänna fadern vårdnaden om barnet. Ej pt.

(SH T 829/77) I samband med beslut om äktenskapsskillnad förordnade TR interimistiskt att fadern skulle ha vårdnaden om sonen K, 3 år. Fadern yrkade slutligen att han måtte tillerkännas vårdnaden om sonen. Modern medgav yrkandet i vårdnadsfrågan samt yrkade för sin del umgängesrätt i viss omfattning. Fadern medgav modern endast en begränsad umgängesrätt och på villkor att denna utövades hos moderns broder i faderns hemkommun. TR uttalade i umgängesrättsfrågan: "Genom vad som framkommit om /moderns/-personliga förhållanden och med hänsyn till att hon på ungefär 1 1/2 år ej haft någon kontakt med sonen finner Tingsrätten den umgängesrätt hon yrkat vara för vidsträckt. Den av /fadern/ medgivna tiden vart 3:e veckoslut får åtminstone under en övergångsperiod anses vara lämpligare. Skäl att därvid ålägga /modern/ att vistas hos annan person med barnet kan ej anses vara för handen." Fadern vädjade till SH och yrkade att moderns talan

om umgämningsrätt skulle ogillas. Modern bestred ändring. Modern uteblev från huvudförhandling i HovR. SCN i N kommun uttalade i yttrande till HovR att modern borde frångå rätten till umgänge med K. Grunden till detta var att modern enbart var finskspråkig och att K glömt all sin finska, att modern inte haft någon kontakt med K under senare år samt att modern hade alkoholproblem och endast i berusat tillstånd vid enstaka tillfällen sökte kontakt per telefon. HovR uttalade: "Av utredningen framgår att /modern/ sedan lång tid tillbaka ej har kontakt med /K/. Det är vidare utrett att /K/ efter föräldrarnas äktenskap och vistelsen i fosterhem har behov av en lugn och trygg miljö, att han har det bra hos /fadern/ samt att han där utvecklas gynnsamt. Med hänsyn härtill och till vad som upplysts om /moderns/ personliga förhållanden föreligger särskilda skäl att f n ej medge /modern/ umgämningsrätt med /K/. HovR upphävde TR:s beslut att modern skulle äga rätt till umgänge med K. Domen vann laga kraft.

(GH T 236/78 + JO 278/79) Modern tillerkändes interimistiskt vårdnaden om barnen J, 6 1/2 år och M, 1 1/2 år. Inför det slutliga avgörandet uttalade TR bl a: "/Modern/ har - väsentligen p g a /faderns/ arbetsförhållanden - i betydligt större utsträckning än /fadern/ skött den personliga omvårdnaden om /J/. Endast positiva omdömen har avgivits om /moderns/ sätt att vårda /J/ och /S/. Dessutom har hon förmått att på heltid sköta ett ansvarsfullt arbete. - - /Fadern/ har på socialnämndens utredare gjort intryck av att ha bättre egenskaper än /modern/ som vårdnadshavare. Mot /modern/ har särskilt framhållits att hon låtit sig alltför mycket påverkas av sina känslor mot /fadern/ när det gällt att bestämma när och hur han skulle få umgås med barnen. - - /Modern/ har under utredningstiden levt under besvärliga förhållanden och det är förklarligt ehuru beklagligt att hon känt agg och bitterhet mot /fadern/ och även givit uttryck åt dessa känslor vid utredningen. Emellertid synes /modern/ ha kommit i bättre balans; och hon har förklarat att hon nu har en annan inställning till /faderns/ umgämningsrätt." - - - "/Modern/ har under den senaste tiden haft förbindelse med en kriminellt belastad person, men det är ovisst om /modern/ därvid visat omdömeslöshet och det torde vara omöjligt att för närvarande avgöra om detta kan ha någon betydelse för bedömningen av /moderns/ lämplighet som vårdnadshavare." Fadern medgav att modern fick vårdnaden om /S/. SDN i N förordade fadern som vårdnadshavare för J. TR tillerkände modern vårdnaden om bägge barnen. GH fastställde TR:s dom.

(SH T 823/78) TR förordnade i anslutning till ansökan om äktenskapsskillnad fadern som interimistisk vårdnadshavare för dottern S, då två år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om S. Yttrande inhämtades från 2 sociala centralnämnder. En förordade fadern som vårdnadshavare, medan den andre ej uttalade sig om vem av föräldrarna som kunde anses mest lämplig. I utlåtande från PBU förslögs att barnet skulle omhändertas för samhällsvård. TR uttalade bl a: "/Fadern/ har haft vårdnaden sedan april -76. Någon anmärkning på hans sätt att handha vårdnaden har inte gjorts. Det har framkommit att barnet är otryggt, men det har ej kunnat konstateras om detta beror på /fadern/ eller de upplevelser barnet hade innan /fadern/ fick vårdnaden. Utredningen i målet kan alltså inte anses ha gett vid handen att /fadern/ är olämplig som vårdnadshavare för S. - - /Moderns/ förhållanden med egen skolgång och skötseln av yngsta dottern är sådana att hon kan ha vissa svårigheter att f n handha vårdnaden. I övrigt har ej något framkommit som gör henne olämplig som vårdnadshavare." TR tiller-

kände fadern vårdnaden om S, då 4 år gammal. Modern vädjade till SH och yrkade att vårdnaden om S skulle tillerkännas henne. Fadern bestred ändring. HovR konstaterade att fadern under den tid han haft vårdnaden om S skött henne väl och att hon genomgått en positiv utveckling. De negativa uttalanden som av moderns föräldrar fällt om fadern, fann Hovrätten vara starkt subjektivt färgade. HovR uttalade bl a: "/Modern/ kan visserligen sägas numera i viss mån ha mognat, vilket har kommit till uttryck i att hon utan anmärkning har kunnat ta hand om sin dotter /N/. /Modern/ lever dock under ovissa förhållanden fortfarande. Det kan icke uteslutas att /S/ med /modern/ som vårdnadshavare kan komma att utsättas för täta, för henne skadliga miljöbyten. Mot /modern/ talar också hennes något oreflekterade inställning till de praktiska möjligheterna för henne att ta hand /S/i/K/ liksom att hon synes saknas /faderns/ personliga engagemang i barnets utveckling." HovR fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(SH T 851/78) TR förordnade i anslutning till talan om äktenskapsskillnad att modern interimistiskt skulle ha vårdnaden om U, 4 år. Modern yrkade slutligt att få vårdnaden om U. Fadern yrkade att vårdnaden skulle anförtros åt särskilt förordnad förmyndare. Modern hade ytterligare 4 barn. U omhändertogs för samhällsvård tillsammans med sina 3 äldre halvsyskon och placerades tillsammans med 2 äldre halvsystar i fosterhem. Modern har därefter inlett en samlevnad med U:s faders bror. De har tillsammans ett barn som bor hos dessa föräldrar. SCN i S kommun uttalade i yttrande till TR att ingen av föräldrarna var lämplig som vårdnadshavare och att vårdnaden borde anförtros särskilt förordnad förmyndare. TR uttalade bl a: "/Modern/ har vid förhöret uppgivit att hon under våren 1977 påbörjat en rehabiliteringsprocess samt att hon vid samma tid upphörde helt med att använda narkotika. Fostermodern /VB/ har uppgivit att /modern/ vid besöket i fosterhemmet i juli samma år varit onykter och att hon vid samma tillfälle rökte hasch. Tingsrätten vill därför ifrågasätta de uppgifter /modern/ lämnat om att hon fri gjort sig från sitt narkotikamissbruk. - - Vårdnadsutredaren /IJ/ har förklarat att hon om hon beretts tillfälle att idag ompröva sitt ställningstagande i vårdnadsfrågan, sannolikt hade kommit till samma resultat. Som huvudsakligt skäl för sitt ställningstagande, har hon anført att den tid som förflutit sedan /moderns/ sociala förhållanden stabiliserats, har varit för kort. Tingsrätten delar denna mening." Sedan modern förklarat sig ämna begära samhällsvårdens upphörande om hon tillerkändes vårdnaden fann TR att det nu vore olyckligt att ändra det förhållandet att U trivdes bra i fosterhemmet och var väl anpassad där. TR förordnade att vårdnaden om U skulle anförtros särskilt förordnad förmyndare. Ordföranden var skiljaktig och ville tillerkänna modern vårdnaden om U. Modern vädjade till SH och yrkade att få vårdnaden om U. Fadern bestred ändring. HovR fann det klarlagt att modern lämplig som vårdnadshavare för U. HovR fann det inte visat att det skulle vara skadligt att flytta från fosterhemmet. HovR ändrade TR:s dom och förordnade att modern skulle ha vårdnaden om U. Domen vann laga kraft.

(SH T 877/78) Fadern ansökte hos TR om överflyttning av vårdnaden om sonen J, 3 år, till honom. Modern bestred yrkandena. Moderns och faderns sammanboende hade upphört före J:s födelse. Modern hade därefter ingått ett nytt äktenskap. Pga missförhållandena i detta nya äktenskap som föreföll bero på den nya makens alkoholmissbruk omhändertogs J och dennes 3 halvbröder sommaren 1977 för samhällsvård. J kom då till fadern. TR beslöt interimistiskt att tillerkänna fadern vårdnaden om J. TR fann båda parterna lämpliga

som vårdnadshavare och fäste avgörande vikt vid vittnesutlåtande om att J utvecklats positivt under den tid han vistats hos fadern. TR tillerkände fadern vårdnaden om J. Modern vädjade till SH och yrkade att faderns begäran om vårdnadsöverföring skulle ogillas. Fadern bestred ändring. HovR fann båda lämpliga som vårdnadshavare för J. Det förhållandet att J tillbringat större delen av sin barndom hos modern talade för henne som vårdnadshavare. Den senaste tid som J vistats hos fadern talade å andra sidan för fadern som vårdnadshavare. HovR uttalade bl a: "Enbart det förhållandet att /J/ efter någon tids missanpassning nu har anpassat sig i en miljö som kan ge honom lugna och harmoniska uppväxtförhållanden, är dock inte tillräckligt för att vårdnaden om honom skall överflyttas på /fadern/. Hovrätten finner emellertid att /fadern/ måste anses mera stabil och ansvarskännande och därmed bättre ägnad att ha vårdnaden om /J/ än modern. Hovrätten finner därför liksom Tingsrätten, att övervägande skäl talar för att vårdnaden om /J/ ööverflyttas på /fadern/." HovR fastställde TR:s dom. Domen vann laga kraft.

(SH T 882/78) TR beslöt interimistiskt att modern skulle ha vårdnaden om döttrarna T, 7 år samt O, 3 1/2 år. Parterna var ense om att detta beslut skulle bestå men var oense i umgängesfrågan. TR uttalade bl a: "/Fadern/ har inte haft någon kontakt med sina döttrar sedan mer än ett år tillbaka. Flickorna behärska n inte sitt turkiska modersmål. I hemmet talar de sålunda svenska som /modern/ talar förhållandevis mycket väl och även i övrigt vistas de uteslutande i miljöer där det talas svenska. /Fadern/ har relativt svårt att göra sig förstådd på svenska och hans nuvarande hustru talar inte svenska. Inte heller /faderns/ föräldrar torde behärska svenska språket. Med hänsyn härtill och till barnens ålder bör det inte komma fråga att mot vårdnadshavarens bestämda avrådande omedelbart förordna om en umgängesrätt som innebär att barnen vistas längre eller kortare tid hos /fadern/ eller hans föräldrar. Umgängesrätten bör istället tills vidare begränsas att gälla umgänge i /F kommun/ under dagtid, ett par skolfria dagar i månaden." TR förordnade att modern skulle ha vårdnaden om parets döttrar samt att fadern skulle ha rätt till umgänge med barnen under två skolfria dagar i månaden mellan kl. 9.00 och kl 17.00. Fadern överklagade domen till SH och yrkade en betydligt mer utvidgad umgängesrätt. Hovrätten fastställde TR:s dom. Domen vann laga kraft.

(GH T 121/79) TR förordnade interimistiskt att modern skulle ha vårdnaden om A, 4 år. Beslutet fastställdes av GH. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om A. SDN i N kommun förordade i yttrande till TR modern som vårdnadshavare. TR bedömde bägge parter som lämpliga som vårdnadshavare för A och uttalade bl a: "/Fadern/ är emellertid så fixerad i sin negativa inställning till /modern/ att det inte kan anses troligt att /A/ får den kontakt med modern, som han väl behöver, om /A/ skulle få vårdnaden om honom. Det är därför med hänsyn till /A:s/ bästa lämpligast att vårdnaden anförtros /modern/." Fadern vädjade till GH, som - utan angivande av domskäl - fastställde TR:s dom. Domen vann laga kraft.

(SH T 192/79) I samband med deldom om äktenskapsskillnad beslöt TR interimistiskt att modern skulle ha vårdnaden om P, 6 år. Bägge parter yrkade slutligt vårdnaden om P. SCN i D kommun föreslog i yttrande till TR att fadern skulle få vårdnaden. TR fann bägge parter mycket lämpliga som vårdnadshavare för P. TR menade att stor betydelse skulle fästas vid det förhållandet att

modern sedan lång tid vårdat P och att denne funnit sig väl till rätta hos henne. TR uttalade bl a: "Det förefaller vidare sannolikt att en överflyttning av vårdnaden till fadern av /modern/ skulle upplevas som en så stor personlig katastrof att det kan komma att inverka menligt på hennes förhållande till barnet. Om hon däremot får behålla vårdnaden är det troligt att de nuvarande, för barnet gynnsamma förhållandena kommer att bestå." TR tillerkände modern vårdnaden om P. Fadern vädjade till SH, som fastställde TR:s dom. En dissident ville tillerkänna fadern vårdnaden om P. Domen vann laga kraft.

(SH T 230/79) TR beslöt i anslutning till talan om äktenskaps-skillnad interimistiskt att modern skulle ha vårdnaden om barnen K, 9 år och A, 5 år. SCN i S förordade i yttrande till TR modern som vårdnadshavare. TR uttalade bl a: "Av utredningen i målet framgår att /fadern/ våren 1977 tagit båda barnen med sig till Jugoslavien, /A/ utan /moderns/ vetskap och vilja, när /fadern/ ensam hade hand om barnet, och att /fadern/ då han själv återvände till Sverige lämnade /K/ hos släktingar i Belgrad, där barnet fortfarande befinner sig, samt att /modern/ själv varit i jugoslavien för att hämta /A/ och att hon lyckats härmed först efter tre försök. /Fadern/ har i målet understrukit att han inte har för avsikt att låta /K/ komma till Sverige och att han starkt ångrar att han "tillät" /A/ att återförenas med modern. Genom /faderns/ egenmäktiga förfarande med barnen har Tingsrättens beslut att vårdnaden om barnen för tiden till dess lagakraftägande dom föreligger, skall tillkomma /modern/ så vitt avser /A/ temporärt och beträffande /K/ helt blivit satt ur tillämpning. Enligt Tingrättens mening har /fadern/ genom att beröva modern möjlighet att utöva vårdnaden och att överlåta vårdnaden om barnen till släktingar i främmande land, otvetydigt visat att han inte, kan anses lämplig som vårdnadshavare för barnen." TR förordnade att modern skulle ha vårdnaden om bägge barnen. Fadern vädjade till SH och yrkade i första hand vårdnaden om båda barnen och i andra hand vårdnaden om /K/. Modern bestred ändring. Under handläggningen i HovR kom parterna överens om att fadern skulle ha vårdnaden om dottern K och modern vårdnaden om sonen A. HovR fastställde denna överenskommelse i vårdnadsfrågan. Domen vann laga kraft.

(SH T 331/79) I samband med beslut om betänketid förordnade TR att modern interimistiskt skulle ha vårdnaden om E, 12 år och T, 11 år. E bodde då tillsammans med fadern i Finland, medan T bodde hos sin mor i Sverige. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om bägge barnen. Sn i P i Finland uttalade i yttrande till TR att det var bäst om E flyttade tillbaka till sin mor och bror i Sverige. TR fann att anmärkningar visserligen kunde riktas mot parterna, mot modern pga hennes medlemskap i Jehovas Vittnen och mot fadern pga hans humör, men att detta inte var så allvarligt att någon kunde betecknas som olämplig som vårdnadshavare. TR förordnade att fadern skulle ha vårdnaden om E och modern vårdnaden om T. Modern vädjade till SH och yrkade att få vårdnaden om även E. Faderns bestred ändring, men uteblev senare från huvudförhandlingen. Såväl SCN i N kommun som Sn i P i Finland förordade modern som vårdnadshavare för E. HovR uttalade bl a: "Hovrätten har, när det gäller /moderns/ person under huvudförhandlingen i målet fått en klart positiv uppfattning av henne såsom varande varmhjärtad och vänlig till sin läggning och med en insikt om sina barns bästa. Hon måste antagas ha goda förutsättningar att sörja för båda sönerns uppfostran och vården om dem. - - Med hänsyn till förestående och med beaktande av vad som

i målet framkommit rörande /faderns/ labila läggning och även i övrigt särpräglade personlighetstyp får det antagas vara mest förenligt med barnet /E:s/ bästa att vårdnaden även om honom anförtros /modern/." HovR ändrade TR:s domslut och förordnade modern som vårdnadshavare för även E. Domen vann laga kraft.

(SH T 483/79) I samband med äktenskapsskillnad förordnade TR interimistiskt att fadern skulle ha vårdnaden om U, 5 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om U. U hade sedan födelsen stått under övervakning jämlikt 25 § a) och 26 § p 4 BvL och var nu omhändertagen för samhällsvård jämlikt BvL 25 § a) och 29 § samt placerad i fosterhem. SCN föreslog i yttrande till TR att fadern skulle utses till vårdnadshavare för U. TR uttalade bla a: "I den vid yttrandet fogade utredningen säges bland annat, att /modern/ gått i hjälpklass och fränsett några månader ej haft något arbete, att hon av arbetsvärden bedömts saknas förutsättningar för att klara av en yrkesutbildning, att hon 1972 erhöll förtidspension samt att 1973 en omyndighetsförklaring av henne övervägts. Beträffande /fadern/ anföres bland annat, att han börjat dricka i 18-årsåldern, att han tidvis haft besvär med nerverna och periodvis missbrukat alkohol samt att en bidragande orsak till skilsmässan varit hans alkoholproblem." TR fann det uppenbart att bägge föräldrarna var olämpliga som vårdnadshavare och förordnade att särskild förmyndare skulle ha vårdnaden om U. SH fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(SH T 720/79) TR förordnade i samband med äktenskapsskillnad att modern interimistiskt skulle ha vårdnaden om parternas barn, döttrarna C, 10 år och M, 5 år. SH fastställdes TR:s beslut. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om båda barnen. SCN i UV kommun förordade i yttrande till TR fadern som vårdnadshavare för barnen. TR uttalade bl a: "/Fadern/ har en öppen läggning och synes i stort sett odelat och med stort intresse ägna sig åt barnen när han har hand om dem. Han har utövat sin umgängesrätt under senaste tid - efter överenskommelse med /modern/ - i större omfattning än rättens beslut upptar. /Modern/ är mera inåtriktad. Hon ängnar sig också åt barnen och sysselsätter dem. Båda föräldrarna erbuder hos sig en god miljö till barnen och har nära släktingar som vid behov kan ta hand om barnen, eller del i deras skötsel." Båda barnen hade uttalat önskemål om att få bo hos fadern, den äldre flickan C hade dock under senare tid uttryckt önskemål om att få stanna hos modern. TR förordnade att modern skulle ha vårdnaden om C och fadern vårdnaden om M. Bägge parter vädjade till SH och yrkade att få vårdnaden om även den andra dottern. Fadern återkallade sedermera sitt yrkande beträffande vårdnaden om C. Parterna kom även under handläggningens gång överens om att modern skulle ha vårdnaden om också dottern M. HovR fastställde parternas överenskommelse. Domen vann laga kraft.

(SH T 867/79) Fadern yrkade efter stämning till TR att vårdnaden om P, 4 år, skulle överföras till honom. Modern bestred käromålet. Skälet till omhändertagandet var att föräldrarna levde under socialt oacceptabla förhållanden med främst narkotiamissbruk som dominerande inslag SCN i B kommun och SDN i U kommun uttalde i yttrande till TR att vårdnaden borde överflyttas till fadern. TR uttalade: "Av vad som framkommit i målet får anses utrett att /modern/ är olämplig som vårdnadshavare. (Utredningen visade att modern fortfarande i viss utsträckning missbrukade alkohol och narkotika) - - Utredningen i målet ger inget stöd för /moderns/ påstående att /fadern/ skulle vara olämplig som vård-

nadshavare främst av det skälet att hans narkotikamissbruk skulle ha fortsatt. Fastmera ger utredningen vid handen att /faderns/ sociala situation stabiliserats i sådan grad att han uppfyllde krav som måste ställas på en lämplig vårdnadshavare. Pga det anförda skall, enär det befinnes skäligt till barnets bästa, vårdnaden om /P/ överföras till /fadern/." TR beslöt att vårdnaden om P skulle överföras till fadern. SH fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(SH T 939/79) TR tilldömde modern vårdnaden om L, 6 år, samt F, 2 år. Angående fråga om umgängesrätt förordnade TR interimistiskt att fadern skulle ha rätt till umgänge med barnen under dagtid varannan lördag eller söndag i närvaro av lämplig person. Fadern yrkade slutligen en betydligt mer omfattande umgängesrätt, dels 1:a veckoslutet i varje månad, från fredag kl. 17.00 till söndag kl. 17.00, dels varannan större helg samt en sammanhängande period under sommaren. Fadern undergår f n ett interneringsstraff på minst 2,5 år. TR tillerkände fadern rätt till umgänge med barnen 1:a veckoslutet varje månad från fredag kl. 17.00 till söndag kl. 17.00, 1:a veckoslutet varje månad från fredag kl. 17.00 till söndag kl. 17.00. Modern väddade till SH och yrkade att fadern skulle ha umgängesrätt endast 1:a söndagen i varje månad mellan kl. 9.00 - 16.00 samt i närvaro av faderns föräldrar. Fadern bestred ändringsyrkandet. HovR uttalade bl a: "/Fadern/ har missbrukat tung narkotika under många år. Det är mycket osäkert hur hans framtida förhållanden kommer att gestalta sig. Med hänsyn härtill måste man räkna med att det kan vara förenat med risker för barnen som är i späd ålder, att tillerkänna /fadern/ annat än en mycket begränsad umgängesrätt. HovR ändrade TR:s dom och förordnade att fadern skulle ha umgängesrätt med barnen 1:a söndagen i varje månad mellan kl. 9.00 - 19.00. En dissident ville fastställa TR:s dom.

(HSB T 75/80) TR tillerkände interimistiskt fadern vårdnaden om barnen K, 10:8 år och J, 7:8 år. HSB ändrade beslutet så att modern tillerkändes vårdnaden om J. Inför det slutliga avgörandet av vårdnadsfrågan inhämtades yttranden från socialnämnderna i parternas hemkommuner. Barnen blev också föremål för barnpsykiatrisk undersökning. De sakkunniga var oense om hur vårdnadsfrågan skulle lösas. Det rådde starka konflikter mellan föräldrarna. Sedan K stannat kvar hos modern efter ett umgängestillfälle ändrade TR sitt interimistiska beslut till att modern skulle ha vårdnaden om bägge barnen. Genom vittnesförhör och sakkunnigförhör framkom att experterna fortfarande hade olika meningar om hur frågan skulle lösas. TR uttalade bl a: "/Modern/ lever numera under ordnade förhållanden. Hon är omgift och har tillsammans med den nye maken /NN/, sonen /Je/. Familjen har en god bostad och stabil ekonomi. /Modern/ synes ha god förmåga att handha den dagliga omvårdnaden av barnen. - - - Den inställning till vårdnaden som verkar ha kommit till uttryck i /moderns/ agerande och uttalande gör att hennes lämplighet som vårdnadshavare kan ifrågasättas. - Även /fadern/ lever under ordnade förhållanden. Han är ensamstående. Hans ekonomiska situation, som tidigare varit osäker och medfört vissa anmärkningar, synes nu ha stabiliserat sig. Det har framkommit att han är intresserad av barn och ungdomar. En styrka är hans kvaliteter på det känslomässiga planet. Mot honom talar, att hans ekonomiska och sociala framtid är svårbedömbär. Det kan ifrågasättas om /fadern/ klarar den dagliga omvårdnaden om /K/ och framför allt /J/." TR tillerkände modern vårdnaden om bägge barnen. Fadern väddade till HSB som bl a uttalade: "Av utredningen framgår att /fadern/ nu lever under

ordnade förhållanden att han visat stort intresse för barnen - särskilt då /K/ - och att han har omfattande känslomässiga tillgångar vilka skulle utgöra en god grund för en harmonisk uppväxt för barnen. - Den uppväxtmiljö /modern/ har att erbjuda barnen synes präglad framförallt av en stabil ekonomi och goda bostadsförhållanden. Hennes ambition att nu komma tillrätta med de problem som uppstått med /K:s/ skolgång och /J:s/ gruppanpassning och talfel visar emellertid även en betydande ansvars känsla gentemot barnen och förmåga till initiativ till gagn för barnen. " HovR fastställde TR:s domslut. En dissident ville tillerkänna fadern vårdnaden om K och modern vårdnaden om J. Domen vann laga kraft.

(HSB T 302/80) I ett mål uttalade TR i T att faderns kriminalitet fram till fem år före målet samt att han enligt modern missbrukat sprit och varit våldsam var utan betydelse i vårdnadsfrågan. Det hade inte gjorts sannolikt att detta förekommit under senare år. Det tidigare omfattande umgänget som modern faktiskt medgivit var även utan betydelse då det inte förekommit i nämnvärd utsträckning under senare år. TR ansåg att fadern f n hade bättre möjlighet än modern att erbjuda en stabil miljö och tillsyn, vilket barnet var i behov av. TR fann fadern väl lämpad som vårdnadshavare. TR fann modern ej olämplig som vårdnadshavare. Fadern tillerkändes vårdnaden (överföring från modern). HSB gjorde ej ändring.

(SH T 571/80) I anslutning till gemensam ansökan om äktenskaps-skillnad beslöt TR i överensstämmelse med makarnas ansökan att modern skulle ha vårdnaden interimistiskt om makarnas barn A, 7 år och D, 6 år. Någon vecka efter beslutet omhändertogs barnen för samhällsvård jämlikt 31 § 2:a stycket barnavårdslagen och placerades i fosterhem. TR beslöt inhämta yttrande från SCN i L kommun samt utlåtande från barn- och ungdomspsykiatriska kliniken i U. Modern yrkade slutligt att få vårdnaden om parternas barn, medan fadern yrkade att vårdnaden skulle anföras särskilt förordnad förmyndare. Vårdnadsutredaren hos SDN i L kommun föreslog distriktsnämnden att, "då ingendera partern kunde anses ha möjlighet att ge en tillfredställande vårdnad om barnen, nämnden måtte hos Tingrätten förorda att särskild förmyndare och vårdnadshavare måtte utses för barnen." SDN anslöt sig till utredarens förslag i yttrande till TR. I det barnpsykiatriska utlåtandet framfördes bl a att båda barnen bedömdes som tidigt könslo-mässigt störda och att de krävde mycket kvalificerade insatser under lång tid. Undersökarna ansåg att fadern "f n ej klarar av att ha vårdnaden om sina barn." Han ansågs vara psykiskt labil och känslig samtidigt som hans sociala och ekonomiska situation var sådan att han inte skulle klara vårdnaden om barnen. Modern ansågs vara "orealistisk i sin bedömning av sin egen förmåga och sin egen situation". Bedömarna ansåg såväl fadern som modern olämpliga som vårdnadshavare och att det skulle innebära en fara för barnens utveckling om någon av föräldrarna skulle tillerkännas vårdnaden. I det barnpsykiatriska utlåtandet förordades därför att en särskilt förordnad förmyndare skulle utses för barnen. TR uttalade bl a: "/Fadern/ har inte påfordrat vårdnaden om barnen. Hans nuvarande situation ger honom uppenbart ingen möjlighet att bereda barnen den omvårdnad som svarar mot deras behov. (Fadern studerade vid detta tillfälle vid Teknisk högskola) - - Utredningen i målet ger vidare entydigt vid handen att också /modern/ f n uppenbart saknar förmåga att bereda barnen en sådan omvårdnad. Detta får anses vara förhållandet såväl vad gäller hennes insikt i vad omvårdnaden om barnen kräver, som vad

gäller hennes förmåga att bereda barnen en ordnad och tryggare social situation. Tingsrätten delar sålunda i allt utredarnas bedömning. - - Vid detta förhållande skall en särskilt förordnad förmyndare utses att omhänderha vårdnaden om barnen." TR förordnade särskild förmyndare att omhänderha vårdnaden om barnen." Modern väddade till SH och yrkade att få vårdnad om barnen. SH uttalade bl a: "Vid övervägande av vad sålunda och i övrigt förekommit, finner Hovrätten att /moderns/ personliga situation alltjämt måste bedömas som osäker. Vål har hon gift om sig och fått en fast bostad och en sysselsättning som medger att hon numera synes ha möjligheter att ta hand om barnen. Dessa ändrade förhållanden har dock ännu rått bara en tämligen kort tid. Det är svårt att förutsäga huruvida de kan komma att bli bestående, inte minst i betraktande av att det kan befaras att en längre tids straffavtjänande väntar henne." HovR fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(SH T 573/80) Modern var ensam vårdnadshavare för M. TR förordnade - efter medgivande av modern - att vårdnaden om M, då 6 år, skulle överföras till fadern. Modern yrkade 2 år senare att vårdnaden skulle överföras till henne. Fadern bestred käromålet. SCN i B kommun förordade att vårdnaden överfördes till modern. TR fann att den kritik som riktats mot fadern angående hans sätt att praktiskt sköta M, inte utgjorde tillräcklig grund att bedöma honom som olämplig som vårdnashavare. Det rådde starka motsättningar mellan föräldrarna, vilket enligt TR:s bedömning M inte mår väl av. TR uttalade bl a: "Tingsrätten finner utrett, att /fadern/ allvarligt försvårat /moderns/ möjligheter att få träffa /M/ Vidare utvisar utredningen i målet att han till /M/ söker förmedla en starkt negativ uppfattning om /modern/. /Faderns/ beteende härvidlag innebär enligt Tingsrättens mening avsevärda risker för /M:s/ välbefinnande och utveckling. Det saknas anledning att antaga att /modern/ om vårdnaden om /M/ anförtros henne, på motsvarande sätt skulle verka för att /M/ kom i mosatt ställning till /fadern/. /Modern/ har praktiska möjligheter att ta hand om /M/ och framstår som lämpad att utöva vårdnad om barn." Fadern hade uppgivit att han skulle sluta umgås med M om vårdnaden överflyttades till modern. TR förordnade att vårdnaden om M, 8 år skulle överföras till modern. SH fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(SH T 584/80) Fadern yrkade i stämningsansökan till TR att få vårdnaden om D, 6 1/2 år, överförd till sig. Modern som var ensam vårdnadshavare bestred yrkandet. Fadern riktade grava anklagelser mot moderns levnadssätt sedan hon flyttat samman med sin nye fästman, innehållande bl a misshandel och alkoholmissbruk. Modern tillbakavisade alla påståenden och menade att D själv tagit avstånd från kontakt med fadern. TR uttalade bl a: "/Faderns/ lämplighet har ej ifrågasatts. Han har, såsom /modern/ vitsordat, tidigare umgåtts mycket flitigt med sonen och haft ett gott förhållande till honom. /Faderns/ syn på sin roll som eventuell vårdnadshavare präglas av stora ambitioner och det är Tingsrättens bestämda uppfattning att han har personliga förutsättningar att ge den stimulans och aktiva påverkan som är nödvändig för barnets fostran och utveckling. Av vad som förekommit i målet finner Tingsrätten ej skäl att antaga att den försämrade kontakten mellan far och son och det numera helt upphörda umgänget skulle bero på /fadern/. /Modern/ har ett omvittnat gott förhållande till sonen. Hennes ambition att på bästa sätt sörja för honom kan ej ifrågasättas. Olika omständigheter tyder emellertid på att hon har personliga problem i en omfattning som ger an-

ledning till farhågor för att hon inte i tillräcklig utsträckning orkar ge /D/ den positiva påverkan och det stöd som erfordras för en harmonisk utveckling. Anmärkningsvärt är sålunda att /modern/ inte på ett konstruktivt sätt sökt åstadkomma ett fortsatt gott förhållande mellan far och son. Hon har ej heller förmått tillse att sonen fullföljt förskolan. Beträffande /moderns/ psykiska hälsa, har hon själv och /GD/ uppgivit att den numera är stabil, en uppgift som emellertid måste jämföras med /dr S:s/ intygande från april i år, att en huvudförhandling vid den tiden skulle medföra risk för självdestruktiva handlingar." TR fann även att moderns förhållande till sin nye fästman ej var konfliktfritt. TR fäste också betydelse vid att umgänget med den icke vårdnadshavande föräldern måste kunna fungera. TR överförde vårdnaden om D till fadern. Modern väddade till SH och yrkade att faderns vårdnadsyrkande skulle lämnas utan bifall. Hon återkallade emellertid senare detta och yrkade istället umgängesrätt med D, en helg varje månad och 1 månad på sommaren. Fadern medgav detta yrkande. HovR fastställde TR:s dom samt den av modern begärda umgängesrätten. Domen vann laga kraft.

(SH T 613/80) I anslutning till ansökan om äktenskapsskillnad beslöt TR interimistiskt att fadern skulle ha vårdnaden om A, 3 år. A hade sedan hon var 11 dagar gammal varit omhändertagen för samhällsvård och placerad i fosterhem. Fadern yrkade slutligt att få vårdnaden om A. Modern medgav yrkandet. SCN i S kommun uttalade i yttrandet till TR att ingen av föräldrarna var lämpliga som vårdnadshavare och förordade att särskilt förordnad förmyndare utsågs till vårdnadshavare. TR uttalade: "Genom vad som i målet framkommit angående /faderns och moderns/ personliga förhållanden, finner Tingsrätten med hänsyn till barnets bästa, uppenbart att vårdnaden bör anförtros åt särskilt förordnad förmyndare." Fadern väddade till SH och yrkade att få vårdnaden om A. Modern bestred ändring. HovR uttalade: "Hovrätten finner vad härstädes förekommit inte föranleda till ändring av Tingsrättens bedömning i vårdnadsfrågan. HovR fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(SH T 629/80) I anslutning till ansökan om äktenskapsskillnad beslöt TR att modern interimistiskt skulle ha vårdnaden om barnen L, 5 år, F 4 år och S, 3 år. Fadern som utövade umgängesrätt med barnen förde dem ut ur landet till sitt hemland varifrån han återvände ensam. SCN ansåg sig inte kunna avge yttrande i vårdnadsfrågan eftersom barnen inte vistades i landet. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om barnen. TR noterade att fadern stod under åtal för misshandel av modern och för egenmäktighet med barn. TR uttalade bl a: "/Faderns/ resa till /sitt hemland/ kan med hänsyn till omständigheterna i målet inte anses vara motiverad av andra skäl än att han ville förhindra /moderns/ ansökan om äktenskapsskillnad här i landet och i samband därmed framställt vårdnadsyrkande. - - Vad förut redogjorts för i fråga om /faderns/ åtgärder att hålla barnen borta från modern mot hennes vilja och Tingsrättens beslut samt lämna dem i ett land de känner föga utan vare sig hans eller moderns tillsyn finner Tingsrätten ytterligt klandervärda och inte kvalificerande för honom. Enligt Tingsrättens fasta övertygelse ger dessa förhållanden vid handen att /fadern/ är uppenbart olämplig som vårdnadshavare för barnen. TR fann att inga omständigheter förelåg som talade mot modern som vårdnadshavare. TR tillerkände modern vårdnaden om barnen. SH fastställde - utan att ange några domskäl - TR:s dom. Domen vann laga kraft.

(SH T 14/81) I samband med ansökan om äktenskapsskillnad yrkade fadern att få vårdnaden om barnen P, 13 1/2 år, samt A, 11 1/2 år. TR hade interimistiskt tillerkänt fadern vårdnaden om barnen i enlighet med hans yrkande. Modern hade vid detta tillfälle inte framställt något särskilt yrkande om att få vårdnaden om barnen. SDN i L kommun hade i yttrande föreslagit att vårdnaden om barnen borde anförtros särskilt förordnad förmyndare. Båda barnen var omhändertagna för samhällsvård jämlikt 31§ 2:a stycket, Barnavårdslagen. TR uttalade bl a: "Socialnämndens uppfattning att relationen mellan föräldrarna är mycket ansträngd, delas av Tingsrätten. Under målets handläggning har sålunda allvarliga stridigheter förekommit och /modern/ har visat sig så skrämdd av /fadern/ att hon vägrat tala med honom och ej velat befatta sig med frågan om hon själv skulle vilja eller kunna ha vårdnaden om barnen. Det finns därför stora risker att barnen skulle komma till skada om /fadern/ anförtroddes vårdnaden. Det är sålunda uppenbart att ej heller /fadern/ bör utöva vårdnaden. Denna skall följaktligen anförtros en särskilt förordnad förmyndare, för vilket uppdrag /MS/ är väl lämpad." TR tillerkände MS som-särskilt förordnad förmyndare vårdnaden om barnen. Fadern väjdade till SH, som fastställde TR:s dom. Domen vann laga kraft.

(SH T 152/81) TR förordnade interimistiskt efter parternas framställan att fadern skulle ha vårdnaden om S, 9 1/2 år och modern vårdnaden om H, 6 1/2 år och C, 4 1/2 år. Vid ett umgänges-tillfälle behöll fadern H och C hos sig och vägrade återlämna dem till modern. Först sedan Kammarrätten fastställt LR:s förordnande om verkställighet genom polisens försorg kunde H och C återföras till modern. Därefter förordnade TR om nytt interimistiskt beslut innebärande att modern skulle ha vårdnaden om även S. Vid ett annat umgängestillfälle behöll fadern H hos sig och vägrade trots förordnande från såväl LR som KR förenat med vite att återlämna honom till modern. Två vårdnadsutredningar och en barnpsykiatrisk undersökning ledde samtliga fram till att modern borde få vårdnaden om H och C och fadern vårdnaden om S. TR uttalade bl a: "I fråga om /S/ har Tingsrätten - såsom tidigare redovisats - i sitt ändrade interimistiska beslut den 17:e juni 1980 funnit /faderns/ förfarande med barnen visa att han är mindre lämplig än /modern/ att ha vårdnaden om barnen. Denna Tingsrättnes bedömning har sedermera vunnit stöd av vad vårdnadsutredarna såsom vittnen i målet redovisat som sin uppfattning samt åtskillig övrig utredning. Sammanfattningsvis förekommer med ett enstaka undantag endast positiva omdömen om /modern/ medan /fadern/ framstår som en väsentligt mera kontroversiell person. - - Bedömt enbart på vad sålunda anförts finns enligt Tingsrätten ej något utrymme för annan prövning än att /modern/ skall anförtros vårdnaden om samtliga barn. - - I målet har åtskilliga, mindre sympatiska karaktärsdrag hos /fadern/ kommit i dagen, såsom intolerans, självöverskattning och svårartad envishet. Till följd härav och eftersom pojkarna förmåtts att välja /faderns/ sida i rent lag-trots, kan enligt Tingsrättens prövning det ej vara förenligt med barnens bästa att låta dem längre uppfostras under en sådan aktoritet." TR fann sig inte kunna fästa avseende vid uttalanden S och H gjort om att vilja bo hos fadern. TR tillerkände (4 år efter det interimistiska beslutet) modern vårdnaden om samtliga tre barnen. Fadern väjdade till SH och yrkade att få vårdnaden om samtliga barn. Senare återkallade han sin vadetalan avseende vårdnaden om C. Därefter inkom skriftlig överenskommelse till HovR från parterna innehållande att S och H borde stå under vårdnad av särskilt förordnad förmyndare. HovR bedömde att detta skulle vara den bästa lösningen för barnen. HovR ändrade TR:s dom

och förordnade att vårdnaden om S och H skulle anförtros särskilt förordnad förmyndare. Domen vann laga kraft.

(SH T 589/81) Bägge parter yrkade i samband med äktenskaps-skillnad att få vårdnaden om sonen D, 6 år. TR fann bägge parter lämpade som vårdnadshavare och uttalade: "/Fadern/ har hävdatt att /modern/ ej handhar skötseln om /D/ på ett tillfreds-ställande sätt, bl a genom att låta /D/ var uppe mycket sent på kvällarna. Allvaret i denna /faderns/ kritik ter sig något svårförståelig, mot bakgrund av att /fadern/, som påstår sig en längre tid ha haft vetskap om de förhållanden för vilka han kritiserar /modern/, ändock valt att undandraga sig den dagliga tillsynen av sonen, genom att arbeta på orter långt från hemmet. Ej heller har framkommit sådana omständigheter att det kan anses visat att /faderns/ kritik av /modern/ är berättigad. - - - Med hänsyn till vad som framkommit om /faderns/ långvariga vistelser utanför hemmet, föreligger visst tvivel huruvida hans engagemang för sonen är så pass starkt, att han är beredd att själv ta hand om den dagliga omvårdnaden om denne. Vid utseende av vårdnadshavare, kan också läggas /fadern/ till last, som något negativt, den mycket avoga inställning han och hans föräldrar, så vitt framkommit, främst genom deras egna uppgifter, hyser mot /modern/. - - - Pga det anförda och med beaktande av dels att /BE:s/ vittnesmål och övrig utredning ger vid handen att /D/ torde vara mera känslomässigt bunden till /modern/ än till /fadern/, dels att /D/ hos /modern/ kommer att få vistas i samma hem som ett yngre syskon, finner tingrätten att det är förenligt med /D:s/ bästa att vårdnaden om honom tillkommer /modern/." TR tillerkände modern vårdnaden om D. Fadern väjdade till SH och yrkade att få vårdnaden om D. Modern bestred ändring. HovR fann att ingen av makarna kunde anses olämplig som vårdnadshavare och uttalade: "Av utredningen framgår vidare att /modern/ har en god känslomässig kontakt och samhörighet med /D/, att hon sedan /D:s/ födelse omhänderhaft vårdnaden om denne - under avsevärda tider ensam pga /faderns/ bortovaro från hemmet - att hon ensam är vårdnadshavare om /D:s/ den 18:e juni 1981 födda bror, samt att de anmärkningar som riktats mot /modern/ såsom vårdnadshavare icke väger tungt gentemot de förtjänster hon i denna egenskap uppvisat." HovR fastställde TR:s dom. Domen vann laga kraft.

(SH T 41/82 I samband med deldom om äktenskapsskillnad beslöt TR interimistiskt att fadern skulle ha vårdnaden om tvillingarna M och R då 1 år gamla. Något senare beslöt TR att parterna gemensamt skulle ha vårdnaden om den då nyfödda S. Slutligt yrkade fadern att få vårdnaden om tvillingarn M och R medan modern yrkade att få vårdnaden om alla tre barnen. SCN i S kommun förordade i yttrande till TR att fadern skulle få vårdnaden om M och R och modern om S. TR uttalade bl a: "Rörande /moderns/ hälso-tillstånd föreligger flera läkarintyg från flera skilda tidpunkter. I det senaste, dagtecknat 1981-09-03, utsägs att hon inte har haft någon insufficiensperiod sedan början av 1981, att hon vid intygets avgivande är i sitt habitualtillstånd och att ur hälsosynpunkt inget hinder finns för henne att ansvara för ett eller flera barn, att det emellertid av ekonomiska och emotionella skäl är väsentligt för henne att få arbeta utanför hemmet, att dock ett så stort åtagande som återupptaget yrkesarbete och vårdnaden om hennes samtliga 5 barn (modern hade även 2 barn från ett tidigare äktenskap, nu 12 och 10 år gamla) torde innebära en ökad risk för nya insufficiensperioder och att man ur medicinsk synpunkt då ej kan tillråda att hon själv handhar alla barnen. - - Enligt uttalande i ett tidigare läkarintyg talar vissa omständigheter för att /moderns/ insufficiensstillstånd har stark

anknytning till yttre omständigheter och alltså i viss utsträckning kan betecknas som "reaktivt" eller "psykogent". - - /M och R/ har båda sedan späd ålder vårdats huvudsakligen av fadern och bott tillsammans med honom. Så vitt framgår i målet är också förhållandet mellan hans hustru och barnen gott. Med hänsyn härtill och då föreliggande utredning rörande /moderns/ hälso-tillstånd synes ge vid handen att hon åtminstone inte f n bör ha ansvaret för alla sina fem barn, finner Tingsrätten att vårdnaden om /M och R/ nu skall tilläggas /fadern/. TR förordnade att fadern skulle ha vårdnaden om M och R, samt i enlighet med parternas överenskommelse att modern skulle ha vårdnaden om /S/. Modern väddade till SH och yrkade att få vårdnaden om även M och R. Fadern bestred ändring. HovR noterade att tvillingarna omhändertagits för samhällsvård vid c:a 3 månaders ålder och placerats i spädbarnshem. Fadern hade bostad i anslutning till spädbarnshemmet och lärde sig genom medverkan därifrån sköta barnen. När samhällsvården upphörde efter 2 månader, överfördes barnen till fadern som därefter vårdade dem. HovR uttalade bl a: "I hovrätten har /GN/ (den psykiater som undersökt modern,) uppgivit att /modern/ inte haft något insufficiensstillstånd sedan februari 1981, att en förbättring således inträtt, att insufficiensstillstånden varit kortvariga och snabbt avklingat sedan hon kommit under vård, att han nu är mindre tveksam till hennes möjligheter att ta hand om tvillingarna än vad han angav i in-tyget den 3:e september 1981, att /modern/ under förutsättning av insyn från samhällets sida, har större möjligheter att ta hand om barnen än tidigare samt att hon har en imponerande arbetskapacitet. - - Oaktat den förbättring som inträtt vad gäller /moderns/ psykiska tillstånd, är förhållandena sammantagna inte sådana att de motiverar en ändring av rådande vårdnadsförhållanden." HovR fastställde TR:s domslut. En dissident ville tillerkänna modern vårdnaden om tvillingarna. Domen vann laga kraft.

(SH T 505/82) TR förordnade om betänketid och beslöt att modern skulle interimistiskt ha vårdnaden om M, 13 1/2 år och B, 9 år. bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om barnen. SCN i V kommun gav i yttrande till TR förord att modern som vårdnadshavare. PBU i D uttalade i utlåtande till TR att M borde få bo kvar hos modern, medan B borde få flytta till fadern. I förnyat yttrande till TR förordade SCN i V kommun fadern som vårdnadshavare för bägge barnen. TR fann att samtliga vittnen var ense om att fadern borde få vårdnaden om B. B:s nuvarande situation talade även för denna lösning. Beträffande vårdnaden om M rörde delade meningar, och TR uttalade bl a: "/Modern/ har uppfostrat sina barn efter bästa förmåga och med varmaste känslor för dem. Barnen är hennes allt. Hon har emellertid stora språksvårigheter och har en grav hörselnedsättning samt har uppenbarligen haft mycket svårt att anpassa sig till svenska förhållanden (modern kom från Kanarieöarna och var spansk medborgare)." TR förordnade fadern till vårdnadshavare för bägge barnen. Modern väddade till SH, som med uttalat gillande av TR:s bedömning, fastställde TR:s dom. Domen vann laga kraft.

Vårdnadsmål avgjorda av tingsrätter

(Uppsala TR T 504/71) Modern hade interimistiskt tillerkänts vårdnaden om sonen P, 8 år. Parterna yrkade nu bägge vårdnaden om honom. TR fann bägge föräldrar väl lämpade att ha vårdnaden om barnet. SDN hade i yttrande förordat fadern. TR uttalade bl a:

"/Fadern/ har i målet kommit att framstå som en ovanligt gedigen personlighet. Bevisningen innehåller icke någon enda ofördelaktig upplysning om honom och icke något enda negativt omdöme. Icke heller från /moderns/ sida har man framtagit omständigheter som kan försämra det goda intrycket av /fadern/. Han förefaller utrustad med egenskaper som tillsammans tagna innebär utmärkt-lämplighet som vårdnadshavare." TR tillerkände fadern vårdnaden om P. Domen vann laga kraft.

(Uppsala TR T 347/74) TR förordnade interimistiskt modern som vårdnadshavare för J, 3 år. Inför det slutliga avgörandet yrkade båda föräldrarna att få vårdnaden om barnet. TR angav att parterna lämnat delvis motstridande uppgifter om förhållandena under äktenskapet. Särskilt uppehöll man sig vid föräldrarnas respektive personligheter. SDN hade i yttrande till TR förordat modern som vårdnadshavare. TR anförde bl a: "Han (fadern) har en bred allmänbildning och en god stilistisk förmåga. Han har emellertid under målets handläggning visat uppenbara prov på bristande mognad och omdöme. Han förefaller drömmande och verklighetsfrånvärd. Han hyser stora planer för sin sons framtid men har inte uttalat sig om hur han praktiskt tänkt sig framtiden om han tillerkänns vårdnaden. Han har svårigheter att fungera socialt." TR tillerkände modern vårdnaden om barnet. Domen vann laga kraft.

(SH T 349/80) TR hade i samband med äktenskapsskillnad med parterna förordnat att modern skulle ha vårdnaden om sonen D, nu 7 år. Fadern har senare yrkat att vårdnaden måtte överflyttas till honom. TR beslutade interimistiskt att vårdnaden skulle tillkomma fadern. SDN i U kommun och SDN i S kommun uttalade samstämmigt i yttrande till TR att vårdnaden borde överflyttas till fadern. De två vårdnadsutredarna hade avlämnat i stort sett likalydande förslag till respektive distriktsnämnd, varvid bl a följande anføres: "Utredningen visar att fadern /--/ är lämplig som vårdnadshavare för sin son /D/. Modern /--/ kan idag inte anses som lämplig vårdnadshavare. Hennes psykiska ohälsa har funnits under äktenskapet med /fadern/, då hon levde ensam och finns i det nuvarande äktenskapet. Utredarna vågar därför inte tro på att en förändring av hennes sociala situation kan förbättra hennes psykiska hälsotillstånd." TR anförde bl a: "Främst p g a vad som framkommit i de utförda utredningarna, finner Tingsrätten tillförlitligen utrett att den miljö som erbjuds /D/ hos modern inte är tillfredställande, eftersom /modern/ f n inte är lämplig som vårdnadshavare för /D/. Pga det anförda och av vad som anförts i avgivna yttranden, finner Tingsrätten det vara till /barnet D:s/ bästa att vårdnaden av honom anföretros av /fadern/. Käromålet skall därför i denna del vinna bifall." TR överförde vårdnaden om D till fadern. Modern förde målet vidare till SH endast i omgängesrättsdelen. I denna del kom parterna under målets handläggning överens, varför SH fastställde deras överenskommelse. Domarna vann laga kraft.

3 verkställighetsmål

Som framgår av tabell 10 har jag endast funnit 2 fall där rätten hänvisat till omständigheter som rör enbart föräldrarna i verkställighetsmål. Bägge fallen är hämtade från KR.

I det ena fallet (KRS 4431/78) hade LR:s föreläggande till fadern att återlämna barnet till den vårdnadshavande modern inte lett till något resultat. Fadern efterföljde inte heller LR:s föreläggande att inge svaromål, och då LR menade att verkställigheten bråskade inför barnets skolstart förordnades om hämtning genom polismyndighetens försorg. KRS fastställde LR:s beslut.

I det andra fallet (KRS 5567/79) var det föräldrarnas inbördes relationsproblem som omöjliggjorde ett fungerande umgänge. LR uppmanade föräldrarna att tillsammans med barnen, som var 13 och 10 år gamla, söka komma till en slutlig lösning av problemen och förelade modern att överlämna det yngre barnet till fadern för umgänge på angivna tider. KRS fastställde LR:s dom.

Genomgången av dessa mål visar på ett tydligt sätt att grundläggande rättsfaktum i verkställighetsmål är allmän domstols förordnande angående vårdnaden eller umgängesrätten. De omständigheter som åberopats i KRS 4431/78 är att betrakta som hjälpfaktum i förhållande till detta grundläggande bevisfaktum.

I fallet KRS 5567/79 för LR ett hypotetiskt resonemang om hur relationsproblemen mellan föräldrarna kan tänkas påverka deras förhållande till barnen, och vad en sådan påverkan i så fall skulle kunna innebära för faderns umgängesrätt med det yngre barnet. Rätten anser tydligen att dessa förhållanden ännu inte kan betraktas såsom utgörande en risk för barnets fysiska eller psykiska hälsa. LR menar dock att om föräldrarna inte kan lösa sina problem så kommer det att uppstå en risk för att faderns umgänge med barnet inte kommer att fungera tillfredsställande. Tydligt menar LR att en sådan situation ännu inte uppstått att rekvisitet i FB 21:5 2 st blir tillämpligt. Dessa förhållanden har behandlats som försvagande hjälpfakta knutet till det bevisfaktum som utgjordes av läkarutlåtande i målet, och där det uttalades att det var viktigt för barnen att ha kontakt med sin far.

Verkställighetsmål avgjorda av kammarrätterna

(KRS 4431/78) Modern hade av TR i dom tillerkänts vårdnaden om A, 7 år. I samband med ett umgängestillfälle vägrade fadern återlämna A till modern. LR beslutade den 12.6.1978 förelägga fadern att överlämna A till modern. Sedan inget hänt, ansökte modern ånyo i skrivelse till LR om verkställighet av TR:s vårdnadsdom och yrkade att A skulle hämtas genom polismyndighetens försorg. LR uttalade bl a: "Det förhållandet att länsrättens beslut 12.6.1978 inte kunnat delges /fadern/förrän 25.7.1978 befriar honom inte från skyldigheten att snarast därefter överlämna /A/ till /modern/. I det nu aktuella målet har /fadern/ inte efter kommit länsrättens föreläggande att inge svaromål i anledning av /moderns/ yrkande. Med hänsyn till dessa omständigheter samt då verkställigheten brådskar inför /A:s/ skolstart 22.8.1978 finner länsrätten nödvändigt besluta att verkställigheten skall ske genom polismyndighetens försorg." Fadern besvärade sig till KRS, som ej gjorde ändring i LR:s beslut.

(KRS 5567/79) Modern hade av TR i dom tillerkänts vårdnaden om parets barn L, 13 år och M, 10 år. Fadern yrkade i ansökan till LR att modern skulle föreläggas utlämna barnen till honom för umgänge i enlighet med TR:s dom. I läkarutlåtande uttalades att det var viktigt för barnen att ha kontakt med sin far. LR fann att L:s vilja måste tillmätas avgörande betydelse, varför verkställighet inte kunde ske mot hennes vilja. Däremot borde verkställighet kunna ske av domen beträffande M. LR uttalade bl a: "Oavsett detta är det emellertid av yttersta vikt att föräldrarna tillsammans med barnen kommer fram till en slutgiltig lösning av sina egna relationsproblem som torde ha sin ursprungliga grund i den akuta orsaken till skilsmässan mellan föräldrarna. Om så inte blir fallet är det en uppenbar risk att inte faderns umgänge med något av barnen kommer att fungera tillfredsställande. Det hade onekligen varit lyckligast om nämnda problem med rådande spänningar mellan föräldrarna varit ur världen, innan ett kontinuerligt umgänge mellan fadern och barnen kommer till stånd, eller då så neutraliserade att dessa inte behövt påverkas eller störas av dem." LR biföll faderns ansökan vad avsåg M och förelade modern att överlämna M till fadern vid närmare preciserade tider. Fadern besvärade sig till KRS och yrkade att tiderna för 1980 skulle fastställas enligt TR:s dom. KR fastställde LR:s dom utom vad avsåg förfluten tid.

4. sammanfattning

Av det studerade materialet framgår det tämligen klart att omständigheter som är knutna direkt till föräldrarna, deras psykiska och fysiska status eller förmåga att fungera socialt, är viktiga bevisfakta i dessa typer av mål. Även om domstolarna uttrycker sig något olika är ändå de bakomliggande omständigheterna som beskrivs av någorlunda likartad karaktär i de flesta fall rörande alla typer av här studerade mål. De förekommande är därvid:

(Obs angående vårdnads mål -

vå = faktum knutet till förälder som tillerkänts vårdnaden eller begärt umgänge,

ej vå = faktum knutet till förälder/föräldrar som ej tillerkänts vårdnaden eller begärt umgänge.)

redovisat faktum	Måltyp/utgång		omhänd.mål		vårdn.mål		verkst.mål	
	oh	ej oh	oh	ej oh	vå	ej vå	ve	ej ve
1/ oförmåga hos föräldern/ föräldrarna att fungera i ett socialt sammanhang	9	3						
2/ ena förälderns mera etablerade sociala ställning					6			
3/ uttalanden om föräldrarnas mognad eller omognad					5	5		
4/ uttalanden om förälderns/föräldrarnas allmänna lämplighet eller olämplighet					7			
5/ alkohol- eller narkotikamissbruk hos föräldrarna	8	4	3	3				
6/ psykisk sjukdom eller ohälsa hos endera eller bägge föräldrarna	9	2		10				
7/ fysisk sjukdom hos endera eller bägge föräldrarna	2			2				
8/ kriminalitet hos en förälder		1						
9/ stridigheter mellan föräldrarna				1			2	
10/ medgivande från förälder/överenskommelse mellan föräldrarna				3	3			
11/ ekonomiska omständigheter				1				
12/ bedömning av att den ena föräldern kommer att underlätta eller försvåra barnets umgänge med den andra föräldern					4			
13/ språksvårigheter				1	1			
14/ ej närmare specificerade omständigheter	4	1	1	5				

Om man närmare granskar de typer av omständigheter domstolarna haft att överväga och som varit knutna enbart till föräldrarna, rör det sig i de flesta fall om likartade omständigheter för i varje fall omhändertagandemål och vårdnads mål. Det rör sig också om förhållanden där det kan vara svårt att precisera i vilken utsträckning de kan ha gynnsam eller ogynnsam effekt på längre sikt. Dessa bevisfakta skall ju knytas till överväganden om vad som kan utgöra en fara för barnets framtida utveckling, eller vad som kan vara till barnets bästa, eller vad som kan innebära en fara för barnets fysiska eller psykiska hälsa. För att rätt kunna bedöma graden och kvalitén på de omständigheter som betraktas som viktiga bevisfakta erfordras inte sällan speciell sakkunskap.

I detta sammanhang bör observeras att tidsperspektivet för dessa bedömningar är olika i omhändertagandemål och vårdnadsmål jämfört med verkställighetsmål. I dessa senare ingår inte den mera långsiktiga bedömningen om tänkbara effekter för barnets utveckling på längre sikt. Utgångspunkten är tvärtom, att en verkställbar dom eller ett motsvarande beslut skall genomdrivas, om inte relativt akuta risker föreligger för barnet vid verkställighet, eller förhållandena är sådana att vårdnadsdomen/beslutet uppenbarligen bör omprövas.

När det gäller här redovisade bevisfakta framgår det särskilt tydligt att det inte är möjligt att enbart utifrån förekomsten av dem dra några slutsatser rörande utgången av målet. Samma typ av faktum kan förekomma såväl när det blivit ett beslut om omhändertagande som vid beslut om icke omhändertagande. De kan även vara knutna till en bedömning av varför en förälder skall tillerkännas vårdnaden lika väl som varför en förälder inte skall tillerkännas vårdnaden. Det är alltså inte själva förekomsten av dessa fakta som sådana som är avgörande för domstolarnas beslut, utan det sammanhang i vilket de sättes in och vilken betydelse de har för den prognos domstolen skall ställa för barnets framtid.

De Omständigheter som rör enbart barnet

1. omhändertagandemål

Eftersom vi begränsat vår studie när det gäller omhändertagandemål till fall som gäller omhändertagande för samhällsvård enl BvL 25 § i st a/ - 29 §, så bör man inte finna några fall där omhändertagandet motiveras av omständigheter som är knutna enbart till barnet. Det kan emellertid vara så att barnet ger uttryck för en skadlig behandling på ett sådant sätt att beskrivningen kommer att knytas till barnet direkt.

Av tabell 11 framgår att jag funnit 14 fall där domstolarna motiverat sitt ställningstagande med omständigheter som rör enbart eller är direkt knutna till barnet. Tre fall är hämtade från RegR, 10 fall från KR och ett fall från LR (det senare gäller ett fall som visserligen överklagats, men där besvären kom in för sent). I 2 fall har RegR beviljat prövningstillstånd, vilket innebär att KR fattat det slutliga avgörandet i 11 fall. I 6 av dessa fall har dock KR ej närmare motiverat sitt ställningstagande utan motiveringen till utgången återfinns i LR:s domskäl. I 4 av dessa fall fastställde KR omhändertagandebeslutet och i ett fall förordnades om övervakning samt förebyggande åtgärder.

I 9 fall blev den slutliga utgången att barnet/barnen omhändertogs för samhällsvård. I 3 fall ändrades beslutet till övervakning och (i 2 fall) hjälpåtgärder. I 2 fall (KRS 1364/79 och KRS 5659/80) upphävdes omhändertagandebeslutet emedan det ej ansågs styrkt att omständigheter enligt 25 § BvL förelåg.

I de fall barnen omhändertogs, motiverades detta i 4 fall (KR 2233/80, KRJ 4052/79, KRSU 2417/79 och KRS 2539/80) med den psykiska press eller den psykiska störning barnet var utsatt för eller visade. I 3 fall motiverades utgången med barnets eget beteende. Det gällde dels begynnande asocialt beteende (KRSU 3607/78 och KRJ 4052/79), dels aggressivt utagerande beteende (KRS 3936/80). I ett fall (RR 2005/79) var detta argument kombinerat med den hårda åga barnet var utsatt för i hemmet. Ett omhändertagande (KRS 2409/79) motiverades av barnets försenade utveckling och ett (KRSU 1641/79) av de brister i barnens kläder och hygien som visats.

I 3 fall ändrades omhändertagandebeslutet till övervakning och hjälpåtgärder. I ett fall (RÅ 1979 Ab 176) motiverades detta med att barnet var speciellt vårdkrävande och i ett fall (KRG 1129/80) med den försenade utvecklingen hos barnet, och att ett ingripande med stöd av BvL 25 § a/ därför var erforderligt, men att övervakning och hjälpåtgärder bedömdes som tillräckligt för att komma tillrätta med problemen. I ett fall (KRJ 4311/79) med barnets eget förbättrade beteende.

Mest utmärkande för även dessa mål är dock att det inte enbart är en omständighet som läggs till grund för beslutet, utan att flera faktorer i kombination med varandra leder till den slutliga utgången. De omständigheter som redovisats i det här avsnittet, utgör alla bevisfakta i omhändertagandemålen.

Omhändertagandemål avgjorda av regeringsrätten

(RÅ 1979 Ab 176) SDN i M kommun hade omhändertagit M och Y för samhällsvård. LR fastställde det underställda beslutet. Modern som var ensam vårdnadshavare besvärade sig hos KRG, som bl a anförde följande: "Av utredningen framgår att /M/ har en utvecklingstörning och lider av epilepsi vilket föranlett att han tvingats att ligga på sjukhus under långa perioder av sitt liv." ---"Grunden till omhändertagande för samhällsvård synes huvudsakligen ha varit att man anser att barnen är så vårdkrävande att de inte får sitt behov av stimulans och omvårdnad tillräckligt tillgodosett i hemmet och att deras hälsa och intellektuella utveckling på grund därav skulle äventyras." KR undanröjde dock SDN:s av LR fastställda beslut. RegR fastställde KR:s domslut samt förordnade om övervakning och hjälpåtgärder för barnen. Två ledamöter var skiljaktiga och ville med ändring av KR:s dom fastställa LR:s och SDN:s beslut.

(RR 2006/79) SCN i Ö omhändertog barnen T, 12 1/2 år, M, 6 år och A 1 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR fann det inte styrkt att grunder för omhändertagande förelåg och fastställde därför inte beslutet. SCN besvärade sig till KRSU, som bl a uttalde: "Vid en samlad bedömning av vad ovan upptagits och utredningen i målet i övrigt finner emellertid kammarrätten utrett att /T/ sedan många år tillbaka utsatts för ofta förekommande aga i hemmet, en aga som varit så hård att den måste betecknas som misshandel. De svåra störningar /T/ uppvisat i skolan och i hemmet med bl a snatterier och aggression liksom olika uttalanden om hans person av bl a makarna /Å/ visar också att /T/ lidit skada till sin själsliga hälsa av den behandling med misshandel och i övrigt olämpliga uppfostringsmetoder, som han fått utstå i hemmet. Annan åtgärd än omhändertagande för samhällsvård av /T/ måste bedömas som gagnlösa." Beträffande M och A fann KR att det förekom risk för att de framgent skulle komma att behandlas på samma skadliga sätt som T, varför även de behövde omhändertas. KR undanröjde LR:s beslut och förordnade att barnen skulle omhändertas för samhällsvård. Ej pt.

(RR 2233/80) SDN i S omhändertog BM, 10 1/2 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR, som fastställde SDN:s beslut. En dissident ville upphäva beslutet och förordna om förebyggande åtgärder. Modern, som var ensam vårdnadshavare, besvärade sig till KRS, som lämnade besvären utan bifall. Modern förde ärendet vidare till RR. RR konstaterade att BM vidhållit sina tidigare uttalande önskemål att få flytta hemifrån. Vidare hade utredningen visat att BM under lång tid hade utsatts för psykisk press hemma. RR uttalade bl a: "Vidare ger utredningen vid handen att /BM/ före omhändertagandet företett psykiska och kroppsliga störningar, vilka av psykologisk sakkunskap tolkats som uttryck för otrygghet i hemmet, samt att hon efter placeringen i fosterhemmet genomgått en gynnsam personlighetsutveckling." RR fastställde KR:s domslut.

Omhändertagandemål avgjorda av kammarrätterna

(KRJ 4052/79) SCN omhändertog A, 14 år och B, 10 år för samhällsvård. Modern lämnade ej samtycke till verkställighet av beslutet, varför detta underställdes LR:s prövning. LR fastställde beslutet. Modern besvarade sig till KRJ, som bl a uttalade angående A, som vid detta tillfälle var 15 år: "Redan tidigt visade han tecken på störningar. I skolan reagerade /A/ med en omfattande frånvaro och visade tecken på en grundläggande otrygghet. Han har även deltagit i viss brottslighet." Beträffande B, som vid detta tillfälle var 11 år uttalade KR bl a med hänvisning till ett utlåtande från barn- och ungdomspsykiatriska kliniken vid regionssjukhuset att "den slutsatsen kan dras att fråga är om en tidig emotionell karaktärstörning, att beteendestörningen sannolikt är uppväxt- och miljöbetingad samt att /B/ har en mycket dålig prognos om han inte omhändertas". KRJ lämnade besvären utan bifall.

(KRJ 4311/79) SCN beslöt omhänderta R, 17 år och Y, 14 1/2 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR, som bl a uttalade: "De omständigheter som föreligger i målet ger vid en samlad bedömning vid handen att barnen har anpassningssvårigheter av främst social natur som är mycket allvarliga." LR fastställde ej SCN:s beslut om omhändertagande utan beslutade ställa R och Y under övervakning samt meddela R föreskrift att fullfölja påbörjad utbildning. SCN överklagade till KRJ, som bl a uttalade: "I kammarrätten är upplyst att /R/, som fyller 18 år i november 1980, avslutat den av länsrätten föreskrivna kursen i /M/ samt att han nu får utbildning vid AMU-filialen i N. Denna utbildning pågår till mitten av september 1980. Från /Y:s/ sida har uppgivits att hon sedan december 1979 gått i skolan utan anmärkningsvärd frånvaro och att hon anmält sig till vissa fria aktiviteter. Vad sålunda och i övrigt förekommit får anses utvisa att man nu är på god väg att åstadkomma rättelse i de förhållanden som gett nämnden anledning till ingripande." KR ändrade LR:s beslut så att R:s föreskrift kvarstod.

(KRS 1364/79) SCN i H beslöt omhänderta J, 8 år för samhällsvård. Han hade vid ett tillfälle varit omhändertagen för utredning enl BvL 30§ efter en anmälan om att han blivit slagen av sin far. En övervakare tillsattes för J och hans två yngre syskon. Han visade stor oro vid skolstarten och extraresurser sattes in från skolans sida. Detta hjälpte dock inte. PBU i H tillstyrkte att J omhändertogs för samhällsvård och anförde i utlåtande att han var omogen, otrygg och hade svårt att hantera aggressivitet. Sedan föräldrarna vägrat samtycka till verkställighet av beslutet underställdes detta LR:s prövning. T f socialkonsulenten tillstyrkte och beslutet fastställdes av LR. LR uttalade: "Av utredningen i målet - sådan den föreligger efter den muntliga förhandlingen - framgår att /J/ har svåra problem. Han bedöms i utlåtande av PBU vara känslomässigt omogen, otrygg och ha svårt att hantera sin aggressivitet. /J:s/ svårigheter har särskilt framträtt i skolan. --- Länsrätten finner emellertid ej utrett att de omtalade problemen har orsakats av att vårdnadshavarna skulle ha bristande förmåga att fostra honom eller att de eljest skulle vara olämpliga." LR fastställde inte beslutet. SCN besvarade sig till KRS, som - utan motivering - meddelade att man ej gjorde ändring i LR:s beslut. Domen vann laga kraft.

(KRS 2409/79) SDN i U omhändertog tvillingarna H och R, 3 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR uttalade bl a: "Vidare framgår av resultatet av utförd psykologtest som närmare klarlagts vid förhör med undersökande psykolog inför länsrätten samt av iakttagelser gjorda av daghemmets personal att barnens språkliga utveckling och sociala utveckling i övrigt var så allvarligt försenad att ett ingripande från samhällets sida framstår som nödvändigt." LR fastställde det underställda beslutet. Modern besvärade sig till KRS, som inte gjorde ändring i LR:s beslut. Domen vann laga kraft.

(KRSU 1641/79) SCN i G omhändertog T, 10 år och D, 6 1/2 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. Överläkare J, psykolog W, socialkonsulenten W samt barnens offentliga biträde advokat I tillstyrkte att beslutet fastställdes. LR uttalade bl a: "Barnens klädsel har befunnits vara i smutsigt och dåligt skick och deras hygien har varit bristfällig. -- /D:s/ upprepade snattningar och den mobbning som förekommit ger särskild anledning till oro." LR fastställde det underställda beslutet. En dissident ville inte fastställa beslutet. Modern besvärade sig till KRSU, som fann muntlig förhandling obehövlig och lämnade besvären utan bifall. Domen vann laga kraft.

(KRSU 2417/79) I ett ärende angående omhändertagande av två barn i en familj där två äldre syskon redan var omhändertagna, anförde LR bl a angående det ena av barnet, en pojke på 11 1/2 år att O var "sanningsenlig, lojal mot föräldrarna, inåtvänd, deprimerad". LR fann det även väsentligt med "den omvittnat starka sammanhållningen mellan de fyra barnen". LR fastställde de underställda besluten. Två ledamöter var skiljaktiga och ansåg det tillräckligt med hjälpåtgärder. KRSU lämnade besvären utan bifall.

(KRG 1129/80) SDN i G kommun hade omhändertagit J, 5 1/2 år för samhällsvård. I familjen fanns fem barn, varav tre vistades i hemmet. Barnen stod under övervakning av SDN. Eftersom samtycke till beslutets verkställighet inte lämnats, underställdes detta LR:s prövning. LR anförde bl a: "Enligt den av distriktsnämnden i samband härmed (polisundersökning på grund av misstanke om barnmisshandel, vilket dock ej kunnat styrkas) utförda utredningen har framkommit att /J/, som är något sent utvecklad under en längre tid visat åtskilliga tecken på otrygghet och nervösa symptom. Dessa förhållanden har under utredningen bestyrkts av personal på daghem och barnavårdscentral". LR fastställde det underställda beslutet. KRG undanröjde omhändertagandebeslutet och förordnade om övervakning och övriga erforderliga förebyggande åtgärder.

(KRS 2539/80) SCN i N omhändertog J, 4 1/2 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. J undersöktes på PBU-centralen på lasarettet i N. I utlåtande därifrån anfördes: "/J/ ger ett normalbegåvat intryck. Dock förmärks en ojämnhet i utvecklingen. På en del områden fungerar /J/ inte helt i nivå med sin egen ålder, talet kan t ex vara svårförståeligt ibland. Observationer visar att /J/ är känslig och lätt blir ängslig. Hon har en tendens att hålla tillbaka starka känslor och behov. När hon känner trygghet blir hon dock lycklig och intensiv. /J/ har under utredningen varit placerad hos dagmamman. Under denna tid har /J/ utvecklats mot större spontanitet och frimodighet. /J/ visar nu en större självständighet i förhållande till dagmamman. /J/ rekommenderas på grund av sin känslighet och ojämna utveckling trygga vuxenkontakter i en stimulansrik miljö." Över-

läkaren vid PBU-centralen hade uttalat starka betänkligheter angående moderns förmåga att handha vårdnaden om J. LR fäste avgörande vikt vid utlåtandet från PBU-centralen och fann att man borde undvika en omplacering av J. Av den anledningen borde ytterligare förebyggande åtgärder prövas. LR upphävde SCN:s beslut om omhändertagande för samhällsvård. Två dissidenter ville fastställa beslutet. SCN besvarade sig till KRS, som fann att moderns psykiska obalans och personliga förhållanden inte visats ha varaktigt förbättrats. "Eftersom utredningen i målet inte ger pålitligt belägg för att /modern/ blivit lämplig att själv vårda /J/ föreligger fortfarande förutsättningar för /J:s/ omhändertagande för samhällsvård. Vid denna bedömning har kammarrätten särskilt beaktat vad psykologen /J/ - efter sin utredning i september 1980 angående /J/ - anfört rörande flickans tidigare tecken på psykisk störning och hennes behov av att få stanna kvar i sitt fosterhem." KR fastställde med ändring av LR:s dom SCN:s beslut om omhändertagande för samhällsvård av J. Domen vann laga kraft.

(KRS 3936/80) LR anförde i domskälen att "/P/ efterhand utvecklat ett aggressivt och utagerande beteende som gjort familjesituationen ohållbar". LR fastställde beslutet att omhänderta P. KRS lämnade besvären utan bifall.

(KRS 5659/80) SCN i K omhändertog C, 8 år för samhällsvård. C var utvecklingsstörd och inskriven i omsorgsstyrelsen. Beslutet underställdes LR:s prövning. Grunden för beslutet var att det rätt extremt ohygieniska förhållanden i hemmet och att modern visat bristande förmåga att sköta C. LR fann att dessa förhållanden väsentligt förbättrats och uttalade bl a: "Med uttrycket 'barnets utveckling äventyras på grund av fostrarens olämplighet eller bristande förmåga att fostra barnet' åsyftas att ingripande medges då så erfordras för att förebygga uppkomsten av sådana beteenderubbningar som avses i 25 § b) barnavårdslagen, dvs ingripande pga beteenderubbningar hos den underårige. Med hänsyn till /C:s/ mycket grava handikapp är nämnda förutsättning inte alls tillämplig i målet." LR fann att det saknades grund för ingripande enligt 25 § a) BvL och fastställde inte SCN:s beslut. SCN besvarade sig till KRS, som bl a uttalade: "På grund av /C:s/ handikapp krävs särskild intellektuell stimulans och speciella åtgärder för hennes vård och fostran. Vad som förekommit i målet tyder på att /modern/ med stöd av den omsorgsverksamhet som det allmänna kan erbjuda förmår ge /C/ den speciella vård och fostran som är nödvändig för barnets utveckling." KR lämnade besvären utan bifall. Domen vann laga kraft.

Omhändertagandemål avgjorda av länsrätterna

(KRSU 3607/78) I ett ärende angående omhändertagande för samhällsvård anförde LR bl a: "För /M:s/ del anser länsrätten, att hennes sociala situation också är beroende av hennes eget beteende med stark dragning till och umgänge i kretsar med socialt avvikande levnadssätt" (M var vid detta tillfälle nästan 15 år) LR fastställde SCN:s omhändertagandebeslut. KRSU avvisade besvären som inkommit för sent.

2 vårdnadsfall.

Av tabell 11 framgår att jag funnit 9 fall där omständigheter som rör enbart barnet varit utslagsgivande i vårdnadsfall. Sex fall är hämtade från HD. Av dessa har 2 fall slutligt sakbehandlats av HD medan 4 ej meddelats prövningstillstånd. Tre fall är hämtade från HovR, vilket innebär att 7 fall slutligt avgjorts av HovR. Ett av de fall som hämtats från HovR hade endast överklagats i umgägesrättsdelen, varför den slutliga bedömningen i vårdnadsfrågan gjorts av TR (SH T 703/81).

I 7 fall har motiveringen till utgången i målet knutits till en argumentering om varför en viss förälder bör få vårdnaden om barnet; i 2 fall till varför en viss förälder inte bör erhålla vårdnaden. I 2 fall har HovR inte närmare kommenterat målet, varför själva bedömningen av bevisfakta stannat hos TR.

I 4 fall motiverades utgången med att barnet skulle ta skada av en överflyttning. I 3 fall (HD T 402/79, SH T 703/81 och SH T 119/82) som argument för att en förälder skulle tillerkännas vårdnaden och i ett fall (HVS T 41/77) som argument mot att en förälder skulle erhålla vårdnaden. I 2 fall (HD T 106/78 och HD T 381/80) åberopades barnets psykiska besvär och känslomässiga svårigheter som skäl för att en viss förälder skulle tillerkännas vårdnaden. I ett fall (HD T 387/77) hänvisades till barnens anpassningssvårigheter för att en förälder skulle erhålla vårdnaden och i ett fall (NJA 1966 A 7) till barnens behov av tillsyn och omvårdnad. I ett fall (NJA 1971 A 42) hänvisades till barnets sena utveckling och under senare tid gynnsamma utveckling för att vårdnaden skulle tillerkännas särskilt förordnad förmyndare.

I det fall som rörde fråga om umgängets omfattning (SH T 703/81) hänvisades främst till barnets modersbundenhet och oroliga läggning.

Vårdnadsmål avgjorda av högsta domstolen

(NJA 1966 A 7) RR:n i S förordnade fadern som vårdnadshavare för barnen N, 8 år och P, 7 år. Modern väddade till SH och yrkade att få vårdnaden om barnen under hemskilnadstiden. Bevisningen riktades i huvudsak in på frågan om moderns psykiska styrka och stabilitet. Barnavårdsnämnden i S hade uttalat att ingen av föräldrarna var olämplig men förordade fadern som den lämpligaste som vårdnadshavare. HovR ändrade RR:ns dom och förordnade modern som vårdnadshavare för barnen. Fadern sökte revision. HD uttalade bl a: "Barnen hava beskrivits såsom livliga och i stort behov av tillsyn. De kunna väntas framdeles i större omfattning än f n kräva personlig omvårdnad och handledning." Barnavårdsnämnden meddelade i förnyat yttrande att man stod fast vid sitt tidigare uttalande. HD ändrade HovR:s dom och förordnade fadern som vårdnadshavare för barnen.

(NJA 1971 A 42) HR dömde till äktenskapsskillnad mellan G och P, samt förordnade att särskild förmyndare skulle ha vårdnaden om parternas barn JR, 4 år. Parterna väddade till SH som fann modern uppenbart olämplig att handha vårdnaden om JR. HovR ändrade HR:s dom och tillerkände fadern vårdnaden om JR. Modern förde ärendet vidare till HD, som bl a uttalade: "Sonen /JR/ är fortfarande omhändertagen för samhällsvård och vistas på /H/ barnhem. Han är sent utvecklad men på barnpsykiatriskt håll anses att han nu börjar göra goda framsteg. Från Barnavårdsmyndighetens sida, är avsikten att /JR/ till förebyggande av risken för anstaltsanpassning så snart som möjligt skall placeras i enskilt fosterhem. I tanke att påskynda hans utveckling eftersträvar man placering i sådant fosterhem, där han kan få äldre fostersyskon. --- /JR/ är nu 4 år. Pga olyckliga hemförhållanden har han hittills till stor del fått växa upp på barnhem. Han är sent utvecklad men visar numera vissa tecken på en snabbare personlighetsutveckling. På ett enskilt hem, som framdeles skall övertaga vården om honom, måste mot denna bakgrund ställas stora krav, inte minst med avseende på hemmets förmåga att bereda honom en trygg, stabil och harmonisk uppväxtmiljö." SDN i L hade i yttrande förordnat att vårdnaden skulle anförtros särskilt förordnad förmyndare. HD fann att inte heller fadern kunde bereda JR en sådan uppväxtmiljö som han behövde. HD ändrade HovR:s dom och fastställde HR:s domslut.

(HD 387/77) TR tillerkände interimistiskt fadern vårdnaden om barnen H, 8 år, D, 7 år och J, 6 år. I dom förordnades senare fadern som vårdnadshavare för barnen av TR. Modern väddade till SH, som bl a uttalade: "De i tingsrättens dom antecknade vittnesuppgifterna av /K/ och /S/ visar också, att barnen, även om anmärkningar icke kan framställas mot /faderns/ omvårdnad om dem, likväl i vissa hänseende har företett anpassningssvårigheter. Hovrätten finner det böra antagas, att sådana anpassningssvårigheter lättare skulle kunna motverkas, därest barnen vistades hos /modern/, som veterligen icke har för avsikt att bilda ny familj." HovR ändrade TR:s domslut och tillerkände modern vårdnaden om barnen. Ej pt.

(HD T 106/78) Fadern hade interimistiskt tillerkänts vårdnaden om barnen P och B 8 år samt U, 5 år. HÖN fastställde beslutet. TR, som fann bägge föräldrarna lämpliga som vårdnadshavare tillerkände modern vårdnaden slutligt. Fadern överklagade till HÖN, som

interimistiskt tillerkände honom vårdnaden om barnen. Modern, som flyttat till en annan del av landet behöll barnen hos sig efter ett umgängestillfälle. Hon efterkom inte heller LR:s beslut om verkställighet av vårdnadsbeslutet. Fadern anförde i HovR bl a att barnen tagit skada psykiskt av moderns handlande. Modern å sin sida menade att barnet P tagit psykisk skada av ett telefonsamtal fadern haft med barnen då de befann sig hos modern. HovR uttalade bl a: "Emellertid finns ingen anledning att ifrågasätta riktigheten av /F:s/ (överläkare) uttalande att /P/ lider av vissa psykiska besvär, oavsett hur dessa uppkommit, och att hon därför är i behov av behandling på barnpsykiatrisk klinik. Det synes vara med /P:s/ bästa mest förenligt att hon får avsluta den påbörjade behandlingen vid /M:s/ lasarett." HovR fastställde TR:s dom och tillerkände modern vårdnaden om barnen. Ej pt.

(HD T 402/79) I samband med dom till äktenskapsskillnad förordnade TR bl a att modern skulle ha vårdnaden om E, då 11 år och K, då 5 år. Fadern tillerkändes viss umgängesrätt. I samband med ett umgängestillfälle vägrade K återvända till modern. Hinder för verkställighet ansågs föreligga. Fadern yrkar nu att vårdnaden om K skall överföras till honom. Modern bestrider yrkandet. Överläkaren H och psykologen V har i utlåtande till TR uttalat att K har det bra och utvecklas väl hos fadern och att en flyttning av honom med hänsyn till K:s utvecklingsstörning skulle vara särskilt svår och känslig att genomföra. TR fann båda föräldrarna lämpliga som vårdnadshavare för K, och förordnade - främst med hänvisning till utlåtandet från H och V att vårdnaden om K, skulle överflyttas till fadern. Modern väddade till GH, som i likhet med TR fann båda föräldrarna lämpliga som vårdnadshavare. HovR uttalade bl a: "Av utredningen framgår emellertid att /K/ har stark bindning till sin fader samt att han är mycket känslig för förändringar. Sålunda har /barnpsykologen V/ uttalat, att /K/ har valt pappan som identifikationsfigur samt att en flyttning skulle medföra stora svårigheter för /K/. /Överläkare H/ har gjort uttalanden av samma innebörd. Båda har betonat att svårigheterna vid en förflyttning skulle bli särskilt stora med hänsyn till att /K/ är utvecklingsstörd samt att konflikten mellan föräldrarna skulle medföra ytterligare påfrestningar för /K/. HovR fastställde TR:s dom. Ej pt.

(HD T 381/80) TR tillerkände interimistiskt modern vårdnaden om K, 12 1/2 år och D, 6 1/2 år. Nu yrkar modern vårdnaden om bägge barnen, medan fadern yrkar vårdnaden om D eller i andra hand att särskilt förordnad förmyndare utses för D. SCN i S uttalar i yttrande till TR att det vore lämpligt för barnen "att /modern/ erhåller vårdnaden om /K/ medan /fadern/ får vårdnaden om /D/." TR uttalade bl a: "Såvitt framkommit i målet - bl a genom /S:s/ vittnesmål - har /D/ alltså känslomässiga svårigheter i skolan och på fritidshem och någon påtaglig förbättring har inte inträtt sedan hösten 1979. Vidare har under huvudförhandlingen vid flera tillfällen betonats /D:s/ bristande identifieringsobjekt." TR förordnade modern som vårdnadshavare för K och fadern för D samt att respektive föräldrar skulle ha rätt till umgänge med det andra barnet i enlighet med sina yrkanden. Modern väddade till SH, som fastställde TR:s domslut i vårdnadsfrågan. Ej pt.

Vårdnads mål avgjorda av hovrätterna

(HVS T 41/77) Målet gäller vårdnaden om J, 13 år och utvecklingsstörd samt D, 9 år. En omfattande utredning presenterades i TR som även redovisar sex vittnesmål rörande främst J och hans förhållanden till skolan och hemmet. TR anförde bl a: "Eftersom de i utredningen refererade personerna - i likhet med parterna i målet - var övertygade om att det var i överensstämmelse med barnens bästa om de fick växa upp tillsammans ansågs i utredningen att /modern/ även av denna anledning skulle skiljas från vårdnaden av /D/. Beträffande /D/ hade iakttagits en långsam studietakt i skolan vilket kanske kunde förklaras med /D:s/ stora frånvaro." TR tillerkände modern vårdnaden om bägge barnen. Även i HVS dit fadern överklagat TR:s dom redovisades ingående de enskilda barnens förhållanden främst till skolan. D, som tidigare haft vissa svårigheter hade under senare tid visat tendenser till stabilisering. Även J föredde en lugnare bild än tidigare. HovR anförde bl a: "Då följderna för /J/ av en överflyttning till fadern och byte av skola är ovissa, ter sig en sådan överflyttning redan av denna anledning mindre lämplig." HovR fastställde TR:s domslut.

(SH T 703/81) Efter gemensam ansökan av parterna förordnade TR att fadern ensam skulle ha vårdnaden om sonen Å, 4 månader. 5 månader senare beslutade Tingsrätten interimistiskt att modern skulle ha vårdnaden om sonen. Efter ytterligare 3 månader beslutade TR att fadern skulle tillerkännas rätt till umgänge med sonen i moderns bostad och i hennes närvaro, varje lördag eller söndag mellan kl 12-18.00. Bägge parter yrkar slutligt att få vårdnaden om Å. Bägge yrkar också relativt omfattande umgägesrätt. Modern bestrider samtliga faderns yrkanden. SCN i S uttalade i yttrande till TR bl a, "att det måste krävas mycket starka skäl för att ännu en gång utsätta /Å/ för en separation och bryta den känslomässiga bindningen som nu finns mellan honom och modern samt ett byte av vårdnadshavare på intet sätt skulle gagna /Å/." TR fann i likhet med vårdnadsutredaren, att en flyttning av Å skulle kräva mycket starka skäl. TR uttalade bl a: "Genom vårdnadsutredningen och vårddelegerades yttrande till Tingsrätten samt /G:s/ och /A:s/ vittnesmål framgår att /Å/ verkar trygg i relationen med modern. Någon orsak att flytta honom pga förhållandena hos henne finns inte. Tingsrätten anser därför att övervägande skäl talar för att /modern/ tillerkänns vårdnaden om /Å/. -- Beträffande umgägesrätten anser Tingsrätten att det är viktigt att /fadern/ så småningom får en normal umgägesrätt med sonen. Under en övergångstid bör emellertid umgänget vara begränsat för att därefter utökas efter hand." TR förordnade att modern skulle ha vårdnaden om Å samt att fadern skulle ha umgägesrätt med barnet varje söndag från kl 10-17, varannan storhelg samt en vecka under första sommaren och därefter 4 sammanhängande veckor under somrarna. Modern väjdade till SH och yrkade att fadern skulle ha umgänge med Å endast varje söndag i hennes hem. Fadern yrkade umgägesrätt med Å vartannat veckoslut från fredag kl 17.00 till söndag kl 17.00 samt 4 veckor under sommaren. HovR konstaterade att parterna var överens om att fadern skulle tillerkännas umgägesrätt med sonen men att de var oense om i vilken omfattning detta skall ske. HovR uttalade bl a: "Emellertid framgår av utredningen i målet att /Å/, som nu är drygt 3 år gammal, är mycket modersbunden och orolig till sin läggning och att /modern/ till följd härav hittills inte velat låta /fadern/ ta med sig barnet från hennes hem. Detta har väl

sannolikt också haft sin grund i en farhåga från hennes sida att /fadern/ inte frivilligt skulle lämna tillbaka sonen till henne. Denna farhåga synes emellertid överdriven, inte minst med tanke på den av /fadern/ angivna inställningen i Hovrätten. - - Hovrätten anser att /fadern/ fr o m år 1983 bör erhålla umgängesrätt i den omfattning han har begärt, dvs veckoslutsumgänge varannan vecka från fredag kl 17.00 till söndag kl 17.00. Med hänsyn till såväl /moderns/ som barnets känsliga och oroliga natur, finns det emellertid anledning att under år 1982, såsom Tingsrätten gjort, begränsa veckoslutsumgänget till varannat veckoslut från lördag kl 10.00 till söndag kl 17.00 samt att inskränka umgängesrätten under sommaren till en vecka." Hovrätten gjorde endast denna ändring i TR:s dom. En dissident ville tillerkänna fadern det yrkade umgänget redan från första augusti 1982.

(SH T 119/82) I anslutning till dom om äktenskapsskillnad förordnade TR att modern skulle ha vårdnaden om parternas båda barn. Ett år senare yrkade fadern att vårdnaden om L, 7 år skulle överföras till honom. Modern bestred yrkandet, men enligt parternas överenskommelse beslöt TR att fadern interimistiskt skulle tillerkännas vårdnaden om L. Slutligt yrkade bägge parter att få vårdnaden om L. SCN i J kommun förordade i yttrande till TR att vårdnaden skulle överföras till fadern. TR konstaterade att ingen av parterna kunde anses olämplig som vårdnadshavare, samt att ingen av parterna med tanke på deras personliga egenskaper kunde ges något företräde framför den andra. TR uttalade vidare: "Av samstämmiga uppgifter som lämnats i målet har framkommit att /L/ är känslig och påverkbar. Han tar sålunda fort och lätt intryck av den miljö han vistas i och han reagerar kraftigt på det som han upplever som missförhållanden. Därför är det enligt Tingsrättens uppfattning av utomordentlig och för målet avgörande betydelse, att /L/ närmaste framtiden blir så lugn och harmonisk som möjligt utan några stora och genomgripande förändringar. De akuta problem, /L/ har med sängvätning och i skolan kan mycket lätt sättas i samband med den ovissa situation /L/ levt under i en alltför lång tid. Ett definitivt avgörande av vårdnadsfrågan, vilket i praktiken innebär att /L/ får den fasta punkt i tillvaron som han så uppenbart behöver, torde med största sannolikhet leda till att de omnämnda problemen löses. /L/ har bott hos /fadern/ i ett år och 10 månader. Det vore efter en så lång tid och med tanke på L:s känsliga natur, i hög grad olyckligt om /L/ nu skulle tvingas flytta och byta skola, fritidshem och kamrater. För att undvika en sådan förändring är det, såsom Sociala centralnämnden funnit i sitt yttrande, skäligt med hänsyn till /L:s/ bästa att vårdnaden om honom överföres till /fadern/." TR förordnade att vårdnaden om L skulle överföras till fadern. En dissident ville ogilla faderns talan om överflyttning av vårdnaden. SH fastställde - utan angivande av domskäl - TR:s dom.

3. verkställighetsmål.

När det gäller verkställighetsmål har jag funnit endast 2 fall där utgången motiverats av omständigheter som rör enbart barnet. Ett fall är hämtat från RegR och ett från KR. I det ena fallet (RR 476/80) vägrades verkställighet med anledning av att det äldre barnet (14 år) vägrade och för det yngre barnet att syskonen ej borde skiljas från varandra, vilket föräldrarna i och för sig var överens om. I det andra fallet (KRG 3202/78) förordnade LR och KR om verkställighet och förelade föräldern att vid vite överlämna barnet till den andra föräldern. Även i detta fall rörde det sig om två syskon. Det ena bodde med vårdnadshavarens medgivande hos den icke vårdnadshavande föräldern. Det var enligt KR ej visat att barnet skulle ta skada av att återvända till den vårdnadshavande föräldern.

Verkställighetsmål avgjorda av regeringsrätten

(RR 476/80) Modern var vårdnadshavare för söner R och S. Dessa vägrade återvända till henne efter umgänge med fadern. LR lämnade moderns talan utan bifall. Modern besvarade sig till KRSU. KR konstaterade att verkställighet inte kunde ske mot R:s vilja. Denne var 14 år. Beträffande S uttalade KR bl a: "Av vad socialkonsulenten uppgivit vid länsrätten framgår att hon av /S:s/ yttrande och uppträdande dragit slutsatsen att /S/ är mycket fäst vid sin bror. /Modern/ och /fadern/ har båda i kammarrätten förklarat att det enligt deras uppfattning inte vore riktigt med hänsyn till pojkarna att skilja dem åt. Kammarrätten finner vid dessa förhållanden att förordnande om verkställighet beträffande /S/ måste anses medföra risk, som ej är ringa, för skada på dennes själsliga hälsa. /Moderns/ yrkande kan därför heller inte bifallas såvitt det avser /S/." KR lämnade besvären utan bifall. En ledamot var skiljaktig beträffande motiveringen och ansåg att S nått sådan mognad att även hans vilja skulle tillmätas avgörande betydelse. Två ledamöter var skiljaktiga beträffande utgången och ville förelägga fadern att vid vite av 1000 kr överlämna S till modern. Modern sökte ändring hos RR först efter besvärstiden utgång och RR fann ej skäl återställa försutten tid. KR:s dom skall därför stå fast.

Verkställighetsmål avgjorda av kammarrätterna

(KRG 3202/78) Fadern hade av TR tillerkänts vårdnaden om barnen L, 12 år och H, 9 år. HovR fastställde domen och HD meddelade ej pt. Senare ansökte modern att få vårdnaden överflyttad till sig, vilket avslogs av TR. Domen vann laga kraft. Fadern yrkade nu i ansökan till LR om verkställighet av vårdnadsdomen sedan barnen blivit kvar hos modern efter ett umgängestillfälle. LR ålade modern att vid vite av 1.000 kr omedelbart återlämna H till fadern. LR förordnade även att baravårdskonsulenten i länet skulle verka för att modern frivilligt fullgjorde vad som ålåg henne. Modern besvarade sig till KRG och yrkade att LR:s beslut skulle upphävas. Sonen L bor hos modern enligt överenskommelse mellan parterna och nu vill även H stanna enligt modern. KR uttalade att H:s påstådda vilja inte kunde tillmätas betydelse. "Utredningen i målet visar inte att /H/ är så beroende av sin bror att hon skulle ta skada av att återvända till fadern". KR fastställde vitesföreläggandet.

4. sammanfattning

I de fall man av domskälen kan utläsa att domstolen fäst avseende vid omständigheter som är direkt knutna till barnet som sådant, gäller det nästan genomgående omständigheter som erfordrar psykiatrisk/psykologisk eller social sakkunskap för att kunna bedöma innebörden av och i vilken utsträckning dessa omständigheter kan påverka barnets livssituation. De omständigheter det rör sig om är:

(Obs angående vårdnads mål -

- vå = faktum som anförts för att viss förälder skulle erhålla vårdnaden,
ej vå = faktum som anförts för att viss förälder/föräldrarna ej skulle
erhålla vårdnaden.)

redovisat faktum	Måltyp/utgång	omhänd.mål		vårdn.mål		verkst.mål	
		oh	ej oh	vå	ej vå	ve	ej ve
1/ psykisk press eller psykisk störning hos barnet		4		2			
2/ barnets eget beteende (begynnande asocialitet, aggressivt och utagerande/förbättrat beteende)		3	1				
3/ barnet är särskilt vårdkrävande			1				
4/ barnet företer tecken på misshandel eller effekter av svår aga		1					
5/ barnet visar tecken på en försenad utveckling		1	1				
6/ barnet företer svåra brister i den personliga hygien eller i kläderna		1					
7/ barnet har särskilt behov av tillsyn eller omvårdnad				1			
8/ barnet företer speciella anpassnings-svårigheter				1	1		
9/ barnet bedöms ta skada av att flytta				3	1		
10/ barnet förefaller särskilt oroligt eller särskilt känsligt eller särskilt påverkbart				1			
11/ barnet bör ej skiljas från sina syskon							2

De omständigheter som räknats upp här, och som i domskälen anförts som en av grunderna för besluten är av sådan art att psykiatrisk, psykologisk eller social sakkunskap krävs för att deras innebörd rätt skall kunna bedömas. Dessa omständigheter har av domstolarna åberopats som bevisfakta i de redovisade målen. I många fall har domstolarna också på egen hand svarat för bedömningen av omständigheternas kvalitet. Även i de fall där särskilt sakkunniga anlitats, har dessa uttalat sig enbart om begränsade fakta i målet. Det har inte i något fall förekommit att någon sakkunnig uttalat sig om det samlade bevismaterialet i målet.

Endast i ett fall (punkt 9 ovan) är bevisfakta redovisat i klart prognostiska termer. Det är påfallande hur domstolarna i domskälen är relativt noggranna i redovisningen av förfluten tid, medan bedömningarna om hur barnet skall komma att få det framöver och vilka fakta som talar för den ena eller andra lösningen i det avseendet i stort sett saknas. Detta trots att barnet är centralgestalten kring vilka alla dessa frågor rör sig. Av de tidigare avsnitten har även framgått att barnets bästa skall vara den ledstjärna efter vilken alla mål av här behandlad karaktär skall lösas. Ändå förefaller det vara svårt för domstolarna att klart knyta bevisfakta till en prognos

för barnets utveckling på kort och lång sikt. Huvudintrycket blir att domstolen ganska väl lyckas klarlägga hur barnets situation sett sig under den närmast förflutna tiden, och att den därefter skriver fram denna situation och mer eller mindre direkt grundar sitt avgörande på den.

Dd Relationer mellan barn och föräldrar

1. omhändertagandemål.

Av tabell 12 framgår att jag funnit 29 fall där relationerna mellan barn och föräldrar på ett avgörande sätt kommenterats i domskälen. Sju fall är hämtade från RegR, varav 2 sakbehandlats där och 5 ej meddelats prövnings-tillstånd. Från KR har jag hämtat 17 fall, vilket innebär att KR träffat det slutliga avgörandet i 22 fall. Fyra fall är hämtade från LR och ett fall från JO.

I 21 fall omhändertogs barnet för samhällsvård slutligt. I 3 fall fastställdes inte omhändertagandebeslutet och i 4 fall förordnades i stället om övervakning och hjälpåtgärder.

I 6 fall där omhändertagandebeslutet inte stått sig har åberopats de förbättringar som inträtt i förhållandena sedan det första beslutet fattades. I 2 fall av dessa (RR 5132/79 och KRS 5778/80) har rätten dessutom lagt vikt vid den täta och fortlöpande kontakt föräldrarna hållit med barnen under tiden dessa varit omhändertagna. I tre fall (KRSU 2768/79, KRS 4780/79 och LRA 31.011-144-1976) har rätten lagt vikt vid det dokumenterat goda förhållande som rådde mellan barnen och föräldrarna och att barnen var välskötta i övrigt. I ett fall (R 79 2:50) har RR ansett att det goda förhållande som rådde mellan föräldrarna och barnen uppvägde den brist det kunde anses att moderns grova narkotikabrott innebar. I ett fall fann KR dessutom (KRS 5659/80) att det skulle innebära en risk för det utvecklingsstörda barnets intellektuella och fysiska utveckling om det skildes från sin mor.

I det fall som kommenterats av JO (JO 1164/77) framhåller JO det allmänt rent vanskliga i att skilja ett nästan nyfött barn från dess ammande moder. I detta fall menade JO att det var en överdriven och inte helt lämplig åtgärd.

Även i något fall där barnen slutligt omhändertogs har domstolen nämnt de starka och goda band som rått mellan familjemedlemmarna (KRJ 3660/79). I flera fall poängteras emellertid de konflikter som råder i hemmet och mellan föräldrarna och de hårda uppfostringsmetoder med inslag av aga som förekommer (i några fall så allvarliga att de jämförts med misshandel) (RR 2005/79, RR 2233/80, KRS 4457/78, KRJ 4286/79, KRS 3144/79, KRSU 2417/79, KRS 3936/80). I några fall hänvisas till direkta konflikter mellan föräldrar och barn, varvid det då oftast gäller något äldre barn (RR 1190/81, KRG 2839/79, KRS 4841/79). I andra fall har domstolarna hänvisat till oroliga hemförhållanden och oförmåga hos främst modern att orka med uppfostran samt brister i tillsynen av barnen vilket lett till fara för barnens utveckling (RR 1617/80, RR 2233/80, KRS 2409/79, KRSU 1641/79, KRS 2539/80, KRS 2846/80, KRS 4430/80, LRF Ö 1062/79) I ett fall (RR 3975/79) anförde KR att förhållandena visserligen förbättrats, men att denna förbättring varat under för kort tid för att kunna påverka utgången i målet.

Omhändertagandemål avgjorda av regeringsrätten

(R 79/ 2:50) SDN i S beslöt att omhänderta B, 3 år för samhällsvård. Grunden för beslutet var att modern begått grova narkotikabrott för vilka hon dömts till fängelse i två år. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR fann att brottsligheten i sig inte gjorde modern olämplig som fostrare varför beslutet inte kunde fastställas. SDN besvärade sig till KRS, som på av SDN angivna grunder ändrade LR:s beslut och fastställde SDN:s beslut om omhändertagande. Två dissidenter ville inte ändra LR:s beslut. Modern besvärade sig till RR, som i likhet med KR fann att brottsligheten i sig inte gjorde modern vare sig olämplig eller oförmögen att fostra barnet, utan att detta måste bedömas även med hänsyn till samtliga övriga omständigheter. RR fann att det inte framkommit några omständigheter som visat att modern var olämplig som fostrare. "Det framgår tvärtom att /modern/ ägnat dottern god omvårdnad och att ett gott förhållande råder mellan moder och barn. Stöd för ingripande enligt 25 § a) barnavårdslagen på den grund att barnets utveckling äventyras saknas följaktligen." RR ändrade KR:s dom och fastställde LR:s beslut i frågan.

(RR 2005/79) SCN i Ö omhändertog barnen T, 12 1/2 år, M, 6 år och A, 1 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR fann ej styrkt att grund för omhändertagande förelåg och fastställde därför inte beslutet. SCN besvärade sig till KRSU, som bl a uttalade: "Vid en samlad bedömning av vad ovan upptagits och utredningen i målet i övrigt finner emellertid kammarrätten utrett att /T/ sedan många år tillbaka utsatts för ofta förekommande aga i hemmet, en aga som varit så hård att den måste betecknas som misshandel." KR fann däremot inte styrkt att M eller A utsatts för sådan behandling. "Emellertid framgår att makarna /NN/ tillämpar uppfostringsmetoder i vilka aga ingår som ett naturligt led. Makarna /NN:s/ beteende mot /Mo/ (ett äldre tidigare omhändertaget barn i familjen) och /T/ präglas av en anmärkningsvärd brist på förståelse och kärlek. Det måste antas att /Mo:s/ och /T:s/ störningar förorsakats av de klart olämpliga uppfostringsmetoder som använts i familjen och inte varit konstitutionellt betingade som makarna /NN/ velat göra gällande." KR bedömde att M och A löpte risk att utsättas för samma behandling i hemmet som de äldre syskonen. KR undanröjde LR:s beslut och förordnade att barnen skulle omhändertas för samhällsvård. Ej pt.

(RR 3975/79) SCN i F kommun hade omhändertagit A, 14 1/2 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR fastställde beslutet och stödde sig därvid främst på ett läkarintyg samt ett vid den muntliga förhandlingen avgivet sakkunnigutlåtande. Modern, som var ensam vårdnadshavare besvärade sig till KRSU. KR anförde bl a: "Visserligen har det framkommit att förhållandena mellan mor och dotter på senare tid genomgått en klar förbättring, men med hänsyn till den relativt korta tid som förbättringen varat finner kammarrätten förutsättningar för tillämpning av 25 a § barnavårdslagen fortfarande föreligga". KR lämnade besvären utan bifall. Ej pt.

(RR 5132/79) SDN i S beslöt att omhänderta barnen T, 8 år, R, 5 år, M, 3 år och D 2 år för samhällsvård. Föräldrarna samtyckte ej till verställighet av beslutet varför detta underställdes LR:s

prövning. Barnen hade levat under smått kaotiska förhållanden i hemmet enligt SDN och varit ställda under övervakning samt vid ett par tillfällen även omhändertagna för utredning enl BvL 30 §. LR uttalade bl a: "Utredningen ger visserligen vid handen att båda makarna har ett gott förhållande till barnen och är besjälade av en uppriktig vilja att på bästa sätt vårda barnen och fostra dem", men LR menade ändå att föräldrarna inte förmått ge barnen den trygghet de behövde och att därför deras utveckling äventyrades. LR fastställde det underställda beslutet. Föräldrarna överklagade till KRS, som fann att utredningen inte gav någon klar bild av hemförhållandena. Barnens övervakare ifrågasatte i vittnesmål omhändertagandebeslutet. KR fann även att förhållandena avsevärt förbättrats i hemmet under det år som förflutit sedan beslutet om omhändertagande, och uttalade bl a: "Det framgår också att/fadern/ och /modern/ genom besök i fosterhemmen och på annat sätt fortlöpande hållit kontakt med barnen." KR återopade också "det nutida synsättet vad gäller föräldrars gemensamma vårdnad", och förklarade med ändring av LR:s beslut att SDN:s beslut inte kunde fastställas. KR förordnade i stället om övervakning samt att erforderliga hjälpåtgärder skulle vidtagas. Ej pt.

(RR 1617/80) SDN i L kommun omhändertog T, 3 1/2 år för fortsatt samhällsvård. Modern som var ensam vårdnadshavare lämnade ej samtycke till verkställighet av beslutet, varför detta underställdes LR:s prövning. LR anförde bl a: "Utredningen i målet synes utvisa att under tid /modern/ haft hand om /T/ hon vårdat barnet väl. /Modern/ har emellertid tidvis ej orkat med vårdnaden av /T/ och på moderns begäran har /T/ till följd därav kommit att vid upprepade tillfällen under tillsammantaget avsevärd del av hennes levnad vårdas av andra än modern". LR fastställde det underställda beslutet. KRG lämnade besvären utan bifall. Ej pt.

(RR 2233/80) SDN i S omhändertog BM, 10 1/2 år för samhällsvård. Modern, som var ensam vårdnadshavare, samtyckte ej till beslutet, varför detta underställdes LR:s prövning. LR fastställde det underställda beslutet. En dissident ville upphäva beslutet och i stället förordna om förebyggande åtgärder. Modern överklagade till KRS. KR fann att utredningen visade att BM upplevde rädsla för sin mor pga konflikter i hemmet. KR uttalade bl a: "Utredningen i målet ger emellertid vid handen att /moderns/ starka och varma relation till /BM/ i den uppkomna konflikten mellan makarna /NN/ efterhand utvecklats till ett omvårdnadsbehov av sådan styrka att /BM:s/ utveckling därigenom äventyrats". KR lämnade besvären utan bifall. Modern förde ärendet vidare till RR, som fann att /BM/ vidhållit sin begäran om hjälp att få flytta hemifrån. RR kunde inte med säkerhet fastställa orsakerna till BM:s önskan, och uttalade: "Utredningen ger emellertid anledning att antaga att denna (BM:s uttryckta önskan att få flytta hemifrån) till stor del bottnar i att /BM/ under lång tid utsatts för psykisk press genom överdrivna krav och obalanserade beteenden från /moderns/ sida i anslutning till denna olösta konflikt med /BM:s/ far." RR fastställde KR:s domslut.

(RR 1190/81) SDN omhändertog E, 14 år, för samhällsvård. Den omedelbara orsaken till omhändertagandet var en polisanmälan mot fadern från E:s sida. Fadern hade kastat en cykelpump mot henne så att den träffat henne i huvudet. E uppgav att fadern slagit henne vid flera tillfällen. I samband med utredningen togs hon in på sjukhus pga magsmärtor. E förklarade sig vara rädd för fadern och motsatte sig en återflyttning till honom. LR uttalade

bl a: "Länsrätten anser det vara av avgörande betydelse för bedömningen i målet att /E/ med anledning av denna händelse (händelsen med cykelpumpen) tagit det drastiska steget att polisanmäla fadern och därefter under avsevärd tid och allttjämt håller fast vid inställningen att hon pga sin rädsla för fadern ej vill återvända hem." LR fastställde det underställda beslutet. Fadern besvarade sig till Kammarrätten. Kammarrätten lade stor vikt vid att E, som innevarande år uppnått 15 års ålder, bestämt motsatt sig en flyttning hem till fadern. KR fäste avgörande avseende vid ett utlåtande från PBU, vari det anfördes att det skulle innebära allvarliga risker för än större psykiska skador hos flickan om hon flyttades till fadern "med hänsyn särskilt till att fadern måste anses sakna förmåga att bemästra den svåra uppgiften att efter en förflyttning återge flickan trygghetskänsla och emotionell förankring." Det framhölls också att fadern saknade förmåga att respektera dotterns personliga integritet. KR lämnade besvären utan bifall. Ej pt.

Omhändertagandemål avgjorda av kammarrätterna

(KRS 9274/76) SDN i S omhändertog M, 10 1/2 år och L 7 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. Sedan samtyckeförklaring inkommit till LR företogs målet till omedelbar prövning enl FPL 10 § 2 st 1. LR fastställde det underställda beslutet. Modern besvarade sig till KRS, som fann att samtycket inte kunde anses bindande för modern. KR uttalade bl a: "Beträffande /M/ är visat att han under lång tid visat tecken på psykisk störning, som enligt sakkunnigutlåtande i målet berott på hans hemförhållande till modern och hennes psykiska ohälsa. Enligt läkarutlåtandet föreligger risk för en liknande utveckling för /L:s/ del./ Modern/ måste därför vid tiden för beslutet om samhällsvård anses ha varit olämplig som fostrare av såväl /N/ som /L/." KR lämnade besvären utan bifall. Domen vann laga kraft.

(KRG 2520/79) SCN i H kommun omhändertog P, 1 1/2 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR uttalade bl a: "Av utredningen framgår att /modern/ den 18 oktober 1978 övergivit sitt barn och lämnat hemmet i /L/. Först två månader senare har hon genom telefonsamtal till polisen i /M/ gett sig till känna och då meddelat och hon befann sig i Danmark." LR fastställde beslutet. KRG lämnade besvären utan bifall.

(KRG 2839/79) SDN i G kommun hade omhändertagit A för samhällsvård. A, som var över 15 år samtyckte till verkställighet av beslutet, dock ej fadern, varför det underställdes LR:s prövning. LR anförde bl a: "Av utredningen framgår att starka motsättningar uppkommit mellan /fadern/ och /A/ vilket lett till alltmer störda relationer dem emellan. På grund av den rådande spänningen har de inte kunnat nå förståelse för varandra. /Fadern/ som tillämpat auktoritära uppfostringsmetoder har uppställt regler för dottern och ställt krav på henne, som hon inte funnit meningsfulla. /A/ har reagerat på detta bl a genom att rymma hemifrån." --- "Det får därför anses styrkt, att motsättningarna mellan fadern och /A/ för närvarande är så djupgående att /A:s/ utveckling skulle äventyras vid fortsatt vistelse i hemmet.", LR fastställde det underställda beslutet. KRG lämnade besvären utan bifall.

(KRJ 3660/79) SDN i N omhändertog barnen K, 9 år, M, 7 år och H, 6 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR uttalade: "Av vad som förekommit i målet finner länsrätten - som

särskilt beaktat innehållet i det intyg som överläkare /H/ utfärdat den 11 maj 1979 och som nämnden bifogat den gjorda utredningen och de uppgifter som hon lämnat inför länsrätten och svårigheterna för makarna /A/ att som föräldrar klara annat än att ge barnen kärlek - att risker för barnens utveckling föreligger på grund av brister i föräldrarnas förmåga att fostra dem. - - Visserligen har barnen av sina föräldrar bemötts med värme. Skäl föreligger dock ej för antagande att ytterligare hjälpåtgärder skulle vara tillfylllest för att åstadkomma rättelse. Med hänsyn till barnens bästa framstår det därför som nödvändigt att barnen omhändertages för samhällsvård." LR fastställde det underställda beslutet. Föräldrarna besvarade sig till KRJ, som bl a uttalade: "Av utredningen framgår att det inom familjen /A/ råder en god sammanhållning och att familjebanden är starka. Den känslomässiga kontakten mellan barnen och föräldrarna uppges vara god. Det framgår emellertid också att den stora familjen (sex barn med ett eller två års mellanrum) för makarna /A/ inneburit betydande påfrestningar av ekonomisk och social natur. En samlad bedömning av vad i målet framkommit angående förhållanden i hemmet utvisar att omständigheterna varit sådana att barnens utveckling äventyrats på grund av föräldrarnas bristande förmåga att fostra dem. Fog för ingripande med stöd av 25 § a) barnavårdslagen har därför förelegat." KR lämnade besvären utan bifall. Domen vann laga kraft.

(KRJ 4286/79) SCN i N omhändertog barnen F, 11 år, H, 8 år och A, 7 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR uttalade bl a: "Kontakten mellan de biologiska föräldrarna är mycket spänd och konfliktfylld. Ur barnpsykiatrisk synpunkt föreligger stor risk för barnens gynnsamma utveckling", vilket framförts till LR i utlåtande från den barnpsykiater och psykolog som undersökt barnen. LR fastställde det underställda beslutet. Modern besvarade sig till KRJ, som lämnade besvären utan bifall. Domen vann laga kraft.

(KRS 2409/79) SDN i U omhändertog tvillingarna H och R, 3 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR uttalade bl a: "Uppgifter i distriktsnämndens utredning från socialförvaltningen, daghemmet, barnavårdscentral och barnavårdare samt vittnesmål inför länsrätten visar enligt länsrättens mening entydigt att barnens levnadsförhållanden i hög grad präglats av försummelse från föräldrarnas sida vad gäller barnens kroppsliga skötsel. Länsrätten finner dock inte att denna omständighet inneburit fara för barnens kroppsliga hälsa. - - - Länsrätten finner det berättigat att se ett samband mellan den försenade utvecklingen hos barnen i särskilt språkligt och motoriskt avseende och den försummade kroppsliga vården av barnen och att därav dra slutsatsen att den försenade utvecklingen berott på föräldrarnas underlåtenhet att ge barnen erforderlig uppmärksamhet och stimulans. Riktigheten härav får anses ha bekräftats av den snabba och tydliga förbättring av barnens sociala utveckling som inträtt efter barnens omhändertagande och placering i annan familj." LR fastställde det underställda beslutet. Modern besvarade sig till KRS, som inte gjorde ändring i LR:s beslut. Domen vann laga kraft.

(KRS 3144/79) SCN i N kommun omhändertog barnen A, 2 år och B, 5 år för samhällsvård. Föräldrarna lämnade ej samtycke till verkställighet av beslutet, varför det underställdes LR:s prövning. LR anförde bl a: "/Modern/ har också den 31 augusti 1978 dömts för vållande till kroppsskada på /B/ till sextio dagsböter." - -

- "Av utredningen framgår vidare genom samstämmiga uppgifter att /modern/ använder sig av uppfostringsmetoder som måste anses utgöra en fara för barnens psykiska hälsa och äventyrar deras utveckling". LR fastställde SCN:s beslut. KRS lämnade besvären utan bifall.

(KRS 4780/79) SDN i S omhändertog J, 1 mån för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR fastställde inte beslutet. SDN besvarade sig till KRS. KR fann att modern och fadern underkastat sig behandling för sitt narkotikamissbruk och att de nu i det närmaste helt upphört med sitt missbruk. KR uttalade bl a: "Det framgår vidare att någon kritik - i vart fall inte efter september 1978 - kunnat riktas mot /moderns/ vård av de två hemmavarande barnen, vilka beskrivs som välsköta och trygga. Förhållandena i och utom hemmet har också fortlöpande därefter förbättrats." KR lämnade besvären utan bifall. Domen vann laga kraft.

(KRS 4841/79) SDN i S omhändertog Å, för samhällsvård pga moderns bristande förmåga att fostra henne. Å hade under 7 månader före omhändertagandet varit placerad i skolhem med stöd av 26 § 1 st p 1 BvL. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR uttalade bl a: "Av handlingarna i målet framgår att /modern/ under lång tid haft svårt att orka med /Å/. Övervägande skäl talar för att moderns bristande förmåga att fostra /Å/ har medfört att flickans utveckling äventyrats." LR fastställde det underställda beslutet. Modern besvarade sig till KRS, som lämnade besvären utan bifall. Domen vann laga kraft.

(KRSU 1641/79) SCN i G omhändertog T, 10 år och D, 6 1/2 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. Samtliga sakkunniga, en läkare, en psykolog och socialkonsulenten samt barnens offentliga biträde tillstyrkte att beslutet skulle fastställas. LR fastställde det underställda beslutet. En dissident ville ej fastställa beslutet. Modern besvarade sig till KRSU, som fann muntlig förhandling obehövlig. KR uttalade bl a: "Förutom dessa missförhållanden som är ägnade att inge farhågor för barnens utveckling har det också framkommit att barnen inte får den omvårdnad de behöver. Under den kalla årstiden har de gått otillräckligt klädda. /T/ uppträdde sålunda vid flera tillfällen under vintern 1978 i träskor trots att det var snö på marken. Många gånger kom hon till skolan utan mössa och vantar. I december 1978 hade /D/ en jacka som inte gick att knäppa." KR lämnade besvären utan bifall. Domen vann laga kraft.

(KRSU 2417/79) I ett ärende angående omhändertagande av två barn i en familj där två äldre barn redan var omhändertagna anförde LR bl a: "Under inflytande av alkohol har de sedan i varje fall mitten av 1970-talet uppträtt mot varandra och särskilt mot barnen så våldsamt att barnen tagit själslig skada eller i vart fall löpt allvarlig fara att ta själslig skada av det". LR fastställde de underställda besluten. Två ledamöter var skiljaktiga och förordade i stället lämpliga hjälpåtgärder. KRSU lämnade besvären utan bifall.

(KRSU 2762/79) SCN i G omhändertog L, 1 år för samhällsvård pga föräldrarnas olämplighet och bristande förmåga som fostrare. Särskilt angavs föräldrarnas alkoholmissbruk som orsak till missförhållandena. Beslutet underställdes LR:s prövning. Barnavårdskonsulenten och barnets offentliga biträde tillstyrkte att beslutet skulle fastställas. LR uttalade bl a: "Att /L/ är

fysiskt välskött vitsordas i den skriftliga utredning jämväl av syster /M/, barnavårdscentralen i stadsdelen /S/ i /G/ samt av läkarintyg. /Modern/ har såvitt kunnat utläsas av utredningen i målet regelbundet besökt barnavårdscentralen och uppvisat sitt barn. I målet har inte heller framkommit något som tyder på att /L/ hitintills tagit psykisk skada av den miljö i vilken han har vistats." LR fann att föräldrarnas inställning till en förändring av sina levnadsförhållanden talade för att ytterligare försök skulle göras med förebyggande åtgärder. LR fastställde därför inte SCN:s beslut utan förordnade om övervakning och uppdrog åt nämnden att vidtaga övriga erforderliga förebyggande åtgärder. En dissident ville fastställa omhändertagandebeslutet. SCN besvärade sig till KRSU, som fann att "förutsättningar förelegat jämlikt 25 § barnavårdslagen att jämlikt 26 - 29 §§ samma lag vidta åtgärder." KR delade dock LR:s uppfattning att ytterligare försök med förebyggande åtgärder skulle göras. Besvären lämnades utan bifall. Domen vann laga kraft.

(KRS 2539/80) SCN i N omhändertog J, 4 1/2 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. J undersöktes vid PBU-centralen på lasarettet i N. LR uttalade bl a: "Enligt /T/ (som var överläkare vid PBU-centralen) har det funnits en liten del som fungerat i relationen mellan /J/ och modern men denna del är inte tillräckligt stabil eller hållfast för att man skall kunna tillstyrka att /modern/ fortsättningsvis får vårdnaden om /J/. /Modern/ har enligt /T/ en psykisk störning som tidigare dokumenterats i form av bristande social anpassning och en markerad passivitet och osjälvständighet. Enligt /T/ föreligger risk för att /J:s/ problem förstärks om /modern/ får hem /J/. En relativ risk finns också för psykisk vanvård, antingen i form av bristande reaktion på /J:s/ behov - passivitet eller aggressionsutbrott om omständigheterna blir för pressande." JR bedömde att den största risken låg i en omplacering av J, och fann det ej uteslutet att förebyggande åtgärder kunde visa sig tillräckliga. LR upphävde SCN:s beslut om omhändertagande. Två dissidenter ville fastställa beslutet. SCN besvärade sig till KRS, som fann att moderns oförmåga måste anses ännu vara bestående. KR fastställde med ändring av LR:s dom SCN:s beslut att omhänderta J för samhällsvård. Domen vann laga kraft.

(KRS 2846/80) SDN i S omhändertog P, 9 1/2 år för samhällsvård pga moderns och styvfaderns bristande förmåga att fostra honom. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR uttalade bl a: "Den bristande tillsynen av /P/ har tagit sig uttryck i att /P/ ofta lämnats ensam att ta ansvar i svåra situationer. Utredningen pekar på att han själv fått passa tider till skolan och fritids, att han kommit trött, hungrig och smutsig till skolan samt att han ensam lämnats ute till sent på kvällarna. Det är även klarlagt genom vittnesmålen och övrig utredning att hans skolsituation stadigt försämrats samt att han gjort sig skyldig till snatterier". LR fastställde det underställda beslutet. Modern besvärade sig till KRS, som ej gjorde ändring i LR:s beslut. Domen vann laga kraft.

(KRS 3936/80) LR anförde i domskälen bl a att det "anses klarlagt att /P/ i hemmet utsatts för kroppsliga bestraffningar av fadern av den arten att de måste jämföras med misshandel". LR fastställde beslutet att omhänderta P för samhällsvård. KRS lämnade besvären utan bifall.

(KRS 5659/80) SCN i K beslöt att omhändertaga C, 8 år för samhällsvård. Grunden för omhändertagandet var att det rått extremt ohygieniska förhållanden i C:s hem och att modern visat bristande förmåga att sköta C, som var gravt utvecklingsstörd. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR uttalade bl a: "Vid prövningen om ingripande kan ske på grund av att barnets kroppsliga eller själsliga hälsa utsättes för fara konstaterar länsrätten att här endast är fråga om /C:s/ kroppsliga hälsa utsättes för fara eftersom /moderns/ känslomässiga kontakt med /C/ inte ifrågasatts utan framgår det tvärtom att denna kontakt är mycket god." LR fann på olika grunder att det saknades stöd för tillämpning av BvL 25 § a) och kunde inte fastställa det underställda beslutet. SCN besvarade sig till KRS, som bl a uttalade: "Utredningen visar entydigt att det råder ett mycket gott känslomässigt förhållande mellan /modern/ och /C/. Enligt ett utlåtande den 8 december 1980 från barn- och ungdomspsykiatriska mottagningen vid /K:s/ lasarett har man där gjort den bedömningen att det skulle mycket allvarligt skada /C:s/ emotionella, intellektuella och fysiska utveckling, om hon skildes från modern." KR lämnade besvären utan bifall. Domen vann laga kraft.

(KRS 5778/80) SCN i UV omhändertog M, 2 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR fastställde beslutet. Föräldrarna besvarade sig till KRS, som uttalade: "Av utredningen framgår att /moderns/ förhållanden klart förbättrats sedan tidpunkten för länsrättens dom. Visserligen har förbättringen varat endast en relativt kort tid. Med hänsyn till vad som förekommit får emellertid /modern/ redan nu anses ha förutsättningar att med hjälp och stöd från vederbörande socialnämnd och släktingar ha förmåga att själv handha vården av /M/. Kammarrätten beaktar därvid särskilt att /modern/ upprätthållit en mycket tät kontakt med /M/ samt att hon tidigare fostrat fyra barn utan anmärkning. Förebyggande åtgärder kan således inte längre anses gagnlösa. Centralnämndens beslut skall därför inte fastställas." KR förordnade med ändring av LR:s dom att M skulle ställas under övervakning och att övriga erforderliga förebyggande åtgärder skulle vidtas av nämnden. Domen vann laga kraft.

Omhändertagandemål avgjorda av länsrätterna

(LR A 31.011-144-1976) SDN i L kommun omhändertog E, 3 år för samhällsvård med stöd av 25 § a och 29 § Barnavårdslagen. Fadern som enligt intermistiskt beslut i TR var ensam vårdnadshavare för E samtyckte ej till verkställighet av beslutet varför detta underställdes LR:s prövning. LR fann att fadern haft betydande alkoholproblem som sannolikt haft samband med spända och konfliktfyllda förhållanden mellan makarna under deras samlevnad och att därför förhållanden enligt 25:e § a ansågs föreligga. LR uttalade bl a: "Vad härefter angår frågan om förebyggande åtgärder såsom i 29 § Barnavårdslagen kan anses gagnlösa eller inte, måste beaktas att /faderns/ förhållanden numera väsentligt förbättrats. Han har förklarat att han inte avser att återuppta sammanlevnaden med /modern/. Han undergår en intensiv behandling för sina alkoholproblem och hans läkare har intygat att hans tillstånd i fråga om alkohol efter 1/10 1976 avsevärt stabiliserats. Förhållandet mellan /fadern/ och /E/, med vilken han under tiden för hennes omhändertagande haft tät och regelbunden kontakt

är ostridigt mycket gott. Främst pga vad sålunda framförts anser Länsrätten att förebyggande åtgärder numera inte kan anses gagnlösa." LR fastställde inte det underställda beslutet. Domen vann laga kraft.

(KRS 4457/78) SDN i S omhändertog A. 5 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR uttalade bl a: "De barnpsykologiska observationer som utförts visar att /A/ är störd av de kriser som inträffat i hemmet och störningarna kan väntas bli ännu allvarligare i framtiden därest nya kriser skulle inträffa." LR fastställde det underställda beslutet. Modern besvärade sig till LR men återkallade senare besvären, varför ärendet avskrevs.

(LRF Ö 1062/79) SDN i J kommun beslöt omhänderta barnen A, 15:8 år, B, 14:1 år och C, 13:2 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning emedan modern som var ensam vårdnadshavare och A vägrade lämna samtycke till verkställighet av detsamma. LR fann att "förhållandena i barnens hem har på grund av moderns problem varit påtagligt oroliga. Barnen har inte fått den vård och fostran som de varit i behov av". SDN har föranstaltat om barnpsykiatrisk undersökning av barnen. Utlåtandet av barnpsykiatern åberopades även i LR och i LR:s domskäl citerades följande del av utlåtandet: "I dagens läge, ur barnpsykiatrisk synpunkt föreligger stor risk för barnens gynnsamma utveckling, varför barnen, i förebyggande syfte, bör placeras utanför hemmet i en lugn, trygg känslovarm och stabil miljö med vuxenkontakt till positiv identifiering. Modern bör få en chans att bygga upp en stabil, trygg social och emotionell hemmiljö för sina barn innan omhändertagandet omprövas igen". LRF fastställde det underställda beslutet.

(KRS 4490/80) SDN i S kommun beslöt att omhänderta M för samhällsvård. M var då 2 år. Föräldrarna lämnade ej samtycke till verkställighet av beslutet, varför detta underställdes länsrättens prövning. LR höll muntlig förhandling och höll vittnesförhör med en hemvårdare i familjen samt en psykolog, som även avgivit skriftligt yttrande. I SDN:s skriftliga material framkom bl a att kuratorn på BB kontaktat SDN och uppgivit att modern inte klarade av skötseln av barnet. Modern led av svåra psykiska besvär som hämmade henne i så hög grad att hon periodvis blev helt handlingsförlamad. Skötseln av barnet skulle dock kunna klaras av fadern med hjälp och stöd av en hemvårdare. Det framhölls bl a att "/fadern/ ger /M/ mycket värme och all omtanke han förmår. Hans fogliga sinne lag gör dock att han anpassar sig helt efter /moderns/ behov. Han stärker familjens läsning och insynärdhet genom sin totala foglighet gentemot /modern/. /Faderns/ oförmåga att vara en motvikt mot det dominerande inflytande som /modern/ har gör att han i denna speciella situation också brister i förmåga att fostra /M/ och ge henne en trygg och stimulerande uppväxtmiljö som är nödvändig för hennes utveckling och själsliga hälsa inte skall utsättas för fara". LR bedömde dessa faktorer sålunda: "Av utredning i målet är styrkt att /modern/ på grund av sin sjukdom saknar förmåga att fostra /M/. - - /Fadern/ som visat ett mycket stort engagemang för /M/ har hittills med hjälp av omfattande stödåtgärder klarat av hennes fostran. /M/ har hittills utvecklats normalt. /M:s/ fortsatta utveckling kommer dock att ställa allt större krav på /fadern/. Hans trots allt begränsade förmåga gör hans möjligheter mycket små, även med omfattande stödåtgärder, att fylla dessa ökade krav, ge /M/ den stimulans hon behöver och vara en motvikt mot /moderns/ inflytande, samti-

digt som han måste ta hand om och hjälpa /modern/. LR fastställde SDN:s beslut. Föräldrarna besvärade sig till KRS. Sedan de dock senare återkallat besvären avskrevs målet av KR.

Omhändertagandemål_granskade_av_JO_

(JO 1164/77) SCN hade omhändertagit tre barn i en familj för utredning, bl a ett barn som var endast 18 dagar gammalt. I sitt utlåtande anförde bl a JO: "Att omhänderta ett i det närmaste nyfött barn och skilja det från dess ammande mor är också rent allmänt en vansklig sak, som kan få olyckliga konsekvenser för förhållandet mellan mor och barn och över huvud taget för barnets utveckling. En sådan åtgärd bör därför bara tillgripas i de fall där man har grundad anledning antaga att barnet måste omhändertagas för samhällsvård eller där särskilda skäl nödvändiggör ett omedelbart ingripande." ---"I det aktuella fallet anser jag att socialförvaltningen vidtog en överdriven och inte helt lämplig åtgärd när den omhändertog även den nyfödda babyn för utredning med hänsyn till innehållet i de anmärkningar som framställets."

2. vårdnads mål.

Av tabell 12 framgår att jag funnit 28 fall där domstolarna i vårdnads mål i domskälen hänvisat till förhållandet mellan barn och föräldrar 13 fall är hämtade från HD, varav 4 sakbehandlats där och 9 ej meddelats prövnings-tillstånd. Från HovR är 13 fall hämtade och 2 fall är hämtade från TR.

I 4 fall gällde frågan umgängesrätt. I ett fall (HD Ö 1114/77) blev den slutliga utgången att umgängesrätt ej tillerkändes den icke vårdnadshavande föräldern. HD motiverade utgången med att fadern var helt okänd för barnet samt att modern och omgivningen var helt negativ till umgänge. I ett annat fall (SH T 478/79) var orsaken till att umgängesrätt med barnen vägrades, att dessa vid ett umgängestillfälle upplevt sexuella händelser som bedömdes ha orsakat dem psykisk skada. De andra 2 fallen avgjordes slutligt i HovR. I det ena fallet (SH T 939/79) hade TR tillerkänt fadern begärd umgängesrätt. HovR ändrade och begränsade umgänget för fadern med hänvisning till dennes missbruk av narkotika och till att han under lång tid haft endast sporadisk kontakt med barnet. I det andra fallet (SH T 543/80) tvistade föräldrarna om var barnet skulle tillbringa julhelgerna. HovR uttalade att fadern hade mycket god kontakt med barnet och att det var rimligt att dela upp helgfirandet mellan föräldrarna, varför HovR förordnade att fadern skulle ha rätt till umgänge med barnet varannan julhelg.

I 25 fall gällde frågan vårdnaden. I 18 fall har domstolarna i domskälen diskuterat varför en viss förälder skall tillerkännas vårdnaden om barnet. I 7 fall har i domskälen redovisats varför en viss förälder inte skall erhålla vårdnaden.

Genomgående för nästan alla fall är att domstolen finner bägge föräldrar lämpliga som vårdnadshavare, och att avvägningen alltså skall göras mellan dessa bägge lämpliga föräldrar om vem som skall tillerkännas vårdnaden.^{1/} I flera fall påpekas emellertid att det råder starka motsättningar mellan föräldrarna vilket inverkar menligt på barnet.

I 3 fall (HD T 186/78, HD T 95/82 och HSB T 115/80) anfördes att barnet var mera bundet till modern än till fadern, varför modern erhöll vårdnaden. I 5 fall (NJA 1971 A 19, HD T 334/81, HD T 7/82, HSB T 230/78 och SH T 103/81) anfördes att barnet bott länge hos den förälder som erhöll vårdnaden och fått god vård där. I 4 fall (HD T 387/77, HD T 324/78, HD T 134/79 och HVS T 41/77) anfördes att den ena föräldern bättre än den andra kunde tillgodose barnets speciella behov. I 6 fall (HD T 106/78, HD T 420/78, HD T 381/80, HSB T 336/80, SH T 573/80 och SH T 584/80) anfördes att de problem som förekommit rörande umgänget eller kontakten mellan föräldrarna och barnen bättre kunde lösas om vårdnaden tillerkändes viss förälder.

I de 7 fall där domskälen innehöll faktorer mera knutna till den förälder som inte erhöll vårdnaden var variationerna större relativt sett. I 2 fall (NJA 1971 A 42 och SH T 273/79) anförde domstolen att fadern i det ena och modern i det andra fallet inte hade lika goda möjligheter att erbjuda barnet lugna och trygga hemförhållanden. I 3 fall noterades särskilt föräldrarnas förhållande till barnet. I det ena (SH T 295/81) hade TR anfört detta som avgörande för att tillerkänna fadern vårdnaden. HovR ändrade sedan domslutet utan angivande av närmare skäl och tillerkände modern vårdnaden. I det andra fallet (SH T 749/79) noterades särskilt att fadern engagerat sig i barnet

1/ Jämför diskussionen i avsnitt A 4 s 79 ff om barnets bästa.

mer än modern och att han även avhållit sig från att försöka påverka barnet negativt. HovR menade dock att man ej borde dela vårdnaden om syskonen, och - eftersom det äldre barnet uttalat sig klart för att vilja bo hos modern - tillerkände HovR modern vårdnaden om alla barnen. I det tredje fallet (HSB T 56/77) fann rätten det uppenbart att förhållandet mellan modern och dottern var allvarligt stört. Det fanns risk för att fadern medvetet eller omedvetet påverkade barnet negativt, varför modern tillerkändes vårdnaden. I ett fall (SH T 97/80) konstaterade TR att det inte styrkts att barnet var mera bundet till fadern, varför modern tillerkändes vårdnaden. Fadern återkallade senare vadetalan i HovR. I ett fall (Upps TR T 4i6/75) noterade rätten att fadern inte gjort några försök under 1 1/2 år att ta hand om barnet, trots att han riktat allvarlig kritik mot moderns sätt att sköta det. Modern tillerkändes vårdnaden.

Vårdnadsmål avgjorda av högsta domstolen

(NJA 1971 A 19) RR:n i S beslöt att fadern skulle ha vårdnaden om barnen R, 10 år och M, 3 år under hemskillnadstiden. Modern väddade till SH, som inhämtade förnyat yttrande från barnavårdsnämnden i S. I detta föreslogs att fadern skulle få vårdnaden om sonen R och modern om dottern M. Föräldrarna ville dock att barnen skulle hållas samman. HovR ändrade RR:ns dom och tillerkände modern vårdnaden om barnen. Fadern sökte revision. HD uttalade bl a: "Av utredningen framgår, att /fadern/ är mycket mån om sina barn och ägnar dem stort intresse. Alltsedan sammanlevnaden mellan makarna upphörde i nov 1969, har barnen bott hos honom. Även under den tid han ensam haft hand om barnen har han förmått ge dem en god omvårdnad, och det är tydligt, att barnen är varmt fästade vid sin fader och finner sig väl till rätta med tillvaron hos honom. Även förhållandet mellan /modern/ och barnen är gott och förbindelsen mellan dem efter sammanlevnadens hävande har, trots att barnen vistats hos /fadern/ fungerat utmärkt." HD ansåg att barnen ej borde flyttas från sin gynnsamma miljö, utan ändrade HovR:s dom och fastställde RR:ns domslut. En dissident ville att fadern skulle erhålla vårdnaden om sonen och modern vårdnaden om dottern.

(NJA 1971 A 42) HR dömde till äktenskapsskillnad mellan G och P, samt förordnade särskild förmyndare att vara vårdnadshavare för parterans barn, J 4 år. Föräldrarna väddade till SH, som fann modern uppenbart olämplig att handha vårdnaden om J. De uppgifter som anförts mot faderns lämplighet som vårdnadshavare fann HovR grunda sig i misshälligheter mellan makarna som föregått äktenskapsskillnaden. HR uttalade bl a: "Av betydelse är därvidlag /moderns/ uppgift att /fadern/ alltid varit snäll mot barnet och att barnet hållits utanför de stridigheter, som förekommit mellan makarna." HovR ändrade HR:s dom och förordnade fadern som vårdnadshavare för J. Modern förde ärendet vidare till HD, som fann att faderns problem åter ökat sedan äktenskapsskillnaden, att han vräkts från sin bostad och att hans möjligheter att bereda J en trygg uppväxt avsevärt minskat. SDNi L förordade i yttrande att vårdnaden skulle anförtros särskilt förordnad förmyndare. HD ändrade HovR:s dom och fastställde HR:s domslut.

(HD T 387/77) TR tillerkände interimistiskt fadern vårdnaden om H, 8 år, D 7 år och J, 6 år. I dom förordnades fadern slutligt av TR som vårdnadshavare för barnen. Modern väddade till SH, som bl a uttalade: "Av utredningen får anses tydligt framgå, att båda föräldrarna hyser ett äkta intresse för barnens fostran och i och för sig är lämpliga att handha vårdnaden om dem. De anmärkningar för olämpliga uppfostringsmetoder och bristande kontakt med barnen, som parterna har framställt mot varandra, kan således enligt hovrättens mening betraktas som obefogade." HovR bedömde dock att vissa anpassningssvårigheter hos barnen skulle lättare motverkas hos modern och ändrade TR:s domslut och tillerkände modern vårdnaden om barnen. Ej pt.

(HD Ö 1114/77) Fadern yrkade i TR rätt till umgänge med dottern M, nu 10 1/2 år. Han hade inte sett henne sedan hon var åtta månader. Modern motsatte sig helt allt umgänge mellan M och fadern, främst med hänvisning till att denne under 1960-talet gjort sig skyldig till flera sexualbrott, varav några riktat sig mot småflickor. Fadern hade undergått psykiatrisk vård och var nu

helt frisk. Från psykiatriska kliniken och en barnavårdsnämnd hade man uttalat att fadern borde få umgängesrätt med barnet om det inte stred mot hennes intresse. En barnavårdsnämnd menade att det inte var lämpligt att fadern fick umgängesrätt med M. TR uttalade bl a: "Det förhåller sig visserligen så, att /fadern/ nu är en för /M/ personligen okänd man, och den kännedom hon har om honom torde enbart vara grundad på de upplysningar av negativ art som hon erhållit av /modern/. Det finns emellertid inga klara belägg för att ett sammanträffande mellan /fadern/ och /M/ eller omständigheterna över huvud taget i samband med utövandet på lämpligt sätt av en umgängesrätt för /fadern/ skulle vara till men för /M/." TR tillerkände fadern yrkad begränsad umgängesrätt i närvaro av person utsedd av barnavårdsnämnden. Modern överklagade till HSB, som fastställde TR:s domslut. Modern förde talan vidare till HD, som ändrade HovR:s dom, främst på grund av det helt negativa motstånd som M:s omgivning visat till umgänge. Faderns talan lämnades utan bifall.

(HD T 106/78) Fadern hade interimistiskt tillerkänts vårdnaden om barnen P och B, 8 år samt U 5 år. HÖN fastställde beslutet. Modern flyttade sedan till en annan del av landet. SCN i S beslöt enhälligt förordna modern som vårdnadshavare. TR tillerkände modern vårdnaden om barnen. Fadern överklagade till HÖN, som beslöt att interimistiskt tillerkänna fadern vårdnaden. I samband med ett umgägestillfälle behöll modern barnen hos sig. Hon vägrade även efterkomma LR:s beslut om verställighet av vårdnadsbeslutet. SCN i H beslöt förordna modern som vårdnadshavare och fick stöd i detta av socialvårdskonsulenten C. Inför det slutliga avgörandet uttalade HovR bl a: "Att /modern/ ansett sig kunna själv bestämma om att barnen skulle vara kvar hos henne tyder på att hon kan vara benägen att sätta sina egna intressen före barnens." - - - "Under den tid av drygt ett år varunder /fadern/ hade såväl den interimistiska vårdnaden som den faktiska vården om barnen har han, enligt vad utredningen visar, berett /modern/ tillfälle till umgänge med barnen i en utsträckning som får anses tillfredsställande. Det är inte visat att hans släktingar försökt försvåra detta umgänge. Vad sålunda förekommit är ägnat att i viss utsträckning förta verkan av vad G uppgivit om svårigheter för /modern/ att utöva umgängesrätt, om /fadern/ erhöll vårdnaden om barnen. Därmed är ej sagt att de förut nämnda aggressionerna inte skulle kunna ha, åtminstone i någon mån, den inverkan /C/ talat om. Som förut sagts har /modern/ inte medverkat till att /fadern/ fått träffa sina barn under den tid om ett halvt år, då hon haft barnen hos sig, och hon har dessutom faktiskt hindrat honom från det vid den planerade resan på nyåret. Såsom också framgår av det förut anförda framstår detta såsom i hög grad betänkligt. Ur barnens synpunkt måste det ha tett sig svårförståeligt att de inte fick träffa sin pappa på nyåret, när han efter ett första misslyckande ordnade med biljetter åt dem. Vad /modern/ anförde om att det skulle vara olämpligt att låta barnen resa med flyg förtjänar ej avseende. - - Det anförda leder till slutsatsen att, å ena sidan vissa svårigheter kan antagas uppstå för /modern/ att utöva för barnens bästa erforderlig umgängesrätt om /fadern/ erhöll vårdnaden om dem och att det, å andra sidan, icke kan uteslutas att vissa besvär skulle uppstå för /fadern/ i samma hänseende om /modern/ erhöll vårdnaden. Vid angivna förhållanden kan spørgsmålet om utövandet av framtida umgängesrätt icke, såsom skett i överklagade domen, tilläggas avgörande betydelse för vårdnadsfrågan." HovR fastställde TR:s dom och tillerkände modern vårdnaden om barnen. Ej pt.

(HD T 186/78) Modern tillerkändes interimistiskt vårdnaden om barnen M, 7 1/2 år, och T, 4 år. Modern yrkade sedermera vårdnaden om barnen, medan fadern yrkade i första hand vårdnaden om T och i andra hand vårdnaden om bägge barnen. SDN i B uttalade i yttrande till TR att "såväl /fadern/ som /modern/ synes vara lämpliga som vårdnadshavare" och förordade att fadern fick vårdnaden om T och modern om M. TR fann att "misshälligheter förekommit mellan parterna alltsedan separationen" men att umgänget ändå fungerat någorlunda. TR uttalade bl a: "Såväl /modern/ som /fadern/ har visat stort intresse för /M/ och /T/ och det måste antagas att barnen hos envar av föräldrarna kan beredas god omvårdnad och uppfostran. - - - Flera personer - däribland /fadern/ - har uttalat att /M/ är mera bunden till /modern/ än till /fadern/." TR tillerkände modern vårdnaden om bägge barnen. Fadern vädjade till SH, som fann både /fadern/ och /modern/ lämpade som vårdnadshavare för barnen". HovR fann att motsättningarna mellan föräldrarna försvårat för barnen att ha kontakt med bägge föräldrarna. HovR ändrade såtillvida TR:s dom att fadern tillerkändes vårdnaden om T. Ej pt.

(HD T 324/78) Fadern hade interimistiskt tillerkänts vårdnaden om S, 10 år och H, 6 år. Inför det slutliga avgörandet yrkade fadern vårdnaden om bägge barnen medan modern yrkade i första hand vårdnaden om bägge barnen och i andra hand vårdnaden om sonen H. Två olika SCN lämnade olika förslag i vårdnadsfrågan. 11 vittnen hördes. Alla menade att bägge föräldrarna var lämpliga, ingen var olämplig. TR tillerkände fadern vårdnaden om bägge barnen. Modern överklagade till HVS och yrkade att vårdnaden om sonen H skulle tillerkännas henne. Barnpsykiatrisk undersökning genomfördes. HovR uttalade bl a: "Skäl kan anföras för att utse /modern/ till vårdnadshavare för /H/. Av vad /F/ uttalat (efter den barnpsykiatriska undersökningen) framgår att /H/ för närvarande ej har stark bindning till någon av föräldrarna men att han är i behov därav. Vidare har framkommit att /modern/ genom sin läggning har bättre förmåga än /fadern/ att tillgodose /H:s/ behov av närhet och tillgivenhet. Enligt /F:s/ uppfattning kommer dessa behov hos /H/ ej att förändras under de närmaste åren". HovR ändrade TR:s dom och tillerkände modern vårdnaden om H. Två dissidenter ville fastställa TR:s dom. Ej pt.

(HD T 420/78) TR förordnade att fadern skulle ha vårdnaden om barnen A, 6 år och C, 2 år. Modern vädjade till HSB och yrkade att få vårdnaden om bägge barnen. Fadern bestred ändring. HovR begärde kompletterande yttrande från SCN i O kommun samt förordnade om barnpsykiatrisk undersökning. I utlåtande från barn- och ungdomspsykiatriska kliniken vid Centrallasarettet i K kommun föreslogs att barnen skulle flyttas till den biologiska modern emedan det skulle innebära en fara för barnens psykiska utveckling med en fortsatt placering hos fadern. SCN i O kommun förordade i nytt yttrande till HovR modern som vårdnadshavare för A och C. HovR uttalade bl a: "Det är uppenbart att förhållandet mellan /modern/ och dottern /A/ är allvarligt stört. Det får anses sannolikt att denna konflikt om den inte löses på ett tillfredsställande sätt, kommer att skada /A:s/ framtida psykiska utveckling. Så länge /A/ vistas hos /fadern/, som - enligt vad utredningen ger vid handen - är starkt negativt inställd till /modern/ och ej kan undgå att, medvetet eller omedvetet, påverka /A/, torde förhållandet mellan /A/ och /modern/ ej kunna förbättras inom överskådlig tid. Trots att /A/ i och för sig synes ha anpassat sig väl hos fadern och /faderns nya hustru/ talar nu anförda omständigheter för den lösning av vårdnadstvisten som

föreslagits av den barnpsykiatriska och psykologiska expertisen." HovR fann även modern mera mogen som fostrare än fadern. HovR ändrade TR:s domslut och förordnade att modern skulle ha vårdnaden om parternas barn. Ej pt.

(HD T 134/79) TR tillerkände modern vårdnaden om R 4 1/2 år. En dissident ville tillerkänna fadern vårdnaden. GH fastställde TR:s domslut. En dissident ville på samma skäl som dissidenten i TR tillerkänna fadern vårdnaden. HD beslutade om barnpsykiatrisk undersökning av R. I domskälen anför HD bl a: "De allvarliga anmärkningar om försumlighet mot och hårdhänt behandling av barnet som kommit fram genom vårdnadsutredningen och vittnesbevisningen hänför sig i huvudsak till tiden före separationen från /fadern/. Modern hade av TR tillerkänts vårdnaden interimistiskt, och hade vid tidpunkten för HD:s behandling av målet vårdat R i ca 2 1/2 år. HD anförde vidare: "Mot den angivna bakgrunden och med hänsyn till de uppgifter som lämnats om /moderns/ oroliga och konfliktfyllda uppväxttid kvarstår en osäkerhet, huruvida hon nu verkligen har nått sådan mognad och balans att hon har förmåga att i växlande situationer i tillräcklig grad ta hänsyn till och tillgodose /R:s/ bästa. Vad angår /fadern/ ger utredning å andra sidan starkt stöd för antagande att han - som framstår som stabil, mogen och ödmötesgill - skulle, även om hans yttre livssituation på ett eller annat sätt förändras, komma att ägna /R/ omtanke och tillgivenhet och bemöda sig om att i både fysiskt och psykiskt hänseende ge sonen god omvårdnad. Mycket talar också för att /fadern/ i ovanligt hög grad är angelägen om att tillgodose /R:s/ behov, visa konsekvens i sin fostran av sonen och stimulera denne till positiva intressen och aktiviteter". HD ändrade HovR:s dom och tillerkände fadern vårdnaden om R.

(HD T 381/80) TR förordnade i dom att modern skulle ha vårdnaden om dottern K, 14 1/2 år och fadern om sonen D 8 1/2 år. Respektive förälder skulle ha rätt till umgänge med det andra barnet i enlighet med sitt yrkande i TR. Modern väddade till SH och yrkade att få vårdnaden om även D. En barnpsykiater hade uttalat att det var viktigt för D att ha tillgång till bägge föräldrarna, men att särskilt fadern var av avgörande betydelse för D:s könsidentitet. HovR uttalade bl a: "Med hänsyn till /faderns/ uppgifter, vilka vinner stöd särskilt av /W:s/ vittnesmål, finns anledning ifrågasätta att /modern/ solidariskt skulle medverka till att umgängesrätt för /fadern/ med /D/ kom till stånd på bästa möjliga sätt om hon fick vårdnaden om /D/. Beträffande /fadern/ däremot finns inte motsvarande farhågor. Han har tvärtom uppgetts vara samarbetsvillig och beredd att följa givna föreskrifter. Särskilt av /P:s/ (barnpsykiater, vars uttalanden HovR fäste stor vikt vid) vittnesmål framgår vidare att /D/ hos /modern/ förmedlats en negativ bild av sin far, vilket varit skadligt för /D/." HovR fastställde TR:s domslut i vårdnadsfrågan. Ej pt.

(HD T 295/81) TR ansåg båda parter lämpliga som vårdnadshavare, men fäste avgörande vikt vid att dottern sedan parterna separerat huvudsakligen bott hos sin mor samt att hon tycktes "ha en närmare anknytning till henne än till sin far". Beträffande sonen fann TR att den "med hänsyn till vad som framkommit om det goda förhållandet mellan far och son fått den bestämda uppfattningen, att det för sonens utveckling är mera väsentligt, att hans kontakt med fadern inte försämras, än att han får växa upp tillsammans med sin syster". HNN ändrade domen och tillerkände modern

vårdnaden även om sonen. Ej pt.

(HD T 334/81) Först tillerkändes modern interimistiskt vårdnaden om L, då 9 år och M, då 3 1/2 år. Ett år senare gick modern med på att vårdnaden interimistiskt överfördes till fadern i avvaktan på hennes tillfrisknande. Hon led av cirkulationsrubbing som ledde till att ett ben amputerades. Ytterligare ett år senare beslutade TR att det tidigare interimistiska beslutet skulle bestå. Fadern yrkade nu att vårdnaden slutligt skulle överföras till honom. SDN i L uttalade i yttrande till TR "att /fadern/ bör tillerkännas vårdnaden om /L/ och /M/". TR uttalade bl a: "Som en betydelsefull omständighet i vårdnadsdelen vill tingsrätten framhålla följande. Oavsett vilkendera av parterna som tillerkännes vårdnaden är det av stort värde för pojkarnas framtida utveckling att de har god kontakt med båda föräldrarna. Det är ställt utom tvivel att /modern/, om hon får kvarstå som vårdnadshavare, är mån om att låta barnen ha god kontakt med /fadern/. Det förefaller inte på långt när lika troligt att /fadern/, om han får vårdnaden, bemödar sig om att låta barnen hålla god kontakt med /modern/. Tingsrätten grundar denna sin uppfattning på vad som i målet framkommit om den ytterst ringa kontakt som förekommit mellan pojkarna och /modern/ efter februari 1979. /Fadern/ har som förklaring anfört att pojkarna själva inte velat upprätthålla kontakten med sin mor, som de tycker tjatar på dem att återvända till henne. Tingsrätten anser att /fadern/, om han velat, lätt kunnat förmå pojkarna till kontakt med modern i helt annan utsträckning än som blivit fallet, vilket också skulle varit till gagn för pojkarna själva." TR lämnade faderns yrkande utan bifall. Fadern överklagade till HSB, som särskilt fäste sig vid att pojkarna sedan två och ett halvt år vistats hos fadern och där funnit sig väl tillrätta. HovR ändrade TR:s domslut och överförde vårdnaden om L och M till fadern. Ej pt.

(HD T 95/82) Fadern hade interimistiskt tillerkänts vårdnaden om M, 6 1/2 år. Bägge parter yrkade nu att få vårdnaden om M. SCN i K förordade fadern som vårdnadshavare medan SCN i N förordade modern. Socialkonsulenter i Ö län fäste sig särskilt vid att det fortfarande fanns ett spant förhållande mellan fadern och modern och att fadern hade ett mycket strikt förhållningssätt till umgängesrätten. De hade även tyckt sig förstå att M själv helst ville bo hos modern. TR uttalade bl a: "Utredningen ger vidare viss stöd för att /M/ alltjämt känner en starkare bindning vid modern än vid fadern". TR tillerkände modern vårdnaden om M. Fadern överklagade till SH, som - utan att ange några domskäl - fastställde TR:s domslut. Ej pt.

Vårdnadsmål avgjorda av hovrätterna

(HSB T 56/77) TR tillerkände fadern vårdnaden om makarnas barn A, 6 år och C, 2 år i samband med äktenskapsskillnad. Modern besvärade sig till HSB. HovR inhämtade förnyat yttrande från SCN samt förordnade om barnpsykiatrisk undersökning. I utlåtande från barn- och ungdomspsykiatriska kliniken vid centrallasarettet i K förordades modern som vårdnadshavare för barnen. Även SCN förordade i sitt nya yttrande modern. HovR uttalade bl a: "Det är uppenbart att förhållandet mellan /modern/ och dottern /A/ är allvarligt stört. Det får anses sannolikt att denna konflikt, om den inte löses på ett tillfredsställande sätt, kommer att skada /A:s/ framtida psykiska utveckling. Så länge /A/ vistas hos

/fadern/, som - enligt vad utredningen ger vid handen - är starkt negativt intälld till /modern/ och ej kan undgå att, medvetet eller omedvetet, påverka /A/, torde förhållandet mellan /A/ och modern ej kunna förbättras inom överskådlig tid. Trots att /A/ i och för sig synes ha anpassat sig väl hos fadern och /styvmodern/ talar nu anförda omständigheterna för den lösning av vårdnadstvisiten, som föreslagits av den barnpsykiatriska och psykologiska expertisen." HovR ändrade TR:s domslut och tillerkände modern vårdnaden om barnen. Domen vann laga kraft.

(HVS T 41/77) I målet angående vårdnaden om J, 13 och utvecklingsstörd och D, 9 år presenterades en omfattande utredning rörande barnen och deras förhållande till hem och skola. Barnens lärare och vårdare, samt psykologer hördes som vittnen. TR anförde bl a: "Genom övrig utredning har framkommit att /J/ och /D/ numer var och en på sitt sätt gör goda framsteg samt att /modern/ i vart fall under senare år visat stort intresse för barnen och därvid bland annat kommit att få en betydligt bättre kontakt med myndigheter än tidigare. Det får enligt rättens mening anses utrett att /modern/ mognat i inställningen till /J/ och hans speciella problem samt att hon nu på ett levande sätt hjälper /D/ i skolarbetet." TR tillerkände modern vårdnaden om barnen. Fadern överklagade domen till HVS. HovR gjorde en ingående bedömning av barnens förhållanden och fastställde TR:s domslut.

(HSB T 230/78) TR förordnade i dom modern som vårdnadshavare för M, 3 år. Fadern väjdade till HSB och yrkade att få vårdnaden om dottern. Såväl SDN i M som SCN i K förordade i yttrande fadern som vårdnadshavare. HovR uttalade bl a: "Såväl /K/ som /P/ har på nära håll haft möjlighet att ta del av /moderns/ och /M:s/ förhållanden. Av bådas vittnesmål framgår, att relationerna mellan mor och dotter är goda, att /modern/ visar intresse för /M/ och att denna är förtjust i sin mamma. Mot bakgrund av det förhållandet att /modern/ under största delen av dotterns liv - även om /fadern/ den senaste tiden haft /M/ hos sig relativt ofta - ensam haft vårdnaden om flickan måste det antagas, att det råder en nära samhörighet mellan mor och dotter". HovR gjorde ingen ändring i TR:s dom angående vårdnaden. Domen vann laga kraft.

(SH T 273/79) I samband med ansökan om äktenskapsskillnad förordnade TR enligt makarnas överenskommelse att fadern interimistiskt skulle ha vårdnaden om N, 4 1/2 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om N. SCN i B kommun och SCN i L kommun uttalade i yttrande till TR att fadern var mest lämpad att få vårdnaden om sonen. TR fann bägge parter ur personlig synpunkt lämpliga som vårdnadshavare. TR konstaterade även att sonen sedan samlevnaden hävdades bott hos fadern, och uttalade bl a: "De vittnen som hörts på begäran av /fadern/ har samstämmigt berättat att /N/ står i ett mycket gott och förtroendefullt förhållande både till /fadern/ och /faderns fästmo/. Av moderns fästmans/ vittnesmål framgår att även /modern/ har fin kontakt med barnet. /Modern/ har emellertid inte lika goda möjligheter som /fadern/ att ge barnet en lugn och trygg hemmiljö." TR förordnade fadern som vårdnadshavare för N. SH gjorde ingen ändring i TR:s dom angående vårdnadsfrågan. Domen vann laga kraft.

(SH T 478/79) TR hade i samband med äktenskapsskillnad tillerkänt modern vårdnaden om barnen S och J, nu 10 resp 8 år gamla. Fadern tillerkändes viss angiven umgängesrätt. Denna utvidgades något av SH. Efter ett umgängestillfälle vägrade modern fadern vidare umgänge med barnen. KR vägrade slutligt begärd verkställighet av

fadern. Modern ansökte hos TR att fadern inte längre skulle tillerkännas umgängesrätt med barnen. Anledningen var att barnen hos fadern utsatts för sexuella närmanden eller genomgått upplevelser av sexuellt slag som inverkat skadligt på dem. TR uttalade bl a: "Vad i målet förekommit talar med hög grad av sannolikhet för att barnen under den tid de vistades hos fadern sommaren 1976 haft sexuella upplevelser av vilka de tagat i vart fall psykisk skada. TR förordnade att fadern ej skulle ha rätt till umgänge med barnen. Fadern väddade till SH, som bl a: uttalade "Vid en samlad bedömning finner hovrätten att det föreligger sannolikhet för att barnen under vistelsen hos fadern haft sexuella upplevelser av i huvudsak det slag som /modern/ påstått".

(SH T 749/79) TR tillerkände interimistiskt fadern vårdnaden om C, 8 1/2 år och P, 6 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om barnen. SCN i E kommun förordade fadern som vårdnadshavare för barnen, medan barn- och ungdomspsykiatriska kliniken, Centrallasarettet i E, förordade en delning av vårdnaden om P. TR fann bägge föräldrarna lämpliga som vårdnadshavare men att vid bedömning av parternas personliga egenskaper dessa i någon mån vägde över till faderns fördel. TR uttalade bl a: "Av den bevisning som förebragts i målet, är ådagalagt att /fadern/ engagerat sig känslomässigt för barnen i något högre grad än /modern/. /Faderns/ vilja till samarbete för att ge barnen tillfälle att träffa och umgås med båda föräldrarna synes vara större än /moderns/. Vidare har /fadern/ avhållit sig ifrån att påverka barnen, medan /modern/ ej förefaller att ha iakttagit återhållsamhet härvid lag." TR fäste emellertid avgörande avseende vid ett klart och entydigt uttalande från C, om att hon ville bo hos modern. TR fann även att sammanhållningen mellan barnen och den ringa ålderskillnaden medförde att vårdnaden ej borde delas upp mellan föräldrarna. TR tillerkände modern vårdnaden om barnen. SH fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(SH T 939/79) TR tillerkände modern vårdnaden om barnen L, 6 år, och F, 2 år. Fadern tillerkändes interimistiskt umgängesrätt under dagtid varannan lördag eller söndag i närvaro av lämplig person. Fadern yrkade slutligen umgängesrätt första veckoslutet i varje månad från fredag kl. 17.00 till söndag kl. 17.00 samt varannan större helg och en sammanhängande period under sommaren. Fadern undergår f n interneringsstraff på 2,5 år. TR tillerkände fadern umgängesrätt l:a veckoslutet varje månad från fredag kl. 17.00 - söndag kl. 17.00. Modern väddade till SH, som fann att en begränsad umgängesrätt borde medges fadern, främst med hänsyn till att han tidigare missbrukat tung narkotika. HovR uttalade bl a: "Den omständigheten att /fadern/ de senaste åren endast haft sporadiska kontakter med barnen, talar också för att umgängesrätten f n begränsas mer än Tingsrätten gjort." HovR ändrade Tingsrättens dom och förordnade att fadern skulle ha umgängesrätt med barnen l:a södagen i varje månad från kl. 09.00 till kl. 19.00. En dissident ville fastställa TR:s dom.

(HSB T 115/80) TR förordnade i dom att fadern skulle vara vårdnadshavare för barnen T, 12 år och M, 6 1/2 år. Barnavårdskonsulenten i K län hade förordnat att fadern skulle vara vårdnadshavare för T och modern för M, medan SCN i B förordat modern som vårdnadshavare för bägge barnen. Modern väddade till HSB och yrkade att få vårdnaden om bägge barnen. HovR fann bägge föräldrarna lämpliga som vårdnadshavare och uttalade bl a: "Beträffande /M/ är främst genom vittnesberättelserna utrett att förhållandet mellan honom och /modern/ varit mycket gott och att han varit i

högre grad bunden till henne än till /fadern/. HovR ändrade TR:s domslut så att fadern tillerkändes vårdnaden om T och modern om M. Domen vann laga kraft.

(HSB T 336/80) I samband med beslut om betänketid förordnade TR att modern interimistiskt skulle ha vårdnaden om parternas barn, T, 10 år och M, 7 år. HSB lämnade av fadern anförda besvär utan bifall. Fadern vägrade överlämna barnen till modern. Modern ansökte om verkställighet hos LR som fann att vårdnadsfrågan borde prövas slutligt innan verkställighet genomfördes, varför framställningen lämnades utan bifall. KRG lämnade anförda besvär utan bifall. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om barnen. BvN i M kommun förordade i yttrande till TR modern som vårdnadshavare för barnen. Bitr överläkaren V, samt psykologerna AS och BL uttalade i yttrande till TR att båda barnen hade ett starkt behov av kontakt med sin mor. TR uttalade bl a: "Även om /fadern/ i målet medgivit /moderns/ yrkande om umgängesrätt och förklarat sig nu vilja aktivt medverka till att sådant umgänge kommer till stånd, anser Tingsrätten det kunna befaras att /modern/ likväl också i fortsättningen kommer att bli utestängd ifrån kontakt med barnen om /fadern/ erhåller vårdnaden om dem. Denne har å sin sida förklarat att därest /modern/ erhåller vårdnaden om barnen - hans umgänge med barnen icke är något problem." TR tillerkände modern vårdnaden om bägge barnen. Fadern väddade till HSB, som fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(SH T 543/80) Parterna var i TR ense om att moderns skulle ha vårdnaden om B, 7 år. Angående faderns umgängesrätt tvistade de om var han skulle tillbringa julhelgen. Modern ansåg att han borde vara hos henne varje jul, och medgav att han var hos fadern varje nyårshelg. Fadern ansåg att B borde tillbringa varannan sådan helg hos honom. TR bestämde umgängesrätten för fadern i enlighet med moderns yrkanden. Fadern väddade till SH som bl a uttalade: "Någon allmänt vedertagen princip av innehåll att den som tillerkänts vårdnaden av ett barn, därmed automatiskt skulle vara berättigad att ha barnet hos sig på julen varje år, lär inte finnas. Däremot kan med visst fog sägas, att den av föräldrarna, som inte har vårdnaden, tillerkänts en helt obetydlig umgängesrätt, och det av utredningen framgår att umgängesrättshavarens kontakt med barnet är dålig, det framstår som naturligt att barnet vistas hos vårdnadshavaren under julhelgerna. I förevarande fall, där fadern har en omfattande umgängesrätt med barnet och - vad som framgår av vårdnadsutredningen - mycket god kontakt med barnet och har goda möjligheter att ha barnet hos sig även under helhelgerna, är läget ett annat. I avsaknad av bestämmelser, måste man i ett sådant fall handla efter vad som rent allmänt framstår som lämpligt. Hovrätten finner då med hänsyn till vad /fadern/ anför till stöd för sin talan, att det framstår som rimligast att parterna delar upp helgfirandet så, att /B/ får tillbringa varannan jul- och varannan nyårshelg hos fadern." HovR ändrade TR:s dom och tillerkände fadern umgängesrätt med B varannan julhelg. En dissident ville fastställa TR:s dom.

(SH T 573/80) Modern var ensam vårdnadshavare om M. TR förordnade genom dom - efter medgivande av modern - att vårdnaden om M, då 6 år, skulle överföras till fadern. 2 år senare yrkade modern hos TR att vårdnaden skulle överföras till henne. SCN i B kommun förordade i yttrande till TR att vårdnaden om M överflyttades till modern. TR uttalade bl a: "/Modern/ har i olika avseenden riktat kritik mot /faderns/ sätt att rent praktiskt sköta omvårdnaden om

/M/. Vissa av anmälningarna, t ex beträffande klädsel och hygien, avser tidigare förhållanden. Annan kritik, t ex rörande pojkkaktig uppfostran, mathållning och skolgång, tar sikte på situationen idag. Vad som i dessa avseende må skilja /fadern/ från en mera omsorgsfull vårdnadshavare, kan dock inte innebära att han är olämplig att ha hand om /M/. Däremot inger hans inställning till /M:s/ behov av nattmamma betänkligheter. Tingsrätten anser det nödvändigt att /M/ får regelbunden tillsyn under nätterna (fadern arbetade på nätterna). /fadern/ kan inte - för tiden efter det att /en tidigare nattmamma/ slutat - anses tillfredsställande ha sört för att sådan tillsyn kommit till stånd. Mellan /fadern/ och /modern/ råder starka motsättningar. Det är uppenbart att /M/ - som avallt att döma är fäst vid båda föräldrarna - inte mår väl härav. Motsättningarna kommer sannolikt att fortvara oavsett vem som har vårdnaden om /M/." TR fann att fadern allvarligt försvårat moderns möjligheter att få träffa M, medan om vårdnaden överfördes till modern hon skulle sörja för att M även fortsättningsvis fick träffa fadern, trots att denne sagt att han skulle sluta umgås med M om vårdnaden flyttades till modern. TR förordnade att vårdnaden om M skulle överflyttas till modern. SH fastställde TR:s domslut. Domen vann laga kraft.

(SH T 584/80) Fadern yrkade i TR överföring av vårdnaden från modern, som var ensam vårdnadshavare, till sig om D, 6 1/2 år. Modern bestred yrkandet. TR fann att bägge föräldrarna hade stora ambitioner vad gällde vårdnaden om D. Uttalandena från parterna i målet tydde emellertid på att stora motsättningar rådde dem emellan. TR fäste särskilt avseende vid att modern inte medverkat till att umgängesrätten mellan D och fadern fungerat, utan att den på senare år helt upphört. TR fann att moderns personliga problem gjorde att hon inte hade möjlighet att stödja D:s utveckling samt att hennes förhållande till sin nye fästman inte var konfliktfritt. TR uttalade bl a: "Av det anförda drar Tingsrätten den slutsatsen att /fadern/ har bättre förutsättningar än /modern/ att handha vårdnaden om D/. Av avgörande betydelse för barnets utveckling, är att ett gott förhållande upprätthålles med den av föräldrarna som är skild från vårdnaden. Även i denna del måste /fadern/ bedömas ha de bästa förutsättningar att lyckas." TR överförde vårdnaden om D till fadern. Modern överklagade domen till SH. Hon återkallade senare sin vadetalan och yrkade i stället visst umgänge med D. Fadern medgav detta yrkande. HovR fastställde TR:s dom samt det yrkade umgänget med D. Domen vann laga kraft.

SH T 103/81) TR beslöt i anslutning till deldom om äktenskaps-skillnad att modern interimistiskt skulle ha vårdnaden om barnen J, 11 1/2 år och M 9 1/2 år. Bägge parter yrkade slutligt att få vårdnaden om barnen. SCN i S kommun uttalade i yttrande till TR att de starka motsättningarna mellan föräldrarna lett till häftiga utspel i samband med umgängesrättens utövande men att det var mest förenligt med barnens bästa att modern anförtröddes vårdnaden om dem. TR fann att svårigheterna mellan makarna i och för sig inte gjorde dem olämpliga som vårdnadshavare samt uttalade bl a: "Utredningen visar, att barnen är varmt fästade vid sina föräldrar och beroende av att träffa dem båda. Föräldrarna kan, var och en på sitt sätt, ge barnen gott stöd och god hjälp i deras uppfostran och utveckling, och föräldrarnas egenskaper och livsuppfattning kan, om föräldrarna samarbetar på ett för barnen problemfritt sätt, genom att de kompletterar varandra, innebära en värdefull tillgång för barnen." TR fann att barnen sedan föräldrarna separerat fått god vård och tillsyn hos modern. TR

tillerkände modern vårdnaden om barnen. Fadern vädjade till SH som fastställde TR:s domslut i vårdnadsfrågan. Domen vann laga kraft.

Vårdnadsmål avgjorda av tingsrätter

(Uppsala TR T 416/75) TR hade interimistiskt förordnat modern som vårdnadshavare för L, 3 år. Inför det slutliga avgörandet yrkade bägge parter att få vårdnaden om barnet. SDN förordade i yttrande modern som vårdnadshavare. Tre ledamöter ville förorda fadern. Det hade inte framkommit några anmärkningar mot moderns sätt att vårda barnet under särlevnadstiden. Bägge parterna ansågs lämpliga som vårdnadshavare. TR uttalade bl a: "Det kan noteras, att under den ett och ett halvt år långa särlevnaden, som föregick rättens interimistiska beslut i vårdnadsfrågan, gjorde /fadern/ inget försök att själv ta hand om /L/. Detta är onekligen märkligt med tanke på den kritik, som /fadern/ framfört mot /moderns/ sätt att sköta sonen. Rätten anser sig inte kunna underlåta att beakta detta vid bedömningen av /faderns/ lämplighet som vårdnadshavare". TR tillerkände modern vårdnaden om barnet. Domen vann laga kraft.

(SH T 97/80) TR tillerkände interimistiskt modern vårdnaden om döttrarna S, 6 år samt tvillingarna C och M, 2 1/2 år. Modern yrkade slutligt vårdnaden om alla barnen medan fadern yrkade att få vårdnaden om S. TR fann bägge föräldrarna väl lämpade som vårdnadshavare. TR uttalade bl a: "Vad som framkommit i målet ger inte stöd för /faderns/ påstående, att /S/ skulle känslomässigt vara mera bunden till honom än till /modern/. TR tillerkände modern vårdnaden om samtliga barnen. Bägge parter vädjade till SH, varvid fadern yrkade att få vårdnaden om S. Fadern återkallade emellertid senare sin vadetalan, varför målet avskrevs från vidare handläggning i vårdnadsdelen.

3. verkställighetsmål.

Av tabell 12 framgår att jag funnit endast 4 fall där relationerna mellan barn och föräldrar anförts som skäl för utgången i verkställighetsmål. Samtliga fall är hämtade från KR.

Av ett så begränsat material är det vanskligt att dra några långtgående slutsatser, men jag tycker mig ändå kunna påstå att förvaltningsdomstolarna är angelägna om att det umgänge som bestämts av allmän domstol också skall fungera i praktiken. I 2 fall har KR bestämt att umgänget skall genomföras trots att ganska lång tid förflutit sedan barnen träffade den umgängesberättigade senast. I ett fall (KRG 7252/81) rörde det sig om tio år, och i ett annat (KRJ 2608/81) om två år. I ett fall menade LR och KR att hämtning genom polismyndighetens försorg inte skulle tillgripas med hänsyn till att det kunde försämrat förhållandet mellan barnen och den umgängesberättigade (KRSU 841/78). I ett fall vägrade KR begärd verkställighet (KRJ 1820/77) med hänvisning till att modern lockat barnen från fadern och försvårat för honom att utöva sina åligganden som vårdnadshavare.

Verkställighetsmål avgjorda av kammarrätterna

(KRJ 1820/77) TR tillerkände i dom efter parternas överenskom-melse fadern vårdnaden om M, då 6 år, numera 8 1/2 år. Modern yrkar i ansökan till LR verkställighet av TR:s dom vari hon tillerkänts umgängesrätt med M. Fadern har vägrat att utlämna M till modern med motiveringen att modern kommer att vägra återlämna henne till fadern, vilket hänt tidigare. LR uttalade bl a: "Fadern har till följd av vägran från moderns sida att överlämna barnet till honom vid två tillfällen hos länsrätten nödgats begära verkställighet av tingsrättens dom. Av utredningen i målet framgår också att modern försökt locka /M/ från fadern och att hon vid ett tillfälle lyckats därmed. Hon har genom sina åtgärder försvårat för fadern att fullgöra vad som åligger honom som vårdnadshavare. /M/ har också på grund av moderns agerande måst lämna faderns bostadsort och placeras i fosterhem. Förhållandet mellan fadern och modern har bl a till följd av moderns åtgärder utvecklats därhän att det måste anses förenat med stora psykiska påfrestningar för barnet att för närvarande flyttas mellan föräldrarna." LR vägrade verkställighet. Modern överklagade till KRJ, som lämnade besvären utan bifall.

(KRSU 841/78) I ett mål angående verkställighet enligt 21 Kap FB anförde LR bl a: "Länsrätten har allvarligt övervägt om hämtning av barnen skulle ske genom polismyndighetens försorg. (Barnen var vid detta tillfälle 10 och 8 år gamla). Med hänsyn till den korta tid barnen nu skall vistas hos fadern kan det såsom barnavårdsnämnden anfört inte anses uteslutet att en sådan åtgärd kan leda till försämring av förhållandet mellan barnen och fadern". LR utdömde förelagt vite, samt förpliktade modern vid nytt vite att överlämna barnen till fadern. Fadern besvarade sig hos KRSU, som dock delade LR:s bedömning i denna del och lämnade besvären utan bifall.

(KRJ 2608/81) TR tillerkände modern vårdnaden om A, 10 1/2 år och M 6 1/2 år. Fadern tillerkändes viss angiven umgängesrätt. Fadern vände sig senare till LR med ansökan om verkställighet av TR:s beslut om umgängesrätt. Modern bestred yrkandet med hänvisning till att verkställighet skulle medföra risk för skada på barnens psykiska hälsa samt att A inte ville träffa fadern. Socialkonsulenten EV föreslog att barnen vid de första umgänges-tillfällena skulle lämnas på socialkonsulenternas expedition där fadern kunde träffa dem tillsammans med någon socialkonsulent. Modern motsatte sig även ett sådant förfarande. LR uttalade bl a: "Barnen har inte träffat /fadern/ under drygt 2 år. Med hänsyn härtill och till vad /modern/ uppgivit om barnens starka reaktioner inför tanken på att träffa fadern är det angeläget att en verkställighet om umgängesrätt sker i sådana former att barnen ges tillfälle att bearbeta sina känslor inför fadern och att förutsättningar skapas för en naturlig utveckling med umgänget med fadern. Enligt Länsrättens mening skulle en umgängesrätt utformad på det sätt /EV/ föreslagit vara ägnad att verka i denna riktning. Länsrätten gör också den bedömningen att den risk som en verkställighet kan medföra för skada på barnens själsliga hälsa under sådana förhållanden måste antagas vara ringa. I de fyra första tillfällena bör umgänget mellan fader och barn därför ske under medverkan från socialkonsulenternas sida i enlighet med /EV:s/ förslag." LR förelade modern vid vite av 1000:- vid varje tillfälle att på angivna dagar överlämna A och M på social-

konsulenternas expedition för umgänge med fadern. Modern besvärade sig till KRJ och yrkade att LR:s dom skulle undanröjas. Senare ändrade modern sitt yrkande till att avse nedsättning av det förelagda vitet till 100 kr vid varje tillfälle. KR uttalade: "De umgängestillfällen varom Länsrätten förordnat, har numera gått till ända. Besvären föranleder därför ej något Kammarrättens vidare yttrande." Domen vann laga kraft.

(KRG 7252/81) Modern var enligt TR:s dom vårdnadshavare för Y, 12 1/2 år och S, 10 år. Fadern tillerkändes i samma dom umgängesrätt i angiven utsträckning. Fadern hade inte träffat barnen sedan föräldrarna separerade för 10 år sedan, med undantag för ett kort tillfälle i anslutning till äktenskapsskillnadsdomen. Fadern hemställde nu att LR skulle förordna om verkställighet av TR:s dom om umgängesrätt. Modern motsatte sig verkställighet nu men förklarade sig villig att medverka till umgänge på längre sikt efter föregående kontakt mellan fadern och barnen, t ex genom brevväxling. Fadern talade endast franska, ett språk som barnen inte behärskade. LR fann att verkställighet av umgängesrätten skulle medföra risk som inte var ringa för skada på barnens själsliga hälsa, och lämnade ansökan utan bifall. Fadern besvärade sig till KRG och yrkade rätt till umgänge en lördag och påföljandesöndag från kl 12.00 till kl 21.00. Modern bestred yrkandet. KR uttalade bl a: "Kammarrätten har ingen anledning att ifrågasätta /moderns/ uppgifter om att barnen känner visst obehag inför möjligheten av umgänge med /fadern/. En sådan reaktion kan anses förståelig med tanke på den tid som förflutit sedan barnen senast träffade fadern, men torde också ha sin grund i att de vill visa lojalitet mot sin moder. Vidare kan den omständigheten att /fadern/ inte talar svenska tänkas oroa barnen. Emellertid har inget framkommit - vilket /modern/ vitsordat - som tyder på att barnen skulle vara mera känsliga än andra barn i samma ålder (barnen var nu 13 och 11 år gamla) Inga negativa omdömen har heller riktats mot /fadern/ personligen. Vid sådant förhållande kan det inte anses föreligga risk för att barnen skadas av att umgås med /fadern/." KR förordnade att TR:s dom skulle verkställas vid vite av 1000:- per barn och dag. Domen vann laga kraft.

4. sammanfattning

Förhållandet mellan föräldrar och barn är av naturliga skäl särskilt viktiga att försöka utröna i dessa typer av mål. Det är dock frapperande hur svårt det förefaller vara för domstolarna att på ett konkret och tydligt sätt i domskälen återge vilka faktorer som varit av betydelse för bedömningen av detta förhållande. Likaledes förefaller det svårt för domstolarna att entydigt klargöra på vilket sätt relationerna mellan barn och föräldrar påverkats i positiv eller negativ riktning av de förhållanden som anföres. I de typer av mål som behandlas här har följande faktorer redovisats:

(Se uppställningen på nästa sida. Obs angående vårdnads mål -

vå = faktum som anförts för att viss förälder tillerkänts vårdnaden eller begärt umgänge,

ej vå = faktum som anförts för att viss förälder ej tillerkänts vårdnaden eller begärt umgänge.)

redovisat faktum	Måltyp/utgång		omhänd.mål		vårdn.mål		verkst.mål	
	oh	ej oh	oh	ej oh	vå	ej vå	ve	ej ve
1/ allmänt förbättrade förhållanden i relationerna mellan barn och föräldrar, dels dokumenterade genom tät och fortlöpande kontakt under omhändertagandetid, dels en bedömning av att ett allmänt gott förhållande råder och att barnen verkar välsköta i övrigt, dels att ett gott förhållande mellan barn och föräldrar kan uppväga andra negativa faktorer, som t ex narkotikabrott begånget av en förälder	1		6		1			
2/ att visserligen förbättrade förhållanden inträffat men att dessa varat under allt för kort tid	1							
3/ ett utvecklingsstört barn skulle löpa särskild risk för sin utveckling om det skildes från sin mor			1					
4/ hårda uppfostringsmetoder med inslag av hård aga	7							
5/ konflikter mellan föräldrar och företrädesvis något äldre barn	3				1			
6/ allmänt oroliga hemförhållanden kombinerade med en oförmåga hos särskilt modern att tillgodose barnens behov i rådande situation	8							
7/ barnet är mera bundet till den ena föräldern än till den andra					3	3		
8/ att barnet självt uttalat sig ha bättre relationer till den ena föräldern än till den andra						1		
9/ att en förälder bättre kan tillgodose barnets behov än den andra					4	2		
10/ att föräldern kommer att underlätta eller försvåra umgänget mellan barnet och den andra föräldern					6	1		1
11/ att barnet bott länge hos den ena föräldern					5	1		
12/ att barnet varit avstängt från kontakt med den ena föräldern under viss kortare eller längre tid						2	2	1

De ovan uppräknade 12 olika omständigheter som redovisats i domstolen, syftande till relationer mellan barn och föräldrar kan indelas i två grupper.

Den ena gruppen avser de uppräknade omständigheterna 1 - 10, vilka till sin innebörd är av sådan art att de utgör resultatet av en bedömning eller värdering av rådande omständigheter. Den andra gruppen utgörs av de uppräknade omständigheterna 11 och 12, vilka till sin innebörd är av sådan art att de någorlunda enkelt låter sig beskrivas som iakttagbara faktiska förhållanden som existerat vid en tidigare speciell tidpunkt. Dessa senare omständigheter är möjliga att belägga med traditionella juridiska metoder. Genom bevisning kan man uppnå en högre eller lägre grad av sannolikhet för att det påstådda förhållandet verkligen existerat vid angiven tidpunkt.

De omständigheter, som i domskälen redovisats under 1 - 10 ovan och som innehåller viktiga bedömningar eller värderingar av relationer mellan barn och föräldrar är av sådan natur att det i många fall krävs psykiatrisk, psykologisk eller social sakkunskap för att säkert kunna bedöma innehållet och kvalitén på dem. För att kunna bedöma styrkan av bevisningen är det nödvändigt att rätt kunna fastställa kvalitén på de omständigheter som utgör bevisfakta. Det är tveksamt om domstolarna med den sammansättning de har idag är kvalificerade att göra en sådan bedömning. De sakkunniga, som i några fall medverkar i processen kommer ofta in på ett mycket tidigt stadium. Inom en många gånger snäv tidsram skall den sakkunnige göra en begränsad bedömning utifrån de anvisningar domstolen eller part givit. I ytterst få fall förekommer det att en sakkunnig haft till uppgift att uttala sig över det samlade bevismaterialet i målet.

Bevisfakta skall även knytas till rättsfakta. Först när bevisfakta med erforderlig styrka visar att rättsfakta föreligger kan rättsföljd inträda. Denna operation är av utpräglad juridisk natur och kräver därför juridisk sakkunskap.

De Relationer mellan barn/föräldrar och tredje man

1. omhändertagandemål

I 14 fall har jag funnit att domstolarna i domskälen angivit förhållanden mellan barn eller föräldrar och tredje man som mer eller mindre avgörande för utgången i målet (tabell 13). Tre av fallen är hämtade från RegR, varav ett meddelats prövningstillstånd. Från KR har jag hämtat 9 fall, vilket tillsammans med de 2 som ej meddelats prövningstillstånd i RegR gör 11 fall som slutligt avgjorts av KR. Två fall är slutligt avgjorda av LR.

I 7 av de 14 fallen blev den slutliga utgången att barnet omhändertogs. I de övriga 7 fallen blev utgången övervakning med hjälpåtgärder i 3 fall, enbart övervakning i ett fall och enbart föreskrift i ett fall, medan i 2 fall omhändertagandebeslutet upphävdes utan att något annat beslut sattes i stället.

I de fall där barnet slutligt omhändertogs, hänvisades i 3 fall (KRG 4039/79, KRSU 1641/79 och KRJ 48/80) bl a till föräldrarnas bristande samarbetsvilja med de sociala myndigheterna. I 4 fall (RK 2484/80, KRS 5984/76, KRG 4039/79 och KRS 4490/80) hänvisades till att barnens hemsituation var sådan att de löpte risk att utvecklas ogynnsamt (svåra relationsproblem med mormor och alkoholiserad man, syskon med narkotikaproblem, psykisk störning hos förälder med stora krav på omgivningen). Särskilt anfördes att icke problem-bärande hemmavarande syskon, man, hustru inte förmådde balansera den skadliga inverkan på barnet. I ett fall (KRJ 4052/79) hänvisades till barnets svåra störande beteende i skolan och i ett fall (KRSU 1641/79) till att barnens hygien var så eftersatt att de mobbades och isolerades av sina kamrater på daghem och i skola.

I de fall barnet inte omhändertogs hänvisades i 5 fall (RR 5132/79, KRSU 3607/78, KRJ 4311/79, KRS 4780/79 och KRS 4998/80) till att förhållandena för barnet förbättrats sedan omhändertagandebeslutet. I ett fall (RÅ 1979 Ab 176) hänvisades till att barnet hade fin kontakt med andra barn och i ett fall (KRS 4673/79) till att den aggressiva misstänksamhet och samarbetsovilja som modern visat varit ett resultat av den pressade situation hon befunnit sig i och att hon på detta sätt sökt försvara sig.

Omhändertagandemål avgjorda av regeringsrätten

(RÅ 1979 Ab 176) SDN i M kommun hade omhändertagit M och Y för samhällsvård. LR fastställde det underställda beslutet. Modern, som var ensam vårdnadshavare besvärade sig hos KRG, som undanröjde besluten. RegR anförde bl a: "Av utredningen framgår att M är en rar och behändig pojke, som har fin kontakt med andra barn, ett förhållande som bör räknas /modern/ tillgodo". M var utvecklingsstörd och led av epilepsi. RegR fastställde KR:s domslut samt förordnade om övervakning och hjälpåtgärder. Två ledamöter var skiljaktiga och ville fastställa LR:s och SDN:s beslut.

(RR 5132/79) SDN beslöt omhänderta barnen T, 8 år, R, 5 år, M, 3 år och D 2 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR uttalade bl a: "Hon (modern) har såväl i december 1976 som december 1977 kontaktat sociala myndigheter och lämnat barnen från sig med motiveringen att hon inte orkat med dem och hon har även vid något annat tillfälle övervägt liknande åtgärder." LR fastställde det underställda beslutet. Föräldrarna besvärade sig till KRS, som fann att utredningen inte gav någon klar bild av förhållandena. Barnens tidigare övervakare ifrågasatte i vittnesmål omhändertagandebeslutet. KR fann även att avsevärda förbättringar inträtt i hemförhållandena sedan barnen omhändertagits för drygt ett år sedan. Barnen hade även utvecklats väl i fosterhemmen, där de haft god kontakt med föräldrarna. KR fann det tillräckligt med förebyggande åtgärder i form av övervakning och övriga erforderliga hjälpåtgärder och upphävde därför LR:s dom och SDN:s beslut.

(RR 2484/80) SCN omhändertog M, 10 år, för samhällsvård jämlikt 25: § a och 29 § BvL. LR fastställde SCN:s beslut. Modern besvärade sig till KRSU som bl a uttalade: "Av utredningen i målet framgår att /modern/ under ett flertal år umgåtts och fortfarande umgås med en gravt alkoholiserad man och att förhållandet mellan denne och /M/ är spänt. Vid mannens besök i /moderns/ bostad, har /M/ inte velat vara hemma. Han har vid sådana tillfällen mestadels åkt till sin mormoder hos vilken han även i övrigt ofta vistats. Vidare har framkommit att förhållandet mellan /modern/ och hennes mor varit så spänt, att /modern/ besökt modern endast en gång under de senaste två åren. Genom /M:s/ ofta förekommande besök hos sin mormoder och hennes i målet klart framkomna benägenhet att själv vilja ta hand om /M/ har - åtminstone fram till dagen för verkställigheten av beslutet att omhänderta /M/ för samhällsvård - konfliktsituationen mellan mor och dotter blivit än mera allvarlig. - Den uppväxtmiljö som förorsakats härav har så vitt handlingarna utvisar och även framkommit vid den muntliga förhandlingen vållat /M/ svåra relationsproblem och inneburit sådana störningar för honom att fara för hans själsliga hälsa uppkommit." KR lämnade besvären utan bifall. Ej pt.

Omhändertagandemål avgjorda av kammarrätterna

(KRS 5984/76) SDN i B kommun omhändertog A, 5 1/2 år för samhällsvård, då "barnets utveckling äventyrades till följd av bristande förmåga hos fostraren". Beslutet underställdes LR:s prövning. Modern var ensam vårdnadshavare. Två äldre syskon till

A bodde också hemma. De hade narkotikaproblem och tog hem kamrater med motsvarande problem. Modern kunde inte freda bostaden från dessa. Hon hade även låtit den äldre systern sköta A och bl a hämta henne från daghemmet. LR uttalade bl a: "Det är utrett att /A/ under lång tid har vistats i en miljö som måste betraktas som högradigt olämplig i synnerhet för barn. - - Även om /modern/ måste anses ha visst fog för sina invändningar att nämnden icke vidtagit alla de åtgärder som varit möjliga finner länsrätten att de åtgärder hon själv vidtagit varit helt otillräckliga. Det har enligt länsrättens mening ålegat /modern/ att i egenskap av vårdnadshavare omedelbart lämna de sociala myndigheterna fullständig information om hur förhållandena i bostaden utvecklade sig när hon konstaterat att hon inte själv kunde behärska situationen. Länsrätten finner det dessutom synnerligen allvarligt att /modern/ låtit /A/ vara ensam med /de äldre syskonen/ i våningen." LR fastställde det underställda beslutet. KRS, som ej höll muntlig förhandling, gjorde ingen ändring i domen.

(KRG 4039/79) SCN omhändertog A, 10 1/2 år för samhällsvård pga föräldrarnas bristande förmåga att fostra henne och då hennes utveckling därför äventyrades. Beslutet underställdes LR:s prövning. Två syskon till A var tidigare omhändertagna för samhällsvård pga begynnande missanpassning. Två andra äldre söner, hade även de utvecklats ogynnsamt och saknade vid tillfallet stabil social anknytning. LR konstaterade att hemförhållandena inte genomgått någon förbättring. LR uttalade bl a: "Enligt Länsrätten framstår det som uppenbart att /A/ riskerar att få en helt felaktig uppfostran och att hon kan hamna i samma situation som sina äldre syskon. På grund härav och med hänsyn till /A:s föräldrars/ ovilja att samarbeta med sociala myndigheter är det därför nödvändigt att redan nu gå in med ett omhändertagande." LR fastställde det underställda beslutet. Föräldrarna besvarade sig till KRG som ej gjorde ändring i det överklagade beslutet.

(KRJ 4052/79) SCN omhändertog två barn, varav M som var 10 år, för samhällsvård. Modern samtyckte ej till verkställighet av beslutet, varför detta underställdes LR, som fastställde beslutet. Modern besvarade sig till KRJ, som bl a uttalade: "Av utredningen i målet framgår i fråga om /M/ (då 11 år) i huvudsak följande: Han har tidigt visat svårartade beteendestörningar. Under sin första skoldag uppträdde han sålunda på ett sådant sätt att han inte ansågs kunna gå i normalklass." KRJ lämnade besvären utan bifall.

(KRJ 4311/79) SCN beslöt omhänderta R, 17 år och Y, 14 1/2 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR uttalade bl a: "Den utredning som legat till grund för nämndens beslut och vad som därefter framkommit ger en bild av två ungdomar med uppenbara sociala svårigheter när det gäller anpassning i skola och kamraterkrets." LR fann att föräldrarna nu var beredda ta emot erbjudet stöd från SCN. R och Y ställdes under övervakning och R meddelades föreskrift att avsluta påbörjad utbildning. SCN överklagade till KRJ, som fann att utvecklingen fortsatt i positiv riktning. KR uttalade bl a: "Härtill kommer att det finns fog för antagande att vad som hittills förevarit gjort makarna /S/ uppmärksamma på nödvändigheten av att i samråd med sociala myndigheter på ett aktivt sätt medverka till barnens utveckling." KR upphävde övervakningen men lät föreskriften till R kvarstå.

(KRS 4673/79) SDN i S omhändertog M, 1 månad för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR uttalade bl a: "Av

utredningen måste anses framgå att /modern/ i kontakten med utredarna och andra personer visat aggressivitet, misstänksamhet och samarbetsovilja. Personalen på BB och personalen på barnhemmet har ansett att /modern/ inte skulle kunna ta hand om sitt barn och grundat denna uppfattning på att hon i kontakten med personalen visat nämnda beteenden och inte velat ta råd av personalen. De uttalanden som gjorts om /modern/ och som ligger till grund för nämndens beslut härrör delvis från personer som tidigare haft kontakt med henne. /Moderns/ beteenden och störningar i kontakten med andra människor får till viss del anses ha att göra med den brist på trygghet som hon tidigare upplevt men framför allt på den nervositet och oro hon känt i samband med utredningen att det väntade barnet skulle komma att tas ifrån henne och sedan vid omhändertagandet av barnet. I den situationen har /modern/ känt sig pressad och försökt att försvara sig, vilket ibland tagit sig uttryck i att hon visat viss aggressivitet och misstänksamhet. Hon har också därvid visat osäkerhet vid handhavandet av barnet, vilket inte kan anses vara något ovanligt för en nybliven mor. - - Länsrätten har fått den uppfattningen om /modern/ att hon har en mognad som väl motsvarar hennes ålder (19 år) samt att hon är insiktsfull och uppriktig. Av vittnesmålen har framkommit positiva omdömen om /modern/ i fråga om bland annat kontakten med vittnena och deras barn. Hon har visat god kontakt med barn. Vittnena, som gjort ett sansat och trovärdigt intryck, har ej upplevt /modern/ som aggressiv eller att hon skulle vara ovillig att ta råd av andra. Vittnena, av vilka en är läkare och en psykolog, har ansett att /modern/ är helt adekvat som nybliven mor och att hon är fullt i stånd att ta hand om sitt barn och ge det trygghet." LR förklarade att SDN:s beslut inte kunde fastställas. SDN besvärade sig till KRS, som lämnade besvären utan bifall. Domen vann laga kraft.

(KRS 4780/79) SDN i S omhändertog J, 1 mån för samhällsvård pga moderns narkotikamissbruk. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR fastställde inte beslutet. SDN besvärade sig till KRS, som fann att modern och fadern frivilligt underkastat sig behandling för sitt narkotikamissbruk och att de i det närmaste helt upphört med bruket. KR uttalade bl a: "Det har vidare upplysts att kontakten mellan övervakaren och familjen /B-T/ är mycket god. På grund av vad sålunda förekommit kan förebyggande åtgärder beträffande /J/ inte anses gagnlösa." KR lämnade besvären utan bifall. Domen vann laga kraft.

(KRSU 1641/79) SCN i G omhändertog T, 10 år och D, 6 1/2 år för samhällsvård pga moderns olämplighet som fostrare. Beslutet underställdes LR:s prövning. De sakkunniga i målet, en läkare, en psykolog och socialkonsulenten samt barnens offentliga biträde tillstyrkte att beslutet fastställdes. Flera anmärkningar hade riktats mot moderns sätt att sköta barnen och hemmet. Deras hygien var särskilt eftersatt. LR uttalade bl a: "Bl a dessa omständigheter får anses ligga till grund för barnens kontaktsvårigheter med andra barn och det avvikande beteende som konstaterats bl a av skolpersonal och daghemspersonal. - - De kontakter som söktes med /modern/ från bl a skolpersonal, daghemspersonal och sociala myndigheter har /modern/ avvisat eller undandragit sig, vilket får anses tyda på bristande insikt och vilja att åstadkomma förbättringar." LR fastställde det underställda beslutet. En dissident reserverade sig. Modern besvärade sig till KRSU, som fann muntlig förhandling obehövlig. KR uttalade bl a: "Av utredningen i målet framgår vidare att båda barnen uppträtt otvättade, illaluktande och med så smutsiga kläder att deras

kamrater i skolor och daghem reagerat. Vid åtskilliga tillfällen har detta föranlett att /T/ och /D/ mobbats av kamraterna. Dessutom är barnens hemmiljö otillfredsställande. Den lägenhet i vilken de bor tillsammans med /modern/ har enligt olika uppgifter från personer som hörts i målet varit slarvigt städad, oren och otrivsamt. Lägenheten har kännetecknats av en allmän oordning. Även detta har bidragit till att barnen blivit utestängda från gemenskapen med jämnåriga. /T/ har därför börjat undvika umgänge med andra barn, vilket i sin tur skapat koncentrationssvårigheter i skolan. Dessa har också med tiden tenderat att öka. I förhållande till sin ålder har hon stort behov av vuxenkontakt, som yttrar sig i att hon gör täta besök hos skolsköterskan, att hon under rasterna klänger på sin lärare och att hon efter skoldagens slut ofta uppsöker en ungdomsledare i dennas bostad för att vänta på henne tills ungdomsgården öppnar. Hon är vidare bråkig och besvärlig i skolan uppenbarligen i avsikt att dra uppmärksamhet till sig. I /D:s/ fall föreligger liknande förhållanden. Han är rastlös och orolig, vilket tar sig uttryck bl a i att han snattar. Enligt personalen på /H/ lekskola är han kontaktsökande gentemot personalen på ett närmast desperat sätt. - - - Med hänsyn till /moderns/ i målet tidigare klart deklarerade ovilja till samarbete med myndigheter kan man inte sätta tilltro till hennes i besvären gjorda påståenden att hon numera är positivt inställd till hjälpåtgärder från sociala centralnämndens sida". KR lämnade besvären utan bifall. Domen vann laga kraft.

(KRJ 48/80) SCN i N omhändertog barnen J, 13 1/2 år och M, 12 1/2 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR fastställde det underställda beslutet. Fadern besvarade sig till KRJ, som bl a uttalade: "Utredningen visar att /fadern/ haft en allmänt negativ inställning till samarbete med socialförvaltningens tjänstemän och inte bara avstått från alla initiativ till kontakt med tjänstemännen utan även ofta varit oanträffbar för diskussion av barnen och deras angelägenheter. KR lämnade besvären utan bifall. Domen vann laga kraft.

(KRS 4998/80) SDN i S beslöt omhändertaga F, 5 år och M, 3 år för samhällsvård. Skälet var att modern pga psykisk obalans var oförmögen att fostra barnen varför deras utveckling äventyrades. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR fastställde beslutet. Modern överklagade till KRS, som fann det något tveksamt om nämnden haft skäl för sitt beslut och uttalade bl a: "Emellertid får beslutet ses mot bakgrunden av /moderns/ psykiska tillstånd under våren 1980 samt att det äldre barnet enligt utredningen i målet företer vissa brister i normalutvecklingen och /moderns/ ovilja att vid den aktuella tidpunkten samarbeta med barnavårdsnämnden för att söka bota dessa brister." KR konstaterade att vissa förbättringar inträffat i förhållandena som LR konstaterat. "Hon (modern) har uttalat att hon numera inte vill motsätta sig att barnen ställs under övervakning." KR undanröjde LR:s dom och förordnade att barnen skulle ställas under övervakning samt att hjälpåtgärder skulle vidtagas. Domen vann laga kraft.

Omhändertagandemål avgjorda av länsrätter

(KRSU 3607/78) I ett ärende om omhändertagande för samhällsvård anförde LR i domskälen bl a: "Beträffande /S/ anser länsrätten, att förutsättningarna för hennes tillrättaförande ökar, om /M/ - (syster till S) skiljs från hemmet". LR fastställde inte SCN:s

beslut om omhändertagande utan förordnade om övervakning i stället. Beslutet vann laga kraft.

(KRS 4490/80) SDN i S kommun omhändertog M, 2 år för samhällsvård. Föräldrarna samtyckte inte till verkställighet varför beslutet underställdes LR:s prövning. LR anförde bl a: "Vidare framgår att /modern/ genom sin sjukdom ställer mycket stora krav på sin omgivning och härigenom i mycket präglar familjens liv". Modern ansågs inkapabel att sköta barnet, och faderns balanserande inverkan och hans förmåga att vårda barnet ansågs inte tillräckligt för att helt motverka moderns skadliga inverkan på barnets utveckling. LR fastställde underställda beslutet. Föräldrarna besvärade sig till KRS. De återkallade dock senare besvären, varför KR avskrev ärendet.

2. vårdnadsmål

I 13 fall har jag funnit att domstolarna i vårdnadsmål anført omständigheter rörande förhållandet mellan barn/föräldrar och tredje man i domskälen (tabell 13). Sju fall är hämtade från HD, varav 3 beviljats prövningstillstånd. Övriga 4 samt 4 fall hämtade direkt från HovR har slutligt avgjorts i HovR. Två fall är hämtade från TR.

I 2 fall gällde frågan umgänge. I det ena fallet (SH T 731/81) tillerkändes föräldern i stort sett begärt umgänge. Rätten menade att de störningar som uppkommit främst berodde på omgivningens negativa inställning till umgänge mellan fadern och barnet ifråga och ej hänförde sig till förhållandet mellan fadern och barnen. I det andra fallet (HD Ö 1114/77) påpekades även omgivningens och moderns helt negativa inställning till umgänget. Detta kombinerades dock även med att fadern inte haft kontakt med barnet under lång tid.

I 5 fall kommenterar domstolarna omständigheter knutna till den part som slutligt tillerkändes vårdnaden och i 6 fall till den part som inte tillerkändes vårdnaden. I 6 fall tillerkändes fadern slutligt vårdnaden om barnet, i 4 fall modern och i ett fall särskilt förordnad förmyndare. I samtliga fall när modern tillerkändes vårdnaden om barnet kommenterades omständigheter knutna till henne av domstolarna, samt i ett fall när vårdnaden slutligt tillerkändes fadern. I övriga fall där fadern tillerkändes vårdnaden diskuterade domstolarna varför modern inte skulle tillerkännas vårdnaden.

I ett fall (NJA 1967 A 5) kommenterade domstolen moderns livliga umgänge med andra män efter hemskillnaden och menade att detta inneburit viss otrygghet för barnet men att det ej medfört någon psykisk skada för barnet. Modern hade under en 3-årsperiod vårdat barnet väl. I ett annat fall (Upps TR T 504/71) anförde domstolen att moderns förbindelse med annan man strax före hemskillnaden inneburit att hon åsidosatt skälig hänsyn till familjen och tillerkände fadern vårdnaden.

I ett fall (NJA 1971 A 42) fann domstolen att modern var uppenbart olämplig. Fadern hade flyttat samman med en kvinna som skulle sköta barnet under dagtid. Detta hade dock enligt domstolen varat för kort tid och var osäkert för framtiden, varför vårdnaden tillerkändes särskilt förordnad förmyndare. I ett annat fall däremot (Lunds TR T 719/78) fann domstolen att fadern ordnat väl för barnet, som vårdades av farföräldrarna till vilka det hade ett gott förhållande och där det rotat sig väl. Fadern tillerkändes vårdnaden. I ett fall (SH T 220/81) fann rätten att moderns nye man, som var alkoholmissbrukare och psykiskt instabil vid något tillfälle enligt vittnesmål slagit barnet. Fadern tillerkändes vårdnaden. I ett fall (SH T 584/80) fann domstolen att det rådde konflikt mellan modern och hennes fästman och att hon ej förmodade utöva den positiva inverkan för barnet som det behövde för sin utveckling. I ett annat fall (HD T 381/80) hade modern påverkat omgivningen till att inta en negativ hållning till fadern, vilket menligt påverkade barnet. I ett tredje fall (HD T 269/80) fann domstolen att modern brutit med de personer i barnets omgivning som utövat en negativ inverkan på kontakten till fadern. Fadern ansågs dock på andra grunder lämpligare än modern.

I två fall (HD T 106/78 och HD T 369/78) diskuterade domstolen förhållanden knutna till modern och avvisade dessa som diskvalificerande i vårdnadshänsende. I det ena fallet rörde det sig om moderns engagemang i Jehovas Vittnen och i det andra fallet rörde det sig om de starka aggressioner som rådde mellan modern och fadern samt dennes släktingar. I bägge dessa fall an-

sågs modern lämpligare som vårdnadshavare än fadern vid en vägning dem emellan. I ett fall (HVS T 41/77) påpekade domstolen att barnets utveckling bättre gagnats om modern kunnat förmå sig till ett bättre samarbete med myndigheterna. Modern tillerkändes dock vårdnaden. Faderns eventuella lämplighet diskuterades inte.

Vårdnads_mål_avgjorda_av_högsta_domstolen

(NJA 1967 A 5) HR förordnade interimistiskt i anslutning till deldom till äktenskapsskillnad att modern skulle ha vårdnaden om barnen K, 5 1/2 år samt R, 2 1/2 år. Två år senare förordnade HR slutligt att modern skulle ha vårdnaden om barnen. Fadern väddjade till HÖN och yrkade att få vårdnaden om barnen. Modern bestred ändring. HovR bedömde fadern lämplig som vårdnadshavare med hänsyn till hans personliga egenskaper, samt uttalade bl a: "Visserligen får anses, att /modern/ efter det att parterna åtskiljts skött barnen väl och att förhållandet mellan barnen och modern är gott. Av utredningen framgår emellertid, att /modern/ haft ett förhållandevis livligt umgänge med olika män. De uppgifter som därvid framkommit om /moderns/ levnadssätt, föranleda enligt HovR:ns mening till det bedömandet att /modern/ även om hon icke kan anses vara olämplig som vårdnadshavare, dock måste anses vara mindre skickad än /fadern/ att utöva vårdnaden om bägge barnen. HovR ändrade HR:s dom och förordnade att fadern skulle ha vårdnaden om bägge barnen. HovR ändrade också HR:s interimistiska beslut och förordnade att fadern interimistiskt skulle ha vårdnaden om barnen. Modern sökte revision och prövningstillstånd meddelades. HD uttalade bl a: "Vad i målet blivit upplöst om hennes umgänge med olika män under tiden efter att makarna separerat är ägnat att väcka betänkligheter. Vid bedömande av /moderns/ lämplighet att handhava vårdnaden om barnen, bör emellertid vikt tillmätas det förhållandet att hon enligt vad utredningen visar, under den tid av omkring 3 år då hon haft barnen hos sig förmått sörja väl för dem. Intet tyder på att hon vid deras uppfostran använt olämpliga medel, och barnen har utvecklats gynnsamt. -- Att /modern/ under tiden efter separationen haft ett förhållandevis livligt umgänge med olika män kan ha inneburit viss otrygghet för barnen, men synes icke ha förorsakat dem psykisk skada. -- Därtill kommer att /moderns/ livsföring enligt vad utredningen visar, efter hand blivit mera stabiliserad. Den förlovning hon ingått synes utgöra ett tecken härpå och innebära möjligheter till en fortsatt utveckling i gynnsam riktning." HD ändrade HovR:s dom och fastställde HR:s dom i vårdnadsfrågan.

(NJA 1971 A 42) HR dömde till äktenskapsskillnad mellan G och P. HR utsåg särskild förmyndare att vara vårdnadshavare för parternas barn JR, 4 år. Parterna väddjade till SH, som fann modern uppenbart olämplig att handha vårdnaden om JR. HovR fann att fadern vräkts från sin bostad och att det fanns tecken på att han åter börjat missbruka alkohol. Fadern hade erhållit positiva omdömen från sin arbetsgivare och tidigare utan anmärkning skött barnet. HovR uttalade bl a: "Frågan om ordnande av barntillsyn, som av HR:n tillmätts betydelse, har kommit i ett annat läge, sedan /SK/ flyttat samman med /fadern/ och åtagit sig att svara för den dagliga skötseln av barnet. Att /SK/ ej behärskar svenska språket kan ej tillmätas någon större betydelse. Eftersom /faderns/ och /SK:s/ sammanboende varat endast kort tid, kan väl osäkerhet råda om hur deras förhållande kommer att utveckla sig. Det är emellertid att förvänta att Barnavårdsnämnden, om /fadern/ får behålla vårdnaden om /JR/ genom förordnande av barnavårdsman eller på annat sätt kommer att hålla sig underrättad om förhållandena i hemmet, varför en för barnet ogynnsam utveckling av dessa skäl ej behöver befaras." HovR ändrade HR:s dom och förordnade fadern till vårdnadshavare om JR. Modern förde ärendet

vidare till HD, som undanröjde HovR:s dom och fastställde HR:s domslut.

(HD Ö 1114/77) Fadern yrkade hos TR rätt till umgänge med dottern M, nu 10 1/2 år. Fadern hade inte sett henne sedan hon var åtta månader. Modern motsatte sig umgänge, främst p g a att fadern under 1960-talet gjort sig skyldig till flera sexualbrott, varav några riktat sig mot småflickor. Fadern genomgick psykiatrisk vård, och var nu förklarad frisk. I utlåtande från psykiatriska kliniken uttalades att det inte fanns något som motsade att han umgicks med sitt barn, men att man inte kunde uttala sig om barnets förhållande. En barnavårdsnämnd uttalade att fadern borde få umgängesrätt med barnet om det inte visade sig vara till skada för barnet. En barnavårdsnämnd menade att det skulle vara risk för barnets psykiska hälsa om fadern fick begärd umgängesrätt. Denna nämnd hade dock ej sammanträffat med barnet. TR tillerkände fadern begärd begränsad umgängesrätt. Den skulle utövas i närvaro av person utsedd av barnavårdsnämnden. Modern överklagade till HSB, som fastställde TR:s domslut. Modern förde talan vidare till HD, som fann att faderns personliga egenskaper inte utgjorde något hinder för umgängesrätt. "Emellertid är förhållandena i detta mål särpräglade, inte minst med tanke på den långa tid varunder /M/ saknat kontakt med fadern. Stämningen i M:s/ omgivning, framför allt moderns helt negativa inställning till /fadern/, medför att en samvaro med fadern, hur den än ordnas, kan bli en störande och oroande upplevelse för flickan. Hur pass allvarliga riskerna skulle bli för hennes psykiska hälsa är svårt att bedöma; den barnpsykiatriska undersökningen ger emellertid vid handen att de inte kan lämnas utan beaktande." HD upphävde HovR:s dom och lämnade faderns talan utan bifall.

(HD T 106/78) Fadern hade interimistiskt fått vårdnaden om barnen P och B, 8 år samt U, 5 år. HÖN fastställde beslutet. SCN i S hade i yttrande till TR enhälligt förordat modern som vårdnadshavare. Modern hade flyttat till en annan del av landet. TR fann bägge föräldrarna lämpliga som vårdnadshavare. TR uttalade bl a: "Rätten finner i likhet med /G/ (socialvårdskonsulent och vittne) att /faderns/ och hans släktingars negativa inställning till /modern/ kan komma att avsevärt försvåra barnens umgänge med sin mor. /Moderns/ möjligheter till umgänge med barnen kan till följd härav bli så begränsade, att barnens behov av kontakt med henne kan äventyras. Rätten anser därför att makarnas rätt till umgänge med barnen och därmed också kontakten med båda föräldrarna bäst tillgodoses om /modern/ får vårdnaden om dem." Fadern överklagade domen till HÖN, som beslöt att han interimistiskt skulle ha vårdnaden om barnen. I samband med ett umgängestillfälle behöll modern barnen hos sig och vägrade lämna ut dem till fadern. Hon vägrade även efterkomma LR:s beslut om verkställighet av vårdnadsbeslutet. SCN i H /F/ uttalade i intyg att barnen borde överflyttas till modern. HovR uttalade att barnen borde fått stanna kvar hos fadern tills frågan slutligt avgjorts. HovR uttalade bl a: "Uppenbarligen föreligger tämligen starka aggressioner mellan /modern/, å ena, och /fadern/ och hans släktingar, å andra sidan." HovR menade dock att TR lagt för stor vikt vid umgängesfrågan. Modern hade av flera instanser bedömts som synnerligen lämplig som vårdnadshavare. Fadern ansågs ha tagit väl hand om barnen under den tid de vårdats av honom. HovR fastställde TR:s dom och tillerkände modern vårdnaden om barnen. Ej pt.

(HD T 369/78) Modern var ensam vårdnadshavare för A 5 1/2 år. I samband med separationen ansökte fadern att få vårdnaden överförd till sig. TR fann fadern lämpad som vårdnadshavare. SCN i K kommun hade förordnat fadern som vårdnadshavare. Nämnden var dock ej enig i sitt uttalande. TR anförde bl a: "/A/ har vistats hos /modern/ alltsedan hon och /fadern/ flyttat isär 1974. Såvitt framgår av utredningen har under denna tid icke något förekommit som skulle leda till annan bedömning än att även /modern/ måste anses lämpad att utöva vårdnaden om /A/. Hennes tillhörighet till Jehovas vittnen och hennes inom Jehovas vittnen bedrivna verksamhet samt den påverkan /A/ härigenom kan utsättas för, föranleder enligt tingsrättens mening icke till annan bedömning." TR överförde ej vårdnaden till fadern. Fadern överklagade till HVS, som fastställde TR:s dom utan att anföra några domskäl. Ej pt.

(HD T 269/80) TR hade interimistiskt tillerkänt modern vårdnaden om H, 3 1/2 år. Inför det slutliga avgörandet anförde TR bl a: "Emellertid har /modern/ inför tingsrätten uppgivit, att hon brutit kontakten med sådana personer som kan ha olämplig inverkan på henne och barnen. Hennes uppgifter härutinnan kan ej anses sanningslösa" På andra grunder fann dock TR fadern lämpligare som vårdnadshavare och tillerkände honom vårdnaden om H. SH fastställde TR:s domslut. I HovR togs inte detta förhållande upp i domskälen. Ej pt.

(HD T 381/80) TR tillerkände interimistiskt modern vårdnaden om K och D. Senare förordnade TR i dom att fadern skulle ha vårdnaden om D, då 8 1/2 år och modern vårdnaden om K, då 14 1/2 år. Modern väjdade till SH och yrkade att få vårdnaden om bägge barnen. HovR fann att ingen av föräldrarna var olämplig som vårdnadshavare för D. HovR uttalade bl a: "mellan /modern/ och /fadern/ råder fortfarande en stark konfliktladdad stämning. Fog finns för antagande att personer i /moderns/ omgivning bringas att instämna i hennes starkt negativa inställning till /fadern/. De av henne åberopade vittnen, som är henne närstående, har nämligen alla haft en onyanserad negativ uppfattning om /fadern/. En stadigvarande vistelse hos /modern/ får därför antas innebära risk för att /D/ skulle få svårt att behålla sin nuvarande, för hans utveckling betydelsefulla, positiva uppfattning om sin far." HovR fastställde TR:s domslut i vårdnadsfrågan. Ej pt.

Vårdnadsmål avgjorda av hovrätter

(HVS T 41/77) Målet gällde vårdnaden om barnen J, 13 år och utvecklingsstörd samt D, 9 år. I den omfattande utredningen och vittnesmålen från barnens lärare och vårdare samt från psykologer vid det inackorderingshem där J bor tidvis i samband med skolgången, redovisas ingående hur barnens behov ter sig och hur de utvecklats under senaste år. Modern som interimistiskt tillerkänts vårdnaden om barnen hade visat en tämligen kritisk hållning till skolan och hemmet där J bodde. Alla var dock ense om att denna hållning huvudsakligen var dikterad av ett intresse för att kunna ordna det så bra som möjligt för J. TR uttalade bl a: "Såvitt framgår av gjorda uttalanden hade /J:s/ utveckling kunnat ha varit mer tillfredsställande om ett bättre samarbete kommit till stånd mellan myndigheter och /J:s/ vårdnadshavare, /modern/." TR tillerkände modern vårdnaden om barnen. Fadern väjdade till HVS. Även i HovR presenterades utredning och hördes flera vittnen angående barnens utveckling och deras förhållande till

främst hemmet och skolan. Därvid konstaterades att barnens situation stabiliserats under senaste år. HovR fastställde TR:s domslut.

(SH T 584/80) Fadern yrkade i TR att vårdnaden om D, 6 1/2 år, skulle överföras till honom från modern, som var ensam vårdnadshavare. Fadern påstod att D för illa hos modern, som under senare år tillsammans med sin nye fästman utvecklat ett missbruk, samt att det förekom misshandel i det hem där barnet nu befann sig. Faderns möjligheter till umgänge med D hade under senare år helt upphört. Modern tillbakavisade alla påståenden och menade att den avbrutna kontakten berodde på att D inte längre ville ha något umgänge med fadern. TR fann att bägge föräldrarna hade stora ambitioner angående vårdnaden om D, men att modern hade personliga problem som gjorde att hon inte kunde utöva den positiva påverkan som behövdes för en harmonisk utveckling av D." TR överförde vårdnaden om D till fadern. Modern väddade till SH. Hon återkallade sedan sitt yrkande i vadetalan angående vårdnaden och yrkade i stället att få visst umgänge med D. Fadern medgav detta yrkande. HovR fastställde TR:s dom, samt berättigade modern till det yrkade umgänget. Domen vann laga kraft.

(SH T 220/81) SH hade interimistiskt förordnat att fadern skulle vara vårdnadshavare för barnen C, 8 år och M, 6 år. Inför det slutliga avgörandet yrkade bägge parter att få vårdnaden om bägge barnen. SCN i U-V förordade i yttrande till TR att fadern skulle anförtrors vårdnaden om barnen. TR fann bägge föräldrarna lika lämpliga som vårdnadshavare. TR uttalade bl a: "Vid bedömningen av vem som bör anförtrors vårdnaden om barnen, måste dock den miljö i vilken de skall vistas, beaktas. /Modern/ sammanbor nu med /sin nye man/. Av den utredning som förebragts rörande /moderns nye mans/ tidigare personliga förhållanden, har framgått att han haft problem av olika slag, främst svårartade alkoholproblem samt psykisk instabilitet. Han har under vissa perioder lyckats förbättra sin situation för att därefter på nytt hemfalla i missbruk. Det har genom vittnesförhör med främst /moderns nye mans förra hustru/ framgått att han även slagit barnen såväl sina egna som hennes. Även om /moderns nye man/ under det senaste året visat en positiv utveckling, är hans prognos dock alltför osäker. Det torde därför vara alltför riskartat med hänsyn till barnens bästa att anförtra modern vårdnaden om barnen i hennes nuvarande situation. Även om föräldrarna således i sig är lika lämpade som vårdnadshavare, finner Tingsrätten, /modern/ f n vara mindre lämpad och /fadern/ lämpligare som vårdnadshavare. /Fadern/ skall därför tillerkännas vårdnaden om barnen." Modern väddade till SH och yrkade att få vårdnaden om barnen. Fadern yrkade att TR:s domslut skulle fastställas. HovR fann modern och fadern lika lämpliga som vårdnadshavare och uttalade bl a. "Vad beträffar den miljö, i vilken barnen skall vistas om /modern/ tillerkänns vårdnaden, är att beakta att /modern/ sammanbor med /sin nye man/. De ingick äktenskap med varandra den 15:e februari 1981 och väntar barn i maj 1982. Angående /moderns nye man/ har /TA/, som är chef för alkoholenheten vid psykiatriska kliniken på D/ sjukhus där /moderns nye man/ vårdades i början av år 1980, uttalat att han finner det osannolikt att /moderns nye man/ nu skall återfalla i missbruk. Anledning härtill är att /moderns nye man/ nu under lång tid har avhållit sig från alkohol. /TA/ finner inget som talar emot att /moderns nye man/ kunde vara en lämplig vårdnadshavare. - Enligt Hovrättens uppfattning kan det ändå - bl a mot bakgrund av vad som framkommit genom vittnesförhör med /moderns nye mans förra hustru/ - inte helt bortses från att /mo-

derns nye man/ kan utgöra en riskfaktor i barnens miljö." HovR fastställde TR:s domslut angående vårdnadsfrågan. Domen vann laga kraft.

(SH T 731/81) Fadern hade vårdnaden om sonen M, 10 år, och modern hade vårdnaden om dottern Y, 8 år och sonen R, 6 år. Fadern yrkade i TR att få umgängesrätt med de båda yngre barnen vartannat veckoslut, fredag kl 18.00 - söndag kl 18.00, en vecka vid jultid, vartannat sportlov och en månad på sommaren. Modern bestred yrkandet. Fadern återkallade sedan sitt yrkande angående dottern Y men vidhöll yrkandet angående sonen R. TR tillerkände fadern umgängesrätt med R första söndagen varje månad kl 10.00 - 18.00. Fadern väjdade mot TR:s dom till SH. HovR uttalade bl a: "Utredningen i målet ger inte anledning till annat antagande än att ett umgänge med fadern och brodern skulle vara i /R:s/ intresse och förenligt med /R:s/ bästa. Även för brodern /M/ framstår det som väsentligt att kontakten mellan syskonen upprätthålls. Vid avgörande av faderns umgängesrätt skall emellertid också beaktas att umgänget må kunna innebära risk för störningar hos systemen. Störningarna torde dock närmast ha sin grund i omgivningens negativa inställning till ett umgänge mellan /R/ och hans far." HovR ändrade TR:s dom och berättigade fadern umgänge med R ett veckoslut varje månad fredag kl 18.00 - söndag kl 18.00, en vecka vid jultid, vartannat sportlov samt tre veckor varje sommar. Domen vann laga kraft.

Vårdnadsmål avgjorda av tingsrätter

(Uppsala TR T 504/71) Modern hade interimistiskt tillerkänt vårdnaden om P, 8 år. Bägge parter yrkade nu att få vårdnaden om sonen. TR fann bägge parter väl lämpade att vårda honom. SDN hade förordat fadern. TR uttalade bl a: "Ifråga om /modern/ har, såsom redan antytts, åtskilligt positivt framkommit. Bilden är emellertid icke lika odelat fördelaktig som i /faderns/ fall. Härvidlag åsyftas främst /moderns/ sätt att förhålla sig under åren närmast före hemskillnadsdomen, då hon under åtminstone något halvår hade intim förbindelse med annan man och tidvis bodde hos honom. Utredningen ger vid handen att /modern/ under intryck av denna förbindelse i påtaglig mån åsidosatte skälig hänsyn mot sin familj. Rätten anser sig icke kunna underlåta att beakta detta vid bedömningen av /moderns/ lämplighet som vårdnadshavare." TR tillerkände fadern vårdnaden om P. Domen vann laga kraft.

(Lunds TR T 719/78 + Ä 364/77) TR tillerkände i dom 1974 modern vårdnaden om T, då 2 1/2 år. Fadern yrkade att vårdnaden skulle överföras till honom. SDN i M uttalade i yttrande till TR att vårdnaden borde tillerkännas fadern. TR fann att parternas uttalande om varandras olämplighet inte vunnit stöd i utredningen. TR fann att ingen av parterna var olämplig som vårdnadshavare. TR uttalade bl a: "/Fadern/ har visat förmåga att ordna lugna och harmoniska förhållanden för /T/. Det framgår att flickan omhändertogs på bästa sätt av /faderns/ föräldrar och att det råder ett mycket gott förhållande mellan dem och /T/. Härtill kommer att det uppges att /T/ har rotat sig i den miljö där hon nu vistats under lång tid. Även om det på sikt måhända inte är enbart till fördel för /T/ att växa upp hos farföräldrarna, av vilka farmodern är 58 och farfadern 66 år gammal, synes likväl inga erinringar för närvarande kunna göras mot rådande förhållanden."

3. verkställighetsmål

I endast ett fall har jag funnit någon diskussion om relationer mellan barn/föräldrar och tredje man i verkställighetsmål (tabell 13). I detta fall (RR 3560/80) rörde det sig om ett barn som kvarhölls av sin mormor, som vägrade lämna ut barnet till den vårdnadshavande fadern. Rätten fann att det förelåg en allvarlig risk för barnets utveckling om det kvarblev hos mormodern och en fastlåsning i ett "omoget och barnsligt beroende" av henne. KR förelade mormodern att utlämna barnet till fadern.

Verkställighetsmål avgjorda av regeringsrätten

(RR 3560/80) Fadern hade av TR i dom tillerkänts vårdnaden om C, 12 år. Han vistades nu hos sin mormor. Fadern yrkade i ansökan till LR att mormodern skulle föreläggas att överlämna C till honom. C motsatte sig att flytta från mormodern. Barn- och ungdomspsykiatriska kliniken i G avgav lälarutlåtande vari det förordades att C skulle överflyttas till fadern. LR lämnade ansökan utan bifall. Ordföranden var skiljaktig och ville förelägga mormodern att vid vite överlämna C till fadern. Fadern besvarade sig till KRS, som fann att C:s vilja inte kunde tillmätas avgörande betydelse. KR uttalade bl a: "Vid övervägandet i vilken utsträckning denna /C:s/ önskan ändå skall beaktas måste stor vikt läggas vid det bestämda uttalande som gjorts i läkarutlåtandet till länsrätten och som utvecklats vidare vid sakkunnigförhör i kammarrätten, nämligen att det är förenat med en allvarlig risk för en fastlåsning i ett omoget och barnsligt beroende till mormodern och innebär en fara för /C:s/ fortsatta utveckling om han stannar kvar i mormoderns vård." KR ändrade LR:s dom och förelade mormodern att tillse att C överlämnades till fadern. Ej pt.

4. sammanfattning

Ju fler personer som är inblandade i ett förhållande som skall bedömas desto mera komplicerad blir den situation som är föremål för bedömning. Risken för felaktiga eller ofullständiga uppgifter ökar. Svårigheten i bedömningen av relationer mellan barn och flera andra personer ökar. Av materialet som redovisas i detta avsnitt framgår också hur svårt det varit att distinkt beskriva hur förhållandet mellan flera personer kan påverka ett barns utveckling eller ett barns situation. Faktorerna är av likartad karaktär i alla tre typer av mål som här studerats. De särskilda omständigheter som redovisas i domskälen och som kan knytas till relationer mellan barn eller föräldrar och tredje man är: (Obs angående vårdnads mål -

vå = omständigheter knutna till förälder som tillerkänts vårdnaden eller begärt umgänge,

ej vå = omständigheter knutna till förälder/föräldrar som ej tillerkänts vårdnaden eller begärt umgänge.)

redovisat faktum	måltyp/utgång	omhänd.mål		vårdn.mål		verkst.mål	
		oh	ej oh	vå	ej vå	ve	ej ve
1/ samarbetsproblem mellan företrädesvis föräldrarna och myndigheter, särskilt sociala myndigheter	3	1		1			
2/ särskilda relationer till släktingar vare sig det gäller sammanboende släktingar eller släktingar i barnets nära omgivning eller ej	2			2		1	
3/ förekommande missbruk hos syskon eller annan sammanboende i familjen	1					1	
4/ oförmåga hos en förälder att balansera svårigheter som har sin grund i en annan förälder eller annan person i familjen	2					3	
5/ problem i skolan/goda eller dåliga kamratkontakter	2	1					
6/ vissa inträffade förbättrade förhållanden som skett under omhändertagandetiden			5				
7/ föräldrarnas sexuella förbindelser med andra personer än barnets andra förälder				1		1	
8/ inverkan av föräldrarnas religiösa inställning eller aktivitet				1			
9/ en allmän beskrivning av barnets eller föräldrarnas relation till sin närmaste omgivning				1		3	

Karaktären av dessa omständigheter varierar från att vara renodlade bedömningar eller värderingar av ett existerande förhållande till en beskrivning av ett faktiskt förlopp som förekommit vid en viss tidpunkt eller flera angivna tillfällen i förfluten tid. Som framgår av den uppräknade beskrivningen rör det sig om tämligen komplicerade mönster av relationer mellan olika människor. För att rätt kunna bedöma innebörden och kvalitén i dessa olika relationer, erfordras inte sällan särskild psykologisk eller social sakkunskap. Dessutom skall, när kvalitén eller styrkan i dessa särskilda fakta bestämts, dessa knytas till särskilda rättsfakta för att man därigenom skall kunna genomföra en fullständig bevisvärdering. Någon fullständig redovisning

av en sådan operation förekommer inte i domskälen. Läsaren av domskälen får alltså genom tolkning sluta sig till hur en sådan koppling kan ha gått till och hur bedömningen av de redovisade faktorerna skett.

Även i här redovisade fall förekommer samma typ av argumentation i domskälen i de olika typerna av mål. Beroende på hur domstolen värderat de redovisade förhållandena har dessa kunnat läggas till grund för ett beslut om omhändertagande, för att en förälder tillerkänts vårdnaden eller icke tillerkänts vårdnaden eller för att verkställighet skulle beviljas. Det är alltså inte fråga om att olika typer av fakta leder till en viss utgång i målet; utan beroende på hur effekten av förhållandet bedöms för barnets utveckling eller barnets situation blir utgången den ena eller den andra.

Df Miljöfaktorer

När jag i detta avsnitt använder begreppet miljöfaktorer, avser jag främst den externa miljö som ligger utanför barnets föräldrahem. Det kan exempelvis gälla sådant som om man bor ensligt eller i en tätort, om föräldrarna bor långt ifrån varandra eller mycket nära. Det kan även avse sådana faktorer som om barnet har tillgång till kamrater eller ej, om det är osedvanligt lång väg till skola eller om den externa miljön på annat sätt är osedvanligt gynnsam eller ogynnsam. Dessa fall redovisas i tabell 14. Där framgår att jag funnit 29 fall där ovannämnda faktorer diskuteras i domskälen. Sju av dessa hänför sig till omhändertagandemål, 18 till vårdnads mål och 4 till verkställighetsmål.

1. omhändertagandemål

Bland omhändertagandemålen har jag funnit 7 fall där miljöfaktorer redovisats i domskälen. Två fall är hämtade från RegR. Inget av dessa har meddelats prövningstillstånd. Samtliga 7 fall är alltså slutligt avgjorda av KR. I 6 fall blev barnet slutligt omhändertaget. I ett fall fastställdes inte omhändertagandebeslutet.

I det fall där KR ej fastställde beslutet om omhändertagande (RR 3762/78) hade modern drygt två månader före beslutet placerat barnet hos fadern och därefter även förlängt avtalet med fadern om barnets vistelse där.

I 4 fall där barnet slutligt omhändertogs hänvisades till att barnet på olika sätt tvingats till täta miljöbyten, vilket ansågs innebära en fara för barnets utveckling. Särskilt i 2 av dessa (KRSU 1641/79 och KRS 2976/80) gällde det många på varandra följande miljöbyten som befanns alltför slit-samma för barnen. I ett fall hade barnet under sitt första skolår fått byta skola fyra gånger. I de 2 andra fallen (KRJ 4286/79 och KRS 2539/80) var en bidragande orsak barnens särskilda känslighet för att behöva knyta an till nya personer och deras behov av en stabil och lugn miljö.

I ett fall (RR 2731/79) konstaterade KR att föräldrarna kunde få stöd i sin fostrande verksamhet från personer i det religiösa samfund de tillhörde, men att detta inte var tillräckligt för att tillgodose barnets behov.

I ett annat fall (KRS 9274/76) diskuterades att barnens placering i det behandlingshem där de var ej tillgodosåg deras behov med hänsyn till skolgång och kontakter med jämnåriga. KR fann dock att det i målet inte fanns tillräcklig utredning för att kunna bedöma detta samt att det främst ankom på socialnämnden att göra det inför fråga om upphörande av samhällsvården.

Omhändertagandemål avgjorda av regeringsrätten

(RR 3762/78) SCN hade omhändertagit L, 12 år och H, 2 år för samhällsvård. Modern som var ensam vårdnadshavare lämnade inte samtycke till verkställighet av beslutet varför det underställdes LR:s prövning. LR fastställde beslutet. Modern besvarade sig till KRS, som bl a anförde: "utredningen i målet visar att /L/ - på moderns initiativ - placerats hos sin fader redan i oktober 1977. (SCN fattade sitt beslut 29.12.1977). Anledning härtill var - enligt vad /modern/ uppgivit i kammarrätten - omtanke om dottern. Enligt överenskommelsen mellan /modern/ och /L:s/ fader skulle /L/ få stanna hos honom fram till vårterminens början. /Modern/ har i kammarrätten också uppgivit att hon vid sammanträdet inför sociala centralnämnden i december 1977 upplyst nämnden om att tiden för /L:s/ vistelse hos fadern efter avtal med denne förlängts till vårterminens slut." KRS ändrade LR:s beslut så att SCN:s beslut om samhällsvård för L förklarades inte kunna fastställas. Ej pt.

(RR 2731/79) SDN i L omhändertog J, 1 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR, som ej fastställde beslutet utan förordnade att distriktsnämnden skulle vidta erforderliga förebyggande åtgärder innefattande att J skulle ställas under övervakning. Två dissidenter ville fastställa det underställda beslutet. SDN besvarade sig till KRJ, som fann att skäl till ingripande med stöd av BvL 25 § a) förelåg och att föräldrarnas förmåga att fostra J inte undergått någon väsentlig förbättring. KR uttalade bl a: "Även om ett antal medlemmar av det religiösa samfundet skulle kunna utgöra ett betydelsefullt stöd för makarna /K/ kan deras medverkan i vård och fostran av /J/ ej anses bidra till det lugn och den trygghet som en känslomässig anknytning till ett fåtal personer skapar och som varje barn, och i synnerhet /J/, behöver." KR ändrade LR:s beslut och fastställde SDN:s beslut att omhänderta J för samhällsvård. Ej pt.

Omhändertagandemål avgjorda av kammarrätterna

(KRS 9274/76) SDN i S omhändertog M, 10 1/2 år och L, 7 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. Sedan samtyckeförklaring inkommit till LR upptogs målet till omedelbart avgörande enl FPL 10 § 2 st 1. LR fastställde det underställda beslutet. Modern besvarade sig till KRS, som fann att samtyckeförklaringen inte var bindande för modern. KR uttalade bl a: "I vittnesmålen har uttalats att barnen har behov av annan miljö än /N/ (behandlingshemmet), bl a med hänsyn till skolgång och kontakter med jämnåriga. Ett par vittnen har uttalat att fortsatt omhändertagande skulle inverka negativt på barnens utveckling. Vad sålunda förekommit kan ge anledning att överväga villkorligt upphävande av beslutet om samhällsvård. Emellertid ger utredningen i målet inte tillräcklig grund för bedömning av denna fråga, som alltså i första hand bör prövas av sociala distriktsnämnden." KR lämnade besvären utan bifall. Domen vann laga kraft.

(KRJ 4286/79) SCN i N omhändertog barnen F, 11 år, H, 8 år och A, 7 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. LR fann det utrett att förhållandena i barnens hem varit oroliga och att modern för närvarande saknade lägenhet sedan hon blivit

vräkt från sin bostad. LR citerade i sina domskäl ett utlåtande från den barnpsykiater och psykolog som undersökt barnen, vari framgick: "Från socialutredningen får man en bild av ett för närvarande splittrat och oroligt hem. - - - Enligt vår bedömning bör barnen omplaceras till en lugn, trygg, stabil och känslövarm miljö i förebyggande syfte. En lämplig placering för /F/ bör vara hans sommarhem i /U/. /F/ trivdes väldigt bra i detta sommarhem och båda föräldrarna är positiva till det. De två yngre pojkarna /H/ och /A/, bör placeras tillsammans." LR fastställde det underställda beslutet. Modern besvärade sig till KRJ, som lämnade besvären utan bifall. Domen vann laga kraft.

(KRSU 1641/79) SCN i G omhändertog T, 10 år och D, 6 1/2 år för samhällsvård pga moderns olämplighet som fostrare. Beslutet underställdes LR:s prövning. De sakkunniga i målet, en läkare, en psykolog och socialkonsulenten samt barnens offentliga biträde tillstyrkte att beslutet fastställdes. Grava anmärkningar hade riktats mot moderns sätt att sköta barnen och hemmet, vilket lett till svårigheter för barnen i kamratkontakten med bl a mobbning som följd. Barnen var extremt kontaktsökande gentemot andra vuxna. LR fastställde det underställda beslutet. En dissident ville ej fastställa beslutet. Modern besvärade sig till KRSU, som fann muntlig förhandling obehövlig. KR uttalade bl a: "Barnen har under sin uppväxttid varit utsatta för täta miljöbyten. Detta beror bl a på att /modern/ på grund av ändrade personliga förhållanden tidvis ofta bytt vistelseort. Härtill kommer att barnen under en följd av år vid åtskilliga tillfällen vistats i olika fosterhem. På grund av dessa omständigheter har /T/ tvingats gå i fyra olika skolor under sitt första skolar. Miljöbytena har otvivelaktigt varit ägnade att försvåra barnens kontakt med jämnåriga. Det faktum att barnen fått tillbringa helgerna i /M/ på ett av /J/ (moderns fästman) tillhörigt stuteri bidrar ytterligare till att försvåra sådana kontakter." KR lämnade besvären utan bifall. Domen vann laga kraft.

(KRS 2539/80) SCN i N omhändertog J, 4 1/2 år för samhällsvård. Beslutet underställdes LR:s prövning. J undersöktes vid PBU-centralen på lasarettet i N. Överläkaren där hade uttalat starka betänkligheter angående moderns förmåga att handha vårdnaden av J. LR uttalade bl a: "Länsrätten finner vidare beträffande frågan om omhändertagande av /J/ eller förebyggande åtgärder följande. /J/ har för sin utveckling behov av trygga vuxenkontakter i en stimulerande miljö. Detta behov har hittills tillgodosetts i första hand hos dagmamman till vilken /J/ visat sig ha de tryggaste relationerna. Under utredningstiden har dagmamman även tjänstgjort som fosterförälder för /J/. Vid den muntliga förhandlingen har upplysts att dagmamman inte har möjlighet att åtaga sig fosterföräldraskap för /J/. Däremot kan hon även i fortsättningen vara /J:s/ dagamma. Ett omhändertagande av /J/ för samhällsvård skulle således innebära att /J/ placerades i ett nytt fosterhem och i en ny miljö. Enligt sociala centralnämnden finns redan nu ett bra fosterhem tillgängligt. - - Länsrätten anser det inte lämpligt - med hänsyn till /J:s/ känslighet och utveckling - att ännu en vuxenrelation skapas där känslomässiga bindningar kommer att uppstå till ytterligare en person samtidigt som relationerna förutsättes bestå både med dagmamman och /modern/. Enligt ett i målet ingivet intyg från PRU-centralen kan /J/ omhändertagas "utan risk för psykisk skada endast om hon placeras hos för henne trygg person, dvs dagmamman, som hon varit hos sedan nio månaders ålder". Effekten av övriga placeringar kan enligt intyget vara psykiskt skadliga. LR upphävde det underställda

beslutet. Två dissidenter ville fastställa SCN:s beslut att omhänderta J för samhällsvård. SCN besvärade sig till KRS, som ändrade LR:s dom och fastställde SCN:s beslut. Domen vann laga kraft.

(KRS 2976/80) SDN i H omhändertog J, 6 år, för samhällsvård. Modern som var ensam vårdnadshavare, samtyckte ej till verkställighet av beslutet varför detta underställdes LR:s prövning. Socialkonsulenten tillstyrkte och beslutet fastställdes. LR uttalade bl a: "Enligt utredningen medförde dessa förhållanden (moderns narkotika- och alkoholproblem) psykiska störningar hos /J/ i form av bland annat starka aggressiva utageranden. En bidragande orsak härtill kan antagas ha varit de täta omhändertaganden av /J/ enligt 31 § barnavårdslagen, som föranletts av moderns upprepade sjukhusvistelser under tiden 1978-1979 (modern led av cancer). På grund av nu angivna förhållanden har /J:s/ psykiska hälsa utsatts för fara. Då vidtagna förebyggande åtgärder ej medfört rättelse har distriktsnämnden haft fog för underställda beslutet. - - - Slutligen kan länsrätten inte finna annat än att utredningen - inte minst vad /modern/ i vissa av sina inlagor i målet självt uppgett - vad beträffande hennes hemmiljö och med henne sammanhängande förhållanden i övrigt ger en bild av alltför jämt bestående instabilitet och otrygghet, där förbindelser med narkotikamissbrukare och kriminella inslag inte heller saknas. LR fastställde SDN:s beslut. Modern överklagade till KRS, som inte gjorde någon ändring i LR:s dom. KR:s dom vann laga kraft.

2. vårdnads mål

Som framgår av tabell 14, har jag funnit 18 fall där domstolarna i vårdnads-mål diskuterat kring miljöfaktorer i domskälen. Av de 13 fall jag hämtat från HD, har i ett beviljats prövningstillstånd. Det innebär att HovR fattat det slutliga avgörandet i sammanlagt 15 fall. Två fall är hämtade från TR.

I 2 fall gällde frågan umgänge. I det ena fallet (HD T 181/81) befallts ej begäran om umgänge, och i det andra (HD T 939/79) medgavs endast en begränsad umgängesrätt. Orsaken var i bägge fallen att umgänget skulle komma att utövas i fängelsemiljö, eller (i det andra fallet) komma att starkt begränsas av att fadern undergick ett långvarigt interneringsstraff.

I 16 fall gällde frågan vårdnad om barn. I 12 fall är diskussionen om miljön knuten till den part som slutligt erhöll vårdnaden och i 4 fall till den part som ej erhöll vårdnaden.

I 8 fall hänvisas bl a till barnets skolgång eller möjligheter till utbildning som ett viktigt miljöskäl (HD T 357/77, HD T 372/77, HD T 106/78, HD T 134/79, HD T 200/81, HD T 266(81, HD T 7/82 och Hap TR T 66/79). I ett fall (HD T 242/78) anfördes att barnet löpte mindre risk att bli utsatt för diskriminering hos modern. I ett fall (HD T 324/78) anfördes enbart att moderns miljö fyllde högt ställda krav, i ett annat dock (HD T 57/80) att miljön hos modern präglades av en friare anda med större mått av mänsklig värme. I ett fall slutligen (HD T 269/80) att fadern bl a kunde ge barnet en meningsfylld fritidssysselsättning.

I de fall skälen är knutna till den part som inte tillerkändes vårdnaden är det i alla 4 fallen osäkerhet kring bostad, arbete, barnpassning, ja även allmän bristande kännedom om den närmare miljön som anförts i domskälen (HD T 184/78, HVS T 41/77, SH T 717/81 och Lunds TR T 719/78).

Vårdnadsmål avgjorda av högsta domstolen

(HD T 357/77) TR förordnade i anslutning till äktenskapsskillnad att modern skulle ha vårdnaden om S, 16 år. Senare förordnade TR att fadern skulle ha vårdnaden om P, 8 1/2 år. Modern väddade till SH och yrkade att få vårdnaden om P. Fadern bestred ändring. HovR fann bägge parter väl lämpade som vårdnadshavare för P. HovR lade avgörande vikt vid att P under de senaste åren i huvudsak vistats hos fadern, samt uttalade bl a: "Ett viktigt skäl för att låta nuvarande förhållande bestå, utgör även den omständigheten att /P/ börjat sin skolgång i /faderns hemkommun/ och funnit sig väl tillrätta såväl med skolan som med sina kamrater där." HovR fastställde TR:s domslut. Ej pt.

(HD T 372/77) TR förordnade i dom att modern skulle vara vårdnadshavare för S, 11 år och J, 6 år. Fadern väddade till SH, som fann att båda föräldrarna var lämpliga som vårdnadshavare. HovR uttalade bl a: "Ett skäl att låta nuvarande förhållande bestå utgör vidare den omständigheten att barnens skolgång fungerar väl och att en ändring beträffande vårdnaden skulle medföra en ny skolsituation för dem." HovR fastställde TR:s domslut. Ej pt.

(HD T 106/78) Fadern hade interimistiskt tillerkänts vårdnaden om barnen P och B, 8 år samt U, 5 år. HÖN fastställde beslutet. Modern flyttade till en annan del av landet. SCN i S förordade modern som vårdnadshavare. TR bedömde bägge föräldrarna som lämpliga. TR tillerkände modern vårdnaden om barnen. Fadern överklagade till HÖN, som interimistiskt tillerkände honom vårdnaden. Modern behöll barnen hos sig efter ett umgängestillfälle och vägrade lämna ut dem till fadern trots LR:s verkställighetsbeslut (KR hade vid HovR:s behandling ännu inte avgjort verkställighetsmålet). SCN i H förordade modern som vårdnadshavare och fick stöd i detta av socialvårdskonsulenten G, som även hördes som vittne. Överläkare F uttalade i intyg att modern hade särskilt goda kvalifikationer som vårdnadshavare. HovR anförde bl a: "På grund av det anförda kan fastställas att båda parter har i stort sett lika goda förutsättningar att ombesörja den materiella eller rent faktiska omvårdnaden av barnen. Det kan dock konstateras att barnen, när de blir äldre, har bättre möjligheter att välja olika utbildningsvägar, om de då bor i /närheten av en av Sveriges tre största städer/." HovR som fäste avgörande vikt vid moderns säregt goda kvalifikationer som vårdnadshavare fastställde TR:s dom och tillerkände modern vårdnaden om barnen. Ej pt.

(HD T 184/78) Modern var ensam vårdnadshavare för K, 2 år. I samband med att sammanlevnaden med fadern hävdades, flyttade modern och lämnade K kvar i faderns vård. Fadern yrkade nu att vårdnaden om K skulle överflyttas till honom. Modern bestred käromålet. TR beslöt att vårdnaden interimistiskt skulle tillkomma fadern. SCN i A kommun förordade i yttrande till TR fadern som vårdnadshavare för K. TR fann båda parter lämpliga som vårdnadshavare för K, men fäste stor betydelse vid att K bott hos fadern under längre tid och där anpassat sig väl. TR fann också att fadern hade större förutsättningar än modern att försörja sig och K och levde i stabilare förhållanden. TR uttalade bl a: "Över huvud taget har Tingsrätten liten kännedom om de förhållanden under vilka /modern/ nu lever och den miljö som skulle möta /K/ om hon får behålla vårdnaden om honom." TR förordnade att vårdnaden om K skulle överföras till fadern. Modern väddade till HÖN och yrkade

att käromålet skulle ogillas. Fadern bestred ändring. HovR fann bägge föräldrarna lämpliga som vårdnadshavare för K, och uttalade bl a: "Får /modern/ behålla vårdnaden, kommer /K/ att flytta till Danmark. Han kommer alltså att helt och hållet få byta levnads- och språkmiljö. Detta är inte i och för sig något negativt. Flertalet barn anpassar sig lätt till nytt förhållande och många stimuleras av miljöbyten. Ingenting har framkommit som tyder på att /K/ inte skulle klara flyttningen. Ändå tvekar Hovrätten inför det lämpliga i sådan flyttning och detta främst av två skäl. Dels saknar Hovrätten tillräcklig kännedom om såväl den faktiska miljö i vilken /K/ sålunda skulle komma att vistas som de personer som - vid sidan av /modern/ kommer att delta i hans fostran. Dels verkar det antagligt att /K:s/ vistelse i Danmark inte blir särskilt långvarig utan att han inom överskådlig tid kommer att få vara med om ytterligare flyttningar och miljöbyten." HovR bedömde att K hos fadern skulle få en uppväxt som "präglas av stabilitet i miljö och umgänge." HovR fastställde TR:s dom. Ej pt.

(HD T 242/78) TR förordnade interimistiskt i anslutning till ansökan om äktenskapsskillnad att hustrun skulle ha vårdnaden om dottern L, 3 år. BvN i M kommun och SDN i L kommun förordade bägge i yttrande till TR modern som vårdnadshavare för L. Modern hade en dotter från tidigare äktenskap som hon även sammanbodde med. TR lade i sin bedömning vikt vid den nya familj som modern bildat med sina två döttrar, vilken skulle splittras om fadern tillerkändes vårdnaden om L. TR uttalade bl a: "Härtill kommer, att i den mera internationellt präglade miljön i /L/ riskerna för diskriminerande behandling av barn, som har från svenskar i gemen avvikande hudfärg och utseende, torde vara mindre än på landsbygden i trakten av /M/." TR tillerkände modern vårdnaden om L. Fadern väjdade till HVS, som fastställde TR:s dom. Ej pt.

(HD T 324/78) Fadern hade interimistiskt tillerkänts vårdnaden om S, 10 år och H, 6 år. Inför det slutliga avgörandet yrkade fadern vårdnaden om bägge barnen och modern i första hand vårdnaden om bägge barnen och i andra hand vårdnaden om sonen H. Två socialnämnder gjorde vårdnadsutredningar och 11 vittnen hördes i målet. I inget fall påstods att den ene eller andre parten var olämplig som vårdnadshavare. Bägge förklarades också av TR som lämpliga, och ingen kunde ges företräde framför den andra i avseende på personliga förutsättningar. TR tillerkände fadern vårdnaden om bägge barnen. Modern väjdade till HVS och yrkade att få vårdnaden om sonen H. HovR införskaffade barnpsykiatrisk undersökning. Åtta vittnen hördes ånyo och två nya vittnen hördes. Dessa gav dock enligt HovR inte någon vägledning för HovR:s bedömning. Den sakkunnige hade dock förordat att modern skulle erhålla vårdnaden om H, som sålunda skulle överflyttas till modern. HovR anförde därvid bl a: "/Moderns/ förhållanden synes numera ha stabiliserats. Den miljö, som hon har att erbjuda /H/, fyller högt ställda krav och vittnar om att hon önskar ge /H/ lämplig fostran och en trygg uppväxt". HovR ändrade TR:s dom och tillerkände modern vårdnaden om H. Två dissidenter ville fastställa TR:s dom. Ej pt.

(HD T 134/79) TR hade tillerkänt modern vårdnaden om R, 4 1/2 år. GH fastställde TR:s domslut. HD ändrade HovR:s dom och tillerkände fadern vårdnaden om R som då hunnit bli nästan 7 år. Icke såsom huvudskäl, men som bidragande faktor till sitt ställningstagande anförde HD i domskälen: "Tidpunkten för en överflyttning är såtillvida särskilt lämplig att /R/ ännu inte börjat sin skolgång".

(HD T 57/80) TR förordnade slutligt modern som vårdnadshavare för parternas tre barn, V, 8 1/2 år, E, 4 år och U, 2 1/2 år. Fadern väddade till HSB och yrkade att få vårdnaden om V. Modern bestred ändring. HovR fann i likhet med TR bägge parter lämpliga som vårdnadshavare för V. V hade under lång tid bott tillsammans med fadern och kontakten med modern hade inte fungerat tillfredsställande. HovR uttalade bl a: "Över huvud bör man enligt Hovrättens mening ej överdriva svårigheterna när det gäller att placera en normalt utvecklad 9-årig pojke till en annan miljö, som ju inte kan för honom te sig särskilt främmande, om man verkligen är övertygad om att denna andra miljö är på sikt den bästa för honom. En jämförelse mellan de båda miljöer som står till buds för /V:s/ del, och därmed mellan hans föräldrars lämplighet i vårdnadshänseende, är vanskelig. Svårigheterna återspeglas i de skilda resultat vartill olika i frågan engagerade personer kommit under vårdnadsutredningar och domstolsbehandling. - - När Hovrättens majoritet stannar för att i likhet med Tingsrätten tillerkänna /modern/ vårdnaden om /V/ sker det i förvisningen att den miljö hon har att erbjuda präglas av en friare anda och ett större mått av mänsklig värme och att det är för den skull som Tingsrätten anser att /modern/ kan antagas på ett gynnsammare sätt bidra till /V:s/ personlighetsutveckling på sikt." HovR fastställde TR:s domslut. Två ledamöter var skiljaktiga och ville tillerkänna fadern vårdnaden om V. Ej pt.

(HD T 269/80) TR hade interimistiskt tillerkänt modern vårdnaden om H, 3 1/2 år. I slutligt beslut ändrades dock detta och fadern tillerkändes vårdnaden. Modern överklagade domen till SH. Hon anförde bl a att det vore olyckligt att skilja H från hans 2 1/2 år äldre halvsyster vid vilken han var mycket fäst. HovR menade dock att detta förhållande inte kunde tillmätas avgörande betydelse. "Vikt bör i stället fästas främst vid att /fadern/ torde kunna ge /H/ en god omvårdnad och fostran med bl a meningsfylld fritidssysselsättning samtidigt som /moderns/ situation med tre barn att ensam vårda och fostra förefaller mycket ansträngande, vilket inverkar negativt på hennes möjligheter att fostra barnen och stimulera deras utveckling." HovR fastställde TR:s domslut. Två dissidenter ville dock tillerkänna modern vårdnaden om H främst med motiveringen att det inte vore bra att skilja H från hans nuvarande miljö. Ej pt.

(HD T 181/81) TR åberopade som skäl för att neka umgänge med barn bl a det olämpliga i att umgänget skulle ske i fängelsemiljö samt att det skulle möta svårigheter av rent praktisk natur. SH fastställde domslutet. Ej pt.

(HD T 200/81) Modern tillerkändes interimistiskt vårdnaden om S, 6 år. Bägge parter yrkade nu vårdnaden om S. I domskälen redovisades att hon (modern) och /S/ bor tillsammans med en man vid namn /SL/ och dennes 12-årige son i ett hus omkring fem km från /S/. Huset ligger relativt ödsligt och det finns inga barn i närheten. /S/ har under höstterminen gått i förskola i /S/, dit hon skjutsats i skoltaxi. Hon har nu börjat få kamrater i förskolan och har vid något tillfälle skjutsats till en av dem för att leka." I vårdnadsutredningen anfördes att modern var alltför noggrann och inte engagerad i dottern. Utredaren uppfattade S som kuvad och rädd för modern. SCN i S förordade fadern som vårdnadshavare för S. TR tillerkände fadern vårdnaden om S. Tre dissidenter ville tillerkänna modern vårdnaden. Modern överklagade till GH, som bl a uttalade: "/Modern/ är bosatt omkring fem kilometer från /S:s/ centrum. /S/ går för närvarande i lekskola och kommer

till hösten att börja första året i grundskolan. Både till lek-skolan och grundskolan anordnas kommunal skolskjuts. Av utredningen får anses framgå att /S/ finner sig väl tillrätta i den nya miljön. Även om lekkamrater i egen ålder inte finns inom gångavstånd, kan enligt hovrättens mening /moderns/ bostadsförhållanden inte anses vara sådana att hon på grund av dessa inte kan anför-tros vårdnaden om /S/. HovR ändrade TR:s dom och tillerkände modern vårdnaden om S. Ej pt.

(HD T 266/81) TR förordnade i samband med dom till äktenskaps-skillnad att modern skulle ha vårdnaden om T, 11 år och fadern vårdnaden om U, 17 år. Fyra år senare yrkade fadern att vårdnaden om T skulle överflyttas till honom. SCN i B kommun och SCN i K kommun förordade i yttrande till TR modern som vårdnadshavare för T. TR fann att ingen av föräldrarna kunde anses olämplig som vårdnadshavare. Båda parter var lika lämpliga i avseende på personliga egenskaper. TR lade vikt vid moderns dokumenterade intresse för studier och betydligt högre grad av engagemang för T:s skolgång. TR bedömde även moderns bostadsförhållanden och förutsättningar att sörja för T:s dagliga behov som bättre än faderns. TR ogillade käromålet. SH fastställde - utan angivande av domskäl - TR:s dom. Ej pt.

(HD T 7/82) I dom förordnade TR att modern skulle ha vårdnaden om C, 9 år och fadern vårdnaden om T, 5 år. HVS fastställde domen. Modern yrkade senare att få vårdnaden om T överflyttad till sig. TR redogjorde utförligt för grunderna till de tidigare domarna i TR och HovR, samt för de vittnesmål och sakkunnigutlåtanden som förekommit i målet. TR ogillade käromålet. Modern väjdade till GH, som bl a uttalade: "Han (fadern) kan erbjuda henne (T) en god uppväxtmiljö såväl ifråga om bostad som skola och kamrater. /T:s/ förhållande till sina släktingar på pappans sida har beskrivits som gott." HovR fastställde TR:s dom. Två dissidenter ville överföra vårdnaden till modern. Ej pt.

Vårdnadsmål avgjorda av hovrätterna

(HVS T 41/77) Målet gällde vårdnaden om barnen J, 13 år och utvecklingsstörd samt D, 9 år. Modern var vårdnadshavare interimi-stiskt och hade haft vård om barnen sedan föräldrarna separerat. En omfattande utredning förebragdes i TR och sex vittnen hördes, lärare, vårdare samt psykologer på det inackorderingshem där J bodde tidvis i samband med skolgången. TR fann att ingen av föräldrarna var olämpliga som vårdnadshavare och anförde bl a: "Mot barnens av tingsrätten såsom mycket tillfredsställande be-dömda yttre hemmiljö finnes ej heller nu några anmärkningar. - /Modern/ har uppenbarligen helt inrättat sitt liv så att hon möjliggör den bästa skötseln av /J/ och /D/.--- Ej heller anser rätten att /fadern/ i sin attityd eller på annat sätt skulle ha sämre möjligheter att skapa en för barnen harmonisk hemmiljö än /modern/. Osäkerheten beträffande /faderns/ reaktion inför de praktiska problem som veterligen uppstår i samband med vårdnad om barn, - vilka problem i denna omfattning skulle för /fadern/ vara helt nya - sammanställda med den osäkerhet som i olika avseenden finns för såväl barn som vårdnadshavare - såsom /fadern/ - för vårdnadens utövande nödsakas skaffa ny bostad på annan ort även-som nytt arbetstillfälle måste dock tillsammans med vad som tidigare sagts tilläggas en avgörande betydelse." TR tillerkände modern vårdnaden om barnen. Fadern överklagade till HVS. I HovR

hördes ånyo vittnena varefter HovR sammanfattade de överväganden som de sakkunniga gjort med utredningen och vittnesmålen. HovR fastställde TR:s domslut.

(SH T 939/79) TR tillerkände modern vårdnaden om barnen L, 6 år och F, 2 år. Fadern tillerkändes interimistiskt umgänge med barnen varannan lördag eller söndag i närvaro av lämplig person. Fadern yrkade slutligen umgängesrätt dels 1:a veckoslutet i varje månad fredag kl 17.00 - söndag kl 17.00, dels varannan storhelg samt en sammanhängande period varje sommar. Fadern undergår f n ett interneringsstraff på minst 2,5 år. TR uttalade bl a: "Den interimistiskt beslutade umgängesrätten har fungerat utan större anmärkningar. Anledning saknas därför att i fortsättningen särskilt föreskriva att annan lämplig person skall närvara när /fadern/ träffar barnen, eller att han endast skall äga rätt att träffa dem under dagtid, i synnerhet som han under förhållandevis lång tid framöver ändå sannolikt kommer att träffa barnen i sin mors hem. Mot bakgrund av /faderns/ nuvarande förhållanden, bör umgängesrätten däremot begränsas att avse endast sedvanligt helg-umgänge, men inte umgänge under s k långhelger eller s k sommarsemestrar." TR tillerkände fadern umgängesrätt med barnen 1:a veckoslutet varje månad från fredag kl 17.00 till söndag kl 17.00. Modern väddade till SH, som ändrade TR:s dom och förordnade om umgängesrätt för fadern den 1:a söndagen i varje månad kl 09.00 - 19.00. En dissident ville fastställa TR:s dom. Domen vann laga kraft.

(SH T 717/80) TR tillerkände interimistiskt fadern vårdnaden om barnen E, 6 1/2 år samt T, 2 1/2 år. Modern yrkade slutligt att få vårdnaden om E, samt umgängesrätt med T. SDN i V och SCN i VA kommun angav i yttrande att de ansåg fadern mest lämpad som vårdnadshavare. TR delade denna bedömning och fann även modern under normala förhållanden vara lämpad som vårdnadshavare för E. TR uttalade bl a: "Hennes praktiska möjligheter härtill är emellertid med hänsyn till rådande osäkerhet om bostad och barnpassning sämre än /faderns/. Till detta kommer, att syskonen inte bör separeras samt att de hos /fadern/ får bo kvar i sin hemvanda miljö. Sammantaget är utan tvekan mest lämpligt, att /fadern/ får vårdnaden om båda barnen." TR tillerkände fadern vårdnaden om bägge barnen. Modern väddade till SH, och yrkade att få vårdnaden om E. Fadern bestred ändring. HovR uttalade bl a: "Sociala distriktsnämnden har i sitt yttrande till Tingsrätten funnit att /fadern/ är mest lämpad som vårdnadshavare för /E/. Hovrätten delar denna bedömning. /Fadern/ har också goda möjligheter att ge barnen bra uppväxtförhållanden, tillsammans i sin nuvarande miljö, där barnen enligt vad utredningen visar trivs och fungerar väl. Hovrätten finner därför i likhet med Tingsrätten att det är med /E:s/ bästa förenligt att han får kvarstanna hos /fadern/". HovR fastställde Tingsrättens domslut. Domen vann laga kraft.

Vårdnadsmål avgjorda av tingsrätter

(Lunds TR T 719/78 + Ä 364/77) TR tillerkände i dom 1974 modern vårdnaden om T, då 2 1/2 år. Fadern yrkade senare att vårdnaden skulle överföras till honom. TR fattade tre interimistiska beslut i frågan under förberedelserna: 1) 1978 avvisades yrkande från fadern om interimistisk överföring av vårdnaden till honom, 2) 1979 överförde TR vårdnaden interimistiskt till fadern sedan modern gått med på detta temporärt, 3) TR upphävde det 1979

fattade beslutet. Detta beslut ändrades dock av HovR. Inför det slutliga avgörandet uttalade SCN i M i yttrande till TR att vårdnaden borde tillerkännas fadern. TR uttalade bl a: "att /modern/ ej på grund av sina personliga förhållanden kan anses lämplig som vårdnadshavare". - - - "inte heller han (fadern) på grund av sin person skulle vara olämplig att handha vårdnaden om /T/". - - - "Beträffande /moderns/ möjligheter att på ett tillfredsställande sätt ta hand om /T/ synes hennes nuvarande bostad och boendemiljö inte vara lämpliga för ett barn i /T:s/ ålder. /Modern/ har visserligen uppgett att hon till hösten 1981 kommer att flytta till Lund och till en större bostad men om dessa planer kommer att förverkligas är inte för dagen helt klart."

(Haparanda TR T 66/79) TR tillerkände interimistiskt fadern vårdnaden om P, 15 år och J, 8 år. Beslutet fastsälldes av HÖN. I samband med ett umgängestillfälle behöll modern J hos sig. Modern yrkade slutligen vårdnaden om J, medan föräldrarna var ense om att fadern skulle ha vårdnaden om P. Två socialnämnder förordade modern som vårdnadshavare för J. TR fann bägge parter lämpliga som vårdnadshavare. TR uttalade bl a: "För framtiden kan konstateras att /modern/ kommer att vara beroende av hjälp från utomstående i den dagliga tillsynen av /J/. /Fadern/ har under tingsrättens huvudförhandling dels sagt sig bli beroende av sidoinkomster även framgent, dels sagt sig inte bli det. Med hänsyn till hur familjens förhållanden hittills gestaltat sig i det avseendet får det antas att /fadern/ även i framtiden i viss utsträckning kommer att behöva inkomster av arbete utanför gården. Även han kan då antas behöva hjälp med tillsynen av /J/ från dagmamma eller liknande. Parternas möjligheter i fråga om praktisk omvårdnad om /J/ får enligt tingsrättens mening antas bli i stort sett likvärdiga. - - - Oavsett vad som sagts tidigare är det dessutom givetvis inte någon nackdel för /J/ att stanna i den miljö hon hunnit vänja sig vid under en viss tid och att hon slipper byta skola igen." TR tillerkände modern vårdnaden om J. Domen vann laga kraft.

3. verkställighetsmål

I 4 fall har jag funnit att man i verkställighetsmål anført miljöskäl som mer eller mindre avgörande i domskälen. Två fall är hämtade från RegR, varav ett medgivits prövningstillstånd. Två fall är hämtade från KR.

I samtliga fall blev utgången att den begärda verkställigheten medgavs. I ett fall (RR 1178/79) var barnet fört utomlands och rätten saknade närmare kännedom om den miljö i vilken barnet befann sig. Av den anledningen menade RegR kunde man inte lägga ett antagande om skada på barnet av en förflyttning till grund för vägran av verkställighet, vilket KR velat. I ett annat fall (RR 3560/80) menade KR att påfrestningarna vid en överflyttning kunde minskas om den skedde vid en tidpunkt som var lämplig med hänsyn till barnets skolgång. Även i KRS 4431/78 hänvisades till barnets skolgång i det att LR ansåg verkställigheten brådska med hänsyn till att barnet skulle börja skolan. I det fjärde fallet (KRS 1111/80) hänvisade KR till att flyttningen av barnet skulle ske mellan ett par näraliggande bostäder och därför inte innebära någon ändring i barnets miljö.

Verkställighetsmål avgjorda av regeringsrätten

(RR 1178/79) Modern hade av TR interimistiskt tillerkänts vårdnaden om parternas barn S, 3 1/2 år. Fadern hade fört S till Egypten och vägrade överlämna henne till modern. Modern sökte verkställighet av TR:s beslut hos LR. LR förelade fadern vid vite att överlämna S till modern på angiven tidpunkt. Fadern besvarade sig till KR och yrkade att LR:s beslut skulle undanröjas. KR fann att det varit angeläget att S snarast överförs till modern innan hon hunnit knytas alltför fast till sin miljö i Egypten. KR uttalade bl a: "Någon närmare utredning om barnets nuvarande tillstånd och förhållandena där det vistas, föreligger inte och kan svårligen erhållas i detta mål. Det är därför f n inte möjligt att bedöma om verkställighet av Tingsrättens beslut nu skulle kunna innebära en risk för barnets hälsa, men en sådan ej obetydlig risk kan i vart fall ej uteslutas." KR ändrade LR:s beslut och lämnade yrkandet om verkställighet utan bifall. Modern sökte ändring hos RR, som bl a uttalade: "Någon utredning som belyser frågan om överflyttningen kan medföra skada av nu nämnd art, föreligger ej i målet. Närmare kännedom om S:s hälsa och hennes förhållanden i övrigt har inte kunnat vinnas, efterom /fadern/ vägrat att uppge den adress i Egypten där barnet vistas. - - Med hänsyn till vad nu anförts kan icke till grund för bedömning av målet läggas antagande att barnet skulle skadas genom verkställigheten." RR ändrade KR:s dom och förelade fadern att vid vite av 3000:- överlämna S till modern vid angiven tidpunkt.

(RR 3560/80) Fadern, som var vårdnadshavare till C, 12 år, ansökte hos LR om föreläggande för mormodern, där C vistades, att överlämna C till honom. C ville inte flytta till fadern. Från barn- och ungdomspsykiatriska kliniken i G uttalades att C borde överflyttas till fadern. LR lämnade ansökan utan bifall. Ordföranden var skiljaktig och ville förelägga mormodern att vid vite överlämna C till fadern. Fadern besvarade sig till KRS, som fann att C:s vilja ej kunde tillmätas avgörande betydelse. Den risk för C:s utveckling som det innebar om han stannade kvar hos mormodern, och som närmare utvecklats i utlåtande från barn- och ungdomspsykiatriska kliniken samt vid sakkunnigförhör gjorde att KR fann att C borde flyttas över till sin far, även mot sin vilja. KR uttalade bl a: "Påfrestningarna för /C/ bör också kunna minskas om hans flyttning till fadern sker vid en tidpunkt som är lämplig med hänsyn till hans skolgång." KR ändrade LR:s beslut och förelade mormodern att tillse att C överlämnas till fadern. Ej pt.

Verkställighetsmål avgjorda av kammarrätterna

(KRS 4431/78) Modern hade av TR i dom tillerkänts vårdnaden om A, 7 år. Sedan fadern vid ett umgängestillfälle vägrat återlämna A till modern, ansökte denna om verkställighet hos LR. LR förelade fadern att överlämna A till modern. Fadern efterkom inte föreläggandet. Modern ansökte på nytt om verkställighet hos LR och yrkade att A skulle överlämnas till henne genom polismyndighetens försorg. Fadern delgavs handlingarna i målet, men hördes inte av med svaromål. LR uttalade att verkställighet skulle ske eftersom fadern inte efterkommit förordnandena i TR:s dom och LR bedömde att hinder mot verkställighet inte förelåg. LR uttalade bl a:

"Med hänsyn till dessa omständigheter samt då verkställigheten brådskar inför /A:s/ skolstart 22.8.1978 finner länsrätten nödvändigt besluta att verkställigheten skall ske genom polismyndighets försorg." KRS gjorde ej ändring i LR:s beslut.

(KRS 111/80) TR hade interimistiskt förordnat att modern skulle ha vårdnaden om C, 10 1/2 år och fadern vårdnaden om M, 16 år. Modern vände sig till LR med ansökan om verkställighet av TR:s beslut. Fadern bestred ansökningsen med hänvisning till att C ville stanna hos honom och systemen M, att förhållandena för honom och C väsentligt ändrats, samt att det förelåg risk som ej var ringa för C:s själsliga hälsa om hon skulle tvingas flytta till modern. Socialvårdskonsumenten hade sökt medla mellan parterna men inte lyckats. LR konstaterade att stora motsättningar rådde mellan parterna samt att man inte kunde beakta C:s egen vilja. LR konstaterade också att förhållandena för C, var i stort sett desamma som när TR meddelade det interimistiska beslutet. LR uttalade bl a: "Vad slutligen gäller frågan om risk som ej är ringa, vore förbunden med bifall till /moderns/ ansökan måste beaktas att fråga är om en förflyttning av /C/ endast mellan 2 närgränsande bostäder. En förflyttning skulle för /C/ innebära endast en ändring av boendet och vem av hennes föräldrar som skulle ha den dagliga vården om henne. LR förordnade att fadern vid vite av 500 kr skulle överlämna C till modern vid angiven tidpunkt. Fadern besvarade sig till KRS, som endast ändrade LR:s dom på så sätt att tidpunkten för överlämnandet framflyttades ca 1 månad. Domen vann laga kraft.

4. sammanfattning

Som framgått av redovisningen i avsnittet ovan har det inte förekommit särskilt ofta att miljöfaktorer lagts till grund direkt för besluten i målen. Det är dock inte sällan som hänvisning till miljöfaktorer görs. De behandlas ibland som bevisfakta, ibland som hjälpfakta i de olika typerna av mål. Samma typer av omständigheter kan förekomma i alla typer av här studerade mål. De miljöfaktorer som återopats i domskälen är:

(Se uppställningen på nästa sida. Obs angående vårdnads mål -

vå = faktorer knutna till den förälder som tillerkänts vårdnaden eller begärt umgänge,

ej vå = faktorer knutna till den förälder som ej tillerkänts vårdnaden eller begärt umgänge.)

måltyp/utgång	omhänd.mål		vårdn.mål		verkst.mål	
	oh	ej oh	vå	ej vå	ve	ej ve
redovisade faktorer						
1/ att barnet utsätts för täta miljöbyten eller omplaceringar	4			1		
2/ att föräldrarna genomfört en placering av barnen eller avser utöva umgänget i en miljö som bedöms antingen som bra eller som dålig för barnet beroende på det enskilda fallet	1	1	1	2	1	
3/ föräldern erhåller visst stöd i sin fostrargärning men stödet bedöms som otillräckligt	1					
4/ förhållanden knutna till barnets skolgång eller till barnets förhållande till sina kamrater eller fritidsaktiviteter			8		2	
5/ att den miljö barnet kommer att hamna i inte innehåller inslag av diskriminerande karaktär			1			
6/ hänvisningar till bostads- eller arbetsförhållanden som kan vara av avgörande betydelse för barnets behov			2	4	1	

Här redovisade, i domskälen förekommande omständigheter som utgör beskrivningar av barnets rådande eller tilltänkta miljö, visar att det många gånger är svåra och komplicerade förhållanden som skall läggas till grund för en bedömning av ärendet. Att dessa förhållanden ändå utgör viktiga bevisfakta i målet, visar genomgången av materialet tydligt. Ändå ger också redovisningen av miljöfaktorerna i domskälen vid handen att det ofta är fråga om omständigheter som kräver både social och psykologisk sakkunskap för att kunna rätt bedömas. Även om man kan fastställa innebörden av de redovisade faktorerna, återstår ändå operationen att knyta dessa till rättsfakta och bedöma i vilken utsträckning och i vilken grad bevisfakta visar att rättsfakta föreligger.

När det gäller miljöfaktorer framgår det klart att domstolen för ett prognostiskt resonemang inför avgörandet av målet. Dessa faktorer förekommer dock i mycket begränsad utsträckning i de av mig granskade målen. Jag tycker mig ändå kunna konstatera en trend som innebär att ju längre bort från barnet som enskild person faktorerna ligger dessto lättare tycks det vara att sätta in dem i en prognostisk bedömning.

Avslutning

De mål jag studerat i föreliggande arbete, avser förhållanden som kan vara av livsavgörande betydelse för barn. De beslut som fattas av domstolarna innebär inte sällan att inriktningen för barnets framtid bestäms. Materialet i arbetet behandlar framför allt mindre barn, dvs i åldern 0 - 13 år. Av tillgänglig statistik kan vi utläsa att sådana beslut som kan bli bestämmande för barnets hela framtid fattas i omkring 5.000 - 7.000 fall per år. I ca 1.500 - 2.000 fall är förhållandena sådana att det gäller komplicerade bedömningar i tvistiga situationer.

I den gemensamma inledningen angav vi att utgångspunkten för vårt arbete var barnet som individ och dess behov och intressen. Med utgångspunkt från barnet avsåg vi att studera hur dess behov och intressen tillgodosågs när de kommit i konflikt med föräldrarnas eller samhällets i övrigt. Detta perspektiv på studien har givetvis inneburit att vi inte kunnat ta upp och behandla de berättigade behov och intressen som andra inblandade personer i dessa typer av mål kan ha. Vi har emellertid velat visa hur barnets behov och intressen genom konstruktionen av reglerna på detta område samt de principer som gäller för hanteringen av reglerna inneburit att barnets behov och intressen kommit i skymundan.

Behovet av att stärka barnets rättsställning har under senare år alltmer diskuterats, särskilt inom utredningen Barnens rätt. I utredningens andra delbetänkande (SOU 1979:63) Om föräldraansvar m.m. har utredningen föreslagit omfattande ändringar i reglerna om vårdnad m.m. Förslaget lades till grund för lagstiftning (prop 1981/82:168). I propositionens inledning framhålles att syftet med de nya reglerna "är att stärka barnens rättsliga ställning". Riksdagens beslut innebär stora förändringar i 6 kap FB. I kapitlets nya första paragraf heter det att "barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Barn skall behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling." Denna inledande formulering får anses utgöra ett genom-brott i synsättet på barn och dess ställning i familjerättsliga avseenden. För första gången identifieras klart barnet som intressent med egna behov som kan tillgodoses i större eller mindre utsträckning.

Det inträffar ibland att de personer som står närmast barnet och har den mest ingående kunskapen om barnet och dess förhållanden, inte själva förmått ena sig i ett avgörande eller har varit olämpliga eller oförmögna att tillfredsställa själva svara för barnets behov. Det är i dessa fall som samhället måste tillhandahålla en beslutsordning för hur frågorna skall avgöras. Det är denna beslutsordning som jag särskilt studerat i de föregående avsnitten.

Jag har i redovisningen av det material som legat till grund för undersökningen velat peka särskilt på samspelet mellan de materiella och de processuella reglerna. Den slutsats av studierna jag tycker mig kunna dra är att de materiella reglerna till sin konstruktion bygger på en annan princip än de processuella reglerna och teknikerna.

Under lång tid har den förhärskande principen inom rättstillämpningen varit den s k subsumtionsprincipen. I korthet bygger den på den inom filosofin använda uppställningen av logiska satser och ur dessa draga slutsatser (syllogismer). Inom juridiken innebär detta att man mot en översats (lagregel) ställer en undersats (det föreliggande faktiska förhållandet), varefter följer med logisk nödvändighet slutsatsen (rättsföljden). I sin renodlade form fungerar subsumtionsprincipen endast på s k teoretiska satser, dvs satser

som kan bevisas vara sanna eller falska. Den kan dock även fungera för s k ateoretiska satser eller erfarenhetssatser i de fall översatsen är någorlunda väl avgränsad och definierad och det i de faktiska förhållandena rör sig om tämligen stabila förhållanden. I de mål som är föremål för denna studie uppfyller inte omständigheterna dessa krav.

De materiella reglerna i särskilt vårdnads- och omhändertagandemål är tämligen öppna till sin konstruktion, men framför allt har de en närmast prognostisk form. Detta medför att de faktiska förhållanden som skall läggas till grund för avgörande i målet kommer att utgöras av prognoser, dvs förutsägelser om framtiden snarare än uttalanden om vad som inträffat vid någon viss tidpunkt i det förflutna. Teoretiskt är dessa regler närmast uppställda efter den s k mål - medelprincipen. Mot bakgrund av hur förhållandena för barnet ter sig just nu skall en prognos ställas om hur utvecklingen för barnet kommer att te sig vid den ena eller andra lösningen av den juridiska frågan. Till detta kommer att de materiella förhållanden som skall läggas till grund för domstolens avgörande ständigt är föremål för förändring, även under själva processens gång.

Den del av beslutsförfarandet i dessa typer av mål som är närmast knuten till subsumtionsprincipen har jag nedan kallat den yttre strukturen, medan jag som den inre strukturen av beslutsförfarandet betecknat just växelspelet mellan processuella och materiella regler, varvid jag funnit att det särskilt i den inre strukturen erfordras kunskaper av icke-juridisk natur för att rätt kunna bedöma de materiella förhållanden som skall inordnas i den yttre strukturen.

Den yttre strukturen i den beslutsprocess som i juridiska termer kallas bevisningen, består av:

- 1/ Fastställande av de i lagen angivna rekvisitens innebörd, genom lagtolkning.
- 2/ Fastställande av rättsfakta i målet.
- 3/ Bestämning av bevisstema in casu.
- 4/ Urskiljande av bevisfakta i det material som presenterats i målet genom
 - a) utredning gjord av socialnämnd
 - b) material tillfört av parten (partsutsagor)
 - c) vittnesförhör
 - d) sakkunnigutlåtanden
 - e) egna iakttagelser från domstolens sida
- 5/ Bestämning av hjälpfakta ur samma material som angivits under ovanstående punkt.
- 6/ Bestämning av beviskraven för varje rättsfaktum för sig.
- 7/ Bevisvärdering, dvs den bedömning domstolen gör för att fastställa om bevisfakta med erforderlig styrka visar att rättsfakta föreligger.
- 8/ Fastställande av domslut.

Beträffande den inre strukturen kommer denna att variera beroende på den typ av mål som är aktuell. I de tre typer av mål som varit föremål för studium i detta arbete, är materialet genomgående av den beskaffenhet att det rör sig om bedömningar av komplicerade och invecklade förhållanden mellan människor, som i de flesta fall lever i nära daglig kontakt med varandra. Beträffande de inledande delarna i beslutsförfarandet, avgränsningen av lagens rekvisit och fastställande av rättsfakta, erfordras för den operationen särskild juridisk sakkunskap. Även när det gäller bestämning av bevisstema är det erforderligt med i varje fall viss juridisk kunskap, samt därutöver kunskap om de förhållanden som beskrivs i rättsfakta. När det sedan gäller beskrivning och bedömning av bevisfakta och hjälpfakta, visar den föregående studien av inhämtat rättsfallsmaterial, att dessa fakta är av sådan art att det erfordras

inte bara juridisk sakkunskap utan även psykologisk/psykiatrisk och social sakkunskap för att rätt kunna bedöma innehållet i och kvaliteten på de olika omständigheter som förekommer i dessa typer av mål.

Det erfordras psykologisk, och då särskilt utvecklingspsykologisk sakkunskap för att kunna avgöra vilka omständigheter som avviker från normalförhållanden knutna till barn och deras utveckling, i vilken grad en sådan avvikelse förekommer samt vilka tänkbara effekter de kan få för ett barns normala utveckling.

Det erfordras psykiatrisk sakkunskap för att kunna bedöma i vilken utsträckning föreliggande faktorer är att betrakta som uttryck för psykisk sjukdom, ohälsa eller avvikelse i sådan grad att de kan betraktas som psykisk sjukdom, i vilken utsträckning sådana sjukdomar eller uttryck är av beständig eller övergående natur och vilken förmåga en person, som är bärare av dessa faktorer, har som vårdare och fostrare av barn.

Det erfordras särskild social sakkunskap för att kunna bedöma hur ett komplicerat samspel mellan personliga och sociala faktorer dels kan inverka hämmande på ett barns funktion i sitt sociala sammanhang, dels vilka risker en speciell levnadssituation kan innebära för ett barns sociala utveckling. Det krävs även för att kunna göra en bedömning av hur planerade åtgärder eller insatser kan tänkas falla ut i positiv eller negativ riktning för barnets del.

Det erfordras särskild juridisk sakkunskap för att bland alla i dessa mål förekommande fakta kunna urskilja relevanta fakta som skall betecknas som bevisfakta respektive hjälpfakta, vilket som tidigare visats är av avgörande betydelse för dessa faktas tyngd i beslutsprocessens senare skede. Som redovisningen av det insamlade materialet visar, har samma typer av fakta ibland behandlats som bevisfakta, ibland som hjälpfakta. Detta måsta ur generellt teoretisk synpunkt betraktas som otillfredsställande. Det observerade förhållandet kan emellertid tänkas ha sin orsak i att dessa typer av mål har ett materiellt innehåll som de etablerade processuella teknikerna och metoderna inte är särskilt lämpade för. Som exempel kan anföras att ju mera omfattande och oprecisa rättsfakta är beskrivna, desto större betydelse får hjälpfakta, genom att bevisfakta varierar i omfång med rättsfakta. I vissa fall kan det därvid förefalla som om hjälpfakta direkt används som rättsfakta och lägges till grund för avgörande i målet.

Det erfordras även juridisk sakkunskap för att knyta bevisfakta till rättsfakta och göra den bedömning av den erforderliga respektive uppnådda bevisstyrkan för rättsfakta och bevisfakta i målet. För att den juridiskt sakkunnige skall kunna göra en sådan värdering, är det nödvändigt att rätt kunna bestämma kvaliteten och innehållet i de bevisfakta och hjälpfakta som presenterats i målet. För denna komplicerade operation erfordras enligt min mening medverkan särskilt i slutskedet av beslutsprocessen från såväl psykologisk som psykiatrisk och social sakkunskap. Därvid är att notera att jag med psykologisk sakkunskap främst avser utvecklingspsykologisk barnsakkunskap.

Som tidigare redovisats förekommer det att sakkunniga medverkar i beslutsprocessen främst i ett inledande skede då ännu inte alla fakta i målet insamlats. Deras sakkunskap tas oftast i anspråk för endast begränsade delar av bevismaterialet. Detta är enligt min mening otillfredsställande. Mot bakgrund av det bevismaterial som redovisats i föregående studie skulle det enligt min mening vara önskvärt, att de av mig uppräknade sakkunskaperna fanns företrädda i bevisvärderingsskedet, dvs i den intellektuella process i domstolen som omedelbart föregår själva beslutsformuleringen.

Detta skulle innebära att vi skulle få domstolar med en annan sammansättning än idag. I stället för domstolar sammansatta av jurister och nämndemän (lek-män) borde domstolar som skall avgöra dessa typer av mål vara sammansatta som expertdomstolar. Det idealiska vore om domstolen vore sammansatt av företrädare för de olika typer av erforderlig sakkunskap som jag ovan pläderat för. Risken är annars, enligt min mening, att domstolarnas avgöranden mera kommer att grundas på amatörmässigt utförda bedömningsoperationer eftersom den juridiska sakkunskap domaren eller domarna kan bidra med och den allmänkunskap som nämndemännen kan bidra med är otillräcklig för den komplicerade bedömningsoperation som det är fråga om i dessa typer av mål. Inte minst vittnar den utbredda tillämpningen av s k presumtioner om att så ofta är fallet i dagens läge. Det är enligt min mening otillfredsställande att presumtioner, som är uttryck för generaliseringar, skall läggas till grund för beslut i sådana typer av mål där förhållandena så påtagligt varierar från det ena individuella fallet till det andra. Inte minst det förhållandet att avgörandet i dessa mål utgör en prognos som kan bli bestämmande för ett barns hela framtid, gör att samhället borde tillhandahålla en beslutsorganisation som så långt som möjligt ger garanti för att avgörandet fattas på relevant underlag och att prognoserna ställs med medverkan av bästa tillgängliga sakkunskaper.

På samma sätt som varje människa är unik, är varje människas relationer till andra människor unika. I de mål som denna undersökning omfattar och som rör barns förhållanden under en tidsperiod som är av avgörande betydelse för deras framtid, blir det fråga om in casu-avgöranden. Det är därför av särskilt stor vikt att domstolarna företräder i sådan sakkunskap som rätt kan bedöma de komplicerade förhållanden som påverkar ett barns uppväxt under den relativt korta tid som det här rör sig om. Det är förmodligen viktigare att en insiktsfull och kunnig bedömning kan göras snabbt än att frågan kan överprövas i flera instanser efter varandra. Överprövningsprocessen kompliceras ju även av att de förhållanden som är föremål för bedömning ständigt växlar, även under processens gång, så att även ett avgörande i högsta instans på så sätt blir ett första avgörande. Det är ur barnets synpunkt av största betydelse att det organ som skall fatta beslut i dessa viktiga frågor företräder en sakkunskap som omfattar hela barnets situation och inte enbart kunskap om själva beslutsprocessen.

Offentligt tryck

Statens offentliga utredningar /SOU/:

1946:49 Förslag till föräldrabalk

1946:69 Förvaltningsförfarandet

1956:61 Ny barnavårdslag

1957:49 Följdförfattningar till ny barnavårdslag

1960:19 Rättssäkerheten vid administrativa frihetsberövanden

1964:27 Lag om förvaltningsförfarandet

1966:38 Utsökningsrätt V, Verkställighet som rör barn

1966:70 Förvaltningsrättsskipning

1968:27 Förvaltningslag

1971:56 Underrätterna

1971:76 Offentligt biträde och kostnadsersättning i förvaltningsärende

1972:65 Barnavårdsmanfrågan

1973:23 Bättre överblick över lagar och andra bestämmelser

1974:39 Socialvården - mål och medel

1974:88 Europakonventionen och europeiska sociala stadgan

1975:22 Lag om allmänna handlingar

1975:24 Tre sociologiska rapporter

1975:29 Medborgerliga fri- och rättigheter i vissa länder

1975:75 Medborgerliga fri- och rättigheter

1977:37 Underhåll till barn och fränskilda

1977:40 Socialtjänst m.m.

1977:49 Översyn över rättshjälpsystemet

1977:80 Länsdomstolarna

1978:10 Om förbud mot aga

1979:63 Om föräldraansvar

1981:46 Ändringar i förvaltningslagen

1981:75 Länsrätternas målområde - administrativ tvåpartsprocess

1981:85 Äktenskapsbalk

1982:25 Översyn av rättegångsbalken 1 Del A

1982:26 Översyn av rättegångsbalken 1 Del B

1983:51 Ensamföräldrar och deras barn

1983:73 Ny förvaltningslag

Propositioner

1920:15 förslag till lag om barn i äktenskap

1937:107 inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar

1947:260 ändringar i lagen om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar

1953:210 förslag till kommunallag

1955:177 förslag till lag om socialhjälp

1960:10 förslag till ny barnavårdslag

1967:138 förslag till lag om ändring i föräldrabalken

1971:30 förvaltningsrättsreform

1972:32 ändringar i giftermålsbalken

1972:132 ändringar i rättshjälpslagen

1975/76:153 ändringar i rättegångsbalken

1975/76:170 faderskap och vårdnad

1976/77:117 om utbyggnad av föräldraförsäkringen m.m.

1978/79:12 underhåll till barn och fränskilda

1979/80:1 om socialtjänsten

1979/80:2 förslag till sekretesslag m.m.

1981/82:168 vårdnad och umgänge m.m.
1981/82:186 om ändring i sekretesslagen m.m.
1982/83:165 om verkställighet av avgöranden om vårdnad eller umgänge
1982/83:126 om underrätternas sammansättning m.m.

Utskottsbetänkanden och motioner

LU 2 1960:5 ny barnavårdslag
1967:60 ändring av FB (verkställighet)
1975/76:33 ändring i FB (faderskap och vårdnad)
1978/79:9 ändring i FB (underhåll)
1980/81:20 nya namnregler
1981/82:4 förmynderskap m.m.
1982/83:17 om vårdnad och umgänge m.m.
1982/83:41 om verkställighet av avgöranden om vårdnad eller umgänge m.m.

SoU 1979/80:44 om socialtjänsten
1980/81:26 flyttning av fosterbarn

Motion 1975/76:1111 om barns rättsliga ställning

Övrigt offentligt tryck

DsJu 1975:1 Vissa ändringar i rättegångsbalken m.m.
1975:17 Faderskap och vårdnad
DsS 1975:15 Remissammanställning över socialutredningens principbetänkande
1981:18 Ensamförälder 1980
DsJu 1983:1 Processen i överrätt
DsS 1983:16 Erfarenheter av LVM och vissa andra socialtjänstfrågor

Kommittédirektiv 1977:25 Förstärkande av barns rättsliga ställning

Rikspolisstyrelsens författningssamling RPS FS 1977:15 Anvisningar för förhör med barn m.m.

Socialstyrelsen:

Råd och anvisningar nr 170, Sthlm 1974
Råd och anvisningar nr 208
Råd och anvisningar nr 6 1969, Barnavårdslagen, Sthlm 1969
Allmänna råd 1981:1 Rätten till bistånd, Sthlm 1981
Allmänna råd 1981:2 LVU, Sthlm 1981
Allmänna råd 1982:1 Underhållsbidrag och bidragsförskott, Sthlm 1982
Allmänna råd 1982:2 Familjehem, Sthlm 1982
Allmänna råd 1983:5 Handläggning och dokumentation inom socialtjänsten, Sthlm 1983
Socialstyrelsens författningssamling SOSFS (S) 1978:4 Åtgärder mot misshandel av barn
Socialstyrelsen redovisar: Mamma, pappa eller båda? Sthlm 1979
Socialstyrelsens SOA-projekt: Barn och separationer, Sthlm 1981

Socialstyrelsen och Allmänna barnhuset: Gemensam vårdnad - en konferensrapport från Sätra bruk 1981, Sthlm 1982 (stencil)

Yttranden och framställningar från JO:

Ämbetsberättelse 1962 s 28 ang utredningsunderlag i vårdnadsfrågor
1969 s 242 ang yttranden i vårdnadsfrågor

1973 s 237 yttranden från fler barnavårdsnämnder i vård-
nadsfrågor
1975 s 215 (Dnr 75-1974) överflyttning av barn enl 21 kap
FB

Dnr 1134-1980 ang tillämpningen av 19 § BvL
Dnr 3007-1981 ang vårdnadsutredningar

NJA II 1916 lag om äktenskaps ingående och upplösning
NJÄ II 1950 föräldrabalken

Övrig litteratur

Agell Anders	Barnrätt Supplement till Barnrätt, 2:a uppl Underhåll till barn och make	Uppsala 1976 Uppsala 1976 Uppsala 1979
Agell/Forsman/Inge- brand	Äktenskap eller samboende	Helsingborg 1980
Arrfeldt Ulf	Rättshjälp	Uddevalla 1973
- - -	Att se och bli sedd. Sociala metoder (3). Om familjebehandling inom social- vården.	Stockholm 1980
Beckman Nils/Höglund Olle	Svensk Familjerättspraxis 6 uppl	Lund 1977
Bengtsson Bertil	Äktenskapsliknande samlevnad	Uppsala 1976
Bolding Per-Olof	Bevisbördan och den juridiska tekni- ken	Uppsala 1951
Bramstång Gunnar	Den offentliga barnavården (cit Bram- stång) Missbruk och hemfallenhet Socialrättsliga utlåtanden Uppsatser i socialförvaltningsrätt	Uppsala 1970/1978 Stockholm 1975 Stockholm 1975 Lund 1977
Brun Gudrun	Børn och skilsmisse	Köpenhamn 1973
Bruun Ulla-Britta	Växa-utvecklas 1	Göteborg 1981
Eekelaar John	Family Law and Social Policy	London 1978
Ekelöf Per-Olof	Bevisvärde, tillräckligt bevis och bevisbörda (i Festskrift till Lund- stedt) Rättegång I - V 4 uppl	Uppsala 1947 Stockholm 1974
Ewerlöf G/Röst-An- dreasson B/Sverne T	Barnets bästa	Stockholm 1982
Fahlberg Gunnar/ Widén Kerstin	Samhället och barnen 12 uppl	Stockholm 1977
Goldstein J/Freud A/	Barnets rätt eller rätten till bar-	

Solnit A J	net?	Stockholm 1978
Hane Lennart	Förstatligandet av våra barn	Stockholm 1980
Hellström Jan	Nämndeman	Uddevalla 1972
Holgersson Leif	Socialvården - en fråga om människosyn	Jönköping 1978
Iuul/Ross/Trolle	Indledning til retsstudiet	Köbenhavn 1974
Hellners Tryggve	Förvaltningslagen	Uddevalla 1975
Jacobsson Ulla	Ett barns rättigheter	Stockholm 1978
Kaijser Fritz	Kommunallagarna II	Stockholm 1975
Krantz Gunnar	Barnets familjerättsliga ställning	Stockholm 1978
	Rätt och rättsskydd i den sociala barn- och ungdomsvården	Stockholm 1976
Kälvesten Anna-Lisa	40 fosterfamiljer med Skåbarn (cit Kälvesten)	Stockholm 1973
- - -	Om man misstänker barnmisshandel	Allm.Barnh. 1975
Ladberg Gunilla	Utvecklingspsykologi	Göteborg 1981
Lagerberg Dagmar	Du skall icke slå	Stockholm 1982
Lavin Rune	Domstol och administrativ myndighet	Stockholm 1972
Larsson Bo m fl	Rapport från en barnavårdsbyrå	Stockholm 1973
Malmström Åke	Föräldrarätt	Stocholm 1956
Mattsson Olov	Kommunal socialvård	Stockholm 1970
Mattsson Olov/Nordström Carl	Överflyttning av barn	Stockholm 1971
Nordström Carl/Sverne Tor	Social sekretess	Kristianstad 1974
	Offentlighet och sekretess i socialtjänsten	Stockholm 1981
	Offentlighet och sekretess i hälso- och sjukvården	Stockholm 1981
- - -	Ny sociallagstiftning -82	Stockholm 1982
Olivecrona Karl	Rätt och dom	Lund 1966
Ragnemalm Hans	Förvaltningsbesluts överklagbarhet	Lund 1970
	Förvaltningsprocessrättens grunder 2 uppl (cit Ragnemalm)	Uddevalla 1980
Romander H/Grönlund B	Barnavårdslagen 2 uppl	Stockholm 1962

Stang Dahl Tove	Barnevern og samfunnsvern De okontrollerbare nämnderna (i Ed- ling-Elwin, Rättsociologi)	Oslo 1978 Stockholm 1973
Smith Lucy	Foreldremyndighet og barnerett	Oslo 1980
Smith Lucy/Lödrup Peter	Barn og foreldre	Oslo 1981
Stening Anders	Bevisvärde	Uppsala 1975
Strömberg Håkan	Allmän förvaltningsrätt Kommunalrätt 8 uppl Speciell förvaltningsrätt	Lund 1976 Lund 1979 Lund 1976
Sundberg Jacob W F	Familjerätt i omvandling	Stockholm 1969
Söderlund Erik	Rättegångsbalken med kommentarer	Stockholm 1978
Troyer Warner	Skilsmässobarn berättar	Stockholm 1982
Walén Gösta	Kommentar till föräldrabalken och därtill anslutande författningar 2 uppl (cit Walén)	Stockholm 1971
Wallin Gunvor	Föräldrar och barn 4 uppl	Stockholm 1974
Wennergren Bertil	Förvaltningsprocess (cit Wennergren)	Stockholm 1977
Westerberg Ole	Allmän förvaltningsrätt	Stockholm 1975
Vinterhed K m fl	Barn i kris	Stockholm 1981

Artiklar, uppsatser m.m.

Adamson Birgitta	Domstolens argumentation i tvistiga vårdnads mål. Särskilt om status-quo- argumentet och argumentet "moderns naturliga företräde".	Stockholms uni- versitet VT 79
Adell Jan	Handläggningen i RegR i mål om social- rättsliga frihetsberövanden	FRT 1/1980
Adolphson Yngve	Att tolka författningar och rättsfall	FRT 1/1978
Agell Anders	En resa utan mål. Föreläsning vid Helsingfors universitet 1977.	
Ahlquist Mariann	Föräldrarnas rätt går före barnens	Socialnytt 9/78
Alexandersson Erik	Rättssäkerheten vid administrativa frihetsberövanden	FRT 1/1961
Andersson K/Swan- berg M	Vårdnads mål - juridisk eller psyko- logisk angelägenhet	Sthlms univ. 75 Ped. inst.
Andrup H	Behandling af ægteskabssager - mål og midler. Föredrag vid konferens	

i Boston 1982

Arnell Sven-Inge	Barnets bästa ...?	Socialhögsk. Sthlm 1978
Björnström /Käll/ Norrby	Man har gjort något men ändå inte gjort något. D-kursuppsats.	Socialhögsk. Gbg HT 1980
BRIS	Remissyttrande till socialdepartemen- tet över socialutredningens slut- betänkande.	Sthlm 1978
Brofalk I/Otter- sten G	Bedömning av barn och föräldrar vid vårdnads- och umgängestvister	Sthlm Univ. 1970 Ped.inst.
Bruks B/Olsson L/ Sundberg M-B	Barnavårdens rättsskyddsregler i det enskilda fallet - en studie av reg- lernas efterlevnad i Vilhelmina kom- mun 1977.	Högskolan i Östersund 1979
Bungerfeldt Gerhard	Barnavårdsnämndens yttranden i mål rörande vårdnad och umgängesrätt	Tidskrift för barnavård och ungdomsskydd 1959
Cardell Lennart	Vad är relevanta fakta enligt vård- utredarna?	Uppsala univ. 1974 Till.stud.
Carle Jan/Sjöberg Hans	Misstro mot domstolar hotar barnens trygghet	Socialnytt 3/79
Dahnefjäll Hanna	Domstolens handläggning av vårdnads- tvister i samband med mål om äkten- skapsskillnad.	Sthlms Univ. 1970 Ped. inst.
Dahlström Helge	Rättssäkerhet inom socialvårdsområ- det - enbart en formaljuridisk fråga?	Tidskr. f barnav. o ungd.skydd 61
Dalenius Lars	Bristerna finns i kunskapen, inte i sociallagstiftningen	Socionomen nr 27/1980
Danowsky P/Gerdin B	Barnmisshandel och påföljd - diskus- sion utifrån en hovrättsdom	SvJT 5/1980
Eckerberg Enar	Något om regeringsrätten och barna- vårdsmålen	FRT 1962
Ekelöf Per-Olof	Uppdelning av civilprocessen i för- beredelse och huvudförhandling Uppdelning av civilprocessen i för- beredelse och huvudförhandling än en gång	SvJT 5/1977 SvJT 3/1978
- - -	Faglig hjälp i barnfordelningssaker	Mental Barne- hjelps seminar 1073. Oslo 1974
- - -	Fosterbarnsvård i utveckling	Stockholm 1980

Gerle Bo	Psykiatriska synpunkter på vårdnaden om barnen efter skilsmässan	SvJT 1954
Göteborgs social-förvaltning	Barn far illa - vad gör vi? Rapport 2/1980 Barn far illa - familj i kris. Det här kan vi göra! Rapport 6/1981	Göteborg 1980 Göteborg 1981
Halén A/Wettergren	Vårdnadsutredningar - bakgrund och förfaringssätt	Gbg univ. 1979 Soc. inst.
Hedeby Berit	Barnens rättssäkerhet	DN 12/11 1976
Hellners T m fl	Uppdelning av civilprocessen Bör förhållningsutsaga återges i dom?	SvJT 9/1977 SvJT 8/1980
Jacobsson Ulla	Barnens talerätt Arbetsmaterial till symposium Barns rättssäkerhet Child proceedings. Föredrag vid konferens i Boston 1982 Vågar vi diskutera föräldrars lämplighet	Särtryck 1983 Särtryck Nord. Juristmötet 1978 DN 29/4 1979
Johansson m fl	Länsrätten - provande instans i barnavårds mål - trygghet eller hot när det gäller barns rättssäkerhet?	Umeå univ. VT 1979
Krantz Gunnar	Om barnavårds lagstiftningens roll i socialt förändringsarbete - särskilt om barns rätt Om enskilds och särskilt underårigs rätt och rättigheter i dagens och morgondagens socialtjänst - en jämförelse Reglerna för åtalsunderlåtelse en kritik av JÖ:s tolkning Kommun-aktuellt	Sammanläggn.avh. 1981 FRT 5/1978 Socialt forum 1977 10/1979
Lestander Inger/ Lundin Maria	Juridisk problemlösning inom social-vården	Högskolan i Östersund 1979
Linde Gunnel	Hänsyn till barnen är viktigast	DN 15/7 1978
Löth Hans-Christer	Prövningstillstånd i HD och hovrätt	Sthlms univ. 1980 Till.stud.
Nilsson-Klackenberg Ingrid	Processprinciper i barnprocess	Sthlms univ. 1980 Till.stud.
Nilsson/Österman/ Hogeborn/Kullander	Diskrimineras pappan i vårdnadsutredningar?	Sthlms univ. VT 1982 Psyk.inst
Norström Carl	Om begränsningar i sekretesskyddet	FRT 1975
Oldinger Eva	Ulla Jacobssons åtta teser ställer barnet i centrum Ökad medvetenhet om barnmisshandel	Socialnytt 9/78 Socialnytt 1/79

Persson Britt	Socialutredningen motarbetar ökat rättsskydd för barnen	Socionomen 35/77
Perstoft Mona	Skilsmässoterapi - teoretiska och praktiska synpunkter	S:t Lukasstift. utbildn.inst. 79
Ragnemalm Hans	Administrativ rättspraxis	FRT 1975
Riberdahl Curt	De förtroendevaldas politiska och juridiska ansvar	FRT 3/1979
Riksdagens upplysningstjänst	Bevisupptagning i tvistemål	PM 1977
Ruthberg Jan	Nämndemannareformen och dess effekter på rättsskipningen vid Svea Hovrätt	Uppsala univ. 1978
- - -	Barnet bör kunna begära skilsmässa från föräldrarna	Socialnytt 9/78
- - -	"Kammarrättens beslut en katastrof för barnen"	Socialnytt 3/79
- - -	Myndigheter bollar med misshandlade barn	Socialnytt 9/78
Socialstyrelsen	Förflyttning av barn med anlitande av exekutiv myndighet. Förslag jämte yttrande av advokatsamfundets styrelse	TSA 1954
Svensson Karin	Anmälningssplikt. En undersökning om vem som anmält barnmisshandel	Högskolan i Östersund 1978
Sylwander Inga	Synpunkter på psykologiska undersökningar vid vårdnads mål	Psykisk hälsa 3/65
Surve-Råstrand Eve	Domstolens handläggning av vårdnadstvister i samband med mål om äktenskapsskillnad	Sthlms univ. 1972 Ped. inst.
- - -	Verkställighet som rör barn. Prel. förslag av lagberedningen och yttrande av advokatsamfundets styrelse.	TSA 1965
- - -	Rättssäkerhet för barn i vårdnads mål (riksdagsmotion jämte yttrande av advokatsamfundets styrelse)	TSA 1966
Wennergren Bertil	Att vara nämndeman i skatterätt och länsrätt Barnets rätt	Sthlm 1971 DN 18/11 1976
Wetter Ilse	Vårdnadsfrågor i samband med äktenskapsskillnad - vårdnadsutredningar	Sthlms univ. HT 1977
Zethraeus Björn	Vårdnad och förmynderskap - några processtekniska synpunkter	SvJT 1973

RÄTTSFALLSFÖRTECKNING

Följande rättsfall (samt utlåtanden från JO) finns refererade i arbetet under angivna avsnitt.

Allmänna domstolar:

Högsta domstolen:

NJA 1951:181.....Db
1951:184.....Bb
1951:612.....Aa
1951 A 20.....Aa, Cb, Cc
1955:63.....Cb
1955:519.....Aa, Cb, Db
1960:323.....Aa, Cb, Da
1962:440.....Aa, Cb
1962 A 56.....Aa, Cb, Db
1966 A 7.....Aa, Cb, Db, Dc
1967 A 5.....Aa, Cb, Cc, De
1967 A 30.....Db
1968 A 19.....Aa, Cc, Db
1968 A 27.....Aa, Cb
1971 A 2.....Cb
1971 A 19.....Aa, Cb, Dd
1971 A 30.....Ba, Bb
1971 A 42.....Aa, Db, Dc, Dd, De
1972:315.....Cb
1981:753.....Aa, Da
1981:1225.....Aa, Da

HD T 286/77.....Aa, Ba, Bb, Cb, Db
308/77.....Aa, Bb, Cb, Da
336/77.....Aa, Bb, Cb
357/77.....Aa, Cb, Db, Df
372/77.....Aa, Ba, Cb, Df
380/77.....Aa, Ba, Db
387/77.....Aa, Cc, Da, Db, Dc, Dd
HD Ö 1114/77.....Aa, Bb, Db, Dd, De
HD T 9/78.....Cb, Cc
41/78.....Cb
106/78.....Aa, Db, Dc, Dd, De, Df
171/78.....Aa, Cc
184/78.....Aa, Cb, Db, Df
186/78.....Cb, Cc, Dd
196/78.....Ba, Cb
214/78.....Aa, Bb
219/78.....Aa, Cb
242/78.....Df
256/78.....Db
324/78.....Aa, Ba, Bc, Cb, Cc, Dd, Df
349/78.....Aa, Db
369/78.....Aa, Bb, Cb, De
372/78.....Aa, Cc, Db
420/78.....Aa, Cb, Db, Dd
64/79.....Aa, Bc, Cb
127/79.....Aa, Cb
134/79.....Ba, Cb, Cc, Db, Dd, Df
198/79.....Aa, Ba
219/79.....Db

HD T 336/79.....Aa, Cb, Da, Db
 394/79.....Aa, Bb, Cb, Da
 401/79.....Aa, Cb
 402/79.....Aa, Dc
 11/80.....Aa, Ba, Bb, Cb, Da
 14/80.....Aa, Da
 29/80.....Cb
 57/80.....Aa, Cb, Da, Df
 179/80.....Cb, Da
 227/80.....Cb
 269/80.....Aa, Cc, Db, De, Df
 330/80.....Ba, Cc, Da
 350/80.....Aa, Cc
 359/80.....Cb, Db
 381/80.....Aa, Bc, Cc, Dc, Dd
 400/80.....Bb,
 430/80.....Aa
 53/81.....Ca, Cb
 81/81.....Cc
 181/81.....Df
 196/81.....Aa, Ba
 200/81.....Aa, Bb, Df
 226/81.....Da
 266/81.....Df
 282/81.....Db
 295/81.....Aa, Bb, Cb, Dd
 334/81.....Aa, Cb, Da, Dd
 393/81.....Aa, Ba, Bb, Cb
 7/82.....Cb, Da, Df
 30/82.....Cb
 95/82.....Ba, Bb, Cb, Dd

Göta Hovrätt

GH T 236/78.....Aa, Bb, Cb, Db
 121/79.....Aa, Db

Hovrätten över Skåne och Blekinge

HSB T 56/77.....Cb, Cc, Db, Dd
 313/77.....Aa,
 230/78.....Aa, Ba, Dd
 249/78.....Aa, Bb, Cb, Da
 823/78.....Ba
 121/79.....Aa
 176/79.....Aa, Cb
 75/80.....Aa, Ba, Bb, Db
 115/80.....Da, Dd
 125/80.....Ba
 137/80.....Aa, Cb
 302/80.....Da
 336/80.....Dd

Hovrätten för Västra Sverige

HVS T 41/77.....Aa, Cb, Db, Dc, Dd, De, Df

Svea Hovrätt

Svensk Juristtidning 1975 s 44.....Da
 - " - 1978 s 31.....Ca, Db

SH T 144/77.....Aa
 453/77.....Aa, Cb
 829/77.....Aa, Cb, Db
 414/78.....Ca, Cb
 506/78.....Aa, Cb, Da
 724/78.....Aa, Da
 823/78.....Aa, Cb, Db
 851/78.....Aa, Db
 877/78.....Bc, Db
 882/78.....Aa, Db
 943/78.....Aa
 960/78.....Aa
 95/79.....Cb
 162/79.....Aa, Cb
 192/79.....Aa, Bb, Cb, Db
 230/79.....Aa, Cb, Db
 273/79.....Aa, Cb, Dd
 318/79.....Aa
 331/79.....Aa, Cb, Db
 382/79.....Aa
 387/79.....Aa, Cb
 416/79.....Aa, Cb
 451/79.....Aa, Bb, Cb
 478/79.....Da
 479/79.....Aa, Cb
 483/79.....Aa, Db
 501/79.....Da
 522/79.....Aa
 538/79.....Aa, Cb
 551/79.....Aa, Cb
 720/79.....Aa, Bb, Cb, Cc, Da, Db
 749/79.....Aa, Ba, Bb, Cb, Cc, Da, Dd
 846/79.....Aa, Cb
 853/79.....Cb
 867/79.....Aa, Db
 939/79.....Db, Dd, Df
 69/80.....Cb
 97/80.....Aa, Cb, Da, Dd
 108/80.....Aa, Cb
 125/80.....Bc, Cb
 291/80.....Cb
 349/80.....Aa, Db
 433/80.....Aa, Cb
 494/80.....Aa
 510/80.....Aa, Cb
 543/80.....Aa, Cb, Dd
 545/80.....Aa, Cb
 571/80.....Db
 573/80.....Aa, Db, Dd
 584/80.....Aa, Db, Dd, De
 591/80.....Aa, Cb
 613/80.....Aa, Cc, Db
 629/80.....Db
 631/80.....Aa, Cb
 680/80.....Aa, Bb, Cb
 717/80.....Df
 749/80.....Bb, Cb, Da
 757/80.....Cb

SH T 773/80.....Cb
 847/80.....Aa, Bb, Ca, Cb, Da
 868/80.....Aa
 14/81.....Aa, Da, Db
 42/81.....Aa, Cb
 103/81.....Aa, Cb, Dd
 147/81.....Cb
 152/81.....Aa, Ca, Da, Db
 153/81.....Aa, Cb, Da
 220/81.....Aa, Bc, De
 330/81.....Aa, Cb
 589/81.....Aa, Db
 703/81.....Dc
 717/81.....Aa
 726/81.....Cb
 731/81.....Aa, Ba, Bb, De
 733/81.....Aa
 749/81.....Aa, Da
 807/81.....Aa, Cb
 882/81.....Cb
 955/81.....Aa, Bb, Cc
 982/81.....Aa, Ba, Bc, Cb
 1015/81.....Aa, Bb, Ca
 41/82.....Db
 68/82.....Aa, Da
 114/82.....Cb, Da
 119/82.....Aa, Dc
 173/82.....Cc, Da
 453/82.....Aa
 505/82.....Aa, Ba, Db
 670/82.....Aa, Cb

Gotlands TR T 88/79.....Aa, Cb

Haparanda TR T 66/79.....Cb

Jakobsbergs TR T 687/77.....Cb, Da

Karlskrona TR T 241/78.....Cb

Lunds TR Ä 364/77.....Aa, De, Df
 -"- T 719/78.....Aa, De, Df

Mjölby TR T 136/75.....Cb

Nyköpings TR T 259/79.....Cb

Uppsala TR T 504/71.....Aa, Cc, Db, De
 -"- T 347/74.....Aa, Db
 -"- T 377/75.....Aa, Cb
 -"- T 416/75.....Aa, Cb, Dd

Solna TR T 885/79.....Cb

Allmänna förvaltningsdomstolar
 Regeringsrätten
 R 77 2:59.....Aa, Da
 RK 79 2:50.....Bb, Ca, Db, Dd

RÅ 1979 Ab 176....Ca, Dc, De
 Soc.förf. 1982 s 350.....Db
 RR 3597/74.....Cb
 1495/76.....Cb, Da
 599/77.....Da
 3801/77.....Bc
 315/78.....Da
 3762/78.....Db, Df
 5664/78.....Da
 1178/79.....Aa, Ca, Df
 2005/79.....Da, Db, Dc, Dd
 2095/79.....Aa, Ca
 2731/79.....Db, Df
 3614/79.....Db
 3975/79.....Da, Dd
 4242/79.....Ba, Db
 5132/79.....Bb, Db, Dd, De
 282/80.....Da
 476/80.....Da, Dc
 1617/80.....Ba, Db, Dd
 1670/80.....Ba, Bc, Ca
 2233/80.....Da, Db, Dc, Dd
 2446/80.....Ba
 2484/80.....Dc
 3425/80.....Da
 3560/80.....Aa, Bb, Da, De, Df
 1190/81.....Dd

Kammarrätten i Göteborg

KRG 3202/78.....Da, Dc
 3559/78.....Da
 2520/79.....Db, Dd
 2839/79.....Da, Dd
 3065/79.....Ca
 4039/79.....Db, De
 5110/79.....Db
 5936/79.....Db
 6254/79.....Ca
 1129/80.....Bb, Db, Dc
 7252/81.....Da, Dd

Kammarrätten i Jönköping

KRJ 1820/77.....Dd
 1929/78.....Bb
 607/79.....Cb, Da
 2187/79.....Aa, Da
 2797/79.....Db
 3660/79.....Aa, Dd
 4052/79.....Aa, Da, Dc, De
 4286/79.....Db, Dd, Df
 4293/79.....Da
 4311/79.....Db, Dc, De
 48/80.....Da, Db, De
 2608/81.....Da, Dd

Kammarrätten i Stockholm

K 1972 2:18.....Da
 KRS 5984/76.....Ca, De

KRS 9274/76.....Ca, Db, Dd, Df
 4431/78.....Db, Df
 4457/78.....Ca, Db, Dd
 1364/79.....Bb, Dc
 1757/79.....Db
 2020/79.....Bb
 2409/79.....Dc, Dd
 3144/79.....Db, Dd
 4673/79.....Bb, De
 4780/79.....Bb, Db, Dd, De
 4841/79.....Dd
 5567/79.....Da, Db
 111/80.....Df
 450/80.....Bc, Da
 466/80.....Bc, Da
 1111/80.....Da
 2042/80.....Db
 2445/80.....Db
 2539/80.....Db, Dc, Dd, Df
 2846/80.....Db, Dd
 2976/80.....Db, Df
 3414/80.....Ca, Db
 3738/80.....Da
 3936/80.....Db, Dc, Dd
 4490/80.....Dd, De
 4998/80.....Db, De
 5334/80.....Db
 5659/80.....Dc, Dd
 823/82.....Da

Kammarrätten i Sundsvall

KRSU 3354/77.....Bb
 841/78.....Da, Dd
 3424/78.....Cb, Da
 3607/78.....Dc, De
 4387/78.....Bb
 497/89.....Ca
 962/79.....Da
 1641/79.....Db, Dc, Dd, De, Df
 1673/79.....Ba, Bb
 2417/79.....Db, Dc, Dd
 2762/79.....Dd
 2768/79.....Bb, Ca, Db
 406/80.....Bb, Ca, Db
 849/80.....Ca
 5659/80.....Bb

Länsrätten i Stockholms län (LRA) 31.011-144-76.....Db, Dd
 - " - 31.011-149-77.....Db
 - " - Ö 5100/79.....Cb
 - " - Ö 5655/81.....Da
 - " - Ö 17/82.....Da

Länsrätten i Östergötlands län (LRE) 33.011-4-78.....Db

Länsrätten i Jönköpings län (LRF) Ö 1062/79.....Da, Db, Dd

Länsrätten i Örebro län (LRO) Ö 92/82.....Ca

Utlåtanden av Justitieombudsmannen (JO)

JO:s ämbetsberättelse 1971 s 254.....Da
- " - 1972 s 216.....Aa, Cb
- " - 1978/79 s 144...Ca

JO 544/76.....Aa
689/76.....Aa
1164/77.....Ca, Da, Db, Dd
278/79.....Aa, Bb, Cb, Db

Bilaga 1.

Statistisk sammanställning av bearbetat material.

Antal bearbetade fall:

Belyser				
Hämtat från	Barns ställning	Bevisning	Domst.- mynd.	Summa
RegR/HD	105	93	34	232
KR/HovR	116	134	67	317
LR/TR	22	12	5	39
JO	54	22	15	91
Summa	297	261	121	679

Barnets ställning i processen, som objekt eller subjekt:

1. Omhändertagandemål

Belyser även			
Hämtat från	Antal	Bevisning	Domst. - mynd.
RegR/HD	25	-	2
KR/HovR	27	6	2
LR/TR	7	1	-
JO	32	5	4
Summa	91	12	8

2. Vårdnadsmål

Belyser även			
Hämtat från	Antal	Bevisning	Domst. - mynd.
RegR/HD	21	13	1
KR/HovR	20	19	4
LR/TR	3	3	1
JO	5	-	2
Summa	49	35	8

3. Verkställighetsmål

Belyser även			
Hämtat från	Antal	Bevisning	Domst. - mynd-
RegR/HD	27	10	6
KR/HovR	23	6	3
LR/TR	4	2	-
JO	5	1	2
Summa	59	19	11

4. Ombud, biträde

Belyser även			
Hämtat från	Antal	Bevisning	Domst. - mynd.
RegR/HD	10	3	1
KR/HovR	13	5	1
LR/TR	2	-	1
JO	5	-	-
Summa	30	8	3

5. Barnets ställning i processen

Hämtat från	Antal	Belyser även	
		Bevisning	Domst. - mynd.
RegR/HD	22	5	1
KR/HovR	33	20	3
LR/TR	6	2	-
JO	7	3	-
Summa	68	30	4

Bevisning:

1. Omhändertagandemål

Hämtat från	Antal	Belyser även	
		Barns ställning	Domst. - mynd.
RegR/HD	18	6	3
KR/HovR	51	18	6
LR/TR	1	-	-
JO	7	4	1
Summa	77	28	10

2. Vårdnadsmål

Hämtat från	Antal	Belyser även	
		Barns ställning	Domst. - mynd.
RegR/HD	63	14	9
KR/HovR	63	24	7
LR/TR	9	2	2
JO	10	5	-
Summa	145	45	18

3. Verkställighetsmål

Hämtat från	Antal	Belyser även	
		Barns ställning	Domst. - mynd.
RegR/HD	12	7	4
KR/HovR	20	9	1
LR/TR	2	-	-
JO	5	1	3
Summa	39	17	8

Kompetenskonflikter/överlappningar:

A Sammansättning av organen

Hämtat från	Antal	Belyser även	
		Barns ställning	Bevisning
RegR/HD	4	1	-
KR	3	-	1
JO	7	1	-
Summa	14	2	1

B Mellan berörda organ

Hämtat från	Antal	Belyser även	
		Barns ställning	Bevisning
RegR/HD	30	8	12
KR/HovR	64	24	28
LR/TR	5	-	-
JO	8	2	3
Summa	107	34	43

1. Schema över beslutsalternativ i omhändertagandemål

Fråga om ingripande enligt

BVL 25 § a/ aktualiseras genom

Ansökan	→ Bvn/SCN/SDN prövar efter	→ ja → ärendet avskrivs		
Anmälan	egen utredning om barnet är över 18 år	→ nej → nämnden prövar om behov av hjälp/stöd/ser vice föreligger	→ nej → ärendet avskrivs	
Hänvisning/ remiss	a) misshandlas i hemmet b) behandlas så att den kroppsliga hälsa/själsliga hälsan utsättes för fara c) utvecklingen äventyras p g a vårdarens olämplighet/oförmåga att fostra barnet	a) nämnden erbjuder hjälp/stöd/service lig hjälp/stöd/service	→ ja →	
Ex officio		nämnden beslutar om omhändertagande för samhällsvård	→ nej →	
		nämnden beslutar vidtaga en eller flera förebyggande åtgärder, såsom	→ ja →	
		a) hjälpåtgärder inklusive råd och stöd b) förmaning/varning c) föreskrifter om den unges levnadsförhållanden d) övervakning		

2. Schema över beslutsalternativ i vårdnadsmål

Vårdnadsfrågan aktualiseras

A/ i samband med
äktenskapsskillnad	1) föräldrarna är ense	a) gemensam vårdnad
	i vårdnadsfrågan om	b) ena föräldern ensam vårdnadshavare
		c) vårdnaden om flera barn fördelas mellan föräldrarna

- 2) föräldrarna är oense i vårdnadsfrågan

B/ genom ansökan om
förändring av
vårdnaden från
förälder/föräldrar/
Sn/SCN/SDN/Bvn	1) föräldrarna är ense	a) gemensam vårdnad
	i vårdnadsfrågan om	b) andra föräldern ensam vårdnadshavare
		c) vårdnaden om flera barn omfördelas mellan föräldrarna

- 2) föräldrarna är oense i vårdnadsfrågan

- 3) vårdnadshavande förälder/föräldrar gör sig skyldig/-a till grovt missbruk eller grov försummelse eller förorsakar fara för barnets utveckling

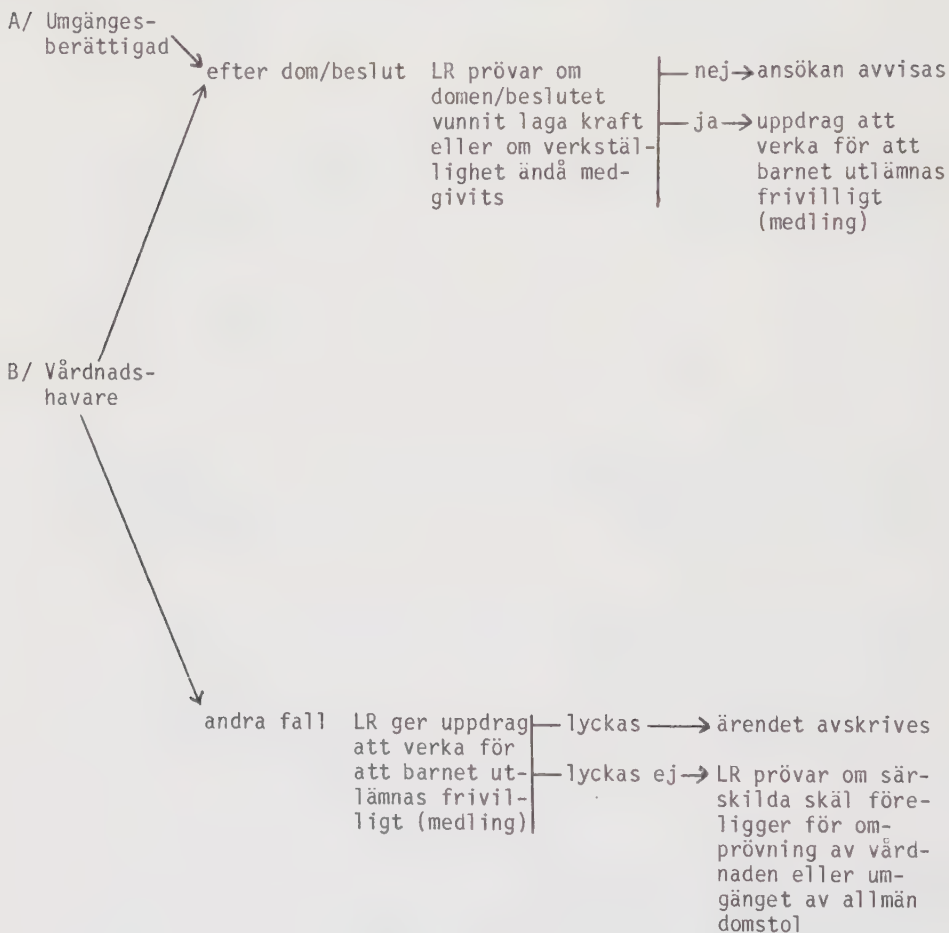
- 4) ensam vårdnadshavande förälder dör

- 5) bägge föräldrarna dör

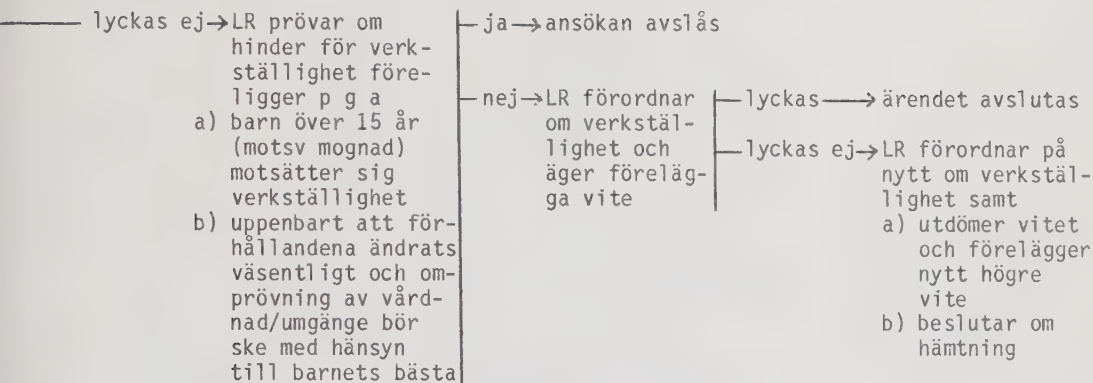
- 1) domstolen prövar ex officio om överenskommelsen är uppenbart stridande mot barnets bästa
- nej → överenskommelsen fastställs
 - ja → vårdnaden anförtros särskilt förordnad förmyndare
- 2) domstolen prövar ex officio om det är uppenbart med hänsyn till barnets bästa att ingen av föräldrarna är vårdnadshavare
- nej → domstolen beslutar med hänsyn till barnets bästa att
 - a) ena föräldern ensam skall vara vårdnadshavare
 - b) vårdnaden om flera barn fördelas mellan föräldrarna
 - ja → vårdnaden anförtros särskilt förordnad förmyndare
- 1) domstolen prövar ex officio om överenskommelsen är uppenbart stridande mot barnets bästa
- nej → överenskommelsen fastställs
 - ja → vårdnaden anförtros särskilt förordnad förmyndare
- 2) domstolen prövar ex officio om det är uppenbart med hänsyn till barnets bästa att vårdnaden anförtros särskilt förordnad förmyndare
- nej → domstolen beslutar med hänsyn till barnets bästa att
 - a) ingen förändring av vårdnaden
 - b) andra föräldern ensam skall vara vårdnadshavare
 - c) omfördela vårdnaden om flera barn mellan föräldrarna
 - ja → vårdnaden anförtros särskilt förordnad förmyndare
- 3) domstolen prövar ex officio om det är uppenbart med hänsyn till barnets bästa att vårdnaden anförtros särskilt förordnad förmyndare
- nej → domstolen beslutar att
 - a) vårdnaden skall tillkomma endast den ena föräldern
 - b) vårdnaden överflyttas till den andra föräldern
 - ja → vårdnaden anförtros särskilt förordnad förmyndare
- 4) domstolen prövar ex officio om det är uppenbart med hänsyn till barnets bästa att vårdnaden anförtros särskilt förordnad förmyndare
- nej → andra föräldern förordnas att utöva vårdnaden
 - ja → vårdnaden anförtros särskilt förordnad förmyndare

3. Schema över beslutsalternativ i verkställighetsmål

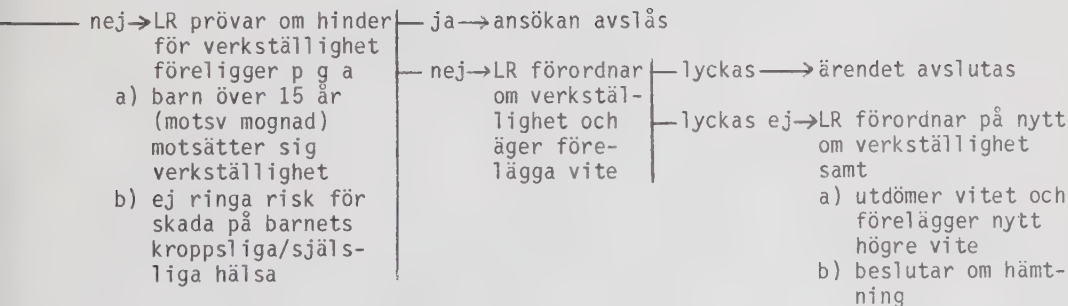
Verkställighetsfrågan aktualiseras genom
vägran att lämna ut barn till vårdnadshavare/
umgängesberättigad och därav föranledd ansökan från

— lyckas → ärendet avskrives

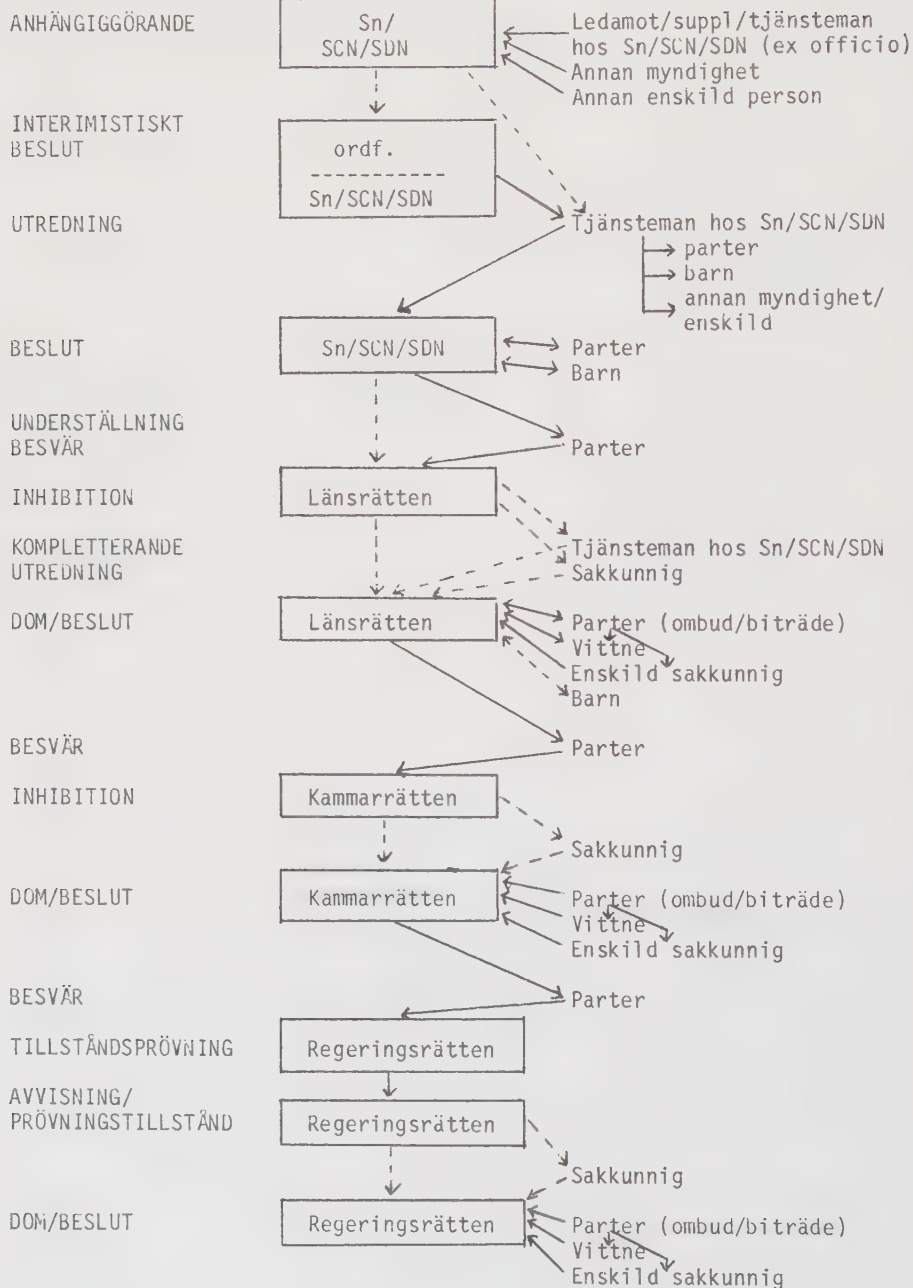

— ja → ärendet kan avslås

Bilaga 3. Schema över medverkande i processen

1. Omhändertagandemål

2. Vårnads mål

ANHÄNGIGGÖRANDE

INTERIMISTISKT
BESLUT

UTREDNING

SLUTLIGT BESLUT

BESVÄR

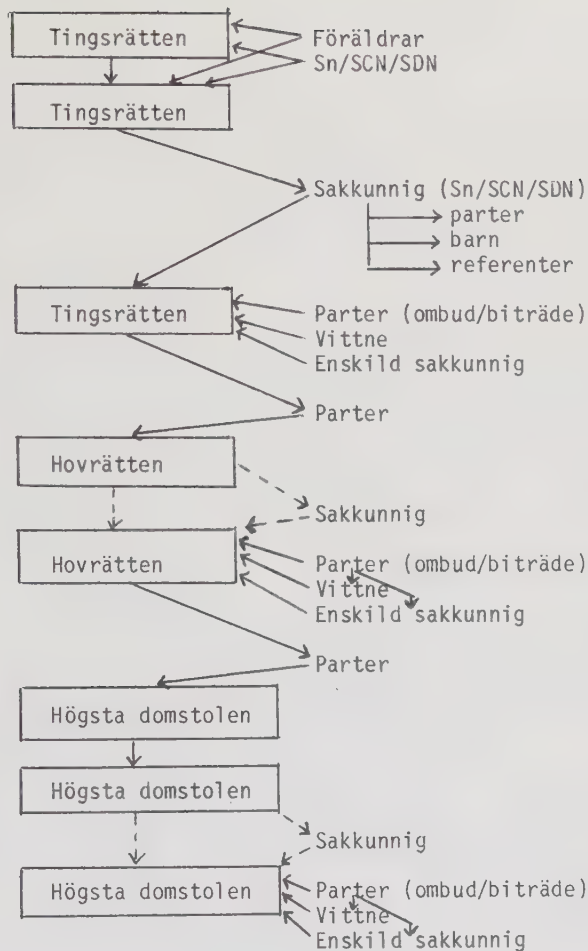
DOM/BESLUT

BESVÄR

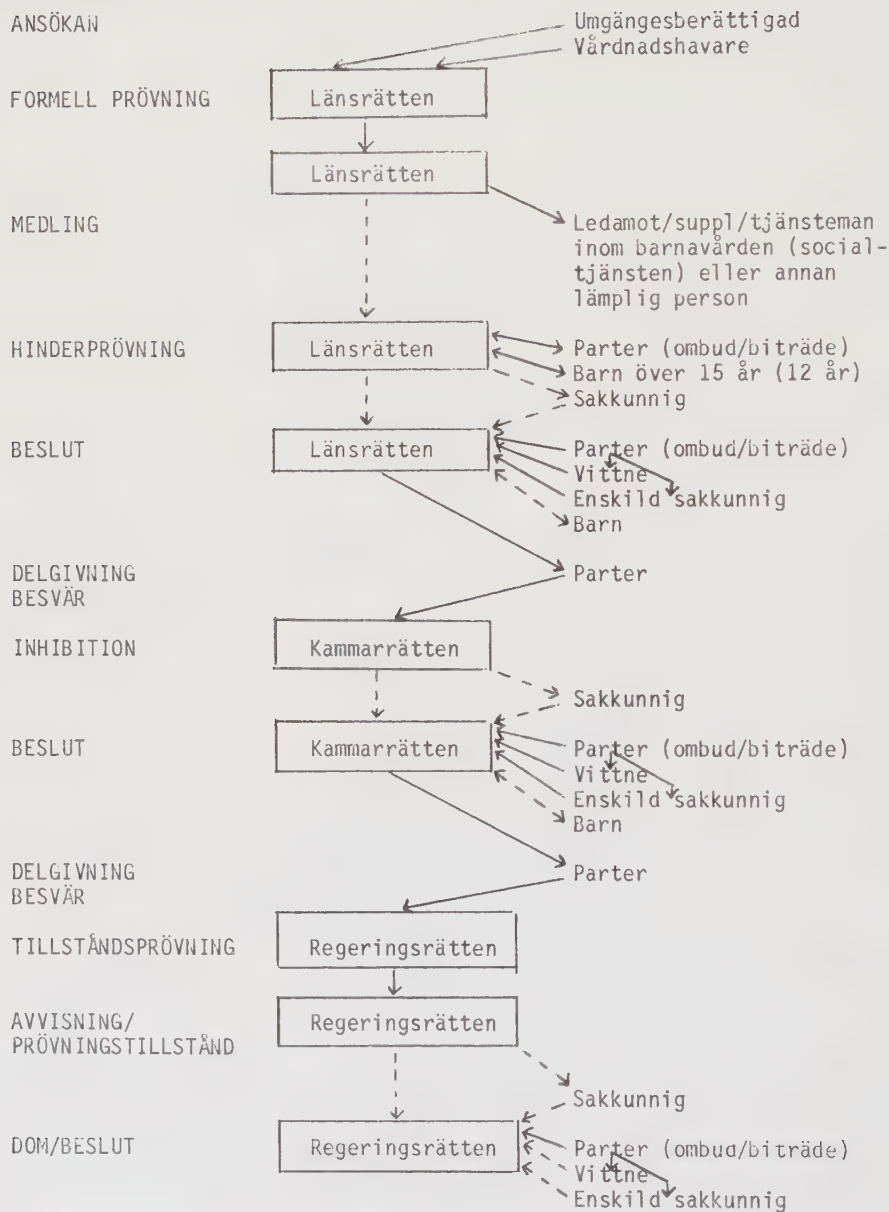
TILLSTÄNDSPRÖVNING

AVVISNING/
PRÖVNINGSTILLSTÄND

DOM

3. Verkställighetsmål

SUMMARY

Joint Introduction

The legal rules within family law and the parts of administrative law related to family law can provide some idea of how society today looks at children and their parents. Children are often considered to be an appendage to adults. In our investigation we have assumed that children are independent individuals with their own needs and interests. These needs and interests can to a greater or lesser extent coincide or conflict with the needs and interests of those who are close to them. We have formulated what we consider to be a child's interests in the following manner:

A child should, from birth to his 18th birthday (the age of majority), develop from being an individual totally dependent on others into being an independent, mature and active individual in a personal, economic and social regard. The situations and actions which promote this development satisfy the interests of a child, while the situations and actions which obstruct or hinder this development conflict with the interests of a child.

We have chosen to study three areas in which these needs and interest conflicts between children and their parents clearly stand out with legal consequences as a result. Within these areas we have studied cases in which the conflicts are dealt with by the legal system. These cases involve the changing of a child's family law status (custody cases), someone depriving the custodian of the opportunity to exercise custody or someone depriving a parent of his visitation rights (enforcement cases) and situations in which a child is in such a personally or socially unhealthy situation that it is unacceptable from a societal viewpoint (child welfare cases).

Our purpose has been to investigate whether the procedure utilized in these types of cases is appropriate for satisfying a child's needs and interests; or if the situation is simply such that a child's needs and interests cannot be identified, much less be satisfied.

Children often risk ending up in the middle, between the interests of adults, when they are drawn into conflicts that are handled by the courts or the authorities. Within family law a child runs the risk of being treated like an object that is torn between his/her parents in a custody or visitation rights case. Within administrative law, a child who is already in a difficult and exposed family situation can be drawn into a conflict between his parents and the child welfare authorities. It is not unusual for a child to be simultaneously involved in each type of conflict.

The investigation is based on an analysis of 3.000 cases. This figure includes cases from the Justice Ombudsman's Office (JO) which mainly involve matters which have not been dealt with by the courts. These matters shed light on the procedure and its possible shortcomings before, among others, the social boards. The case materials have, to a large extent, been allowed to set the direction of the investigation.

We have tried to find the patterns in the actual procedure in the courts and before the authorities. These patterns have then been examined on the basis of the main issue - to what extent are the child's interests satisfied. With a starting point in the cases, we have exemplified the child's position in the various types of cases and matters. Essentially, the investigation can be considered to be descriptive as well as a systematization.

It is based on materials from the Supreme Court, the Supreme Administrative Court, each Administrative Court of Appeal, certain Courts of Appeal, certain district courts, certain administrative courts, the JO's Office and certain social boards. Most of the cases involve judgments and decisions from 1977 - 1981.

The results of the investigation are presented in two theses. Part I (Ilse Wetter) deals with investigation questions and how, for example, the rules on secrecy and anonymity affect a child's legal security, a child's standing as a party, representatives for children, the regard paid to a child's desires and, finally the procedure in the different courts and before the authorities. Part II (Göte Appelberg) deals with various questions of evidence, that is questions on how the courts deal with and evaluate the procedural materials on which they are to base their decisions.

These dissertations are arranged so that the materials collected are reviewed in a separate section, while comments and analyses are gathered in separate sections under special titles.

Introduction to Part II

The cases covered by the investigation are handled within two different procedural systems. Custody cases are handled within the framework of civil procedure, while child welfare cases are handled within the framework of administrative procedure. Civil procedure is characterized by concentration and oral evidence. After pre-trial preparation, the cases are tried in one main hearing in which all material shall be presented, after which the court shall make its decision on the legal claims presented. Administrative procedure is characterized by written proceedings, even if the types of cases dealt with here usually include an oral hearing as part of the procedure. The procedural techniques and methods regarding decision-making are the same in both types of procedure. The principle of free evaluation of evidence applies to both procedural systems. This also applies to the rules on burdens of proof and evidence requirements (standards of proof), as well as the principles for determining legal facts, evidentiary facts and "help" facts. These principles and rules developed with regard to the special needs of contracts and property law as a starting-point. Then they eventually came to apply to procedural law in general. Therefore, the issue I wanted to examine was if these techniques and methods are suitable for structuring and analyzing materials regarding situations involving the relations of people to each other, especially since these are characterized by a continuing change in the character of the conflict.

A. Necessary Requisites - Legal Facts

A legal fact is constituted by the description in a legal rule (requisite) which indicates the factual situation that is the basis for the application of the rule's legal consequences. As is apparent from this description, requisites and legal facts are closely connected. Requisites are systematically classified as part of substantive law, while legal facts are systematically classified as part of procedural law. In a legal case both of these phenomena are interwoven with each other in a manner that can be characterized as an interaction or an interplay. It is this interplay in particular that I have chosen to examine in this chapter. The requisite of a child's best interest, which can be described as a basic legal fact for all of the cases covered by the investigation, is therefore of special interest. The phrase appears as a requisite in Chapter 6 of the Parental code as well as in

various sections of Chapter 21 of the Parental Code. However, it does not appear in the text itself of the Child Welfare Act. On the other hand, on the basis of this act's legislative materials one can conclude that even actions by the child welfare authorities shall be based on concern for the child and satisfy the child's interest in favorable conditions for growing up.

An analysis of the three different types of cases in our materials showed that there was no uniform meaning in the concept of a child's best interest. The various decisions that were reviewed occasionally gave the impression that the court used the concept as an alibi to indicate the legal grounds for the decision, while at the same time conveying the impression that the contents of the concept could be represented by essentially any situation at all. That a basic legal fact is dealt with in this way is of course totally unsatisfactory, even if it can seem understandable. The legislative materials, in which one would expect to find some guidance, are old and relatively contradictory regarding the more detailed meaning of the concept. Nonetheless, one can draw the conclusion that the legislature wanted to create a system which, to as great an extent as possible, would lead to the best possible solutions for the child. If there is a conflict between a child's interests and his parents' interests, then the child's interests shall be placed in the foreground.

The analyses of the materials showed that a more specific definition of the concept of a child's best interest was necessary. Therefore, I constructed the discussion model below which includes a positive (+) and a negative (-) section:

+ a child's best interest exists when			
a/the child feels almost good	b/the child feels relatively good	c/the child feels good	d/the child feels very good
- a child's best interest does not exist when			
a/the child does not feel especially good	b/the child feels fairly bad	c/the child feels bad	d/the child feels very bad

For cases in which the welfare authorities want to remove a child from the care of his parents, child welfare cases, I have recommended the application of the concept b/- in the model's negative section. This would mean that it is acceptable that a child does not feel especially good, whereas if a child feels fairly bad the authorities should act to remove the child from the care of his parents if the parents will not or cannot act to improve the situation.

Regarding custody cases I have recommended that the application of §§ 6:5 and 6:6 of the Parental Code be connected to the concept c/+ in the model's positive section. This would mean that in a custody conflict, custody shall be granted to the parent who can provide a situation in which the child will feel good. However, problems can arise if neither parent can fulfil this requirement. The parents shall be given priority as custodians according to § 6:3 of the Parental Code as compared with § 6:7 - 10 (according to their formulation after 1 July 1983). Against this background it is reasonable to assume that a special custodian will be appointed only if the situation regarding both parents is equivalent to that described in the model's negative section. This leads to a judgment of the custody issue by stages according to the outlined model. Such a judgment by stages leads to a change away from the original requirement that the child shall feel good with the proposed custodian. This relationship clearly shows that the child's interest is allowed to gradually yield to the interests of the

parents, since they are to be given priority as custodians.

In enforcement cases the starting-point is how custody or visitation rights are arranged. It is therefore reasonable to connect the discussion here of a child's best interests to the reasoning presented regarding custody cases, i.e. a child's best interests are equivalent with the child feeling good (c/+ in the model's positive section). Regarding enforcement cases the point at which enforcement should possibly be denied because custody or visitation rights should be re-examined by the general courts is especially interesting. The general practice indicates that the administrative courts are willing to go quite far in yielding the child's interests to the interests of the parents. In my opinion the courts are not willing to deny enforcement unless the situation is such that the child feels bad because of the circumstances provided by the custodian or parent with visitation rights (concept c/-).

B. Forms of Evidence

The principle of free evaluation of evidence was set down in § 35:1 of the Procedural Code. This principle also applies within administrative law. The system of free evaluation of evidence used in the Swedish courts means that essentially no limits exist regarding the forms of evidence that are allowed.

Since the cases investigated here involve child - parent relations, which can require special skills in order to make relatively accurate judgments, the opinions of experts are of particular interest. These are often the opinions of psychiatrists or psychologists. In this section the opinions of social welfare boards have also been treated as expert opinions.

Ba. Conflicting or Inconsistent Expert Opinions

Quite often several different experts are active in these types of cases. Sometimes the opinions of these experts are conflicting or, at least, inconsistent. Our materials contain 26 cases in which the court discussed such a situation.

It is striking to see how difficult it is to determine the position of the courts regarding these important procedural materials. The experts' opinions are reviewed in a manner which emphasizes their importance to the decision in the case. However, it is almost impossible to find any indications as to the court's opinion of these important materials. Personally, I have not been able to avoid the impression that the courts act as if they are walking on eggshells when they have to deal with conflicting or inconsistent expert opinions.

Can this possibly be the result of some insecurity on the part of the courts regarding how these opinions should be judged in relation to each other? The opinions are often formulated on the basis of the language and concept apparatus that is dominant within the field that the expert represents. A deeper insight and knowledge regarding these fields is in most cases lacking within the courts. The procedure with experts exists precisely for fulfilling a need in this regard. Nevertheless, it seems as if there is a gap between the language and conceptual field represented by law and the language and conceptual fields represented by the experts in these types of cases. My conclusion is that the studies of how the courts deal with conflicting or inconsistent expert opinions show that this gap has not been bridged.

Bb The Importance of Expert Opinions

The summaries of 42 cases show how the court's findings go against the recommendations of experts. On the whole, the materials indicate that expert opinions are very important to the courts, and that it is relatively unusual to have a court go against the recommendations of an expert.

One recurring feature is that the courts do not, in their reasoning, clearly state their opinion of the expert's opinions in relation to the rest of the evidence. Expert opinions are fairly thoroughly reviewed throughout the materials, but the court's analysis of the contents of the opinions is seldom included in its reasoning. It is especially difficult to follow a court's handling of an expert's recommendations when these have also been presented in the case, particularly when the expert has been heard as a witness. The courts do not always differentiate between these various parts of the evidence. Even in those cases in which this occurs the court rarely provides an opinion of these parts. In many cases one can also find that the court takes the time to motivate its decision by referring to concrete facts if the court has decided to go against an expert's recommendations, and statements such as "that which was presented in the case" or "that which was otherwise presented in the case" are not used as frequently as in other cases.

Bc The Hierarchy of the Different Forms of Evidence

It is very seldom that one can find even a trace of discussion about the importance which has been attached to different forms of evidence in a court opinion. The materials contain 11 case summaries in which such a discussion occurred. In determining of a hierarchy between forms of evidence can be traced, the fact that a particular form of evidence as such has been given a special importance has been taken into consideration. Accordingly this is not an attempt to analyze the contents of the different forms of evidence presented. One could presumably expect the courts to pay more attention to the opinions of experts or parents than to the opinions of children.

In the materials studied I have not been able to find any indications that the courts apply any hierarchy regarding the testimony of a party - a witness - an expert - a child - a parent (who is not a party). The tendency to pay more attention to expert testimony than to the parents' testimony in child welfare cases is weak and cannot with certainty be separated from the court's discussion and evaluation of the contents of the testimony. It is also apparent from the cases studied that the courts take various factors into account such as the expertise of the witness, the witness' or expert's relation to the parties and the time factor (the various points in time at which the experts or witnesses made their observations or formulated their opinions).

C The burden of Proof - Standards of Proof

Ca Discussion of Principles

The presentation of evidence is necessary since the courts have no absolute knowledge of reality in making their decisions.

The rules on burdens of proof and standards of proof have been developed within the general field of civil law. Within legal doctrine it is asserted that the placing of burdens of proof and standards of proof should work in conjunction with the substantive rules. Therefore, an important factor to

keep in mind is that the main person (the child) in the cases which are focused on here usually has no standing as a party in these cases. The rules on burdens of proof are connected to the parties in the proceedings. Because of this, interests which are connected to persons who are not parties cannot be identified according to the prevalent methods with the help of the burden of proof rules. The rules on the burden of proof, which require certain acts by one of the parties, have been limited by the official principle. Olivecrona asserted that one need not even discuss burden of proof rules within criminal law or civil law since these fields involve legal rules that essentially provide clear rules of action for the courts. There is no room for extra rules on the burden of proof in addition to these rules of action. However, this does not affect the standards of proof because regardless of who introduces the evidence the required degree of certainty must be achieved in order for the court to be able to decide the issue in the direction indicated by the evidence.

There are differing opinions among leading Swedish legal scientists as to how a functioning system for describing the standards of proof shall be constructed. Ekelöf, in his evidence evaluation model, sets out four points which he calls burden of proof points. These various points (possible, probable, proven/certain and obvious) provide the degree of certainty necessary for a court to be able to find that a legal fact exists and thereby use this as the basis for a judgment. Bolding assumes that one possibly can use three of the points (possible, probable and obvious), but at the same time asserts that these constitute some sort of fluid stations along a continuum. Stening has in an enlightening manner, in his dissertation, shown how important it is for the courts that they are clearly conscious of the standards of proof that are connected to the relevant legal facts, that they clearly differentiate between evidentiary facts and "help" facts and that they do not, in their evaluation of the evidence, confuse the effect of the initial probability of a theme of proof with the relation of evidentiary facts or "help" facts to the determination of the probability of the existence of a legal fact.

In procedural law it is generally accepted that if no particular standard of proof is specified in the legislation, then the standard shall be considered to be proven/certain. In child welfare cases even the standard of probable is found in § 30 of the Child Welfare Act. In custody cases (Chap. 6 of the Parental Code) the standard of obvious can be found in several sections. No special standards of proof have been specified in Chapter 21 of the Parental Code for enforcement cases.

Cb. Presumptions

The cases which are the focus of this investigation involve relations between individual persons. These relations are subject to constant change. These relations are also usually so unique that it is difficult to apply the analysis in one case to the analyses in other cases. Quite often the courts are faced with extremely large amounts of factual material on which to base their decisions. It is not always easy to decide which of these factors regarding human relationships will be of decisive importance in relation to a child's health or development. Therefore, in many cases the courts use more or less standardized rules of thumb based on general practice and personal experience. The use of these standard rules is especially prevalent in custody cases. To the extent that these rules of thumb are the bases for decisions in cases, they come to function as legal presumptions. Such presumptions can be of different types and they can vary in importance in relation to the decision. The standard rules/presumptions which are dealt with here

have been classified in the following manner:

1. The parents are best presumption
2. The parents know best presumption
3. The status quo presumption
4. The mothers presumption
5. The sibling presumption
6. The same sex presumption
7. The fairness presumption

The most common of the presumptions was the status quo presumption (61 cases). Next came the parents know best presumption (33 cases) followed by the sibling presumption (20 cases) and the mothers presumption (16 cases). In a small number of cases the parents are best presumption (5 cases) and the same sex presumption (2 cases) were found. The fairness presumption could not be determined to be decisive in relation to the final decision in any case.

It is not so seldom that the courts use several presumptions as the bases for their decision (22 cases - two presumptions, 2 cases - three presumptions). However, the most usual situation was reliance on one presumption alone (87 cases). The parents know best presumption, the sibling presumption and the mothers presumption occurred most often together with an additional presumption, while the same sex presumption always occurred together with one or two other presumptions.

The investigation shows that the presumptions can be divided into three main presumptions, which are often decisive on their own, and three complementary presumptions. They are complementary in that they are often used to support other presumptions or other facts in the cases. Even within these two groups the presumptions can be ranked according to the weight they are given in the following order:

Main	1. The parents know best presumption
presumptions	2. The parents are best presumption
	3. The status quo presumption
-----	
	4. The mothers presumption
Complementary	5. The sibling presumption
presumptions	6. The same sex presumption
	(7. The fairness presumption)

D Evidentiary Facts - Evaluation of Evidence

The Clearer and more unambiguous the legislation is, the easier it will be to determine what the theme of proof in the case will be. In a corresponding manner it will be more difficult to determine the theme of proof in those cases in which the legislation contains unclear requisites. In recent years, especially in the field of social welfare law, there has been a trend toward the use of framework laws which contain relatively broad requisites. This can lead to difficulties in interpreting the legislation which can make it more complicated to determine the theme of proof. In the cases dealt with here that involve social welfare law, this problem results in an added dimension since the requisites are formulated as a prognosis. Therefore, the theme of proof like the requisites and the legal facts, will be directed towards the future. This means that one must ask whether or not the traditional method for handling themes of proof, evidentiary facts and help facts is appropriate for application in such cases.

Da. The Child's Desires

The cases investigated clearly indicate that whether or not a child's desires will be treated as evidentiary facts is mainly dependent on the child's age. They also indicate that a child's desires can be treated both as evidentiary facts and as help facts. It should be noted at this point that the legislation states that the child's desires shall be taken into account in custody and enforcement cases. There is no equivalent statement in the Child Welfare Act. However, it can be noted that children over 15 years old have had their own right to legal standing in child welfare cases since January 1, 1982.

It seems reasonably clear that in those cases in which the child's desires have been clearly formulated in one way or another, these desires have been treated as important evidentiary facts in those cases in which the child has reached an age that is close to or above the age established by the law. In the rest of the cases, the child's desires are treated as important help facts.

Db. Circumstances Which Only Affect the Parents

The materials studied fairly clearly indicate that the circumstances which are directly related to the parents, such as their mental and physical status or their ability to function socially, are important evidentiary facts in these types of cases.

The circumstances involved are similar in most cases, at least in custody and child welfare cases. This involves circumstances with regard to which it can be difficult to define the extent to which they will have positive or negative effects in the long run.

With regard to these evidentiary facts it is especially clear that it is not possible, based on them alone, to draw any conclusions regarding the outcome of a case. These facts occur in cases where the removal of a child by the welfare authorities is granted as well as when it is denied and they can be connected to the reasoning used for granting custody to a parent as well as for denying custody. In other words, it is not the occurrence itself of these facts as such which is decisive, but the context in which they are placed and their importance to the court's prognosis regarding the child's future.

Dc. Circumstances Which Only Involve the Child

In those cases in which it could be determined from the court's reasoning that it took into account circumstances which involved the child alone, the circumstances almost always involved factors that required psychiatric/psychological or social expertise for determining the contents of and extent to which these circumstances could affect the child's situation. In most cases they involve descriptions of the child's behaviour or living conditions in the past. It was only in a few cases (4 cases) that evidentiary facts were reviewed in clearly prognostic terms. These involved cases regarding the possible harm to the child if he was moved from his current environment. It is striking how the courts are relatively precise in reviewing the past, while analyses of the child's future and which facts indicate one solution or another in this regard are essentially non-existent. This is in spite of the fact that the child is the central figure in regard to all of these questions. The earlier sections have also indicated that the child's best

interest shall be the focal point of the solution in each of the types of cases dealt with here. Nevertheless, it seems that the courts have difficulty in specifically connecting evidentiary facts to a prognosis regarding the child's development in the short or long term. The main impression conveyed is that the courts are fairly capable in analyzing the child's past situation and that they thereafter more or less directly formulate their decision on the basis of this analysis.

Dd Relations Between Children and Parents

The attempt to investigate the relationship between the child and his parents in these types of cases is naturally of particular importance. However, it is surprising how difficult it seems to be for the courts to clearly and concretely, in their decisions, indicate which factors were of importance in analyzing this relationship. Similarly, the courts seem to have difficulty in clarifying the way in which the relations between children and their parents have been positively or negatively affected by the circumstances presented.

Nevertheless, in almost all cases, the court analyzes and evaluates the existing relations between a child and his parents. Only in a very few cases were the relations such that they could be described in terms of noticeable, factual circumstances which existed at a specific point in time (e.g. that the child has lived with one parent for a longer time period or has not been allowed to have any contact with a parent for a shorter or longer time period). It is possible to prove these circumstances with traditional methods. Through the presentation of evidence one can achieve a lower or higher degree of probability regarding the existence of a relationship at a particular point in time.

The rest of the cases (46) involved circumstances that contained important analyses or evaluations of the relations between children and parents and were of such a nature that they required psychiatric, psychological or social expertise in order to be able to accurately judge their contents and quality.

To judge the strength of the evidence, it is necessary to be able to accurately determine the quality of the circumstances which constitute evidentiary facts. It is doubtful that the courts, with their current composition, are qualified to make such judgments. The experts, who participate in some cases, often enter the proceedings at a very early stage. Within what is often a very limited time period, the expert is to make a limited analysis in accordance with the directions of the court or a party. In a very few cases the expert is to give his opinion of all the evidence presented in the case.

De Relations Between Children/Parents and Third Parties

The more people that are involved in a relationship, the more complicated the situation will be that is the subject of the case. The risk of inaccurate or incomplete information thereby increases. The difficulties increase in examining the relations between a child and several other persons. The cases discussed here consistently involve a description in the court's reasoning of a relatively complicated pattern of relations between different people. It is not so seldom that special knowledge is required for being able to properly judge the contents and quality of these relations. Furthermore, once the quality or strength of these special facts have been determi-

ned, they must be connected to specific legal facts in order to be able to then carry out a thorough evaluation of the evidence. A thorough review of such operations cannot be found in the decisions of the courts. A reader of court decisions must consequently draw his own conclusions about how such connections were made and the weight that was given to the various facts reviewed.

Regarding relations between children/parents and third parties, the same type of argumentation occurs in the decisions as with regard to the other types of cases. Depending on how the courts have evaluated the relations in the cases, the relations have been used as the bases for the removal of a child by the welfare authorities, for granting or not granting custody to a parent and for allowing the enforcement of a custody judgment. Accordingly, this is not a question of different types of facts leading to different decisions. Instead the decisions are dependent on how the effects of the relationships are judged in relation to the child's development or situation.

Df. Environmental Factors

Environmental factors involve, in this context, factors outside the child's parental home. Such factors can, for example, include whether the residence is in a rural or urban area and whether the parents live near one another or far from each other. They can even involve such factors as if the child has access to friends or not, if it is especially far to the child's school or if the external environment is in some other way advantageous or disadvantageous.

It is not often that such environmental factors are used as the direct basis for a decision in the cases. However, these factors are referred to fairly often. They are sometimes dealt with as evidentiary facts and sometimes as help facts in the different types of cases. The same types of circumstances can be found in each of the types of cases studied. They are often included in descriptions of the child's current or future environment and show that difficult and complicated circumstances many times are used as the basis for a decision in these cases.

In regard to environmental factors, it is quite clear that the courts present a prognostic reasoning in relation to their decisions. However, these facts occurred only to a limited extent in the cases I examined (29 cases). Nevertheless, I felt I could conclude that there was a trend which meant that the further away the individual personal factors were from the child, the easier it was to place them in a prognostic opinion. Accordingly, it seems that it was easier for a court to examine the housing and work situation of a parent than the possible support a parent will need or should receive in bringing up the child.

Conclusion

In reviewing the materials which are the basis of the investigation, I have chosen to point out the interplay between the substantive rules and the procedural rules. The conclusion I have been able to draw from this study is that the substantive rules, in their construction, are based on another principle than the procedural rules and techniques.

During a long period of time the dominant technique in adjudication and especially within procedural law has been the subsumption principle. In

abbreviated terms this means that a minor premise (the actual existing situation) is placed in relation to a major premise (the legal rule), which of logical necessity leads to the conclusion (the legal consequence).

The substantive rules in custody and child welfare cases in particular are relatively broad in their construction, but above all they have an essentially prognostic format. This means that the factual circumstances which are to be the basis for decisions in these cases will be made up of prognoses, i.e. predictions about the future rather than conclusions about past events. Theoretically these rules are essentially based on the goal - means principle.

The types of cases which are the subject of our investigation consequently utilize two conflicting theoretical principles: The goal - means principle and the subsumption principle. The legal techniques and methods which have been developed are almost exclusively connected with the subsumption principle. I have therefore posed the question of whether or not it is possible to, on the basis of this principle, decide substantive issues that have systematically been constructed according to the goal - means principle. This study, in my opinion, shows the necessary interplay between the substantive rules and the procedural rules. It is in this interplay in which both of the principles are woven together. However, this occurs in such a manner that the child's interest cannot be identified or is possibly disregarded in favor of other stronger interests. In my opinion the reason for this is that the legal techniques and methods have been much too exclusively based on the subsumption principle, while the legislature has to an increasingly greater extent formulated the substantive rules according to the goal - means principle.

In the same way that every individual is unique, every individual's relations with other people are unique. In the cases covered by this investigation, which involve the circumstances of children during a time period that is decisive in regard to their future, it is a question of in casu decisions. Therefore it is particularly important that the courts have sufficient expertise so that they can properly examine the complicated circumstances which affect a child's development, within the relatively short time period involved. An insightful and knowledgeable decision that is relatively swift is presumably more important than the ability to appeal to several higher courts. The appeals process is also complicated by the fact that the circumstances which are the focus of the case are constantly changing, even during the course of the proceedings. This means that even a decision in the highest instance is actually an initial decision. From the child's viewpoint it is most important that the organ which shall decide these important issues is knowledgeable about the child's entire situation and not only about the decision process itself.

